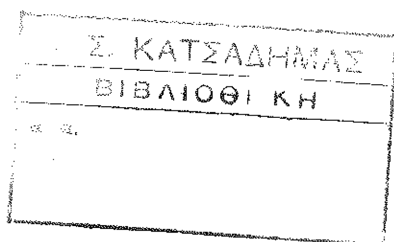
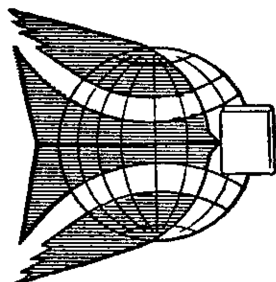
ALVIN REDMAN
HELLAS

Ο ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Ἔκδοση 1967
ALVIN REDMAN HELLAS
Ἀκαδημίας καὶ Δημοκρίτου 1
Ἀθήνα (134)

Τυπώθηκε στὰ ἰδιόκτητα τυπογραφεῖα τοῦ
Alvin Redman Hellas

ΜΑΡΙΟ ΤΣΕΡΒΙ

Ο ΕΛΛΗΝΟ-ΙΤΑΛΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ
ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

ALVIN REDMAN HELLAS
ΑΘΗΝΑ

X

"ΕΓΚΑΤΑΛΕΙΨΗ ΠΑΘΗΤΙΚΗΣ ΣΤΑΣΗΣ"

Ὁ Μουσσολίνι, ποὺ θεωροῦσε σὰν τὸ πιὸ ἀσυγχώρητο σφάλμα τῆς ζωῆς του τὴν ἐμπιστοσύνη ποὺ ἔδειξε στὸν Βισκόντι Πράσκα, ἀποφάσισε τώρα στὰ σοβαρὰ νὰ τοῦ ἐμπιστευτεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦ γενικοῦ ἀρχηγοῦ. Ἀπὸ καιρὸ σὲ καιρὸ πεταγόταν στὸ Ἐπιτελεῖο του στὴν Πούλια, ἐγκατεστημένο σὲ πεδιάδα ὄχι μακρυὰ ἀπὸ τὴν Μπισέλιε. Διάλεξε γιὰ ἐνδιαίτημά του μιὰ ἀγροτικὴ κατοικία, ταπεινὴ σ' ἐμφάνιση, ἀρνήθηκε δὲ νὰ καταλύσει στὴν πολυτελῆ ἔπαυλη Τσιάρτσι ποὺ τοῦ προωρίζανε οἱ ὑπεύθυνοι τῆς περιοχῆς. Ὁ Ντοῦτσε ἔπρεπε νὰ δείξει πὼς ἤτανε πολεμιστὴς καὶ ὅτι συμμεριζόταν κατὰ κάποιο τρόπο, ἢ φανταζόταν ὅτι συμμερίζεται, τὶς ταλαιπωρίες τῶν φαντάρων. Μόνο ἔτσι ἐξηγεῖται ἡ προτίμηση ποὺ ἔδειξε γιὰ τὸ μακρυὰ ἀπ' τὸ κέντρο τῶν ἐπιχειρήσεων στρατηγεῖο του, ποὺ θεωρητικὰ καὶ μὲ ἀκριβῆ ὑπολογισμὸ τῶν χιλιομετρικῶν ἀποστάσεων, βρισκόταν νὰ εἶναι κοντύτερα στὴν Ἀλβανία παρὰ στὴ Ρώμη, ἀλλά τὰ διαθέσιμα μεταγωγικὰ μέσα ἤτανε ἐκεῖνα ποὺ ὑπαγορεύανε τὴ δυνατότητα σύνδεσής του πότε μὲ τὴν Ἀλβανία καὶ πότε μὲ τὴ Ρώμη.

Συχνὰ ὁ Μουσσολίνι δεχόταν στὸ Μπισέλιε τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Τσιάνο. Ὁ γαμπρός του Τσιάνο πάλευε ἀπεγνωσμένα γιὰ ν' ἀποτρέψει τὴν ἀπομάκρυνσή του ἀπ' τὸ ἀξίωμα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν. Ἡ Ἰταλία ὅλη ἤξερε ὅτι ἡ αἰτία τοῦ πολέμου μὲ τὴν Ἑλλάδα ἤτανε ὁ Τσιάνο καὶ δὲν τοῦ συγ-

χωρούσανε μιὰ τέτοια ἀπερισκεψία, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἤτανε δυνατὸ νά τοῦ τὴ συχωρέσουνε. Ξαλαργεύοντας ἀπ' τὴ Ρώμη ὁ Μουσσολίνι ἐπέβαλε στὸν ἑαυτό του νὰ προβεῖ σὲ μιὰ ἐθελουσία κι ἐπίκαιρη ἐπανεκτίμηση τῆς ὅλης κατάστασης. Ὁ ἀλάθητος, ὁ ἄγρυπνος, ποὺ γέμισε τὴν Αἰώνια Πόλη καὶ τὴν Ἰταλία μὲ ἀητούς, σύμβολα φασισμοῦ, ἀνδρείκελλα, κράνη, μὲ φράσεις μεγαλόσχημες στερεότυπες καὶ ὑποσχέσεις ἀπατηλές, ἴσως σκεφτόταν, στὸ ταπεινὸ αὐτὸ χωριάτικο σπίτι ἀπ' τὴ μιὰ τὰ σχέδιά του ποὺ χρεωκοπήσανε κι ἀπ' τὴν ἄλλη τὴν ἄδηλη καὶ σκοτεινὴ ἔκβαση ἑνὸς ἀστραπιαίου καὶ «βολικοῦ» πολέμου, στὸν ὁποῖο ἀνακατεύτηκε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ἐξασφαλίσει τὸ μερδικό του στὸ ἤδη στρωμένο τραπέζι.

Μετὰ τὸν φὸν Ρίντελεν καταφθάσανε στὴν Ἀλβανία καὶ ἄλλοι Γερμανοὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου γιὰ νὰ μελετήσουνε τὴν ἐνδεχόμενη χρησιμοποίηση ἑνὸς ἐπικουρικοῦ σώματος δικοῦ τους τὸ ὁποῖο ὁ Μουσσολίνι ἤθελε καὶ δὲν ἤθελε καὶ τὸ ὁποῖο τελειωτικὰ ἀρνήθηκε νὰ δεχτεῖ. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐπιχείρηση «Κυκλάμινο»(1) τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο τοῦ Χίτλερ καταπιάστηκε ἀρχικὰ μὲ τὴ μελέτη τῆς χρησιμοποίησης (διαταγὲς μὲ ἡμερ. 11 τοῦ Γενάρη) ἑνὸς σώματος στρατοῦ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴν 1η ὀρεινὴ μεραρχία καὶ τὶς θωρακισμένες δυνάμεις. Ἡ συνάντηση Μουσσολίνι καὶ Χίτλερ στὸ Σάλτσμπουργκ ποὺ ἐπακολούθησε μετὰ λίγες μέρες, καὶ γιὰ τὴν ὁποία θὰ μιλήσουμε σὲ λίγο, εἶχε σὰ συνέπεια τὸν περιορισμὸ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος σὲ μιὰ μεραρχία ἀλπίνων. Ὕστερα ἐγκαταλείφθηκε τὸ σχέδιο ἐντελῶς.

Ἡ σκέψη τῶν Γερμανῶν ἤτανε νὰ διενεργηθεῖ ἐπίθεση ἀπὸ βορρᾶ στὸν τομέα τῆς 9ης στρατιᾶς, ποὺ εἶχε πήξει στὸ χιόνι, μὲ προοπτικὴ μιὰ ἐπιδρομὴ ἐνάντια στὴ Φλώρινα καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, σὲ συνεργασία βέβαια μὲ τὴ Γερμανικὴ στρατιὰ ποὺ θὰ κατέβαινε ἀπ' τὴ Βουλγαρία. Βάζανε ὅμως ἕνα καὶ μοναδικὸ ὅρο, ἡ μεραρχία τους — μιὰ ἀνάμεσα σὲ εἴκοσι — νὰ ἔχει τὴν πρωτοβουλία στὴν ἐπίθεση, ἐνῶ οἱ δικές μας νὰ περιοριστοῦνε στὸ νὰ παίξουνε τὸ ρόλο τοῦ συμπαραστάτη. Ἡ εὐτυχὴς ἔκβαση μιᾶς τέτοιας ἐπιχείρησης θὰ συντελοῦσε στὸ ν' ἀναδειχτεῖ κάποιος νέος Ρόμμελ ἐνῶ θὰ

ἀμαύρωνε τὴ φήμη τοῦ Καμπαλλέρο. Στὸ κάτω - κάτω καλύτερα ὁ πόλεμος τῆς Ἀλβανίας νὰ ἔμενε δική μας ὑπόθεση μὲ τὶς ταλαιπωρίες της, τοὺς νεκρούς της, τοὺς ἡρωισμούς της, τὶς ἐλπίδες της ποὺ ἀποδειχθήκανε μάταιες, ὥστε ἂν κανεὶς ἀποφάσιζε νὰ καταπιαστεῖ μὲ τό θέμα τοῦτο νὰ ἦταν ὑποχρεωμένος ν' ἀνατρέξει σὲ πηγὲς τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ κι ὄχι — ὅπως συνέβηκε μὲ κάποιον ξένο ποὺ ἀσχολήθηκε μὲ τὸν πόλεμο στὴ βόρειο Ἀφρική — νὰ τοῦ δοθεῖ ἡ χροιὰ μιᾶς μονομαχίας ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς καὶ τοὺς Συμμάχους, προορίζοντας γιὰ τὸ στρατό μας τὸν πιὸ ἄχαρη ρόλο τῆς πιὸ ἄχρηστης καὶ ἄσημης δύναμης, ὅταν τὰ πράγματα πηγαίνανε καλά, ἐνῶ θὰ φορτώνονταν ὅλα στὴν καμπούρα του ὅταν συνέβαινε τὰ πράγματα νάρθουν ἀνάποδα.

Ὁ Ντοῦτσε ἔγραφε, τηλεγραφοῦσε, τηλεφωνοῦσε, ἔβγαζε λόγους. Δὲ βαριόταν νὰ ἐπαναλαμβάνει τὰ ἴδια καὶ τὰ ἴδια, ὅσο δὲ βαριόνταν κι οἱ ἄλλοι νὰ τοῦ δίνουνε ὑποσχέσεις. Δὲν παραλείπανε ποτὲ στὶς κουβέντες τους ν' ἀναφέρουνε τοῦ καθενὸς τὸν τίτλο. Ἀλλὰ ὅσο γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα... Στὶς 14 Ἰανουαρίου ὁ Καβαλλέρο βρισκόταν στὴ Ρότζια μαζί του κι ὁ Βερτσελλίνο κι ὁ Ράντζα, ἔγινε δὲ δεκτὸς σὲ ἀκρόαση ἀπ' τὸ Μουσσολίνι μαζὶ μὲ τὸν Γκουτζόνι, τὸν Βερτσελίνο καὶ τὸν Ράντζα στὸ σαλονάκι τῆς εἰδικῆς γιὰ τὸν Ντοῦτσε ἠλεκτρικῆς ἁμαξοστοιχίας γιὰ νὰ κάνει τὴν ἀναφορά του, ἐνῶ τὸ ἴδιο βράδυ συναντοῦσε καὶ πάλι τὸν Μουσσολίνι μὲ μόνη τὴν παρουσία τοῦ Γκουτζόνι. «Ὅλα τὰ προβλήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὸν πόλεμο τῆς Ἑλλάδας ἐξεταστήκανε ἐξονυχιστικὰ — σημειωνει ὁ Καβαλλέρο (²) — ὥστε φεύγοντας γιὰ τὸ Μπάρι νὰ ἔχει τελικὰ καθοριστεῖ στὶς βασικές της γραμμὲς ἡ ταχτικὴ ποὺ θ' ἀκολουθοῦνταν στὶς στρατιωτικὲς ἐπιχειρήσεις στὴν Ἀλβανία».

Οἱ δὲ βασικὲς γραμμὲς περιλαμβάνανε μιὰ ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τῆς Κορυτσᾶς «ἀπαραίτητη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῆς τελικῆς νίκης ἂν στὸ μεταξὺ δὲ συντελοῦνταν ἡ ἀνασύνταξη τοῦ ἐχθροῦ». Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες ἀκούραστοι συνεχίζανε τὴν ἐπίθεση ἀνάμεσα στὰ χιόνια, σ' ἕνα τοπίο κατάλευκο ποὺ δὲν ἐπέτρεπε κανένα προσανατολισμό. Μεμονω-

μένα τμήματα στρατοῦ, ἐγκατεσπαρμένα σέ ὀρεινὲς θέσεις καταλαμβάνονταν ξαφνικὰ ἀπ' τὸν ἐχθρό, ποὺ τοὺς διέκοπτε ἔτσι τὸ ληθαργικό τους κούρνιασμα, ἐνῶ οἱ ἀξιωματικοὶ μεταδίνανε στὸ στρατηγεῖο εἰδήσεις μὲ δῆθεν νέες κατακτήσεις ἐδάφους, πλάνες ποὺ εἴχανε γιὰ αἰτία τὴν ἀδυναμία τους προσανατολισμοῦ σ' ἕνα μονόκορδο τοπίο. Τὴν πρώτη γραμμὴ τῆς ἄμυνας μιὰς ἐξαιρετικὰ ὀρεινῆς περιοχῆς εἶχαν ἀναλάβει οἱ ἀλπίνοι χιονοδρόμοι—ἔκανε θαύματα τὸ τάγμα Μόντε Τσερβίνο μὲ 300 ἄντρες μονάχα—ποὺ ἀκούραστοι διασχίζανε τὶς χιονοσκεπασμένες ἐκτάσεις. Τὰ σχέδια εἴχανε καταστρωθεῖ ἀλλὰ ποτὲ κανεὶς δὲν τ' ἀκολούθησε. Τὸ μαρτυρεῖ καὶ ὁ παρακάτω ἀνώφελος ([9]) διάλογος ἀνάμεσα στὸν Ντοῦτσε καὶ τὸν ὑπαρχηγὸ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τοῦ Καβαλλέρο συνταγματάρχη Σαλβατόρε Μπαρτίμορο, ποὺ ἔλαβε χώρα στὶς 18 Ἰανουαρίου. Ἐπρόκειτο γιὰ τὸ πρόβλημα ποὺ δημιουργήθηκε μὲ τὴν ἐγκατάσταση ἑνὸς προγεφυρώματος ποὺ κατάφεραν οἱ Ἕλληνες σὰν συνέπεια τῆς ἐπίθεσής τους ἐνάντια στὴν Κλεισούρα.

Μουσσολίνι: Οἱ Ἕλληνες καταφέρανε μιὰ προεξοχὴ δεκαπέντε χιλιόμετρα μάκρος. Πρέπει νὰ προβοῦμε σὲ ἐλιγμὸ ἀντιπερισπασμοῦ, ὅπως τόσον καιρὸ τώρα σᾶς τὸ τονίζω. Πρέπει νὰ δράσουμε.

Μπαρτίμορο: Δοθήκανε ἤδη οἱ διαταγές.

Μουσσολίνι: Ὁ ἐλιγμὸς αὐτὸς πρέπει νὰ ἐκδηλωθεῖ, νὰ τραβήξουμε τὴν προσοχὴ τοῦ ἐχθροῦ, νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν παθητικὴ στάση ποὺ ἔχουμε υἱοθετήσει.

Μπαρτίμορο: Μάλιστα.

Μουσσολίνι: Ὡστόσο οἱ ἐλιγμοί μας αὐτοὶ δέν καταφέρανε νὰ πετύχουνε τίποτε ὁπουδήποτε κι ἂν ἐκδηλωθήκανε.

Μπαρτίμορο: Μᾶς λείπει ἡ δυνατότητα νὰ συγκεντρώσουμε τὶς δυνάμεις μας.

Μουσσολίνι: Μὰ διαθέτετε μεραρχίες.

Μπαρτίμορο: Οἱ μεραρχίες δὲν εἶναι συμπληρωμένες.

Μουσσολίνι: Ὑπάρχουνε πολλοὶ αἰχμάλωτοι;

Μπαρτίμορο: Δὲν ἔχουμε νέα ἀπ' τὸ 77ο τάγμα πεζικοῦ, ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἔχει χαθεῖ (στὶς 16 Ἰανουαρίου τὸ 90ο

τάγμα τῆς 15ης ἑλληνικῆς μεραρχίας ἐπιτέθηκε ἐξ ἀπροόπτου ἐνάντια στὸ 77ο τάγμα τῶν Λύκων τῆς Τοσκάνης καὶ ἔπιασε κάπου τριακόσιους αἰχμαλώτους) (*).

Μουσσολίνι: Μπαρτίμορο! Δέν ὑπάρχει παρὰ μιὰ καὶ μόνη διέξοδος: νὰ ἐπιτεθοῦμε, νὰ ἐπιτεθοῦμε! Σᾶς τὸ κοπανάω τώρα καὶ 15 μέρες.

Μπαρτίμορο: Γνωρίζω ὅτι αὐτὴ εἶναι ἡ θέληση τοῦ ἐξοχώτατου Καβαλλέρο, ἀλλὰ πάντοτε κάτι λείπει γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ συγκεκριμένα πολεμοφόδια.

Μουσσολίνι: Μοῦ εἶπαν ὅτι χθὲς ἀναχωρήσανε πλοῖα γεμάτα πολεμοφόδια.

Μπαρτίμορο: Περιῆλθε εἰς γνώση μου κάτι τέτοιο.

Μουσσολίνι: Μπαρτίμορο, εἶναι ἀνάγκη νὰ προβοῦμε σὲ ἀντεπίθεση κι ἔτσι νὰ διαλύσουμε τὰ μάγια ποὺ ἐννενήντα τώρα μέρες μᾶς ἔχουνε δέσει καὶ συντελοῦν στὸ νὰ χάνουμε τὰ ἐπίκαιρα σημεῖα τὸ ἕνα ὕστερ' ἀπ' τ' ἄλλο. Ἔτσι πολὺ γρήγορα θὰ βρεθοῦμε στὴ θάλασσα ἀφοῦ χάσουμε τὰ πάντα. Οἱ Ἕλληνες πολὺ γρήγορα θὰ καταλάβουνε τὸ Σαουμπίνι ποὺ εἶναι κι ὁ ἀντικειμενικός τους σκοπός.

Μπαρτίμορο: Δὲν πρέπει νὰ χάνουμε καιρό.

Μουσσολίνι: Τελικὰ πρέπει νὰ συγκεντρώσουμε τὶς δυνάμεις μας στὸ κατάλληλο σημεῖο. Πρέπει νὰ ἐνεργήσουμε καὶ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὴν παθητικὴ μας στάση.

Μπαρτίμορο: Αὐτὸ ἔκανα πάντα καὶ ἐξακολουθῶ νὰ τὸ κάμω.

Μουσσολίνι: Πηγαίνω στὴ Γερμανία. Ἡ πρώτη κουβέντα ποὺ θὰ μοῦ κάνουνε εἶναι ἂν θὰ μπορέσω νὰ κρατηθῶ στὴ θέση ποὺ βρίσκουμαι. Τί πρέπει ν' ἀπαντήσω;

Μπαρτίμορο: Ὁ ἐξοχότατος Καβαλλέρο εἶπε στὸν Γερμανὸ συνταγματάρχη: «Ἔχω τὴν πεποίθηση ὅτι θὰ κρατηθῶ σ' αὐτὲς τὶς θέσεις».

Μουσσολίνι: Ἡ μόνη λύση εἶναι: ἐπίθεση!

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—17 Ἰανουαρίου: Τὸ 90ὸν Σύνταγμα τῆς XV Ἑλληνικῆς Μεραρχίας ἐπιτεθὲν συνέλαβε πλέον τῶν 700 αἰχμαλώτων τοῦ 77ου Ἰταλικοῦ Συντάγματος μετὰ τοῦ διοικητοῦ του Συν]ρχου Μενιγκέτι.

Μπαρτίμορο: Πραγματικὰ κι αὐτὴ εἶναι κι ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἐξοχότατου Καβαλλέρο.

Μουσσολίνι: Ἀναφερθεῖτε στὸν ἐξοχότατο Καβαλλέρο.

Ἡ ἔκκληση τοῦ Μουσσολίνι σὲ τόνο ἐπιτακτικό ὅσο καὶ ἱκευτικό, σημάδευε σ' ἕνα καθορισμένο στόχο. Ὁ Ντοῦτσε ἐπρόκειτο νὰ συναντήσει τὸν Φύρερ στὸ Σάλτσμπουργκ στὶς 19 καὶ 20 Ἰανουαρίου. Μετὰ ἀπ' τὴ συνάντησή του στὴν Πούλια μὲ τὸν Καβαλλέρο παρατήρησε ζηλόφθονα (4) «τὴν τέλεια χρεωκοπία τοῦ στρατιωτικοῦ τομέα» καὶ ὅτι αὐτή ἡ στρατιωτικὴ χρεωκοπία ἔβλαψε τὸ «πολιτικὸ δημιούργημα» ποὺ ἀποτελοῦσε ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας ὑποχρεωμένης νὰ πολεμήσει μονάχη τήν Ἰταλία. Ὅτι ἦτανε χρεωκοπία ἀπὸ στρατιωτική σκοπιὰ οὔτε συζήτηση. Ἀλλὰ ἐπίσης ἦτανε χρεωκοπία καὶ ἀπὸ πολιτικὴ σκοπιά, ἀπόδειξη ἡ ἀποσκίρτηση τῆς Βουλγαρίας. Ἐπιζητοῦσε ὁ Μουσσολίνι μὲ κάθε τρόπο νὰ πάει πρὸς συνάντηση τοῦ Χίτλερ φέρνοντάς του τὸ μήνυμα κάποιας νίκης, ἀπ' τὴν ἄλλη ὅμως οἱ Ἕλληνες ἐξασκούσανε τέτοια πίεση στὶς ἀμυντικὲς γραμμὲς ποὺ δὲν ἐπέτρεψε στὸν Καβαλλέρο νὰ συνοδέψει τὸ Μουσσολίνι.

Ὕστερ' ἀπὸ τὴ συνομιλία του μὲ τὸν Μπαρτίμορο ξεκίνησε ἀπ' τὸ Παλάτσιο Βενέτσια ὁ Μουσσολίνι γιὰ νὰ πάει πρὸς συνάντηση τοῦ Φύρερ. «Κατσούφης κι ἐκνευρισμένος — παρατηρεῖ ὁ Τσιάνο — ὅλο φούρκα γιὰ τὰ νέα τῆς Ἀλβανίας. Καμιὰ δραματικὴ ἐξέλιξη δὲν ἔλαβε χώρα, ἀλλὰ ὡς τόσο γιὰ μιὰ ἀκόμη φορὰ ἀναγκαστήκαμε νὰ ὑποχωρήσουμε ἀφήνοντας στὰ χέρια τοῦ ἐχτροῦ ἀφθονία ἀπὸ αἰχμάλωτους. Καὶ τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι τὸ ἀτύχημα συνέβηκε μὲ τοὺς «Λύκους τῆς Τοσκάνης», μιὰ μεραρχία φημισμένη καὶ μὲ παληὲς παραδόσεις, ποῦ ὅτι εἶχε φτάσει στὴν Ἀλβανία καὶ στοὺς ὁποίους στηρίζαμε τὶς καλύτερές μας ἐλπίδες. Μιλάει ἐκτεταμένα γιὰ τὸ κάθε τι, ἐνῶ ταυτόχρονα ἐκφράζει τὴν ἀπαισιοδοξία του γιὰ τὸ μέλλον τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ λαοῦ τῆς Ἰταλίας. Δέν προσπαθοῦσε νὰ βρεῖ μιὰ ἐξήγηση. Συχνὰ δὲ ἐπανελάμβανε τὴ φράση: «Ἂν κάποιος στὶς 15 Ὀκτωβρίου μοῦ προέλεγε τὸ τί θὰ ἐπακολουθοῦσε στήν πραγματικότητα, θὰ τὸν εἶχα τουφεκίσει».

Στὴ συνάντηση ὁ Μουσσολίνι δὲν ἔκανε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ παρακολουθεῖ ἕναν ἀτελείωτο μὰ ἐγκάρδιο μονόλογο τοῦ Χίτλερ («δὲν ὑπήρχανε στὴν ἀτμόσφαιρα συγκαλυμμένα συλλυπητήρια» σημειώνει ὁ Τσιάνο), ποὺ τὸν ὑποχρέωνε νὰ περιοριστεῖ στὸ ρόλο μαθητῆ ποὺ παρακολουθεῖ τὶς ἐξηγήσεις κάποιου σοφοῦ δασκάλου γιὰ τὴ λειτουργία κάποιου ὀργάνου. Ὁ Χίτλερ μίλησε γιὰ τὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, χωρὶς νὰ ἐπεκταθεῖ σὲ γενικὲς γραμμές, οὔτε νὰ ὑπογραμμίσει τὴν ἰταλικὴ ἀποτυχία, κατάφερε δὲ νὰ ἐντυπωσιάσει τὸν Μουσσολίνι χωρὶς νὰ τὸν ταπεινώσει. Γυρίζοντας στὴ Ρώμη ὁ Μουσσολίνι τὸν κυρίεψε μιὰ ἐπίμονη ἰδέα νὰ προλάβει νὰ πετύχει κάτι πρὶν νὰ ἐπέμβουν οἱ Γερμανοί. Καὶ ξανάρχισε τὴν παλιὰ ἐπωδὸ ὅτι εἶναι ἀπαραίτητη ἡ ἐπίθεση, ἡ ἐπίθεση, ἡ ἐπίθεση. Γιὰ κακή του τύχη στὶς 22 Ἰανουαρίου (5) ὁ Καβαλλέρο ἔγραφε τὰ παρακάτω: «Ὁ ἐχθρὸς κατέλαβε τὸ Τσιὰφ Σοφιοὺτ (*). Χάθηκε ἄλλη μιὰ θέση στὸν τομέα τῆς Σιένα... Τὸ τάγμα Βὰλ Κιέζε ἀποσυντέθηκε. Ὁ διοικητὴς μπάρκαρε τοὺς ἄντρες του στὸ πλοῖο καὶ τοὺς ξεμπάρκαρε στὴν Ἀλβανία χωρὶς νὰ ἔχει συμπληρωθεῖ ὁ καταρτισμὸς τοῦ τάγματος. Μολις τώρα πληροφορήθηκα ὅτι δὲν εἶχανε καταρτισθεῖ οἱ οὐλαμοί του. Ὡστόσο τοὺς μεταχειριστήκαμε στὰ βιαστικὰ καὶ ὅπως-ὅπως, γιατὶ ἤδη εἶχανε καταφθάσει μὲ καθυστέρηση».

Παρ' ὅλες αὐτὲς τὶς γεμάτες ἀπελπισία φράσεις, ὁ Καβαλλέρο δὲν ἔπαυε, ὑποκινούμενος κι ἀπ' τὸ Μουσσολίνι νὰ τρέχει ξοπίσω στὴ χίμαιρα τῆς ἐπίθεσης καὶ νὰ τὴν βάζει ἐπὶ τάπητος κάθε φορὰ ποὺ τοῦ δινόταν ἡ εὐκαιρία. Στὸ «ὑπόμνημά του δράσης ἀριθμὸς 4», μὲ ἡμερομηνία 16 Ἰανουαρίου προσδιόριζε τὶς γενικὲς γραμμὲς τοῦ ἐγχειρήματος. Στὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου ἔπρεπε νὰ βρίσκονται στὴν Ἀλβανία 25 μεραρχίες, ἀπ' τὶς ὁποῖες τουλάχιστον καμιὰ δεκαριὰ νὰ εἶναι καλὰ ὀργανωμένες καὶ ἱκανὲς νὰ φέρουν ἀποτέλεσμα (γιὰ τὴν ὥρα βρίσκονταν 22, ὀχτὼ σὲ καλὴ κατάστα-

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Τὸ Κιάφε Σοφιοὺτ (Τσαφ. Σοφιοὺτ) κατελήφθη τὴν 19ην Ἰανουαρίου ὑπὸ τοῦ 90οῦ Συντάγματος.

ση καὶ 14 ξεχαρβαλωμένες, στὶς 21 ποὺ ἀναφέραμε καὶ προηγούμενα προστέθηκε καὶ ἡ Λενιάνο). Ἡ κατάληψη τῆς Κορυτσᾶς θ' ἀπαιτοῦσε σύμφωνα μὲ τὸ ὑπόμνημα καμιὰ δεκαριὰ μέρες, θὰ ἦτανε δὲ ἐπιθυμητὸ νά συντελεσθεῖ πρὶν ἀπὸ τὴ γερμανικὴ ἐπέμβαση, ποὺ τὴν περιμένανε γιὰ τὶς ἀρχὲς Μαρτίου (πραγματοποιήθηκε ἕνα μήνα ἀργότερα). Μὲ τὴν ἀνακατάληψη τῆς περιοχῆς τῆς Κορυτσᾶς, θὰ ἔπρεπε τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα νὰ προβοῦνε σὲ ἐπιθετικὴ ἐνέργεια στὴν Ἤπειρο, τὴ φορὰ ὅμως αὐτὴ συγχρονίζοντας τὴν ἐπίθεσή τους μ' ἐκείνη τῶν Γερμανῶν.

Ἐπακολούθησε στὶς 20 Ἰανουαρίου ἄλλο ὑπόμνημα τοῦ Καβαλλέρο μὲ περιεχόμενο τὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Κορυτσᾶ. (Ὁ Καβαλλέρο ἐπέμενε, ἀνάμεσα στ' ἄλλα στὸ ζήτημα ν' ἀναληφθεῖ ἀπὸ κοινοῦ μὲ τὴ Γερμανία μιὰ προληπτικὴ ἐνέργεια, διατυπώνοντας τὶς παρακάτω ὀξυδερκεῖς παρατηρήσεις, ὅτι «ἂν ἡ Γερμανία δὲν ἐπέμενε στὴν ἄποψή της νὰ μὴν συμπλακεῖ μὲ τὴν Ἑλλάδα, πράγμα ποὺ ἡ τελευταία ἐξέλαβε σὰν μιὰ φιλικὴ χειρονομία της, δὲν θὰ προέκυπτε γιὰ μᾶς μιὰ τόσο μεγάλη ζημιά, ποὺ συνετέλεσε ἐπίσης στὸ νὰ καταρρακωθεῖ τὸ στρατιωτικό μας γόητρο»). Σχεδιάζονταν στὰ χαρτιὰ ἐπιθετικὲς ἐνέργειες, ἄλλες μεγάλης καὶ ἄλλες μικρῆς ὁλκῆς, ἀλλὰ οὔτε οἱ μὲν οὔτε οἱ δὲ στέφονταν ποτὲ ἀπὸ ἐπιτυχία.

Ὁ Τζελόζο ἐξέδιδε διαταγές στίς 21 Ἰανουαρίου, ποὺ προστάζανε τὴν κατάληψη δυὸ ὀχυρῶν, τοῦ Γκρόππα καὶ τοῦ Μπρετζιανίτ, στὸν τομέα τοῦ 25ου Σώματος Στρατοῦ, ποὺ ἀνείχαν καὶ τὸ μεγαλύτερο βάρος τῆς ἄμυνας τοῦ Τεπελενιοῦ, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἔτσι θ' ἀνοιγόταν ὁ δρόμος γιὰ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Κλεισούρας. Ἀλλὰ ἐνῶ στὶς 25 οἱ μονάδες μας ἦταν ἕτοιμες γιὰ δράση, ἐκδηλώθηκε γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά, μιὰ καινούργια δραστηριότητα τῶν Ἑλλήνων.

Ἀποτέλεσμα οἱ δυὸ ἀντικειμενικοί μας στόχοι γενήκανε ἕνας, τὸ δὲ ἀποτέλεσμα ἤτανε μιὰ πολὺ περιωρισμένη ἐπιτυχία. Ὁ Ντοῦτσε λυσσομανοῦσε, ἀνάγγελνε στὸν Καβαλλέρο τὴν πρόσεχῆ ἄφιξη 15 συμπληρωματικῶν ταγμάτων (τὸ σύνολο θὰ βρισκόταν στὴν Ἀλβανία στὶς 5 Φεβρουαρίου) μὰ

παράλειπε νὰ προσθέσει ὅτι ἤτανε «πρόχειρα ἢ καθόλου» γυμνασμένα. Αὐτὸ δὲν ἤτανε κάτι τί καινούργιο, οὔτε συνέβαινε μόνο μὲ τὰ συμπληρωματικὰ τάγματα κοὺ καταφθάνανε. Ὁ ἴδιος ὁ Καβαλλέρο, σ' ἕνα ἐπὶ τοῦτο σημείωμά του, μὲ ἡμερομηνία πρώτη Φεβρουαρίου πρὸς τὸν Μουσσολίνι παραπονιέται ὅτι οἱ νεοφτασμένες μεραρχίες στεροῦνται ὁλότελα ἀποδοτικότητας, ὅπως οἱ Λύκοι τῆς Τοσκάνης (μὲ διοικητὴ τὸν στρατηγὸ Μπολλέα), ἡ Καλιάρι, ἡ Φόρλι (διοικητὴς Τζούνιο Ρουτζέρο), ἡ Λενιάνο, τέλεια ἀπροπαράσκευες γιὰ τὸ ρόλο γιὰ τὸν ὁποῖο τὶς προορίζουνε. Ὡστόσο παρέχει διαβεβαιώσεις ὅτι κατέληξε στὸ συμπέρασμα νὰ ἐπιχειρήσει ξανὰ τὴν κατάληψη τῆς Κλεισούρας μόνο ὅταν (^{6}) «ἡ Σφορτζέσκα καὶ ἡ Καλιάρι (ἡ μιὰ κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ στρατηγοῦ Ὀλλεάρο καὶ ἡ ἄλλη κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ στρατηγοῦ Τζιουζέππε Τζιάννι) θὰ εἴχανε συμπληρώσει τὶς προετοιμασίες τους». Μὲ τὴν ἀπώλεια τῆς Κλεισούρας συντελέστηκε ἡ σταθεροποίηση τοῦ μετώπου.

Τὸ Φεβρουάριο οἱ Ἕλληνες πεισματάρηδες ὅπως πάντα, ἐξαπολύσανε μιὰ ἐπίθεση ἐνάντια στὸ Τεπελένι, χωρὶς ὅμως νὰ πετύχουνε τὸν σκοπό τους. Ἡ κατάσταση στὸ Τεπελένι — ἕνα ἀκόμη ὄνομα ποὺ σὲ περίπτωση ἐπιτυχίας τοῦ στρατοῦ μὲ τὶς καφὲ στολὲς θ' ἀντηχοῦσε σὰν ἕνας ἀκόμη ὕμνος ἀνδρείας τῆς Ἑλλάδας — ἤτανε ἐξαιρετικὰ λεπτή. Ἡ γραμμὴ τοῦ μετώπου στὴν περιοχὴ αὐτὴ εἶχε σχῆμα λαβῆς μὲ παραφουσκωμένη προεξοχὴ τὴν ὁποία πολὺ ἐπιθυμούσανε ν' ἀμβλύνουνε οἱ Ἕλληνες. Ξεκινήσανε πάνοπλοι ἐνάντια στὰ ὀχυρά, ποὺ προστατεύανε τὸ Τεπελένι: τὸ Γκόλικο νοτιο-ἀνατολικὰ καὶ τὸ Στουντέλι καὶ ἡ Τρεμπεσίνα στὰ βορειο-ἀνατολικά. Ἐνάντια στὸ Στουντέλι ὅρμησε ἡ Κρητικὴ μεραρχία, συγκροτημένη, ὅπως ὑποδηλώνει καὶ τὸ ὄνομά της, ἀπὸ Κρητικοὺς μονάχα, ἄντρες κατ' ἐξοχὴ μὲ πολεμικὸ μένος καὶ μεγάλη παράδοση. Πολλὲς περιοχὲς καταληφθήκανε, ἐγκαταληφθήκανε, ξανακαταληφθήκανε, ξαναχαθήκανε, περιοδικά, οἱ Ἕλληνες πραγματοποιήσανε κάποια μικρὴ πρόοδο χωρὶς ὅμως σοβαρὲς συνέπειες γιὰ μᾶς. Ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ ξανασυμβεῖ κανένα καινούργιο κροῦσμα ἀποσύνθεσης μονάδας στὸ

μέτωπο τῆς 11ης Στρατιᾶς, κρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὴν πρώτη γραμμὴ ἡ Τζούλια, ποὺ ὅτι εἶχε φτάσει μαζί μὲ τὰ συμπληρωματικὰ τμήματα στρατοῦ, μὲ νέα κανονικὴ σύνθεση καὶ μὲ δύναμη 350 περίπου ἀξιωματικοὺς καὶ πάνω ἀπὸ δέκα χιλιάδες ὑπαξιωματικοὺς καὶ στρατιῶτες. Οἱ παληοί, ὅπου εἴχανε λάβει μέρος στὴν ἔφοδο ἐνάντια στὸ Μέτσοβο, ἢ ἐκεῖνοι ποὺ πολεμήσανε ἡρωϊκὰ ὑποστηρίζοντας τὸ γεφύρι τοῦ Μπερατιοῦ, διηγούντανε περιπέτειες ποὺ ἂν καὶ μόλις χτεσινὲς φαντάζανε στοὺς κουραμπιέδες σὰν ἱστορίες παληὲς ἑκατὸ χρόνων. Ὁ συνταγματάρχης Μικέλι Καμόσσο εἶχε ἀναλάβει τὴ διοίκηση τοῦ 8ου συντάγματος. Ὁ συνταγματάρχης Ἀκίλε Μπίλλι τή διοίκηση τοῦ 9ου. Τὸ πυροβολικὸ βρισκόταν πάντα στὰ χέρια τοῦ συνταγματάρχη Γκάϊ.

Ἡ συμπλήρωση τῶν μεραρχιῶν εἶχε ἐπιτευχθεῖ, ἡ όργανική τους συγκρότηση ὁλοκληρωτικὰ συντελεστεῖ, οἱ ἐνισχύσεις ἀρχίσανε νὰ καταφθάνουνε μὲ γοργὸ ρυθμὸ παρ' ὅλο ποὺ τὰ συγκοινωνιακὰ μέσα ἤτανε λιγοστὰ καὶ τὰ διαθέσιμα μεταγωγικὰ ὀχήματα δὲν ἀνταποκρίνουνταν καθόλου στὴν ὁλοένα αὐξανόμενη κίνηση τῶν μονάδων στρατοῦ. Ἡ παρά ξενη ἀντίληψη πολλῶν στρατηγῶν «φτωχοῦ» στρατοῦ, σὰν τὸ δικό μας, ποὺ ἐπιμένουνε νὰ ἐκμεταλλεύουνται τοὺς ἄνδρες στὴν διάθεσή τους, ὅσο δὲν παίρνει ἄλλο, παρὰ νὰ προστρέξουνε στὶς ἐφεδρεῖες, ἐπεκράτησε καὶ στὸν Καβαλλέρο ποὺ γι' αὐτὸ ἐξέδωσε διαταγὴ ἀπευθυνόμενη πρὸς τὸν ἀντισυνταγματάρχη τοῦ ἰατρικοῦ Ἰγκραβάλλε καὶ τὸν πρόσταζε νὰ μὴν προβαίνει σ' ἐπαναπατρισμὸ κανενὸς ἀρρώστου παρὰ μόνον ἐκείνων ποὺ ἤτανε ὁλότελα ἀνίκανοι γιὰ ὑπηρεσία. Ὅσοι παρουσιάζανε μικρότερο βαθμὸ ἀναπηρίας νὰ παραμένουνε γιὰ νὰ συμπληρώνουνε τὰ κενὰ στὶς βοηθητικὲς ὑπηρεσίες. Ἔτσι τὰ μετόπισθεν ἤτανε γεμάτα ἀπὸ ἀνθρώπους δυσαρεστημένους καὶ βαριεστησμένους. Ἀπ' τὴν Ἰταλία καταφθάσανε πολλοὶ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ γιὰ νὰ καταλάβουνε τὶς θέσεις ἐκείνων ποὺ σκοτωθήκανε, πληγωθήκανε, ἀχρηστευθήκανε ἀπὸ τὰ κρυοπαγήματα καὶ τὶς ἀρρώστιες. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ταγματαρχαίους καὶ συνταγματαρχαίους αὐτούς, καταφθάνανε κατευθεῖαν ἀπ' τὶς πόλεις, ὅπου ζού-

σανε μιὰ ἥσυχη ἀστικὴ ζωή. Εἴχανε πρὸ πολλοῦ λησμονήσει κάθε κανόνα ταχτικῆς, ἀγνοούσανε δὲ τὴ χρήση τῶν καινούργιων ὅπλων μὲ τὰ ὁποῖα ἦτανε ἐξοπλισμένα τὰ ὀχυρά μας. Βρεθήκανε σ' ἕνα παράξενο περιβάλλον τριγυρισμένο ἀπὸ στρατιῶτες ποὺ βλέπανε γιὰ πρώτη φορά, κατάντικρυ σ' ἕνα ἄγνωστο ἐχτρό.

Ὁ Μουσσολίνι ἐξακολουθοῦσε νὰ βροντοφωνᾶ τὴν ἐπιταγή του: «ἐπιτεθεῖτε, ἐπιτεθεῖτε!», ὁ Καβαλλέρο νὰ καταστρώνει σχέδια ἐπίθεσης ποὺ δὲν πραγματοποιηθήκανε ποτέ, ὁ Χίτλερ μιᾶς καὶ καταστάλαξε σὲ μιὰ ἀπόφαση μὲ τὸ ζήτημα τῆς ἐπιχείρησης Κυκλάμινο, τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἀποστολὴ ἐνισχύσεων στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο, ἔβαλε μπρὸς τὴν κατάστρωση τοῦ σχεδίου «Μαρίτα» ποὺ ἀφοροῦσε τὴ γερμανικὴ ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, ἐνῶ Ἄγγλοι καὶ Ἕλληνες βάζανε τὶς βάσεις μιᾶς συνεργασίας, πού, παρ' ὅλες τὶς ἀναποδιές της, γινόταν ὁλοένα στενότερη, ὅσο πλησίαζε ὁ καιρὸς τῆς γερμανικῆς ἐπίθεσης. Ἡ ὀργίλη ἀπόφαση τοῦ Μουσσολίνι νὰ εἰσβάλει στὴν Ἑλλάδα μοναχός, χωρὶς νὰ συμβουλευτεῖ τοὺς Γερμανούς, δημιούργησε ὁρισμένες δυσκολίες τόσο στοὺς Ἄγγλους ὅσο καὶ στοὺς Ἕλληνες. Μιὰ ταυτόχρονη ὡστόσο ἐπίθεση τῶν δυὸ συμμάχων τοῦ Ἄξονα θὰ συντελοῦσε, μ' ὅλη της τὴ δραματικότητα, στὸν καθορισμὸ τῆς θέσης τοῦ καθενός. Ἡ Ἑλλάδα ἀναμφίβολα θὰ τασσόταν αὐθόρμητα καὶ ἀνεπιφύλακτα στὸ πλευρὸ τῆς Ἀγγλίας, ἡ δὲ Ἀγγλία θὰ πολεμοῦσε καὶ στὴν Ἑλλάδα, ἢ τουλάχιστο γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἐπεκτείνοντας καὶ πρὸς τὰ ἐκεῖ τὸν ὁλοκληρωτικό της πόλεμο ποὺ διεξήγαγε στὴ Μάγχη, στὴν Ἀφρική, στὶς θάλασσες.

Διαπιστώνεται ὡστόσο ἡ παρακάτω ἀλλόκοτη κατάσταση. Ἐνῶ οἱ στρατιῶτες μας εἴχανε εἰσβάλει στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος καὶ ὕστερνὰ κρατούσανε ἄμυνα στὸ ἀλβανικό, ὁ Γερμανὸς πρεσβευτὴς στὴν Ἀθήνα, πρίγκιπας Ἔρμπαχ, διατηροῦσε μὲ τὴν κυβέρνηση Μεταξᾶ κανονικὲς διπλωματικὲς σχέσεις, φαινομενικὰ ἄψογες, ἔστω κι ἂν κατὰ βάθος κρίνονταν ἀμφίβολες. Ἀντάλλαζε διαβεβαιώσεις ἀλληλεγγύης μετριόφρονου περιεχόμενου μέ τὴν Ἰταλία, ἔδινε δὲ νὰ ἐν-

νοηθεῖ ὅτι τὴ στραβοκεφαλιὰ αὐτὴ τοῦ Μουσσολίνι δὲν τὴ συμμεριζόταν διόλου ὁ Χίτλερ. Ὁ Μεταξᾶς ἀπὸ τὴ δική του πλευρά, κατέβαλλε κάθε προσπάθεια νὰ πείσει τοὺς Γερμανοὺς γιὰ τὶς ἀγαθές διαθέσεις ποὺ ἔτρεφε γιὰ κείνους. Παράδειγμα: Στὶς 20 Δεκεμβρίου ἐβεβαίωνε τὸν Ἕρμπαχ ὅτι παρ' ὅλη τὴν πρόοδο τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο ἡ Ἑλλάδα δὲν ἔτρεφε διόλου ἐπεκτατικὲς τάσεις (*), ὑποχρέωσε δὲ τὸν βασιλιὰ Γεώργιο ν' ἀπευθύνει εὐχὲς στὸ Χίτλερ μὲ εὐκαιρία τὴν Πρωτοχρονιὰ (ἡ ἀπάντηση τοῦ Γερμανοῦ δικτάτορα περιεῖχε εὐχαριστίες, ἀπέφευγε ὅμως νὰ ἀντευχηθεῖ). Δὲν ἐπιβεβαιώνεται δὲ ἀπὸ κανένα συγκεκριμμένο στοιχεῖο ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ἀμερικανοῦ ἐπιτετραμμένου στὴ Γερμανία, ὅτι οἱ Γερμανοὶ προσφερθήκανε κατὰ τὰ μέσα Δεκεμβρίου νὰ μεσολαβήσουνε στὴ διευθέτηση τῆς ἰταλο-ἑλληνικῆς διαφορᾶς. Ὅπως ξέρουμε, οἱ Γερμανοὶ διατηρούσανε στρατεύματα στὴ Ρουμανία. Γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα ἔπρεπε νὰ μεταφερθοῦν καὶ συγκεντρωθοῦν στὰ σύνορα τῆς Βουλγαρίας. Στὴν περίοδο αὐτὴ τοῦ Νοεμβρίου-Δεκεμβρίου 1940, παρόμοιο ἐνδεχόμενο δὲ φάνταζε κοντινό. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι οἱ πρῶτες διαταγὲς ποὺ ἐκδοθήκανε ἀπὸ τὸ στρατηγεῖο τοῦ Χίτλερ γιὰ τὴν ἐπιχείρηση Μαρίτα [8] χρονολογοῦνταν στὶς 12 Νοεμβρίου 1940, προβλέπανε δὲ τὴ χρησιμοποίηση 10 μεραρχιῶν. Ἀλλὰ ἐπρόκειτο γιὰ προσταγὲς χωρὶς συγκεκριμένο περιεχόμενο καὶ μὲ χρόνο ἐφαρμογῆς τους ἀρκετὰ μακρυνό (προβλέπονταν ἀόριστα γιὰ τὸν προσεχῆ Μάρτιο) φαίνεται δὲ ὅτι τὶς ἀγνοοῦσε ὁλότελα ὁ Παπάγος, ἂν καὶ δὲν θὰ ὠφελοῦσε τίποτα ἂν τὶς γνώριζε. Ἀπογύμνωσε σχεδὸν ὁλοκληρωτικὰ τὰ σύνορα πρὸς τὴ Βουλγαρία, ἐγκαταλείποντας ἐκεῖ τρεῖς μόνο μεραρχίες κι αὐτὲς ὄχι ἀπ' τὶς καλύτερα γυμνασμένες καὶ τὶς καλύτερα ἐφοδιασμένες σὲ ὅπλα καὶ ἐξάρτηση. Ὁ πόλεμος γιὰ τὴν Ἑλλάδα διαδραματιζόταν στὴν Ἀλβανία. Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, ὅ,τι βρέξει ἂς κατεβάσει (**).

(*) ΣΗΜ. ΕΛΛ. ΓΕΣ.—Ὁ Πρωθυπουργὸς Ἰ. Μεταξᾶς οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὸ ἡμερολόγιόν του περὶ ἐπεκτατικῶν τάσεων τῆς Ἑλλάδος.

(**) Ὁ Γερμανικὸς κίνδυνος ἤρχισε διαγραφόμενος ἀπὸ τῆς

Τὸν Τσῶρτσιλ ξαφνικὰ εἶχε γοητέψει τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς ἐπέκτασης τοῦ πολέμου στὰ Βαλκάνια καὶ τὴ Μεσόγειο, μιὰ καὶ τοῦ δινόταν ἀπ' τὴν ἐξέλιξη τῶν πραγμάτων, χωρὶς νὰ τὴν ἐπιζητήσει, ἡ εὐκαιρία. Τὰ Βαλκάνια ἀποτελούσανε γι' αὐτὸν ἕνα ἤδη γνωστό του «πιόνι», ποὺ χρησιμοποίησε ὅπως εἴδαμε μὲ μαεστρία, στὴν τελευταία φάση τοῦ πολέμου στὴν Εὐρώπη, μὲ τὴ δημιουργία μιᾶς ἑστίας πολέμου στὰ Βαλκάνια, ποὺ ἀπέβηκε ἀνυπέρβλητο ἐμπόδιο γιὰ τὴν ἐξάπλωση τῆς ρωσικῆς στρατιᾶς σ' ὅλη τὴν ἀνατολικὴ περιοχή. Γιὰ τὴν ὥρα, ὅλη ἡ στρατηγικὴ προσοχὴ — ἢ φαντασία — τοῦ Τσῶρτσιλ εἶχε συγκεντρωθεῖ σ' ἕνα σημεῖο (9) «Προεξάρχει πάν' ἀπ' ὅλα ἕνα στρατηγικὸ ἐπίτευγμα: ἡ ΚΡΗΤΗ! Οἱ Ἰταλοὶ δὲν πρέπει νὰ τὴν καταλάβουνε. Πρέπει νὰ καταφθάσουμε πρῶτοι καὶ γρήγορα».

Μὲ τὴν ἰταλικὴ ἐπίθεση, ἡ Ἑλλάδα ἔβαλε στὴ διάθεση τῆς Ἀγγλίας τὸν κόλπο τῆς Σούδας, ἀποδέχτηκε δὲ τὴ βοήθεια μιᾶς ἀεροπορικῆς δύναμης μὲ διοικητὴ τὸ μοίραρχο Ντ' Ἀλμπιάκ. Ὁ Μεταξᾶς ὅμως — ποὺ εἶχε μιὰ πολὺ μυστικὴ συνάντηση μὲ τὸν Γερμανὸ πρεσβευτὴ — εἰδοποίησε τὸν Ντ' Ἀλμπιὰκ ὅτι τὰ βομβαρδιστικά του ἔπρεπε ν' ἀπογειώνονται ἀπὸ βάσεις κείμενες σὲ μεσημβρινὲς περιοχές, ἀποκλειόμενα τὰ ἀεροδρόμια ποὺ γειτονεύανε μὲ τὴν Θεσσαλονίκη. Ἐνόσω ἡ ἀγγλικὴ ἀεροπορικὴ βοήθεια περιοριζόταν σὲ τόσο περιορισμένα πλαίσια ποὺ δὲν θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς σὰν πρόκληση. Τὰ ἀγγλικὰ καταδιωκτικὰ ὅμως μποροῦσαν ν' ἀπογειώνονται ἀπὸ βάσεις γειτονικὲς μὲ τὰ σύνορα. Τοὺς Γερμανοὺς τοὺς ἔτσουζε τὸ ὅτι οἱ βάσεις ἀπογειώσεως τῶν βομβαρδιστικῶν βρίσκονταν ἀρκετὰ ἀπομακρυσμένες, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴ μποροῦν νὰ διενεργήσουν μερικὲς δεξιοτεχνικὲς σ' ἐκτέλεση «ἐπιδρομές» ἐνάντια στὶς πετρελαιοπηγὲς τοῦ Πλοέστι.

εἰσβολῆς τῶν γερμανικῶν στρατευμάτων εἰς τὴν Ρουμανίαν. Ἡ ἀφαίρεσις μονάδων ἐκ Μακεδονίας - Θράκης ἐγένετο πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ ἀμέσου κινδύνου ἐκ τῆς ἰταλικῆς ἐπιθέσεως. Ἀπαράδεκτος ἡ διὰ τὸν ἀρχιστράτηγον φράσις «Γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ὅτι βρέξει ἂς κατεβάσει».

Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ συμβατικὴ κατάσταση ποὺ δὲν προοιωνιζόταν νὰ βαστάξει πολύ, προμηνοῦσε δὲ τὴν ἐπικείμενη σύρραξη μὲ τὴ Γερμανία. Ἀλλὰ οὔτε οἱ Ἄγγλοι, οὔτε οἱ Γερμανοὶ (ἀκόμα δὲ λιγότερο οἱ Ἕλληνες) ἤτανε σὲ θέση νὰ προκαλέσουνε ἐπιτάχυνση στὴν ἐξέλιξη τῆς κατάστασης ἀνέχονταν δὲ ἕνα status quo γεμάτο ἀβεβαιότητα, ποὺ ἐπέτρεπε τὴ συνύπαρξη στὴν Ἀθήνα, Ἄγγλων ἀεροπόρων κηρυγμένων θανάσιμων ἐχτρῶν τῶν Γερμανῶν, συμμάχων τῆς Ἑλλάδας, καὶ Γερμανῶν διπλωματῶν μὲ μόνο τους προορισμὸ τῶν τελευταίων τὴν παρακολούθηση τῆς κατάστασης καὶ τὴν κράτηση σημειώσεων.

Στὰ τέλη Νοεμβρίου 1940 ὁ Τσῶρτσιλ — ποὺ παραπονιότανε γιὰ τήν ἔλλειψη εἰδήσεων πρῶτο χέρι ἀπ' τὸ μέτωπο τῆς Ἀλβανίας — ἀντικαθιστοῦσε τὸν στρατηγὸ Γκάμπιερ Πέρρυ στὴν ἀρχηγία τῆς ἀγγλικῆς στρατιωτικῆς ἀπομστολῆς στὴν Ἑλλάδα μὲ τὸν στρατηγὸ Χέϋουντ. Κι οἱ δυό τους εἴχανε βαριεστήσει μὲ τοὺς περιορισμοὺς στοὺς ὁποίους ὑπόκεινταν οἱ κινήσεις τους, τὴν ἐπιφυλακτικότητα ποὺ ἔπρεπε νὰ δείχνουνε στὶς ἐπαφές τους μέ τὶς ἑλληνικὲς προσωπικότητες, μὲ τὸ φόβο ποὺ ἔδειχνε ὁ Μεταξᾶς σὲ κάθε του ἐκδήλωση μὴν τύχει καί παραξηγηθεῖ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ προκαλέσει διαμαρτυρία ἐκ μέρους τους. Οἱ Ἄγγλοι ἀρχηγοὶ τῶν δυνάμεων τῆς Μέσης Ἀνατολῆς — Ἀρτσιμπαλντ Οὐέβελ τοῦ πεζικοῦ, Ἄντριου Κάνιγκαμ τοῦ ναυτικοῦ, Ἄρθουρ Λόγκμυρ τῆς ἀεροπορίας — εἴχανε τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ Γερμανικὴ αὐτὴ ἀδράνεια δὲν μποροῦσε νὰ βαστάξει πολύ κι ὅτι ἡ καλὴ θέληση ποὺ ὁ Μεταξᾶς ἐπεδίωκε νὰ δείξει στὸν Χίτλερ. δὲ θὰ ὠφελοῦσε σὲ τίποτα. Πρόθεσή μας, συμβουλεύανε οἱ Ἄγγλοι, δὲν εἶναι νὰ πάρουμε καμιὰ πρωτοβουλία, ἀλλὰ ν' ἀποκτήσουμε κάποια ἐλευθερία στὶς κινήσεις μας στὴν προσπάθειά μας νά προετοιμάσουμε τὴν ἄμυνα ἐνάντια στὴν ἐπίθεση ποὺ δὲν μπορεῖ ν' ἀργήσει καὶ ποὺ ἂν καθυστερεῖ, δὲν ὀφείλεται τοῦτο στὶς φιλοφρονήσεις ποὺ ἐπιδαψιλεύει ἡ Ἑλλάδα στὴν Γερμανία, ἀλλὰ γιατὶ ὁ Χίτλερ θέλει νὰ διαλέξει ὁ ἴδιος τὴν κατάλληλη στιγμὴ ποὺ θὰ κρίνει εὐνοϊκὴ καὶ μὲ τὶς δυνάμεις ποὺ θὰ κρίνει ἀπαραίτητες.

Ὁ συλλογισμὸς συμβάδιζε μὲ τὴ λογικὴ ἀλλὰ συνάμα καὶ μὲ τὸν εὔλογο ἐγωϊσμὸ τῆς προστασίας τῶν Ἀγγλικῶν συμφερόντων. Μὴ ξεχνᾶμε, ὅτι ὁ κίνδυνος εἰσβολῆς τῆς Ἀγγλίας, ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται. Ἀκόμα καὶ ὅταν ὁ Χίτλερ εἶχε πιὰ ἐγκαταλείψει τὸ ἐγχείρημα τοῦτο καὶ κατεύθυνε τὴ δραστηριότητά του πρὸς τὴ Ρωσία ἐνάντια στὴν ὁποία καὶ ἐπετέθηκε, οἱ Ἄγγλοι ζούσανε μὲ τὸν ἐφιάλτη τῆς ἐπιχείρησης «Λέων τῶν θαλασσῶν». Ἡ κάθε ἐπέκταση τοῦ πολέμου, μ' ὅλο ποὺ τοὺς δημιουργοῦσε νέα προβλήματα, τοὺς ἐπέτρεπε ὡστόσο ν' ἀναπνέουνε μὲ μεγαλύτερη ἄνεση, καὶ τόσο περισσότερο, ὅσο πιὸ ἀπομακρυσμένη ἤτανε ἡ καινούργια ἑστία ἀναμέτρησης δυνάμεων. Οἱ ἐπιτυχίες στὴν Ἀφρικὴ τοῦ Οὐέβελλ, τέλη τοῦ 40 μέχρι πρῶτες βδομάδες τοῦ 41, συντελούσανε στὴν ἀνεπιφύλακτη διατύπωση ἀπὸ μέρους τῶν Ἄγγλων σχέδιων γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ βοήθεια τῆς Ἑλλάδας μὲ τὴν ἀποστολὴ ὁλοκλήρου ἐκστρατευτικοῦ σώματος ἀντὶ τῆς περιορισμένης μονάχα ἀποστολῆς σὲ ἀεροπλάνα, ἅρματα μάχης καὶ πολεμικὴ ἐξάρτηση. Τέτοιο ἕνα ἐγχείρημα, θὰ ἀπέβαινε ἐξαιρετικὰ δύσκολο ἂν ἐκεῖνοι ποὺ ἀναλαβαίνανε τὴν ἐκτέλεσή του εἶχανε ν' ἀντιμετωπίσουνε χίλιες δυὸ ἐπιφυλάξεις, προφυλάξεις, ἀπαγορεύσεις, γιὰ νὰ μὴ ἐπισύρουνε τὴν προσοχὴ τοῦ πρίγκηπα Ἔρμπαχ καὶ τῶν συνεργατῶν του.

Στὶς 13 Ἰανουαρίου ὁ Οὐέβελλ καὶ ὁ Λόγκμορ καταφθάσανε ἀεροπορικῶς στὰν Ἀθήνα, ὅπου καὶ μείνανε τέσσερεις μέρες. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους ἀνώτερους ἀξιωματικούς, συμμετέχανε στὴ σύσκεψη ὁ πρωθυπουργὸς Μεταξᾶς, μὲ πρόσωπο χλωμό, καταπονημένο ἀπ' τὴν ἀρρώστια, ποὺ λὲς καὶ προμηνοῦσε τὸ τέλος του, καὶ ὁ στρατάρχης Παπάγος. Ἐκρίθηκε ἀναγκαῖο νὰ συναντηθοῦνε οἱ δυὸ αὐτοὶ φορεῖς τόσο διαφορετικῆς νοοτροπίας καὶ ἐκτίμησης τῶν γεγονότων.

Ὁ Οὐέβελ ἀνεῖχε τὴν εὐθύνη ἑνὸς πελώριου σὲ μέγεθος θεάτρου ἐπιχειρήσεων, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπ' τὴ βόρεια Ροδεσία κι ἔφτανε ὡς τὰ Βαλκάνια, κάθε δὲ ἐδαφικὴ ἀπώλεια ἢ πετυχημένη πρόσκτηση, ἀποτελούσανε ἐπεισόδια ποὺ γιὰ τὴ σω-

στή τους ἐκτίμηση ἔπρεπε νὰ κριθοῦνε σέ συσχέτιση μὲ τὴν ὅλη πολιτικο-στρατιωτικὴ κατάσταση. Τὴ σκέψη τοῦ Μεταξᾶ καὶ τοῦ Παπάγου, δὲν ἀπασχολοῦσε τόσο ἡ μακρινὴ τελικὴ νίκη, ὅσο ἡ ἐξασφάλιση τῆς ἄμυνας τῆς χώρας, ἡ προστασία τῶν συνόρων ἀπὸ ἐνδεχόμενη ἐπιδρομὴ καὶ πάν' ἀπ' ὅλα ἡ διαφύλαξη τῆς «νίκης» τῆς Ἀλβανίας ποὺ ἀποτελοῦσε ἤδη γιὰ τὴν Ἑλλάδα μιὰ γεμάτη περηφάνεια ἠθικὴ κληρονομιά. Ἐκδηλώσεις «ἅγιου ἐγωισμοῦ» σὲ τέτοιο σημεῖο ἀντίθετες ἔρχονταν γιὰ πρώτη φορὰ σ' ἐπαφὴ μεταξύ τους. Ὁ Μεταξᾶς προέβηκε προλογίζοντας τὶς συνομιλίες, σὲ μιὰ κατηγορηματικὴ δήλωση ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ προτάξει σὲ ἐνδεχομένη ἐπιδρομὴ τῶν Γερμανῶν, ἢ τῶν Βουλγαρογερμανῶν, ἀποφασιστικὴ ἄμυνα, ὅμοια μ' ἐκείνη ποὺ τὴν ἐβοήθησε νὰ ἀποκρούσει τὴν ἰταλικὴ ἐπίθεση. Ὁπότε ὁ Παπάγος διατύπωσε τὶς λεπτομέρειες ἑνὸς δικοῦ του σχεδίου σχετικοῦ μὲ τὴ βοήθεια τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Οὐέβελλ ἔπρεπε νὰ στείλλει σ' ἑλληνικὸ ἔδαφος ἐννιὰ μεραρχίες ποὺ νὰ συνοδεύονται κι ἀπ' τὴν ἀνάλογη ἀεροπορία. Θὰ προετοιμάζονταν ἀεροδρόμια, ὑπόστεγα κι ἀποθῆκες γιὰ νὰ περιλάβουνε τὸ κολοσσιαῖο αὐτὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα, ὁ προορισμὸς τοῦ ὁποίου ἔπρεπε νὰ μείνει κρυφὸς ὡς τὴ μέρα ποὺ θὰ συμπληρωνόταν ἡ συγκρότησή του. Θὰ ἤτανε προτιμότερο μάλιστα νὰ καταφέρουνε νὰ γίνει πιστευτὸ ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς ὅτι οἱ ἐννιὰ αὐτὲς μεραρχίες προορίζονταν γιὰ τὸν πόλεμο στὴ βόρεια Ἀφρική.

Ὁ Παπάγος δούλευε σκληρά, σὲ συνεργασία μὲ τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο του, γιὰ νὰ καταρτίσει τὸ τελικὸ πρόγραμμα, χρησιμοποιώντας κατὰ τὸ δικό του τρόπο καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς στόχους πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπέβλεπε τὰ μεταφορικὰ μέσα ποὺ διαθέτανε οἱ Ἄγγλοι, ἢ ποὺ νόμιζε πὼς διαθέτανε. Ἐπρόκειτο γιὰ μιὰ ἐπιμελημένη τεχνικὴ δουλειά, ἀλλὰ συνάμα καὶ ὁλότελα ἄχρηστη, ἕνα γύμνασμα στρατιωτικῆς Ἀκαδημίας ποὺ δὲ λάβαινε ὑπόψη του τὴ γύρω πολιτικο-στρατιωτικὴ κατάσταση ἔτσι ὅπως εἶχε διαμορφωθεῖ, ὑπερεκτιμοῦσε τὶς ἀγγλικὲς δυνάμεις καὶ τὴν ὀργανωτικὴ ἱκανότητα τῶν Ἑλλήνων, τοποθετοῦσε δὲ τὴν Ἑλλάδα στὸ κέντρο τῆς παγκό-

σμιας σύρραξης, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα ἀποτελοῦσε μόνο ἕνα σπουδαῖο μὲν ἀλλὰ περιορισμένης σημασίας τομέα (*). Τὸ σχέδιο τοῦ Παπάγου ἔδειχνε νὰ συγγενεύει ἀπὸ ζήτημα θεώρησης μὲ κάτι σχέδια τοῦ Καβαλλέρο· τὸ ὁποῖο ἀποδεικνύει ὅτι κατὰ βάθος ὄχι μόνο οἱ δυὸ στρατοὶ ἀλλὰ καὶ τὰ Γεν. Ἐπιτελεῖα συγγενεύανε μεταξύ τους κι ὅτι ἡ ἐπιτυχία ποὺ ἐπιβράβευσε τὴν προσπάθεια τοῦ Παπάγου διεξαγωγῆς μάχης μ' ὅλους τοὺς πατροπαράδοτους κανόνες τῆς τεχνικῆς ὀφείλεται στὸ γεγονὸς ὅτι μπόρεσε ν' ἀποβεῖ περισσότερο ἀποδοτικός. Τέτοια φιλόδοξα σχέδια, σὰν τοῦ Παπάγου, χρησιμοποίησε μετὰ χρόνια ὁ Ἀϊζενχάουερ. Γιὰ τὴν ὥρα, ἡ Ἀγγλία ξεθεωνόταν νὰ σκεπάσει ἕνα πελώριο κρεβάτι μ' ἕνα σκέπασμα ἐξαιρετικὰ μικρό, οὔτε καὶ εἶχε καμιὰ διάθεση ν' ἀφήσει τὸ τιμόνι τῆς ὅλης ἐπιχείρησης στὸν Παπάγο, παρ' ὅλη τὴν ἐκτίμηση ποὺ τρέφανε πρὸς τὸ ἄτομό του καὶ τὰ προτερήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

«I see», «βλέπω», ἤτανε τὸ μόνο σχόλιο τοῦ Οὐέβελλ στὸ τέλος τῆς ἔκθεσης τοῦ Παπάγου, ἐνῶ συγχρόνως καθάριζε τὰ γυαλιά του μ' ἕνα ὕφος ἀφηρημένο, χαρακτηριστικὸ τῶν Βρεταννῶν. Ὕστερα ἄρχισε νὰ μιλᾶ σὲ τόνο ξερὸ καὶ κρύο ἀλλὰ εὐγενικὸ ἀραδιάζοντας τὶς σκέψεις του: ἴσαμε τώρα καταπιαστήκαμε μὲ ἀκαδημαϊκὲς θεωρίες, καιρὸς εἶναι νὰ περάσουμε σὲ συγκεκριμένα θέματα, σὲ ζητήματα σοβαρά. Τὸ μόνο ποὺ μποροῦσε γιὰ τὴν ὥρα νὰ στείλει ὁ Οὐέβελλ ἤτανε ἕνα σύνταγμα πυροβολικοῦ καὶ μιὰ θωρακισμένη μονάδα μὲ καμιὰ ἑξηνταριὰ ἅρματα μάχης. Ὁ Μεταξᾶς ἀρνήθηκε καὶ πρόβαλλε ἀρκετὰ πειστικὰ ἐπιχειρήματα. Μιὰ τέτοια γλίσχρη βοήθεια, παρατήρησε, θ' ἀποτελοῦσε γιὰ τοὺς Γερμανοὺς μιὰ πρώτης τάξεως πρόφαση, μ' ὅλο ποὺ δὲν τὴν εἴχανε ὁλότελα ἀνάγκη, γιὰ νὰ προβοῦνε στὴν κήρυξη τοῦ πολέμου· ἐξ ἄλλου ἀπὸ μιὰ τέτοια περιωρισμένη βοήθεια κανένα ὄφελος δὲ θὰ μποροῦσε νὰ προσποριστεῖ γιὰ τὴν ἄμυνά της ἡ Ἑλλάδα. Τὰ συμπεράσματα αὐτὰ συντελέσανε στὸ νὰ

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Τὰ διαλαμβανόμενα ἀποτελοῦν προφανῶς κρίσεις τοῦ συγγραφέως.

διαλυθοῦνε οἱ πλάνες ποὺ ἔτρεφε ὁ Τσῶρτσιλ. Ἀντελήφθηκε ὅτι ἡ Γερμανικὴ δραστηριότητα δημιουργοῦσε μιὰ δύσκολη κατάσταση γιὰ τὶς Ἑλληνικὲς δυνάμεις στὴν Ἀλβανία (10). «Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἑλλάδας — ἔγραφε στὸν Οὐέβελλ — θὰ μειώσει τὴ σημασία τῆς νίκης ποὺ πετύχαμε στή Λιβύη καὶ θὰ ἐπιδράσει ἀποφασιστικὰ στὸν προσανατολισμὸ τῆς Τουρκίας». Κάθε τέτοιες σκέψεις θὰ τὸν ἀναγκάσανε νὰ ἐπιζητήσει τὴ συνάντηση τῶν Ἀθηνῶν. Μιᾶς καὶ δὲν κατέληξε σὲ κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα ὁ Τσῶρτσιλ καὶ τὸ ὑπουργεῖο Πολέμου στραφήκανε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς διενέργειας μιᾶς νέας ἐπίθεσης στὴν Ἀφρικὴ ποὺ νὰ φέρει τὴ στρατιὰ τῆς Αἰγύπτου ὡς πέρα ἀπ' τὴν Μπεγκάζη.

Οἱ ἐπιτυχίες καλπάζανε στὴ φαντασία τοῦ Τσῶρτσιλ, κατ' ἐξοχὴ ὀνειροπόλου ἀλλὰ συνάμα καὶ ρεαλιστῆ, ἱκανοῦ νὰ συλλαμβάνει τὰ πιὸ μεγαλειώδη σχέδια, τὰ ὁποῖα ὅμως νὰ ἐφαρμόζει κατόπι στὰ μέτρα τῆς κάθε μιᾶς περίστασης ποὺ παρουσιαζόταν. Τὰ μηνύματα τοῦ Τσῶρτσιλ μιλούσανε παντοῦ καὶ πάντα γιὰ πολεμικὴ δραστηριότητα, ἡ συνθηματικὴ λέξη μ α σ έ λ λ ε ς ὑποδηλοῦσε τὸ σχέδιο ἐπίθεσης ἐνάντια στὴν Παντελλέρια, οἱ λέξεις ἐ ρ γ α σ τ ή ρ ι ο καὶ χ έ μ α ρ ρ ο ς ὑποδηλούσανε ἄλλα σχέδια μὲ στόχο τὴν Παντελλέρια καὶ τὴ Σικελία. Οἱ δισταγμοὶ τοῦ Μεταξᾶ καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ Παπάγου ἀποτελέσανε στοιχεῖο ἀργοπορίας, ἀλλὰ δὲ φαίνεται νὰ συντελέσανε σὲ ἀποφασιστικὴ μεταβολὴ τῆς φάσης τοῦ πολέμου τούτης τῆς ἐποχῆς. Ἡ Ἑλλάδα ἤτανε ἀπασχολημένη μὲ τὸ μέτωπο τῆς Ἀλβανίας, ἐνῶ ὁ Ντ' Ἀλμπιὰκ ζητοῦσε ἀεροδρόμια. Συμφωνήθηκε ἀπ' τοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς Ἄγγλους μέχρι τέλους Ἰανουαρίου ἡ δημιουργία δυὸ ἀεροδρομίων στὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου, στὸν Ἄραξο καὶ στὸ Ἀγρίνιο, στὸν Κορινθιακὸ κόλπο. Οἱ Γερμανοὶ μπήκανε στὴν Ἑλλάδα πρὶν προλάβουνε νὰ ἑτοιμαστοῦνε αὐτὲς οἱ βάσεις (11). Στὴν ἐκστρατεία αὐτὴ δὲν κατέχαμε μοναχοί μας τό προνόμιο τῆς ἀεροπορίας καὶ τῆς τσαπατσουλιᾶς. Στὸ μεταξὺ νέα γεγονότα ὡρίμαζανε. Καὶ στὴν Ἑλλάδα μποροῦσε κανεὶς νὰ διαπιστώσει ὅτι τίποτε ἀπ' ὅσα ἐπιδέχονταν ἀλλαγὴ καταφέρανε ν' ἀλλάξουνε, συντελέσανε δὲ στὸ νὰ ἐπι-

σπεύσουνε τὴν ἔναρξη τοῦ τέλους, γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω, ἀπὸ διαφορετικὴ ὅμως σκοπιά, τὴ φράση ποὺ ἔβαλε γιὰ τίτλο στὸ βιβλίο του ὁ πρεσβευτὴς Γκράτσι.

Ὁ Μεταξᾶς πέθανε. Τὰ στρατεύματά του μάχονταν σὲ Ἀλβανικὸ ἔδαφος, ἐνῶ ἡ Ἑλλάδα ὁλόκληρη μεθοῦσε ἀπὸ τὶς νίκες τους. Μὰ ὡστόσο ἡ ὥρα αὐτὴ τῆς ἐλπίδας καὶ τῆς ὑπερηφάνειας πλησίαζε στὸ τέλος της. Μὲ ἡμερομηνία 15 Ἰανουαρίου, κι εὐτὺς μετὰ τὴν παράθεση τῆς συνομιλίας του μὲ τὸν Οὐέβελλ, σημειώνει στὸ ἡμερολόγιό του ὁ Μεταξᾶς: «Κουράστηκα. Ἐξετέλεσα τὸ καθῆκον μου... Ἂν οἱ Ἄγγλοι ἤτανε σὲ θέση νὰ διαθέσουνε πέντε μεραρχίες μὲ ἄφθονα θωρακισμένα μεταγωγικά... Ἀλλὰ ὡστόσο δὲν κάνουνε τίποτε». Καὶ στὶς 16 Ἰανουαρίου σημειώνει: «Καταθληπτικὴ μελαγχολία». Ἡ ἡμερομηνία 17 Ἰανουαρίου εἶναι ἡ τελευταία ποὺ περιλαμβάνει τὸ ἡμερολόγιο: «Οἱ Ἄγγλοι ἐπιμένουνε ν' ἀποβιβαστοῦνε στὴ Θεσσαλονίκη μὲ μικρὴ δύναμη πυροβολικοῦ... Τοὺς εἶπα νὰ μὴν καταφθάσουνε στὴ Θεσσαλονίκη παρὰ ὅταν οἱ Γερμανοὶ θὰ ἔχουνε διαβεῖ τὸ Δούναβη (δηλαδὴ νὰ ἔχουνε μπεῖ στὴ Βουλγαρία). Ποιὸς ξέρει ἂν ἡ ὅλη ὑπόθεση θὰ ἐξελιχθεῖ κανονικά. Ἐργάστηκα ὡς ἀργὰ τὴ νύχτα. Ἡ Νανὰ πάει καλύτερα».

Μὲ τούτη τὴν παρατήρηση, οἰκογενειακοῦ χαρακτήρα, κλείνει τὸ ἡμερολόγιό του ὁ Ἰωάννης Μεταξᾶς, δικτάτορα τῆς περίστασης, ἄνθρωπος μέτριας ἱκανότητας, ποὺ ὅμως σὲ στιγμὲς τόσο κρίσιμες γιὰ τὴ χώρα του κατάφερε νὰ γίνει τὸ φερέφωνο τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ἀνδρείας. Ὁ φαμφαρονισμὸς τοῦ Μουσσολίνι καὶ τοῦ Τσιάνο τὸν ἐβοήθησε στὸ ἔργο του. Ἕνας ἄνθρωπος ποὺ ἴσως χωρὶς τὴν ἐκστρατεία τῆς Ἀλβανίας θὰ εἶχε στὸ τέλος ἀνατραπεῖ ἀπὸ κανένα κίνημα καὶ τ' ὄνομά του, μὲ τ' ἄπειρα μίση καὶ ἀντεγκλήσεις ποὺ εἶχε προκαλέσει, θὰ εἶχε περιπέσει σὲ ἀφάνεια, ἐνῶ τώρα ἔχει ἄρρηκτα συνδεθεῖ μὲ ἕνα ἀπ' τὰ πιὸ ἔνδοξα κεφάλαια τῆς σύγχρονης ἑλληνικῆς ἱστορίας. Ἔτσι τέλεψε ὡραῖα ἡ

ζωή του, στὴν ὁποία προσέδιδε ἕναν παθητικὸ τόνο τὸ αἴσθημα μελαγχολίας ποὺ τὸν κυρίευε, ἴσως γιατὶ φοβόταν ὅτι οἱ μεθυστικὲς αὐτὲς νίκες, ἕνα τέτοιο δῶρο τῆς μοίρας, εἶναι προσωρινές. Ὁ Μεταξᾶς πέθανε στὶς 29 Ἰανουαρίου τοῦ 1941. Τὸ ἀνακοινωθὲν ὑπογραμμένο ἀπὸ δώδεκα θεράποντες γιατρούς ([12]), περιλάμβανε λέξη πρὸς λέξη: «Ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως προσεβλήθη ἀπὸ δῶ καὶ δέκα μέρες ἀπὸ μιὰ φλεγμονὴ στὸ λάρυγγα ποὺ ἐξελίχθηκε σὲ ἀπόστημα τῆς ὑπόφυσης. Παρὰ τὴν ἔγκαιρη χειρουργικὴ ἐπέμβαση καὶ τὴν ἐπακολουθήσασα θεραπεία, παρατηρηθήκανε φαινόμενα ἀλλοιώσεως τοῦ αἵματος μὲ ἐπιπρόσθετες ἐπιπλοκές. Ὁ πρωθυπουργὸς ὑπέκυψε στὸ μοιραῖο σήμερα στὶς 6» (*).

Ἡ φασιστικὴ προπαγάνδα βρῆκε τὴν εὐκαιρία νὰ διαλαλήσει στοὺς αἰθέρες τὸ «μυστήριο» τοῦ θανάτου τοῦ Μεταξᾶ, ἐπιδιώκοντας νὰ ἐξιχνιάσει δῆθεν σκοτεινὲς ἀγγλικὲς δολοπλοκίες.

(*) ΣΗΜ. Ἑλλ. Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Τὰ ἀφορῶντα τὸν Ἰωάν. Μεταξᾶν ἀποτελοῦν αὐθαιρέτους κρίσεις τοῦ συγγραφέως.

XI

Η ΕΑΡΙΝΗ ΕΠΙΘΕΣΗ

Ὁ Μουσσολίνι ἐπεδίωκε νὰ πετύχει τὴν ἐαρινὴ νίκη γιὰ νὰ τὴ βάλει σὰν ἀντιστάθμισμα, ἔστω καὶ μικρό, στὴν πλάστιγγα καὶ νὰ τὴν κάνει νὰ κλίνει πρὸς τὸ μέρος του τὴ στιγμὴ ποὺ εἶχανε ξαπολύσει οἱ Γερμανοὶ τὸ μπλιτζγκρίγκ τους στὰ Βαλκάνια. Στὶς 23 Φεβρουαρίου, στὸ θέατρο Ἀδριανοῦ, στὴ Ρώμη, ὁ Ντοῦτσε ἀπηύθυνε ἕνα λόγο (1) στοὺς ἀξιωματούχους τοῦ φασιστικοῦ σώματος τῆς πρωτεύουσας. Δὲν ἐπεχείρησε νὰ ἐξηγήσει τοὺς λόγους γιατί ἴσαμε τώρα δέν κατορθώθηκε νὰ σακατευτοῦν τὰ πλευρὰ τῆς Ἑλλάδας, παινεύτηκε ὅτι ἀπόλυτη ταυτότητα ἀπόψεων ἐπικρατοῦσε ἀνάμεσα στοὺς «ὑπεύθυνους στρατιωτικοὺς κύκλους» σχετικὰ μὲ τὸ σχέδιο τῆς ἐκστρατείας, ἐξέφρασε δὲ τὸν ἐνθουσιασμό του γιὰ τοὺς στρατιῶτες μας καὶ τὴν πορεία τῆς Τζούλια. «Οἱ Ἰταλοὶ αἰχμάλωτοι ποὺ βρίσκονται στὸ χέρια τῶν Ἑλλήνων —ἐπρόσθεσε— εἶναι μερικὲς χιλιάδες κι ἀπ' αὐτοὺς οἱ περισσότεροι πληγωμένοι. Οἱ ἑλληνικὲς ἐπιτυχίες δὲν εἶναι τέτοιες σὲ μέγεθος, ὅσο θέλει νὰ τὶς παραστήσει ἡ ἀνατολίτικη φαντασία τους. Οἱ ἀπώλειες τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἀφάνταστες, ἐνῶ σὲ λίγο θὰ μπεῖ ἡ ἄνοιξη καὶ τότε στὴν ὡραία τούτη ἐποχὴ ποὺ θὰ εἶναι ἡ δική μας, θὰ τοὺς δείξουμε. Καὶ ὄχι μονάχα σ' αὐτοὺς ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους, στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα».

Ὁ Μουσσολίνι ἔκανε τὸν προφήτη στὰ σίγουρα, ἀφοῦ

ἤξερε ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἦταν ὁλότελα ἕτοιμοι καὶ ὅτι μερικὲς βδομάδες τοὺς χωρίζανε ἀπ' τὴν ἐπίθεση. Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὸ λόγο, ὁ Καβαλλέρο βιάστηκε νὰ τηλεγραφήσει: «Τὰ στρατεύματα ποὺ μάχονται ἡρωικὰ στὸ ἑλληνο-ἀλβανικὸ μέτωπο, διοικητές, ἀξιωματικοί, ὁπλίτες παρακολουθήσανε μὲ βαθειὰ συγκίνηση καὶ ὑπερηφάνεια τὸ λόγο σας, ἀποφασισμένοι νὰ θυσιάσουνε τὴ ζωή τους γιὰ τὴν πατρίδα, πραγματοποιώντας ἔτσι τὴ μοναδικὴ ἐπιθυμία τους, νὰ νικήσουνε!». Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ποὺ ζοῦσε ἀπὸ τόσο κοντὰ τὸ δράμα τῶν στρατιωτῶν του καὶ τὸ αἷμα ποὺ χυνόταν, θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπόφευγε κάτι τέτοιες ἐκφράσεις, ὅλο φιλοφρόνηση καὶ ρητορεία. Ὁ Καβαλλέρο, ποὺ τώρα πιὰ διέθετε 25 μεραρχίες, σκεφτόταν ἀκόμα τὴν ἐπίθεση. Οἱ ἀπώλειες σὲ νεκροὺς στὸ πεδίο τῆς μάχης, ἴσαμε τὰ μέσα Φεβρουαρίου, ἤτανε 497 ἀξιωματικοὶ καὶ 5239 ὑπαξιωματικοὶ καὶ ὁπλίτες. Στὸ μήνα αὐτὸ ὁ Γκαμπάρα ἀντικατέστησε τὸν Μπανκάλε καὶ ὁ Ἀλέσσαντρο Πίρτζιο Μπιρόλι τὸν Βερτσελίνο. Στὰ 54 συντάγματά μας καὶ καμιὰ εἰκοσαριὰ μεμονωμένα τάγματα, οἱ Ἕλληνες ἀντιπαρατάξανε 42 συντάγματα. Ἐπιτέλους οἱ Ἰταλοὶ εἶχαν ἀποκτήσει μιὰ πραγματικὴ ὑπεροχή.

Οἱ Γερμανοὶ εἴχανε λάβει γνώση τῆς πρόθεσης τῶν Ἰταλῶν νὰ προβοῦνε στὴ διάσπαση τῆς ἑλληνικῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς καὶ παρακολουθούσανε τὴν ὅλη ὑπόθεση χωρὶς νὰ κρύβουνε κάποιο σκεπτικισμό τους γιὰ τὴν ἐπιτυχία της. Ὁ φὸν Ρίντελεν ἔγραφε σὲ ἀναφορά του στὸ Γερμανὸ ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν: (²) «Ὁ στρατηγὸς Ἀντόνιο Γκαντίνι, μοῦ γνωστοποίησε, κατὰ διαταγὴ τοῦ στρατηγοῦ Γκουτσόνι τὶς παρακάτω προθέσεις τοῦ Ἀνώτατου Ἰταλικοῦ Ἀρχηγείου: οἱ Ἰταλικὲς δυνάμεις θέλουνε νὰ κοτατροπώσουνε τὸν Ἑλληνικὸ στρατὸ πρὶν νὰ φτάσουνε στὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης. Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπιταχτικὴ ἀνάγκη γιὰ τὶς Ἰταλικὲς δυνάμεις καὶ ἀσφαλῶς τὸ ἀντιλαμβάνεται καὶ ἡ Βέρμαχτ. Ἀπαντώντας σὲ ἐρώτησή μου ὁ Γκαντίνι μοῦ εἶπε ὅτι εἶναι σὲ γνώση τοῦ Ντοῦτσε ἡ παροῦσα γνωστοποίηση». Ἡ ἐκμυστήρευση τοῦ Μουσσολίνι πρὸς τοὺς Γερμανούς, ποὺ ἔλπιζε νὰ τοὺς «ὑποσκελίσει», νὰ τοὺς ταπεινώσει μὲ τὴν ἐκστρατεία τῆς Ἑλ-

λάδας, ἔπαιρνε τώρα ἕνα ὕφος παρακλητικό. Ἀποτελοῦσε ἔκφραση ἀποδοχῆς μιᾶς σκληρῆς ἧττας καὶ πόθου ἐπίτευξης μιᾶς νίκης στὸ μέλλον. Ἐπιθυμία ποὺ ἔμεινε ἀνικανοποίητη.

Ὄχι μόνο ὁ Μουσσολίνι ἐπιθυμοῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἐπίθεση, ἀλλὰ εἶχε κατὰ νοῦ νὰ λάβει καὶ ἐνεργὸ μέρος στὴν ἐκτέλεσή της. Ἀποφάσισε νὰ μεταβεῖ στὴν Ἀλβανία γιὰ νὰ προβεῖ «σ' ἐπιθεώρηση» τῶν δυνάμεων, τρέφοντας τὴν ἐλπίδα ὅτι οἱ ἄντρες γαλβανιζόμενοι ἀπ' τὴν παρουσία του, θὰ καταφέρνανε ν' ἀλλάξουνε τὴν ἔκβαση τοῦ πολέμου. Ὁ Μουσσολίνι κατευθύνθηκε πρῶτος στὸ παράξενο γενικὸ στρατηγεῖο του κοντὰ στὴ Μπισέλιε καὶ ἐκεῖ εἶχε μιὰ σύσκεψη μὲ τὸν Καβαλλέρο καὶ ἄλλους στρατηγούς, Ἀνάμεσά τους ἤτανε ὁ Γκουτσόνι, ὑφυπουργὸς στὸ ὑπουργεῖο Πολέμου, εἰδικός στὰ ζητήματα τῆς Ἀλβανίας, γιατί, ὅπως θυμᾶστε, κατεῖχε τὸ ἀξίωμα τοῦ διοικητῆ τῶν δυνάμεων στὴν Ἀλβανία, πρὶν τὸ ἀξίωμα αὐτὸ νὰ δοθεῖ στὸν Τζελόζο, τὸν ὁποῖο ἀργότερα ἀντικατάστησε ὁ Βισκόντι Πράσκα.

Ὑπῆρχε διαφορὰ ἀντιλήψεων μεταξὺ Καβαλλέρο καὶ Γκουτσόνι. Ὁ Γκουτσόνι συμβούλευε ν' ἀναληφθεῖ ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τῆς 9ης Στρατιᾶς, στὸν τομέα τοῦ Πόγραδετς, ποὺ ἂν πετύχαινε, θὰ συντελοῦσε στὴν προώθηση τοῦ στρατοῦ μας σὲ μιὰ ζωτικὴ γιὰ τοὺς Ἕλληνες περιοχὴ γιὰ ν' ἀποτελέσει ἔτσι τὸν ἕνα βραχίονα τῆς λαβίδας, τῆς ὁποίας τὸν ἄλλο βραχίονα θ' ἀποτελούσανε τὰ Γερμανικὰ στρατεύματα, τὰ ὁποῖα, στὸ μεταξύ, θὰ εἶχανε προχωρήσει. Ἔτσι ἕνα σημαντικὸ μέρος τοῦ στρατοῦ τοῦ Παπάγου θὰ ἔμενε μαγκωμένο ἀνάμεσα στὰ ἰσχυρὰ αὐτὰ μπράτσα τῆς λαβίδας. Μ' ἄλλα λόγια, ὁ Γκουτζόνι διατηροῦσε πάντα τὴν πεποίθηση ὅτι ἔπρεπε νὰ διενεργηθεῖ ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τοῦ Κορστιάνο. Τώρα πὅμως, ὁ Καβαλλέρο δὲν ἤτανε σύμφωνος. Προτιμοῦσε μιὰ περιορισμένη ἐπίθεση στὴν περιοχὴ Βὰλ Ντένιτσα, στὸ μέτωπο τῆς 11ης Στρατιᾶς, διασχίζοντας τὴν κοιλάδα ἀνάμεσα Τρεμπεσίνα καὶ Μάλι Κάρισνα, νὰ ξεχυθεῖ καταπάνω στὴν Κλεισούρα. Πρὶν καταπιαστεῖ μὲ τὴν ξανακατάχτηση τῆς Κορυτσᾶς, ἔταξε γιὰ στόχο του νὰ ἐκπορθήσει τὴν Κλεισούρα. Ἀλλὰ ἔτσι περιώριζε σὲ πολὺ στενὰ πλαίσια τὴν ὅλη

δραστηριότητα. Τὴν καταντοῦσε ἕνα ἁπλὸ τοπικὸ ἐπεισόδιο μὲ ἀπώτερο λόγο χρησιμότητας, τὸν ἑξῆς: στὸν τομέα αὐτὸν ἔδειχναν ἐξαιρετικὴ δραστηριότητα οἱ Ἕλληνες μὲ ἀντικειμενικό τους στόχο τὴν κατάληψη τοῦ Τεπελενιοῦ, ποὺ ἔτσι θὰ ἐγκαταλείπονταν, ἀναγκασμένοι ὅπως θὰ εἶναι νὰ ἀμυνθοῦνε. Ὑπερίσχυσε ὁ Καβαλλέρο, ἀνετέθηκε δὲ ἡ εὐθύνη τῆς ὅλης ἐπιχείρησης στὸν στρατηγὸ Γκαστόνε Γκαμπάρα, τὸν ἄνθρωπο ποὺ ἀναδείχθηκε στὸν πόλεμο τῆς Ἱσπανίας, τὸν ὁποῖο ὅμως δὲν πολυχωνεύανε οἱ σακαράκες τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Τόνε θεωρούσανε τοῦ σωροῦ, στερημένο ἐκλεπτισμένης ἀντιληψης στὰ ζητήματα στρατηγικῆς ταχτικῆς. Μὰ στὶς δύσκολες αὐτές στιγμές, τὸν θυμηθήκανε. Ὁ Γκαμπάρα διατηροῦσε ἐξαίρετες σχέσεις μὲ τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ φασιστικοῦ κόμματος. Ἴσως νὰ ἤτανε αὐτὸς ἀκριβῶς ὁ λόγος γιὰ τόν ὁποῖο τοῦ δόθηκε ἡ προτίμηση, ἐχτὸς ἂν ἀληθεύει αὐτὸ ποὺ κάποιος εἶπε, ὅτι ὁ ἴδιος ἔκανε τὴν πρόταση σὲ προσωπική του συνάντηση μὲ τὸν Ντοῦτσε.

Ὁ Κάρλο Καβαλλέρο, γιὸς τοῦ στρατάρχη, ποὺ ἀποτελοῦσε μέλος τῆς ἀκολουθίας τοῦ πατέρα του στὴν Ἀλβανία, (εἶχε γίνει πιὰ συνήθεια οἱ στρατάρχες μας ν' ἀποσποῦνε στὸ προσωπικὸ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τοὺς γιούς τους καὶ τὴν ἀρχὴ τὴν ἔκανε ὁ Μπαντόλιο στὴν ἐκστρατεία τῆς Αἰθιοπίας μὲ τὸ ν' ἀναθέσει τὴ γραμματεία του στὸ γιό του τὸ Μάριο) ἐπιχειρεῖ νὰ δικαιολογήσει στὸ βιβλίο του «Τὸ δράμα τοῦ στρατάρχου Καβαλλέρο», τὴν αἰτία ποὺ δόθηκε ἡ προτίμηση στὴν ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τῆς κοιλάδας Ντέσνιτσα καὶ ὄχι στὴν περιοχή τῆς Κορυτσᾶς. «Ἡ ἐπίθεση στὴν κοιλάδα τῆς Ντέσνιτσα, στὴν ὁποία οἱ στρατηγοὶ τοῦ γραφείου ἀρνιοῦνται ἀξία κι ἐπιτυχία, αναλήφθηκε μὲ προκαθορισμένο σκοπὸ νὰ ἐπιτρέψει στὸ γειτονικὸ τομέα τῆς Αὐλῶνας ν' ἀναπνεύσει, δὲν ἐπεδίωξε ἀντιπαράταξη τοῦ μεγαλύτερου ὄγκου τοῦ στρατοῦ ἐνάντια στὸ ἀσθενέστερο σημεῖο τῆς ἐχθρικῆς παράταξης, ὅπως τὸ ἀπαιτοῦνε οἱ κλασικοὶ κανόνες τῆς ταχτικῆς, ἀλλὰ ἔταζε σὰν ἀρχική της ἐπιδίωξη τὴ σύγκρουση μὲ τὸν ἐχθρὸ στὸ ἰσχυρότερό του σημεῖο, μὲ σκοπὸ νὰ τὸν καταπονήσει ... Γιὰ λόγους πολιτικοὺς φανεροὺς ἢ ποὺ τοὺς

πέβαλλε ἡ περίσταση, ὁ 'Αρχηγὸς τῆς Κυβέρνησης ἐκλιπαροῦσε τὸν πατέρα μου νὰ προβεῖ σὲ μιὰ μεγάλης ὁλκῆς ἐπίεση μὲ βαθειᾶς ἀπήχησης ἀντικειμενικοὺς στόχους. Φυσικὰ ιὰ τέτοια ἐπιχείρηση, θὰ ἔπρεπε νὰ ξεκινήσει ἀπ' τὸν τομέα ὸν πιὸ προχωρημένο τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς, δηλ. τὴν Κουτσά, μὲ ἀντικειμενικὸ στόχο νὰ προσβάλει τὰ νῶτα τοῦ χθροῦ, ὅπως πραγματικὰ συνέβηκε ἀργότερα στὴ μάχη τῆς Ηπείρου. 'Αλλὰ τὸ μήνα Μάρτιο, ὁ πατέρας μου ἐναντιώθηκε στὴν πραγματοποίηση παρόμοιου σχεδίου, γιατὶ εἶχε νωπὴ ἀκόμα στὴ μνήμη του τὴν εἰκόνα τοῦ ἀπερίγραπτα τραγικοῦ σημείου ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεκίνησε ἐδῶ κι ἑκατὸ μέρες καὶ τί κόπους χρειάστηκε νὰ καταβάλει γιὰ ν' ἀναδιοργανώσει ἕναν ταλικὸ στρατὸ στὴν 'Αλβανία, ποὺ στὴν πραγματικότητα τῆς στιγμῆς, δὲν ὑφίστατο . . . 'Η συνέχιση τῆς ἐπίθεσης ποὺ μπῆκε μπρὸς παρουσία καὶ τοῦ Μουσσολίνι, θ' ἀπέβαινε γιὰ μᾶς δραματική, ὅταν στερημένοι ὁλότελα ἀπὸ ἐφεδρεῖες, θὰ βλέπαμε τοὺς ἑαυτούς μας νὰ προσβάλουνται ἀπ' τὰ πλευρὰ καὶ τὰ νῶτα ἀπὸ τοὺς Γιουγκοσλάβους ποὺ ἀναλάβανε ξαφνικὴ ἐπίθεση».

Σὲ προηγούμενες σελίδες μιλήσαμε γιὰ τὸ τί συνέβηκε στὴ Γιουγκοσλαβία. 'Ο συλλογισμὸς αὐτὸς τοῦ γιοῦ τοῦ Καβαλλέρο, φαίνεται περιβλημένος μὲ ἀρκετὴ ἀληθοφάνεια. Δὲν καταλαβαίνω ξεκάθαρα γιατὶ ἡ χρησιμοποίηση τῶν στρατευμάτων στὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα ἀντὶ στὴν Κορυτσᾶ, μποροῦσε νὰ παίξει ἕναν τόσο ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ἔκβαση τῆς ὅλης κατάστασης, ἔστω καὶ μ' ὅλες τὶς ἐκπλήξεις ποὺ παρουσίαζε. 'Επιδίωξη τοῦ Κάρλο Καβαλλέρο ἤτανε ν' ἀπαλύνει τὴν ἐντύπωση τοῦ κινδύνου μιᾶς ὁρμητικῆς προώθησης τῶν δυνάμεών μας, ποὺ ἔτσι μὲ τὴν ἐπιμήκυνση τῶν γραμμῶν μας, θὰ τοὺς στεροῦσε τὴν ἀπαραίτητη ἰσορροπία, ἄδικος φόβος, ποὺ ὅπως μας δίδαξε ἡ πείρα μας τοῦ πολέμου μὲ τὴν 'Ελλάδα, ἦταν ἀνύπαρκτος. Καὶ ἀκόμα λιγότερο μπορεῖ κανεὶς ν' ἀντιληφθεῖ τὴ φινέτσα αὐτῆς τῆς νέας ταχτικῆς ποὺ συνίστατο στὸ νὰ προβεῖ κανεὶς σὲ ἀπόκρουση στὸ πιὸ ἀνθεκτικὸ σημεῖο τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς, ποὺ ὀρθωνόταν σὰν ἐμπόδιο ἀνυπέρβλητο, ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσει τὴ διάσπασή

της στὸ σημεῖο ποὺ παρουσίαζε τὴ μεγαλύτερη ἀδυναμία.

Ἡ πραγματικότητα ἦταν ὁλότελα διάφορη. Ὁ Καβαλλέρο εἶχε κατορθώσει νὰ οἰκοδομήσει τὸ «τεῖχος». Κληρονόμησε μιὰ χρεωκοπημένη κατάσταση ἀπ' τὴν ὁποία κουτσὰ στραβὰ γλύτωσε ἀπ' τὴν πανωλεθρία. Φτάνοντας στὸ σημεῖο αὐτό, υἱοθέτησε κι αὐτὸς τὴ νοοτροπία τῆς ταχτικῆς σὲ ζητήματα ἀμύνης τῶν ἄλλων ἰταλῶν στρατηγῶν, φερόμενος μὲ μεγάλη σύνεση, χωρὶς ποτὲ νὰ διακινδυνεύσει τὰ γαλόνια του ἀναλαμβάνοντας μιὰ ἀμφίβολης ἔκβασης ἐπίθεση. Μόνο ἕνας ἀπ' τοὺς στρατηγοὺς εἶχε τὸν αὐθορμητισμὸ ἑνὸς Ρόμμελ κι αὐτὸς ἦτανε ὁ Βισκόντι Πράσκα, ἀλλὰ δυστυχῶς καὶ τοῦτος δὲ διέθετε παρὰ μονάχα τὸν αὐθορμητισμό. Οἱ ἄλλοι ὅλοι, σχεδὸν χωρὶς ἐξαίρεση, (ἀπ' ὅσα περιήλθανε στὴν ἀντίληψή μας), δείχνανε τὴν προτίμησή τους γιὰ τὶς γερὰ ἐξωπλισμένες ἀμυντικὲς γραμμές, τὶς ἐφοδιασμένες μὲ ἀφθονία ἄντρες — καὶ ὄχι μὲ ὀχήματα, ποὺ αὐτὰ πάντα ἦτανε λειψὰ — οἱ ὁποῖες ὅμως ἂν τύχαινε νὰ πάθουνε σὲ κανένα τους σημεῖο ἀβαρία ἀπὸ στρατοὺς ἐπιδέξιους σὲ ἐλιγμοὺς — ὅπως συνέβηκε στὴ βόρεια Ἀφρικὴ — γκρεμίζουνταν σὰν τραπουλόχαρτα. Ὁ Καβαλλέρο διέθετε ἕνα καλὸ στρατό, ὄχι ὅμως ἐπιδέξιο στοὺς ἐλιγμοὺς κι ἕνα καλὸ στρατηγὸ ἀλλά μὲ παληὲς ἰδέες. Ἀναζητώντας τοὺς λόγους τῆς ἐπιτυχίας τῶν Ἑλλήνων, οἱ εἰδικοί μας στὰ στρατιωτικὰ ζητήματα, κάνανε λόγο καὶ γιὰ τὴν ταχτικὴ ποὺ ἀκολουθούσανε οἱ παρατηρητές, ποὺ μὲ τὶς ὁδηγίες τους κανονίζανε τὶς βολὲς τῶν πυροβολείων, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἐπιδιώκανε νὰ τοποθετοῦνται σὲ σημεῖα πίσω ἀπ' τὶς ἐχθρικὲς γραμμές, μ' ἀποτέλεσμα νὰ πετυχαίνουνε μεγαλύτερη εὐστοχία καὶ ἀποτελεσματικότητα. Κάτι τέτοιες πανουργίες ἔχουνε τὴν ἀξία τους βέβαια, ἀλλὰ ὡστόσο πρόκειται γιὰ τέχνη ποὺ «κατεργάζεται ἡ πενία» κι ὄχι κάτι τὸ ἐξαιρετικό. Ἔτσι, ταμπουρωμένοι ὁ ἕνας ἀπέναντι στὸν ἄλλον, ἀποκλείονταν γιὰ τὸν καθένα ἀπ' τοὺς ἀντιπάλους, ἔτσι ποὺ ἐξελίχτηκε ἡ κατάσταση, (στὴν Ἀλβανία, ἐννοεῖται), ριζικὲς μεταβολὲς στὶς θέσεις τους, γιὰ δὲ τὸν Καβαλλέρο, ἀκόμα περισσότερο, κάθε ἐνδεχόμενο ὁλοκληρωτικῆς πανωλεθρίας. Κι αὐτὸ τοῦ ἔφθανε.

Τὸ τελευταῖο δεκαήμερο τοῦ Φεβρουαρίου, ὁ Γκαμπάρα κατάρτισε τὸ σχέδιο μιᾶς περιορισμένης ὁλικῆς ἐπίθεσης. Οἱ κανόνες ποὺ ἀκολούθησε στὴ σύνταξή του ἤτανε συζητήσιμοι. Θὰ προσβαλλόταν ὁ ἐχτρὸς ἀπὸ τρία Σώματα Στρατοῦ: μὲ τὸ 25ο ἀπ' τὰ νοτιοδυτικὰ τῆς κοιλάδας, τὸ τέταρτο ἀπ' τὰ βορειοανατολικὰ καὶ στὴ μέση τὸ ὄγδοο, τὸ σῶμα Στρατοῦ τοῦ ἴδιου τοῦ Γκαμπάρα, ποὺ θὰ σήκωνε καὶ τὸ μεγαλύτερο βάρος τῆς ὅλης ἐπιχείρησης. Τὰ δυὸ Σώματα Στρατοῦ ποὺ θ' ἀποτελούσανε τὶς φτεροῦγες τῆς παράταξης, ἔπρεπε νὰ ἐπιδιώξουνε νὰ προσηλώσουνε τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα στοὺς τομεῖς τους, ἀποκλείοντας κάθε φιλοδοξία γιὰ προέλασή τους: Ἀπὸ μιὰ διάβαση ποὺ τὰ ἴχνη της ἀμυδρὰ μόνο χαράζονταν ἀνάμεσα στὶς βουνοπλαγιές, θὰ ξεχύνανταν στὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα, ὅπου προβλέπανε κι ἐλπίζανε ὅτι θὰ λάβει χώρα τὸ μακελλειό. Λανθασμένη ἄποψη, μιὰ κι ἤτανε γνωστὸ ὅτι στὴν περιοχὴ αὐτὴ ὑπῆρχε ἕνα ἑλληνικὸ προγεφύρωμα, τὸ ὁποῖο ἔπρεπε νὰ χτυπήσουνε στὴ βάση του κι ὄχι στὴν κορυφή του. Στὸν Γκαμπάρα θὰ ἄρεσε νὰ εἶχε στὴ διάθεσή του τὴν Τζούλια. Ὁ Καβαλλέρο ὅμως καὶ ὁ Τζελόζο δὲν τοῦ τὴν παραχωρήσανε. Εἶχε στὴ διάθεσή του, στὴν πρώτη γραμμὴ τὴν Κάλιαρι τοῦ στρατηγοῦ Τζιουζέπε Τζίαννι, τὴν Πούλιε τοῦ στρατηγοῦ Ἀλμπέρτο Ντ' Ἀπόντε, τὴν Πινερόλο τοῦ στρατηγοῦ Ντὲ Στέφανις, ἐνῶ στὴ δεύτερη γραμμή, τὴν Μπάρι καὶ τρεῖς λεγεῶνες μελανοχιτόνων, σὰν ἐφεδρεία τοῦ Σώματος Στρατοῦ.

Τό σχέδιο τοῦ Γκαμπάρα ἤτανε ἁπλό: ἐπιθετικὴ ἐνέργεια συγκλίνουσα πρὸς τὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα ἀπο βορρᾶ ἀπ' τὰ ὑψώματα τοῦ Σπονταρὶτ καὶ ἀπὸ νότο ἀπ' τήν Τρεμπεσίνα, μὲ μάχη ἐκ τοῦ συστάδην στὸ μέσο τῆς πεδιάδας. Οἱ ἐπιδιωκόμενοι ἀντικειμενικοὶ στόχοι κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδας ἤτανε ἡ Σούκα καὶ ἡ Κλεισούρα. Οἱ δυνάμεις ποὺ λάβανε μέρος στὴν ἐπιχείρηση μαζὶ μὲ τὰ Σώματα Στρατοῦ ποὺ ἀποτελούσανε τὶς πτέρυγες τῆς παράταξης, ἀνέρχονταν σὲ 12 μεραρχίες. Ὁ Γκαστόνε Γκαμπάρα τὸ ἤθελε τὸ δικό του Σῶμα Στρατοῦ, τὸ ὄγδοο, ἐξαιρετικὰ ἰσχυρὸ γιὰ νὰ καταφέρει νὰ πετύχει ρῆγμα στὸ σημεῖο ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποὺ οἱ Ἕλλη-

νες διαθέτανε, ὄχι μόνο δύναμη, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐξοχὴ ἐπιθετικὸ φρόνημα. Ὡστόσο τὸ ὄργανο ποὺ εἶχε στὴ διάθεσή του δὲν ἤτανε παρὰ μέτριο. Τὰ ἔγγραφα τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου μας, μαρτυροῦνε ὅτι τὸ Σῶμα Στρατοῦ ποὺ ἐκλήθηκε νὰ παίξει ρόλο πρωταγωνιστῆ στὴν ἐπίθεση, παρουσίαζε «ἐλλείψεις σὲ ὑποζύγια, ἐξάρτηση, πυροβολικό, ὑγειονομικὸ ὑλικό, ἐφοδιασμό». Ἦτανε πλούσιο σὲ κονόνια μοναχά, αὐτὸ μάλιστα. Διακόσια κανόνια μικροῦ διαμετρήματος ξερνούσανε φωτιά, στὶς μέρες τῆς ἐπίθεσης σὲ ἕνα μέτωπο δέκα χιλιόμετρα μῆκος, ποὺ στὴν πραγματικότητα ἤτανε τριακόσια ἂν λογαριάσουμε κι ἐκεῖνα ποὺ διαθέτανε οἱ γειτονικὲς μονάδες ὅπως ἡ Σφορτσέσκα, ἕνας ὅμιλος ἀλπίνων καὶ τὸ 41ο σύνταγμα πεζικοῦ τῆς Μοντένα ποὺ ἀποτελούσανε τὸ 25ο Σῶμα Στρατοῦ στὰ δεξιά, ἐνῶ οἱ Κυνηγοὶ τῶν Ἄλπεων καὶ ἡ Πουστερία στ' ἀριστερά, στὸν τομέα τοῦ 4ου Σώματος Στρατοῦ.

Ὁ Καβαλλέρο προετοίμαζε γιὰ τὰ τέλη Φεβρουαρίου τὴν ἐπίθεση ποὺ γύρευε ὁ Μουσσολίνι, ἐνῶ ὁ Παπάγος ἐννοοῦσε νὰ ἐξακολουθήσει τὴ δική του. Οἱ Ἕλληνες ρίχνονταν ὁρμητικοί, ἀκάθεκτοι, κυριευμένοι ἀπὸ ἕναν ξαναμμένο φανατισμό, ἐπιδιώκοντας τὸ σάρωμα τῶν ὀχυρῶν ποὺ προστατεύανε τὸ Τεπελένι, ἀπ' ὅπου μετὰ ἄρχιζε μιὰ κατηφόρα ποὺ ἔφερνε ἴσια στὴν Αὐλῶνα. Τὸ Γκόλικο, τὸ ὕψωμα 800 τοῦ Σιάντεσιτ, τὸ ὕψωμα τοῦ Μοναστηριοῦ, διάσημο γιὰ τὴν τραγική του μοίρα, μιὰ κι ἀπόβηκε τὸ καταλυτικὸ σημεῖο τῆς ἐπίθεσης τῆς κοιλάδας Ντέσνιτσα, καταληφθήκανε ἐξ ἐφόδου, ἄλλα σημεῖα ἀπωλέσθηκαν, ἐνῶ ἡ Τζούλια ἔπαιρνε και πάλι ἐνεργὸ μέρος (ἀντικατέστησε τὴν Πενιάνο ποὺ ἦταν ὁλότελα ἐξαντλημένη). Ὡστόσο ἡ δριμύτητα τῶν Ἑλλήνων ἄρχιζε νὰ κοπάζει. Ἡ μάνητα κι ἡ φιλοδοξία μιᾶς σκληρῆς πάλης ἀνάμεσα στὰ χιόνια, μὲ σκοπὸ τὴν ἐπίτευξη συζητήσιμων ἐδαφικῶν ἐπιτυχιῶν, πληρώνοντας γι' αὐτὲς βαρὺ τίμημα σὲ ἀπώλειες, ἀρχίζανε νὰ ἐνσπείρουνε, ἀκόμα καὶ στὸν ἐχθρό, αἰσθήματα ἀμηχανίας καὶ ἀποθάρρυνσης (*).

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Πόθεν συνάγει ὁ συγγραφεὺς ὅτι «. . . ἀρχίζανε νὰ ἐνσπείρουνε ἀκόμα καὶ στὸν ἐχθρὸ αἴσθημα ἀμηχανίας καὶ ἀποθάρρυνσης» ἐν ᾧ χρόνῳ συνεχίζετο

Ἑρμηνευτὴς (3) παρόμοιων αἰσθημάτων ἔγινε, στίς ἀρχὲς Μαρτίου, ὁ Ἕλληνας Διοικητὴς τῆς στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου στρατηγὸς Δράκος. Τὸ διατύπωσε σὲ μιὰ συνέλευση ἀνώτατου ἐπιπέδου, ποὺ ἔλαβε χώρα στὴν Ἀθήνα καὶ στὴν ὁποία λάβανε μέρος ὁ βασιλιάς, ὁ Παπάγος, ὁ νέος πρωθυπουργὸς Ἀλέξανδρος Κορυζῆς καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων. Ὁ Παπάγος ζητοῦσε νὰ συνεχιστεῖ ἡ ἑλληνικὴ προώθηση πρὸς τὸ Τεπελένι. Ὁ Δράκος ἀπάντησε ὅτι, ἂν τόσο ἡ κυβέρνηση, ὅσο καὶ τὸ Ἀνώτατο Ἀρχηγεῖο, ἐπιμένανε στὴν ἀκάθεκτη συνέχιση ἀπὸ τὴ στρατιὰ τῆς Ἠπείρου μιᾶς τόσο ἐξαντλητικῆς ἐπίθεσης, θὰ ἔπρεπε νὰ φροντίσουνε γιὰ τὴν ἀντικατάσταση στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν τριῶν της μεραρχιῶν ποὺ δὲ στέκονταν πιὰ στὰ πόδια τους, τούτη δὲ τὴν ἀλλαγὴ ἔχει 20 μὲ 25 μέρες ποὺ τὴν ζήτησε. Ὡστόσο ἡ στρατιὰ τῆς Ἠπείρου δὲν ἤτανε δυνατὸν ὁπωσδήποτε ν' ἀναδιοργανωθεῖ ριζικὰ πρὶν τὰ τέλη Μαρτίου.

Ἡ ἐναντίωση αὐτὴ τοῦ Δράκου, τὸ μόνο ποὺ κατάφερε ἤτανε νὰ προκαλέσει τὴν ἀντικατάστασή του καὶ τῶν δυὸ διοικητῶν τοῦ Σώματος Στρατοῦ. Ὁ στρατηγὸς Πιτσίκας ποὺ εἶχε τὴν ἀρχηγία τῆς στρατιᾶς τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, διορίστηκε στὶς 6 Μαρτίου, διοικητὴς τῆς στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου. Τὸν διαδέχτηκε δὲ στὴν ἀρχηγία τῆς ἄλλης στρατιᾶς, ὁ στρατηγὸς Τσολάκογλου. Ὅταν τὸ Μάρτιο ἄρχισε ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση, οἱ Ἕλληνες μάχονταν ἤδη μὲ λύσσα ἐνάντια στὸ Τσιντέλι καὶ τὴν Τρεμπεσίνα, στ' ἀνατολικὰ τοῦ Τεπελενιοῦ, στὴν κοιλάδα τοῦ Δρίνου καὶ ἐνάντια στὸ Γκόλικο. Τὰ τελευταῖα σφυροκοπήματα δεχτήκανε οἱ γρεναδιέροι, ἡ Φερράρα, τὰ τάγματα ἀλπίνων Σούζα καὶ Τσιβιντάλε, στὴν περιοχὴ Γκόλικο, ἐπακολούθησαν δὲ καὶ στοὺς γειτονικοὺς τομεῖς μὲ τὴν Τζούλια καὶ τὴν Σφορτσέτσα, μὲ ἀποτέλεσμα ἄλλα καίρια σημεῖα στὴν κοιλάδα Βοζούσσα νὰ περιέλθουνε στὰ χέρια τοῦ ἐχθροῦ, χωρὶς ὡστόσο νὰ καταφέρει νὰ πετύχει μιὰ τελικὴ ἐξόρμηση ἐνάντια στὸ Τεπελένι. Βρισκόμαστε πιὰ στὶς

καὶ κατὰ τὰς ἀρχὰς Μαρτίου 1941 ἐπιτυχῶς ἡ Ἑλληνικὴ ἐπίθεσις; Πρόκειται περὶ αὐθαιρέτου συμπεράσματος.

9 Μαρτίου ὅταν τὰ 300 κανόνια ἀρχίσανε διακριτικὰ νὰ ξερνᾶνε φωτιὲς προετοιμάζοντας τὸ ἔδαφος γιὰ τὴν προέλαση τοῦ 4ου συντάγματος πεζικοῦ, τοῦ 8ου καὶ τοῦ 25ου Σώματος Στρατοῦ (*).

Στὶς 2 Μαρτίου ἔφευγε ὁ Μουσσολίνι ἀπ' τὸ Μπάρι γιὰ τὴν 'Αλβανία. «Ὁδηγοῦσε ὁ ἴδιος» (4) ἕνα τρικινητήριο 579 ποὺ τὸ συνοδεύανε ἄλλα δυὸ ὑδροπλάνα Κὰντ Ζ 506 καὶ 12 καταδιωκτικὰ Μάκκι 200. Φοροῦσε τὴν γκριζοπράσινη στολὴ τοῦ πρώτου στρατάρχη τῆς Αὐτοκρατορίας. Στ' ἀεροπλάνο ἔβαλε ἀπὸ πάνω καὶ τὴ στολὴ τοῦ ἀεροπόρου. Ἦτανε ἀμίλητος καὶ σκυθρωπός, τὰ χαρακτηριστικά του προδίδανε μεγάλη ἀνησυχία. Δὲν ἤξερε τὸ τί τόν περίμενε. Τὸν φόβιζε νάρθει ἀντιμέτωπος μὲ τὰ παγερὰ ἐχθρικὰ βλέμματα τῶν στρατιωτῶν, νὰ διαβάσει στὰ μάτια τους τὴ μομφὴ καὶ τὴν πίκρα μιᾶς τόσο ἀνώφελης ταλαιπωρίας, φοβότανε ὅτι θ' ἀντιλαμβάνονταν ποιός ἦταν ὁ σκοπὸς τῆς ἐπίσκεψής του, ποὺ δὲν ἦταν ἄλλος ἀπ' τὸ νὰ χυθεῖ κι ἄλλο ἀκόμα αἷμα γιὰ νὰ σωθεῖ ἡ τιμὴ μιᾶς ἐπίθεσης, μιᾶς καταρρακώθηκε ἐκείνη ἑνὸς

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ὁ Διοικητὴς τῆς Στρατιᾶς Ἠπείρου Ἀντιστράτηγος Δράκος, προκειμένου νὰ ἀναληφθῶσι νέαι ἐπιθετικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐζήτησε τὴν ἀντικατάστασιν τῶν I, XI, XV Μεραρχιῶν ἢ τοῦ μείζονος μέρους τούτων, ὡς καὶ 20 — 25 ἡμέρας δι' ἀνάπαυσιν καὶ συμπλήρωσιν τῶν ἐλλείψεων. Αἱ Μεραρχίαι αὗται διεξήγαγον ἐπιχειρήσεις ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου καὶ ἦτο φυσικὸν νὰ εἶχον ὑποστῆ φθορὰν καὶ νὰ εἶχον ἀνάγκην ἀναπαύσεως. Ἀλλ' ἡ τεθεῖσα φράσις ὅτι «δὲν στέκονται πιὰ στὰ πόδια τους» εἶναι ἀτυχὲς ἐπινόημα τοῦ συγγραφέως. Διότι αἱ ἐν λόγῳ Μεραρχίαι εἶχον μὲν ἀνάγκην ἀναπαύσεως καὶ συμπληρώσεως ἀλλὰ διετήρουν ἀκμαῖον τὸ ἠθικόν των. Καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη μετ' ὀλίγας ἡμέρας ὅταν ἡ μεγάλη ἐαρινὴ ἐπίθεσις τοῦ Μουσσολίνι προσκρούσασα ἐπὶ τῶν αὐτῶν Μεραρχιῶν, ὡς ἐπὶ γρανιτίνου τείχους, συνετρίβη. Καὶ κατωτέρω ἀναγράφει «Ἡ ἐναντίωσι αὐτὴ τοῦ Δράκου...» Δὲν ἐπρόκειτο περὶ «ἐναντιώσεως» διότι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ θὰ ἐπῆχε ποινικὰς εὐθύνας. Ἐπρόκειτο περὶ διαφορᾶς ἀπόψεων πρὸς τὴν Ἡγεσίαν, δι' ὃ καὶ ἀντικατεστάθη.

πολέμου. Στὰ Τίρρανα, στὸ ἀεροδρόμιο, νωρὶς μὲ τὴ δροσιὰ τὸν περιμένανε μὲ πρόσωπα ποὺ ἐκφράζανε ἱκανοποίηση καὶ αἰσιοδοξία, ὁ Καβαλλέρο, ὁ διοικητὴς τῆς Ἀεροπορίας στὴν Ἀλβανία Ράντζα, ὁ τοποτηρητὴς στρατηγὸς Γιακομόνι, ἀκόμα δὲ κι ὁ πρόεδρος τῆς Ἀλβανικῆς κυβέρνησης, Βερλάτσι, ποὺ τὸ διακριτικὸ χαμόγελό του ἔδειχνε νὰ κρύβει πολλὲς μύχιες σκέψεις.

Ὁ Μουσσολίνι ξεμπέρδεψε στὰ γρήγορα μὲ τὶς χαιρετοῦρες καὶ ρίχτηκε σ' ἕνα ἁμάξι, στὸ ὁποῖο λάβανε θέση ὁ Πρίκολο ποὺ ταξίδευε μαζί του κι ὁ Καβαλλέρο. Ἀμφιβολία καὶ ἄγχος ἐκφράσανε τὰ χαρακτηριστικά του, ὅταν προσπέρασε κατὰ τὸ Μπεράτι τμῆμα πεζικοῦ τῆς Μπάρι σὲ πορεία. Μὲ τὰ πόδια, φυσικά, κουβαλώντας καὶ στὴ ράχη τὸν ἀνεφοδιασμό τους. Ἀναγνωρίσανε τὸ Μουσσολίνι καὶ τότε ἀναπάντεχα, ὄχι ὅμως γιὰ ὅποιον κατέχει τὴν ψυχολογία τοῦ ὄχλου καὶ τὴν ἐπιπολαιότητα τοῦ χαρακτήρα τοῦ Ἰταλοῦ, ξεσπάσανε οἱ ἄντρες σὲ θερμὰ χειροκροτήματα. Χειροκροτήματα κι ἐνθουσιασμὸ συνάντησε ὁ Μουσσολίνι στὸ ταξίδι του κι ἀπὸ ἄλλα τμήματα, σὲ πιὸ προχωρημένες θέσεις, ὅπως ὅταν πῆγε νὰ ἐπιθεωρήσει τὴ Μεραρχία Σιένα, στὴ Ροσκόβετσα. Κάτι τέτοιες ὑποδοχὲς μὲ χειροκροτήματα καὶ ξεφωνητά, ὅπως τὶς ποθοῦσε ἡ καρδιά του, τοῦ ἀναπτερώσανε τὸ ἠθικό. Ξέχασε τὶς εὐθύνες, τὶς ἀποτυχίες, τοὺς νεκροὺς ποὺ πήγανε ἄδικα καὶ τοὺς ἄλλους, ὅσους ἀπὸ ἀμέλεια σακατέψανε τὰ κρυοπαγήματα. Ἀκολουθεῖ μιὰ ἀπ' τὶς φράσεις ποὺ μείνανε ἱστορικές. «Κοίταξε νὰ γιατρευτεῖς γρήγορα», εἶπε ὁ Μουσσολίνι σ' ἕναν πληγωμένο, κι ἐκεῖνος ἀπάντησε ὅλο ἐνθουσιασμό: «Τὸ σπουδαιότερο εἶναι νὰ νικήσουμε».

Ἀπὸ τ' αὐτοκίνητο ὁ Μουσσολίνι μπόρεσε ν' ἀντιληφθεῖ τὴν ὅλη κατάσταση τῶν τροχοφόρων τοῦ πολέμου. Ἀκολουθοῦσε τὸν ἴδιο δρόμο, τελευταῖα ξαναφτιαγμένο, μὲ τὰ τμήματα στρατοῦ ποὺ μετακινοῦνταν ἀργὰ βαδίζοντας, τὰ θωρακισμένα κι οἱ ἐφοδιοπομπές. Τὸ περιβάλλον τοῦτο ἔμοιαζε καταπληχτικά, μ' ἐκεῖνο ποὺ γνώρισε στὸν πρῶτο παγκόσμιο, ὁ βερσαλιέρος Μουσσολίνι. Τὸ γεγονὸς ὅτι παραμείνανε στὰ ἴδια παλιὰ ἐπίπεδα, ἡ ὅλη μας ὀργάνωση καὶ τὰ μέσα μετα-

φορᾶς, ἡ υἱοθέτηση μιᾶς τόσο ἀπηρχαιωμένης ταχτικῆς στὴν πολεμική μας μηχανή, ὕστερα ἀπὸ εἴκοσι χρόνια πολεμικὲς ἰαχὲς τοῦ φασισμοῦ, ἀποδείχνουνε τὴ χρεωκοπία τῆς στρατιωτικῆς πολιτικῆς τοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἀραιὴ καὶ χωρὶς σκληρὲς συνέπειες ἐμφάνιση τῆς ἐχθρικῆς ἀεροπορίας, συνέτεινε στὸ νὰ διεξάγεται ἡ ὅλη αὐτὴ ἔντονη κίνηση τῶν τροχοφόρων, μ' ὅλη τὴ δυνατὴ ἄνεση καὶ μὲ τὸ φῶς τῆς μέρας, καθιστοῦσε δὲ περιττὴ τὴν ἔντεχνη ἀπόκρυψη ἀπ' τοὺς ἀεροπορικοὺς κινδύνους σὲ στρατῶνες, ἀποθῆκες, σταθμοὺς αὐτοκινήτων.

Τὸ αὐτοκίνητο τοῦ Μουσσολίνι καὶ τ' ἄλλα τῆς ἀκολουθίας του — περιορισμένα στὸ ἐλάχιστο — σταματήσανε στὴ Ρέχοβα ἀνάμεσα σὲ χαμόσπιτα γιὰ νὰ πάνε στὸ ἀρχηγεῖο τοῦ Γκαμπάρα, ὅπου βρισκόταν ἐπίσης κι ὁ διοικητής τῆς 11ης Στρατιᾶς Τζελόζο. Σ' ἕνα γυμνὸ δωματιάκι, ὁ Γκαμπάρα, κοντόχοντρος, ὅλο ζωή, ἄρχισε μὲ στεντόρεια φωνὴ νὰ ἐκθέτει τὸ σχέδιό του τῆς ἐπίθεσης. Παραθέτω τὶς ἴδιες φράσεις τοῦ Πρίκολο ([5]) ποὺ ἤτανε παρών; «Ἐνῶ θὰ πραγματοποιοῦνταν ἡ σύγκρουση τοῦ 4ου Σώματος Στρατοῦ (τοῦ Μερκάλλι) μὲ τὸν ἐχθρό, ἡ μεραρχία Κάλιαρι κατεβαίνοντας τὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα, θὰ ἐπιχειρήσει πλευροκόπημά του. Ταυτόχρονα θὰ ἔπρεπε νὰ καταφθάσουν στὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα, ἡ Πούλιε (διασχίζοντας τὴν Μπρέγκον Ράπιντ) καὶ ἡ Πιναρόλο (διασχίζοντας τὴν Τσιάφα Λούζιτ). Ὁλικὸς ἀριθμὸς κάθε παράταξης: δική μας 50 χιλιάδες ἄντρες, ἐχθρική, ὅπως τὴν ὑπολογίζουνε, 26 — 28 χιλιάδες. Διαθέτουμε ὑπεροχὴ σὲ πυροβολικὸ καὶ ἀπόλυτη κυριότητα στοὺς αἰθέρες».

Ὁ Γκαμπάρα γύρευε νὰ τοῦ δοθοῦνε ἀκόμα τέσσερεις πέντε μέρες γιὰ νὰ συμπληρώσει τὸ σχέδιό του στὴν ἐντέλεια. Ὁ Μουσσολίνι ἄκουε προσεχτικά, σουφρώνοντας τὰ χείλια του καὶ γουρλώνοντας τὰ μάτια του. Ἀπόφυγε νὰ καταπιαστεῖ μὲ τεχνικὲς λεπτομέρειες, ἀλλὰ παρακολουθοῦσε τὰ πρόσωπα τῶν παρισταμένων γιὰ ν' ἀντιληφτεῖ ἐνδεχόμενα ἴχνη ἀμηχανίας γιὰ διαφωνίας. Ἀλλὰ δὲν ἀντιλήφτηκε τίποτα, ὅλοι δείχνανε ἱκανοποιημένοι, γι' αὐτὸ καὶ συγκατατέθηκε. Στὰ μετόπισθεν, διαδόθηκε ἡ εἴδηση ὅτι πρόκειται

νὰ περάσει ὁ Μουσσολίνι, ἄλλες δὲ μονάδες στρατοῦ τοῦ ἐπιφυλάξανε ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴ τ' ἀπόγευμα στὴν ἐπιστροφή του, σὲ σημεῖο ποὺ τὰ αὐτοκίνητα μέ δυσκολία νὰ μποροῦνε νὰ μετακινηθοῦνε. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ποὺ φώλιαζε στὴ λατινικὴ ψυχή τους, ἀφέθηκε νὰ ξεχυλίσει. Χρειάστηκε νὰ μεταχειριστοῦνε βία γιὰ ν' ἀπαλλάξουνε τὶς πόρτες καὶ τὰ ἀμαξώματα τῶν αὐτοκινήτων ἀπ' τοὺς παραληροῦντες θαυμαστές. Ὁ Μουσσολίνι καμάρωνε συγκινημένος ἀλλὰ συνάμα διαπίστωνε, μέσ' ἀπ' τὰ παραληρήματα, τὴ μετατροπὴ τῆς ψυχικῆς διάθεσης, ποὺ συντελέστηκε στὰ κατάβαθα μιᾶς μερίδας τοῦ ἀνθρώπινου ὑλικοῦ, στὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε καὶ νὰ βασίζεται.

Βαθειὰ νύχτα ὁ Μουσσολίνι, μετὰ ἀπὸ μιὰ ἀτέλειωτη διαδρομὴ — τέτοια τὴν ἔκανε νὰ φαντάζει ὁ ἀργὸς ρυθμός της — ἀνάμεσα ἀπὸ μιὰ περιοχὴ πλαισιωμένη ἀπὸ μουντοὺς λοφίσκους, ἔφτανε στὸ Λαχατούν, ὀχτὼ χιλιόμετρα ἀνατολικὰ τῆς Αὐλώνας. Σὲ δυὸ - τρία σπιτάκια, προστατευμένα ἀπὸ πυκνὴ φυλλωσιὰ δέντρων ποὺ ξεπετάγουνταν ἐκεῖ στό ἄχαρο περιβάλλον, ἑτοιμαστήκανε τὰ ἐνδιαιτήματα τοῦ Ντοῦτσε καὶ τῆς ἀκολουθίας του. Ὁ Μουσσολίνι περιστοιχιζόταν ἀπὸ τὸν στρατηγὸ Ἀλεσσάντρο Πίρτσιο Μπιρόλι, τὸν πολυλογὰ καὶ καυχησιάρη Ρεμπέρτο Φαρινάτσι, περιβλημμένο μὲ στολὴ τῶν κυνηγῶν, τὸν Τσιάνο. Ὁ Μουσσολίνι ξαφνικὰ ἀποσύρθηκε γιὰ ν' ἀναπαυτεῖ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ ἐξέχοντες τῆς στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς ἡγεσίας, ἐξακολουθήσανε τὴ βεγγέρα γιὰ νὰ κουσελέψουνε.

Τὸν περισσότερο θόρυβο ἔκανε ὁ Ἀκίλλε Σταράτσε. Διηγούντανε ἀστειευόμενος τὶς περιπέτειές του στὰ διάφορα ἀξιώματα τῆς στρατιωτικῆς ἱεραρχίας ποὺ κατέλαβε. Σὰν ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου τῆς πολιτοφυλακῆς, διατηροῦσε, ἴσαμε τελευταῖα, τὸ ἀξίωμα τοῦ στρατηγοῦ Σώματος Στρατοῦ. Παύθηκε, ἀλλὰ σὲ λίγο τὸν ξανακαλέσανε, ὅπως καὶ τοὺς ἄλλους ἀξιωματούχους τοῦ κόμματος, καὶ τοῦ δώσανε τὸ ἀξίωμα ποὺ εἶχε στὸ στρατό, δηλαδὴ ἀντισυνταγματάρχης, γύρευε δὲ κι ἔψαχνε νὰ βρεῖ κάποια ἀσχολία. Σ' ἕνα τέτοιο ἀντισυνταγματάρχη τῶν βερσαλιέρων, πρώην στρατηγὸ Σώ-

ματος Στρατοῦ, κανεὶς δὲν τολμοῦσε νὰ ἐμπιστευτεῖ οὔτε τὴν διοίκηση ἑνὸς τάγματος. Κατέληξε ὁ κακόμοιρος 'Ακίλλε νὰ γυρεύει νὰ ξαναποκτήσει τὸ βαθμὸ τοῦ στρατηγοῦ τῆς πολιτοφυλακῆς, πρᾶγμα ποὺ τὸ κατάφερε στὸ τέλος. Οἱ συνταγματάρχες ποὺ ἴσαμε τελευταῖα ὑποχρεόνονταν νὰ τοὺς χαιρετᾶ, τώρα ἐκεῖνοι ἔπρεπε σὰν τὸν συναντούσανε νὰ ὑψώνουν τὸ χέρι σὲ φασιστικὸ χαιρετισμό.

Τὸ ἑπόμενο πρωϊνὸ ὁ Μουσσολίνι, πιὸ κεφάτος, πῆγε στὸ Ντεμπλάν, στὴν ἕδρα τοῦ 25ου Σώματος Στρατοῦ τοῦ στρατηγοῦ Κάρλο Ρόσσι, ὕστερα ἐπιθεώρησε ἕνα σύνταγμα τῶν Λύκων τῆς Τοσκάνης καθὼς κι ἕνα ἄλλο τῆς Λενιάνο. Οἱ στολὲς τῶν στρατιωτῶν ἤτανε ἐν τάξει, οἱ πληγωμένοι ποὺ συναντοῦσε στὸ δρόμο του φέρνανε ἐπιδέσμους καθαρούς, γιοφύρια ποὺ ἀπ' τὴν κακοκαιριὰ ἀργοποροῦσε ἡ ἐπισκευή τους, βρεθήκανε μὲ μιᾶς ἕτοιμα. Οἱ ἐκδηλώσεις ἐνθουσιασμοῦ ἐξακολουθούσανε, χωρὶς τὸν πρῶτο αὐθορμητισμό, ἴσως ὅμως σοφὰ ὀργανωμένες. Δὲν ἀποκλείεται νὰ ἤτανε δασκαλεμένοι οἱ στρατιῶτες ποὺ φράζανε τὸ δρόμο τοῦ Μουσσολίνι οὐρλιάζοντας: «Θέλουμε ἐπίθεση! Δῶσε τὴ διαταγή, Ντοῦτσε!» Ὅσοι παρευρεθήκανε στὸ ὁμαδικὸ αὐτὸ παραλήρημα, ἤτανε ἀδύνατο νὰ ξεφύγουνε ἀπ' τὴν ἐπίρρεια τῆς μάζας. Ὑπῆχε ὅμως καὶ κάποιος ποὺ τὰ κατάφερνε. Ὁ Πρίκολο, προσεχτικὸς ἀφηγητὴς τῶν διαδραματισθέντων τῆς μέρας ἐκείνης, διηγεῖται (6) τὸ παρακάτω σημαντικὸ ἐπεισόδιο.

«'Ανάμεσα στὶς ἑκατοντάδες τῶν στρατιωτῶν ποὺ ἐπεφημούσανε τὴν μονάδα μου, τράβηξε τὴν προσοχή μου ἕνας ξεμοναχιασμένος ποὺ στρωμένος παράμερα σὲ μιὰ κατηφοριὰ τοῦ δρόμου μασουλοῦσε ἥσυχα τὸ φαγητό του. Δὲ φαινότανε καὶ τόσο νέος, μὲ σῶμα ἀρκετὰ γεμάτο καὶ τὰ γένεια του ἀχτένιστα. Γέρνοντας τὸ κουτάλι στὸ στόμα, σήκωσε τὰ μάτια του κατὰ τὴ μεριὰ ποὺ βρίσκονταν οἱ συστρατιῶτες του ξαναμμένοι, πολλὲς φορὲς δὲ ἔμενε ἀκίνητο τὸ χέρι του πάν' ἀπ' τὴν καραβάνα καὶ προσπαθοῦσε νὰ καταλάβει κάτι ποὺ σίγουρα δὲ χωροῦσε τὸ μυαλό του. Γιὰ μιὰ στιγμὴ πῆρε εἴδηση ὅτι τὸν παρακολουθοῦσα μὲ μεγάλη περιέργεια, ἐξακολούθησε γιὰ λίγο νὰ τρώγει, ὕστερα σηκώθηκε ἀργὰ καὶ

τραβώντας πισόκωλα χάθηκε ἀπ' τὰ μάτια μου ἀνάμεσα στοὺς θάμνους».

Στὸ Ντεμπλὰν, ὁ στρατηγὸς Κάρλο Ρόσσι, διοικητὴς τοῦ 25ου Σώματος Στρατοῦ, περιέγραψε τὶς θέσεις τῶν μονάδων του. Οἱ βερσαλιέροι καὶ τ' ἅρματα μάχης, θὰ φράζανε τὸ διάβα ἀνάμεσα Κλεισούρα καὶ Τεπελένι, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ταμπουρωμένοι ὅπως βρίσκονταν στὰ ὕψη κατὰ τὸ Μπρετζιανίτ, θεωροῦνταν ὁλότελα ἀποκλεισμένοι. Σοβαρός, παρακολουθοῦσε ὁ Μουσσολίνι τὴ διήγηση, κατέβηκε ὕστερα μὲ τὴν ἀκολουθία του ἴσαμε τὴν κοιλάδα τοῦ Βόζουσα ἀπ' ὅπου ἀκούγονταν καθαρὰ τὸ κανονίδι καὶ οἱ ὅλμοι. «Τώρα τοὺς ὅλμους μας τοὺς φοβοῦνται οἱ Ἕλληνες» εἶπε κάποιος. «Ὁ πόλεμος σύγκειται ἀπὸ διαδοχικὲς φάσεις ὕψους καὶ βάθους τῶν δυὸ ψυχολογιῶν», εἶπε ἀποφθεγματικὰ ὁ Μουσσολίνι. Ὕστερα κάποια ἄλλη ἰδέα τοῦ πέρασε ἀπ' τὸ κεφάλι καὶ πρόσθεσε: «Δὲν νομίζετε εὔστοχο νὰ γίνει μιὰ ἀνακοίνωση στὸν τύπο σχετικὴ μὲ τὴν ἐπίσκεψή μου στὸ μέτωπο;». Ὁ Καβαλλέρο πρόλαβε: «Βέβαια. Ἔτσι ὅλοι θὰ πληροφορηθοῦν ἀπ' τὸ ραδιόφωνο τὴν παρουσία σας ἡ δὲ ἀφήγηση τῆς ἐπίσκεψής σας μὲ τὰ ἐγκωμιαστικὰ σχόλια ποὺ θὰ τὴν συνοδεύουνε, θ' ἀποτελέσουνε μιὰ πρώτης τάξεως ἠθικὴ ἀμοιβή, ὅσο καὶ μιὰ πρὸς τὰ μπρὸς προώθηση τῆς προσπάθειάς τους. Ἐπίσης, ἂν τὸ θεωρεῖται εὔστοχο, νὰ γίνει καὶ ἡ κατάλληλη νύξη γιὰ τὴν ἐπίθεση, προσθέτοντας ὅτι εἶστε ἀποφασισμένος ν' ἀναλάβετε ὁ ἴδιος προσωπικὰ τὴν ἀρχηγία». Ἄλλοι, πιὸ ἐπιφυλακτικοί, προτείνανε νὰ περιμένουνε νὰ ἐκδηλωθοῦνε πρῶτα τὰ θετικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐπίθεσης, ἔτσι ἴσαμε τὰ τέλη Μαΐου κανεὶς στὴν Ἰταλία δὲν ἔμαθε τίποτε, τουλάχιστον ἀπὸ πηγὴ ἐπίσημη, γιὰ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Μουσσολίνι στὴν Ἀλβανία, ἀλλὰ οὔτε καὶ ἀνάλαβε τὴν ἀρχηγία, γιατὶ ἡ ἐπίθεση δὲν κατάφερε ν' ἀποσπάσει κανένα καίριο ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες σημεῖο.

Ὁ Μουσσολίνι παρευρέθηκε σὲ γυμνάσια μὲ ἔνσφαιρα πυρά, ἄκουσε ἐκθέσεις τῶν διοικητῶν τῶν μεγάλων μονάδων, ἐπισκέφθηκε νοσοκομεῖα, ἐνῶ ἡ ὀργάνωση τῶν ἐπισκέψεών του ἔπαιρνε ὁλοένα ἕναν τόνο ἀρτιότητας καὶ ἀκρίβειας. Ὅλα

ταχτικά, ὅλα ὡραῖα. Ὡστόσο, ὅταν ἔτυχε νὰ ρωτήσει ἕνα τμῆμα τῶν Λύκων τῆς Τοσκάνης, πότε ἄρχισε ἡ ἐκπαίδευσή τους μὲ ἔνσφαιρα πυρά, τοῦ ἀπαντήσανε ὅτι τοῦτο γίνηκε μόλις τὴν προηγούμενη μέρα. Ἀκόμα καὶ μιὰ μονάδα Ἀλβανῶν ἐπιθεώρησε ὁ Μουσσολίνι. Ὁ Γιακομόνι ἐπέμενε νὰ παρουσιάζει μιὰ πολὺ αἰσιόδοξη εἰκόνα τῆς Ἀλβανίας σὰν ἑνιαῖο σύνολο καὶ πειθαρχοῦσα στὰ προστάγματα τοῦ φασισμοῦ. Αὐτὸς δὲ πληροφόρησε τὸ βασιλιὰ (7), ἐδῶ κι ἕνα μήνα, ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἔμπιστοι καὶ τέλεια προσαρμοσμένοι στὸ περιβάλλον, τὸ φρόνημά τους στέκεται ψηλά, ἡ δὲ ἐργατικότητα κι ἀποδοτικότητά τῶν ὑπαλλήλων κρίνεται ἐξαιρετική. Ἀπ' τὸ χεῖλος τοῦ γκρεμοῦ, ὅπου εἶχε φθάσει ἡ κατάσταση, μᾶς ἀνέσυρε ὁ Καβαλλέρο, τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα πρέπει νὰ παραμείνει στὴν ἱστορία ὡς τοῦ σωτήρα τοῦ ἑλληνικοῦ μετώπου. Γιὰ τὴν ὥρα βρισκόμαστε σὲ ἀδράνεια, ἀλλά, τὸ πολὺ σ' ἕνα μῆνα, τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα ἐνισχυμένα θὰ ὑπερέχουν κατὰ πολὺ τοῦ ἐχθροῦ, πράγμα ποὺ θὰ τοὺς ἐπιτρέψει νὰ ἐπαναλάβουν τὴ νικηφόρα προέλασή τους».

Ὁ μήνας πέρασε ἀλλὰ ἡ περίφημη ἔφοδο ποὺ προανάγγελνε ὁ Γιακομόνι, δὲν ἔλεγε ν' ἀρχίσει. Ἀπὸ τὸ Λαχατοὺν ὁ Μουσσολίνι μεταφέρθηκε στὴ γνωστὴ μὲ τὴν ὀνομασία θέση καθοδήγησης 34, ποὺ ἀποτελούντανε ἀπὸ ἕνα συγκρότημα σπιτιῶν τῆς Ἀτζίπ, στὰ περίχωρα τοῦ ἀεροδρόμιου τοῦ Ντέβολι (ποὺ δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὸν ποταμὸ Ντέβολι, στὴν περιοχὴ τοῦ Κορτσιάνο). Ἀπ' τὸ οἴκημά του, στὴ θέση καθοδήγησης 34, βγῆκε ὁ Μουσσολίνι στὶς 4 τὸ πρωῒ τῆς 9 Μαρτίου. Ἦτανε σκοτάδι πίσσα, τ' αὐτοκίνητα βάλανε μπρὸς ἀκολουθῶντας τὸν σκονισμένο δρόμο, ἐνῶ φτάνανε ὡς τ' αὐτιὰ τοῦ καθενὸς οἱ διάφοροι κρότοι ποὺ προκαλοῦσε ἡ κίνηση στὰ μετόπισθεν: χρεμετισμοὶ ἀλόγων, ἀνήσυχα ποδοκροτήματα μουλαριῶν, ὁ ὑπόκωφος μεταλλικὸς κρότος ἀπὸ τὶς καραβάνες ποὺ συγκρούονταν μεταξύ τους, οἱ βραχνὲς ἐπικλήσεις ἀνθρώπων ἀγουροξυπνημένων καὶ ξυλιασμένων ἀπ' τὸ κρύο. Στὶς ἕξη, ἅμα κατεβήκανε ἀπ' τ' αὐτοκίνητα, ὁ Μουσσολίνι, ποὺ καυχόντανε γιὰ τὴν εὐκίνητη καὶ νεανικὴ

περπατησιά του, καὶ οἱ ἄλλοι ποὺ τὸν ἀκολουθούσανε, ἀρχίσανε ν' ἀνεβαίνουνε τὴν ἀνηφόρα ποὺ ὁδηγοῦσε στό παρατηρητήριο τοῦ Κομαρίτ. Ὅ,τι ποὺ χάραζε ἡ μέρα, μ' ὅλο ποὺ τὸ πρωϊνὸ κρύο ἔδειχνε πὼς θὰ ἤτανε λαμπρή. Ἡ ἀεροπορία θὰ μποροῦσε νὰ δράσει σέ μεγάλη κλίμακα. Ὁ Μουσσολίνι, ποὺ ὁ βαρὺς γκριζοπράσινος μανδύας στὸν ὁποῖο εἶχε τυλιχτεῖ τὸν ἔκανε νὰ φαντάζει ἀσουλούπωτος καὶ ἀδέξιος, ἐρευνοῦσε μὲ τὰ μάτια του τὸν οὐρανὸ γύρω, ἐξεταστικὰ κι ἀνήσυχα. Πλάϊ του βάδιζε ὁ Σταράτσε, ὁ ἄνθρωπος ποὺ κατάφερε, ὕστερ' ἀπὸ μύριους κόπους, νὰ πετύχει μιὰ θέση στὸ προσκήνιο, βάζοντας ἔτσι τέρμα σὲ μιὰ ἀρκετὰ μακρυὰ περίοδο λύθης. «Τί ἰδέα ἔχετε γιὰ τὸ φρόνημα τοῦ στρατεύματος;» ρώτησε ὁ Μουσσολίνι. Ἡ ἀπάντηση ἤτανε κλασική: «Ἔξοχο Ντοῦτσε, δείχνουνε σὰ νὰ περιμένουνε μὲ ἀγωνία τὸ σύνθημα τῆς ἐπίθεσης».

Τὸ παρατηρητήριο βρισκόταν σ' ἕνα ὕψωμα ὀκτακόσια μέτρα περίπου, μὲ θέα γκρεμνούς, βουνά, τὴν ἄγρια κοιλάδα Ντέσνιτσα· ἕνα τοπίο ποὺ μποροῦσε κατὰ κάποιον τρόπο νὰ θυμίζει τὸ τρομαχτικὸ Κάρσο μὲ τὰ ἀλησμόνητα ὑψώματά του καὶ τοὺς ἀναρίθμητούς του νεκρούς. Τὸ παρατηρητήριο ἀποτελοῦνταν ἀπὸ ἕνα καταφύγιο καμωμένο μὲ τοιχοποιΐα καὶ τσιμέντο, ποὺ μπροστὰ εἶχε ἕνα ἄνοιγμα προστατευμένο ἀπὸ τσουβάλια μὲ ἄμμο καὶ δοκάρια. Ἐκεῖνο τὸ πρωινό, πυρετὸς ἐπικρατοῦσε σ' ὅλους στὸ παρατηρητήριο, γιατὶ τρέφανε τὴν ἐλπίδα ὅτι ἦρθε ὁ καιρὸς νὰ δοθεῖ τὸ σύνθημα γιὰ νὰ γραφτεῖ ἡ πρώτη νικηφόρα σελίδα τῆς ἱστορίας μας, ὕστερα ἀπὸ ἕνα ἀτελείωτο κομπολόι ἀπὸ ἀποτυχίες. Ὁ διοικητὴς τῆς 11ης Στρατιᾶς Τζελόζο, στεκόταν πλάι στὸν Ράντζα, χοντρό, κοιλαρά, φορώντας στολὴ ἀεροπορίας. Ὁ Γκαμπάρα φοροῦσε ἕνα κοντὸ μανδύα, ὅπως συνηθίζανε οἱ μπερσαλιέροι. Ἔλεγε ὅτι τέτοια περιβολή, σὲ στιγμὲς ἐκτὸς ὑπηρεσίας, τοῦ ἔφερνε γούρι στὸ πεδίο τῆς μάχης, ὅπως τὸ διαπίστωσε καὶ σὲ ἄλλες σημαντικὲς περιπτώσεις. Δὲν συνέβηκε ὅμως τὸ ἴδιο καὶ στὶς 9 Μαρτίου 1941.

Ἡ ὁρατότητα ἤτανε ἔξοχη. Ὁ Καβαλλέρο πάσχιζε νὰ δίνει ἐξηγήσεις, ἔδειχνε κατὰ τὶς χιονισμένες ὀροσειρὲς τῆς

Τρεμπεσίνας καὶ τοῦ Στσεντέλι, ὅπου τόσο ἄφθονο ἰταλικὸ αἷμα ἐξακολουθοῦσε νὰ χύνεται, τὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα, ὅπου τὸ καλοκαίρι ἄρχισε νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή του χωρὶς νὰ τὴν ἔχει πρασινίσει ὁλότελα, τὴ Βόζουσα, πέρα ἀπ' τὴν Κλεισούρα, ποὺ τὰ νερά της ἀντικαθρεφτίζανε ἐκτοξευτικὲς ἀνταύγειες. Τὸ κανονίδι εἶχε ἀρχίσει καὶ ἐξακολουθοῦσε νὰ παίρνει ὁλοένα διαστάσεις ὥσπου κάλυψε ὅλο τὸ μέτωπο. Εἶχε δοθεῖ διαταγή, ἀκόμα καὶ στοὺς τομεῖς ποὺ δὲν θὰ λαβαίνανε μέρος στὴν ἐπίθεση, ὅπως τὴν 9η Στρατιά, γιὰ τὴν παράκτια νὰ διατηροῦνε συνεχῆ κι ἔντονη δραστηριότητα πυροβολικοῦ γιὰ νὰ σαστίσουνε τοὺς Ἕλληνες. Ἀλλὰ ὁ Παπάγος ἤτανε καλὰ πληροφορημένος. Ἕνας ἀξιωματικός μας ποὺ πιάστηκε αἰχμάλωτος, βρέθηκε νάχει ἀπάνω του ἔγγραφα μὲ λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τὴν κατεύθυνση τῆς ἐπίθεσης, ἐνῶ οἱ κινήσεις τοῦ στρατοῦ ποὺ εἴχανε γίνει ἀντιληπτὲς κι ἀπὸ τὶς ἐχθρικὲς κατοπτεύσεις, εἴχανε ἐντοπισθεῖ στὰ νῶτα τῶν τριῶν σωμάτων στρατοῦ ποὺ παρουσιάζανε τὸ μεγαλύτερο στρατηγικῆς ἐνδιαφέρον (*).

Ἑκατὸ χιλιάδες κανονιὲς ἀκουστήκανε μέσα σὲ δυὸ ὧρες. Ἐνῶ τὰ βλήματα ἀνασκάβανε τὴ γῆ, δείξανε στὸ Μουσσολίνι μιὰ ἀνώμαλη ἐξοχὴ τοῦ ἐδάφους, ἕνα λόφο κατάξερο, καὶ τὸν διαβεβαιώσανε ὅτι ἡ ἀνακατάληψή του κρίνεται ὡς ἐξαιρετικὰ σημαντικὴ καὶ ἐπωφελὴς γιὰ τὴν προστασία τοῦ Μπεράτ. Ἡ περιοχὴ ἤτανε γνωστὴ μὲ τὸ ὄνομα Μοναστήρι, ἀπὸ τὰ χαμηλὰ οἰκοδομήματα ἑνὸς μοναστηριοῦ, ἐρειπωμένου πιά, ποὺ μένανε ἀκόμα ἀνάμεσα σὲ κάτι ἄλλα χαμόσπιτα· αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀντικειμενικοὺς σκοποὺς τῆς ἐπίθεσης. Ὁ Μουσσολίνι τὴν παρακολούθησε ἐπισταμένα μὲ τὰ κυάλια ἐνῶ ἄκουε τὶς ἐξηγήσεις τοῦ Γκαμπάρα.

Τὰ ἀεροπλάνα μὲ τὰ τρίχρωμα διακριτικὰ ὀργώνανε τὸν οὐρανό. Ἡ ἀεροπορία εἶχε ἐνισχύσει τὶς δυνάμεις της. Στὴν Ἀλβανία προστέθηκε ἕνας ἀριθμὸς ἀπὸ 46 καταδιωκτικὰ καὶ

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ. — Ἐπὶ συλληφθέντος αἰχμαλώτου ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ εὑρέθη σχεδιάγραμμα ἐμφαῖνον τὴν κινησιν τριῶν ἰταλικῶν μεραρχιῶν.

8 βομβαρδιστικά, ἐνῶ στὴν Πούλια ἐνσωματωθήκανε στὶς ἐκεῖ δυνάμεις, 12 ἀκόμα καταδιωκτικὰ Μάκκι 200.

Στὶς 8.30′ τὸ πυροβολικὸ ἐπιμήκυνε τὸ βεληνεκὲς τῶν βλημάτων του, τὰ βομβαρδιστικὰ καθέτου ἐφορμήσεως ἐναλλάσσονταν στὸ σφυροκόπημα τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν καὶ κυρίως τοῦ ὑψώματος 1308 τῆς Τρεμπεσίνας, ὅπου, ὅπως εἶναι γνωστό, οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐγκαταστήσει, σὲ θέσεις προκάλυψης, φωλιὲς πυροβόλων ὅπλων καὶ ὅλμων. Τὰ πρῶτα μηνύματα ποὺ καταφθάνανε ἀπ' ὅλα τὰ σημεῖα τοῦ μετώπου, ἀπ' τό 40 καὶ τὸ 80 Σῶμα Στρατοῦ ὡς τὸ 250, ἦταν ἀρκετὰ ἐνθαρρυντικά (9). «Ὥρα 9.30′. Τὸ Φέλτρε κατέλαβε τὴν περιοχὴ Σπανταρίτ, τὸ 52ο πεζικοῦ κατέλαβε τὸ ὕψωμα 700 τοῦ Μπρέγκου Τζιούλιτσι, ἡ Πούλια πλησιάζει στὸ ὕψωμα 731 τοῦ Μοναστηριοῦ. Ὥρα 10.15′ ἡ Σφορτσέτσα προχωρεῖ ἀπὸ τὸ Μαριτζάϊ κατὰ τὸ Ἄρτσε πρὸς τὴ μέση. Ὥρα 10.30′ τὰ στρατεύματά μας βρίσκονται σὲ 100 μέτρα ἀπὸ τὸ Τσιάφα Μετζγκοράνι. Τὸ ὕψωμα 731 καταλήφθηκε. Τώρα ἡ Πινερόλο προωθοῦνταν πρὸς τὴν Τσιάφα Λούσετ. Ὥρα 15 ξανακαταλήφθηκε τὸ ὕψωμα 1615 τοῦ Γκόλικο. Ὥρα 15.10′ τὸ Τσιάφα Λούζιτ καταλήφθηκε καὶ ἀπωλέσθηκε δυὸ φορές. Ὥρα 16.45, ἡ Πούλια ὑπερφαλάγγισε τὸ ὕψωμα 731 καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸ Σορτζέντε».

Παρόμοια ἀνακοινωθέντα θὰ μπορούσανε νὰ δημιουργήσουνε τὴν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ὁρμητικὴ ἂν ὄχι ἀποφασιστικὴ προέλαση. Ἡ πραγματικότητα ἦταν ὁλότελα διαφορετική. Ἡ προώθηση συντελοῦνταν μὲ ἀργὸ ρυθμό, στοίχισε δὲ ἀφθονία ἀνθρώπινες ψυχές. Τὶς περισσότερες φορὲς οἱ θέσεις ποὺ κατακτούσανε, τοὺς ξεφεύγανε ἀπ' τὰ χέρια μόλις ὁ ἐχθρὸς διενεργοῦσε ἀντεπίθεση. Ἡ εἴδηση τῆς κατάληψης τοῦ ὑψώματος 731 ἦτανε συνταγμένη μὲ μεγάλη δόση αἰσιοδοξίας, οἱ γενναῖοι φαντάροι τῆς Πούλιε καταλάβανε τὸ ὕψωμα 717, πατήσανε τὸ πόδι τους στὸ ὕψωμα 731 ἀλλὰ ὡστόσο δὲν καταφέρανε νὰ ριζώσουνε. Στὴν κόλαση αὐτὴ τῆς φωτιᾶς καὶ τοῦ σίδερου, ἦτανε τρομαχτικὴ ἡ μονομαχία ποὺ διεξαγόταν ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες ποὺ ἀμύνονταν καὶ τοὺς δικούς μας ποὺ ἐπιτίθονταν. Ἡ λόγχη καὶ ἡ χειροβομ-

βίδα, τὰ κλασικὰ αὐτὰ ὅπλα τῆς ἐπίθεσης, παίξανε καὶ πάλι πρωτεύοντα ρόλο στὶς λυσσαλέες αὐτὲς ὅσο καὶ αἱματηρὲς μάχες. Ἡ ἐπίθεση δὲν ξεκίνησε μὲ τὴν ἀκάθεκτη ὁρμὴ ποὺ τῆς ἤτανε ἀπαραίτητη, ἀλλὰ πῆρε στραβὸ δρόμο ἀπ' τὴν ἀρχὴ γιὰ νὰ συντριφτεῖ πάνω σ' ἕνα πραγματικὸ ἐχθρικὸ «τεῖχος».

Τὸ πρῶτο κῦμα τῶν ἐπιτιθέμενων ἀποτελοῦνταν ἀπὸ τρεῖς χιλιάδες ἄντρες, ὁ στρατηγὸς Τζουζέπε Τζάννι, διοικητὴς τῆς Κάλιαρι, τῆς μεραρχίας ποὺ ἀντιπροσώπευε τὸ μεγαλύτερο ἀτοῦ στὴν ἐπιχείρηση, ἦταν ἄρρωστος, τὰ δὲ πυροβολεῖα σφυροκοπούσανε ἐντατικὰ ἐχθρικές θέσεις χωρὶς ὡστόσο νὰ πετύχουνε θετικὰ ἀποτελέσματα. Ὁ Μουσσολίνι ἀντιλήφθηκε, παρ' ὅλες τὶς αἰσιόδοξες διαβεβαιώσεις ποὺ τοῦ προσφέρανε οἱ διάφοροι στρατηγοὶ ποὺ τὸν περιστοιχίζανε, ὅτι τὰ πράγματα παίρνανε δυσάρεστη τροπή. «Ἅμα ἡ ἐπίθεση δὲν τὰ καταφέρει νὰ πετύχει — ἔλεγε στὸν Πρίκολο — μέσα σὲ δυὸ - τρεῖς ὧρες, δὲν πρόκειται νὰ πετύχει καθόλου». Καὶ τὸ βράδυ ὅταν γύρισε στὸ Ντέβολι, ἄρχισε τὴ μουρμούρα. «Κάτι τέτοιοι στρατηγοὶ ποὺ πέφτουνε ἄρρωστοι τὴ μέρα ἀκριβῶς τῆς ἐπίθεσης, σὲ βάζουνε σὲ μεγάλες σκέψεις. Δὲν νομίζετε ὅτι ἀπὸ κάτι τέτοιους στρατηγοὺς λείπει ὁλότελα ὁ ἐνθουσιασμός, τὸ θάρρος καὶ προπάντων ἡ πρωτοβουλία; Γιά κοιτάξτε τὸ Ρόμμελ, μὲ μιὰ καὶ μόνο μεραρχία καὶ μερικοὺς ὁμίλους ἀνιχνευτῶν κατάφερε νὰ σταθεροποιήσει καὶ πάλι τὴν κατάσταση στὴ Λιβύη». Ὅλα τὰ φορτώσανε στὴ ράχη τοῦ στρατηγοῦ Τζάννι, ποὺ ἐπειδὴ ἔτυχε νὰ πέσει ἄρρωστος στὶς 9 Μαρτίου, θεωρήθηκε ὁ ὑπαίτιος γιὰ τὴν ἀποτυχία τῆς μεραρχίας του νὰ καταφέρει νὰ φτάσει, ὅπως εἴχανε προβλέψει, ἴσαμε τὸ βουνὸ Ράπιτ. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ἡ Πούλιε τοῦ στρατηγοῦ Ἀλμπέρτο ντ' Ἀπόντε κατάφερε, παρ' ὅλες τὶς ἡρωικὲς θυσίες ποὺ κατέβαλε γιὰ νὰ φτάσει ὡς τὴν περιοχὴ Μοναστήρι.

Στὶς 10 Μαρτίου, ἡ ἴδια κατάσταση ἐπαναλήφθηκε μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια, τὰ ἴδια ἐπεισόδια τῆς προηγούμενης μέρας διαδεχθήκανε τὸ ἕνα τ' ἄλλο. Ἀσήμαντα ἐδαφικὰ κέρδη, ἐχθρικὲς ἀντεπιθέσεις, σοβαρὲς ἀπώλειες. Ἡ Μπάρι ποὺ

ΠΑΝΩ : 'Ιταλοὶ αἰχμάλωτοι. Ξέρουν ὅτι γι' αὐτούς, οἱ κίνδυνοι τοῦ πολέμου τελείωσαν, καὶ περιμένουν στὴν οὐρὰ νὰ παραλάβουν τὴν καθημερινὴ δόση τους σὲ ψωμί. ΚΑΤΩ : Βαρὺς 'Ιταλικὸς ὅλμος ποὺ ἔπεσε στὰ χέρια τῶν φαντάρων μας, μεταφέρεται στὶς ἑλληνικὲς γραμμές.

Οὔτε τὸ ὀρεινὸ τοῦ ἐδάφους, οὔτε ἡ ἔλλειψη δρόμων, οὔτε καὶ οἱ σκληρὲς καιρικὲς συνθῆκες τοῦ Ἀλβανικοῦ χειμώνα, ἀνέκοψαν τὴν ὁρμὴ καὶ τὴν μαχητικότητα τῶν φαντάρων μας ποὺ προχωροῦσαν πολεμώντας σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ στὸ ἐσωτερικὸ τῆς Ἀλβανίας. Χωρὶς τὴν ἐπέμβαση τῶν Γερμανῶν, οἱ Ἕλληνες στρατιῶται θὰ φέρνανε σὲ πέρας τὴν ἀποστολὴ τους. Θὰ ρίχνανε τοὺς ἐπιδρομεῖς στὴ θάλασσα . . .

ἀποτελοῦσε ἐφεδρικὴ δύναμη, λίγο - λίγο, πῆρε θέση ἀνάμεσα στὴν Πούλιε καὶ τὴν Κάλιαρι γιὰ νὰ ἐνισχύσει τὴν παράταξη τῆς πρώτης γραμμῆς. Ἀλλὰ μιὰ τέτοια ἔνεση ἀπὸ ἀκμαῖες δυνάμεις, δὲν ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ προσδώσει στὴν ἔφοδο ρυθμὸ σαρωτικό, τσακίζονταν δὲ ὡστόσο πάνω στὴν σθεναρὰ ἀντίσταση καὶ τὰ γερὰ ὀχυρωμένα προπύργια τοῦ ἐχτροῦ. Ἡ μόνη ἀξιόλογη ἐπιτυχία ἐπιτεύχθηκε στὸν τομέα τοῦ 4ου Σώματος Στρατοῦ, ἀπὸ τοὺς ἀλπίνους τοῦ 11ου συντάγματος τῆς μεραρχίας Πουστερία, οἱ ὁποῖοι καταλάβανε ἐξ ἐφόδου τὸ Μάλι Σπανταρίτ. Ἐφήμερη κατάχτηση : μὲ τὸ ἅλμα του αὐτό, τὸ 11ο σύνταγμα πεζικοῦ συνετέλεσε στὸ νὰ δημιουργηθεῖ μιὰ προεξοχή, ἡ ὁποία ὅμως ταυτόχρονα ἐξέθετε σὲ κίνδυνο τὰ πλευρά του, ὅσο καὶ τὰ νῶτα του. Προσβαλλόμενοι ἀπ᾿ ὅλες τὶς μεριές, οἱ φαντάροι μὲ τὰ μαῦρα φτερά, ὑποχρεωθήκανε νὰ ἐγκαταλείψουνε τὰ ἐδαφικά τους κέρδη καὶ νὰ ἀναδιπλωθοῦνε στὶς πρῶτες τους θέσεις.

Ἡ Πούλιε, μετὰ τὴν ἀποτυχία τῆς κατὰ μέτωπο ἐπίθεσής της ἐνάντια στὸ ὕψωμα 731, προέβη σὲ ἑλιγμὸ μὲ σκοπὸ νὰ τὸ ὑπερφαλαγγίσει. Ἀλλὰ καὶ στὴν προσπάθεια αὐτὴ τοὺς πρόλαβε ὁ ἐχτρὸς μὲ ἀποτέλεσμα νὰ τοὺς ἀπωθήσει. Ὁ Μουσσολίνι παρέμεινε στὸ παρατηρητήριο τοῦ βουνοῦ Κομαρὶτ ἀπὸ τὸ πρωῒ ὡς ἀργὰ τ᾿ ἀπόγεμα, συνδιαλλεγόμενος μὲ τὸν Τζελόζο, τὸν Γκαμπάρα, τὸν Μερκάλλι, τηλεφωνώντας στοὺς στρατηγοὺς τῶν μεραρχιῶν, καταβάλοντας κάθε προσπάθεια, τὸ πρόσωπό του ὅμως ἤτανε ἐξαιρετικὰ σκυθρωπό. Ἡ ἐπίθεσή του εἶχε ἀποδειχθεῖ στεῖρα. Καταλάβαινε ὅτι δὲν εἶχε νὰ ὠφεληθεῖ τίποτε παραμένοντας ἐκεῖ ψηλὰ στὸ παρατηρητήριο, ἀπ᾿ ὅπου τὸ βλέμμα του πλανιόταν στὴ βαμμένη μὲ ἰταλικὸ αἷμα Βόζουσα, οὔτε ἕνα συχωροχάρτι ποὺ θὰ ἔσωζε τὸ γόητρό του στὰ μάτια τοῦ Χίτλερ, οὔτε τὴν ἠθικὴ τόνωση ποὺ χρειαζόταν ἡ ψυχή του. Ὁ καιρὸς εἶχε καὶ πάλι χαλάσει, ἡ ἀεροπορία ἀδυνατοῦσε νὰ ὑποστηρίξει τὸ πεζικὸ στὴν προέλασή του μὲ ἐφορμήσεις ἀπὸ χαμηλὸ ὕψος, γιατὶ ἔβρεχε. Γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ οἱ φαντάροι ὑποχρεωθήκανε νὰ τσαλαβουτοῦνε μέσα στὴν παχειὰ λάσπη τῆς Ἀλβανίας, ποὺ εἶχε καταντήσει μιά ἀπ᾿ τὶς πληγὲς ποὺ καταπονούσανε τοὺς

ἄντρες ἔστω κι ἂν δὲν ἤτανε τόσο φονικὲς γιὰ ἐνοχλητικὲς σὰν τοὺς ὅλμους, τὶς ψεῖρες, τὴ δυσεντερία. Ὁ αἰσχρὸς πόλεμος στὴν αἰσχρὴ Ἀλβανία ἐξακολουθοῦσε ν' ἀποτελεῖ ἕνα καθημερινὸ κι ἐξαντλητικὸ κάματο.

Στὶς 11 Μαρτίου ἡ ἰταλικὴ ἐπίθεση κατάντησε σὰ μιὰ «ρουτίνα»: γεμάτη αἷμα, ἡρωϊσμό, ἀλλὰ ἀπελπιστικὰ «ρουτίνα», ἕνα συνεχὲς βρόντημα σὲ μιὰ πόρτα ποὺ μένει πεισματάρικα κλειστή, ὅσο πεσισσότερο κινδυνεύουνε τὰ προστατευτικὰ τείχη νὰ γκρεμιστοῦνε ἀπ' τὰ κονταροχτυπήματα. Στὶς 12 Μαρτίου, ὁ Μουσσολίνι πετάχτηκε ἴσαμε τὸ Ἐλμπασάν, στὸ γενικὸ στρατηγεῖο τοῦ Πέρτσιο Μπιρόλι, ἀπ' ὅπου ξαναγύρισε στὸν τομέα τῆς 11ης Στρατιᾶς γιὰ νὰ ἐγχειρήσει στὸν Τζελόζο ὑπόμνημα μὲ τὶς ὁδηγίες του: «Πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε ὁπωσδήποτε. Εἶναι ἀδύνατο μετὰ ἀπὸ τέσσερεις μέρες ν' ἀλλάξουμε τὸ σχέδιο δράσης. Ἀπαιτεῖται νὰ ἐξουδετερωθεῖ τὸ ὕψωμα 1308 τῆς Τρεμπεσίνας καὶ οἱ πρὸς τ' ἀνατολικὰ βουνοπλαγιές της, ὕστερα δὲ νὰ προχωρήσουμε συνεννούμενοι μὲ τὶς ἐπιτιθέμενες φάλαγγες. Αὔριο κι ὅλας πρέπει νὰ ἐπιτεθοῦμε γιατὶ ἀλλοιώτικα τὰ στρατεύματα θὰ ριζώσουνε ἐκεῖ ποὺ βρίσκονται, μὲ τὴν ἰδέα πὼς ἡ ἐπιθετικὴ δραστηριότητα πῆρε τέλος. Τὸ ἔντονο πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ μας πρέπει νὰ σφυροκοπᾶ τοὺς Ἕλληνες ὅλη τὴ μέρα. Τὸ ἀντίδοτο στοὺς ὅλμους πρέπει νὰ εἶναι ἡ ταχύτητα στὶς κινήσεις. Πρέπει νὰ ἐπιμείνετε ἀπόλυτα στὴν πιστὴ ἐχτέλεση τῶν ὅσων περιλαβαίνει τὸ σχέδιο. Μιὰ στρατηγικὴ νίκη ἴσαμε τὸ τέλος τοῦ μηνὸς εἶναι ἀπόλυτα ἀναγκαία, γιὰ ν' ἀναπτερωθεῖ τὸ φρόνημα τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ. Ἀνέκαθεν ἔκανα τὸ πᾶν γιὰ νὰ κρατήσω ψηλὰ τ' ὄνομα καὶ τὸ γόητρο τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ εἶναι ἀπόλυτη ἀνάγκη νὰ ἐντείνουμε τὶς προσπάθειές μας. Ἔδωσα ὁδηγίες στὸν Ἐξοχότατο Γκουτσόνι νὰ στείλει ἐδῶ ὅλα τὰ πολεμεφόδια ποὺ βρίσκονται στὴν Ἰταλία, γιατὶ ὁ Ἰταλικὸς Στρατὸς βρίσκεται ἐδῶ, ὁ πόλεμος γίνεται ἐδῶ, κι' ἐδῶ εἶναι ἀνάγκη νὰ νικήσουμε».

Ἐνῶ ὁ Μουσσολίνι χαλοῦσε τὸν κόσμο σὰν ἕνα παιδὶ ποὺ γινατωμένο ζητάει ἐπίμονα νὰ τὸ φιλέψουνε μὲ κάποιο γλυκό, οἱ Ἕλληνες παίρνανε ἀνάσσα καὶ ρίχνονταν κατ' ἀπά-

νω στὸ Μάλι Σπανταρίτ, ὅπου οἱ ἀλπίνοι τῆς Τρέντο μὲ μεγάλο κόπο κατάφερναν νὰ τοὺς συγκρατήσουνε. Τὸ ἀποφασιστικὸ χτύπημα — ἢ τοῦ ὕψους ἢ τοῦ βάθους — εἶχε πιὰ ἀποφασιστεῖ γιὰ τὶς 13 Μαρτίου, τ' ἀπόγεμα. Στό παρατηρητήριο τοῦ Κομαρίτ, ὁ Μουσσολίνι ἄκουγε τὶς ἐξηγήσεις ποὺ τοῦ ἔδινε ὁ Γκαμπάρα: «Τό προπαρασκευαστικὸ στάδιο τοῦ πυροβολικοῦ γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐπιχείρηση πραγματοποιεῖται μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια. Ἐντατικὸ πλευροκόπημα καὶ κινητὸ προπέτασμα πυρὸς θὰ προηγοῦνται ἀπ' τὰ προελαύνοντα στρατεύματα πεζικοῦ». Ἐνόσω ὁ Μουσσολίνι διέτρεχε τὸ ἔγγραφο τῆς διαταγῆς τῆς ἐπιχείρησης, κουνοῦσε τὴν κεφάλα του ποὺ τὴν ἐκάλυπτε ἕνα δίκωχο σιδερωμένο στὴν τρίχα. Ὕστερα κάλεσε στὸ τηλέφωνο τὸν Καβαλλέρο ποὺ βρισκότανε στὸ παρατηρητήριο τῆς μεραρχίας Μπάρι: ([10]) «Διάβασα τὸ ἔγγραφο τοῦ Γκαμπάρα. Εἶναι διατυπωμένο μὲ μεγάλη ἀκρίβεια καὶ σαφήνεια. Οἱ διοικητὲς τῶν μεραρχιῶν δὲν ἔχουν παρὰ νὰ βάλουνε σὲ πράξη τὰ ὅσα καθορίζει. Πεῖτε στὸ Νέγκρο ὅτι τὸν ἐχτιμῶ πολὺ καὶ βασίζομαι σὲ κεῖνον. Πές του ὅσο μεγαλύτερο ἐνθουσιασμὸ δείξει, τόσο μικρότερες θὰ εἶναι οἱ ἀπώλειες».

Ὁ στρατηγὸς Ματτέο Νέγκρο ἤτανε ὁ νέος διοικητὴς τῆς Μπάρι, τῆς μονάδας ἐκείνης ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ βρίσκεται τώρα στὴν Κέρκυρα καὶ ν' ἀποτελεῖ τὴ φρουρὰ τοῦ νησιοῦ ἂν τύχαινε καὶ εἶχε ἐφαρμοστεῖ κι ἐπιτύχει τὸ πρωταρχικὸ σχέδιό τῆς ἐκστρατείας τῆς Ἑλλάδας· ἀντίθετα προκρίθηκε γιὰ ν' ἀντικαταστήσει τὴν Πούλιε στὴ φονικὴ μάχη γιὰ τὴν κατάληψη τῆς κορυφῆς 731. Ἡ Μπάρι προωθοῦνταν ἀπὸ τὸ ὕψωμα 717 πρὸς τὸ 731 χωρὶς ὅμως νὰ καταφέρει νὰ σταθεροποιηθεῖ. Ὡστόσο τὰ πτώματα συσσωρεύονταν. Ὁ Μουσσολίνι μοίραζε ἐπαίνους στὸ Νέγκρο: («Μοῦ λένε ὅτι τὸ φέρσιμό σας εἶναι ἐξαιρετικό. Σᾶς ἐπαινῶ καὶ σᾶς προτρέπω νὰ ἐξακολουθεῖτε τὴν ἴδια ταχτική»), στὸν Γκουΐντο Λάμα, διοικητὴ τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ 8ου Σώματος Στρατοῦ: («Ἔπαινος στοὺς μαχητὲς τοῦ πυροβολικοῦ γιὰ τὴ μεγάλη ὤθηση ποὺ παρέχεται στὸ πεζικό. Ἐξακολουθεῖστε ὥσπου νὰ δεῖτε τοὺς Ἕλληνες νὰ λυγίζουνε»), στὸν Καβαλλέρο: («Πολὺ καλὰ

σήμερα. Νομίζω ὅτι οἱ Ἕλληνες ἔχουνε καμφθεῖ, γιατὶ ἡ ἐπιχείρηση πραγματοποιήθηκε μὲ ἐξαιρετικὰ γοργὸ ρυθμό, ὅπως εἶχα πεῖ»).

Στὶς 13 Μαρτίου, τὸ βράδυ, ὁ Μουσσολίνι γύρισε στὸ Ντέβολι. Τὴ νύχτα ἡ Μπάρι κατάφερε νὰ κυριέψει τὸ ὕψωμα 731, ἀλλὰ ὑποχρεώθηκε νὰ τὸ ἐγκαταλείψει ὕστερα ἀπὸ ἕναν ἔντονο καταιγισμὸ πυρός. Τὴ συμπεριφορὰ τῶν μονάδων, ἀκόμα καὶ τῶν πιὸ ἐκλεκτῶν, χαρακτήριζε ἐπιμονή κι ἀντίσταση, ὄχι ὅμως καὶ ἐπιθετικὴ διάθεση. Χωρὶς ἀμφιβολία, κατι εἶχε εἰσχωρήσει στὴν ψυχὴ τῶν πολεμιστῶν.

Τὸ αἴσθημα ἀδικίας τὸ συνυφασμένο μὲ κάθε πολεμικὴ ἐνέργεια κι ἡ ἔλλειψη ἑνὸς ἰδεώδους ἱκανοῦ νὰ γαλβανίσει τὰ στρατεύματα, μπορεῖ νὰ φαίνουνται στοὺς πολυπράγμονες μελετητές, συντελεστὲς δευτερεύουσας σημασίας, ὡστόσο αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ πραγματικότητα ἀπόδειξε, κατὰ τὴν ἰδέα μου,— τόσο σὲ μᾶς τοὺς Ἰταλοὺς ὅσο καὶ στοὺς Ἕλληνες — πόσο σημαντικὰ εἶναι.

Στὶς 14 τ' ἀπόγευμα ἀπέτυχε μιὰ νέα ἐπίθεση ἐνάντια στὸ ὕψωμα 731 τοῦ Μοναστηριοῦ. Ἡ βουνοπλαγιὰ ὅπου βρισκόταν τὸ παρατηρητήριο τοῦ Κομαρὶτ μυδραλιοβολήθηκε ἀπ' τὸν ἀέρα ἀπὸ ἕνα ζευγάρι ἐχθρικὰ ἀεροπλάνα. Νευρικότητα βαστοῦσε τὸ Μουσσολίνι, ἀλλὰ ὡστόσο μπῆκε στὸ καταφύγιο μετὰ τοὺς ἄλλους. Ὁ πραγματικὸς κίνδυνος ὑπῆρξε γιὰ κεῖνον κάτι τὸ καινούργιο, ἴσαμε τώρα ἄκουγε τὶς ἐκπυρσοκροτήσεις ἀπὸ μακριά. Ὁ Ντοῦτσε ὕστερα ἀπ' τὴ σύντομη ἐκείνη ἀναλαμπὴ τῆς πρώτης μέρας, συνειδητοποίησε μέσα του ὅτι δὲν ὑπῆρχε καμιὰ ἐλπίδα πιὰ ἡ ἐπίθεσή του ν' ἀναπτυχθεῖ πλέρια. Παρηγοριότανε μὲ κάτι εἰδήσεις ποὺ σταχυολογοῦσε, στὶς ὁποῖες γινόταν λόγος γιὰ τὴν ἐπιθυμία τοῦ βασιλιᾶ τῆς Ἑλλάδας νὰ δεῖ τὸν πόλεμο νὰ τελειώνει ἐξ αἰτίας τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν ποὺ τοὺς εἶχε προξενήσει. Στὸν Καβαλλέρο, ὁ Ντοῦτσε διατύπωσε μιὰ συγκεκριμένη ἐρώτηση. Τὰ στρατεύματα θυσιαστήκανε, ἐπιτεθήκαμε, ἀλλὰ ὡστόσο ποῦ θὰ καταλήξουμε ;(*)

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γενι, Ἐπιτελείου Στρατοῦ. Οὐδαμόθεν

Τὰ ψέμματα εἴχανε τελειώσει. Ὁ Καβαλλέρο τοῦ ἀπάντησε ὅτι, κατὰ τὴν ἀντίληψή του, οἱ διαθέσιμες μονάδες μας δὲν ἤτανε οἱ κατάλληλες γιὰ νὰ πετύχουνε τὴ διάσπαση τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς τοῦ ἐχθροῦ, ποὺ κατάφερε ἐπίσης νὰ ἐπωφεληθεῖ τοῦ χρόνου τὸν ὁποῖο ἐμεῖς καταναλώσαμε γιὰ νὰ ὀργανώσουνε μιὰ πιὸ ἀποτελεσματικὴ ἄμυνα. Ἐνάντια σὲ μιὰ ἄμυνα συστηματοποιημένη στὴν ἐντέλεια καὶ προικισμένη μὲ τὰ ἀπαραίτητα πυροβολεῖα, δρούσανε στρατεύματα τελειοποιημένα στὴν ταχτικὴ τῆς διείσδυσης καὶ πλαισιωμένα ἀπὸ ἐξαίρετους ἀξιωματικούς. Γιὰ μᾶς, δὲν ὑπάρχουνε τέτοιες προϋποθέσεις, ἀντὶ λοιπὸν νὰ υἱοθετήσουμε τὴν ταχτικὴ τῆς διείσδυσης, προτιμοῦμε νὰ ρίχνουμε στὴ μάχη τὸν ὄγκο τῶν στρατευμάτων γιὰ νὰ καταπονοῦμε τὸν ἐχθρό. Ἂν μεταξὺ σήμερα καὶ αὔριο πετύχουμε τὸ σκοπό μας, μποροῦμε νὰ συνεχίσουμε ἐντείνοντας τὴ δραστηριότητά μας. Ἀλλιῶς πρέπει νὰ παραιτηθοῦμε».

«Καὶ τότε;» ρώτησε μ' ἀγωνία ὁ Μουσσολίνι.

«Ἂν δὲν ἐκδηλωθεῖ καμιὰ ἔνδειξη ἐπιτυχίας, θὰ εἶναι ματαιοπονία νὰ τροφοδοτοῦμε ἕναν τέτοιο ἀγῶνα. Πρέπει νὰ βάλουμε τέρμα».

Ἀπόψεις ἀνεπηρέαστες αὐτὲς τοῦ Καβαλλέρο. Ἀλλὰ γιατί δὲν τὶς ἔκανε πρίν; Καὶ γιατί προτίμησε νὰ ρίχνει τὸν ὄγκο τῶν στρατευμάτων, ὅπως ἀναφέρει ὁ ἴδιος, σὲ σημεῖα μάλιστα ὅπου ὁ ἐχθρὸς ἦταν ἄριστα καταρτισμένος; Ἀρχίσανε ἤδη νὰ ἐκδηλώνουνται ἀνάμεσα στοὺς ὑπεύθυνους τῆς ἐπίθεσης, γνῶμες ἀντίθετες. Ὁ Γκαμπάρα ἀπογοητευμένος ἤθελε νὰ τὰ σταματήσει ὅλα. Ὁ Τζελόζο ἐπέμενε νὰ συνεχίσουνε. Οἱ ἀπώλειες ἦταν ἐξαιρετικὰ σοβαρές: πέντε χιλιάδες ἄντρες ἐκτὸς μάχης στὴν περιοχὴ τοῦ 8ου Σώματος Στρατοῦ, πέντε χιλιάδες στὴν περιοχὴ τοῦ 25ου, 1800 στὴν περιοχὴ τοῦ 4ου, ἕνας μέσος ὅρος δηλαδὴ ἀπὸ χίλιους πολεμιστὲς σὲ κάθε μεραρχία, ἂν καὶ εἶχε μεραρχίες ποὺ δὲν πά-

---

προκύπτει ὅτι ὁ Βασιλεύς, ἐξ αἰτίας τῶν μεγάλων ἀπωλειῶν, ἐπεθύμει τὸν τερματισμὸν τοῦ πολέμου. Ἐπιθυμία τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Ἔθνους ἦτο νὰ τερματισθῇ μὲν ὁ πόλεμος ἀλλὰ ν ι κ η φ ό ρ ω ς.

θανε καθόλου ζημιές κι ἄλλες ποὺ δοκιμαστήκανε σκληρά. Ἕνα τέτοιο χαράτσι σὲ αἷμα, θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε κάποιο λόγο σὲ περίπτωση ποὺ θὰ κατέληγε σὲ μιὰ νίκη. Ἀπώλεια δώδεκα χιλιάδων ἀτόμων γιὰ νὰ βρεθοῦμε καὶ πάλι στὸ σημεῖο ἀπ' τὸ ὁποῖο ξεκινήσαμε, ἀποτελοῦσε πολὺ ἀκριβὸ τίμημα ποὺ ἀπέβλεπε στὸ νὰ ἱκανοποιηθεῖ μόνο καὶ μόνο ἡ φιλοδοξία τοῦ Μπενίτο Μουσσολίνι.

Στὶς 15 Μαρτίου, ὁ Ντοῦτσε φάνηκε ὅτι ἀνέλαβε — κάτι τέτοιες ψυχικὲς ἐναλλαγὲς πρὸς τ' ἀπάνω ἢ τὰ κάτω, συνυφασμένες μὲ ἐκπληκτικὲς ἱκανότητες λήθης, ἀποτελούσανε γιὰ ὅσους παρακολουθοὺσανε τὴν ἁλυσίδα αὐτὴ τῶν ἀποτυχιῶν, ἀκόμα καὶ τῶν πιὸ ταπεινωτικῶν, ἕνα ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικά του — κι ἄρχισε νὰ μοιράζει ὁδηγίες.

Συνομιλία Μουσσολίνι — Γκαμπάρα — Τζελόζο καὶ Καβαλλέρο:

Μουσσολίνι: Πῶς εἶναι τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ;

Γκαμπάρα: Δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι εἶναι τρομερὰ ὑψηλό, ἀλλὰ διατηρεῖται σὲ ἀρκετὰ καλὸ ἐπίπεδο. Οἱ ἀπώλειες, ἡ ἔλλειψη ἐδαφικῆς κατάκτησης, ὁ περιορισμένος ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων, δὲν ἀποτελοῦνε ἀποφασιστικοὺς συντελεστές. Ὡστόσο τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ βρίσκεται σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴ γίνεται ἐμπόδιο στὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων.

Μουσσολίνι: Στὸν ἀγώνα ποὺ διεξάγεται χρησιμοποιοῦνται τὸ 4ο, τὸ 8ο καὶ τὸ 25ο Σῶμα Στρατοῦ. Τοῦτο εἶναι συνέπεια τῆς ἀντίληψης ποὺ ἐπικράτησε νὰ διεξάγουμε ἀγώνα καταπόνησης, μιὰ κι ἔχουμε ν' ἀναμετρηθοῦμε μὲ γερὸ ἀντίπαλο. Ἀπ' τὴν ἄλλη, ἡ περιοχὴ στὸ μέτωπο τῆς 11ης Στρατιᾶς, θὰ εἶναι ἡ μοναδικὴ ὅπου μιά μας ἐπιτυχία θὰ ἔπρεπε νὰ περιβληθεῖ ἕνα καὶ μόνο ὄνομα, κι αὐτὸ εἶναι ἡ Κλεισούρα. Ἂν πετύχουμε αὐτό μας τὸ σκοπό, εἶναι σίγουρο ὅτι τὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων θὰ καταπέσει. Ὥστε πρέπει νὰ κρατηθεῖ τὸ Τεπελένι μὲ κάθε θυσία, ὅπως ἐπίσης μὲ κάθε θυσία πρέπει νὰ ἐπιτύχουμε τὴν κατάληψη τῆς Κλεισούρας. Ἔχουμε μιὰ ἐπιχείρηση καλὰ ὀργανωμένη καὶ σὲ δράση. Διαλέξαμε μιὰ κατεύθυνση πιστεύοντας ὅτι τὴν ἡμέρα ποὺ θὰ γνωσθεῖ ὅτι καταφέραμε νὰ κατακτήσουμε τὴν Κλεισούρα

τὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων θὰ καταρρεύσει ὁλότελα. Λοιπὸν ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιμείνουμε στὴν προσπάθειά μας γιὰ τὸ Τεπελένι καὶ τὴν Κλεισούρα. Δημιουργεῖται ξαφνικὰ ἡ ἀνάγκη νὰ ἐπιχειρήσουμε νὰ κόψουμε στὰ δυὸ τὴν προεξοχὴ ποὺ δημιουργήθηκε στὸ Στσιντέλι.

Οἱ φράσεις αὐτὲς ἀποτελούσανε ἀδέξια ἀποστήθιση τοῦ «μαθήματος» ποὺ εἶχε δώσει ὁ Καβαλλὲρο τὴν προτεραία. Ἡ ἐπίθεση ἀντιπροσώπευε πιὰ μιὰ χρεωκοπημένη ὑπόθεση. Ἡ Κλεισούρα ἀποτελοῦσε στόχο ποὺ ἦταν ἀδύνατο νὰ φτάσουμε. Οἱ στρατιῶτες μας πολεμήσανε μὲ σθένος κι ἐπιμονή, ὄχι ὅμως κι ἐνθουσιασμό. Στὶς 15 τ' ἀπόγευμα, ὁ Μουσσολίνι κατηφὴς ἔτρεξε στὴν Αὐλώνα γιὰ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴν κόρη του Ἔντα ποὺ βρισκόταν σὰν ἐθελόντρια τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ πάνω στό πλωτὸ νοσοκομεῖο Πό, τὸ ὁποῖο τὴν προηγούμενη ξαφνικὰ βομβαρδίσθηκε ἀπὸ ἕνα ἀεροτορπιλλοβόλο στ' ἀλβανικὰ νερά. Ἡ κόμησσα Τσιάνο ἔμεινε ἀρκετὴ ὥρα στὸ νερό. Τὴ βγάλανε στὴ στεριὰ μαζὶ μὲ ἄλλους ναυαγούς.

Ἐνόσο ὁ Μουσσολίνι ἤτανε στὴν Αὐλώνα, οἱ Καβαλλέρο, Τζελόζο καὶ Γκαμπάρα συσκέπτονταν στὸ Ντέβολι. Ἡ γλώσσα ποὺ μεταχειριστήκανε ἤτανε ἀρκετὰ ρεαλιστική. «Στάθηκε ἀδύνατο νὰ ἐπιτευχθεῖ — ἀναγνωρίσανε — μιὰ θετικὴ λύση στὸ ζήτημα τῆς στρατιωτικῆς μας δραστηριότητας, ἡ ὁποία ἐκτὸς ποὺ μᾶς στοιχίζει σημαντικὲς ἀπώλειες, συντελεῖ καὶ στὴν ἐξασθένηση σὲ μεγάλο βαθμὸ τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἀντρῶν». Τί ἔμενε νὰ κάνουνε τότε; Κάθε ἐπιμονὴ στὸ ζήτημα τῆς ἐπίθεσης θ' ἀποτελοῦσε καθαρὴ τρέλλα, οὔτε δὲ ποὺ ὠφελοῦσαν σὲ τίποτε τὰ κελεύσματα τοῦ Μουσσολίνι «κατάκτηση τῆς Κλεισούρας μὲ κάθε θυσία». Ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Κορυτσᾶ δὲν ἤτανε δυνατὴ γιατὶ «μιὰ ἐπιχείρηση πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση ἀπαιτοῦσε γιὰ τὴν ὀργάνωσή της πολὺ καιρὸ ποὺ ἐμεῖς ὅμως δὲν διαθέταμε». Στὴν ἀπελπιστικὴ αὐτὴ θέση ποὺ βρίσκονταν ὁ Καβαλλέρο, ὁ Τζελόζο κι ὁ Γκαμπάρα καταλήξανε νὰ υἱοθετήσουνε τὴν πρώτη ἀπόφαση τῆς ἐπίθεσης ἐνάντια στὴν Κλεισούρα σὲ ἡμερομηνία ποὺ θὰ ὁριζόταν σὲ κοντινὸ μέλλον.

Ἔτσι, στὶς 16 Μαρτίου, δόθηκε ἡ διαταγὴ ποὺ ἔβαζε τέ-

λος στὴν «μουσσολίνεια» ἐπίθεση. Τὴν ἴδια μέρα δήλωνε ὁ Καβαλλέρο πικραμένος σὲ τόνο ἀποφθεγματικὸ στὸν Πόρτζιο Μπερόνι: «Σώσαμε τὴν Ἰταλία ἀπὸ τὴν καταστροφή, τώρα θὰ τὴν σώσουμε ἀπὸ τὸ ρεζιλίκι. Τὶς μέρες 7, 8 καὶ 9 (Μαρτίου) εἴχαμε μιὰ σφοδρὴ ἐπίθεση ἐνάντια στὸ Τεπελένι, ἀντισταθήκαμε γερὰ ἀλλὰ οἱ ἀπώλειές μας φθάσανε τὶς πέντε χιλιάδες (*). Ἡ τροπὴ αὐτὴ τῆς μάχης ἔδωσε ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, ἀπέδειξε δὲ ὅτι οἱ ἄντρες μας πολεμήσανε καλά. Ἀλλὰ δὲν καταφέραμε νὰ ἐπιτύχουμε κανένα ἀποφασιστικὸ χτύπημα. Ἡ χώρα μας ἀπαιτοῦσε, μιᾶς κι ἐγκαταστήσαμε τὸ προγεφύρωμά μας, ν' ἀναδειχτοῦμε ἀνώτεροι ἀπ' τοὺς Ἕλληνες. Ὁ καιρὸς δὲν μᾶς παίρνει ἄλλο. Στὶς ἀρχὲς Ἀπριλίου οἱ Γερμανοὶ θὰ μποῦνε στὴν Ἑλλάδα κι ὁ Ντοῦτσε, γιὰ τὸ καλὸ τῆς χώρας μας, δὲν ἐπιθυμεῖ τὸ γεγονὸς τοῦτο ν' ἀποτελέσει ἀποφασιστικὴ λύση στὸ ζήτημα τοῦ ἑλληνο - ἰταλικοῦ πολέμου. Πρέπει νὰ συγκροτήσουμε ἕνα συμπαγῆ ὅμιλο δυνάμεων ἀλπίνων γιὰ νὰ ἐπιχειρήσουμε τὴν ἐπίθεση».

Πόση διαστρέβλωση σ' αὐτὲς τὶς φράσεις! Ἡ φράση «σώσαμε τὴν Ἰταλία» θὰ εἶχε κάποιο νόημα ἂν συσχετιζόταν μὲ τὴν ἐνοχὴ ἐκείνου ποὺ τὴν ἔρριξε σὲ μιὰ ἄβυσσο μὲ τὴν καταστρεπτικὴ αὐτὴ ἐκστρατεία, δηλαδὴ τὴν ἐνοχὴ τοῦ Μουσσολίνι. Ἀλλὰ ὁ Καβαλλέρο δὲν εἶχε τὸ κουράγιο νὰ ξεφουρνίσει κάτι τέτοια, οὔτε κὰν μὲ ὑπονοούμενα, οὔτε ποὺ μποροῦσε νὰ ἤτανε ἡ ἐπίθεση ἕνα θέμα γιὰ ὀνειροπόληση (μιὰ ἐπίθεση σοβαρή, «ἰταλικιά», ὄχι μιὰ ἄδοξη προέλαση κομμένη πάνω στ' ἀχνάρια τῆς γερμανικῆς ἐπέλασης). Ὡστόσο, τὸ Ἀνώτατο Ἀρχηγεῖο στὴν Ἀλβανία, ἀντιμετώπιζε ἐπισταμένα καὶ κάποια ἄλλη φονικὴ καὶ ἄσκοπη ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τῆς Κλεισούρας. Ἡ «διαταγὴ ἀριθμὸς 21» μὲ ἡμερομηνία 19 Μαρτίου καθόριζε νὰ ξεκινήσει ἡ ἑνδεκάτη Στρατιὰ στὶς 28 Μαρτίου γιὰ νὰ συμμετάσχει στὴν ἐπίθεση. Εὐτυχῶς γιὰ τοὺς πολεμιστές, ἡ ξαφνικὴ ἐμφάνιση τῶν Γιουγκοσλάβων στὸ θέατρο τοῦ πολέμου, ἐματαίωσε αὐτὸ τὸ σχέ-

---

(*) ΣΗΜ. Ἑλλ. Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ,—Ἡ ἐπίθεσις τῆς 7 — 8 Μαρτίου ἐπέτυχε τὴν κατάληψιν νέων ἐχθρικῶν θέσεων.

διο πού ἀναμφίβολα θὰ στοίχιζε στοὺς ἐπιτιθέμενους χιλιάδες νέα ἄσκοπα θύματα.

Ὁ Καβαλλέρο παρ' ὅλη τὴν αἰσιοδοξία του, ποὺ τὴν ὑπαγόρευε ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη του καὶ τὸ συμφέρον του, δὲν κατάφερε, σὰν ἀνώτατος ἀρχηγός, ν' ἀντεπεξέλθει στὴ δοκιμασία τῆς ἐπίθεσης. Ἀλλὰ ἡ πεποίθησή του καὶ οἱ ὑποσχέσεις του συντελέσανε στὸ νὰ διατηρήσει ὡς τὸ τέλος τοῦ Ἰανουαρίου 1945 τὴν ἐμπιστοσύνη ἂν ὄχι καὶ τὴν ἐκτίμηση τοῦ Μουσσολίνι. Ὁ δὲ Μουσσολίνι, τὶς τέσσερεις μέρες ποὺ ἔμεινε ἀκόμα στὴν Ἀλβανία σεριανοῦσε ἀπὸ μονάδα σὲ μονάδα, ἀπ' τὸν ἕνα τομέα στὸν ἄλλο, παριστάνοντας τὸν ἀρχηγό, διατηρώντας ὕφος πράο καὶ ὑπεροπτικό, ἀπόφευγε τὶς ὑπομνήσεις τῶν ἀξιωματούχων τοῦ κόμματος καὶ τὴν προθυμία τῶν στρατηγῶν, γιατὶ ἔννοιωθε στὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς του ὅτι τὸν εἴχανε ἀπατήσει. Ἀπὸ δῶ κι ἐμπρὸς κάθε ἐπιθεώρηση τοῦ Ντοῦτσε εἶχε περιβληθεῖ χαρακτήρα ἐπισημότητας καὶ πρωτόκολλου. Δὲν ἤτανε πιὰ ὁ ἄνθρωπος ποὺ πίστευε στὰ ἀλήθεια σὲ προελάσεις, ποὺ ἐπισκεπτόταν τμήματα στρατοῦ, ἐπιθεωροῦσε συντάγματα, χαμογελοῦσε στοὺς πληγωμένους στὰ νοσοκομεῖα, ἐγκαινίαζε γέφυρες, μιλοῦσε μὲ τοὺς ἐργάτες στὰ ναυπηγεῖα, παρέστεκε τοὺς ἀποκαμωμένους δασικοὺς ἐθνοφύλακες ποὺ τραγουδούσανε μ' ἐνθουσιασμό· ἤτανε ὁ συνηθισμένος Ντοῦτσε ποὺ παρευρισκόταν σὲ ὀργανωμένες ἐκδηλώσεις, σὲ συγκεντρώσεις κολοσσιαῖες, σὲ ἄψογες παρελάσεις μ' ἐπὶ κεφαλῆς ἐκείνους ποὺ τοῦ παρείχανε μὲ τὶς ἐκθέσεις τους τὶς συγκαλυμένες ἀλήθειες τὶς ὁποῖες κι αὐτὸς μὲ τὴ σειρά του παρέθετε στοὺς λόγους του.

Ἀλλὰ πρὶν νὰ φύγει ἀπ' τὴν Ἀλβανία, τά 'ψαλε γιὰ μιὰ φορὰ ἀπ' τὴν καλὴ στοὺς στρατηγούς του: τὸ πόσο μεγάλη ἔννοια δείχνανε γιὰ τὴν προαγωγή τους καὶ πόσο καρφὶ δὲν τοὺς καιγόταν γιὰ ἄλλα πιὸ σοβαρὰ προβλήματα, τοὺς ἔψεξε τὴν ἀνθηρά τους ὄψη καὶ τὸ πολὺ χαμηλὸ πολεμικό τους μένος, τόσο ποὺ κάποιος εἶπε: «μᾶς ξελάφρωσε τὴν ψυχή». Κανεὶς ὡστόσο δὲν βρέθηκε νὰ πεῖ κουβέντα κι οὔτε ποὺ ὁ ἴδιος ὁ Μουσσολίνι κατάφερε νὰ τοὺς ξαλαφρώσει ἀπὸ τίποτε.

Στὶς 21 Μαρτίου, ὥρα 7.45, τὸ ἀεροπλάνο τοῦ Μουσσο-

λίνι ἀκολουθούμενο ἀπὸ δώδεκα καταδιωκτικὰ ἐγκατέλειπε τὴν Ἀλβανία, σταμάτησε γιὰ λίγο στὸ Μπάρι καὶ στὶς 10.30 βρισκόταν στὸ ρωμαϊκὸ στρατόπεδο Σεντοτσέλλε. Ὁ Ντοῦτσε εἶχε πεῖ ἐμπιστευτικὰ στὸν Πρίκολο (ποὺ εἶχε γυρίσει ἀπὸ τὴν Ρώμη στὴν Ἀλβανία τὴν προηγούμενη μέρα) σὲ τόνο μελαγχολικό: «Ἀηδεία μοῦ προκαλεῖ αὐτὸ τὸ περιβάλλον. Δὲν ἔχουμε προχωρήσει οὔτε ἕνα βῆμα. Μὲ ἔχουνε ἐξαπατήσει μέχρι σήμερα. Ἔχω χάσει κάθε ἐλπίδα γιὰ ὅλο τοῦτο τ' ἀσκέρι. Ἀπόψε βράδυ ἔστειλα μιὰ λεπτομερῆ ἔκθεση τῆς ὅλης κατάστασης στὴν Αὐτῆς Μεγαλειότητα». Ἐπὶ τέλους ὁ Ντοῦτσε θυμήθηκε — κι αὐτὸ συνέβηκε ὅπως ἀποδείχτηκε ἤδη μόνο στὶς δύσκολες στιγμὲς — ὅτι ὑπῆρχε ὁ βασιλιᾶς. Στὴν ἀρχὴ τῆς ἐπίθεσης εἶχε υἱοθετήσει ἄλλη τακτική. Στὶς 10 Μαρτίου, ὁ Γκουτσόνι, ἐζήτησε κατ' ἐντολὴ τοῦ Μουσσολίνι, ἄμεση ἀκρόαση ἀπὸ τὸν βασιλιᾶ, στὸν ὁποῖο καὶ ἔκανε τὴν παρακάτω καταπληκτικὴ ὅσο καὶ αὐθάδη ἀνακοίνωση: «Ἐντολὴ τοῦ Ντοῦτσε, ποὺ βρίσκεται αὐτὴ τὴ στιγμὴ στὴν Ἀλβανία, ὅπου ἀπὸ τὰ χθὲς ἔχει ξαπολυθεῖ μιὰ ἐπιθετικὴ ἐπιχείρηση, ἔχω νὰ ἀναφέρω εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς κυβέρνησης δὲν πρόκειται νὰ σᾶς ἀποστείλει εἰδικὰ μηνύματα ἀναφερόμενα στὴν πορεία τῆς μάχης, διότι θεωρεῖ ὅτι τὰ ἐπίσημα ἀνακοινωθέντα ἀντικατοπτρίζουνε πιστὰ τὴν κατάσταση. Τὴν πρώτη μέρα δημιουργηθήκανε ρήγματα στὶς ἑλληνικὲς ἀμυντικὲς γραμμές. Οἱ Ἕλληνες ἀμύνονται μὲ πεῖσμα καὶ ἀπεγνωσμένα. Τὸ φρόνημα τοῦ στρατεύματος στέκει πολὺ ψηλά». Ὁ Μουσσολίνι ὡστόσο δὲν βάσταξε τὴν ὑπόσχεσή του. Τὰ πολεμικὰ ἀνακοινωθέντα κάθε ἄλλο παρὰ λέγανε τὴν ἀλήθεια, ἂν δὲ ἀποφεύγανε νὰ καυχηθοῦνε γιὰ ἀνύπαρκτες ἐπιτυχίες, οὔτε ὅμως ἀναφέρανε καθόλου τὶς ἐξελίξεις τῆς σπουδαίας ἐπίθεσης καὶ τὴν ἀποτυχία της.

Ἡ ἄτυχη ἔκβαση τῆς μαρτιάτικης ἐπίθεσης ἀποκαθιστοῦσε, κατὰ κάποιο τρόπο, μιὰ μεγάλη ἱστορικὴ ἀδικία. Θὰ ἤτανε εὔκολο νὰ σβήσουνε οἱ Μουσσολίνιδες, οἱ Τσιάνο, οἱ Γιακομόνοι, οἱ Βισκόντι Πράσκα, μονοκοντυλιᾶς τὰ σφάλματα ποὺ διαπραχθήκανε στοὺς προηγούμενους μῆνες, μὲ μιὰ

ἐπιτυχία αἰσθαντικὴ ποὺ θὰ τὴν πληρώνανε καὶ πάλι μὲ τὸ αἷμα τους οἱ ταπεινοί, μὲ τὸ ναρκωτικὸ μιᾶς πετυχημένης προώθησης, θὰ καταφέρνανε νὰ κάνουνε νὰ ξεχαστοῦν καὶ ἡ ἀμέλεια ποὺ προκάλεσε τέτοιο μεγάλο ἀριθμὸ κρυοπαγημάτων, καὶ τὸ ἀπροπαράσκευο ποὺ στάθηκε ἡ αἰτία γιὰ τόσους πολλοὺς νεκρούς, καὶ ἡ ταπείνωση ποὺ ὑπέστη τὸ στράτευμα, ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸ ἔθνος, καὶ ὁ ἐξευτελισμός, συνέπεια τῆς ἀνικανότητας καὶ ἀσυνειδησίας τῶν ἡγετῶν. Κατὰ κάποιο τρόπο ἐπιβαλλόταν ἀπὸ μιὰ σκληρὴ ἀνάγκη νὰ βρίσκεται κυνηγημένος ὁ στρατός μας σὲ ἀλβανικὸ ἔδαφος ὅταν μπῆκε σὲ δράση ἡ γερμανικὴ πολεμικὴ μηχανή, γιὰ ν' ἀποδείξει τὴν ἀνικανότητα τῆς διευθύνουσας πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς τάξης, ποὺ εἴκοσι ὁλόκληρα χρόνια καυχιότανε γιὰ τὸ πολεμικό της μένος, διατεινόταν ὅτι εἶχε γιὰ προσκέφαλο τὸ γυλιὸ κι ἐβεβαίωνε ὅτι εἶχε καταφέρει νὰ συμβιβάσει τὸ ὅπλο μὲ τὸ βιβλίο.

Μὲ τὴν ἐπιστροφὴ τοῦ Μουσσολίνι στὴν 'Ιταλία, ἀρχίζανε νὰ γυρίζουνε κι οἱ στρατηγοί. Ἡ σκηνοθεσία τῆς «ὁλοκληρωτικῆς κινητοποίησης» εἶχε ἄθλιο τέλος, ὅπως ἄθλιο τέλος εἶχε κι ἡ ἐπιθεώρηση τοῦ στρατεύματος ἀπ' τὸν ἀνώτατο ἀρχηγό, τὸν ἴδιο αὐτὸ ἀνώτατο ἀρχηγό ποὺ ὁμολογοῦσε μὲ πρωτοφανῆ ἀφέλεια ὅτι, ἂν οἱ κρίσεις του κι οἱ ἀποφάσεις του ἤτανε λανθασμένες, αὐτὸ ὀφειλόταν στὸ ὅτι οἱ πληροφορίες ποὺ τοῦ δίνανε ἤτανε λανθασμένες. Τὰ χιόνια ἀρχίσανε νὰ λιώνουνε στὴν 'Αλβανία, καὶ ὅσο τὸ λευκὸ σεντόνι ποὺ σκέπαζε τὰ πάντα ἄρχισε νὰ ὑποχωρεῖ, ἄφησε νὰ φαίνουνται πτώματα πολεμιστῶν, κράνη, παγούρια, ψοφίμια ἀπὸ μουλάρια, κιτρινιασμένα χαρτιὰ μὲ γραψίματα, ἀρχινισμένα γράμματα ποὺ προορίζονταν γιὰ τοὺς δικούς τους. 'Αποσπάσματα δυσανάγνωστα, φράσεις ἀκρωτηριασμένες, χαρτιὰ ματοβαμμένα.

XII

ΕΤΣΙ ΖΟΥΣΑΜΕ, ΕΤΣΙ ΠΕΘΑΙΝΑΜΕ

Ὁ στρατιώτης στὸ μέτωπο κινδυνεύει. Ὁ στρατιώτης στὸ μέτωπο ὑποφέρει, στερεῖται. Ὁ στρατιώτης στὸ μέτωπο ἔχει χάσει τὸ ἠθικό του. Τὰ συστατικὰ αὐτὰ θ' ἀποτελέσουνε τὰ κύρια στοιχεῖα, στὸν ἄξιο τεχνίτη, γιὰ τὴν πιστὴ ἀπεικόνιση τοῦ Ἰταλοῦ πολεμιστῆ στὴν Ἀλβανία. Ἐκεῖνοι ποὺ ὑπήρξανε οἱ ταπεινοὶ πρωταγωνιστὲς τῆς ἐκστρατείας, ἀντιδράσανε ὁ καθένας μὲ τὸν τρόπο του στὸ πέρασμα τόσων χρόνων. Ἄλλοι ξεχάσανε: συνέβη ἴσως, ὅπως πολὺ εὔκολα θὰ μποροῦσε ἕνας ψυχολόγος νὰ δώσει μιὰ ἐξήγηση στὸ φαινόμενο, πολλοὶ νὰ διαγράψανε ἀσυνείδητα μὰ σκόπιμα, ἀπ' τὴ μνήμη τους τὶς μαῦρες σελίδες τοῦ πόνου. Οἱ ἀπεικονίσεις τόσων δραματικῶν γεγονότων δὲν διατηρηθήκανε ζωηρὲς στὴ μνήμη τῶν ἀνθρώπων τούτων, ποὺ σὲ πολλὰ σημεῖα παρουσίαζε σημαντικὰ κενά, καθὼς ἀνασύρανε κάτι ἀναμνήσεις μὲ βλήματα ὅλμων ποὺ ἀνασκάβανε τὴ γῆς, μὲ χιονισμενα χαρακώματα καὶ τὶς δυσάρεστες ἀναθυμιάσεις τοῦ στρατώνα, μὲ τὴν ἀπελπισμένη τρεχάλα νὰ ξεφύγουνε τὴν περικύκλωση ὕστερα ἀπὸ τὴ διενέργεια κάποιας περιπολίας. Ποῦ, πότε καὶ πῶς γίνανε ὅλ' αὐτά; Ὁ πολεμιστὴς δὲν θυμᾶται. Τὸν «δικό του» πόλεμο, τὸν εἶχε δεῖ τότε καὶ τὸν ἀναθυμᾶται σήμερα, σὰν τὴ λεπτομέρεια μιᾶς γραμμένης σελίδας ποὺ ὁ φακὸς μεγεθύνει στὸ πολλαπλάσιο. Τὸ γράμμα ἀπὸ καιρὸ εἶχε λείψει. Ἀπόμεινε ἡ μεγέθυνση τῆς λεπτομέρειας, σὲ κάποιο γρατζούνισμα κάποιου μισόλογου.

Ἄλλοι περιβάλλανε τὶς πολεμικές τους ἀναμνήσεις μ' ἕνα πέπλο παθιασμένου αἰσθήματος, πηγὴ συνεχοῦς συγκίνησης. Ὁ πόλεμος, ἔστω κι αὐτὸς ὁ ἄθλιος πόλεμος τῆς Ἑλλάδας, ἀντιπροσωπεύει τὴ νεολαία, τὰ εἴκοσι χρόνια. Προσθέτει μιὰ τέτοια μεθυστικὴ γεύση. Δὲν πρόκειται νὰ τὴν ἀποχωριστεῖ ποτέ. Ὅποιος θἄθελε ν' ἀνατρέξει στὶς ἀναμνήσεις τῶν πολεμιστῶν δὲν θ' ἀποκόμιζε παρὰ ἀποσπάσματα ἐφημεριδων καὶ ἄλλων ἐντύπων τῆς ἐποχῆς. Ἀναγκαστικά, τὰ δημοσιευόμενα ἀποσπάσματα ἀπὸ ἡμερολόγια, ἀφηγήσεις, ἐπιστολές, εἶχανε, γιὰ λόγους προπαγανδιστικούς, ἕναν τόνο ἐνθουσιασμοῦ. Ἔπρεπε νὰ ἐκφράζουνε πίστη στὴ νίκη. Εἶναι λογικὸ λοιπὸν τὸ ὅτι ἀνάμεσα στὴ μάζα τῶν ἐπιστολῶν ἐκείνων ποὺ χαθήκανε, ἀνάμεσα στὴ στίβα ἀπ' τὰ ματωμένα κουρελόχαρτα ποὺ βρεθήκανε στ' ἀμπέχωνα μαζὶ μὲ φωτογραφίες μάνας. γυναίκας, παιδιῶν, ἀρραβωνιαστικιᾶς, νὰ διαλεχτήκανε ἐκεῖνα ποὺ ἐκφράζανε τὴν αἰσιοδοξία, τὴν ἐλπίδα, τὸ πολεμικὸ μένος καὶ τὴν ὑποταγὴ στὶς προσταγὲς τοῦ κόμματος. Ἕνα τέτοιο μάτσο ἀπὸ γράμματα, μ' ἐπιμέλεια διαλεγμένα, δὲν ἀντιπροσωπεύει παρὰ ἐντυπώσεις μιᾶς μειονότητας, μὲ μεγάλο ἀριθμὸ ἀπ' αὐτούς, ἔνθερμους θιασῶτες τοῦ φασισμοῦ, διαπιστώσεις ἀγαθῶν ἀνθρώπων, ἢ ἄλλων ποὺ ἀρέσκονται στὴν ἀνάγνωση πατρογονικῶν διηγήσεων ἡρωικῶν περιπετειῶν, ἢ ἀκόμα ἐκείνων ποὺ ἐπιζητοῦνε νὰ διοχετεύουν τὴ ζωτικότητά τους σὲ ἀμάχες καὶ ριψοκίνδυνα τολμήματα γιὰ νὰ στηρίξουν ἕνα τόσο φονικὸ ὅσο καὶ παράλογο πόλεμο.

Τὴ μεγαλύτερη συμβολὴ στὴν ἀπαθανάτιση τῆς φασιστικῆς δραστηριότητας, τέτοια ποὺ καθρεφτίζεται στὸν τύπο τῆς ἐποχῆς, τὴν παρέχουν οἱ ἥρωες, οἱ φανατικοὶ τοῦ καθεστῶτος, οἱ ἐραστὲς τῶν ἰδεῶν τοῦ Ντ' Ἀνούντσιο. Κάτι τέτοιες ἀναμνήσεις, κάτι τέτοιες ἠθικὲς μαρτυρίες, ἔχουνε τὴ σημασία τους, καμιὰ φορὰ ἀρκετὰ βαθειά. Ἀλλὰ βέβαια δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὴν ψυχικὴ κατάσταση ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν πλειονότητα : τὸ βαρυαναστέναγμα τοῦ φαντάρου ἢ τοῦ ἀλπίνου ποὺ μάταια περιμένανε νὰ τοὺς ἀντικαταστήσουν γιὰ νὰ γυρίσουν γιὰ λίγο στοὺς δικούς τους. Τὰ γράμματα αὐτά, ὅσα δημοσιεύτηκαν τότε, καὶ ὅσα χωρὶς τὰ προπαγανδιστικὰ

φούμαρα, εἶδανε τὸ φῶς ἀργότερα, οἱ μαρτυρίες τῶν ὅσων ἐπέμεναν νὰ θυμοῦνται καὶ τῶν ὅσων ἐπεδίωκαν νὰ λησμονήσουν, οἱ ἡμερολογιακὲς ἀφηγήσεις τῶν μαχητῶν τῆς πρώτης γραμμῆς ἢ τῶν φαντάρων στὰ μετόπισθεν, ἀποτελούσανε πλῆθος λεπτομέρειες συγκινητικῆς ἀπεικόνισης ζωῆς ταπεινῶν ἀνθρώπων ποὺ ἀσχολοῦνται μὲ τὰ ταπεινὰ ἔργα τους. Προσβλέποντας πρὸς αὐτὴ τὴν ξεθωριασμένη, ἔτσι ὅπως φαίνεται μὲ τὸ διάβα τοῦ χρόνου εἰκόνα δὲν διακρίνει πιὰ κανεὶς τὶς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς τῶν ταπεινῶν ἀνθρώπων, οὔτε τὶς ταπεινές τους ἀσχολίες ἀλλὰ ἕνα ἀξεδιάλυτο σύνολο ποὺ ὑποτίθεται ὅτι παριστάνει τὸν πόλεμο τῆς Ἑλλάδας, τέτοιο ποὺ τὸν εἶδε καὶ τὸν βλέπει ὁ πολεμιστής. Ὅταν περάσανε οἱ μαῦρες μέρες κι ὁ στρατὸς στὴν Ἀλβανία ἀπόλαυσε κάποια τάξη κι ὑλικὴ ἄνεση, προθυμοποιήθηκε νὰ συντελέσει στὴ διεύρυνση τοῦ κύκλου τῶν ἐπαινετικῶν μαρτυριῶν.

Βρισκόμαστε στὶς παραμονὲς τῆς ἐπίθεσης ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Τζενσερίκο Φοντάνα, ἀξιωματικὸς τοῦ τρίτου τάγματος γρεναδιέρων, βρισκόταν μαζὶ μὲ τοὺς ἄνδρες του στὶς θέσεις ἐπιφυλακῆς τοῦ «Συγκροτημένου παραλιακοῦ Σώματος»(1). «Ὅ,τι εἴχαμε ἀνάψει τὴν τελευταία φωτιὰ στὴ σκοτεινὴ καὶ βροχερὴ νύχτα. Αὔριο ἀκόμα κι ἐδῶ θὰ ἔχει φτάσει ὁ πόλεμος. Ὁ λοχαγὸς φαινόταν συγκινημένος καὶ συχνὰ-πυκνὰ σκούπιζε τοὺς φακοὺς τῶν χοντρῶν γυαλιῶν του. Ἀκόμα καὶ τοῦτος ἦταν ἐθελοντής. Εἶχε ἀποστρατευτεῖ ἀλλὰ ὡστόσο ἤθελε νὰ συμπολεμήσει μὲ τοὺς γρεναδιέρους του. Βρισκόμαστε σὲ ἐπιφυλακὴ σὲ θέσεις ποὺ ἀπέχανε 500 μέτρα περίπου ἀπ᾽ τὰ σύνορα. Σιωπὴ ἀπόλυτη ἐπικρατοῦσε, λὲς ταὶ ἐπιτελούσαμε μὲ κατάνυξη κάποιο θρησκευτικό μας καθῆκον. Ἴσως τὴν ἑπομένη καὶ μᾶς δείξει κάποια εὔνοια ὁ Ἄρης. Μᾶς εἶπανε ὅτι πρέπει νὰ βάλουμε τὰ δυνατά μας γιατὶ διαθέτουμε λίγες μεραρχίες καὶ δὲν ὑπάρχει πιὰ καιρὸς ν᾽ ἀναβάλουμε τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου. Ἂν καὶ λίγοι, ὡστόσο δὲν μᾶς ἔχει κυριέψει ὁ φόβος. Οἱ τσέπες μας εἶναι γεμάτες χειροβομβίδες ποὺ ἔχουνε τὸ προτέρημα νὰ μὴ ζυγίζουνε πολύ. Εἶναι τώρα δυὸ ὧρες ποὺ κοιτόμαστε καταγῆς ἐνῶ πέφτει συνέχεια μιὰ ἀργὴ μὰ διαπεραστικὴ βροχή. Ἡ αὐγὴ προβάλλει

μελαγχολικὰ καὶ σιωπηρή. Κανεὶς δὲν κουνιέται. Μερικοὶ ἀξιωματικοὶ μὲ ὑψωμένο τὸν κολλάρο τοῦ μανδύα κατοπτεύουνε τὰ πέριξ μὲ τὰ κυάλια τους. Ὁ οὐρανός εἶναι ἀκόμα γεμάτος σύννεφα. Ἐπιτέλους ἡ πρώτη κανονιά». Τοῦτος ὁ Τζανσερίκο Φοντάνα, ποὺ ἔφτασε νὰ γίνει λοχαγὸς τῶν καραμπινιέρων, γιὰ νὰ σκοτωθεῖ ἀφοῦ κατακρεουργήθηκε στὶς Ἀρντεάτινες τάφρους, ἀποτελεῖ παράδειγμα ἀξιωματικοῦ ποὺ τὸ λέει ἡ καρδιά του, ὁ ὁποῖος ὅμως πρόθυμα ὑποτάσσεται στὰ προστάγματα τῆς πατρίδας, τρέφει δὲ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη στὴ σύνεση τοῦ Ντοῦτσε, («δὲν ἤτανε δυνατὸ ν' ἀναβληθεῖ ἡ κήρυξη τοῦ πολέμου»).

Ὁ ἐνθουσιασμὸς δὲν ἐξασθένησε οὔτε μέ τὶς πρῶτες ἀποτυχίες. Ἀλλὰ ἀρχίζει νὰ συνειδητοποιεῖται ἕνα αἴσθημα πικρίας (10 Νοεμβρίου 1940): «Πρέπει νὰ φανοῦμε δυνατοί. Τὰ γεγονότα δὲν ἐξελιχθήκανε ὅπως μᾶς ἔκανε νὰ πιστεύουμε ὁ ἐνθουσιασμός μας. Ἐπιβάλλεται νὰ προτάξουμε σκληρὴ ἀντίσταση. Θὰ πρέπει νὰ δώσουμε τὸν καιρὸ στὶς νέες δυνάμεις ποὺ θὰ καταφθάσουνε ἀπ' τὴν Ἰταλία νὰ συστηματοποιήσουνε τὴν ἄμυνα σὲ νέες γραμμές, σὲ σημεῖα πίσω ἀπὸ τὶς τωρινές. Χρειάζεται καιρός. Δὲν ὑπάρχουνε δρόμοι. Τά λιμάνια δὲν ἀξίζουνε. Ὁ χειμώνας εἶναι στὰ πρόθυρα. Ἕνα μήνα τώρα μᾶς βασανίζει ἡ βροχή. Διεκδικοῦμε μὲ τὸ χιλιοστόμετρο τὸ ἔδαφος ἀπὸ τὸν ἐχτρό. Θὰ πληρώσει ἀκριβὰ γιὰ τὴν τόλμη του».

Διαπιστώνεται στὸ μυαλὸ τοῦ ἔξυπνου αὐτοῦ ἀνθρώπου μιὰ τάση γιὰ διαστρέβλωση τῆς πραγματικότητας. Ὁ Τζανσερίκο Φοντάνα — ποὺ θὰ πληγωθεῖ στὶς πρῶτες μέρες τοῦ Δεκεμβρίου — διαπιστώνει μὲ ἀκρίβεια τοὺς λόγους τῆς ἀποτυχίας τῆς ἐπίθεσης, ποὺ θὰ ἔπρεπε ν' ἀποτελέσουνε ἕνα δρυμὺ κατηγορητήριο ἐνάντια στὴ φασιστικὴ κυβέρνηση καὶ τοὺς στρατιωτικοὺς ἀρχηγούς. Ὡστόσο καταλήγει μόνο στὸ νὰ ἐκφράσει τὸ μῖσος του γιὰ τὸν ἐχθρό. Κι ἐξακολουθεῖ νὰ διηγεῖται τὴν ἀπεγνωσμένη συνέχεια τῆς πάλης: «Οἱ μέρες τοῦτες — 21 Νοεμβρίου — εἶναι μέρες μεγάλης κούρασης καὶ μεγάλου ἡρωισμοῦ, βρισκόμαστε σὲ μιὰ λεπτή περίοδο τοῦ πολέμου... ἀλλοίμονο ἂν ὁ ἐχθρὸς καταφέρει νὰ διασπάσει

τίς γραμμές μας, ἡ Ἀλβανία δὲν θὰ εἶναι γι' αὐτὸν παρὰ ἕνα παιχνίδι... ἡ ἀγωνία μᾶς βασάνιζε τὸ κορμὶ χωρὶς ὅμως νὰ καταφέρει νὰ μᾶς ἀποσπάσει οὔτε θρήνους οὔτε βογγητά».

Τὶς ἴδιες αὐτὲς μέρες, ὁ λοχαγὸς Φερνάντο Καμπιόνι, ἀποσπασμένος στὴν προπαγάνδα, βρισκόταν μὲ μονάδες τῆς μεραρχίας Σιένα. Ἦτανε κι αὐτὸς ἀπὸ κείνους ποὺ ὀνειροπολούσανε μιὰ προέλαση σὲ ἑλληνικὸ ἔδαφος, ἐνῶ ὁ ἐχτρὸς τρεπόταν σὲ φυγὴ καὶ μὲ τοὺς Ἰταλοὺς στὴν Ἤπειρο τὸ κατόπι, χαρούμενους,—κάπως μετριασμένα ὅμως, γιατὶ ἡ προέλαση—χωρὶς τήν καταραμένη κακοκαιρία φαινόταν τρομερὰ εὔκολη ὑπόθεση. Κι αὐτὸς διηγεῖται, ἀλλὰ σὲ τόνο πιὸ σταράτο, τὶς πρῶτες ὀπισθοχωρήσεις: (²) «Ἀνακατεμένοι μὲ τοὺς φαντάρους, οἱ ὁδηγοὶ πάνω στ' ἄλογο, ὀπισθοχωρούσανε διασχίζοντας τραχειὲς βουνοπλαγιές, ἀνίκανοι οἱ λεβέντες μας τοῦτοι ν' ἀντιληφτοῦνε ἕνα τόσο ξαφνικὸ κι ἀναπάντεχο ἑλιγμὸ πρὸς τὰ πίσω, οὔτε ποὺ ἤτανε σὲ θέση νὰ δώσουνε μιὰ ἐξήγηση. Ἄλλος ἕνας φαντάρος κείτεται στὸ δρόμο. Τὰ χέρια του εἶναι ἀκίνητα, ἕνα βλῆμα τοὔχει τρυπήσει τὴν κοιλιὰ πρὸς τὰ δεξιά, τὸ πηγμένο αἷμα του σχηματίζει ἕνα μαῦρο καὶ βρώμικο λεκὲ πάνω στὸ χιόνι. Τὸν θάψανε τὸ ἴδιο βράδυ στοὺς πρόποδες κάποιου βουνοῦ κοντὰ στὸ ποτάμι».

Στὶς 21 Νοεμβρίου ἡ ἀναδίπλωση τῆς Σιένας πραγματοποιήθηκε μὲ συνθῆκες σκληρὲς κι ἀντίξοες ἀπ' τὶς ὁποῖες δὲ λείψανε τὰ παράξενα ὅσο καὶ τραγικὰ ἐπεισόδια ποὺ συναντᾶ κανεὶς σὲ κάθε φάση τοῦ πολέμου. «Ἕνας στρατιώτης ποὺ εἶχε οἰκονομήσει κάμποσο πιοτό, προχωροῦσε τρικλίζοντας καὶ χορεύοντας ἀπ' τὸ μεθύσι μ' ἕνα ἀρκετὰ βαρὺ κουτὶ τόνο στὰ χέρια· ἕνας ἄλλος, βοσκὸς θὰ ἤτανε ἢ σταυλίτης, καβάλα πάνω στ' ἄλογο ὁδηγοῦσε μπρός του μ' ἕνα μακρὺ μπαστούνι ἕνα ποίμνιο πρόβατα. Παρ' ὅλα τὰ τέτοια κρούσματα, ὅσων δὲν καταφέρνανε νὰ προσαρμοστοῦνε στὴ σκληρὴ πειθαρχία, ἡ πλειονότητα τῶν στρατιωτῶν φάνηκε ἀντάξια καὶ πολέμησε μὲ σθένος». Καὶ στὶς 29 Νοεμβρίου: «Μερικοὶ στρατιῶτες σέρνονταν κουτσαίνοντας, ἄλλοι εἶχανε φορτώσει τὸ δισάκι, τὸ ὅπλο καὶ τὸ γυλιὸ πάνω

ΠΑΝΩ : Ἀνάμεσα σὲ δυὸ μάχες, οἱ φαντάροι μας γιορτάζουν τὰ ἐπινίκεια.
ΚΑΤΩ : Ἡ ἀτέλειωτη σειρά τῶν Ἰταλῶν αἰχμαλώτων, συνεχίζει τὴν πορεία πρὸς τὰ μετόπισθεν.

ΠΑΝΩ : Ἕλληνες στρατιῶτες μαθαίνουν τὴ χρήση τῶν Ἰταλικῶν ὅπλων ποὺ κυριεύσανε. ΚΑΤΩ : Παρατηρητὴς σ' ἕνα φυλάκιο, δίδει τηλεφωνικῶς ὁδηγίες στὰ στρατεύματα τῶν μετόπισθεν.

σὲ μιὰ χειράμαξα χτίστη καὶ τὰ σέρνανε... Βαδίζανε μὲ κόπο κι ἀργά». Στὶς 2 Δεκεμβρίου: «Μεταξὺ πεθαμένων, πληγωμένων κι ἀρρώστων πρέπει κανεὶς νὰ λογαριάσει δυὸ χιλιάδες μαχητές, ὅσοι τεθήκανε ἐκτὸς μάχης».

Τὸ σακάτεμα τῆς Σιένα πῆρε τρομαχτικὴ ἔκταση τὶς μέρες αὐτὲς τοῦ ἀπελπιστικοῦ παγιδεύματος. 4 Δεκεμβρίου: «Ἐκεῖνο ποὺ προκαλοῦσε τὴ μεγαλύτερη θλίψη δὲν ἦταν ἡ θέα τῶν στρατευμάτων ποὺ ὀπισθοχωρούσανε, ἀλλὰ ἡ θλιβερὴ ὄψη τῶν κουρασμένων καὶ κουρελιασμένων φαντάρων ποὺ μὲ κόπο σέρνανε τὰ πόδια τους σχηματίζοντας ἀτέλειωτε οὐρές. Στὶς 14 Δεκεμβρίου: «Ἄλλα ἐνενῆντα μουλάρια κοίτονταν ψόφια ἀπ' τὴν ἐξαντλητικὴ κούραση σὲ ἀκανόνιστες ἀποστάσεις, ἀλλοῦ ξεμοναχιασμένα κι ἀλλοῦ συντροφευμένα δυὸ καὶ τρία μαζὶ καὶ μὲ τὸ φορτίο τους ἀφησμένο ἐκεῖ στὴ ράχη τους». Γυρίζουνε ἀπὸ ἕνα ὀρεινὸ πρόχωμα τὰ ὑπολείμματα ἑνὸς τάγματος: «Ὁ ταγματάρχης σερνόταν μὲ ἀρχὲς κρυοπαγημάτων στὰ πόδια. Στὸ σοβαρό, ἀδύνατο κι ὠχρὸ πρόσωπό του, διαβάζει κανεὶς τὶς κακουχίες ποὺ τράβηξε ἐκτεθειμένος μέρα καὶ νύχτα στὸ χιόνι. Ἔβηχε συνεχῶς κι ἐνῶ ἀπ' τὴ μιὰ σοῦ προκαλοῦσε λύπηση ἡ θέα τοῦ ὁλότελα ἐξαντλημένου κορμιοῦ του, ἀπ' τὴν ἄλλη σοῦ προκαλοῦσε θαυμασμὸ ἡ γαλήνια ἔκφραση τοῦ προσώπου του». Τὸ ἀποτελείωμα τῆς Σιένα συντελοῦνταν ὁλοένα: «Ἡ μικρότερη ἔνδειξη ἀνακατωσούρας στὶς τάξεις τοῦ 32ου τάγματος πεζικοῦ — καὶ βρισκόμαστε στὶς 12 Δεκεμβρίου — προξενοῦσε τὸν τρόμο καὶ τὸν πανικὸ τῶν ἀξιωματικῶν. Οὔτε ποὺ ὑπήρχανε ἐφεδρεῖες ἢ τίποτ' ἄλλο στὸ ὁποῖο καὶ θὰ μποροῦσε νὰ βασιστεῖ κανείς. Τμήματα καραμπινιέρων, λόχοι ἀπὸ φρουρές, βρίσκονταν στὰ χαρακώματα ἀνάκατα μὲ στοιχεῖα περασμένης ἡλικίας ποὺ εἴχανε ἀποστρατευτεῖ καὶ κληθήκανε ξανὰ νὰ ὑπηρετήσουνε. Ἀκόμα καὶ ὅσοι ὁδηγούσανε ὑποζύγια ἢ αὐτοκίνητα, ἢ ἤτανε ὁπωσδήποτε διαθέσιμοι, λαμβάνουν μέρος στὴν ὀργάνωση τῆς ἄμυνας, ἐνῶ ὅλη ἡ δύναμη τῆς φρουρᾶς τῆς Χειμάρρας ἀνατέθηκε σ' ἕνα συνταγματάρχη... Σὲ σαράντα τὴν ἡμέρα λένε ὅτι ἀνέρχονται οἱ πεθαμένοι ἀπ' τὸ κρύο στὶς χιονισμένες περιοχές... Δὲν εἶναι ἡ μάχη ποὺ σὲ φο-

βίζει, ὅσο σὲ τρομάζει καὶ σὲ ταπεινώνει ἡ συνεχὴς ἐξάντληση».

Μετὰ ἀπὸ δυὸ μέρες διασπάστηκε τὸ μέτωπο στὴν παράλια περιοχή, οἱ Ἕλληνες εἶχανε μπρός τους τὸ δρόμο ἐλεύθερο (κι ὁ στρατηγὸς Τζελόζο θὰ παρατηρήσει σὲ κάποιο του γραφτό, ὅτι ἂν εἶχαν ἐπωφεληθεῖ ἀπ' τὸ ρῆγμα τοῦτο ποιός ξέρει ὡς ποῦ θὰ φτάνανε): Ὅσοι ἐπιζήσανε ἀπ' τὸ τάγμα τῶν γρεναδιέρων, ὀπισθοχωρήσανε μαζὶ μὲ τμῆμα πεζικοῦ ὅπου ἐνσωματωθήκανε, ἐνῶ ἀφήνανε ἐντελῶς ἀκάλυπτα καὶ στὴ διάθεση τοῦ ἐχθροῦ τήν ἄκρα δεξιὰ πτέρυγα καὶ τὸ μόνο ἁμαξητὸ δρόμο. Τὸ 32ο τάγμα πεζικοῦ μπρὸς σ' ἐπίμονη πίεση τοῦ ἐχθροῦ, ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσει γιὰ νὰ ξεχαρβαλωθεῖ ὁλότελα ὅταν τὸ ἀπείλησε ὁ κίνδυνος τῆς περικύκλωσης. Ἀπ' τὸ 31ο πεζικοῦ, ποὺ ὑπέστη αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση, λείπανε συγκεκριμένες εἰδήσεις. Στὴν ἄτακτη ὑποχώρησή του ἔχασε κανόνια, ὅπλα, τρόφιμα, πολεμοφόδια, γιὰ νὰ καταντήσει ἕνα ἀδύνατο συνοθύλευμα ποὺ τάχτηκε νὰ φράξει τὸ δρόμο τοῦ ἐχθροῦ στὴν κοιλάδα τῆς Στσιούτσιτζα». Αὐτὸς εἶναι ὁ πικρὸς ἐπίλογος, ἄλλοι πολεμιστὲς νὰ βρίσκονται ὑπὸ κατηγορία καὶ ἄλλοι νὰ ὑποχρεωθοῦνε νὰ ἐπιβάλουν μέτρα ἔκτακτης ἀνάγκης. «Ἐνῶ ἀναδιπλώνονταν πρὸς τὸ Δρυμάδες ἀπ' τὸ δρόμο κατεβαίνει σὲ πυκνοὺς στοίχοτς ἕνα τάγμα τοῦ 17ου πεζικοῦ συντάγματος μὲ θωρακισμένα αὐτοκίνητα ἐξοπλισμένα μὲ μυδραλιοβόλα καὶ ἐπανδρωμένα μὲ βερσαλλιέρους γιὰ νὰ φράξουνε τὸ διάβα στὸν ἐχθρὸ στὰ βόρεια τῆς Χειμάρρας... Οἱ ἄντρες μὲ τὰ μυδραλιοβόλα εἴχανε διαταγὴ νὰ ρίχνουν ἐνάντια σ' ὅποιον τολμοῦσε νὰ ὀπισθοχωρήσει... Ὑπῆρχε κίνδυνος νὰ τοὺς καταγγείλουνε, νὰ περάσουν ἀπὸ δικαστήριο καὶ νὰ τουφεκιστοῦνε, ἂν δείλιαζαν καὶ δείχνανε κάποιο οἶκτο στοὺς ἡρωικούς, ἀποκαμωμένους καὶ ἀρρωστημένους πολεμιστές...». Καημένη Σιένα, ρίχτηκε μὲ τόσα ὄνειρα στὴ μάχη στὴν περιοχὴ τοῦ Καλαμᾶ γιὰ νὰ ἀποσυντεθεῖ ὁλότελα μέσα σὲ δυὸ μῆνες. Καὶ μαζὶ μὲ τὴ Σιένα θυσιαστήκανε κι οἱ γρεναδιέροι. Ἕνας ἀπ' αὐτούς, ὁ ὑπολοχαγὸς Τζούλιο Βενίνι, γυιὸς τοῦ λοχαγοῦ Κορράντο Βενίνι, ποὺ πέθανε στὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, παραση-

μοφορημένος μὲ χρυσὸ παράσημο ἀνδρείας, ἔγραφε σὲ τόνο ἐξαιρετικὰ σκληρὸ στὴ μάννα του: «Ἂν ἡ Πατρίδα μοῦ ζητήσει νὰ προσφέρω τὴ ζωή μου ὁλοκαύτωμα γιὰ χάρη της θὰ ὑποταχθῶ στὶς προσταγές της χωρὶς κανένα δισταγμὸ καὶ μὲ τὴ συνείδηση ἥσυχη, ὅπως καὶ ὁ πατ ρας μου, κι ἔχω τὴν πεποίθηση ὅτι ἕνα τέτοιο τέλος μας θά σὲ γεμίσει περιφάνεια καὶ θὰ σοῦ δώσει τὴ δύναμη ν' ἀντέξεις μιὰ τέτοια δοκιμασία, πελώρια σὲ μέγεθος, ποὺ ἀπαίτησε ἀπὸ σένα ἡ Πατρίδα». Ὁ Τζούλιο Βενίνι ἔπεσε μαχόμενος ὅταν ἀκόμα καταβαλλόταν προσπάθεια γιὰ νὰ φραχτοῦνε τὰ ρήγματα ποὺ εἴχανε δημιουργηθεῖ στὴν ἄκρη δεξιὰ τοῦ μετώπου κατὰ τὴν παραλία.

Ἐνῶ οἱ μεραρχίες ποὺ βρίσκονταν στὴν πρώτη γραμμὴ ἀρχίσανε νὰ φθείρουνται, καταφθάνανε σπασμωδικὰ οἱ ἐφεδρεῖες. Οἱ ἐπικουρίες αὐτὲς καταφθάνανε μπόλικες ἀλλὰ μὲ τὸ ἠθικό τους τρομερὰ χαμηλό, γιατὶ εἴχανε πληροφορηθεῖ ὅτι τὰ πράγματα στὴν Ἀλβανία πηγαίνανε πολὺ ἄσχημα, ὅτι ὁ Μπαντόλιο εἶχε πέσει σὲ δυσμένεια καὶ ὅτι εἴχανε σταλεῖ γιὰ νὰ ἐπιτελέσουνε ἕνα ἄχαρο καὶ δύσκολο ἔργο. Ἀπ' τὶς γειτονικὲς μὲ τὶς Ἄλπεις κοιλάδες κληθήκανε νὰ πολεμήσουνε ἄντρες ποὺ μόλις ἐδῶ καὶ λίγες μέρες εἴχανε ἀποσπαστεῖ στὰ ἐκεῖ βρισκόμενα σώματα «ἀποκατάστασης», ὅπως τὰ ὀνομάζανε. Ὕστερ' ἀπὸ ἕνα ἐξαντλητικὸ ταξίδι μὲ σιδηρόδρομο ἀπ' τὸ Πιεμόντε ὣς τὸ Μπάρι, χωρὶς λίγο ζεστὸ φαγητό, φορτωθήκανε στὰ καράβια γιὰ νὰ περάσουνε τὸ Ἰόνιο, ἐνῶ ὁ παγωμένος βορηᾶς τοὺς ξούριζε τ' αὐτιὰ στὸ κατάστρωμα πάνω ὅπου βρίσκονταν, ξεμπάρκαραν δὲ στὴν Ἀλβανία καὶ τὸ 1ο καὶ τὸ 2ο σύνταγμα τῆς Κουντένσε. Τὰ λιμάνια τῆς Ἀλβανίας μοιάζανε μὲ βόθρους, ἡ ὅλη δὲ ἐντατικὴ δουλειὰ γινόταν μὲ μαύρη καταχνιά, ὥστε γιὰ μιὰ στιγμή, ἕνας ἀξιωματικός, ἐκεῖ ποὺ ἐπιστατοῦσε τὴν ἀποβίβαση τοῦ ὑλικοῦ τοῦ οὐλαμοῦ του, βλέπει νὰ παράσχουνε βοήθειες καὶ νὰ προσπαθοῦνε νὰ συνεφέρουνε κάποιον (νόμιζε πὼς ἐπρόκειτο γιὰ κανένα στρατάρχη) ποὺ ἀποδείχτηκε ὅτι ἦτανε στρατηγός. Ἂν ὁ ἐχτρὸς διέθετε ἐπαρκὴ ἀεροπορικὴ δύναμη θὰ παθαίναμε πρωτόφαντη καταστροφή.

'Αποβιβαστήκανε λοιπὸν τὸ 1ο καὶ τὸ 2ο σύνταγμα ἀλπίνων, μαζί τους καὶ ὁ δημοσιογράφος Ἴταλο Πιέτρα, ὑπολοχαγὸς στὸ τάγμα τοῦ Μοντόβι ἀπ' τὸ 1ο σύνταγμα ἀλπίνων, ποὺ διηγεῖται παρακάτω τὴν ἐμπειρία του σ' ἕνα ἄρθρο ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν «Ἰταλικὴ Εἰκονογραφημένη» τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1955: «Βρισκόμαστε στὸ Δεκέμβριο τοῦ 1940. Βράδιαζε κι ἕνας παγωμένος ἀέρας ξούριζε τὴν προκυμαία τοῦ Δυρράχιου, ξεσηκώνοντας σύννεφα ἄσπρης σκόνης· παντοῦ στὰ γραφεῖα, στὰ μαγαζιά, στοὺς καταυλισμοὺς ἀκουγόντανε συζητήσεις σὲ ἄγριο τόνο πάνω στὰ γεγονότα τοῦ πολέμου. Οἱ ἀλπίνοι τοῦ τάγματος Μοντόβι, μόλις ἀποβιβαστήκανε, παραταχθήκανε μὲ τοὺς σάκκους τους στὴν μικρὴ πλατεία ποὺ βρίσκεται ἀνάμεσα στὴ θάλασσα καὶ τὸ Ξενοδοχεῖο τῶν Δόγηδων καὶ περιμένανε διαταγὲς γιὰ τὴ διανυκτέρευσή τους... Ἀπὸ κάποιο σημεῖο τῆς πόλης, ἐμφανίζεται τρεχάτος ἕνας λοχαγός, γιὰ ν' ἀναγγείλει τὴν ἐπίσκεψη τοῦ ἀρχηγοῦ τού Γενικοῦ Ἐπιτελείου. «Σὲ λίγα λεπτὰ καὶ δὲ θὰ σᾶς ἀπασχολήσει παρὰ μερικὰ λεπτά, θέλει νὰ μιλήσει μὲ τοὺς ἀξιωματικούς». Πραγματικά, σὲ λίγο ἐμφανίστηκε στὴν ἄκρη τῆς πλατείας, περιστοιχισμένος ἀπὸ μικρὸ ἀριθμὸ ἀκολούθων, ὁ Καβαλλέρο, καὶ μὲ ζωηρὴ περιπατησιὰ πέρασε ἀπὸ μπρός μας. Ἀσπάστηκε τὸν διοικητὴ τοῦ τάγματος, ταγματάρχη Ἀννόνι, παληά γνωριμία ἀπ' τὸν πόλεμο τῆς Αἰθιοπίας, ἔσφιξε τὸ χέρι στὸν καθένα ἀπ' τοὺς ἀξιωματικοὺς ὑποβάλλοντάς τους ἐρωτήσεις ἢ χαμογελώντας τους, ἐξέτασε μ' ἐπιμέλεια τόν 9ο λόχο, ποὺ θὰ θυμόταν βέβαια ὅτι τόν εἶχε διοικήσει σὲ ἐποχὴ παληά, πρὶν ἀπ' τὸν πρῶτο παγκόσμιο πόλεμο, κατέληξε δὲ νὰ πεῖ ὅτι τὸ τάγμα ἤτανε ἀπαραίτητο γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὸ ν' ἀναχαιτίσει τὸ χείμαρρο τῶν Ἑλλήνων ποὺ ξεχύνονταν πάνω ἀπ' τὰ βουνά... Καλὰ τὰ παχειὰ λόγια, σέ τέτοιες δύσκολες ὧρες, καὶ ἡ γαλήνια ἔκφραση ἀλλὰ ὡστόσο ἡ ἐντύπωση ποὺ μᾶς ἄφησε σὰν ἄνθρωπος δὲν ἤτανε καθόλου κολακευτική: κοντὸς σὲ ἀνάστημα μὲ χοντρὰ καὶ κοντὰ πόδια, ἡ φωνή του, τὰ γυαλιά του, νὰ τοῦ σφίγουνε τὴ μύτη καὶ τὸ πράσινο περιλαίμιο δὲν συντελούσανε στὸ ν' ἀναδείξουνε τὴν προσωπικότητά του... Ὕστε-

ρα ἀπὸ μισὴ ὥρα, μιὰ μακρυὰ σειρὰ ἀπὸ μεταγωγικὰ ὀχήματα μεταφέρανε τὸ τάγμα μέσ' στὴν ἀτέλειωτη καὶ παγερὴ νύχτα, σὲ σημεῖο πέρα ἀπ' τὸ Γκράμσι. Τὴν αὐγή, διαβήκαμε τὸν Ντέβολι ἀπὸ μιὰ πρόχειρη γέφυρα καὶ ἀκολουθούσαμε τὰ μονοπάτια τῆς κοιλάδας Τομόριτσα τσαλαβουτώντας στὴ λάσπη ὡς τὸ γόνατο ἐνῶ τὸ χιόνι δὲν σταματοῦσε. Ὕστερα ἀπὸ κάμποσες ὧρες πορεία, ἕνας ἐξαιρετικὰ δυνατὸς ἄνεμος διάλυσε τὰ νέφη, ἐνῶ τὰ πάντα στὸ ἔδαφος εἴχανε ξυλιάσει. Στὴν πεδιάδα, ἀνάμεσα στὶς ἐκστατικὲς κατάλευκες βουνοκορφὲς τοῦ Τομόρι, τοῦ Μάχα καὶ τοῦ Κορμπιέτ, ἐπικρατοῦσε βαθειὰ σιωπή. Τέτοιες ὧρες, ἡ ἀμυντικὴ γραμμὴ δὲν διακρινόταν καθαρὰ οὔτε καὶ παρουσίαζε συνοχή, ἀλλὰ ὡστόσο θὰ ἔπρεπε ἡ ὀπισθοφυλακὴ τοῦ 5ου συντάγματος νὰ βρίσκεται πολὺ κοντὰ μὲ τοὺς Ἕλληνες. Ἀπ' τὰ ψηλά, ἀπ' ἕνα μονοπάτι ποὺ ἔδειχνε πὼς ἤτανε στεγνὸς χείμαρρος φάνηκε νὰ ἔρχεται ἕνας ἀλπίνος μὲ τὸ χέρι ὅλο αἵματα, στὸ λαιμό, καὶ τὰ πόδια του τυλιγμένα σὲ κουβέρτες. Φαίνεται πὼς ἤτανε ὁλομόναχος στὴν ἐρημιὰ αὐτὴ ποὺ τὴν ἔδερνε τὸ χιόνι κι ὁ πόλεμος, ἔδειχνε πὼς ἤτανε ἀρκετὰ νεαρός, ἡ πληγή του ἔτρεχε αἷμα καὶ τὰ πόδια του, ἴδιες πατάτες, ἀπ' τὰ κρυοπαγήματα. Βλέποντας τὰ κόκκινα ἀχνάρια ποὺ ἄφηνε στὸ διάβα του, τοῦ εἶπε: «Κουράγιο παλληκάρι». Αὐτὴ ἤτανε ἡ ἀπάντησή του: «Τὸ παλληκάρι δὲ χρειάζεται κουράγιο ἀπὸ κανένα». Κι ἐξακολούθησε τὸ δρόμο του τρικλίζοντας καὶ βογγώντας.

Τὸ 5ο κρατοῦσε ἀκόμα ἂν καὶ κατακομματιασμένο, ἡ πείνα δὲν κατάφερνε νὰ κάνει νὰ λυγίσουνε τοὺς Λομβαρδοὺς τοῦ ὀρειβατικοῦ σώματος. Εἴχανε βρεῖ μοναχοί τους τὸν τρόπο νὰ ἐπιζήσουνε μὲ συνθῆκες πολὺ σκληρότερες ἀπὸ κεῖνες ποὺ διδάσκουνε σήμερα οἱ Ἀμερικανοὶ στὰ εἰδικὰ σώματα στρατοῦ. Συνέβηκε σὲ κάποιο φαντάρο ποὺ κατευθυνόταν μὲ τὴ μονάδα του γιὰ τὸ μέτωπο, νὰ συναντήσει ἕναν ἀλπίνο τοῦ 5ου μὲ τὸ κράνος του γεμάτο ἀχνιστὰ μυαλὰ ζώου. Στὰ ἑτοιμοθάνατα ἀπὸ τὴν ἐξάντληση καὶ τὶς κακουχίες μουλάρια, σπούσανε μὲ ἀξίνες οἱ ἀλπίνοι τὰ κρανίο τους καὶ παίρνανε τὸ ζεστὸ ἀκόμα μυαλό. Συνηθίζανε ἀκόμα οἱ ἀλπίνοι νὰ οὐ-

ροῦνε πάνω στὰ κρανία τους ποὺ γυαλιστερὰ ὅπως ἤτανε ἀποτελοῦσαν ἕναν πρώτης τάξεως στόχο, ὕστερα δὲ τὰ πασαλείβανε μὲ κοπρισμένο χῶμα κι ἔτσι καταφέρνανε νὰ τοὺς ἀλλάζουνε τὴν ὄψη. Οἱ ἄντρες αὐτοὶ μὲ τὰ κουρελιασμένα ροῦχα, τὰ ἄγρια καὶ γεμάτα ψείρα γένεια, ἐξακολουθούσανε νὰ πολεμοῦνε γιατὶ ξέρανε ὅτι ὁ καλύτερος τρόπος γιὰ νὰ μὴν πεθάνει κανεὶς στὸν πόλεμο εἶναι νὰ πολεμᾶς. Γιὰ τὴν Τζούλια ἔγραφε, ὁ ὑπολοχαγὸς 'Αντόνιο Καντόρε (2): «Στὸ σχολεῖο εἶχα ἀκούσει νὰ λένε ὅτι εἶναι ὡραῖο νὰ πεθαίνει κανεὶς μὲ μιὰ σφαίρα στὴν καρδιὰ σ' ἕνα ἡλιόλουστο περιβάλλον. Κανεὶς δὲν θὰ μποροῦσε νὰ φανταστεῖ τὸν ἑαυτό του ὅμως ἀνάσκελα μέσα στὴ λάσπη, ἢ μὲ τὸ πρόσωπο χωμένο στὸ βόρβορο. Εἴμαστε δὰ καὶ βρώμικοι. Κανεὶς δὲ σκέφτεται νὰ πλυθεῖ, τὰ γένεια μεγαλώνουνε, γλυτσιάζουνε, οἱ στολὲς κοκκαλιάζουνε ἀπ' τὴν ἀκαθαρσία».

'Η Κουντένσε διαμελίσθηκε κι αὐτὴ ὅπως συνήθως γινόταν αὐτὴ τὴν ἐποχή, τὸ πρῶτο σύνταγμα στάλθηκε στὸ Τομόρι καὶ τὸ δεύτερο στὴν Αὐλώνα. Ὅπως ἤδη εἴπαμε, τὸ 5ο ἀλπίνων ὀπισθοχωροῦσε στὸ Τομόρι. 'Αποτελοῦσε τὴν τελευταία ἀμυντικὴ γραμμὴ τοῦ τομέα: ἂν κάμπτονταν στυλοβάτες τέτοιοι σὰν τὸ Τομόρι, τὸ Μπρέγκου, τὸ Γκούρι, οἱ Ἕλληνες θά ξεχύνονταν στὴν πεδιάδα. «Συνάντησα τὸ λοχαγὸ Παπίνι τοῦ 5ου συντάγματος μὲ καμιὰ σαρανταριὰ ἀλπίνους — γράφει στὴν οἰκογένειά του ἕνας ἀξιωματικὸς τῆς Κουντένσε — καὶ τὸν ρωτῶ: «Αὐτὸς εἶναι ὁ λόχος σου;» «Ὄχι — ἀπάντησε — εἶναι τὸ τάγμα Ἔντολο». Λίγο πιὸ κεῖ ὁ διοικητὴς τοῦ τάγματος, ὁ ἀντισυνταγματάρχης 'Αντόλφο Ριβουάρ, ξεψυχοῦσε, δυὸ ριπὲς μυδραλλιοβόλου τὸν εἶχανε βρεῖ στὸ ψαχνό. Στὶς ἄκρες τοῦ στόματός του εἶχανε σχηματισθεῖ μικρὲς φουσκαλίδες κόκκινες».

Ἔτσι ἡ Κουντένσε βρέθηκε στὴν πρώτη γραμμή, στὰ χιονισμένα χαρακώματα — ὅπου συναντοῦσες μόλις κατέβαινες τὴν παχειὰ λάσπη, οὔτε καλύτερη, οὔτε χειρότερη ἀπ' τὸ χιόνι — μὲ παγερὲς νύχτες. Διηγεῖται ἕνας ἀπόμαχος γιὰ τοὺς φρουροὺς ποὺ βρίσκονταν σὲ θέσεις ψηλὰ στὰ βουνά, ὅτι τοὺς δένανε ἀπ' τὸ πόδι μὲ σύρμα ποὺ ἡ ἄλλη του ἄκρη

ἔφτανε ὡς τὸ χαράκωμα, ἀπ' ὅπου κατὰ συχνὰ διαστήματα τόν τραβοῦσαν οἱ συνάδελφοί του καὶ περιμένανε νὰ νιώσουν ν' ἀνταποκρίνεται μὲ τὶς κινήσεις του. Καμιὰ φορὰ τύχαινε τό σύρμα νὰ μένει ἀκίνητο, χωρὶς ἀνταπόκριση στὸ τράβηγμα. Βγαίνανε τότε μερικοὶ νὰ δοῦνε τί συμβαίνει καὶ βρίσκανε τὸ σκοπὸ πεθαμμένο, ξυλιασμένο, σωστὸ ἄγαλμα ἀπὸ πάγο. Ὅλοι εἴχανε γνώση τί θὰ πεῖ ξεπάγιασμα, γιατί κουρελιάζονταν οἱ καλοβαλμένες στολές, γιατὶ δὲν κατάφτανε τὸ συσσίτιο, ἀκόμα κι οἱ Ἕλληνες ποὺ ἀγωνίζονταν νὰ ἐκπορθήσουνε μιὰ ἀκαθόριστη καὶ ἀνθεκτικὴ ἀμυντικὴ γραμμὴ ξέρανε τί θὰ πεῖ. Ὅσοι βγαίνανε σὲ περιπολία, ξέρανε ὅτι μπορούσανε νὰ πέσουνε σ' ἐνέδρα καὶ νὰ φονευτοῦνε ἢ νὰ αἰχμαλωτιστοῦνε, ἀλλὰ τοὺς ἔδινε ὅμως τὴν ἐντύπωση μιᾶς αὐθόρμητης ἀπόφασης, μιᾶς περιπέτειας, πράγμα ποὺ δὲν συνέβαινε σ' ἕναν πόλεμο γιὰ τὴν κατάκτηση θέσεων.

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Συλβάνο Μπούφα ἀπ' τὸ Τριέστε, ποὺ εἶχε βρεῖ τὸ θάνατο τὸ Μάρτιο σὲ μιὰ ἐξόρμηση ἐνάντια στὸ Σπανταρίτ, εἶχε χαθεῖ ἀνάμεσα στὶς ἑλληνικὲς γραμμὲς τὴν ἑπομένη νύχτα τῶν Χριστουγέννων, συνελήφτηκε αἰχμάλωτος καὶ κατάφερε νὰ ξεφύγει ἀπ' τὸ σπίτι (4) ὅπου τὸν εἶχαν ὁδηγήσει οἱ ἐχθροί. «Μὲ κυνηγούσανε. Βρῆκα μπρός μου ἕνα μικρό χείμαρρο καὶ ρίχτηκα μέσα κουτρουβαλώντας μὲ κίνδυνο νὰ τσακιστῶ, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταφέρω νὰ χάσουνε τὰ ἴχνη μου. Ὕστερα κρύφτηκα σ' ἕνα θάμνο κι ἐκεῖ ἔμεινα ἀκίνητος κοντὰ δυὸ ὧρες. Γιὰ κάμποσο ἄκουγα τὶς φωνὲς τῶν Ρωμιῶν ποὺ μὲ καταδιώκανε, ὕστερα ἔγινε σιωπή. Βγαίνω ἀπ' τὴν κρυψώνα μου καὶ μὲ μεγάλη προσοχὴ ἀπομακρύνομαι κάνοντας ὁλόκληρο γύρο. Ὕστερα ἄρχισα ν' ἀνεβαίνω τὸ χιονισμένο βουνό. Οὔτε ἤξερα ποῦ πήγαινα, τὸ μόνο ποὺ ἤξερα ἦταν ὅτι μόνο στὸ βουνὸ θὰ μποροῦσα νὰ βρῶ σωτηρία. Ὧρες ὁλόκληρες τὴ νύχτα περπατοῦσα βουτώντας ὡς τὸ γόνατο μὲς στὸ χιόνι, ὥσπου ξεθεωμένος ἀπ' τὴν πείνα καὶ τὴν ἐξάντληση κατάφυγα σὲ μιὰ μικροκαλύβα μισοσκεπασμένη ἀπ' τὸ χιόνι. Ἅμα ξεκουράστηκα γιὰ λίγο, ὕστερα ἔνιωσα ὅτι τὸ ἕνα πόδι μου ξεπάγιαζε. Ἔβγαλα τὰ παπούτσια μου καὶ τὶς μουσκεμένες κάλτσες μου κι ἄρχισα νὰ τὰ τρίβω μὲ τὸ

χιόνι κοντὰ μιὰ ὥρα γιὰ νὰ καταφέρω νὰ συνέρθουνε... Πέρασα τὴν ὑπόλοιπη νύχτα τουρτουρίζοντας μὲ τὰ δόντια νὰ χτυποῦνε δυνατά». Γιὰ τούτη τὴ φορά, τὴ γλύτωσε ὁ λοχαγὸς Μπούφα, τὸ μοιραῖο ὅμως τὸν περίμενε λίγο ἀργότερα στὸ Μάλι Σπανταρίτ.

Ἀργὰ - ἀργὰ ἡ ἀμυντικὴ γραμμὴ σταθεροποιόταν, δημιουργήθηκε τὸ «τεῖχος». Οἱ ἐλλείψεις τῆς στρατιωτικῆς μας ὀργάνωσης ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι τρομαχτικές — ἡ πείρα τοῦ δυτικοῦ μετώπου δὲν μᾶς δίδαξε τίποτα γιὰ τὴν Ἀλβανία, ἡ πείρα τῆς Ἀλβανίας δὲν ὠφέλησε σὲ τίποτα γιὰ τὴν ἐπιχείρηση στὴ Ρωσία, οἱ ἐπίδεσμοι ποὺ φορούσανε οἱ φαντάροι γύρω στὶς κνῆμες, ὄχι μόνο συντελούσανε στὸ νὰ ἐπιβραδύνουν τὴν κυκλοφορία, ἦταν ἕνα κι ἕνα γιὰ τὰ κρυοπαγήματα, τὸ ὅπλο μοντέλο 91 δὲν ἐκπυρσοκροτοῦσε γιατὶ στοὺς 20 βαθμοὺς κάτω ἀπὸ τὸ μηδὲν δὲν ἔπαιρνε μπρός — ἀλλὰ δὲν ἤτανε τίποτα μπροστὰ σὲ ἄλλες μέρες ποὺ δείχνανε πὼς δὲν ὑπάρχει καμιὰ σωτηρία. Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Πεππίνο Ἀντολίνι ἀπ' τὸ Ρίμινι, τῆς κλάσης τοῦ 1914, ἀπ' τὸ τάγμα Μορμπένιο τοῦ 5ου συντάγματος ἀλπίνων, τῆς μεραρχίας Τριντεντίνα, στάλθηκε στὸ μέτωπο ὅταν τὸ τάγμα εἶχε σχεδὸν ἀνασυνταχθεῖ. Καὶ τὴν ἐμπειρία του τὴν περιέλαβε σὲ ἕνα στεγνὰ συνταγμένο ἡμερολόγιο.

«1 Ἰανουαρίου 1941. Στὸ Σκουϊμάρι. Εἶμαι στὸ μέτωπο ἐδῶ καὶ μιὰ βδομάδα σχεδόν. Τὸ Σκουϊμάρι εἶναι ἕνα σύνολο πέντ'-ἔξη σπίτια, ἕνα ἀλβανικὸ χωριουδάκι ποὺ τώρα ἀποτελεῖ μέρος τῆς πρώτης γραμμῆς τοῦ μετώπου, Ἀλβανοὶ δὲν ὑπάρχουνε. Σ' ἕνα χιλιόμετρο ἀπόσταση σὲ κάτι μικρὲς πεδιάδες ἥσυχες τὴν ἡμέρα ἀλλὰ γεμάτες παγίδες τὴ νύχτα, βρίσκεται ἕνα μικρὸ κόκκινο σπίτι. Στὸ κόκκινο αὐτὸ σπιτάκι βρίσκεται ἡ προφυλακὴ τῶν Ἑλλήνων. Στὰ δεξιά μας, τὸ Τομόρι ἔχει ὅλο σκεπαστεῖ ἀπὸ χιόνι. Ἐμεῖς βρισκόμαστε σχεδὸν στὸ βάθος, κάνει παγωνιὰ ἀλλὰ γιὰ τὴν ὥρα χιόνι δὲν ἔχει πέσει. 4 Ἰανουαρίου. Τοῦτο τὸ βράδυ βγῆκα περιπολία μὲ ὀχτὼ ἀλπίνους στὴν καταγωγὴ ὅλοι τους ἀπ' τὸ Λέκκο. Εἴμαστε ὅλοι ἀπ' τὸν 45ο λόχο ποὺ διευθύνει ὁ ταγματάρχης Μπελόττι. Ἡ περιπολία ἤτανε κοπιαστική, ἀλλὰ περισσό-

τερο τάραζε τὸ μυαλό, τὸ πυκνὸ σκοτάδι ποὺ θαμπώνει τὸ μυαλὸ καὶ σ' ἐρεθίζει ἡ ἰδέα πὼς ἀπ' τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη μπορεῖς νὰ σκοντάψεις ἀπάνω σ' ἕναν Ἕλληνα. Εἴμαστε ὅλοι μας νωθροὶ γιατὶ ἀπ' τὴν πείνα δὲν μποροῦμε νὰ σταθοῦμε στὰ πόδια μας. Ὁ Γκαλμπουσέρα κι ὁ Βασσένα μοῦ διηγοῦνται τὸ τί ἔτρεξε ἐδῶ, πράγματα νὰ σοῦ σηκωθεῖ ἡ τρίχα, πρὶν νὰ ἔλθω ἐγὼ στὸ μέτωπο».

« 25 Ἰανουαρίου. Ἐδῶ καὶ μερικὲς μέρες ἔγινα διοικητὴς ἑνὸς γενναίου οὐλαμοῦ. Ὁ λοχαγός μοῦ εἶπε: «Θὲς νὰ πᾶς μὲ τοὺς ἀντρειωμένους; Ξέχασε ὅμως τότε τὸ κορίτσι σου». Ἐγώ, κορίτσι ἀρραβωνιαστικιὰ ἔχω, καὶ τὴν σκέφτουμαι, ἀλλὰ εἶμαι πολὺ πιὸ εὐχαριστημένος ὅταν βρίσκουμαι μὲ τὸν οὐλαμό. Πιστεύω ὅτι θὰ μπορέσω ν' ἀποβῶ περισσότερο χρήσιμος, νὰ πράξω ἐγὼ ὅπως καταλαβαίνω. 27 Ἰανουαρίου. Εἶναι ἡ δεύτερη νύχτα συνέχεια ποὺ βρίσκουμαι σὲ περιπολία. Τὸ κρύο εἶναι τσουχτερὸ μὲ εἴκοσι βαθμοὺς κάτω ἀπ' τὸ μηδέν. Ἔχουμε χιτῶνες ἄσπρους ὅταν δροῦμε σ' ἐχτάσεις χιονισμένες. Τὴ νύχτα ριχτήκανε ἀρκετὲς πιστολιές, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Δὲν καταφέραμε νὰ παγιδέψουμε τὴν ἑλληνικὴ περίπολο. Μὲς τὴν τρύπα μου κοιτάω καὶ παίρνω κανένα ὕπνο, ἀρκετὰ καλά. Δὲ βρισκόμαστε σὲ χαρακώματα, ἀλλὰ σὲ λάκκους ποὺ σκάψαμε στὴν πλαγιὰ τοῦ λόφου Σκουϊμάρι, τοὺς στρώσαμε μὲ λίγο ἄχυρο καὶ εἴμαστε ἐν τάξει. Ἀπομείναμε ὅμως ρακένδυτοι κι οἱ ἀρβύλες μας ἤτανε γιὰ κλάμματα».

Ἀπ' τὸ Σκουϊμάρι ὁ Ἀντολίνι καὶ ὁ οὐλαμός του μεταφερθήκανε στὸ Γκούρι ἢ Τόπιτ, τὸ δὲ σημεῖο αὐτὸ ἀποτέλεσε τὴ βάση τους ὥς τὴ μέρα τῆς ἀνακωχῆς. « 10 Φεβρουαρίου. Ἡ μεταφορὰ ἀπ' τὸ Σκουϊμάρι στὸ Γκούρι ἢ Τόπιτ στοίχισε ἀρκετὰ θύματα. Ἀπ' τὸ Σκουϊμάρι γιὰ νὰ πᾶμε στὸν Ντέβολι χωνόμαστε στὴ λάσπη ὥς τὴ μέση. Γιὰ καλή μας τύχη πέσαμε σ' ἕνα νεκροταφεῖο καὶ μπορέσαμε νὰ κοιμηθοῦμε στεγνὰ πάνω στὶς μαρμάρινες πλάκες τῶν τάφων ἐνῶ σουλάτσαιρναν ἀνάμεσα κάτι πελώριοι ποντικοί. Στὸ Γκούρι, ἢ Τόπιτ, ὅπου βρισκόμαστε τώρα, τὸ χιόνι βρίσκεται τουλάχιστο σὲ μισὸ μέτρο ὕψος. Οἱ Ἕλληνες βρίσκονταν στὸ Γκούρι ἢ Τόπιτ ἀπάνω κι ἐμεῖς ἀπὸ κάτω. Δὲν εἶναι καθόλου

βολικά. Ἔχω τὴν ἐντύπωση πὼς οἱ Ἕλληνες δὲν διαθέτουνε πολλὰ ὅπλα, ἀλλοιώτικα ὅλοι τους θὰ ξεχύνουνταν ἔξω. Ὁλοένα οἱ συνθῆκες ζωῆς, γίνονταν καὶ περισσότερο ἀπάνθρωπες, ὁ ρουχισμὸς εἶναι ἀνεπαρκής, ἡ ἀποψινὴ θύελλα συσσώρευσε ὄγκους χιονοῦ, ποὺ κατέστησαν τὴν μεταφορὰ τροφοδοσίας ἀδύνατη. Τὸ σιτηρέσιό μας μίκρυνε σὲ ποσότητα. 10 Μαρτίου. Ἡ μονάδα μου μὲ προστασία τοῦ 44ου λόχου, μὲ διοικητὴ τὸν λοχαγὸ Ἀντριάνο Ἀουγκανάρντι, ἕνα βιβλιοθηκάριο ἀπὸ τὸ Κόμο, γιὰ τὸν ὁποῖο πολὺ θὰ ἤθελα νὰ μιλήσω ἐκτεταμένα, γιατὶ ἤτανε ὁ πιὸ ἐν τάξει ἄνθρωπος τοῦ πολέμου ποὺ συνάντησα ποτέ μου, ἐπιτέθηκε ἐνάντια στὰ ὑψώματα 2109 καὶ 2110 τοῦ Γκούρι ἢ Τόπιτ. Ἡ ἐπίθεση ἤτανε ἀνεπάντεχη. Ἐγὼ πληγώθηκα ἀλαφριὰ ἀπὸ θραῦσμα χειροβομβίδας, ἐνῶ ὁ λοχίας μου δέχθηκε μιὰ σφαῖρα στὸ μέτωπο ποὺ ἀπὸ καλή του τύχη χτύπησε στὸ κράνος του καὶ λοξοδρόμησε. Τοῦ ἄφησε ὅμως μιὰ βαθειὰ γραμμὴ σὰν αὐλάκι στὰ μαλλιὰ ποὺ τοῦ τὰ ξερρίζωσε ὡς τὸ πετσί. Ἕνας Ἕλληνας μοῦ πήδησε στὴ ράχη μὲ τὸ ἐφ' ὅπλου λόγχη καὶ μοῦ τρύπησε τὸ μανίκι τοῦ ἐπενδύτη ποὺ κρεμόνταν χωρὶς νὰ μὲ κόψει. Πίεσα τὴ σκανδάλη κι ἐκπυρσοκρότησε τὸ ὅπλο μου, εἶδα δὲ τὸν ἐπενδύτη μου νὰ γεμίζει μὲ τά αἵματα τοῦ ἄμοιρου αὐτοῦ. Συλλάβαμε μερικὲς δεκάδες αἰχμαλώτους. Ἀπίστευτο καὶ ὅμως ἀληθινό, ἡ διοικηση μᾶς διέταξε μετὰ νὰ ἐγκαλείψουμε τὶς θέσεις ποὺ εἴχαμε καταχτήσει. Ἔτσι καταλάβανε ξανὰ οἱ Ἕλληνες τὰ δύο τοῦτα ὑψώματα. Μοῦ φαίνεται ὅτι θὰ τὴν πληρώσουμε ἀκριβὰ μιὰ τέτοια ἄμυαλη διαταγή».

Βρισκόμαστε πιά στὸ Μάρτιο, τὴν ἄμοιρη στιγμὴ τῆς χρεωκοπημένης ἐπίθεσης, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐγκαθίδρυσης ἑνὸς τείχους, ἀδιαπέραστου ἀπ' τοὺς Ἕλληνες. Ἡ δύναμη τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀλβανίας εἶχε ἐξαιρετικὰ αὐξηθεῖ, οἱ ἀναποδιὲς ὅμως ποὺ τὸν χτύπησαν τοὺς προηγούμενους μῆνες, συντελέσανε στὸ νὰ πέσει τὸ φρόνημα τῶν ἀντρῶν του πολὺ χαμηλά, εἰδικὰ ἐκείνων ποὺ δεινοπαθήσανε στὰ σημεῖα ποὺ δοκιμαστήκανε πιὸ σκληρά, ὅπως καὶ ἡ Τζούλια. Τὸ ἔγραψε καὶ ὁ Αὔγουστος Κορράντι, ἀνθυπολοχαγὸς τῆς Τζούλια καὶ

δημοσιογράφος, στὸ βιβλίο του «Ἡ ὀπισθοχώρηση στὴ Ρωσία», ἔκδοση Λουγκανέζι: «Λένε καὶ ξαναλένε ὅτι καθόλου δὲν ἔγινε ἀντιληπτὸς ὁ πόλεμος. Γιὰ τὴν Ἑλλάδα συμφωνῶ. Ἡ ἐμπειρία μου τῆς πρώτης νύχτας τοῦ πολέμου στὴν κοιλάδα τοῦ Βόζουσα μοῦ τὸν ἔδωσε ξαφνικὰ νὰ τὸν καταλάβω. Αὐτή μου ἡ συμπεριφορά, ὑπαγορευόνταν, ὅπως ἀντιλαμβάνεται κανείς, ἀπὸ κάποιο ἄλλο αἴσθημα διαφορετικὸ ἀπ' τὸν φόβο... Ὑπάρχει ἡ ἀπόδειξη, καὶ τὴ διαπίστωση τὴν ἔκαμα κι ἐγὼ ἀρκετὲς φορὲς στὸ φέρσιμο τῶν ἀλπίνων ποὺ δείξανε ἀφάνταστο ἡρωϊσμὸ καὶ ἐξαιρετικὴ δραστηριότητα σὲ ὀργάνωση ἄμυνας. Μπορεῖ νὰ κάνω λάθος, ἀλλὰ πιστεύω ὅτι ἔχουνε ἐξακριβωθεῖ, στὸ ἑλληνικὸ μέτωπο, στὴν περίοδο τοῦ Μαρτίου - Ἀπριλίου 1941, πολλὰ τέτοια δείγματα ἡρωϊκῆς ἀντίστασης ἐνάντια στοὺς ἐπιτιθέμενους, σὲ μερικὰ δὲ ἀπ' αὐτὰ ἔλαβα κι ἐγὼ μέρος».

Ὡστόσο, ἀκόμη τὸ Μάρτιο, πολλοὶ διατηρούσανε στὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς τους ἀρκετὸ ἐνθουσιασμὸ κι ἐμπιστοσύνη στὸ Ἀνώτατο Ἀρχηγεῖο, ὅσο καὶ στὸν Μουσσολίνι. Ὅπως συνέβηκε μὲ τὸ Βιτσέντσο Ἀμπρόζιο, ὑπολοχαγὸ τοῦ πεζικοῦ, πρώην ὑπάλληλο ὑπουργείου κι ἔνθερμο ὀπαδὸ τοῦ φασισμοῦ, ποὺ σκοτώθηκε στὶς 10 Μαρτίου. Ἕνα παλληκάρι ὅλο θάρρος. Ἔγραφε στὸν πατέρα του γεμάτες προπαγανδιστικὴ ἔξαρση ἐπιστολὲς ποὺ στοὺς σημερινοὺς ἀναγνῶστες ἀποδείχνονται γιὰ κλάμματα. Ἔκρινε χρέος του, αὐτὸς ποὺ ἦταν στὴν πρώτη γραμμή, νὰ δώσει μιὰν ἐξήγηση, γιατί αὐτὸς ὁ πόλεμος ποὺ τὸ «ἐσωτερικὸ μέτωπο» τὸν θεωροῦσε παράλογο, καὶ οἱ περισσότεροι πολεμιστές τὸν ἀπεχθάνονταν, ὑπῆρξε δίκαιος καὶ λογικός (5). «Ὁ πόλεμος τώρα ποὺ απόχτησα πιὸ ἄμεση ἀντίληψή του, παρουσιάζεται στὴν ψυχὴ καὶ στὴν καρδιά μου μὲ τὰ ἴδια βασικὰ γνωρίσματα ποὺ δὲν νιώθω τὸ κουράγιο νὰ συζητήσω, μιᾶς ὑπόθεσης συμφερόντων μιᾶς μειοψηφίας. Πόλεμος τῶν δικῶν μας συμφερόντων, ἂν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι τέτοιος ὁ πόλεμος πρὸς τὸν ὁποῖο συγκλίνουνε (καὶ συνειδήσεις ὁλοένα σὲ μεγαλύτερο ἀριθμὸ προσηλυτίζονται συνεχῶς ἀπ' τὴν προπαγάνδα) πραγματικὲς κι ἐποικοδομητικὲς δυνάμεις τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ. Ἔχω τὴν βε-

βαιότητα ὅτι θὰ αἰσθάνουνται πλέρια ἱκανοποιημένοι, γιατὶ χάρη στὴν προνοητικότητα τῆς ὀργάνωσής μας, σήμερα ὅλοι οἱ στρατιῶτες ἔχουνε κανονικὸ σὲ ποσότητα σιτηρέσιο, ἀκόμα καὶ λιχουδιές, καλὸ ρουχισμό, καλὰ παπούτσια, κρασὶ καὶ ταχτικὴ διανομὴ τσιγάρων ... Μ' αὐτὸ δὲ θέλω νὰ πῶ ὅτι οἱ στρατιῶτες δὲν δεινοπαθοῦνε ... 'Αλλὰ ὡστόσο θὰ περάσουνε οἱ ἀναποδιὲς καὶ θὰ πάρουν ἐπάνω τους καὶ θ' ἀναπνεύσουνε τὰ στρατεύματα ποὺ σὲ στιγμὲς τόσο δύσκολες δώσανε τέτοια δείγματα ἀξιωσύνης, ὅπως ἐκεῖνα τῶν πρώτων μηνῶν, ποὺ ἅμα τὰ θυμᾶμαι, δὲν τὸ κρύβω, κλαίω ἀπ' τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου». «Omnia munda mundis», τὸ κάθε τὶ εἶναι καθαρὸ γιὰ τοὺς καθαρούς, τὰ πάντα πᾶνε καλὰ γιὰ τοὺς ἐνθουσιώδεις ἐκείνους ποὺ ὅταν τύχει νὰ εἶναι ἀρκετὰ ἀνοιχτομάτηδες, ἀντιλαμβάνονται ὅτι τὰ πράγματα δὲν πᾶνε καθόλου καλά, καὶ ὅτι μόνο μετὰ τέσσερεις μῆνες πόλεμο μπορέσανε οἱ στρατιῶτες στὴν 'Αλβανία ν' ἀπολαύσουνε κάποια ἄνεση». Στὶς 4 Μαρτίου, σ' ἕνα ἄλλο μακροσκελὲς γράμμα του ὁ ὑπολοχαγὸς 'Αμπρότζιο γράφει ἀνάμεσα στ' ἄλλα: «Τώρα μόλις πληροφορήθηκα ἀπὸ ἔκθεση πρὸς τοὺς στρατηγούς ὅτι ὁ Μουσσολίνι βρίσκεται σὲ λίγα χιλιόμετρα ἀπ' ἐδῶ, στὸ ἀρχηγεῖο τοῦ... Σώματος, ἀπ' τὸ ὁποῖο ἐξαρτιόμαστε. Ἂν ἡ πληροφορία ἦτανε ἀληθινή, θὰ ἐπιθυμοῦσα νὰ τὴν ἔβλεπα νὰ διαδίδεται καὶ ὅλοι θὰ τὴν ὑποδέχονταν μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Προμηθεύτηκα τὸ κείμενο τοῦ λόγου τοῦ φωτισμένου ἀρχηγοῦ, εἶχα δὲ ἐπανειλημμένα τὴν εὐκαιρία νὰ συζητήσω καὶ ν' ἀνταλλάξω γνώμη μὲ τὸ θεῖο Λουΐτζι τόσο πάνω στὴν κατευθυντήρια γραμμή, ὅσο καὶ σὲ πλῆθος γνῶμες ποὺ περιέχει. Πρόκειται γιὰ τὴν πιὸ ἱστορικὴ ἄνοιξη τῆς Πατρίδας, ἀγαπητὲ πατέρα ...». Κακόμοιρε λοχαγὲ 'Αμπρότζιο, σοῦ ἔμελλε ν' ἀφήσεις τὰ κόκκαλά σου στὴν 'Αλβανία. Τὰ ὀνειροπολήματά του μείνανε σὲ τοῦτα του τὰ γραφτά. Ἴσως νᾆναι καλύτερα ἔτσι, γιατὶ ἂν ζοῦσε θἄβλεπε ὅτι ὅλα πήγανε χαμένα.

Ἡ κακοκαιρία, ἡ λάσπη, τὸ χιόνι, εἶναι τὰ θέματα ποὺ ἀπασχολοῦνε μεγάλο μέρος στὶς σελίδες τῶν ἀπομνημονευμάτων. Στὴ λάσπη ἀφιερώνει σχεδὸν ὁλόκληρο ἕνα κεφάλαιο

στὸ ἀνούσιο βιβλίο του («Φαλαγγίτες στὴν Ἀλβανία», 1941) καὶ ὁ Ρικάρντο Κρέσπι, δίνοντας δείγματα τῆς πεποίθησής του ἂν ὄχι μὲ τόση ζέση ὅσο ὁ Ἀμπρόζιο, ἀλλὰ μὲ περισσότερη χυδαιότητα. Ὅλα εἶναι καλά, κατὰ κεῖνον, γιὰ τοὺς μιλανέζους φαλαγγίτες. Μπράβο σου, ἐξοχότατε Γκαλμπιάτι, ἀνδρεῖε Σταράτσε, ρωμαλαῖε καὶ ἡλιοκαμμένε Φαρινάτσι. Καὶ ἐξακολουθεῖ τραγουδῶντας: «Σὲ λίγο θἆναι ἡ σειρά μας ἐμᾶς τοὺς φαλαγγίτες τοῦ Μιλάνου νὰ ριχτοῦμε στὴ μάχη μὲ μαχαίρια καὶ χειροβομβίδες. Ὁ Ντοῦτσε μᾶς διαβεβαίωσε πὼς ὁ πόλεμος πλησιάζει κι ἦρθε ἡ ὥρα οἱ Ἕλληνες νὰ γευτοῦνε τὰ ρόπαλά μας». Ἀλλὰ οἱ φαλαγγίτες τοῦτοι φτάσανε πολὺ ἀργὰ στὸ μέτωπο, ὅταν «ὁ Ἀρχηγὸς τῆς Κυβέρνησης βρισκόταν ἤδη ἐκεῖ καὶ βολόδερνε πηγαίνοντας ἀπ' τὸ ἕνα ἀρχηγεῖο Σώματος Στρατοῦ στὸ ἄλλο καὶ μέχρι τὸ μέτωπο». Ἀλλὰ ὡς κι αὐτὸς ὁ ἐνθουσιώδης Ρικκάρντο Κρέσπι γράφει: «Κοιμούμαστε καὶ κάθε λίγο ξυπνᾶμε. Στὸ κρεββάτι σου στρέφεις τὸ κορμί σου γιὰ νὰ χουζουρέψεις καλύτερα χωρὶς νὰ ξυπνήσεις, οὔτε σχεδὸν νὰ τὸ παίρνεις χαμπάρι. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο σὰν κοιμᾶσαι πάνω στὴ λάσπη. Ἡ ζεστασιὰ τοῦ κορμιοῦ εἶχε καταφέρει νὰ ξεράνει καὶ χλιάνει ἀπ' τὴ μιὰ μεριὰ τὰ ροῦχα, μὲ τὸ γύρισμα ὅμως μουσκεύουνε μὲ τὴν ὑγρασία τῆς ἄλλης πλευρᾶς, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται μὲ τὸ γύρισμα νὰ χωθεῖ σὲ κανένα μικρὸ τέλμα». Τοῦτα ἤτανε ψιλοπράμματα μπροστὰ σὲ ὅσα τραβήξανε οἱ «βετεράνοι». Οἱ ἀλπίνοι καὶ οἱ φαντάροι βλέποντας μὲ ἀπάθεια τοὺς ἐθέλοντὲς μελανοχίτωνες νὰ περνοῦνε, τοὺς κλαίγανε, γιατὶ ἡ ἐποχὴ ἤτανε πολὺ προχωρημένη καὶ δὲ θὰ μπορούσανε οἱ γενναῖαι φαλαγγίτες ν' ἀπολάψουνε τ' ἀγαθὰ τοῦ χειμωνιάτικου πολέμου τοῦ Ντοῦτσε.

Ὁ λοχαγὸς Πεππίνο Καρομούτα, τοῦ 139ου συντάγματος τῆς μεραρχίας Μπάρι εἶχε ἀκλόνητη πεποίθηση στήν ἀρχή, στὴν ἐπιχείρηση ποὺ ἔβαλε μπρὸς ὁ Μουσσολίνι. Τὰ πρῶτα γράμματα πρὸς τὴν οἰκογένειά του ἤτανε γεμάτα ἐνθουσιώδεις φράσεις. Ἀλλὰ στὶς 8 Ἀπριλίου, λίγο πρὶν σκοτωθεῖ, ἀράδιασε ὡρισμένα πικρόχολα λόγια (8): «Ὅπως ξέρεις — γράφει σ' ἕναν ἐξάδελφό του ποὺ βρίσκεται κι αὐτὸς στὴν

Ἀλβανία, ἀλλὰ μόλις τελευταῖα — εἶναι τώρα πέντε μῆνες ποὺ βρίσκομαι ἐδῶ καὶ γι' αὐτὸ εἶμαι πολὺ πιὸ κουρασμένος ἀπὸ σένα: τὰ βάσανα, οἱ ταλαιπωρίες, οἱ στερήσεις εἶναι ἀπερίγραπτες, θὰ τὸ ἔχεις ἀντιληφθεῖ ἐξ ἄλλου καὶ μόνος σου, χωρὶς νὰ μιλήσουμε εἰδικὰ γιὰ τὸν κίνδυνο τῶν περίφημων ἑλληνικῶν ὄλμων ποὺ χιλιάδες παλληκάρια στείλανε στὸν ἄλλο κόσμο. Τὸ διαπεραστικό τους βούϊσμα βρίσκεται διαρκῶς στ' αὐτιά μου. Μόνο ἡ πίστη μας κι ἡ ἐλπίδα μας στὸ Θεό, ἀγαπητὲ Πεππίνο, θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ γυρίσουμε σῶοι καὶ νικητὲς στὴ χώρα μας».

Ἐκεῖνο ποὺ λείπει ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴν ἀλληλογραφία καὶ τ' ἀπομνημονεύματα μὲ τὶς διηγήσεις ὅλο αἵματα, χιόνια, λάσπες, ἠρωισμό, ψεῖρες, τὴν πείνα τῆς Ἀλβανίας, εἶναι ἡ ἀπάντηση σὲ μιὰ μεγάλη δραματικὴ ἐρώτηση: Γιατί; Οὔτε αὐτὸς ὁ λοχαγὸς Ἀμπρότζιο καταφέρνει νὰ δώσει τὴν ἀπάντησή στὸ γράμμα πρὸς τὸν πατέρα του, ὅπου προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσει τὸ γιατί, προβάλλοντας γιὰ δικαιολογία, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ καταφέρνει, τὴν ἐπιχειρηματολογία τῆς προπαγάνδας καὶ τὴν «πολιτικὴ φιλοσοφία» τοῦ φασισμοῦ. Ἡ ἀπάντηση σὲ τοῦτό τὸ γιατὶ θὰ ἔπρεπε νὰ ἤτανε, μετὰ τὴν ἐπίθεση τοῦ Ὀκτωβρίου, μιὰ γρήγορη νίκη. Ἐπρόκειτο γιὰ ἕνα «γιατὶ» συζητήσιμο ἀλλὰ ὡστόσο ξεκάθαρο. Ἔσβησε ἡ ἐλπίδα της νίκης, ἐπακολουθήσανε οἱ ὀπισθοχωρήσεις, οἱ νεκροί, οἱ αἰχμάλωτοι, οἱ ξεπαγιασμένοι, οἱ ταλαιπωρίες, οἱ ταπεινώσεις καὶ τὸ μόνο «γιατὶ» μὲ κάποια εὔλογη βάση ποὺ ἀπόμεινε—ἀκόμα καὶ σήμερα ζῶ τὸ δράμα τῆς ψυχῆς τους—ἦταν ἡ ἐπίγνωση τῆς ἐπιτέλεσης τοῦ καθήκοντός τους. Ὁ ταγματάρχης Σάντρο Ἀννόνι, διοικητὴς τοῦ τάγματος Μοντόβι τῆς μεραρχίας Κουντένσε, ὁ ὁποῖος δὲν κατάφερε ποτὲ νὰ προαχθεῖ σὲ συνταγματάρχη, τόσο γιατὶ ἦταν ἐργένης, ὅσο καὶ γιατὶ δὲν κατόρθωσε ν' ἀποκτήσει τήν εὔνοια τοῦ κόμματος, λίγες μέρες πρὶν ξεκινήσουνε γιὰ τὴν Ἀλβανία, ἔβγαλε ἕνα σπουδαῖο καὶ βαρυσήμαντο λόγο πρὸς τοὺς ἄντρες του καὶ τὶς οἰκογένειές τους. «Δὲν σᾶς ὑπόσχομαι νίκη — τοὺς εἶπε — ἀλλὰ σᾶς ὑπόσχομαι ὅτι θὰ κρατήσω ψηλὰ τῆν τιμή μας. Ὁδηγῶ τὰ παιδιά σας στὸν πόλεμο καὶ σᾶς ὑπόσχομαι νὰ φροντίσω σὰν

ἕνας πατέρας νὰ μὴ θυσιαστοῦνε ζωὲς περισσσότερες ἀπ' ὅσες θὰ εἶναι ἀνάγκη». Τί παραπάνω μποροῦσε νὰ πεῖ στὸν ταπεινὸ τοῦτο στρατιώτη γιὰ νὰ τοῦ δώσει νὰ καταλάβει τὸ ρόλο γιὰ τὸν ὁποῖο τὸν σέρνανε σὲ τοῦτο τὸν πόλεμο; Ἐνῶ οἱ ἄντρες ποὺ βρίσκονταν πέρ' ἀπ' τὶς ἀμυντικὲς γραμμές μας, διαθέτανε ἕνα πελώριο, ἕνα λαμπρὸ «γιατί». Κι αὐτὸ ἤτανε ἡ ἄμυνα τῆς πατρικῆς γῆς, ποὺ ἐξηγοῦσε πολλά, πάρα πολλὰ πράγματα.

XIII

ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ ΚΙΝΕΙΤΑΙ

Ἤδη ἀπ' τὸ Φεβρουάριο, οἱ Ἕλληνες κι οἱ ἄλλοι εἴχανε ἀντιληφθεῖ ὅτι στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο δὲν ἐπρόκειτο νὰ σημειωθοῦνε ἄξιες λόγου μετατροπὲς στὶς θέσεις τῶν ἀντιπάλων. Ὁ Μουσσολίνι ὀνειροπολοῦσε — καὶ σ' αὐτὰ τὸν βοηθοῦσε ὁ Καβαλλέρο — ὅτι θὰ μπορούσανε οἱ μεραρχίες μας νὰ ἐξαπολύσουνε μιὰ ἔξοδο. Ὁ Παπάγος κατάφερε χωρὶς μεγάλη δυσκολία νὰ ἐξουδετερώσει τὴν ἀριθμητική μας ὑπεροχὴ μὲ πρόσθετη ἐπίστράτευση καὶ μὲ μεταφορὰ στὸ μέτωπο τῆς Ἀλβανίας τῶν μονάδων ποὺ βρίσκονταν στὰ βουλγαρικὰ σύνορα, ποὺ ἔτσι ἐμείνανε ἀπροστάτευτα· ἰσοφάρισε μὲ τὸν τρόπο τοῦτο τὴν κατάσταση ὅσο τοῦ χρειαζόταν, χωρὶς νὰ ὑποχρεωθεῖ, ὅπως ἤδη εἴδαμε, νὰ ἐγκαταλείψει τὴν ἐπιθυμία του νὰ ἐπιτεθεῖ. Τὸ γεγονὸς ὅτι ἀναλάβανε μοναχοί τους οἱ Ἕλληνες τὴν ἐπίθεση ἀποτελοῦσε γι' αὐτούς καύχημα, ἀλλὰ ὡστόσο γιὰ νὰ τὸ καταφέρουνε ἀφήσανε ἀπροστάτευτους τοὺς ἄλλους τομεῖς. Ἡ γερμανικὴ ἀπειλή, ποὺ ἄρχισε νὰ διαγράφεται στὸν ὁρίζοντα, ἔμενε ἔτσι χωρὶς δυνάμεις ἀντίπαλες γιὰ ν' ἀνακόψουνε τὴν πορεία της. Ἂν καὶ τὶς τρομερὲς μεραρχίες τοῦ Χίτλερ δὲν τὶς ἐφόβιζε καμιὰ ἐχθρικὴ δύναμη.

Ὁ συλλογισμὸς τῶν Ἑλλήνων ἤτανε πάρα πολὺ ἁπλός: ἐμεῖς καταπονοῦμε τοὺς Ἰταλοὺς ἐνῷ στοὺς Ἄγγλους ἐναπομένει ὁ ρόλος νὰ συγκεντρώσουνε τὶς ἀπαιτούμενες δυνάμεις γιὰ ν' ἀναμετρηθοῦνε μὲ τοὺς Γερμανούς. Ἔτσι οἱ Ἄγγλοι

ἐπωμισθήκανε μιὰ παλὺ βαρειὰ εὐθύνη. Τὸ παρακάτω δραματικὸ δίλημμα ἔμπαινε πρὸς στοὺς Ἄγγλους: ἔπρεπε νά ἐγκαταλείψουνε τὴν Ἑλλάδα στὴ μοίρα της καὶ νὰ χρησιμοποιήσουνε ὅλες τους τὶς δυνάμεις στὴ συνέχιση τῆς ἐπίθεσης τῆς Ἀφρικῆς, ἀπ' τὴ Βεγγάζη μὲ κατεύθυνση τήν Τρίπολι (εἶχε ἀποβιβαστεῖ στὸ μεταξὺ στὴν Ἀφρικὴ τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα τοῦ Ρόμμελ) ἢ θὰ ἔπρεπε νὰ καταπιαστοῦνε μὲ τήν ἀντιμετώπιση τῆς γερμανικῆς ἀπειλῆς ἐνάντια στὰ Βαλκάνια: Μεγαλύτερη σπουδαιότητα παρουσίαζε ἡ Ἀθήνα ἢ ἡ Τρίπολι;

Ὁ Τσῶρτσιλ, ποὺ ἤξερε νὰ παίρνει ἀποφάσεις τέτοιες ποὺ σημαδεύανε ἴσια στὸν στόχο, γκρεμίζοντας τὰ φράγματα τῆς γραφειοκρατίας καὶ τὴ ρουτίνα τῆς ἐθιμοτυπίας, ἐκάλεσε στὰ μέσα Φεβρουαρίου τὸν Ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν Ἄντονυ Ἥντεν (1) καὶ τὸν ἔστειλε στὴ Μέση Ἀνατολὴ μὲ πλήρη ἐξουσιοδότηση νὰ ἐκτιμήσει τὴν κατάσταση καὶ ἀκόμα νὰ πάρει καὶ τελειωτικὲς ἀποφάσεις. Ὁ ρόλος τοῦ Ἥντεν ἤτανε ν' ἀκούει καὶ νὰ μεταδίδει, ὁ τρόπος ὅμως μετάδοσης εἰδήσεων θὰ ἔπαιζε ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴ λήψη τῶν ἀποφάσεων τοῦ πολεμικοῦ Ὑπουργείου. Ἡ ἐντολὴ ποὺ εἶχε ὁ Ἥντεν συνοψιζόταν σὲ τοῦτα: «Δὲν εἶστε διόλου ὑποχρεωμένοι νὰ υἱοθετήσετε τὴν ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας ἂν νομίζετε ὅτι αὐτὴ θ' ἀποτελέσει ἄλλη μιὰ ἐπανάληψη τῆς νορβηγικῆς ἀποτυχίας. Ἂν δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καταρτισθεῖ ἕνα ἱκανοποιητικὸ σχέδιο δραστηριότητας δὲν ἔχετε παρὰ νὰ τὸ πεῖτε». Μιὰ ἀπ' τις ἐπιθυμίες τοῦ Τσῶρτσιλ ἤτανε ν' ἀφιερώσει μιὰ ἀπ' τὶς μεραρχίες του, τὴν 6η, γιὰ νὰ καταχτήσει τὴ Ρόδο, ἀλλὰ τό σχέδιό του αὐτὸ συνάντησε τὴν ἄρνηση τοῦ ναύαρχου Κάννιγκαμ, ποὺ πρόβαλλε τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ εὐθύνη προστασίας τῶν θαλάσσιων ἐφοδιοπομπῶν εἶχε ἀποβεῖ τόσο βαρειὰ γιὰ τὸν Ἀγγλικὸ στόλο, ὥστε θὰ τοῦ ἤτανε ἀδύνατο νὰ ὑποστηρίξει και τροφοδοτήσει μιὰ τόσο δύσκολη ἐπιχείρηση.

Στὶς 22 Φεβρουαρίου ὁ Ἥντεν βρισκόταν στὴν Ἀθήνα μὲ τὸν ἀρχηγὸ τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου σὲρ Τζὼν Ντίλλ, τὸν Οὐέβελ καὶ τὸν Λογκμόρ. Ὁ Ἥντεν ἤθελε

νὰ παρακαθίσει ἀμέσως σὲ σύσκεψη μὲ τοὺς εἰδικοὺς Ἕλληνες καὶ ἄλλους, ἡ κάθε ὥρα του ἦτανε πολύτιμη. Ἐνῶ βρέθηκε περιστοιχισμένος ἀπὸ διάφορες προσωπικότητες τῆς ἑλληνικῆς ([2]) κοινωνίας ποὺ σπεύσανε νὰ τὸν συναντήσουνε στό βασιλικὸ παλάτι τοῦ Τατοΐου, ἕνα πελώριο καὶ πλούσιο ἐξοχικὸ σπίτι, κάτι παραπάνω ἀπὸ παλάτι, ποὺ τὸ περιτριγυρίζει ἕνα δάσος ἀτελείωτο, τέτοιο ποὺ δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς ἄλλο σ' ὅλα τὰ περίχωρα τῆς Ἀθήνας. Ὁ βασιλιὰς Γεώργιος παρακάλεσε τὸν Ἤντεν νὰ δεχθεῖ νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸν πρωθυπουργὸ Κορυζῆ. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας ἐναντιώθηκε μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ ἐντολή του ἦτανε νὰ χειριστεῖ στρατιωτικὰ ζητήματα καὶ νὰ μὴν ἀνακατευτεῖ μὲ θέματα πολιτικῆς. Στὸ τέλος ὅμως, μπροστὰ στὴν ἐπιμονὴ τοῦ βασιλιᾶ, δέχτηκε (*).

Τὸ ἑλληνικὸ διάβημα δὲν ἀπέβλεπε σὲ κανένα κρυφὸ σκοπό. Ἁπλῶς καὶ μόνο ὁ Κορυζῆς ἤθελε νὰ διαβάσει στὸν Ἤντεν μιὰ δήλωση ποὺ περιεῖχε τὴ διαβεβαίωση ὅτι ἡ Ἑλλάδα εἶναι ἀποφασισμένη νὰ ἀμυνθεῖ ἔστω καὶ ἐνάντια στοὺς Γερμανούς. Ὑπογράμμισε τὴν ἀναποφασιστικότητα τόσο τῶν Ἄγγλων ὅσο καὶ τῶν Γερμανῶν, ὥσπου νὰ δοῦνε πρὸς τὰ ποῦ θὰ κλίνουν ἡ Γιουγκοσλαβία καὶ ἡ Τουρκία. Ὁ Κορυζῆς νόμιζε ὅτι ὁ Ἤντεν θὰ μποροῦσε νὰ τὸν διαφωτίσει πάνω σὲ τοῦτο τὸ ζήτημα. Ὅλος αὐτὸς ὁ πολιτικὸς πρόλογος ἀπέβλεπε βέβαια στὸ νὰ καταλήξη σὲ μιὰ στρατιωτικὴ συμφωνία, ὅμως ὄχι μιὰ ὁποιαδήποτε συμφωνία, ἀλλὰ μιὰ ὑπολογίσιμη βοήθεια ποὺ θὰ ἐπέτρεπε τὴν πρόταξη ἰσχυρῆς ἀντίστασης στοὺς Γερμανούς.

Μιὰ τόσο ἔντιμη πρόταση κατάληξε νὰ προκαλέσει τόσες ἀμφιβολίες καὶ διχογνωμίες μὲ ἀποτέλεσμα νὰ στάξει πίκρα στὶς καρδιὲς τόσο τῶν Ἄγγλων ὅσο καὶ τῶν Ἑλλήνων,

---

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ἀναγράφει «τὸ Βασιλικὸ παλάτι τοῦ Τατοΐου ἕνα πελώριο καὶ πλούσιο ἐξοχικὸ σπίτι, κάτι παραπάνω ἀπὸ Παλάτι...». Εἶναι γνωστὴ εἰς ὅλους ἡ ἀπέριττος ἐμφάνισις τοῦ βασιλικοῦ θερέτρου. Ἀναγράφει ὅτι «ὁ Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν τῆς Μ. Βρεττανίας ἐναντιώθηκε κ.λ.π.». Πόθεν ἐξάγει τὸ τοιοῦτον;

ὅπως μᾶς μαρτυροῦνε ἀρκετὰ γραφτὰ τόσο τῶν μὲν ὅσο καὶ τῶν δέ. Οἱ ἀγγλο-ἑλληνικὲς διαπραγματεύσεις διαρκέσανε 48 ὥρες κι ἡ κάθε μιὰ παράταξη παρουσίασε μὲ τὸ δικό της τρόπο τὸ ζήτημα. Ὁ Ἤντεν δήλωσε ξαφνικὰ ὅτι, κατὰ τὴν ἀντίληψή του, δὲν ὑπῆρχε καμιὰ πιθανότητα ἡ Γιουγκοαλαβία κι ἡ Τουρκία νὰ μποῦνε στὸν πόλεμο, στὸ πλάι τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἀκόμα καὶ στὴν περίπτωση γερμανικῆς ἐπιδρομῆς στὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος. Ἡ Τουρκία θὰ καταπιανόταν μὲ τὴν ἄμυνα τῆς χώρας της καὶ μόνο. Ὅσο γιὰ τὴ Γιουγκοσλαβία, ἡ ἄβουλη καθοδήγηση τοῦ πρίγκιπα ἀντιβασιλέα Παύλου, τὴν ἔκανε νὰ ἐκδηλώνει πότε φιλοβρεττανικὰ αἰσθήματα καὶ πότε νὰ παρέχει ὑποσχέσεις στοὺς Γερμανούς, πρᾶγμα ποὺ ἔφερνε μεγάλη σύγχυση στὰ δυὸ ἀντίπαλα στρατόπεδα. Ἡ ἐναλλαγὴ αὐτὴ ἀντικαθρέφτιζε μιὰ κατάσταση ἐσωτερικὴ ἐξαιρετικὰ ἀνώμαλη ποὺ δὲν ἀποκλειόταν νὰ καταλήξει — ἕνα τέτοιο πρᾶγμα τὸ ἔλπιζε ὁ Ἤντεν, ἀλλὰ δὲν τὸ πρόβλεπε — σὲ καμιὰ ἀποφασιστικὴ μετατροπή.

Οἱ ἀπόψεις τόσο τοῦ Ἤντεν ὅσο καὶ τοῦ Παπάγου συμφωνούσανε στὸ ὅτι χωρὶς τὴν ἐνεργὸ ἐπέμβαση τὴς Γιουγκοσλαβίας ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδας, ἡ μόνη γραμμὴ ποὺ παρουσίαζε ἱκανὲς προϋποθέσεις γιὰ μιὰ πετυχημένη ἄμυνα ἦταν ἐκείνη ποὺ περνοῦσε ἀνάμεσα στοὺς θεόρατους ὄγκους τῶν βουνῶν Καϊμακτσαλὰν - Βερμίου - Ὀλύμπου, μ' ἄλλα λόγια μιὰ γραμμὴ ποὺ ἐγκατέλειπε ἀπροστάτευτη τὴ Θεσσαλονίκη καὶ ὅλη τὴν ἑλληνικὴ περιοχὴ στ' ἀνατολικὰ τῆς πόλης μὲ τὴν προϋπόθεση νὰ σταματήσουν τὸν ἐχθρὸ στὸν ποταμὸ Ἀλιάκμονα καὶ στὰ φυσικὰ ὀχυρὰ τῆς κεντρικῆς Ἑλλάδας.

Γιὰ νὰ συντονιστεῖ μὲ τὴ νέα τούτη ἀμυντικὴ γραμμὴ ἡ δεξιὰ πτέρυγα τῆς παράταξης στὴν Ἀλβανία θὰ ἔπρεπε νὰ συγκατατεθεῖ σὲ ἑλιγμὸ ὀπισθοχώρησης. Ἀποφασίστηκε ἀκόμα στὶς συγκεντρώσεις τῆς 22 καὶ 23 Φεβρουαρίου (3) νὰ σταλεῖ ἕνα τηλεγράφημα στὸν πρεσβευτὴ τῆς Ἀγγλίας στὸ Βελιγράδι ζητώντας διευκρινίσεις γιὰ τὶς προθέσεις τῆς Γιουγκοσλαβίας. Σὲ περίπτωση ποὺ ἡ ἐπέμβαση τῆς Γιουγκοσλαβίας θὰ ἔπαιρνε τὴν τροπὴ ποὺ ἐπιθυμούσανε, τόσο ὁ Ἤντεν ὅσο καὶ οἱ Ἕλληνες, θὰ ἤτανε δυνατὴ ἡ ὀργάνωση — μὲ σύμ-

πραξη τῶν ἑλληνικῶν καὶ γιουγκοσλαβικῶν δυνάμεων — κοινῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς ποὺ θὰ διερχόταν ἀπ' τ' ἀνατολικὰ τῆς Θεσσαλονίκης κι ἔτσι θὰ προφύλαττε τὴν πόλη ὅσο καὶ τὸ λιμάνι της τὸ τόσο χρήσιμο γιὰ τὴν ἀποβίβαση ἐνισχύσεων.

Πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι γιὰ τὴν ὥρα οἱ τρεῖς διαθέσιμες ἑλληνικές μεραρχίες — ἐλλειπεῖς καὶ μὴ ὄχι μεγάλη συνοχὴ — γιὰ τὴ φρούρηση τῶν συνόρων τῆς Βουλγαρίας, εἶχανε λάβει θέσεις κατὰ μῆκος τῆς «γραμμῆς Μεταξᾶ», σὲ θέσεις δηλαδὴ ποὺ ἐφάπτονταν τὰ σύνορα. Παρόμοιες ὀχυρὲς θέσεις ποὺ θὰ μπορούσανε ν' ἀποδειχτοῦνε ἱκανοποιητικὲς γιὰ ν' ἀποκρούσουνε ἕναν ἐχθρὸ σὰν τὸν Βούλγαρο, ἀποβαίνανε ἀνώφελες προκειμένου ν' ἀντιμετωπιστοῦνε ἀποτελεσματικὰ οἱ Γερμανικὲς μεραρχίες στὴν προέλασή τους. Τέτοια ἐμπόδια φαντάζανε σὰν παιχνιδάκια μπρός τους (*).

Οἱ ἀπόψεις — ἑλληνικὴ κι ἀγγλικὴ — πάνω στὴν κατάσταση τούτη συμπίπτανε, δηλαδὴ ὀπισθοχώρηση στὴν γραμμὴ τοῦ 'Αλιάκμονα — ὅπου θὰ παρατασσόνταν τὸ 'Αγγλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα — καὶ ἐνδεχόμενη σὲ περίπτωση ἐπέμβασης τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ μόνο υἱοθέτηση μιᾶς καινούργιας ἀμυντικῆς γραμμῆς σε περιοχὴ βορειότερα. Τὸ δίλημμα ἤτανε τὸ παρακάτω: Ἡ κίνηση τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων στὴν 'Αλβανία ἔπρεπε ν' ἀρχίσει ἀμέσως γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ σὲ καμιὰ εἰκοσαριὰ μέρες, ἢ ἔπρεπε ν' ἀναβάλουνε τὴν ἔναρξη ἴσαμε νὰ τοὺς ἀπαντήσει στὸ τηλεγράφημα ὁ Κάμπελλ, ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς στὸ Βελιγράδι; Οἱ Ἄγγλοι ὑποστηρίζανε τὴν πρώτη ἄποψη, οἱ Ἕλληνες τὴν δεύτερη. Στὴ σύσκεψη στὸ Τατόϊ συμφωνήθηκε, ὁ Οὐέβελλ νὰ στείλει στὴν Ἑλλάδα τὸ ταχύτερο 100 χιλιάδες ἄντρες μὲ 240 πεδινὰ πυροβόλα, 202 ἀντιαρματικὰ κανόνια, 32 κανόνια μετρίου διαμετρήματος, 192 ἀντιαεροπορικὰ κανόνια καὶ 142 ἅρματα μάχης, δηλαδὴ τὸ 1ο Αὐστραλέζικο Σῶμα Στρα-

---

(*) ΣΗΜ. 'Ελληνικοῦ Γεν. 'Επιτελε!ου Στρατοῦ.— Γράφει περὶ τῆς Γραμμῆς Μεταξᾶ «τέτοια ἐμπόδια φαντάζανε σὰν παιχνιδάκια μπροστά του» δηλ. τῶν Γερμανῶν. 'Αλλ' εἶναι γνωστὸν ὅτι καί ὑπ' αὐτῶν τῶν Γερμανῶν ἀνεγνωρίσθη ἡ ἀξία τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ.

τοῦ, ὁ 1ος Ἀγγλικὸς θωρακισμένος λόχος καὶ ἕνας λόχος πολωνικοῦ πεζικοῦ.

Ὁ Παπάγος διηγοῦνταν, ὅτι στὶς μέρες ποὺ ἐπακολουθήσανε ὕστερα ἀπό τὶς 22 Φεβρουαρίου, καθημερινῶς ἀπευθυνόταν στὸν Ἄγγλο ἀξιωματικὸ ποὺ ἐκτελοῦσε χρέη σύνδεσμου ἀνάμεσα στοὺς Ἄγγλους καὶ τὸ Ἑλληνικὸ Ἀνώτατο Ἀρχηγεῖο καὶ τὸν ἐρωτοῦσε ἂν εἶχε καταφθάσει ἡ ἀπάντηση ἀπ' τὸ Βελιγράδι. Ὁ ἄλλος, πρόσθεσε ὁ Παπάγος, ἀπαντοῦσε πὼς ἀπάντηση δὲν ὑπῆρχε γιατὶ ἁπλούστατα ὁ Κάμπελ, δὲν μποροῦσε νὰ τὴ δώσει. Ὁ ἀντιβασιλέας Παῦλος ἤτανε φιλογερμανός, ὁ νεαρὸς βασιλιὰς Πέτρος φίλαγγλος, ὅλοι εἴχανε πάρει ἀπὸ φόβο τοὺς Γερμανούς, ὥστε σ' ἕναν τέτοιο κυκεώνα ἤτανε ἀδύνατο νὰ ξεκαθαρίσει κανεὶς ποιὸς ἤτανε ὁ πραγματικὸς γιουγκασλαβικὸς προσανατολισμός. Στὶς 2 Μαρτίου ὁ Ἤντεν κι ὁ Ντὶλλ ξαναγυρίσανε στὴν Ἑλλάδα. Στὸ μεταξὺ ἐπιταχυνόταν ὁ ρυθμὸς τῶν γεγονότων. Τὴν πρώτη Μαρτίου, οἱ Γερμανικὲς μεραρχίες διαβήκανε τὸ Δούναβη καὶ μπήκανε στὴ Βουλγαρία, μὲ τὴ θέλησή της, ἡ ὁποία στὸ μεταξὺ εἶχε προβεῖ σέ ἐπιστράτευση τῶν δυνάμεών της.

Ὁ Ἄγγλος πρεσβευτὴς κι ὁ στρατηγός, μείνανε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτὸ ὅταν μάθανε ὅτι οὔτε στὰ χαρτιὰ δὲν εἶχαν ἀκόμη καταστρωθεῖ τὰ σχέδια γιὰ τὸν ἑλιγμὸ ἀναδίπλωσης τῶν ἑλληνικῶν μεραρχιῶν τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ καὶ τῶν ἀλβανικῶν θέσεων. Ὁ Παπάγος πρόβαλλε (4) γιὰ δικαιολογία τὴν καθυστέρηση τῆς ἀπάντησης τοῦ Κάμπελλ ἀπ' τὸ Βελιγράδι, δήλωσε δὲ ὅτι τὸ μόνο ἀποφασιστικὸ μέτρο θὰ ἦταν νὰ κληθοῦν οἱ μεραρχίες που ἀποτελούσανε τὸ ἀγγλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα νὰ καταλάβουνε θέσεις στὴ γραμμὴ Μεταξᾶ, πέρ' ἀπὸ τὰ σύνορα, σὲ μιὰ ἐκτεταμένη γραμμή, πίσω ἀπ' τὴν ὁποία ἔτσι κι ἀνοίγανε μιὰ διάβαση οἱ Γερμανοί, θὰ βρίσκανε κενό. Ὁ Ἤντεν καὶ ὁ Ντὶλλ οὔτε θελήσανε νὰ ἐξετάσουνε τὸ σχέδιο τοῦτο, ποὺ βρισκόταν σὲ κατάφορη ἀντίθεση μὲ τὶς ἀποφάσεις τοῦ Φεβρουαρίου καὶ τηλεγραφήσανε στὸν Οὐέβελλ ποὺ ἄφησε τὸ στρατηγεῖο του στὸ Κάϊρο καὶ κατάφτασε στὶς 3 Μαρτίου στὴν Ἀθήνα. Ἡ πολεμικὴ ἐνάντια στὸν Παπάγο — εἶχε ἐκδηλωθεῖ πλέρια μιὰ ἔκδηλη κι ἔν-

τονη διαφορὰ ἀντιλήψεων — ξανάρχισε. Ὥσπου στὸ τέλος ὁ ἀρχιστράτηγος ἔκανε ἔκκληση πρὸς τὸν βασιλιὰ Γεώργιο νὰ πείσει τοὺς Ἄγγλους ν' ἀσπαστοῦνε τὴν ἄποψή του (*).

Ὅπως συμβαίνει συχνὰ σὲ κάτι τέτοιες περιπτώσεις, ἡ διαφορὰ λύθηκε μὲ κάποιο συμβιβασμὸ ποὺ ἀποδείχτηκε ὅμως κατοπινὰ ἀπ' τὰ πράγματα καταστρεπτικός. Τρεῖς ἦταν οἱ ἐκδοχὲς ποὺ παρουσιάζονταν: νὰ σταλοῦν οἱ ἀγγλικὲς μεραρχίες στὴ γραμμὴ Μεταξᾶ (πολὺ ἀμφίβολο ἤτανε ἂν θά καταφέρνανε νὰ λάβουν θέσεις ἐγκαίρως), νὰ ἀναλάβουν οἱ Ἄγγλοι νὰ ὀργανώσουν τὴν ἄμυνα στὶς θέσεις τοῦ Ἀλιάκμονα, θὰ συμμετείχανε δὲ καὶ τρεῖς ἑλληνικὲς μεραρχίες ποὺ θὰ συγκροτηθοῦν ἀπὸ μονάδες τῆς Θράκης κι ἀπὸ φρουρὲς ποὺ βρίσκονταν στὸ ἐσωτερικό, (δηλαδὴ 23 τάγματα θὰ ὑπερασπίζανε τὴ γραμμὴ τοῦ Ἀλιάκμονα ἀντὶ 35 ποὺ εἶχε ἀποφασιστεῖ στ'ς 22 Φεβρουαρίου), ἢ νὰ ἐγκαταλείψουνε κάθε ἰδέα νὰ στείλουνε στρατεύματα γιὰ νὰ βοηθήσουνε τὴν Ἑλλάδα. Ἡ πρώτη ἐκδοχὴ θὰ μποροῦσε ν' ἀποβεῖ ἐξαιρετικὰ καταστρεπτικὴ γιὰ τὸ στράτευμα, μιὰ κι ἔτσι ὅπως θὰ βρισκόταν παρατεταγμένο σὲ μιὰ τόσο ἐκτεθειμένη καὶ ἰσχνὴ γραμμή, δὲν θὰ μποροῦσε νὰ προτάξει ἀποτελεσματικὴ ἀντίσταση στὴ στρατιὰ τοῦ στρατάρχη Λίστ. Ἡ τελευταία ἐκδοχὴ ποὺ ἤτανε καὶ ἡ πιὸ λογικὴ (μιὰ καὶ τὰ πράγματα στὴν Ἀφρικὴ παίρνανε διαφορετικὴ τροπὴ χάρη στὴ δραστηριότητα τοῦ Ρόμμελ) βρισκόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴ γνώμη τοῦ Τσῶρτσιλ καὶ τοῦ Ἥντεν ποὺ δὲν τοὺς διέφευγε τὴν προσοχὴ ὁ δυσμενὴς ἀντίχτυπος ποὺ θὰ εἶχε ἡ προμελετημένη ἐγκατάλειψη τῆς Ἑλλάδας. Ἀπόμενε μονάχα ἡ δεύτερη ἐκδοχή, ἡ ὁποία σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη τοῦ Οὐέβελλ, θὰ μπροροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ γιατὶ ὅπως δείχνανε τὰ πράγματα, Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ δὲν θὰ ἐπιτίθονταν στὴν Ἀφρικὴ πρὶν ἀπ' τὰ

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Παρὰ τὰς σημειωθείσας μετὰ τῶν Βρεττανῶν διαφορὰς ὡς πρὸς τὰς καταληπτέας ἀμυντικὰς γραμμάς, πρὸς συγκράτησιν τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως, ἐπῆλθε τελικῶς συμφωνία, διὰ τὴν κατάληψιν τῆς γρα μῆς Καϊμακτσαλὰν - Βέρμιον - Ὄλυμπος διατηρουμένου τοῦ Ἀλβανικοῦ μετώπου καὶ τοῦ πρὸς Βουλγαρίαν τοιούτου.

τέλη τοῦ καλοκαιριοῦ. Οἱ τρεῖς ἐν ἐνεργείᾳ ἑλληνικὲς μεραρχίες ποὺ εἴχανε καταλάβει θέσεις στὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ ἢ σὲ θέσεις ἄλλης ἀμυντικῆς γραμμῆς θὰ μένανε ἐκεῖ, ἡ παράταξη τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου θ' ἄρχιζε νὰ μετακινεῖται, οἱ ἄλλες τρεῖς μεραρχίες ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συγκροτηθοῦν ἀπὸ ἄλλα σώματα καὶ οἱ Ἄγγλοι θ' ἀναλαβαίνανε ν' ἀντιμετωπίσουν τοὺς Γερμανοὺς σὲ μιὰ ἀποφασιστικὴ μάχη. Φάνηκε ἀμέσως ὅτι ὁ συμβιβασμὸς αὐτὸς ποὺ γίνηκε μὲ τὴν ἐπιμονὴ τοῦ Παπάγου, ἤτανε ἄτυχος.

Ὁ Τσῶρτσιλ, μετὰ ποὺ συνεννοήθηκε μὲ τοὺς συμβούλους του, ἔστειλε στὸν Ἤντεν, (5) ὁ ὁποῖος στὸ μεταξὺ τοῦ εἶχε ὑποβάλλει τὸ κείμενο τῆς ἐπιτευχθείσης συμφωνίας στὴν Ἀθήνα, ἕνα γεμάτο ἀμφιβολίες κι ἐπιφυλάξεις μήνυμα ποὺ λὲς καὶ προανάγγελνε τὴν ἀντίθεση τῆς συμφωνίας γιὰ τὴν ἄρνηση νὰ σταλοῦνε ἐνισχύσεις στὸ ὕψος ἐκείνων ποὺ συμφωνήθηκαν. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας στὴν Ἀθήνα, Πάλαιρετ, ποὺ εἶχε τὸ θάρρος τῆς γνώμης, ἀντέδρασε, μόλις πληροφορήθηκε τὸ μήνυμα τοῦ Τσῶρτσιλ, μ' ἕνα ἔντονο τηλεγράφημα ποὺ ἔστειλε στὸν Ἤντεν στὸ Κάϊρο, ὅπου εἶχε γυρίσει στὸ μεταξύ: «Πῶς εἶναι δυνατὸ νὰ ἐγκαταλείψουμε τὸν βασιλιὰ τῆς Ἑλλάδας ὕστερα ἀπ' τὶς διαβεβαιώσεις ποὺ τοῦ δώσανε ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ καὶ ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Αὐτοκρατορικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου;». Στὸ μεταξὺ ἡ ἐπιχείρηση «Λαμπρότης» (ἔτσι ὀνομάστηκε συμβατικὰ ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴν Ἑλλάδα) ἄρχισε. Μιὰ πρώτη ἀποστολὴ εἶχε ξεκινήσει ἀπ' τὴν Αἴγυπτο μὲ κατεύθυνση τὸν Πειραιᾶ. Βρίσκουνταν ἀκόμα στὴν Ἑλλάδα μὲ πολιτικὰ καὶ ὁ μίστερ Βάττ. Ὁ μίστερ Βὰττ δὲν ἤτανε ἄλλος, ἀπὸ τὸν μέραρχο σὲρ Χένρι Μαίτλαν Οὐΐλσον, γνωστὸν μὲ τὸ ὄνομα «Τζοῦμπο» Οὐΐλσον, πρωταγωνιστὴς τοῦ Ἀφρικανικοῦ πολέμου, ἀρχηγὸς τῶν δυνάμεων τῆς δυτικῆς ἐρήμου, τὸν ὁποῖο ἀποσύρανε ἀπ' τὸ ζωτικὸ τοῦτο θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεων (ὅπου τὸν ἀντικατέστησε ὁ στρατηγὸς Νὴμ) γιὰ νὰ τὸν στείλουνε νὰ τὰ βγάλει πέρα μὲ μιὰ ὑπόθεση ποὺ ἤτανε καταδικασμένη. Κάποιος κύριος Οὐΐλσον συνεργαζόταν στενὰ μὲ τὸν κύριο Βάττ. Καὶ ὁ μίστερ Οὐΐλσον ἤτανε ὁ Πάτρικ Οὐΐλ-

σον, γυιὸς τοῦ στρατηγοῦ. Ὅπου ἀποδείχνεται ὅτι ἡ ἐπιδαψίλευση ἀξιωμάτων σὲ μέλη τῆς οἰκογένειας δὲν ἀποτελοῦσε ἀποκλειστικὰ προνόμιο τῶν δικῶν μας ἀνωτάτων ἀξιωματικῶν.

Ἡ Ἀγγλικὴ διπλωματία κατέβαλε μιὰ ὕστατη προσπάθεια γιὰ νὰ παρασύρει τὴ Γιουγκοσλαβία καὶ τὴν κυβέρνηση Ζβέτκοβιτ στὸ στρατόπεδο τῶν συμμάχων. Στὶς 5 Μαρτίου ὁ Κάμπελλ, μετὰ ἀπὸ συζήτησή του μὲ τὸν Ἤντεν, γύρισε στὸ Βελιγράδι κομίζοντας ἕνα γράμμα τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἀγγλίας πρὸς τὸν ἀντιβασιλέα Παῦλο. Ἀλλὰ ὁ ἀντιβασιληὰς ἔλειπε ἀπὸ τὴ Γιουγκοσλαβικὴ πρωτεύουσα, γιατὶ εἶχε πάει μυστικὰ στὸ Μπερχτεσγκάντεν, στὴν «ἀετοφωληὰ» γιὰ νὰ συζητήσει μὲ τὸν Χίτλερ. Αὐτό, δὲν ἐμπόδισε μετὰ τρεῖς μέρες κάποιο συνταγματάρχη Γιουγκοσλάβο, τὸν Πέρνεστιτς, νὰ καταφθάσει ἀεροπορικῶς, στὴν Ἀθήνα μὲ ἀκαθόριστη ἀποστολή, κρυβόμενος κάτω ἀπ' τὸ κοινὸ ὄνομα τοῦ μίστερ Χόπ. ([6]). Ὁ συνταγματάρχης συζήτησε, ἐντελῶς ἐπιπόλαια, τὴ δυνατότητα παροχῆς βοηθείας στὴν Γιουγκοσλαβία ἀπ' τὴν Ἀγγλία. Ὁ ἐπίλογος τῶν μπερδεμένων τούτων γεγονότων ἦτανε ἡ ἀβεβαιότητα καὶ δραματικότητα ποὺ ἐπικράτησε στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο (εἶχε δὲ καὶ τὸν ἀντίχτυπό της στὸ στρατιωτικό). Στὶς 25 Μαρτίου ἡ Γιουγκοσλαβία προσεχώρησε στὸ Τριμερὲς Σύμφωνο Ἰταλίας - Γερμανίας - Ἰαπωνίας (ἡ Βουλγαρία εἶχε ἤδη προσχωρήσει τὴν πρώτη Μαρτίου). Δυὸ μέρες μετά, στὶς 27 Μαρτίου, ἕνα πραξικόπημα καθαιροῦσε τὸν ἀντιβασιλέα, ἀποκαθιστοῦσε στὸ θρόνο τὸν ἀνήλικο βασιλιὰ Πέτρο 2ο καὶ ἔδινε τὴν ἐξουσία στὸν στρατηγὸ Σιμόβικ. Τὸ πραξικόπημα εἶχε χαρακτῆρα καθαρὰ ἀντιγερμανικὸ μιὰ καὶ ἔτσι τὸ ἀντιλαμβάνονταν τὰ πλήθη ποὺ εἴχανε κατεβεῖ στὸ δρόμο καὶ σχηματίσανε διαδηλώσεις ζητωκραυγάζοντας ὑπὲρ τοῦ βασιλιᾶ Πέτρου καὶ τῶν Ἄγγλων. Ὁ Σίμοβικ δὲν ἦτανε καὶ τόσο διατεθημένος νὰ στέρξει νὰ ταχθεῖ ἀποφασιστικὰ μὲ τὸ μέρος τῶν συμμάχων, ἀλλὰ τὸ ρεῦμα ποὺ εἶχε δημιουργηθεῖ στὰ Βαλκάνια ἦτανε τόσο δυνατὸ ποὺ τίποτε δὲν μποροῦσε νὰ τοῦ ἀντισταθεῖ. Τὸ ἀνέκοψε δὲ μόνο μὲ τὸ σπαθί της ἡ Γερμανία. Ἔτσι ὕστερα ἀπὸ

τόσο αἷμα, τόσους κόπους, τέτοιες ταπεινώσεις, ἡ Ἰταλία ὑποχρεώθηκε νὰ περιοριστεῖ σὲ δευτερεύοντα ρόλο.

Ἀξίζει τὸν κόπο νὰ κάνουμε ἐδῶ κάποια παρένθεση γιὰ νὰ διηγηθοῦμε πῶς τοὺς δισταγμοὺς τῶν Ἑλλήνων νὰ παραχωρήσουνε «ἐλευθερία δράσης» στὸ στρατηγὸ Οὐΐλσον καὶ τὸ Γέν. Ἐπιτελεῖο, διαδεχθήκανε διαβήματα Ἑλλήνων πρὸς τοὺς Γερμανούς. Φυσικὰ πρωτοστατοῦσε ἡ φιλογερμανικὴ μερίδα (*). Ὁ Ἕρμπαχ ([7]) διαβεβαίωνε σ' ἕνα μήνυμά του, ὅτι κάθε ἀντίσταση στοὺς Γερμανούς, ὅταν θὰ ξαπολοῦσαν τὴν ἐπίθεσή τους, θεωροῦνταν «χωρὶς ἐλπίδα ἀλλὰ ὡστόσο θεωροῦνταν ἀπαραίτητη γιὰ λόγους ἐθνικῆς ἀξιοπρέπειας». Στὴν Ἀθήνα ὅλοι παραδέχονταν ὅτι «ἦτανε πιὰ καταδικασμένος ὁ πόλεμος αὐτὸς ποὺ τόση ἐπιτυχία εἶχε σημειώσει κατατροπώνοντας τοὺς μισητοὺς Ἰταλούς». Τὰ παζαρέματα μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἀκολουθήσανε πολλὰ πλάγια μέσα. Τὸ Γερμανικὸ Προξενεῖο τῆς Θεσσαλονίκης γνωστοποιοῦσε στὶς 12 Μαρτίου, ὅτι κάποιος συνταγματάρχης Πετίνης παρουσιάστηκε στὸν πρόξενο, ἀπὸ μέρους κάποιου ἀνώτερου ἀξιωματικοῦ τῆς στρατιᾶς τοῦ βορρᾶ, καὶ πρότεινε: «τὴν κατάπαυση τῶν ἐχθροπραξιῶν στὸ ἀλβανικὸ μέτωπο σὲ περίπτωση ποὺ οἱ Γερμανοὶ θ' ἀντικαταστοῦσαν τοὺς Ἰταλούς... καθὼς ἐπίσης καὶ τέλειο ἀποκλεισμὸ τῶν Ἰταλῶν ἀπὸ τὶς συζητήσεις ποὺ θὰ διεξάγονταν μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Γερμανίας γιὰ τὸν διακανονισμὸ τῶν ἀλβανικῶν ἐδαφικῶν ὑποθέσεων» (**).

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ἀναφέρει τὴν ὕπαρξιν φιλογερμανικῆς μερίδος. Τοιαύτη μερὶς δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα: Πιθανὸν νὰ ὑπῆρχον ἄτομά τινα.

(**) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Παζαρέματα δὲν ἔγιναν μὲ τοὺς Γερμανούς. Οὐδαμόθεν δὲ βεβαιοῦται τὸ διάβημα τοῦ ἀναφερομένου Συνταγματάρχου πρὸς τὸν Γερμανὸν Πρόξενον Θεσσαλονίκης. Ὁ Ἕλλην Πρωθυπουργὸς ἐπανηλειμμένως εἶχε δηλώσει καὶ ἐγγράφως ἀκόμη ὅτι ἡ Ἑλλὰς θὰ ἀνθίστατο εἰς Γερμανικὴν ἐπίθεσιν. Τουναντίον οἱ Γερμανοὶ εἶχον προβῆ ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου ἀκόμη καὶ μετέπειτα εἰς διαφόρους βολιδοσκοπήσεις καὶ προτάσεις λίαν δελεαστικάς, ἀλλ' ἀπερρίφθησαν ἅπασαι.

Τέτοια μιὰ περιορισμένη πρωτοβουλία ἔλαβε χώρα βέβαια πρὶν τὴν παράδοση τοῦ Ἀπριλίου. Ἄλλα διαβήματα γίνηκαν στὶς 16 Μαρτίου. Καὶ στὶς 25 Μαρτίου κάποιο μέλος τοῦ ὑπουργείου ποὺ δὲν διευκρινίστηκε ποτὲ ἀκριβῶς ποιό ἤτανε (ἡ κυβέρνηση διέψευσε κατηγορηματικὰ ὅτι ἔλαβε παρόμοια πρωτοβουλία) ἔστελνε στὸ ναύαρχο Κανάρη, ἀρχηγὸ τῶν Γερμανικῶν Μυστικῶν Ὑπηρεσιῶν, ἕνα ὁλότελα ἐμπιστευτικὸ ἔγγραφο, τὸ ὁποῖο νὰ διαβιβαστεῖ στὸ Χίτλερ. Φυσικὰ περιεῖχε καινούργιες προτάσεις. Ὁ πρεσβευτὴς Ρίττερ τῆς Βιλχεμστράσσε, στὰ χέρια τοῦ ὁποίου κατέληξε τὸ ἔγγραφο, ἤθελε νὰ τὸ διαβιβάσει στὸν Ρίμπεντροπ ποὺ ἀρνήθηκε νὰ τὸ παραλάβει, ὅπως κι ὁ Κέϊτελ στὸν ὁποιο τὸ μεταβίβασε κατόπι. Ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἀξιωματούχους δίσταζε ν' ἀναλάβει μιὰ πρωτοβουλία ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ σὰν μιὰ σιωπηρὴ συμφωνία γιὰ ἔναρξη διαπραγματεύσεων. Εἶχε καταρτιστεῖ στὴν ἐντέλεια ἡ πολεμικὴ μηχανὴ γιὰ ἕνα σκοπό, γι' αὐτὸ ἐκδήλωνε ἀδράνεια σὲ ἄλλα ἐπίπεδα. (8)

Ἡ χρεωκοπία τῆς ἐπίθεσης τοῦ Μαρτίου ἀποτέλεσε γερὸ χτύπημα στὶς φαντασιοπληξίες τοῦ Μουσσολίνι. Ἐκεῖνος, σὲ κάτι τέτοιες περιπτώσεις εὕρισκε τὸν τρόπο ν' ἀναλαμβάνει γρήγορα, ἀλλὰ τὸ ζεμάτισμα αὐτὸ τῆς κοιλάδας Ντέσνιτσα τὸν ἔτσουζε πολύ. Μόλις ξαναβρέθηκε στὸ περιβάλλον τοῦ Παλάτσο Βενέτσια ἄρχισε τὶς ἀπειλές, καὶ ἀπαιτοῦσε μὲ κάθε θυσία νὰ βρεθοῦνε οἱ ὑπεύθυνοι ποὺ συντελέσανε στὸ νὰ κάνει « τόσο ἄσχημη ἐντύπωση ». Ὁ Μπαντόλιο εἶχε ἁπλώσει τὰ πλοκάμια του παντοῦ συλλέγοντας πληροφορίες, ἀκόμη καὶ κουσέλια, εἶχε δὲ ἀποσυρθεῖ ἀπὸ κάθε δημόσια δραστηριότητα μὲ πρόθεση νὰ ξεκουραστεῖ καὶ νά περιμένει νὰ σημάνει ἡ ὥρα του, ποὺ στὴν πραγματικότητα δὲν σήμανε παρὰ δυόμισυ χρόνια ἀργότερα. Βρισκόταν σ' ἐπαφὴ μὲ τὸν Ἀκουαρόνε (9) γιὰ νὰ καταφέρει νὰ πληροφορήσει τὸ βασιλιὰ ὅτι ἤτανε διατεθειμένος ν' ἀναλάβει τὴν ἀρχηγία. Διέθετε δὲ καὶ ἕνα σχέδιο ἐπιχείρησης ἱκανὸ νὰ δώσει, κατὰ τὴν ἀντίληψή του, ἀποτελεσματικὴ λύση στὸ ζήτημα. Καὶ τοῦτο ἤταν ἡ ἐπίθεση

πρὸς τὸ βορρᾶ, στὸν τομέα τῆς 9ης Στρατιᾶς (σχέδιο πο εἶχε υἱοθετήσει ἀργότερα κι ὁ Γκουτζόνι, ἀλλὰ συναντοῦσε τὴν ἀντίθεση τοῦ Καβαλλέρο).

Στὸν Βιττόριο Ἐμμανουέλε, ὁ Ντοῦτσε ἔστειλε μιὰ ἔκθεση ἀναφερόμενη στὸ ταξίδι του στὴν Ἀλβανία. Στὴν ἔκθεση αὐτή, σύμφωνα μὲ τὰ ὅσα ἀναφέρει ὁ Πουντόνι στὸ ἡμερολόγιό του, δὲν προσπάθησε οὔτε νὰ μετριάσει τὶς δυσκολίες ποὺ παρουσιάζονταν, ἀλλὰ καὶ οὔτε νὰ ἀποκρύψει τὴ χρεωκοπία τῆς ἐπίθεσης. Καυχιόταν κιόλας ὁ Μουσσολίνι ὅτι εἶχε προαισθανθεῖ, πρὶν τὴν ἐπίθεση, ὅτι θά κατέληγε σὲ ἀποτυχία, χωρὶς ὡστόσο καὶ νὰ ἐξηγάει γιατὶ τὴν ξαπόλυσε. Διαβεβαίωνε ὁ Μουσσολίνι ὅτι «τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατεύματος στεκόταν πολὺ ψηλὰ ἀπὸ τοὺς διοικητὲς μεραρχίας καὶ κάτω, αὐτὸ τὸ διαπίστωσα καὶ προσωπικά, καὶ παρ᾽ ὅλα τὰ καμώματα τῶν ὑπευθύνων». Τέτοια δὲν ἤτανε ἡ πραγματικότητα. Ὁ στρατὸς πολεμοῦσε, ἀλλὰ πῶς μποροῦσε κανείς νὰ ἰσχυρισθεῖ ὅτι ἐπικρατοῦσε ἀνάμεσά του τρομερὰ ὑψηλὸ φρόνημα; Στὸ τέλος ὁ Μουσσολίνι ὑποσχόταν νὰ ξαναεπιχειρήσει νέα ἐπιθετικὴ δράση μὲ τὴ συνδρομὴ μιᾶς καὶ μόνης μεραρχίας, ποὺ διαθέτει σκληρὴ ἐξάρτηση πυροβολικοῦ, γιὰ τὸ τέλος τοῦ μηνός. Ἡ μόνη ἐλπίδα εἶναι νὰ πραγματοποιηθεῖ ρῆγμα στὶς ἀμυντικὲς γραμμὲς τοῦ ἐχθροῦ, νὰ ἐγκατασταθεῖ ἐκεῖ προγεφύρωμα γιὰ ν᾽ ἀποκοπεῖ τελικὰ στὰ δυὸ ἢ ὅλη παράταξη». Ἤτανε κι αὐτὰ μιὰ ἀπ᾽ τὶς φαντασιοπληξίες τοῦ Μουσσολίνι ποὺ οὔτε ἡ ἐξέλιξη τῆς κατάστασης, οὔτε τὸ ἔδαφος ἐπιτρέπανε τὴν πραγματοποίησή τους, τοὺς ἔκοψε δὲ τὸν οἶστρο τὸ ξάφνιασμα τῆς Γιουγκοσλαβίας. ([40])

Ὁ Χίτλερ εἶχε γίνει ἔξω φρενῶν μὲ τὴν μεταστροφὴ αὐτὴ τῆς Γιουγκοσλαβίας. Ὅταν τὴν πληροφορήθηκε, τὸ πρωινὸ τῆς 27 Μαρτίου, νόμιζε ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ ἀστεῖο. Ἀργότερα καταλήφτηκε ἀπὸ ἕναν ὑστερικὸ παροξυσμό, ὅπως τοῦ συνέβαινε σὲ τέτοιες περιστάσεις, συγκάλεσε δὲ σὲ σύσκεψη τοὺς στενούς του συνεργάτες, τὸν Γκαῖριγκ, τὸν Κέϊτελ, τὸν Γιόντλ, τὸν Ρίμπεντροπ, διάταξε δὲ νὰ καταστρώσουνε σχέδια γιὰ τὴν ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς Γιουγκοσλαβίας σὰν στρατιωτικὴ ὀντότητα καὶ σὰν ἔθνος, παράγ-

γειλε δὲ τὰ σχέδια τῆς ἐκστρατείας ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα νὰ ἀναθεωρηθοῦνε κάτω ἀπ' τὸ πρῖσμα τῆς δημιουργηθείσης νέας κατάστασης. Θερμὰ παρακαλοῦσε τὸ Ντοῦτσε «νὰ μὴν καταπιαστεῖ τὶς μέρες τοῦτες μὲ καμιὰ νέα ἐπιχείρηση στὴν Ἀλβανία», νὰ συμπράξει στὴν ἐνίσχυση τῶν ἀλβανο-γιουγκοσλαβικῶν συνόρων καὶ συμβούλευε «ἀπόλυτη ἐχεμύθεια καὶ μεγάλο ἔλεγχο στὴ διαβίβαση σοβαρῶν πληροφοριῶν — σὰν τῆς ἐπικειμένης γερμανικῆς ἐπίθεσης — σὲ μόνα τὰ ἐνδεδειγμένα ὑψηλὰ πρόσωπα». Ὁ Μουσσολίνι ἀπάντησε τὴν ἐπομένη μέρα (11) διαβεβαιώνοντάς τον ὅτι ἀνέβαλε «τὴν ἐπίθεση ποὺ ἤτανε στὰ πρόθυρα», ὅτι ἄλλες ἑπτὰ μεραρχίες θὰ στέλνονταν στὰ σύνορα τῶν Ἄλπεων γιὰ νὰ ἐνισχύσουνε τὶς ἑπτὰ ποὺ ἤδη ὑπάρχουνε ἐκεῖ καὶ τοὺς 15.000 ἄντρες τῆς συνοριακῆς φρουρᾶς καὶ ὅτι τὸ μυστικὸ θὰ διαφυλαχτεῖ ἀπόλυτα. Οἱ ὁδηγίες τοῦ Χίτλερ ἀποτελέσανε ἀντικείμενο νέας ἐπεξεργασίας ἀπ' τὸ ἀπαράμιλο τοῦτο ὄργανο (τεχνικὰ ἄρτιο, γύρω στὰ 1941, ὅσο εἶναι δυνατὸ σ' ἕνα ἀνθρώπινο ἔργο νὰ εἶναι ἄρτιο) τοῦ Γερμανικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου. Ἔτσι, στὸ μικρὸ χρονικὸ διάστημα μεταξὺ τῆς 27 Μαρτίου καὶ τῆς αὐγῆς τῆς 6ης Ἀπριλίου, οἱ Γερμανοὶ στρατηγοὶ εἴχανε καταστρώσει τὰ σχέδια τῆς ἐπιθετικῆς δράσης ἐνάντια στὴ Γιουγκοσλαβία, τὴν ἐναρμονίσανε μέ τὴν ἐπιχείρηση Μαρίτα ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, καὶ δώσανε τὶς δέουσες ὁδηγίες στοὺς συμμάχους τους Ἰταλοὺς καὶ Οὔγγρους. Δὲν τὸ βάζει νοῦς ἀνθρώπου πῶς μπόρεσε ἡ Γιουγκοσλαβία ποὺ τὴν ξεσχίζανε τόσες ἐσωτερικὲς διαμάχες νὰ καταφέρει μὲ τὴ σειρά της νὰ ἑτοιμαστεῖ γιὰ ν' ἀντιμετωπίσει ἕναν τέτοιο κίνδυνο ποὺ μὲ τόση ἐλαφρότητα, σὰ μεθυσμένη ἀπ' τὰ λικνίσματα ἑνὸς βάλς, εἶχε προκαλέσει.

Ὁ Καβαλλέρο, ποὺ ἤτανε μεγάλης διορατικότητας ἄνθρωπος, ρίχτηκε μὲ τὰ μοῦτρα στὴ μελέτη τῆς νέας κατάστασης, ὅπως αὐτὴ διαμορφώθηκε μετὰ ἀπὸ τὴν προσχώρηση τῆς Γιουγκοσλαβίας στὸ ἀντίπαλο στρατόπεδο, μὲ συνέπεια τὴν ἐπικείμενη ἐπίθεση τῆς Γερμανίας ἐναντίον της. Τὰ τμήματα στρατοῦ, πού, στὸν πολυβασανισμένο τομέα τῆς κοιλάδας Ντέσνιτσα, ἑτοιμάζονταν γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦν μὲ τὰ κοντάκια

ἐνάντια στὶς ἑλληνικὲς ἀμυντικὲς θέσεις, διοχετευτήκανε πρός τὴ γεμάτη παγίδες Γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο. Καὶ μὲ μεγάλη ἀνακούφιση ἔμαθε, τὴν παραμονὴ ἀκριβῶς τῆς ἐπίθεσης, ἐνάντια στὶς ἐχθρικὲς θέσεις, τὸ τάγμα Μοντοβί τῆς μεραρχίας Κουντένσε, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ καταλάβει νέες θέσεις σὲ ἄλλη περιοχή. Τότε, στὶς 27 Μαρτίου, ὁ Γκουτζόνι τηλεγράφησε στὸν Καβαλλέρο ν' ἀναστείλει κάθε ἐπιθετικὴ ἐνέργειά καὶ νὰ «καταβάλλει κάθε προσπάθεια νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἄμυνα πρὸς τὴν Γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο μὲ τὴν κατάλληλη τοποθέτηση δυνάμεων, κατὰ προτίμηση μεραρχιῶν ποὺ νὰ μὴν ἔχουνε ἀμιγὴ σύνθεση πεζικοῦ, στὰ ἐπίκαιρα σημεῖα». Καὶ στίς 29 Μαρτίου, ὁ Μουσσολίνι διαβίβαζε στὸν ἴδιο τὸν Καβαλλέρο τὶς δικές του ὁδηγίες: «Εἶναι φανερὸ ὅτι μπαίνοντας στὸν πόλεμο ἐνάντια στὸν ἄξονα καὶ συνενώνοντας τὶς δυνάμεις της μὲ τῆς Ἑλλάδας, ἡ Γιουγκοσλαβία θὰ προσπαθήσει νὰ μᾶς προσβάλλει ἀπ' τὰ νῶτα καὶ τὰ πλευρά. Γι' αὐτὸ εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητο νὰ προετοιμάσουμε τὴν ἄμυνά μας καὶ νὰ καταφέρουμε ν' ἀντισταθοῦμε ὅσο καιρὸ θὰ χρειαστεῖ ἡ Γερμανία νὰ κάμψει τὴ δύναμή της καὶ νὰ συνενωθεῖ μαζί μας. Ὁ ἀπαιτούμενος χρόνος γι' αὐτὴ τὴ δουλειὰ ὑπολογίζεται σὲ δέκα μὲ δεκαπέντε μέρες. Σύντομα καταφθάνει κοντά σου ἡ μεραρχία Μεσσίνα, ἀλλὰ ὡστόσο σοῦ προτείνω ν' ἀποσύρεις ἀπ' τὸ δυτικὸ μέτωπο δυὸ μεραρχίες τὶς ὁποῖες νὰ παρατάξεις στὸ βόρειο μέτωπο μὲ τὶς τέσσερεις ἄλλες ποὺ ἤδη βρίσκονται ἐκεῖ καὶ μὲ ὅτι ἄλλες ἀκέραιες μονάδες μπορεῖς ἀκόμα νὰ διαθέσεις. Τὸ μέτρο εἶναι ἀρκετὰ λεπτό, ἀλλὰ ὁλότελα ἀναγκαῖο. Τὸ δυνατότερο μέτωπο πρέπει νὰ δώσει βοήθεια στὸ πιὸ ἀδύνατο, ποὺ εἶναι κι ὅλας τὸ περισσότερο ἐκτεθειμένο. Πρέπει ὅλοι οἱ ἄνδρες, ἀπὸ τὸν πρῶτο ὡς τὸν τελευταῖο, νὰ βάλουνε καλὰ στὸ μυαλό τους ὅτι πρέπει ν' ἀντισταθοῦνε μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου, μὲ θάρρος κι αὐταπάρνηση, ἕως ὅτου ἡ Γερμανικὴ ἐπέμβαση δώσει μιὰ λύση στὴν κατάσταση».

Ἐπαναλαμβανόταν ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ ἐπιταγὴ γι' ἀντίσταση. Καὶ ὁ Γκουτζόνι ἀπ' τὴν ἄλλη, ὑποδείκνυε καθαρὰ ὅτι τὰ Ἰταλικὰ στρατεύματα τῆς βόρειας Ἠπείρου, ἔπρεπε ν' απο-

συρθοῦνε σὲ νέα ἀμυντικὴ γραμμὴ στὴν περιοχὴ πίσω ἀπὸ τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ Δρίνου, ἐγκαταλείποντας ἔτσι τὸ Σκούταρι στοὺς Γιουγκοσλάβους. Τέτοια μιὰ ἄποψη, τῆς χωρὶς μάχη ἐγκατάλειψης τῆς περιοχῆς, εἶχε ἀσπαστεῖ καὶ ὁ Μουσσολίνι ὁ ὁποῖος καὶ ὑπόγραψε σχετικὲς κατηγορηματικὲς διαταγές. Στὴν ἀρχὴ ὁ Καβαλλέρο συγκατατέθηκε. «Ἐγκατάλειψη Σκούταρι ἁπλοποιεῖ ἔργο ἀμύνης. Κατευθύνω τὶς προσπάθειές μου σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες σας». Ἀργότερα ὅμως, ἀντελήφθηκε ὁ Καβαλλέρο ὅτι μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ ἀπόκλειε κάθε νέα εὐκαιρία ἀναδίπλωσης. Καὶ ἀποφάσισε νὰ κρατήσει ὅλες τὶς θέσεις, μηδὲ τοῦ Σκούταρι ἐξαιρουμένου. «Οἱ ἀναγνωρίσεις ποὺ διενήργησε ἀποδεικνύουνε τὸ βάσιμο τῆς πρόθεσής μου νὰ διατηρήσω ἀκόμη καὶ τὸ Σκούταρι». «Δίνω αὐτὴ τὴ διαταγή: πρέπει νὰ ὑπερασπίσουμε τὸ Σκούταρι μὲ κάθε θυσία, ἀκόμα καὶ ἂν περικυκλωθεῖ καὶ πολιορκηθεῖ». «Πιστεύω ὅτι ἔχω δίκαιο νὰ θέλω νὰ κρατήσω τὸ Σκούταρι. Ἕνας ἀρχηγὸς δὲν ἀκούει μονάχα τὰ ὅσα τοῦ λένε τὰ γύρω γεγονότα· πρέπει νὰ καθοδηγεῖται καὶ λίγο ἀπ' τὸ ὑποσυνείδητό του». «Καταβάλουμε κάθε προσπάθεια γιὰ νὰ μὴ μᾶς ξεφύγει τὸ Σκούταρι. Γιατὶ ἐγὼ θεωρῶ ζήτημα τιμῆς γιὰ τὸ στράτευμα νὰ μὴν ἐγκαταλείψουμε στοὺς Σέρβους ἕνα τέτοιο ὄνομα, Σκούταρι, (12) τὴν ὥρα ποὺ οἱ Γερμανοὶ θὰ μπαίνουν μέσα στὴν πόλη τοῦ Οὔσκοὺμς (Σκόπια, Σημείωση συγγραφέας).

Τὰ γεγονότα δώσανε δίκαιο στὸν Καβαλλέρο. Κατὰ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Τσέζαρε Ἀντρέ, ἀρχηγοῦ τῆς Μυστικῆς Ὑπηρεσίας Πληροφοριῶν, ἕνα τέχνασμα τῆς ἰταλικῆς κατασκοπείας συνετέλεσε ἀποτελεσματικὰ στὸ ν' ἀποτραπεῖ, στὴν ἀρχὴ τῶν ἐχροπραξιῶν, μιὰ γιουγκοσλαβικὴ ἐπιθετικὴ δραστηριότητα ἐνάντια στὸ Σκούταρι. Ἡ ὑπηρεσία μας Πληροφοριῶν εἶχε κατορθώσει νὰ προμηθευτεῖ τὸν κρυπτογραφικὸ κώδικα τῶν Γιουγκοσλάβων, καὶ μετάδωσε ἀπ' τὸ ραδιόφωνο μήνυμα, στὸ ὁποῖο δινοταν ἐντολὴ ἀναδίπλωσης τοῦ στρατοῦ τῆς περιοχῆς στὰ ἐνδότερα τῆς χώρας. Ἡ διαταγὴ ἔγινε πιστευτὴ κι ἄρχισε κιόλας ἡ ἐκτέλεση. Ὡσότου ν' ἀνακαλυφτεῖ ὁ δόλος, ἡ ὀπισθοχώρηση εἶχε πάρει τέτοια ἔκταση ποὺ καθι-

στοῦσε ἀδύνατη κάθε ἐπανόρθωση, γιατὶ στὸ μεταξὺ συντελέστηκε καὶ ἡ τελικὴ καταστροφὴ τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ στρατοῦ, μιὰ ἀπ' τὰ χτυπήματα τῶν Γερμανῶν καὶ μιὰ ἀπὸ τὴ δραστηριότητα τῶν τμημάτων στρατοῦ τῆς δεύτερης ἰταλικῆς Στρατιᾶς τοῦ στρατηγοῦ 'Αμπρόζιο ποὺ προελαύνανε ἀπὸ βορρᾶ. Θὰ μποροῦσε κανείς, κατὰ τὴν ἀντίληψή μου, νὰ ἰσχυριστεῖ ὅτι τὸ τέχνασμα αὐτὸ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ 'Αμὲ συνετέλεσε ἀποφασιστικὸ στὴν ἀναζωπύρωση τοῦ ἠθικοῦ τῶν ἀντρῶν καὶ τὴν ἐπιδίωξη συντονισμένης δράσης μεταξὺ τῶν μονάδων τοῦ στρατεύματος, αὐτῶν τῶν ἴδιων ποὺ λίγο πιὸ πρὶν κυριευμένοι ἀπὸ ἀπελπισία καὶ βαριεστημάρα, δείχνανε νὰ ἔχουνε πολὺ λίγη διάθεση γιὰ πόλεμο. Μ' ὅλο ποὺ ὁ Καβαλλέρο ἀπεκόμισε τὴν ἐντύπωση ὅτι προσχεδίασε περίφημα καὶ κατάφερε νὰ πετύχει ἕνας πρώτης τάξης ἐλιγμός, στὸ βάθος γιὰ ὅλ' αὐτὰ αἰτία στάθηκε τὸ ἀδύναμο τοῦ χαρακτήρα τῶν Γιουγκοσλάβων.

'Ενῶ τὸν Καβαλλέρο τὸν εἶχε κυριέψει ἀνησυχία γιὰ τὸ πῶς θ' ἀντιμετωπιστεῖ ἡ ἐπίθεση τῆς μεγάλης σὲ ὄγκο γιουγκοσλαβικῆς στρατιᾶς, τὸν Παπάγο ἐξακολουθοῦσε νὰ κατέχει ἡ γνωστὴ μανία του γιὰ κατάκτηση, ἔστω κι ἀνώφελα πιά, ὁλοένα μεγαλύτερης ἐδαφικῆς περιοχῆς, γι' αὐτὸ κι ἐξέδιδε ὁλοένα διαταγὲς γιὰ νέες σκληρὲς κι αἱματηρὲς ἐπιθέσεις (*). Οἱ Ἕλληνες ἐκδηλώνανε συνεχῶς ἐπίμονη ἐπιθετικὴ δραστηριότητα στὴν προεξοχὴ τοῦ Τεπελενιοὺ, δυὸ μέρες δὲ πρὶν τὴν εἰσβολὴ τῶν Γερμανῶν διεξῆγαν σκληρὴ μάχη, μὲ τοὺς ἀλπίνους τοῦ 5ου συντάγματος γιὰ τὴν κυριότητα τῆς θέσης Γκοῦρι ἢ Ταπίτ, στὸν τομέα τῆς 3ης Στρατιᾶς.

'Ο Χίτλερ, τὴν παραμονὴ τῆς ἔναρξης τῆς ἐπιθετικῆς δραστηριότητας στὰ Βαλκάνια, ἔστειλε στὸν Μουσσολίνι —

(*) ΣΗΜ. 'Ελληνικοῦ Γεν. 'Επιτελείου Στρατοῦ.—'Απαράδεκτος χαρακτηρισμὸς τοῦ 'Αρχιστρατήγου ὃν παρουσιάζει ὡς ἔχοντα τὴν μανίαν τῶν κατακτήσεων, ἐνῶ ἁπλούστατα συνεχίζετο ἡ νικηφόρος ἐπιθετικὴ ἐνάργεια. Τὴν ἀναφερομένην ἐπιθετικὴν δραστηριότητα δύο ἡμέρας πρὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως ἀπετέλει τοπικὸν ἐγχείρημα πρὸς βελτίωσιν τῶν θέσεων, καθ' ὃ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι 6 ἀξιωματικοὶ καὶ 198 ὁπλῖται.

ὁ ὁποῖος μὲ τὴ σειρά του τὸ διαβίβασε ὅλο χαρὰ καὶ στὰ σβέλτα στὸν Καβαλλέρο — ἕνα μήνυμα ([13]) στὸ ὁποῖο καθώριζε σὰν «πρωταρχικὸ ὅρο ἐπιτυχίας» τὴν ἀποτελεσματικὴ ἄμυνα τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἀλβανία. Αὐτὸ ἐπεῖχε θέση πιστοποιητικοῦ καλῶν ὑπηρεσιῶν ποὺ κάποιο ὑψηλὸ πρόσωπο ἀπονέμει σὲ κάποιο ὑποταχτικό του, μὲ σκοπὸ νὰ συγκαλύψει στὰ μάτια τοῦ κόσμου κάποια ἀδεξιότητά του. κι αὐτὴ τὴν ἔννοια ἔχει ἡ παραχώρηση τέτοιας μιᾶς ἱκανοποίησης μὲ τὴν ἐκδήλωση μιᾶς σχετικῆς τιμῆς. Οἱ φασιστικές ἐφημερίδες — ποὺ στὴν ἀρχὴ δὲ δείχνονταν καὶ τόσο ἐκλεχτικὲς προκειμένου γιὰ θέματα προπαγάνδας, περιοριζόμενες στὸ νὰ συγυρίζουνε ἐξακολουθητικὰ κι ἐπίμονα τὸν Ἤντεν — ἀναγγείλανε μ' ἐκπληχτικὴ σοβαρότητα ὅτι ὅταν τὸ χιόνι ἔλυωσε στὶς γύρω στὰ Τίρρανα βουνοκορφὲς ἀποκαλύφθηκε γραμμένη μὲ πελώρια γράμματα ἡ λέξη DUX. Τὸ ὁποῖο κι ἀποδειχνόνταν ἄριστος οἰωνὸς γιὰ τὴ νίκη,

Τρεῖς μεγάλες μονάδες ἤτανε ὅλη κι ὅλη ἡ δύναμη τοῦ «αὐτοκρατορικοῦ» ἐκστρατευτικοῦ σώματος ποὺ κατέφθασε πραγματικὰ στὴν Ἑλλάδα: ὁ 1ος Ἀγγλικός θωρακισμένος λόχος μὲ ἀρχηγὸ τὸν στρατηγὸ Τσάριγκτον (*), ἡ 2η νεοζηλανδικὴ μεραρχία μὲ διοικητὴ τὸν στρατηγὸ Φρεῦμπεργκ καὶ ἡ 5η αὐστραλιανὴ μεραρχία μὲ διοικητὴ τὸν στρατηγὸ σὲρ Ἴβεν Μάκεϋ. Ἀπ' τὶς 21 Μαρτίου ὡς τὶς 2 Ἀπριλίου, καταφθάσανε ἐγκαίρως καὶ λάβανε θέσεις μάχης στὸν Ἀλιάκμονα, ὁ θωρακισμένος λόχος καὶ ἡ νεοζηλανδικὴ μεραρχία. Τὰ ἄλλα τμήματα, ἀργοπορημένα λίγο ἀπ' τὴν κακοκαιρία καὶ λίγο ἀπὸ τὴν τροπὴ ποὺ εἴχανε πάρει τὰ πράγματα στὴ ναυμαχία στὸ Ἀκρωτήρι Μανταπάν, βρίσκονταν ἀκόμα στὸ δρόμο, ἢ καλύτερα καταμεσὶς στὴ θάλασσα ὅταν ἐξαπολύ-

---

ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ,— Πρόκειται περὶ τῆς 1ης τεθωρακισμένης Βρεττανικῆς Ταξιαρχίας (ἀναγράφει 1ον τεθωρακισμένον λόχον)

θηκε ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεση. Ὁ στρατηγὸς Οὐΐλσον, ποὺ ἡγοῦνταν τοῦ πιὸ σημαντικοῦ τμήματος τοῦ ἀγγλο-ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὑποχρεώθηκε νὰ φοράει ὡς τὸ τέλος τὰ πολιτικά του ροῦχα, γιατὶ οἱ Ἕλληνες, ἂν καὶ διαγραφόταν καθαρά πιὰ στὸν ὁρίζοντα ἡ Γερμανικὴ ἀπειλή, ἐπιδιώκανε ὡστόσο νὰ κρατήσουνε τὰ προσχήματα, τρέφοντας καὶ τὴν ὕστατη στιγμὴ κάποια ἀμυδρὴ ἐλπίδα ὅτι θὰ ἤτανε δυνατὸ ν' ἀποφύγουνε τὴν ὀργὴ τοῦ Χίτλερ ἂν δὲν τὸν προκαλούσανε. Ὁ ἴδιος φόβος ἐξ ἄλλου εἶχε κρατήσει δέσμιους τοὺς Γιουγκοσλάβους. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἀγγλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Ντίλλ, σὲ μιά του ἐπίσκεψη στὸ Βελιγράδι στὸ βραχὺ διάστημα μεταξὺ τῆς ἀνατροπῆς τοῦ ἀντιβασιλέα καὶ τῆς ἐπίθεσης τῶν Γερμανῶν, διεπίστωσε ἕνα ζωηρὸ φιλοβρεττανικὸ ρεῦμα, ἀλλὰ συνάμα καὶ μεγάλη ἀναποφασιστικότητα και σύγχιση ἀπόψεων.

Οἱ Ἄγγλοι σχολιαστὲς δειχτήκανε τρομερὰ ἀπαισιόδοξοι στὶς περιγραφές τους τὶς σχετικὲς μὲ τὴ δύναμη τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ποὺ τέθηκε στὴ διάθεση τοὺ Οὐΐλσον καὶ τὴν χαραχτηρίσανε ἀνάξια λόγου. Ἐπρόκειτο γιά τὰ τελευταῖα ὑπολείμματα τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστράτευσης, πού, ὅπως τὸ ἔχουμε ἤδη πεῖ, καταφτάσανε ἀπὸ τὴ Θράκη καὶ τὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, ὅπου ἐκτελοῦσαν χρέη φρουρᾶς. Κατώτερα βέβαια κατὰ πολὺ σὲ ζητήματα τεχνικῆς καὶ ἀποδοτικότητας ἀπὸ τὰ ἄλλα ποὺ μάχονταν στὴν Ἀλβανία. Ἡ «11η θωρακισμένη μεραρχία», γιὰ τὴν ὁποία ὁ Παπάγος ἔτρεφε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ μποροῦσε μιὰ χαρὰ νὰ τὰ βγάλει πέρα μὲ τοὺς ἀλεξιπτωτιστές, εἶχε ἐνταχτεῖ στὶς δυνάμεις τοῦ στρατηγοῦ Οὐΐλσον, γιὰ τὶς ὁποῖες ὅμως ἀποτέλεσε μεγάλη πηγὴ ἀνησυχίας (*). Περιλάμβανε ὁλόκληρο ἑτερόκλητο δειγματολόγιο ἀπὸ ἐπιταγμένες μοτοσυκλέττες πολιτῶν, ἰδιωτικὰ αὐτοκίνητα, ἰταλικὰ ἅρματα μάχης, λάφυρα τοῦ πολέμου ποὺ φτιάχτηκαν ὅπως-ὅπως γιὰ νὰ ξαναχρησιμοποιηθοῦνε στὴ μάχη

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Ἡ Μηχανοκίνητος Μεραρχία διετέθη τελικῶς εἰς τὸ Τμῆμα Στρατιᾶς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ὑπὸ τὸν Στρατηγὸν Οὐΐλσον ὑπήγοντο μόνον δύο Ἑλληνικαὶ Μεραρχίαι αἱ XII καὶ XX.

καὶ μεταγωγικὰ ποὺ ὅταν βρίσκονταν σὲ κίνηση κάνανε ἕνα δαιμονισμένο θόρυβο. Ὁ Οὐΐλσον ἀποφάσισε νὰ τοποθετήσει τὰ τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ σὲ θέσεις ὀρεινές, τὶς ὁποῖες θεωροῦσε ὅτι ἀνταποκρίνονταν καλύτερα στὶς δυνατότητές τους, τὸ δὲ πεζικὸ καὶ πυροβολικό του ἐγκατέστησε στὸ στένωμα καὶ τὴν πεδιάδα ὅπου ἐπίσης παράταξε καὶ τὸν ὄγκο τῶν ἁρμάτων μάχης.

Οἱ διαταγὲς τοῦ «Τζοῦμπο» Οὐΐλσον ἤτανε τεχνικὰ ἀνεφάρμοστες, ὑπαγορεύονταν δὲ ἀπὸ τὸ αἴσθημα ἀπελπισίας ποὺ κυριαρχοῦσε τούτη τὴν ὥρα. Ἔγινε ἕνας ὑπολογισμὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου καὶ μετρηθήκανε οἱ ἀγγλοελληνικὲς δυνάμεις ποὺ ταχτήκανε ν' ἀντιμετωπίσουνε τὶς δυνάμεις τῆς 12ης Στρατιᾶς τοῦ στρατάρχη Λίστ (πέντε μεραρχίες θωρακισμένες πάντζερ, δύο μηχανοκίνητες, τρεῖς μεραρχίες μ' ἐλαφρότερη ἐξάρτηση καὶ ὀρεινές, τριάντα συντάγματα Ταγμάτων Ἀσφαλείας (SS) τῆς μεραρχίας Ἀδόλφος Χίτλερ, μονάδες ἐξαιρετικὰ φανατισμένες μὲ τὴ ναζιστικὴ ἰδεολογία). Τὰ ἀγγλο-ἑλληνικὰ τάγματα ἀπὸ ἅρματα μάχης ἀνέρχονταν σὲ 7 ἀντὶ 18 ποὺ διαθέτανε οἱ Γερμανοὶ (δηλαδὴ 176 ἅρματα μάχης ἀπ' τὴ μιά, ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλη 1907), τὰ τάγματα πεζικοῦ ἀνέρχονταν σὲ 70, μὲ 72 τῶν ἀντιπάλων, κανόνια 427 μὲ 1086, ἀντιαεροπορικὰ τηλεβόλα 228 μὲ 1549, ὅλμοι 445 μὲ 1080 καὶ ἀεροπλάνα 45 μὲ 1000. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἐνδεχόμενο νὰ ἐπιδέχονται κάποια διόρθωση, (παράδειγμα τ' ἀεροπλάνα τῶν ἀγγλο-ἑλλήνων ἤτανε τουλάχιστον τὰ διπλά), ἡ δυσαναλογία ὅμως τῶν δύο στρατῶν ἔγκειτο ὄχι τόσο στὴν ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ τῶν Γερμανῶν ὅσο στὴν ἱκανότητά τους νὰ διεισδύουνε βαθειὰ στὶς γραμμὲς τῶν ἀντιπάλων. Τὰ ἀγγλικὰ ἅρματα μάχης ἤτανε μεσαίου ἢ ἐλαφροῦ τύπου σὰν τὰ A9, τὰ A10 καὶ τὰ A13 ποὺ δὲν μπορούσανε ν' ἀντιταχτοῦνε στὰ γερμανικὰ πάντζερ. «Δὲν διέθεταν οὔτε τὸν κατάλληλο θωρακισμό, οὔτε ἐπαρκῆ ἀριθμὸ ὅπλων, τὸ δὲ ἔδαφος, τέτοιο ποὺ παρουσιαζόταν μὲ τὸ τέλος τοῦ χειμώνα, ἀπετελοῦσε τροχοπέδη στὶς κινήσεις τοῦ στρατοῦ». Τὸ συγκροτημένο σῶμα, ἔτσι ὅπως ὀνομάστηκε ἡ στρατιὰ ποὺ τέθηκε κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Οὐΐλσον (ἡ ὁποία ὡστόσο ἐξαρτιό-

ταν, ἔστω καὶ ὀνομαστικά, ἀπ' τὸν Παπάγο) πῆρε σάρκα καὶ ὀστᾶ ὕστερα ἀπὸ μπόλικα παζαρέματα, ἀντιζηλίες, ἐκδηλώσεις δυσπιστίας (*). Φτάνει νὰ ποῦμε ὅτι ὅταν ὁ Κάνιγκαμ συγκατατέθηκε στὴν ἀποστολὴ τοῦ ἀγγλικοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος στὴν Ἑλλάδα πρόσταξε ταυτόχρονα νὰ ὀργανωθεῖ ἡ ἐκκένωση τῶν δυνάμεών του.

Πολλὰ ἐξαρτιόνταν ἀπὸ τὴ δύναμη τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ στρατοῦ (ὀχτακόσιες χιλιάδες ἄντρες, κατὰ ποῦ λέγανε τὰ χαρτιά). Ὁ δὲ Παπάγος — ποὺ τὰ μυαλά του εἴχανε πάρει ἀρκετὸ ἀέρα ἀπ' τὶς ἀλλεπάλληλες νίκες στὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο — κατέστρωσε ἕνα μεγαλειῶδες σχέδιο, ποὺ πρόβλεπε συγκέντρωση τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ στρατοῦ στὴ βόρεια Σερβία καὶ τὸ ὁποῖο ἂν καὶ ἐγκατέλειπε στὰ χέρια τῶν Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν μεγάλη ἐδαφικὴ περιοχὴ τῆς χώρας, παρουσίαζε ὡστόσο μεγαλύτερες δυνατότητες ἐπιτυχίας γιὰ τὴν ἐπιδιωκόμενη ἄμυνα (**). Ὁ Παπάγος στ' ὄνομα τῆς λογικῆς καὶ τῆς ὀρθῆς ταχτικῆς, ἀπαιτοῦσε ἀπ' τοὺς Γιουγκοσλάβους νὰ συγκατατεθοῦνε σὲ μιὰ θυσία ποὺ δὲν μπορέσανε οἱ Ἕλληνες νὰ ἐπιβάλλουνε στὸν ἑαυτό τους ἐγκαταλείποντας τὴ γραμμὴ Μεταξᾶ, ἢ διενεργώντας ἀναδίπλωση ἀπ' τὰ Ἀλβανικὰ ἐδάφη ὅπου εἴχανε προχωρήσει. Οἱ Γιουγκοσλαβικὲς μεραρχίες ἤτανε πανίσχυρες, σύμφωνα μὲ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Παπάγου, γιατὶ ἤτανε ἐνισχυμένες σὲ ἀριθμό. Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἤτανε ἐξαιρετικὰ ἀδύνατες γιατὶ τὶς ὑπονομεύσανε στοιχεῖα σὰν τὸ φυλετικὸ μίσος καὶ ἡ ἀντίθεση ἰδεῶν ποὺ ἀντικαθρεφτίζονταν ἀπ' τὴν κοινωνία στὸ στράτευμα.

Ἡ δωδεκάμερη ὅλο κι ὅλο ἀντίσταση ποὺ πρόβαλλε ἡ

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ. — Αἱ ἀνωτέρω δύο Μεραρχίαι ὑπήγοντο ὑπὸ τὸν Βρεττανὸν Στρατηγὸν μόνον διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις,

(**) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ. — Ἀπαράδεκτοι χαρακτηρισμοὶ διὰ τὸν Ἕλληνα Ἀρχιστράτηγον ὡς «ὁ δὲ Παπάγος ποὺ τὰ μυαλά του εἴχανε πάρει ἀέρα...». Ὁ Παπάγος δὲν «ἀπαιτοῦσε» ἀπὸ τοὺς Γιουγκοσλάβους, ἀλλ' ἐξέθεσεν εἰς αὐτοὺς τὰς ἀπόψεις του.

Γιουγκοσλαβία στὶς στρατιὲς τοῦ ἄξονα (μὲ τοὺς Ἰταλοὺς καὶ τοὺς Γερμανοὺς ἑνωθήκανε ἀργότερα οἱ Οὔγγροι) δίνει τὸ μέτρο τῆς ἱκανότητας τοῦ στρατοῦ της. Τὸ βιβλίο τοῦτο εἶναι ἀφιερωμένο ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο στὸν ἰταλο - ἑλληνικὸ πόλεμο, ἂν δὲ καμιὰ φορὰ τὰ ἴδια τὰ γεγονότα μὲ ὑποχρεώνουνε νὰ προβῶ σὲ διευκρινίσεις καὶ συσχετίσεις μὲ ἄλλα γεγονότα, πάντα προσπαθῶ νὰ κρατιέμαι σὲ περιορισμένα ὅρια, ὅσο τὸ ἀπαιτεῖ ἡ περίσταση, γιὰ ν' ἀποφύγω ἔτσι στὴ διήγησή μου μεγάλο μάκρος καὶ φλυαρία περιττή. Θὰ πρέπει ὡστόσο νὰ σταματήσω στὸ ζήτημα τῆς ἑλληνο - σλαυο - ἀγγλικῆς σύσκεψης ποὺ γίνηκε στὸν σιδηροδρομικὸ σταθμὸ Κέναλι, στὰ σύνορα Ἑλλάδος - Γιουγκοσλαβίας. Ἐλάβανε μέρος στὴ δραματικὴ αὐτὴ νυχτερινὴ συνάντηση, ὁ Οὐΐλσον ἐκ μέρους τῶν Ἄγγλων, ὁ Παπάγος ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ τέλος ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Ζάνοβιτς συνοδευόμενος ἀπ' τὸν συνταγματάρχη Περεστσιτς, ὁ ἴδιος ποὺ ἐξετέλεσε λίγο πρίν, ὅπως εἴδαμε, κάποια μυστηριώδη ἀποστολὴ στὴν Ἀθήνα, χωρὶς θετικὸ ἀποτέλεσμα.

Ἡ συνάντηση βάσταξε τέσσερεις ὧρες, ἀπ' τὶς δέκα τὸ βράδυ ὡς τίς δυὸ τὸ πρωί, καθένας δὲ ἀπ' τούς συνομιλητὲς ἐξέθεσε, κατὰ τὴ διάρκειά της, τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολούσανε τὸν καθένα προσωπικὰ ὅσο καὶ τὴ χώρα ποὺ ἀντιπροσώπευε. Ὁ Ζάνοβιτς ζητοῦσε μὲ κάθε θυσία νὰ κρατηθεῖ ἡ Θεσσαλονίκη, τὸ μόνο λιμάνι ποὺ θὰ συντελοῦσε στὸ ν' ἀποτραπεῖ ἡ ἀπομόνωση τῆς Γιουγκοσλαβίας. Ὁ Παπάγος, κάτω ἀπ' τὴν ἐπίρρεια τῶν ὀνειροπολημάτων του, ἀπαιτοῦσε νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ γιουγκοσλαβικοῦ στρατοῦ στὴ βορεινὴ περιοχὴ τῆς Σερβίας (*). Ὁ Οὐΐλσον γνωστοποιοῦσε στὴ συγκέντρωση ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ σώματος δὲν εἶχε ὁλοκληρωτικὰ συντελεστεῖ καὶ ὅτι

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Στρατοῦ. — Καὶ εἰς τὴν σελίδα αὐτὴν γράφει: «Ὁ Παπάγος κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίρροια τῶν ὀνειροπολημάτων του ἀπαιτοῦσε νὰ συγκεντρωθεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ στρατοῦ κλπ.». Ὡς καὶ ἀνωτέρω πρόκειται περὶ ἐκθέσεως ἀπόψεων ἀπὸ τῆς ἑλληνικῆς πλευρᾶς καὶ ὄχι περὶ ἀπαιτήσεως.

γιὰ τὴν ὥρα ἤτανε διαθέσιμοι μόνο ἕνας λόχος θωρακισμένων καὶ μιὰ μεραρχία πεζικοῦ. Ὁ Ζάνοβιτς ἔμεινε μὲ τὸ στόμα ἀνοιχτό, ὁ Ντὶλλ εἶχε κάνει λόγο στὸ Βελιγράδι γιὰ μιὰ θωρακισμένη μεραρχία καὶ ὄχι λόχο. Τελικὰ δὲν ἐπιτεύχθηκε καμιὰ συμφωνία στὸ ζήτημα τῆς σύνθεσης τῆς παράταξης ποὺ θ' ἀντιπαραταχτεῖ στοὺς Γερμανούς. Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωση ποὺ θὰ παίρνανε κάποια ἀπόφαση, δὲν θὰ φτάνανε σὲ κανένα θετικὸ ἀποτέλεσμα γιατὶ θὰ ἦταν ἀδύνατο στὶς ἀργοκίνητες γιουγκοσλαβικὲς μεραρχίες, τὶς λίγες ὧρες ποὺ ὑπολείπονταν ὡς τὴν ἔναρξη τῆς ἐπίθεσης τοῦ Λίστ, νὰ προλάβουνε νὰ καταφτάσουνε στὶς ἀμυντικὲς γραμμὲς καὶ νὰ καταλάβουνε τὶς θέσεις τους.

Ὁ Παπάγος κι ὁ Ζάνοβις ὡστόσο μείνανε σύμφωνοι νὰ διενεργήσουνε μιὰ ὁρμητικὴ ἐπίθεση στὴν Ἀλβανία (15) ἐνάντια στοὺς Ἰταλούς. Ὁ Οὐΐλσον παρευρισκόταν ἀδιάφορος. Καταλάβαινε ὅτι μιὰ τέτοια παρέκβαση ἀπ' τὸ σχέδιο δελέαζε τόσο τοὺς Ἕλληνες ὅσο καὶ τοὺς Γιουγκοσλάβους, ἀλλὰ κατὰ βάθος στεροῦνταν ἀπὸ κάθε θετικὸ ἀποτέλεσμα σχετικὰ μὲ τὸν τελικὸ σκοπό. Λαθέψανε ὁ Καβαλλέρο κι ὁ Γκουτζόνι ὑπερεκτιμώντας τὴ γιουγκοσλαβικὴ ἀπειλή, δὲ διαπράξανε ὅμως λιγότερο χοντροκομμένο λάθος οἱ Παπάγος καὶ Ζάνοβιτς στηρίζοντας τὶς ἐλπίδες τους στὸν πόθο τους νὰ πετύχουνε τὸ τελικὸ «ξεκαθάρισμα» τῶν Ἰταλῶν στὴν Ἀλβανία. Ὁ Ζάνοβιτς ὑποχρεώθηκε νὰ ρίξει ἐνάντια στοὺς Ἰταλοὺς τέσσερεις μεραρχίες ποὺ θὰ προχωρούσανε ἀπὸ τρεῖς κατευθύνσεις μὲ στόχο τὰ Τίρρανα. Ὁ Παπάγος ὑποσχόταν ὅτι οἱ στρατιές του τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου θὰ διενεργοῦσαν ἐπίθεση, ἡ μιὰ ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση Κορυτσᾶ - Ἐλμπασὰν - Τίρρανα κι ἡ ἄλλη τὴν κατεύθυνση Μπεράτι - Τίρρανα. Ὁ Παπάγος ἔκανε ὄνειρα ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ ρίξει τὶς μεραρχίες μας στὴ θάλασσα ἀκριβῶς τὴν ὥρα ποὺ ξεσποῦσε ἡ γερμανικὴ ἐπίθεση (*). Καὶ τὸ πιὸ σπουδαῖο

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Ἐκφράζεται καὶ πάλιν εἰρωνικῶς διὰ τὸν Ἕλληνα Ἀρχιστράτηγον: «Ὁ Παπάδος ἔκανε ὄνειρα ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ ρίξη τὶς μεραρχίες μας στὴ θάλασσα . . .».

ἦταν ὅτι κάτι τέτοιο τὸ φοβοῦνταν κι οἱ δικοί μας ἀνώτεροι ἀξιωματικοί. Ἕνας διπλωμάτης τῆς Ἰταλικῆς Πρεσβείας στὸ Βερολίνο, διεκτραγωδεῖ μὲ τὰ πιὸ μελανὰ χρώματα τὴ νευρικότητα, τὸν πανικὸ σχεδὸν ποὺ προδίδανε τὰ μηνύματα ποὺ τὴν ὥρα τούτη καταφτάνανε ἀπ' τὴ Ρώμη.

Ὁ Καβαλλέρο προέβαινε βιαστικὰ στὴν ἐνίσχυση τῆς μεθόριας γραμμῆς Ἀλβανίας καὶ Γιουγκοσλαβίας ἐνῷ ἔγραφε: «Καταπιάστηκα νὰ ἐνισχύσω στὰ γρήγορα τὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς Στρατιᾶς στέλνοντας γι' αὐτὸ τὸ σκόπὸ σὲ τούτη τὴν περιοχή τὴ μεραρχία Φιρέντζε, ποὺ μόλις κατέφτασε καὶ τὸ τάγμα ἀλπίνων Ἴντρα. Πρὸς τὴν κατεύθυνση τοῦ Ντιμπράνο εἶχε παραταχτεῖ ἡ μεραρχία Κουντένσε καὶ τά τάγματα ἱππικοῦ Μιλάνο καὶ Ἀόστα. Στὴ μεραρχια Πούλιε, ἐνισχυμένη ἀπὸ μερικὰ τάγματα καραμπινιέρων καὶ τῆς οἰκονομικῆς φρουρᾶς καὶ στὸν ὅμιλο Διαμάντι ἀνατέθηκε ὁ ρόλος ν' ἀνακόψουν κάθε ἐπιθετικὴ δραστηριότητα προερχόμενη ἀπ' τὴν περιοχὴ τοῦ Δρίνου. Στὴν περιοχὴ τοῦ Σκούταρι συγκεντρώθηκε ἡ μεραρχία τῶν Κενταύρων».

Μόλις εἶχε περάσει μιὰ βδομάδα ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγε ὁ Μουσσολίνι κι ὅλη ἡ προσπάθεια τοῦ Καβαλλέρο συγκεντρωνόταν στὸ νὰ καταφέρει ν' ἀναγείρει τὸ «τεῖχος», παραμερίζοντας κάθε σκέψη γιὰ ἐπίθεση, Ἡ δουλειὰ ποὺ ἀναθέσανε οἱ Γερμανοὶ στὰ στρατεύματά μας στὴν Ἀλβανία ἦτανε, ὅπως ἤδη ἔχομε δεῖ, νὰ κρατήσουνε ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀμυντικὴ ταχτική. Ἡ στρατιὰ τοῦ Λίστ κατεύθυνε τὴν ἐπίθεσή της ἴσα κατ' ἐπάνω στὴ Θεσσαλονίκη, ὁπότε μὲ τὴν ἐπίτευξη ἑνὸς ἀποφασιστικοῦ ρήγματος στὶς γραμμὲς νὰ πετύχει ν' ἀποκόψει τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Ἀπ' τὴ Θεσσαλονίκη κι ἐκεῖ, προχωρώντας πρὸς βορρά, πεζικὸ καὶ πάντσερ θὰ πραγματοποιοῦσαν ἕνωση μὲ μιὰ ἄλλη φάλαγγα ποὺ ξεκινώντας ἀπ' τὴ Σόφια θὰ εἶχε εἰσβάλει, θὰ εἶχε διαβεῖ τὸν Ἀξιὸ μὲ κατάληξη νὰ κάνει στροφὴ πρὸς τὰ δυτικά. Τὸ ἀποτέλεσμα θὰ ἦτανε μιὰ λαβίδα ποὺ ἀνάμεσα στοὺς βραχίονές της θὰ βρίσκονταν παγιδευμένοι τόσο οἱ Ἕλληνες ὅσο καὶ οἱ Γιουγκοσλάβοι. Κάθε δυνατὴ ἐπικοινωνία θ' ἀπέβαινε ἀδύνατη.

Ἡ δεύτερη γερμανικὴ στρατιὰ τοῦ στρατάρχη Βάϊχς μὲ τὶς 9 μεραρχίες της θὰ ἐφορμοῦσε σὰ σίφουνας ἐνάντια στὴν Γιουγκοσλαβία ξεκινῶντας ἀπ' τὶς βάσεις της, βορεινὰ κατὰ τὴν Αὐστρία καὶ τὴν Οὐγγαρία. Ἀντικειμενικὸ στόχο τῆς 2ης Στρατιᾶς ἀποτελοῦσε τό Βελιγράδι. Ἡ συγκέντρωση τῶν μεραρχιῶν τῆς Στρατιᾶς τοῦ Βάϊχς — ποὺ μονάδες της βρίσκονταν ἐγκατεσπαρμένες στὴ Γερμανία, τὴ Γαλλία τὴν Τσεχοσλοβακία σχεδὸν ὥς τὸ τέλος τοῦ Μαρτίου — ἀποτελοῦσε ἕνα ἀκόμα παράδειγμα ὑποδειγματικῆς ὀργανωτικῆς δραστηριότητας τῶν Γερμανῶν. Υἱοθετήσανε τὴν ἀρχὴ τῆς «ἱπταμένης ἀναχώρησης», ὅπως τὴν ἀποκαλέσανε, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ ἔναρξη τῆς μάχης θὰ γινόταν μὲ τὶς διαθέσιμες μονάδες τὸ πρωϊνὸ τῆς 6ης Ἀπριλίου, μιὰ - μιὰ δὲ ποὺ καταφτάνανε κατοπινὰ οἱ ἄλλες μονάδες, θὰ ἐνισχύανε τὴν παράταξη. Ὁ Χίτλερ δὲν ἤθελε ν' ἀκούσει γι' ἄλλη ἀναβολή.

Τὸ μέτρο αὐτὸ τῆς «στατικότητας» στὸ ὁποῖο μᾶς καταδίκασε ὁ Χίτλερ κι ἀσπάστηκε ὁ Μουσσολίνι μιὰ κι ἔβλεπε ὅτι κάθε ἐλπίδα γιὰ μιὰ κάποια αἰσθαντικὴ ἐπιτυχία πρὶν τὴν ἐπίθεση τῶν Γερμανῶν εἶχε χαθεῖ (μόλις πέντε μῆνες εἴχανε περάσει ἀπὸ τὴν ἀποφράδα ἐκείνη μέρα τῆς 28 Ὀκτωβρίου 1940 ὁπότε ὁ Μουσσολίνι ἔτρεφε ἐλπίδες νὰ βάλει τὰ γυαλιὰ στὸν Χίτλερ κατάντησέ δὲ ἕνα ταπεινὸ τσιράκι του) τὰ ὑπογραμμίζανε ἐπανειλημμένα οἱ διάφοροι Γερμανοὶ «ἐπιθεωρητὲς» ποὺ ἐπισκέπτονταν τὸν Καβαλλέρο. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Σπὲτ περιωρίστηκε στὸ νὰ ρωτήσει πόσο καιρὸ θὰ μπορέσουνε νὰ «κρατήσουνε» τὰ στρατεύματά μας κι ὁ Καβαλλέρο ἀπάντησε: «τουλάχιστον ἕνα μῆνα». Ὁ φὸν Ρίντελεν, ἀρχηγὸς τῆς Γερμανικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς στὴ Ρώμη, ὑπόδειξε νὰ ἐγκαταλείψουμε τὸ προγεφύρωμα στὸ Τεπελένι. Ὁ Καβαλλέρο τοῦ ἔδωσε νὰ καταλάβει ὅτι μιὰ τόσο σπουδαία ἀποτυχία θὰ εἶχε πολὺ σοβαρὸ ἀντίχτυπο στὴ διεθνῆ κοινωνία. Κατὰ τοὺς Γερμανούς, οἱ φαντάροι μας δὲν ἔπρεπε νὰ κουνήσουνε ρουπι, ἀλλὰ νὰ καρφωθοῦνε ἐκεῖ ποὺ βρίσκονται. Οἱ ἑλιγμοὶ ἤτανε ἀποκλειστικὸ προνόμιο τῶν ἀφεντάδων τοῦ πολέμου. Οὔτε καὶ στὸν ἀέρα ἡ συμβολή μας θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ὑπολογίσιμη ἀφοῦ εἶχε σακατευτεῖ ἡ

ἀεροπορία μας στὶς σκληρὲς μάχες ποὺ ἔλαβε μέρος. Ὁ Ράντσα πληροφόρησε τὸν Καβαλλέρο, ὅτι ἀπ' τοὺς 130 πιλότους τῶν καταδιωκτικῶν, τοῦ εἶχανε μείνει μόνο 70.

Ἀνακεφαλαιώνω: Τὴν παραμονὴ τῆς ἐπίθεσης τοῦ Χίτλερ, ἡ κατάσταση παρουσιαζόταν ὡς ἑξῆς: Οἱ Ἑλληνικὲς καὶ Ἀγγλικὲς δυνάμεις ποὺ ταχθήκανε ν' ἀντιμετωπίσουνε τοὺς Γερμανοὺς εἴχανε κατανεμηθεῖ σὲ τρία τμήματα ὁλότελα ἀνεξάρτητα. Τρεῖς μεραρχίες στὴ γραμμὴ Μεταξᾶ, τρεῖς ἄλλες ἑλληνικὲς μεραρχίες μὲ τὸ ἀγγλικὸ ἐπικουρικὸ σῶμα στὴ γραμμὴ τοῦ Ἀλιάκμονα, 14 μεραρχίες κι ἕνας λόχος ἐλλήνων στὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο, μὲ ἀντιμέτωπες 22 ἰταλικὲς μεραρχίες (κάτι λιγότερες τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Μαρτίου, γιατὶ στὸ μεταξὺ εἴχανε διοχετευτεῖ μερικὲς στὰ γιουγκοσλαβικὰ σύνορα). Ἡ 9η Στρατιὰ περιλάμβανε τὴν Τάρο, τὴν Φόρλι καὶ τὴν Βενέτσια τοῦ 3ου Σώματος Στρατοῦ καὶ τὴν Τριντεντίνα, τὴν Πιεμόντε καὶ τὴν Πάρμα τοῦ 26ου. Ἡ ἑνδέκατη Στρατιὰ περιελάμβανε τὴν Πουστερία, τοὺς Κυνηγοὺς τῶν Ἄλπεων τοῦ 4ου Σώματος Στρατοῦ, τὴν Πινερόλο, τὴν Κάλιαρι, τὴν Σιένα τοῦ 8ου, τὴν Μπρέννερο, τὴν Λενιάνο, τὴν Σφορτσέσκα, τὴν Τζούλια, τοὺς Λύκους τῆς Τοσκάνης, τὴν Φερράρα τοῦ 25ου, τὴν Ἄκουϊ καὶ τὴν Κούνεο τοῦ εἰδικοῦ Σώματος Στρατοῦ μὲ διαθέσιμες ἀκόμα σὲ πρωτοζήτηση τὶς μεραρχίες Καζάλε καὶ Μπάρι. Στὶς 6 Ἀπριλίου, ὅταν οἱ Γερμανοὶ εἴχανε πιὰ ξαπολύσει τὴν ἐπίθεσή τους, ὁ Ντοῦτσε ἐξέφραζε πρὸς τὸν Καβαλλέρο τὴν πεποίθηση ὅτι «τὸ ἰταλικὸ μέτωπο ὁπωσδήποτε ἀνθίσταται σθεναρά». Ἐπι τέλους τὸ «τεῖχος». Ἕνα ἄλλο «τεῖχος».

Στὶς 6 Ἀπριλίου στὶς πεντέμιση, ἡμέρα Κυριακή, ἐπιτεθήκανε οἱ στρατιὲς τοῦ Χίτλερ ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Γιουγκοσλαβία, ὅπως Κυριακὴ εἴχανε ξεκινήσει γιὰ τὶς ἐπιθέσεις ἐνάντια στὴν Πολωνία, τὴν Νορβηγία, τὴν Γαλλία. Ὁ Χίτλερ εἶχε κάτι τέτοιες δεισιδαιμονίες. Τὸ ἔγγραφο τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου ποὺ ἐνεχείρησε ὁ πρίγκιπας Ἐρ-

μπαχ έτσι νωρίς στὸν πρωθυπουργὸ Κορυζῆ, ἦτανε σύντομο καὶ συνταγμένο σὲ ξερὸ ὕφος. Δὲν ἔθετε ὅρους, ἁπλῶς ἀνήγγελε τὴν ἔναρξη τῶν ἐχθροπραξιῶν μὲ τὴν κατηγορία ὅτι ἡ Ἑλλάδα εἶχε καταστεῖ ὑποχείριος στοὺς Ἄγγλους καὶ ἀνίκανη νὰ ἐκφράσει ἀνεξάρτητα τὴ θέλησή της. Ἡ διείσδυση τῆς Γερμανικῆς στρατιᾶς στὸ Ἑλληνικὸ ἔδαφος ὑπῆρξε ἀκάθεκτη. Μερικὰ ἀπὸ τὰ τμήματα στρατοῦ ποὺ βρίσκονταν ταμπουρωμένα σὲ φρούρια τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ προτάξανε ἐπίμονη κι ἡρωϊκὴ ἀντίσταση, ἀλλὰ μὲ τὸ πρῶτο δημιουργηθήκανε ρήγματα στὶς ἀμυντικὲς γραμμὲς ἀπὸ ὅπου εἰσχωροῦσε ὁλοένα καὶ μεγαλύτερος ἀριθμὸς στρατιωτῶν, ἐνῶ ἡ θωρακισμένη μονάδα, ἐπελαύνοντας ἀκάθεκτη, πετύχαινε νὰ ἐγκαταστήσει θύλακες ποὺ ἔτσι καὶ γεμίζανε ἀπὸ στρατό, συντελούσανε στὸ ν' ἀποτελειώσουνε τὸν ἀντίπαλο.

Στὶς 9 Ἀπριλίου, στὶς 8 τὸ πρωί, οἱ Γερμανοὶ μπαίνανε στὴ Θεσσαλονίκη ἕτοιμοι νὰ ξεκινήσουνε ἀπ' ἐκεῖ μὲ κάποια παρέκκλιση τῆς πορείας τους κι ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση Φλώρινα, Καστοριά, Καλαμπάκα, νὰ ἐπιτεθοῦνε στὰ νῶτα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ στὴν Ἀλβανία. Ὁ στρατηγὸς Μπακόπουλος, διοικητὴς τῆς Στρατιᾶς τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας — ἑπομένως καὶ ὁ ὑπεύθυνος γιὰ τὴν ἄμυνα τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ — ἐζήτησε τὴν παράδοση στοὺς Γερμανούς. Ὁ ἀξιωματοῦχος αὐτός, ἐδῶ καὶ λίγο καιρό, εἶχε ἐκδηλωθεῖ ἐνάντια στοὺς Ἄγγλους. Μὲ κανένα τρόπο δὲ συμφωνούσανε στὸ νὰ ἐγκαταληφθεῖ ἡ γραμμὴ Μεταξᾶ (σ' αὐτὸ τοὺς ἐπηρέασε πολὺ ὁ στρατηγὸς Παπάγος). Γι' αὐτὸ καὶ διατύπωσε μὲ ἔγγραφό του στὸ Ἀνώτατο Ἑλληνικὸ Ἀρχηγεῖο μιὰ αὐθάδη ἐρώτηση. Τὴν στιγμὴ ποὺ ἀποφασίζετε νὰ συγκεντρώσετε τὰ Ἑλληνικὰ καὶ Ἀγγλικὰ στρατεύματα στὸν Ἀλιάκμονα, ρωτοῦσε ὁ Μπακόπουλος, ἀντιλαμβάνεσθε τί κάνετε; (*) Καὶ εἶσθε

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Καὶ ἐνταῦθα γίνεται παρερμηνεία τῶν γεγονότων. Ὁ Ἀντιστράτηγος Μπακόπουλος, ὡς ὑπεύθυνος Διοικητὴς τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς Ἀνατολ. Μακεδονίας ἐξέθεσε πρὸς τὸν Ἀρχιστράτηγον τὰς ἀντιλήψεις του ἀπὸ ἰδικῆς του σκοπιᾶς. Ἡ ἀναγραφὴ περὶ δῆθεν προβληθείσης ὑπ' αὐ. τοῦ «αὐθάδους ἐρωτήσεως» ὑπῆρξεν αὐθαίρετος καὶ κακόπιστος.

τόσο βέβαιοι γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τῶν Ἄγγλων; Ὁ Παπάγος ἀπάντησε ὅτι ἡ τελικὴ νίκη τῶν Ἄγγλων ἀποτελοῦσε ἀκράδαντη πεποιθηση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης. Δὲν μποροῦσε βέβαια ν' ἀπαντήσει διαφορετικά. Ὁ Ἕλληνας στρατάρχης ἀσχολεῖται διεξοδικά, στ' ἀπομνημονεύματά του, μὲ τὴν ὑπεράνθρωπη ἀντίσταση ποὺ προτάξανε στοὺς Γερμανοὺς τὰ στρατεύματα τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας. Στὴν πραγματικότητα, τρεῖς μέρες ἐξακολουθητικῆς πάλης δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐξαιρετικὸ γεγονός(*). Κι αὐτὸ τὸ λέγω ὄχι γιὰ νὰ μειώσω τὸν ἡρωϊσμὸ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ μόνο γιὰ νὰ καταλήξω στὸ συμπέρασμα, ὅτι καὶ τοῦτοι μὲ τὴ σειρά τους, ὅπως κι οἱ Πολωνοὶ κι οἱ Νορβηγοὶ κι οἱ Γάλλοι, ὑπέστησαν τὶς συνέπειες τῆς ἀναμέτρησής τους, μ' ἕνα στρατὸ ποὺ διέθετε ὅλα τὰ σύγχρονα πολεμικὰ μέσα, ὅπως ἀργότερα στὶς 8 Σεπτεμβρίου ἔμελλε τὶς ἴδιες συνέπειες νὰ ὑποστοῦνε κι οἱ Ἰταλοί. Θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ προβάλλει τὸ ἐπιχείρημα, ὅτι τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ βρίσκόταν στὴν Ἀλβανία. Ἴσως οἱ μεραρχίες αὐτὲς νὰ ἤτανε οἱ ἴδιες ποὺ ἀσφαλῶς θὰ κατανικούσανε οἱ Γερμανοὶ μὲ μιά τους αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση τὸν περασμένο Ὀκτῶβριο καὶ παράλληλη

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ἡ ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ἀντίστασις κατὰ τῆς γερμανικῆς ἐπιθέσεως τῶν λίαν περιωρισμένων δυνάμεων τοῦ Τμήματος Στρατιᾶς. Τὰ μὴ καταληφθέντα ὀχυρὰ Πυραμοειδές, Κάλη, Καρατάς, Ροῦπελ καὶ Παλιουργιῶνες. Ἡ ἀνακατάληψις τὴν 9ην Ἀπριλίου τοῦ ὑψώματος Κρέστη. Αἱ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπιτυχεῖς ἀντεπιθέσεις εἰς τὸν τομέα Καρανταγ καὶ αἱ προξενηθεῖσαι εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀπώλειαι ἀπετέλεσαν περίλαμπρον ἐπίτευγμα ἀναγνωρισθὲν καὶ ὁμολογηθὲν ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀντιπάλων. Τὰ ἀναγραφόμενα συνεπῶς ὅτι «ἡ γραμμὴ τῶν ὀχυρῶν ἔγινε συντρίμια σὲ 72 μόνον ὧρες» καὶ ὅτι τὸ ἀμυνόμενον στράτευμα «στεροῦνταν τὸν ἐνθουσιασμὸν ποὺ εἶχε πλημμυρίσει τὰ στήθια τῶν στρατευμάτων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας» εἶναι κακόβουλα. Τὸ ἠθικὸν τοῦ ἀμυνομένου στρατεύματος ὑπῆρξεν ἐξ ἴσου ἀμείωτον καὶ ἄπειρα τὰ ἐπιδειχθέντα δείγματα ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀνδρείας δι' ἃ οἱ ἡγήτορες τῶν γερμανικῶν δυνάμεων ἀπηύθυναν εἰς τοὺς ἡμετέρους συγχαρητήρια.

ἐνέργεια τοῦ Μουσσολίνι καὶ ποὺ τώρα ἀντιμετωπίζανε τοὺς Ἰταλούς. Ἀποτελοῦσαν ὡστόσο ἀνάξιο λόγου ἐμπόδιο γιὰ τὰ «πάντζερ» τοῦ Χίτλερ. Ὁ Ἑλληνικὸς Στρατὸς διέπρεψε στὴν Ἀλβανία, χάρη στὴν ἀδυναμία τῶν Ἰταλῶν. Ἡ πείρα ἀπ' τὴ δοκιμασία τοῦ Γερμανικοῦ μπλίτσγκριγκ ἀπέδειξε ὥς ποιὸ σημεῖο ἔφτανε ἡ ἀξία του, ὅπως ἐξ ἄλλου καὶ τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ στρατοῦ.

Κι ὅταν ὁ Παπάγος ὑποστηρίζει ὅτι οἱ Γερμανοὶ βρήκανε τὴ γραμμὴ Μεταξᾶ ἀνώτερη ἀπ' τὴ Μαζινό, δὲν προσφέρει μ' αὐτὸ καμιὰ ἐξυπηρέτηση στοὺς ἄντρες του ποὺ σὲ συνέχεια τὴν εἴδανε νὰ γίνεται συντρίμια σὲ 72 μόνο ὧρες. Οἱ ἑλληνικὲς μονάδες τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἔξω ἀπὸ τὴν ἐλλειπῆ σύνθεσή τους καὶ τὸν ἀτελῆ ἐξοπλισμό τους, στεροῦνταν τὸν ἐνθουσιασμὸ ποὺ εἶχε πλημμυρίσει τὰ στήθια τῶν στρατευμάτων τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας μόλις ἀντιλήφθηκε ὅτι ὁ ὄγκος τοῦ Ἰταλικοῦ Στρατοῦ ἤτανε σαπουνόφουσκα καὶ μποροῦσαν νὰ τὰ βγάλουν πέρα μαζί του μ' ἐπιτυχία.

Ἐνῶ τὸ κῦμα τῶν Γερμανῶν ὀρθωνόταν ἀπειλητικό, ὁ Παπάγος, στρατηγὸς ἔμπειρος σὲ ζητήματα ταχτικῆς πρόκειμένου γιὰ ἕναν πόλεμο «ἁπλὸ» σὰν αὐτὸν μὲ τοὺς Ἰταλούς, ἀποδείχτηκε σ' ἐπιχειρήσεις εὐρείας κλίμακας, μὲ πεδίο μάχης ὁλόκληρα τὰ Βαλκάνια, στρατηγὸς ἀπερίσκεπτος, φιλόδοξος κι ἔχοντας χάσει κάθε δεσμὸ μὲ τὴν πραγματικότητα. Στὶς 8 Ἀπριλίου, τὰ στρατεύματά του, αὐτὰ ποὺ βρίσκονταν ἀντιμέτωπα μὲ τὴ δική μας 9η Στρατιά, σχεδιάζανε νὰ προβοῦνε σ' ἐπιθέσεις, ποὺ θὰ συγχρονίζονταν μὲ τὴν ἐκδήλωση μιᾶς ἰσχυρῆς πίεσης ἀπὸ βορρᾶ κι ἀνατολικὰ τῶν Γιουγκοσλάβων. Πραγματικὰ ξεκινήσανε οἱ Γιουγκοσλάβοι μὲ κατεύθυνση τὸ Σκούταρι, ἀλλά, τὸ εἴπαμε ἤδη καὶ παραπάνω, χωρὶς νὰ τρέφουνε κανένα ἐνθουσιασμὸ ἐνῶ κατέχονταν ἀπὸ τὴ δυσπιστία ἀνθρώπων ποὺ δὲν τρέφουνε φροῦδες ἐλπίδες. Ἕνας ἀποφασιστικὸς ἀντιπερισπασμὸς ἀπὸ μέρους τῶν Ἰταλῶν, θὰ ἀποκόμιζε γερὴ σοδειὰ ἀπὸ αἰχμαλώτους.

Ὁ Μουσσολίνι στὸ πρῶτο του τηλεφώνημα πρὸς τὸν Καβαλλέρο μετὰ τὴν ἔναρξη τῶν ἐχθροπραξιῶν μὲ τὴ Γιου-

γκοσλαβία, άφηνε νά νοηθεΐ ότι είχε καταπιαστεί μέ παράξενες άσχολίες. «Θά ήθελα νά σοΰ στείλω τά τρία αυτά τάγματα τών νεαρών φασιστών. Έχουνε άρτια έκπαιδευτεΐ γιά πόλεμο. Είναι τρομεροί». «Στείλετέ τους. Θά τούς χρησιμοποιήσουμε όσο είναι δυνατό καλύτερα. Θά τούς παράσχω τίς καλύτερες δυνατές συνθήκες γιά νά δράσουνε άποτελεσματικά», άπάντησε ό Καβαλλέρο. Οί Γερμανοί κρατοΰσαν ένήμερους τούς Ίταλούς άρχηγούς σχετικά μέ τήν πραγματοποιούμενη προέλασή τους. Βλέποντας μέ πόση ευκολία επιτυγχανόταν ή διάσπαση τών γραμμών τών Γιουγκοσλάβων, ζητήσανε κι άπ' τούς Ίταλούς τής Άλβανίας νά επιχειρήσουνε επίθεση. Τό έπιζητοΰσε τοΰτο κι ό Μουσσολίνι όταν διάταζε στίς 10 Απριλίου τά Ιταλικά τμήματα στρατοΰ νά δράσουνε «άκολουθώντας τούς δρόμους πού φέρνανε κατά τό βορρά, ταυτόχρονα δέ κι άπ' τ' άνατολικά καί τά δυτικά τής λίμνης Πρέσπας κατά τό Μπιβίστι καί τή Σβέντοβα, μέ σκοπό νά συμπράξουνε στήν κυκλωτική κίνηση τών Γερμανών ένάντια στή δεξιά πτέρυγα τών Ελλήνων πού μάχεται εναντίον μας». Έτσι ή Ιταλική παράταξη κινήθηκε πρός τά εμπρός, ή Αρέτσο κατά τή λίμνη Οχρίδα, ή Κουντένσε κι ή Φιρέντζε κατά τό λεκανοπέδιο τής Ντίμπρα. Αρχίσανε δέ νά σφυροκοποΰνε τίς θέσεις τών Γιουγκοσλάβων. Τά τμήματα στρατοΰ πού επρόκειτο νά επιτεθοΰν ένάντια στίς ελληνικές άμυντικές γραμμές, δέν είχαν άκόμα έτοιμαστεΐ, παρ' όλες τίς προτροπές τοΰ Μουσσολίνι. Ό Τζελόζο, όταν τόνε ζόρισε ό Καβαλλέρο, γύρεψε μερικές μέρες γιά νά «πάρει άναπνοή». Ένώ οί Γερμανοί καταλαμβάνανε τή Θεσσαλονίκη καί τό Μαριμπόρ, ό Καβαλλέρο χαλοΰσε τόν κόσμο μέ τίς φωνές του επιδιώκοντας ν' άναδείξει τίς μεραρχίες του πού οί περισσότερες μετακινοΰνταν μέ τά πόδια, σέ σημεΐο νά πετύχουνε άποτελέσματα εφάμιλλα μ' εκείνων πού προχωρούσανε σιδερόφραχτοι. «Τηλεφωνώ στόν Πέρτζιο Μπιρόλι: Μάζεψέ τα όλα κι εμπρός, δρόμο. Πρέπει οπωσδήποτε νά φτάσεις στή Στρούγκα. Ό Φερρόνι σου (πρόκειται γιά τό στρατηγό Έρνέστο Φερρόνι, σημ. συγ.) δέν δείχνει τόν άπαραίτητο ενθουσιασμό. Οί Γερμανοί θά βρίσκουνται στή Στρούγκα σή-

μερα τὸ βράδυ, τὸ πολὺ αὔριο. Πρέπει νὰ βιαστεῖς νὰ κάνεις τ' ἀδύνατα δυνατὰ ὥστε νὰ μὴ φτάσουνε ἐκεῖνοι πρὶν ἀπὸ μᾶς» ». Πραγματικὰ καταφέραμε νὰ καταλάβουμε τὴ Στρούγκα καὶ τὴν Ντίμπρα. Ἡ συνένωση μὲ τοὺς Γερμανοὺς ἐπιτεύχθηκε στὴν περιοχὴ τῆς λίμνης Ὀχρίδας.

Στὴν κατάληψη τῆς Ντίμπρα ἔπεσε μαχόμενος ἐπικεφαλῆς τῶν ἀνδρῶν του ὁ ταγματάρχης Ἀννόνι, τοῦ τάγματος Μοντόβι τῆς μεραρχίας Κουντένσε, κάτοχος χρυσοῦ παρασήμου. Μὲ τοὺς ἄντρες του εἶχε καταλάβει τὰ χιονισμένα παρ' ὅλο τὸν Ἀπρίλη ὑψώματα ποὺ δεσπόζανε τῆς πόλης. Κι ἐνῶ μὲ τὸ κεφάλι ψηλὰ κι ἀγέρωχος, ὅπως συνήθιζε, ἐξέταζε τὰ ὀχυρὰ τῶν Γιουγκοσλάβων καὶ τὰ σπίτια ποὺ ἐκτείνονταν στὸ βάθος, ἕνα βλῆμα τόνε βρῆκε στὸ ψαχνό. Ἡ προέλαση τοῦ τάγματος Μοντόβι δὲν ἀνακόπηκε ἀλλὰ ὁ ταγματάρχης Ἀννόνι παρέμεινε μὲ τοὺς ἀλπίνους του. Γιὰ νὰ μὴν τὸν ἐγκαταλείψουνε οἱ ἀλπίνοι, τὸν βάλανε σ' ἕνα φορεῖο καὶ νεκρὸ τὸν σηκώσανε στοὺς ὤμους τους, καὶ ἐξακολουθούσανε νὰ τὸν κουβαλᾶνε σ' ὅλη τους τὴν πορεία ἐπιδιώκωντας κατὰ κάποιο τρόπο, στὸν ἥρωα αὐτὸν τῆς τελευταίας ἐπίθεσης, νὰ τοῦ δώσουνε τὴν εὐκαιρία νὰ γευτεῖ τοὺς καρποὺς τῆς νίκης ποὺ ἀνάτελλε ἐπιτέλους ἀπ' τὰ βάθη μιᾶς μαύρης καταχνιᾶς. Τέτοια ἤτανε ἡ μοῖρα ἐκείνων ποὺ σκοτωθήκανε τὶς τελευταῖες μέρες, τὶς ὕστατες στιγμὲς τοῦ πολέμου, ἐνῶ παράλληλα κάτω ἀπ' τὰ ἐπίσημα ἔγγραφα τῆς ἀνακωχῆς μπαίνανε οἱ ὑπογραφές.

Ἡ Κουντένσε ἔπιασε 1500 αἰχμαλώτους ἀπ' τοὺς ὁποίους τρεῖς ἤτανε στρατηγοὶ καὶ 50 ἀξιωματικοί. Οἱ Γιουγκοσλάβοι πολεμήσανε ἀλλὰ ὄχι μὲ μεγάλο ἐνθουσιασμό. Τὸ ἑλληνο-ἀλβανικὸ μέτωπο παρέμενε ἀκόμα σταθερό, ἐνῶ τὸν Παπάγο τὸν ἔτρωγε ἡ ἀγωνία νὰ μάθει ἂν καταφέρανε οἱ Γιουγκοσλάβοι νὰ ἀντισταθοῦνε στὸν βραχίονα τῆς λαβίδας ποὺ κλεινόταν πρὸς τὸ μέρος τους. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἔχει σχετικὲς πληροφορίες πρῶτο χέρι, ὁ στρατάρχης ἔμπασε σ' ἕνα ἀγγλικὸ ἀεροπλάνο ἕνα ἔμπιστό του ἀξιωματικό, τὸν ταγματάρχη Θεοδόσιο Παπαθανασιάδη, καὶ τὸν ἔστειλε κατὰ κεῖ. Αὐτὸς ὁ ταγματάρχης, ποὺ φαίνεται τὸν κατάτρε-

χε ἡ τύχη, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω, εἶχε ἐντολὴ νὰ φτάσει στὸ ἀρχηγεῖο τοῦ στρατηγοῦ Σιμόβκι στὸ Σεράγιεβο (*). Ὁ Παπαθανασιάδης ὑποχρεώθηκε νὰ διακόψει δυὸ φορὲς τὸ ταξίδι του ἀπ' τὴν κακοκαιρία καὶ μιὰ τρίτη φορὰ ἀναγκάσθηκε νὰ κάνει ἀναγκαστικὴ προσγείωση στὸ Μπάρ, γλύτωσε δὲ μὲ μερικοὺς μώλωπες, ἀλλά τὸ πιὸ σπουδαῖο ἔχασε τὴ λαλιά του. Μονάχα στὶς 11 Ἀπριλίου στὶς 10 τὸ βράδυ ἔφθασε στὸ Σεράγιεβο, ἀλλὰ κι ἐκεῖ ἔμεινε ἀκινητοποιημένος ὁλόκληρη τὴν ἄλλη μέρα ἀπὸ τοὺς βομβαρδισμοὺς τῶν Γερμανῶν, μόλις δὲ στίς 13 στὸ πρωϊνὸ τὸν συνοδέψανε σ' ἕνα δάσος σὲ ἀπόσταση καμιὰ εἰκοσαριὰ χιλιόμετρα ἀπ' τὴν πόλη, ὅπου βρισκόταν καλὰ ἀσφαλισμένο τὸ Γενικὸ Στρατηγεῖο.

Ὁ Σιμόβκι τοῦ εἶπε καθαρὰ καὶ ξάστερα, ὅτι ὁ γιουγκοσλαβικὸς στρατὸς εἶχε ἀποσυντεθεῖ, οἱ Κροάτες ἐπαναστατήσανε ἐνάντια στοὺς Σέρβους, καὶ ὅτι τὸ τέλος βρισκόταν σιμά. Στίς 14 Ἀπριλίου, ὁ Ἕλληνας ταγματάρχης βρισκόταν πίσω στὴν Ἀθήνα, μετὰ ἀπὸ ἕνα πιὸ σύντομο τὴ φορὰ αὐτὴ ταξίδι, καὶ ἔκανε τὴν ἀναφορά του στὸν Παπάγο. Ἀπὸ τοὺς Γιουγκοσλάβους, δὲ θὰ μπορούσανε νὰ περιμένουνε καμιὰ θετικὴ σύμπραξη. Ἡ Γιουγκοσλαβία βρισκόταν σὲ ἀποσύνθεση. ἔτσι ἀκόμα καὶ ἡ δεύτερη ἰταλικὴ Στρατιά, ποὺ βρισκόταν στὴν περιοχὴ τῶν ἀνατολικῶν συνόρων κινήθηκε πρὸς τὰ μπρός, τὰ δὲ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Ἀμπρότζιο καταλαμβάνανε τὴ Λιουμπιάνα. (Ὁ Βιττόριο Ἐμανουέλε III γύρεψε νὰ μεταφερθεῖ γρήγορα καὶ μάνι - μάνι στὴν περιοχὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ γιὰ τοῦτο τοῦ βάλανε στὴ διάθεσή του μιὰ ἔπαυλη ποὺ ἀνῆκε στὴν οἰκογένεια Πίρτσιο Μπιρόλι, στὸ

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ. — Ἀνακριβὴς διατύπωσις. Ὁ Ταγματάρχης Παπαθανασιάδης ἐστάλη ἵνα μεταδώση εἰς τὸν Γιουγκοσλάβον Ἀρχιστράτηγον τὰς ἀπόψεις τοῦ Ἕλληνος τοιούτου ἐπὶ τῆς κοινῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ὡς καὶ τὰς ἀνησυχίας διὰ τὴν ἐσπευσμένην σύμπτυξιν τῶν Γιουγκοσλάβων εἰς τὴν περιοχὴν Στρωμνίτσης - Μοναστηρίου. Ἐπανελθὼν ὁ Ταγματάρχης ἀνέφερεν ὅτι οὐδεμία συνδρομὴ ἔδει ν' ἀναμένηται ἐκ τοῦ Γιουγκοσλαβικοῦ Στρατοῦ ὅστις ἤρξατο καταρρέων. Αἱ ἐν τῇ τελευταίᾳ παραγράφῳ διαλαμβανόμεναι κρίσεις εἶναι αὐθαίρετοι.

Μπρατσάκκο, περίπου δώδεκα χιλιόμετρα βορεινὰ τῆς Οὔντινε).

Στὶς 12 Ἀπριλίου τὸ πρωινό, ὁ Παπάγος διέταξε τὶς μεραρχίες τῆς δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου νὰ προβοῦνε σ' ἕναν ἑλιγμὸ ἀναδίπλωσης. Ἡ διαταγὴ εἴτανε καθυστερημένη, ἀλλὰ ἀναγκαία, ἀπόβλεπε στὸ ν' ἀποτρέψε: τελικὰ τὴν περικύκλωση ἀπὸ τὰ γερμανικὰ στρατεύματα. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς πολεμιστές τῆς Ἀλβανίας ὑπῆρξε ἕνα χτύπημα ἀναπάντεχο. Ἐνόσω διαδινόταν ἡ διαταγὴ ἀπὸ τ' ἀνώτερα στρώματα στὰ κατώτερα, προκαλοῦσε δυσπιστία, διαμαρτυρίες, ἐπαναστατικὴ διάθεση. Πολλοὶ διατείνονταν ὅτι ἐπρόκειτο γιὰ δολοπλοκίες τῆς γερμανικῆς πέμπτης φάλαγγας ποὺ βρισκόταν στὴν Ἀθήνα. Ἡ ἄρνηση τῶν ἀντρῶν νὰ ὑποταχτοῦνε στὴ διαταγὴ ὑποδαυλιζόταν καὶ ἀπὸ τοὺς διοικητὲς τῶν μεραρχιῶν, ποὺ γιὰ λόγους γοήτρου καὶ ὑπερηφάνειας, δὲν ἀνέχονταν νὰ ἐγκαταλείψουν ἐδάφη ποὺ καταχτηθήκανε μὲ τόσες πολλὲς θυσίες καὶ αἷμα. Ὁ Παπάγος ἀναγκάστηκε νὰ ἐπέμβει μὲ προσωπικές του διαταγές, ποὺ γίνανε δεχτὲς μὲ τὸ στανιό. Ὁ Ἕλληνας στρατάρχης ἐπιδίωξε νὰ συγχρονίσει τὶς κινήσεις τοῦ συγκροτημένου Σώματος Ο, μ' ἐκεῖνες τῶν στρατευμάτων ποὺ ἐξεκένωναν τὸ ἀλβανικὸ ἔδαφος. Ἀλλὰ ὅλες αὐτὲς οἱ προσπάθειες τοῦ Παπάγου ἀποδειχτήκανε ἀνώφελες μπροστὰ στὶς κεραυνοβόλες ἐπελάσεις τῶν Γερμανῶν ποὺ μὲ τοὺς μοτοσυκλετιστὲς καὶ τ' ἅρματα μάχης γρήγορα γίνονταν κύριοι τῶν περιοχῶν ἀψηφώντας κάθε φυσικὸ ἢ τεχνικό ἐμπόδιο. Ἀντιλαμβανόταν ἀκόμα ὁ Παπάγος ὅτι ὁλοένα καὶ περισσότεροι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἐξουσίαζε, ἔδειχναν τάση ἀνυπακοῆς. Δὲν παρατηρήθηκε διαρροή, ἀλλὰ ἀπ' τὶς καρδιὲς τῶν ἀντρῶν τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἀλβανίας εἴχανε ξεχειλίσει αἰσθήματα δυσπιστίας, ταπείνωσης, ξέφρενης λύσσας.

Μιὰ μέρα πρὶν νὰ κοινοποιηθεῖ στὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἡ διαταγὴ τῆς ὀπισθοχώρησης στὴν Ἀλβανία, ὁ Παπάγος εἶχε συναντηθεῖ στὰ Φάρσαλα μὲ τὸν «Τζοῦμπο» Οὐΐλσον. Ὁ διάλογος δὲν ὑπῆρξε καὶ τόσο φιλικὸς ἀνάμεσα στὸν σκελετώδη κι ἡλιοκαμμένο Ἕλληνα Στρατάρχη καὶ τὸν ροδοκόκκινο, μουστακαλῆ Ἄγγλο. Οἱ Ἄγγλοι δὲν παύσανε νὰ

μέμφουνται τοὺς Ἕλληνες συμμάχους ὅτι ἐπιμένανε νὰ κρατοῦνε θέσεις ποὺ ἡ ὑπεράσπισή τους ἀποδείχνουνταν ἀδύνατη, παραμερίζοντας κάθε ὀργανωτικὴ ἐνέργεια μιᾶς ἰσχυρῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς· ἀπ' τὴν ἄλλη οἱ Ἕλληνες ὑποπτεύονταν — ὄχι ὁλότελα ἄδικα — ὅτι ἐκεῖνο ποὺ σκέφτονταν οἱ Ἄγγλοι ἤτανε πὼς νὰ ξαναμποῦνε πίσω στὰ πλοῖα νὰ φύγουνε κι ὄχι πὼς ν' ἀντιμετωπίσουνε τοὺς Γερμανούς. Μετὰ τὸν πόλεμο Ἕλληνες καὶ Ἄγγλοι ἀνταλλάξανε κατηγορίες κι ἀντεγκλήσεις σχετικὰ μὲ τὰ ἐπεισόδια ποὺ ἐπακολουθήσανε στὴν συνάντηση στὰ Φάρσαλα ἀπ' τὶς ὁποῖες κι ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ εὐθύνη βαρύνει καὶ τὰ δυὸ μέρη. Ὀπισθοχωρώντας τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀπ' τὴν Ἀλβανία δὲν φροντίσανε νὰ ἐξασφαλίσουνε τὴν προστασία τῆς ἀριστερῆς πτέρυγας τοῦ συγκροτημένου Σώματος Ο· ἀπ' τὴν ἄλλη ὁ Οὐΐλσον, μὲ δική του πρωτοβουλία προέβηκε σ' εὐθυγράμμιση τῶν ἀμυντικῶν θέσεών του, ἐνάντια στὶς ὁποῖες ἀρχίσανε νὰ βάλλουνε οἱ Γερμανοί, οἱ ὁποῖοι ἐξακολουθοῦντες τὴν πρὸς τὰ δυτικὰ πορεία τους καὶ φθάνοντας στὴν Φλώρινα, δὲν εἴχανε πιὰ παρὰ νὰ πραγματοποιήσουνε στροφὴ καὶ νὰ κατευθυνθοῦνε κατὰ τὸ νοτιά.

Στὶς 12 Ἀπριλίου ὁ Οὐΐλσον διέταξε τὴν ἐγκατάλειψη τῆς γραμμῆς Κλειδί. Ὁ Παπάγος στὰ ἀπομνημονεύματά του, ἐπικρίνει μὲ πολὺ δριμύτητα τὸν ἑλιγμὸ τοῦτο, ποὺ εἶχε σὰ συνέπεια ν' ἀφήσει ἀπροστάτευτα ὁλόκληρα τμήματα τῆς 20ῆς μεραρχίας πεζικοῦ καθὼς κι ὁλόκληρη τὴ 12η μεραρχία. Τὸ παράξενο εἶναι ὅτι στὶς στιγμὲς αὐτὲς τῆς μεγάλης ἀνάγκης — πικρὴ πεῖρα εἴχανε ἀπὸ κάτι τέτοια οἱ Ἰταλοὶ στὴν Ἀφρικὴ — ὁ στρατὸς ποὺ διέθετε τὰ περισσότερα καὶ ταχύτερα μεταφορικὰ μέσα κοίταξε νὰ σώσει τὸν ἑαυτό του πρῶτα, ἐγκαταλείποντας στὴν τύχη του τὸν ἑλληνικὸ νὰ τὰ βγάλει πέρα καὶ νὰ σύρει καὶ ξοπίσω του τὶς μεγάλες σὲ ὄγκο καὶ ἀργοκίνητες ἐφοδιοπομπές του. Ἐπὶ τέλους στὶς 13 Ἀπριλίου οἱ Ἰταλικὲς φάλαγγες στὴν Ἀλβανία ἀρχίσανε νὰ προχωροῦνε. Προχωρούσανε ὅμως — αὐτὴ εἶναι ἡ καθαρὰ ἀλήθεια — γιατὶ ὁ ἐχθρὸς ἄρχισε νὰ ὀπισθοχωρεῖ, ἀφοῦ δὲν μποροῦ- νὰ κάνει ἀλλοιῶς. Οἱ Γερμανοὶ εἴχανε εἰσβάλει στὸ Κλειδί

Ὁ στρατηγὸς Βισκόντι Πράσκα καὶ ὁ πτέραρχος Ράντζα εἰς τὸ μέτωπο.

ΑΝΩ: Ἰταλοὶ νεκροὶ μετὰ τὴν κατάληψη ἀπὸ τὰ στρατεύματά μας μιᾶς ὀχυρῆς θέσης. ΚΑΤΩ: Οἱ ἀλβανικοὶ ὀρεινοὶ ὄγκοι ποὺ ἀντιμετώπισαν στὴν ἐπικὴ τους ἐξόρμηση οἱ φαντάροι μας.

καὶ στὸ στενὸ τῆς Κλεισούρας — ὑπονοεῖται βέβαια ὄχι τῆς Ἀλβανικῆς — κι ἔτσι καταστήσανε ἀδύνατη τὴ συνένωση τῶν Ἑλληνικῶν Στρατιῶν τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου μὲ τὸ συγκροτημένο σῶμα Ο. Ὁ Παπάγος δὲν διέθετε πιὰ μέσα γιὰ νὰ διαβιβάσει τὶς διαταγές του στοὺς διοικητὲς τῶν μεραρχιῶν κι ὁ Οὐΐλσον (εἶχε πιὰ βάλει τὴ στολή του), καρφωμένος στὴν Ἀθήνα ἐπανειλημμένα ἐπὶ ὧρες ὁλόκληρες στεροῦνταν νέα ἀπὸ τὰ τμήματα στρατοῦ τῶν Ἄγγλων, Νεοζηλανδῶν καὶ Αὐστραλῶν.

Ὁ Καβαλλέρο ἔρριξε πεζικό, ἀλπίνους, μπερσαλιέρους στὴν καταδίωξη ἑνὸς ἐχθροῦ ποὺ μαχόταν μὲ μοναδικὸ σθένος ἀλλὰ ἐγκατέλειπε σὲ μόνη τὴν ὀπισθοφυλακή του τὴ διεξαγωγὴ τῆς ἄμυνας. Ἤδη στὶς 13 Ἀπριλίου οἱ μπερσαλιέροι βρίσκονταν κιόλας στὴν πεδιάδα τῆς Κορυτσᾶς, ἀλλὰ τὰ ναρκοπέδια κι οἱ ἀνασκαμμένοι δρόμοι τοὺς ὑποχρεώσανε νὰ ἐγκαταλείψουνε τὰ ὀχυρωμένα μεταγωγικὰ καὶ νὰ συνεχίσουνε μὲ ποδήλατα. Περνώντας τὴν ἀδέσποτη ζώνη ἀντιληφτήκανε πόσο ἀκριβὰ πληρώθηκαν οἱ ἀγῶνες γιά τὴν κατάχτηση καίριων σημείων. Καταλάβανε ὅτι, ὅπως καὶ οἱ Ἰταλοί, οἱ Ἕλληνες τραβήξανε ἄπειρες κακουχίες ἀπ' τὸ βαρὺ ἀλβανικὸ χειμώνα κι ὅτι γιὰ νὰ ξεφύγουν ἀπ' τὰ νύχια του κι αὐτοὶ χρησιμοποιήσανε παραπλήσια τεχνάσματα. Ἡ ἀεροπορία εἶχε ἀνατινάξει τὴ γέφυρα τοῦ Μπεράτι, ἡ Πουστερία προχωροῦσε στὸ μέτωπο τῆς 11ης Στρατιᾶς καὶ ἡ Τριντεντίνα στὸ μέτωπο τῆς 9ης. Ὅσο φούντωνε ὁ πόλεμος ἡ ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων γινόταν ἀποφασιστική, ἀλλὰ ἀπόβλεπε περισσότερο στὸ νὰ ἐπιβραδύνει τήν προέλαση τοῦ ἀντίπαλου. Ἡ προέλασή μας αὐτὴ ἐπιφανειακὰ καὶ μόνο μᾶς γέμιζε χαρὰ ἀλλὰ κατὰ βάθος τὰ στήθια μας πλημμύριζαν ἀπὸ βαθειὰ θλίψη γιατὶ ἀδύναμη κι ἀργοπορημένη ἔτσι ὅπως ἦτανε. συνετέλεσε στὸ νὰ ἐπιβληθοῦμε σ' ἕνα ἤδη νικημένο ἐχθρό. Μόνο ἡ τάξη τῶν ἀνώτατων ἀξιωματικῶν, ἀρχίζοντας ἀπ' τὸν Καβαλλέρο, πολεμούσανε νὰ ἐξηγήσουνε τοὺς ἐπιδιωκόμενους ἀντικειμενικοὺς στόχους καὶ τὴν ἀνάπτυξη τῶν ἑλιγμῶν, χωρὶς ὡστόσο νὰ καταφέρουνε νὰ θαμπώσουνε τὰ μάτια τῶν ἁπλῶν φαντάρων. Ἀκόμα κι ἕνα μικρὸ παιδὶ ἦτανε σὲ θέση νὰ κα-

ταλάβει ὅτι ὅλος ὁ ἐλιγμὸς ἀπόβλεπε στὸ νὰ καταδιώκει τὸν ἑλληνικὸ στρατὸ ποὺ μονάχος του ἐγκατέλειπε τὸ ἔδαφος.

Στὶς 14 Ἀπριλίου, τὸ μεσημέρι, τὸ πεζικὸ τῆς Βενέτσια διέσχιζε τοὺς δεντρόφυτους δρόμους τῆς Κορυτσᾶς καὶ χάζευε τὰ σπίτια της, ἐνῶ παρενοχλοῦνταν ἀπὸ πολλοὺς δύσπιστους Ἀλβανοὺς φρουρούς. Τὸ «τεῖχος» ἄρχισε νὰ κουνιέται, ἀλλὰ ὁ Καβαλλέρο ἔτρεχε στὸ Σκούταρι, ὅπου ἕνας Γιουγκοσλάβος στρατηγὸς γύρεψε νὰ παραδοθεῖ κι ὁ Φαρινάτσι ἐκτελοῦσε πτήσεις διάφορες μὲ τὸν διοικητὴ τῆς ἀεροπορίας Ράντζα ἐπιδιώκοντας νὰ ἐξασφαλίσουνε τὴ συμμετοχή τους στὴν πολεμικὴ γιορτὴ ποὺ θὰ δινόταν πρὸς τιμὴν τῆς προέλασης. Ἀλλὰ τὸ ἀεροπλάνο ἔπαθε βλάβη, προηγήθηκε ἔκρηξη κι ἀρχὴ πυρκαϊᾶς, οἱ δὲ Φαρινάτσι καὶ Ράντζα σωθήκανε σὰν ἀπὸ θαῦμα, κάμνοντας μιὰν ἀναγκαστικὴ προσγείωση σ' ἕνα πρόχειρο πεδίο προσγείωσης στὸ Πόγραδετς.

Ὁ Μουσσολίνι τηλεφωνοῦσε στὸν Καβαλλέρο ὅτι «ὁ Χίτλερ ἐνοοῦσε νὰ σακατέψει τὴ Γιουγκοσλαβία στὸ ξύλο». Ἡ ἔκφραση αὐτὴ ἐνθουσίαζε τὸ Μουσσολίνι γιατὶ τοῦ θύμιζε τὸ «ἅγιο ρόπαλο» μὲ μὸ ὁποῖο ἦταν ὁπλισμένες οἱ φασιστικὲς ὀρδές. Ἀλλὰ ἡ τύχη τἄφερε τὸ ξύλο αὐτὸ νὰ τὸ δώσουνε ἄλλοι γιὰ λογαριασμό του κι αὐτὸ τὸν ἔτσουζε.

Τὸ 8ο σῶμα στρατοῦ μπόρεσε τώρα νὰ διασχίσει ἄκοπα τὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα, ποὺ πόσο τὴν εἴχανε πεθυμήσει, ὅταν εἴχανε ξαπολύσει τὴν ἐπίθεση τοῦ Μαρτίου, καὶ νὰ πλησιάσουνε πρὸς τὴν Κλεισούρα (τὴν ἀλβανικὴ αὐτὴ τὴ φορά). Τὸ ὕψωμα 731, Μοναστήρι, καταλήφτηκε. Βρέθηκαν ἐκεῖ ἄφθονα ἄταφα κουφάρια φαντάρων τῆς Πούλιε καὶ τῆς Μπάρι. Οἱ Ἰταλοὶ ζητήσανε μὲ τὴ λήξη τῆς ἐπίθεσης στὶς 22 Μαρτίου νὰ γίνει μιὰ ἀνακωχὴ γιὰ ἕξη ὧρες γιὰ νὰ ταφοῦνε οἱ νεκροί. Τρεῖς ἱερωμένοι, μέ μιὰ λευκὴ σημαία ὑψωμένη, πλησιάσανε τὶς ἑλληνικὲς γραμμὲς στὸ ὕψωμα 731 ὅπου πτώματα ἀναρίθμητα σκεπάζανε σὲ μεγάλη ἔκταση τὸ ἔδαφος. «Τρομερό, τρομερό», ἀνεφώνησε ἕνας ἀπὸ τοὺς ἱερωμένους σκεπάζοντας μὲ τὰ χέρια του τὰ μάτια του γιὰ νὰ μὴ βλέπει. Τελειωτικὰ δὲν ἐπιτεύχθηκε συμφωνία. Οἱ Ἰταλοὶ ζητούσανε ἐπιτόπια μόνο παύση τοῦ πυρός, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες ἀπαιτού-

σανε διακοπὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν σὲ ὅλο τὸ μῆκος τοῦ μετώπου. Οἱ διαπραγματεύσεις ναυαγήσανε, οἱ νεκροὶ μείνανε ἐκτεθειμένοι μὲ τὶς στολές τους βουτηγμένες στὸ αἷμα, τὰ μάτια τους κλειστά, νὰ τοὺς φυσᾶ τὸ ἀνοιξιάτικο ἀγεράκι. Στὸ ὕψωμα Μοναστήρι διαπιστώσανε οἱ μονάδες μας ὅτι οἱ Ἕλληνες διαθέτανε πέντε σειρὲς χαρακώματα, ἔτσι ὅταν ἀντιμετωπίζανε ἐπίθεση, ἐγκαταλείπανε τὴν πρώτη γραμμή, ταμπουρώνονταν στὴν ἄλλη κι ἀφοῦ θερίζανε τοὺς ἐπιτιθέμενους ξαναορμούσανε γιὰ νὰ ξανακαταλάβουν τὸ χαράκωμα ποὺ εἶχαν ἐγκαταλείψει.

Στὶς 18 Ἀπριλίου ἡ 11η Στρατιὰ βρισκόταν στὸ Ἀργυρόκαστρο, ὡστόσο ὅμως οἱ Γερμανοὶ εἴχανε φτάσει στὰ περίχωρα τῆς Λάρισας, ἐνῶ ἕνα ἀπ' τὰ συντάγματά τους κατευθυνόταν πρὸς τὰ Γιάννενα, ὥστε νὰ συντελεστεῖ ὁλοκληρωτικὰ ἡ περικύκλωση τῆς ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Ἀλβανίας. Ὁ Μουσσολίνι εἶχε λυσσάξει· ἤθελε νὰ πάει στὴν Ἀλβανία γιὰ νὰ γευτεῖ τοὺς καρποὺς τοῦ θριάμβου, ἀργότερα ὅμως μετάνοιωσε. Ὁ Καμπαλλέρο καταπιανόταν μὲ τὴ συγκρότηση τοῦ συντάγματος, τὸ ὁποῖο ὅπως ἀναμένανε θὰ εἶχε τὴν τιμὴ νὰ κάνει τὴ θριαμβευτική του εἴσοδο στὴν Ἀθήνα μαζὶ μὲ τοὺς Γερμανούς. Οἱ ἄντρες μας κάνανε τὸ κατὰ δύναμη, ἡ Βενέτσια διέτρεξε 110 χιλιόμετρα φορτωμένη μὲ γυλιούς, δισάκια καὶ μυδραλλιοβόλα, τὰ ὁποῖα κι ἀρκετὲς φορὲς μεταχειριστήκανε στὸ δρόμο. Οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις ἀρχίσανε νὰ ὀπισθοχωροῦνε μὲ ὁλοένα λιγότερη συνοχή, τὸ ἠθικό τους ποὺ τόσο ψηλὰ στεκόταν σ' αὐτοὺς τοὺς ἕξη ἐξαιρετικοὺς μῆνες μὲ μιᾶς καταβαραθρώθηκε.

Ὁ στρατηγὸς Γιάννης Πιτσίκας, διοικητὴς τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου, ζητοῦσε ἀνακωχὴ καὶ σύντομα (*). Ἤδη ἀπὸ τὶς 12 Ἀπριλίου, πρὶν ἀκόμα καταστρωθεῖ ἡ ὀπισθοχώρηση, εἶχε προβάλει ἕνα τέτοιο αἴτημα. Στὶς 15 Ἀπριλίου ὁ ἴδιος

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Βεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ὁ Ἀντιστράτηγος Πιτσίκας ἐζήτησε τὴν 12ην Ἀπριλίου ἀπὸ τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον νὰ ἐξευρεθῇ λύσις ἐξασφαλίζουσα τὴν σωτηρίαν καὶ τὸ γόητρον τοῦ νικηφόρου στρατοῦ.

ὁ βασιλιὰς Γεώργιος κι ὁ Παπάγος τοῦ στείλανε μηνύματα στὰ ὁποῖα ὑπογραμμιζόταν ἡ ἀνάγκη μιᾶς ὡς τὰ ἔσχατα ἀντίστασης γιατὶ ἐνδεχομένη ὑποχώρηση θὰ μποροῦσε νὰ ἐκληφθεῖ ἀπὸ τοὺς συμμάχους Ἄγγλους σὰν πράξη ἀνανδρείας. Ἐκεῖνο ποὺ ἐνδιέφερε περισσότερο τὸν Πιτσίκα ἤτανε νά ἐπιτευχθεῖ ἡ διακοπὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐνόσω οἱ ἄντρες του βρίσκονταν ἀκόμα σὲ Ἀλβανικὸ ἔδαφος καὶ ἔτσι ν' ἀποφύγει τὴν πικρὴ δοκιμασία μιᾶς παρατεταμένης ἀντίστασης ποὺ θὰ διαρκοῦσε ὅσο καιρὸ θὰ κάνανε οἱ Ἰταλοὶ γιὰ ν' ἀνακτήσουνε τὰ ἐδάφη ποὺ εἴχανε χάσει τὶς πρῶτες βδομάδες τοῦ πολέμου.

Στὶς 16 Ἀπριλίου, ὁ διοικητὴς τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου, ἔστελνε στὴν Ἀθήνα ἕνα τρομερὸ μήνυμα: «Ἐξ αἰτίας τῆς κατάστασης ποὺ δημιουργήθηκε, ἐπιβάλλεται ἀπόλυτα μιὰ πολιτικὴ παρέμβαση. Ἀπό στιγμὴ σὲ στιγμὴ ἡ κατάσταση ἐπιδεινώνεται». Δὲν περιορίστηκε σὲ τοῦτο μόνο ὁ Πιτσίκας, ἀλλὰ τὴν ἴδια κι ὅλας μέρα ἔστειλε τὸν ἀρχηγό τοῦ Ἐπιτελείου μὲ ἀποστολὴ νὰ συνηγορήσει γιὰ τὴν ὑπόθεση τῆς ἀνακωχῆς. Ὁ ὑπαρχηγός, συνταγματάρχης Γρηγορόπουλος, πῆγε μὲ ἀεροπλάνο στήν Ἀθήνα, ὅπου εἶχε μὲ τὸν Παπάγο τρεῖς συνομιλίες σὲ πολὺ ζωηρὸ τόνο. Σὲ τούτη τὴν κρίσιμη ὥρα ἔδειχνε νὰ συμφωνᾶ ὁ Στρατάρχης μὲ τὶς ἀπόψεις τῶν στρατευμάτων του, κατάληγε δὲ νὰ θεωρεῖ ὅτι καλύτερη λύση θὰ ἤτανε οἱ Ἄγγλοι νὰ μπαρκάρουνε γρήγορα καὶ μάνι - μάνι στὰ πλοῖα καὶ νὰ φύγουνε γιατὶ ἔτσι θὰ ἀπαλάσσόταν κι ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση πίστης πρὸς τὴ σύμμαχό της (*). Λίγες στιγμὲς ἀργότερα, ἔδειχνε νὰ πιστεύει ὅτι ἡ καλύτερη λύση ἤτανε ἡ παρατεταμένη ἀντίσταση. Τελικὰ ὁ ἀγγελιοφόρος τοῦ Πιτσίκα ξαναγύρισε στὰ Γιάννενα μὲ μιὰ διαταγὴ πρὸς τὴν Στρατιὰ τῆς Ἠπείρου νὰ κρατήσει τουλάχιστο ἀκόμα δυὸ μέρες, περιμένοντας νὰ δοῦνε πῶς θὰ ἐξελιχθοῦνε τὰ γεγοτότα. Ὁ Πιτσίκας τότε ἀπηύθυνε

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Αὐθαίρετος διατύπωσις εἰς τὸ ὅτι ὁ Ἀρχιστράτηγος ἐθεώρει ὡς καλυτέραν λύσιν «νὰ μπαρκάρουνε οἱ Ἄγγλοι γρήγορα καὶ μάνι - μάνι . . .».

μήνυμα σὲ ὅλους τοὺς διοικητὲς τῶν μονάδων ποὺ ἐξαρτιόνταν ἀπ' αὐτὸν στὸ ὁποῖο καὶ ἐπέμενε κυρίως σ' ἕνα σημεῖο: ἡ Στρατιὰ ἔπρεπε ἀπόλυτα νὰ κρατήσει τὴ συνοχή της. Ἤδη εἴχανε ἀρχίσει νὰ ἐκδηλώνουνται τάσεις ἀποδιοργάνωσης τοῦ στρατεύματος.

XIV

Η ΠΑΡΑΤΕΤΑΜΕΝΗ ΑΝΑΚΩΧΗ

Τό συγκρότημα Ο τοῦ «Τζοῦμπο» Οὐΐλσον ὀπισθοχωροῦσε κατ' ἀπ' τὴν πίεση τῆς μεραρχίας τῶν ἀλπίνων καὶ τῆς θωρακισμένης τῶν Γερμανῶν. Μὲ τὰ 80 ἀεροπλάνα του ὁ Ντ' Ἀλμπιὰκ ἔκανε ὅτι μποροῦσε, ὄχι ὅμως καὶ σπουδαῖα πράγματα. Γιὰ κακή του τύχη οἱ δυνάμεις του δεχτήκανε ἕνα δεινὸ πλῆγμα ἀπ' τὸ ὁποῖο δὲν μπορέσανε νὰ συνεφέρουνε ὅταν οἱ Γερμανοὶ σὲ μιὰ ἐπίθεση ξηρᾶς καταστρέψανε 16 Μπλένχαϊμ καὶ 14 Χαρικαίην. Στὰ σβέλτα ὁ Ντ' Ἀλμπιὰκ μετέφερε στὰ γύρω στὴν Ἀθήνα ἀεροδρόμια, τὰ ἀεροπλάνα ποὺ τοῦ μένανε. Τοὺς ἐξασφάλισε ἔτσι μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ἀλλὰ στέρησε τὸ στρατὸ ἀπὸ τὴν προστασία καὶ συμπαράσταση ποὺ εἶχε ἀνάγκη. Ἄγγλοι, Νεοζηλανδοί, Αὐστραλοὶ καὶ ὅ,τι ἀπομείνανε ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ τμήματα στρατοῦ ποὺ εἴχανε ἀποσπασθεῖ στὸ συγκρότημα Ο, ἐξεκενώνανε τὶς διάφορες θέσεις τὴ μιὰ ὕστερ' ἀπ' τὴν ἄλλη. Προσπαθήσανε στὴν ἀρχὴ νὰ ἑδραιωθοῦνε στὸν Ὄλυμπο ἀλλὰ σύντομα ὑποχρεωθήκανε νὰ ἐγκαταλείψουνε τὶς θέσεις αὐτὲς ἀπὸ φόβο μὴ περικυκλωθοῦνε, λάβανε δὲ ἀμυντικές θέσεις στὸ στενὸ τῶν Θερμοπυλῶν.

Ἂν τὰ Γερμανικὰ βομβαρδιστικὰ συγκέντρωναν τὶς ἐπιθέσεις τους ἐνάντια στὸ συγκροτημένο σώμα, ποὺ ὁλοένα ὀπισθοχωροῦσε, σφυροκοπώντας στόχους ἔστω καὶ στερημένους πιὰ σημασίας, θὰ κατάφερναν ἴσως ν' ἀποκλείσουνε τὸ

ἀγγλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα πρὶν προλάβει καὶ ξεγλιστρήσει μέσα ἀπ' τὰ ἱστορικὰ αὐτὰ στενά. Ὁ καιρὸς ἦτανε δριμύς, ἔπεφτε συνέχεια μιὰ βροχὴ ψιλή ἀλλὰ ἐκνευριστική. Οἱ χωρὶς ἄσφαλτο δρόμοι ἀπ' τὴν Ἤπειρο ὡς τὶς Θερμοπῦλες ἤτανε γεμᾶτοι παχειὰ λάσπη, τὸ ἴδιο ὅπως τὸν καιρὸ ποὺ ξαπολύσανε οἱ Ἰταλοὶ τὸν πόλεμο στὰ Βαλκάνια. Πάνω σ' αὐτὴ μετακινοῦνταν μὲ ζέση καὶ σ' ὅλο τὸ μάκρος τοῦ δρόμου ἄντρες καὶ μεταγωγικά.

Σὰν ὁ Οὐέβελ μὲ τηλεγράφημά του, γνώρισε στὸν Τσῶρτσιλ ὅτι ὁ Παπάγος συμβούλευε τὴν ἐκκένωση τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων, τοῦτος ἀπάντησε (1) ἴσως μὲ ἀνακούφιση: «Δὲν μποροῦμε νὰ μένουμε στὴν Ἑλλάδα παρὰ τὴ θέληση τοῦ Ἀνώτατου Ἕλληνα Διοικητῆ καὶ νὰ ἐκθέτουμε τὴ χώρα σὲ κινδύνους καὶ καταστροφές. Ὁ Οὐΐλσον καὶ ὁ Πάλαιρετ νὰ ἐπιζητήσουνε τὴν ἔγκριση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης ἀναφορικὰ μὲ τὴν πρόταση τοῦ Παπάγου». Στὴν πραγματικότητα τὰ πράγματα δὲν ἤτανε τόσο ξεκάθαρα. Ὁ Παπάγος, ὅπως ἤδη εἴδαμε παραπάνω, ἀμφιταλαντευόταν ἀνάμεσα σ' ἀλληλοσυγκρουόμενες ἰδέες, τὴν δὲ κυβέρνηση χαρακτήριζε ἀστάθεια, παρ' ὅλο ποὺ ἐπικεφαλῆς της ἦταν ἄνθρωπος τίμιος μὲν κι εὐθύς, στερημένος ὅμως ἀπὸ τ' ἀπαραίτητα προτερήματα ἐπιβολῆς κι ἀποφασιστικότητας μὲ τὰ ὁποῖα εἶν' ἀπαραίτητο νὰ εἶναι προικισμένος ἐκεῖνος ποὺ ἔχει ταχθεῖ νὰ κατευθύνει μιὰ ἐμπόλεμη χώρα σὲ στιγμὲς τόσο τραγικές.

Στὶς 18 Ἀπριλίου, στὸ βασιλικὸ παλάτι στὸ Τατόϊ, ἔλαβε χώρα μιὰ σύσκεψη στὴν ὁποία παραβρεθήκανε ὁ βασιλιὰς Γεώργιος, ὁ πρωθυπουργὸς Κορυζῆς, ὁ «Τζοῦμπο» Οὐΐλσον, ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἀγγλίας Πάλαιρετ, ὁ ντ' Ἀλμπιάκ, ὁ ναύαρχος Τέρλ. Ὁ Παπάγος ἐξέθεσε τὴν ὅλη κατάσταση μὲ ἐξαιρετικὰ μελανὰ χρώματα. Οἱ Ἄγγλοι δὲν θὰ μπορέσουνε ν' ἀντισταθοῦνε στὶς Θερμοπῦλες, ἡ Στρατιὰ τῆς Ἠπείρου βρισκόταν σ' ἀπελπιστικὴ κατάσταση. Γιὰ τὴν ἐπιβίβαση τῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων δὲν ἔπρεπε νὰ γίνει χρήση τοῦ λιμένα τοῦ Πειραιᾶ, ὁ ὁποῖος ἤτανε καταστρεμμένος ἀπ' τοὺς βομβαρδισμοὺς κι ἐξακολουθοῦσε νὰ ὑφίσταται συνεχῶς ἐναέριες ἐπιδρομές.

Δὲν ἐλήφθηκε καμιὰ ἀπόφαση στὴ συγκέντρωση αὐτή. Τ' ἀπόγευμα ὁ Κορυζῆς συνεκάλεσε τὸ Ὑπουργικὸ Συμβούλιο. Σ' αὐτό ὁ ὑφυπουργός, στὸ ὑπουργείο Στρατιωτικῶν Παπαδήμας, δείχτηκε ἀκόμα πιὸ ἀπαισιόδοξος κι ἀπ' τὸν Παπάγο. Ἀνάμεσα σ' ἄλλα, διάβασε κι ἕνα τηλεγράφημα τοῦ διοικητῆ τοῦ δεύτερου Σώματος Στρατοῦ Γεωργίου Μπάκου (ἐξαρτιόταν ἀπ' τὸν Πιτσίκα) στὸ ὁποῖο παρακαλοῦσε: «Σᾶς ἀνάφερα ἤδη καὶ σᾶς ἀναφέρω καὶ τώρα, ὅτι ἡ κατάσταση ἐπιδεινώνεται. Ἡ ἀταξία, ἡ ἀνυπακοὴ κι ἡ ἐγκατάλειψη θέσεων, παίρνουνε ὁλοένα καὶ μεγαλύτερη ἔκταση παρ' ὅλα τὰ αὐστηρὰ μέτρα ποὺ υἱοθετήθηκαν καὶ τοὺς τουφεκισμούς. Στ' ὄνομα τοῦ Ὑψίστου σᾶς ἐξορκίζω νὰ λάβετε ἀμέσως μιὰν ἀπόφαση γιὰ νὰ μὴν κλαῖμε αὔριο γι' ἀνεπανόρθωτες καταστροφές. Ὅποιος νομίζει ὅτι θὰ μπορέσει νὰ σηκώσει τὸ σταυρὸ αὐτὸ τοῦ μαρτυρίου καλύτερα ἀπὸ μᾶς, ἂς κοπιάσει νὰ κλάψει μὲ νέα δάκρυα γιὰ τὶς καταστροφὲς γιατὶ τὰ δικά μας τὰ μάτια ἔχουνε στερέψει».

Ὁ Παπαδῆμας εἶχε τὴ φήμη πὼς ἦτανε γερμανόφιλος. Ἐπιβεβαιώθηκε ὅμως ἡ φήμη κι ἀπ' τὴν παράξενη ἀπόφαση ποὺ πῆρε νὰ παραχωρήσει τὶς μέρες αὐτὲς τῆς μεγάλης ταραχῆς στοὺς στρατιῶτες, δίμηνη πληρωμένη ἄδεια, μόνο καὶ μόνο γιατὶ τοῦ τὴ ζητήσανε, Μόλις ἔσβησε ἡ δόξα ἄρχισαν οἱ φαγωμάρες. Αὐτὸ συμβαίνει σ' ὅλους τοὺς λαοὺς στὶς ἄτυχες στιγμὲς τῆς ζωῆς τους, δὲν μπορούσανε λοιπόν νὰ κάνουν ἐξαίρεση οἱ Ἕλληνες. Σφοδρὴ συζήτηση ἔλαβε χώρα κατὰ τὴ διάρκεια τούτου τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς προτείνανε νὰ ἐγκαταλείψει ἡ Κυβέρνηση τὴν Ἀθήνα καὶ νὰ ἐγκατασταθεῖ στὴν Κρήτη, ἀπ' τὴν ἄλλη δὲ νὰ δοθεῖ στοὺς στρατηγοὺς τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου ἐλευθερία νὰ δράσουνε ὅπως νομίζανε καλύτερα, ὅσο δὲ γιὰ τὸ ἀγγλικὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα, αὐτὸ νὰ ἐγκαταλειπόταν στὴν τύχη του. Μεταξὺ ἐκείνων ποὺ προτείνανε τοῦτα ἦτανε κι ὁ Παπαδῆμας. Ἐπικράτησε ὡστόσο ἡ ἰδέα νὰ συνεχιστεῖ ὁ ἀγώνας (*). Ὁ Κορυζῆς εἶχε τρομερὰ ἐπηρεαστεῖ ἀπ' τὰ γεγονό-

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Τὰ ἀναγρα-

τα τοῦ στάθηκε δὲ ἀδύνατο νὰ κατατοπιστεῖ στὶς ἀντικρουόμενες αὐτὲς ἀπόψεις. Γυρνώντας σπίτι του ὁ ἄνθρωπος αὐτός ὁ τόσο ἀριστοκράτης, εὐγενὴς τοὺς τρόπους, ἔξυπνος ἀλλ' ἀναποφάσιστος, ἔβαλε τέρμα στὴ ζωή του μὲ δυὸ πυροβολισμούς. Ἦταν ὁ δεύτερος ἀρχηγὸς κυβέρνησης ποὺ αὐτοκτονοῦσε τὸν μήνα αὐτό, τὸν Ἀπρίλιο, τὸν γεμάτο γεγονότα. Στὶς ἀρχὲς τοῦ μηνὸς στὶς 3, ὁ Οὔγγρος πρωθυπουργὸς κόμης Τελέκι, σὰν ὑποχρεώθηκε ν' ἀντιμετωπίσει τὰ γεγονότα καὶ νὰ πάρει κάποια ἀπόφαση, διάλεξε τὸν ἴδιο δρόμο. Μετὰ ἀπὸ λίγες μέρες ἡ Οὐγγαρία συμμετεῖχε στὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Γιουγκοκλαβία δένοντας τὶς τύχες της μ' ἐκείνη τοῦ Ἄξονα.

Στὶς 19 Ἀπριλίου ὁ Οὐέβελ κατέφτανε στὴν Ἀθήνα. Ἦταν ἕνας ἄνθρωπος κουρασμένος ἀπ' τὴν προσπάθεια ποὺ ὄφειλε νὰ καταβάλει διεξάγοντας φονικὲς μάχες σ' ἕνα τρομερὰ ἐκτεταμένο μέτωπο, τελευταῖα δὲ τώρα εἶχε ν' ἀντιμετωπίσει στὴν Ἀφρικὴ τὸν Ρόμμελ. Ἔλαβε μέρος ἀμέσως σὲ μιὰ νέα συνέλευση ὅπου παραβρεθήκανε κι ὁ βασιλιὰς Γεώργιος, ὁ Οὐΐλσον κι ὁ Παπάγος. Ὑπέβαλε μιὰ συγκεκριμένη πρόταση. Οἱ ἑλληνικὲς δυνάμεις, ρώτησε, ἤτανε σὲ θέση νὰ ἐξασφαλίσουνε τὴν προστασία τῆς ἀριστερῆς πλευρᾶς τῶν μεραρχιῶν τοῦ Οὐΐλσον στὴ γραμμὴ τῶν Θερμοπυλῶν; Μήτε ὁ βασιλιὰς μήτε κι ὁ Παπάγος δὲν μπορέσανε νὰ δώσουνε μιὰ θετικὴ ἀπάντηση. Οἱ Γερμανοὶ ἐπιτίθενταν στὰ νῶτα τοῦ στενοῦ τοῦ Μέτσοβου ἀποκλείοντας ἔτσι κάθε δυνατὴ διέξο-

---

φόμενα εἰς τὴν β' παράγραφον δὲν τίθενται ἐπακριβῶς. Εἰς τὸ συγκληθὲν Ὑπουργικὸν Συμβούλιον οἱ πλεῖστοι τῶν Ὑπουργῶν ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος. Τὸ ζήτημα ἐτέθη κατὰ πόσον ἔδει ὁ Βασιλεὺς καὶ ἡ Κυβέρνησις ν' ἀποσυρθῶσιν εἰς Κρήτην ἀφιεμένης εἰς τοὺς Στρατηγοὺς ἐλευθερίας πρὸς σύναψιν ἀνακωχῆς ἢ νὰ δοθῇ εἰς αὐτοὺς ἐξουσιοδότησις ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως πρὸς τοῦτο. Ἀλλ' οἱ πλεῖστοι τῶν Ὑπουργῶν ἐτάχθησαν ὑπὲρ τῆς συνεχίσεως τοῦ ἀγῶνος. Ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Ὑφυπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν ὡς γερμανοφίλου ἀποδίδεται αὐθαιρέτως ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

δο στὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ποὺ δὲν θὰ καταφέρνανε ποτὲ νὰ τὰ βγάλουν πέρα μὲ τὶς στρατιὲς τοῦ Λίστ.

Ἡ Στρατιὰ τῆς Ἠπείρου δὲν ἀποτελοῦσε πιὰ μιὰ ἐνεργὸ μάχημη ὀντότητα. Ὁ βασιλιὰς ἐνέκρινε (ἐπιδοκιμάσανε δὲ καὶ ὁ στρατηγὸς Ἀλέξανδρος Μαζαράκης, ποὺ εἶχε διορισθεῖ πρωθυπουργός, καὶ ὁ Παπάγος) τὴν ἐκκένωση τῶν αγγλικῶν αὐτοκρατορικῶν δυνάμεων ἀπ' τὴν Ἑλλάδα. Ὁ Οὐέβελ τὸ ἐπιζητοῦσε τοῦτο. Καὶ πρὶν διαλυθεῖ ἡ συγκέντρωση αὐτὴ μὲ τὴν πνιχτικιὰ ἀτμόσφαιρα, βιάστηκε νὰ κάνει μιὰ δήλωση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἀγγλία εἶχε θαυμάσει τὸ θάρρος τῆς Ἑλλάδας κι ὅτι δὲν εἶχε καμιὰ μομφὴ νὰ προσάψει στὴ σύμμαχό της. Ἡ δήλωση αὐτὴ ἐπεῖχε θέση βρεττανικῆς φιλοφρόνησης. Στὴν πραγματικότητα. Ἕλληνες καὶ Ἄγγλοι δὲν καταφέρανε νὰ συνεννοηθοῦνε μεταξύ τους, οὔτε νὰ πετύχουνε νὰ δημιουργήσουνε μιὰ ἀμυντικὴ γραμμὴ μέσα στὰ ὅρια τῆς πραγματικότητας καὶ παρ' ὅλες τὶς δυνάμεις ποὺ διαθέτανε.

Ἀνάμεσα στοὺς ἀρχηγοὺς τῶν Ἑλληνικῶν Στρατιῶν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας ἐπικρατούσανε αἰσθήματα ἀναρχίας, ἀπελπισίας, πραγματικὲς κρίσεις νεύρων ποὺ φτάνανε μέχρι σημείου παροξυσμοῦ. Οἱ ἀναφορὲς πρὸς τὸ Ἀνώτατο Ἀρχηγεῖο εἴχανε προσλάβει ἕνα παράξενο τόνο, μοιάζανε μὲ μελοδραματικὲς ἐπικλήσεις παραπάνω παρὰ μὲ ἐκθέσεις ἢ ὑποδείξεις. «Στ' ὄνομα τοῦ Θεοῦ — κατέληγε σὲ ἕνα μήνυμά του στὶς 15 Ἀπριλίου ὁ Πιτσίκας — σώσετε τὸν στρατὸ ἀπ' τοὺς Ἰταλούς». Γεμάτος φοῦρκα τηλεφωνοῦσε ὁ Πιτσίκας στὸ νέο πρωθυπουργὸ καὶ ζητοῦσε νὰ ληφθεῖ μέσα στὴ μέρα μιὰ τελειωτικὴ ἀπόφαση. Ἡ κυβέρνηση ὑποσχέθηκε. Στὸ μεταξὺ τὰ Ἰταλικὰ στρατεύματα ἑτοιμάζονταν νὰ διαβοῦνε τὰ ἑλληνο - ἀλβανικὰ σύνορα, οἱ δὲ διοικητὲς τῶν δύο στρατιῶν ὑποστηρίζανε ὅτι ὁ Μουσσολίνι ποτὲ δὲ θὰ δεχόταν νὰ κάνει ἀνακωχὴ γιὰ νὰ μπορέσει ἔτσι νὰ ἐξυψώσει τὸ γόητρό του ποὺ τόσες ταπεινώσεις εἶχε ὑποστεῖ. Ὑποθέ-

σεις ποὺ κατὰ βάθος δὲν ἀπείχανε πολὺ ἀπ' τὴν πραγματικότητα. Ὁ Πιτσίκας πιεζόταν ἀκόμα κι ἀπ' τὸν ὀρθόδοξο Μητροπολίτη στὰ Γιάννενα, ποὺ φοβότανε ἀντεκδικήσεις καὶ ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς πόλης.

Ὁ Πιτσίκας, ὁ ἀρχαιότερος διοικητὴς Στρατιᾶς, ἂν καὶ ἤτανε ἀποφασιστικὰ διατεθειμένος γιὰ τὴν ἀνακωχὴ ὡστόσο δὲν ἀποφάσιζε νὰ τὰ βάλει μὲ τὴν κυβέρνηση καὶ τὴν Ἀνώτατη Ἀρχηγία, γι' αὐτὸ ὁ ἕτερος διοικητὴς Στρατιᾶς, ὁ Τσολάκογλου, (σ' αὐτὸν εἶχε ἀνατεθεῖ ὁ τομέας τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, ἐνῶ στὸν Πιτσίκα τῆς Ἠπείρου), καὶ οἱ διοικητὲς Σωμάτων Στρατοῦ Γεώργιος Μπάκος καὶ Παναγιώτης Δεμέστιχας, ἀποφασίσανε νὰ τὸν ὑποσκελίσουνε. Σὲ μιὰ συνάντηση τῶν δυὸ τελευταίων τὴ νύχτα τῆς 18 Ἀπριλίου, συντάχθηκε τὸ κείμενο πραγματικοῦ στὴν κυριολεξία τῆς λέξης τελεσίγραφου ποὺ θ' ἀπευθυνόταν στὴν κυβέρνηση καὶ τὸν Παπάγο. Ἔλεγε: «Ἡ κατάσταση τοῦ στρατεύματος δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐξακολούθηση τῆς μάχης ἔστω καὶ σὰν ἀμυντικὴ ἐπιχείρηση. Κάναμε ὅτι ἤτανε δυνατὸ γιὰ νὰ πετύχουμε τὴ νίκη καὶ τελευταία γιὰ νά φτάσουμε σὲ μιὰ κάποια λύση. Ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι ἡ κατάσταση βρίσκεται σ' ἀδιέξοδο. Γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὴν ἀτίμωση τοῦ ἔνδοξου στρατοῦ μας μὲ μιὰ παράδοση στοὺς Ἰταλούς, τοὺς ὁποίους νικήσαμε κατά κράτος, ὅσο καὶ τὴν ἀναρχία καὶ ἀποσύνθεση τοῦ ὅλου Ἔθνους ποὺ ἀπὸ στιγμὴ σὲ στιγμὴ μπορεῖ νὰ ξεσπάσει, πρέπει ν' ἀναληφθεῖ πρωτοβουλία διεξαγωγῆς ἀνακωχῆς μὲ τοὺς Γερμανούς. Μὲ πλήρη ἐπίγνωση τῆς σπουδαιότητας καὶ σοβαρότητας τῶν ὅσων ἀναφέρουνται παραπάνω, σᾶς παρακαλοῦμε νὰ φροντίσετε ν' ἀποτραπεῖ ἡ καταστροφὴ ποὺ κρέμεται πάνω ἀπ' τὰ κεφάλια μας. Σ' ἐνάντια περίπτωση, ὁ στρατὸς τῆς Ἠπείρου θ' ἀναλάβει τὶς εὐθύνες μιᾶς ἱστορικῆς πρωτοβουλίας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς Πατρίδας».

Τὸ κείμενο τοῦ μηνύματος αὐτοῦ, ἔτσι ποὺ εἶχε συνταχθεῖ, εἶχε τὸν χαρακτήρα διακήρυξης. Ἐξ ἄλλου ἡ Ἑλλάδα στὴν ἱστορία της, ἀριθμεῖ ὄχι λίγα στρατιωτικὰ κινήματα. Ἀλλὰ ἂν ποτὲ κάποια διακήρυξη ἀπαιτοῦσε μιὰ εὔκολη δικαιολογία, τούτη ὀφείλουμε ν' ἀναγνωρίσουμε τὴν εἶχε ἀπὸ

τὴν φύση της. Τὸ ζήτημα ἦτανε ὅτι Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ θέλανε νὰ παραδώσουνε τὰ ὅπλα στοὺς Γερμανοὺς καὶ ὄχι στοὺς Ἰταλούς. Γιὰ νὰ πετύχουνε τὸ σκοπό τους ἦταν ἀποφασισμένοι νὰ ἐγκαθιδρύσουνε μιὰ ἀνεξάρτητη κυβέρνηση στὰ Γιάννενα μὲ τὴν καθοδήγηση τοῦ Μητροπολίτη. Ὡστόσο τὸ τελεσίγραφο δὲν στάλθηκε γιατὶ ἐναντιωθήκανε σ' αὐτὸ οἱ διοικητὲς μεραρχιῶν. Ἀπ' τὴν ἄλλη, πάρθηκε μιὰ ἀπόφαση σοβαρότερη. Παραμερίζοντας τὸν διοικητὴ τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου Πιτσίκα, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ ἐμπιστευθήκανε στὸν Τσολάκογλου καὶ τὶς δύο Ἑλληνικὲς Στρατιές. Συμφωνήθηκε ἀκόμα ἀπὸ τοὺς στρατιωτικοὺς διοικητὲς νὰ συμπήξουνε προσωρινὴ κυβέρνηση μὲ πρόεδρο τὸν Μητροπολίτη Ἰωαννίνων (*).

Τὸ ἴδιο πρωινό, στὶς 20 Ἀπριλίου, ἕνας ὅμιλος ἀξιωματικῶν ξεκίνησε γιὰ τὶς προχωρημένες θέσεις γιὰ νὰ ἔλθει σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς Γερμανοὺς καὶ διαπραγματευτεῖ τὴν παράδοση. Οἱ ὅροι τοὺς ὁποίους προτίθονταν νὰ ὑποβάλλουνε στοὺς Γερμανούς, ὁ Τσολάκογλου καὶ οἱ συνάδελφοί του, ἦταν οἱ ἀκόλουθοι: 1) ἄμεση ἀνακωχή, 2) οἱ Γερμανοὶ θὰ μπορούσανε νὰ διατηρήσουνε ὅσα ἐδάφη εἴχανε καταλάβει καὶ νὰ ἐπιτρέψουνε στὴν προσωρινὴ κυβέρνηση νὰ ἐξουσιάζει τὸ ὑπόλοιπο τῆς Ἑλλάδας. Ἂν δὲν ἀποδέχονταν τὴ λύση αὐτὴ θὰ μπορούσανε νὰ καταλάβουν ἀκόμα καὶ τὴν Ἤπειρο καὶ ὅλοι, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες, νὰ θεωρηθοῦν αἰχμάλωτοι. Ἀποκλειόταν ὁλότελα ἡ περίπτωση παράδοσης στοὺς Ἰταλούς.

Ὁ Πιτσίκας, στὸν ὁποῖο ὁ Τσολάκογλου γνωστοποίησε τὴν ἀπόφαση ἀπαλλαγῆς του ἀπὸ τὸ ἀξίωμα, δεν ἀντέδρασε μὲ σθένος. Κατὰ βάθος ἦτανε σύμφωνος μὲ τοὺς ἄλλους, ἀλλὰ δὲν τοῦ ἀρέσανε οἱ ἀνταρσίες.

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Τὸ συνταχθὲν ὑπὸ τῶν Διοικητῶν Α' καὶ Β' Σωμάτων Στρατοῦ ἔγγραφον δὲν ἀποδίδεται ἐπακριβῶς. Τοῦτο ἀναγράφεται ὡς εἶχεν εἰς τὴν ἐκδοθεῖσαν ὑπὸ τοῦ ΓΕΣ|ΔΙΣ Ἱστορίαν τοῦ πολέμου 1940 — 41 (Τὸ τέλος μιᾶς ἐποποιΐας σελ. 215) τὴν ὁποίαν ἔχει ὑπ' ὄψει του ὁ συγγραφεύς.

Ἡ ἀποστολὴ ποὺ ἐπρόκειτο νὰ ἔλθει σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς Γερμανοὺς εἶχε ἤδη ξεκινήσει, ὅταν τὸ Ἀρχηγεῖο τοῦ Παπάγου κατέστησε γνωστὸ ὅτι θὰ καταφτάσουνε στὰ Γιάννενα ἀποσταλμένοι του γιὰ νὰ ἐξετάσουνε κατὰ βάθος τὴν κατάσταση. Ὡστόσο οἱ διοικητὲς τῶν Σωμάτων Στρατοῦ παραγγείλανε στοὺς διοικητὲς μεραρχιῶν «νὰ κρατήσουνε γερὰ τὶς γραμμὲς μπρὸς στοὺς Ἰταλοὺς ἴσαμε νὰ φτάσει ἡ στιγμὴ τῆς τελικῆς ἀπόφασης». Μεγάλη σύγχυση ἐπικρατοῦσε στὰ Γιάννενα. Ὁ ἀποπεμφθεὶς Πιτσίκας, ποὺ ἑτοιμαζόταν νὰ φύγει γιὰ τὴν Ἀθήνα πλένοντας τὰ χέρια του σάν ἄλλος Πόντιος Πιλάτος, εἰδοποίησε κατὰ τὸ μεσημέρι τὸν Παπάγο, ὅτι μὲ πρωτοβουλία τοῦ Τσολάκογλου ξεκίνησε μιὰ ἀποστολὴ γιὰ νὰ ζητήσει ἀνακωχή, συμβούλευε δὲ ὅτι θεωροῦσε συνετὸ ν' ἀναλάβει ἡ Κυβέρνηση τὰ ἡνία τῆς ὅλης ὑπόθεσης. Ὅταν οἱ ἀποσταλμένοι τοῦ Παπάγου, ὁ στρατηγὸς Γυαλίστρας καὶ ὁ συνταγματάρχης Κανελλόπουλος, φτάσανε στὰ Γιάννενα κατὰ τὶς δυὸ μετὰ τὸ μεσημέρι, βρήκανε τὸν Πιτσίκα περίλυπο. «Φτάσατε πολὺ ἀργά», θρηνοῦσε. Τώρα πιὰ οἱ στρατιῶτες λιποταχτούσανε ρίχνωντας τὰ ὅπλα, ὁ δὲ διοικητὴς τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου δὲν ἤτανε πιὰ παρὰ ἕνας φτωχός, ἀποθαρρημένος γέρος (*).

Ὁ Γυαλίστρας τηλεφώνησε στὸν Τσολάκογλου παρακαλώντας τον μὲ μεγάλη διπλωματία νὰ γυρίσει πίσω στὸ Γεν. Στρατηγεῖο στὰ Γιάννενα. Ὁ Τσολάκογλου ποὺ περίμενε σέ μιὰν ἄλλη περιοχὴ τὴν ἐπιστροφὴ τῆς ἀποστολῆς, φέρθηκε μὲ μεγάλη αὐθάδεια. Δὲν ἔβλεπε τὸν λόγο νὰ συναντηθεῖ μὲ τὸν Γυαλίστρα, δὲν εἶχε τίποτα νὰ τοῦ πεῖ καὶ στὸ κάτω κάτω περίμενε τὴν ἀπάντηση τῶν Γερμανῶν. Ὅταν θὰ τὴν λάβει, ἴσως ἀποφασίσει νὰ γυρίσει στὰ Γιάννενα. Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο ἀπόγευμα στὸ Μποτονάζι, ὅπου εἶχε ἐγκατασταθεῖ ὁ Τσολάγλου, ὑπεγράφη ἀπὸ τὸν Τσολάκογλου καὶ τὸν διοικητὴ τῆς

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Διὰ τὸν Διοικητὴν τῆς Στρατιᾶς Ἠπείρου Ἀντιστράτηγον Πιτσίκαν ἀναγράφεται εἰρωνικῶς «... δὲν ἤτανε πιὰ παρὰ ἕνας φτωχὸς καὶ ἀποθαρρυμένος γέρος».

θωρακισμένη μεραρχίας τῶν Ταγμάτων Ἀσφαλείας Ἀδόλφος Χίτλερ, στρατηγὸ Ντήτριχ, ἕνα προσωρινὸ πρωτόκολλο ἀνακωχῆς συνταγμένο μὲ ὁλότελα ἀντιϊταλικὸ πνεῦμα.

Μὲ τοῦτο καθορίζονταν ὅτι στὶς ἕξη ἡ ὥρα τ' ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας 20 Ἀπριλίου, θὰ σταματούσανε οἱ ἐχθροπραξίες κι ὅτι ταυτόχρονα, μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ διοικητῆ τῶν Γερμανικῶν στρατευμάτων θὰ ἐπιτυγχάνονταν καὶ ἡ κατάπαυση τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ Ἰταλίας. Γερμανικὰ τμήματα στρατοῦ θὰ παρεμβάλονταν ἀνάμεσα στὰ Ἑλληνικὰ καὶ τὰ Ἰταλικὰ στρατεύματα. Ὁ Γερμανικὸς στρατὰς διεμήνυσε μὲ τὸν διοικητή του Στρατάρχη Λίστ, τὴν ἄλλη κι ὅλας μέρα, τοὺς ὅρους ποὺ θὰ συντείνανε στὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ὅλη ὑπόθεση: α) τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα θὰ ἀποσύρονταν μέσα σὲ δέκα μέρες στά παληὰ ἑλληνο-ἀλβανικὰ σύνορα, β) οἱ Στρατιὲς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας θ' ἀποστρατεύονταν, οἱ ἄνδρες θὰ παραδίνανε τὰ ὅπλα τους στὶς ἀποθῆκες τῶν ἐπιμελητειῶν καὶ θὰ γυρίζανε στὰ σπίτια τους, γ) οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ διατηροῦσαν τὸν προσωπικὸ ὁπλισμό τους χωρὶς νὰ θεωροῦνται αἰχμάλωτοι πολέμου.

Τὸ ἔγγραφο τοῦτο ὑπογεγραμμένο ἀπ' τὸν Ντῆτριχ ἦτανε ἕνας ταπεινωτικὸς κόλαφος γιὰ τὸν Ἰταλὸ σύμμαχο. Παραδέχονταν ὅτι οἱ Ἕλληνες βρίσκονταν ἀκόμα σὲ Ἀλβανικὸ ἔδαφος καὶ ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ ὀπισθοχωρήσουνε περισσότερο ἀπ' τὰ σύνορα, ἔταξε δὲ τοὺς Γερμανοὺς διαιτητὲς γιὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν ὅρων τῆς παράδοσης. Ἀκριβῶς ὁ προκλητικὸς αὐτὸς γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς τόνος ποὺ χαραχτήριζε τὸ πρωτόκολλο ἀνακωχῆς παρακίνησε τὸν Σίγκμουντ Λίστ, σὰν ἔφτασε τὸ βράδυ τῆς 20 Ἀπριλίου στὴ Λάρισα, τὴν ὁποία εἴχανε καταλάβει τὰ στρατεύματά του καὶ ὅπου εἶχε μεταφερθεῖ τὸ στρατηγεῖο του, νὰ μὴν παραδεχτεῖ νὰ τὴν ἐπικυρώσει. Γιὰ νὰ δικαιολογήσει τὴν ἀπόφασή του αὐτὴ πρόβαλε μερικὰ οὐσιώδη ἐπιχειρήματα. Ἡ κυβέρνηση τῶν Ἀθηνῶν κι ὁ βασιλιάς, εἶπε, διαδηλώσανε τὴν ἀπόφαση τῆς Ἑλλάδας νὰ συνεχίσει τὸν ἀγῶνα. Κατὰ συνέπεια δὲν ἐπρόκειτο πιὰ γιὰ μιὰ ὁλοκληρωτικὴ παύση πυρὸς ἀλλὰ γιὰ «μιὰ πα-

ράδοση ἄνευ ὅρων» τῶν Στρατιῶν τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

Τὸ νέο πρωτόκολλο ποὺ ὑπογράφτηκε στὶς 21 Ἀπριλίου καθόριζε ὅτι οἱ ἄνδρες τῶν δύο Στρατιῶν θὰ ἐθεωροῦνταν αἰχμάλωτοι, ἔστω κι ἂν ὑπῆρχε προοπτικὴ νὰ ἀφεθοῦνε ἀργότερα ἐλεύθεροι, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ νὰ διατηρήσουνε τὰ προσωπικά τους ὅπλα. Τὸ πρωτόκολλο ἀναγνώριζε ὅτι οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες πολεμήσανε ἡρωϊκὰ καὶ σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ πολέμου. Ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Ἰταλούς, παρέπεμπε τὸν καθορισμὸ τῆς ζώνης ἐπιρροῆς σὲ διεξαγωγὴ συμφωνίας μὲ τὸ Ἀρχηγεῖο μας. Δὲν γινόταν λόγος στὸ νέο πρωτόκολλο, οὔτε γιὰ ὀπισθοχώρηση τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων στὴν περιοχὴ τῶν ἑλληνο-ἀλβανικῶν συνόρων, οὔτε τασσόταν ἕνα βραχύ, ὅσο τὸ δυνατό, διάστημα, μὲ τὴ λήξη τοῦ ὁποίου θὰ καταπαύανε οἱ ἐχθροπραξίες μὲ τοὺς Ἰταλούς.

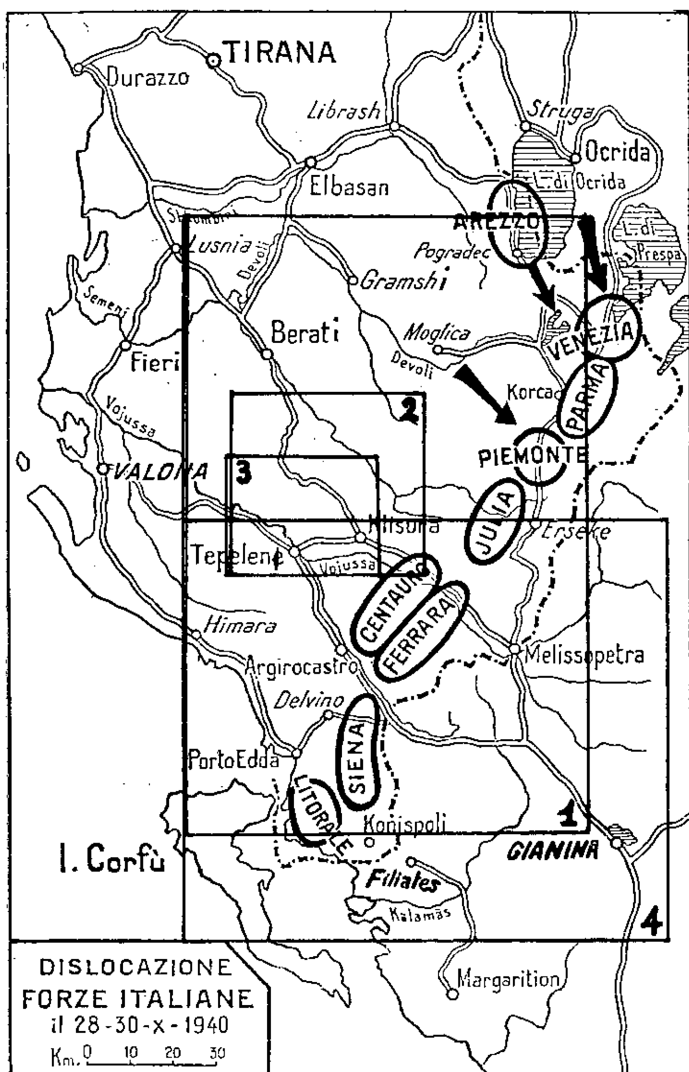
Ἀπ' τὴν Ἀθήνα ὁ Παπάγος, μόλις πληροφορήθηκε τὴν ἀνακωχή, ἀποκήρυξε, ἂν καὶ χωρὶς πρακτικὸ ἀποτέλεσμα, τὸν Τσολάκογλου. Μὲ διαταγές του, ἔστω καὶ χωρὶς μεγάλη ἀπήχηση, ἐπιδίωξε νὰ στείλῃ σὲ συνάντηση τῶν Γερμανῶν τμῆμα στρατοῦ ποὺ συγκρότησε ἀπὸ τοὺς στρατοπεδευμένους γύρω στὴν πρωτεύουσα κι ἔτσι νὰ προστατέψει, ὅσο ἤτανε δυνατό, τὴν ἐπιβίβαση τῶν Ἄγγλων στὰ πλοῖα. Ὡστόσο τὰ μαρτύρια τοῦ Τσολάκογλου δὲν τελειώνανε ἐδῶ. Ὁ Ἕλληνας στρατηγὸς ἔτρεφε τὴν ἐλπίδα ὅτι τελειωτικὰ θ' ἀπόφευγε τὸ πικρὸ ποτήρι τῆς πτράδοσης στοὺς Ἰταλούς, ἄλλα ὅμως ἔγραφε ἡ μοίρα.

Στὶς 21 Ἀπριλίου, ὅταν ὁ Μουσσολίνι πληροφορήθηκε τὴν ὑπογραφὴ τῆς ἀνακωχῆς ἀπὸ τὸν ἀντιπρόσωπο τοῦ Λίστ στὰ Γιάννενα, καταλήφτηκε ἀπὸ κρίση λύσσας σὲ σημεῖο παροξυσμοῦ. Μ' ἕνα κατηγορηματικὸ τηλεγράφημα διάταξε τὸν Καβαλλέρο ποὺ βρισκόταν σὲ περιοδεία ἐπιθεώρησης νὰ γυρίσει στὰ Τίρρανα. Κι ὁ Καβαλλέρο, στὸν ὁποῖο ὁ Λίστ εἶχε στείλει ἕνα τηλεγράφημα, τοῦ ἀπάντησε: «Εἶμαι διατεθειμένος νὰ δεχτῶ τὴν αἴτηση παράδοσης ποὺ γίνηκε ἀπ' τὸ διοικητὴ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς στὴν Ἤπειρο ἐφόσον ὑπάρ-

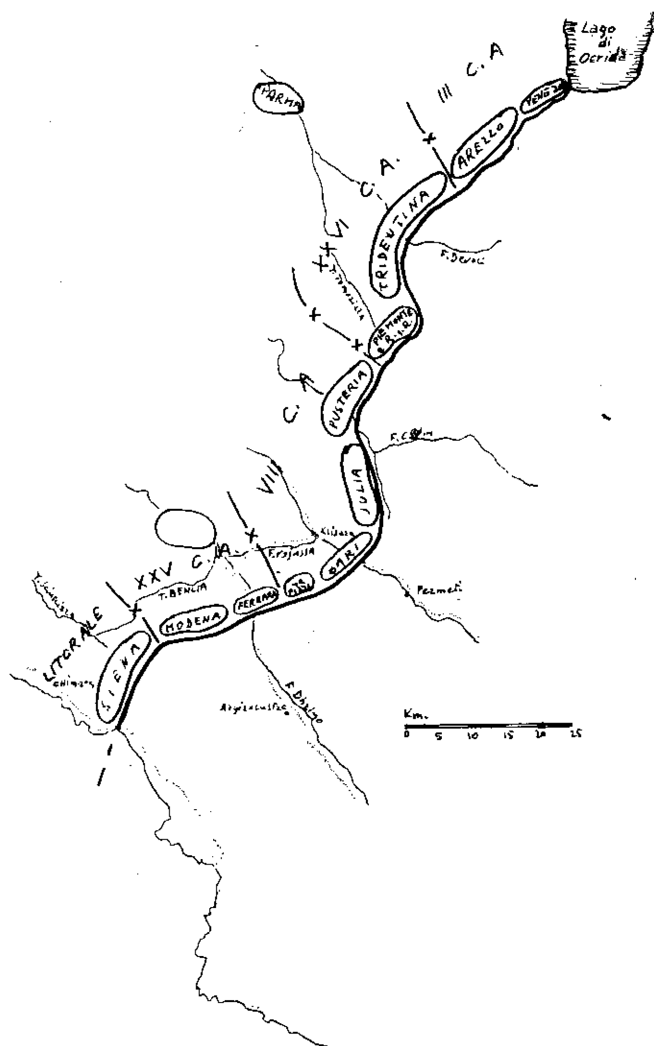
χει πρόθεση ν' ἀπευθύνεται καὶ πρὸς τὸν Ἰταλικὸ στρατό. Ἀποτελεῖ ζήτημα γοήτρου γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς νὰ ἔχουνε τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἐκλογή, μιὰ κι ἔξη μῆνες τώρα πολεμοῦνε τὸν Ἑλληνικὸ Στρατό». Τελικά, οἱ Ἕλληνες τὸ χωνέψανε ν' ἀπευθυνθοῦνε στοὺς Ἰταλούς, κι ἔτσι τὸ μεσημέρι τῆς 21 Ἀπριλίου παρουσιαστήκανε στὸ διοικητὴ τοῦ συντάγματος ἱππικοῦ Μιλάνο, ποὺ διευθυνόταν καλπάζοντας κατὰ τὸ γεφύρι Μπεράτι, ἕνας ἐκπρόσωπός τους μ' ἕνα σαλπιγκτὴ μὲ μιὰ λευκὴ σημαία (*). Ὁ Ἕλληνας ἐπίσημος γνωστοποιοῦσε ὅτι ἡ ἀνακωχὴ μπῆκε σ' ἐφαρμογή. Ἀλλὰ «μὲ διαταγὴ τοῦ διοικητῆ τῆς Στρατιᾶς, στάλθηκε πίσω μὲ μέσο ποὺ κανένας ὅρος τῆς ἀνακωχῆς δὲν θὰ πρόβλεπε, μιὰ καὶ στὸ ἀλβανικὸ ἔδαφος βρίσκονταν ἀκόμα ἐχθρικὰ τμήματα στρατοῦ». Ὡστόσο οἱ μάχες ξαναρχίσανε. Κατὰ τὶς 5 τ' ἀπόγευμα παρουσιάστηκε ἕνας νέος ἐκπρόσωπος γιὰ νὰ ζητήσει τὴ διεξαγωγὴ διαπραγματεύσεων ἀνακωχῆς. Καὶ τοῦτος ἀποπέμφθηκε. Ὁ Καβαλλέρο ἐπιβεβαίωσε ὅτι οἱ ἐπιχειρήσεις ἔπρεπε νὰ συνεχιστοῦνε χωρὶς ἀνάπαυλα γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ διείσδυση τῶν στρατευμάτων πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις ἐντὸς τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, «ὅσο γινόταν πιὸ βαθειά», καθόριζε δὲ ὅτι ὁποιοσδήποτε ἀπ' τοὺς Ἕλληνες ἐκπρόσωπους παρουσιαζόταν γιὰ νὰ ζητήσει ἀνακωχὴ νὰ τὸν στέλνουνε μὲ ἀεροπλάνο στὸ Ἀνώτατο Στρατηγεῖο χωρὶς ὡστόσο νὰ διακόπτουνε τὶς μάχες».

Ἡ παράξενη κατάσταση ποὺ δημιουργήθηκε μ' ἀφορμὴ τὴν ἀνακωχή, ἔγινε πρόξενος διαφόρων ἐπεισοδίων. Ἡ προφυλακὴ τῆς Καζάλε συναντήθηκε στὴν Κακαβιὰ μ' ἕνα Γερμανὸ ἀξιωματικὸ ποὺ τοὺς πληροφόρησε γιὰ τὴν ἐπιτευχθεῖσα ἀνακωχή. Ἐπακολούθησε σχετικὴ συζήτηση ἀνάμεσα στοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἰταλοὺς ἀξιωματικούς, οἱ τελευταῖοι ἐπιμένανε νὰ ἐξακολουθήσουνε τὴν προέλαση, μὴ ἔχοντας

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ὁ συγγραφεὺς χρησιμοποιεῖ συχνὰ ἐκφράσεις ἀναρμόστους ὡς εἰς τὴν σελίδα ταύτην «Τελικὰ οἱ Ἕλληνες τὸ χωνέψανε ν' ἀπευθυνθοῦνε στοὺς Ἰταλοὺς (διὰ τὴν συνθηκολόγησιν).

Χάρτης βασισμένος σὲ ἐπίσημα Ἰταλικὰ στοιχεῖα καὶ ὁ ὁποῖος δίδει συνοπτικὴ εἰκόνα τῶν Ἰταλικῶν θέσεων περὶ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1940.

Χάρτης ἐπεξηγηματικὸς τῶν θέσεων τῶν Ἰταλικῶν μεραρχιῶν τὴν 8η Δεκεμβρίου 1940. Ὁ Χάρτης ἔχει γίνει βάσει ἐπισήμων Ἰταλικῶν στοιχείων καὶ παρουσιάζει ἀνάγλυφα τὴν συνεκτικότητα τοῦ Ἰταλικοῦ μετώπου.

θετικὲς ὁδηγίες γιὰ μιὰ κατάπαυση τῆς μάχης. Ἀκριβῶς στὴν Κακαβιὰ ἔπεσε μαχόμενος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ 4ου συντάγματος μπερσαλιέρων, ὁ συνταγματάρχης Σιπναμίλιο, ἐνῶ ὁ Σταράτσι ποὺ ἕνα βλῆμα χειροβομβίδας τὸν ἐπλήγωσε λαφριὰ στὸ χέρι ἔσπευσε νά κοσμήσει τὴ στολή του μὲ τὸ διακριτικὸ τοῦ πληγωμένου ὁπλίτη. Ἡ κατάχρηση αὐτὴ φαίνεται νὰ συνετέλεσε στὴν ὁριστικὴ ἀποπομπή του.

Σὲ λίγο πιό προχωρημένο σημεῖο, ἡ προέλαση τῶν προφυλακῶν τῆς Καζάλε, ἀνακόπηκε τὴ νύχτα τής 21 μὲ 22 Ἀπριλίου ἀπὸ τμήματα Γερμανικοῦ στρατοῦ. Οἱ δικοί μας ζητήσανε νά περάσουνε — βρίσκονταν πιὰ πολὺ κοντὰ στὸ γιοφύρι τοῦ Μπεράτι — ἀλλά, ὁ Γερμανὸς συνταγματάρχης Ντίετλε ἐναντιώθηκε. Ἐπενέβηκε ὁ στρατηγὸς διοικητὴς τῆς μεραρχίας Ἐνέα Νασβαρρίνι, καὶ μετὰ συζήτηση, καταλήξανε στὸ νὰ παραμείνει ὁ καθένας στὴ θέση του. Ἀκόμα και οἱ λογχοφόροι τοῦ Μιλάνο, σὲ κοντινὸ σημεῖο κι αὐτοὶ τοῦ γιοφυριοῦ Μπεράτι, παρεμποδιστήκανε ἀπὸ ἕνα σύνταγμα τῆς Βέρμαχτ. Μεταξὺ Ἰταλῶν, Γερμανῶν κι Ἑλλήνων ἐπικρατοῦσε χαώδης κατάσταση. Ὡστόσο ὁ Μουσσολίνι πῆρε στὸ τηλέφωνο τὸ φίλο του Χίτλερ καὶ τὸν παρακάλεσε νὰ μὴ ληφθεῖ καμιὰ ἀπόφαση διακοπῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν χωρὶς νὰ εἶναι παρόντες κι οἱ Ἰταλοί. Ὁ Χίτλερ κάλεσε τὸν ὑπαρχηγό του τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου στρατηγό Ἄλφρεντ Γιόντλ, ποὺ βρισκόταν στὴν Θεσσαλονίκη, γιὰ νὰ τοῦ πεῖ νὰ ἐπιδιώξει κάποια ἀναβολὴ πρὶν ὑπογράψει τὸ ὁριστικὸ ἔγγραφο ἀνακωχῆς, ὕστερα δὲ τὸν Λὶστ γιὰ νὰ τοῦ ἐμπιστευθεῖ ὅτι κι ἐκεῖνος στὴ θέση του θὰ ἐνεργοῦσε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο. ἀλλὰ ἔπρεπε νὰ ληφθεῖ πρόνοια νά μὴ θιχθεῖ τό φιλότιμο τῶν Ἰταλῶν. Κι ὁ στρατηγὸς Χάλντερ σημειώνει στὸ ἡμερολόγιό του στὶς 21 Ἀπριλίου: «Ὁ Φύρερ διέταξε νὰ μὴν ἐφαρμοσθεῖ ἡ ἀνακωχὴ χωρὶς τὴν ἔγκρισή του. Ἡ διαταγὴ αὐτὴ ἀπέβλεπε στὸ νὰ κρατηθοῦνε τὰ προσχήματα. Ἀλλὰ ὡστόσο ἐνῶ γελοιοποιοῦσε τὸν στρατάρχη διοικητὴ τῆς 12ης Στρατιᾶς, ταυτόχρονα συντελοῦσε στὴν πλαστογράφηση τῆς ἱστορίας, δημιουργώντας τὸ μῦθο ὅτι οἱ Ἰταλοὶ ἐξαναγκάσανε τοὺς Ἕλληνες νὰ παραδοθοῦνε. Στὴν πραγματικότητα

καμιὰ ἐπαφὴ δὲν εἶχε πραγματοποιηθεῖ ἀνάμεσα σὲ Ἰταλοὺς καὶ Ἕλληνες, ὡς τὴ στιγμὴ τῆς ἀνακωχῆς». Ἡ διαπίστωση αὐτὴ εἶναι λανθασμένη, σημειώνει θριαμβευτικὰ ὁ Καβαλλέρο, κατὰ τὸν ὁποῖο, τὴν τελευταία νύχτα τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἡ Μπάρι εἶχε ἀπώλειες 30 ἀξιωματικοὺς καὶ 400 ἄνδρες. Ἤτανε ἀπόλυτα ἱκανοποιημένος. Ὁ Λίστ εἶχε γίνει ἔξω φρενῶν γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἐκτέθηκε στοὺς Ἕλληνες.

Ἂς προσπαθήσουμε τώρα ν' ἀναπαραστήσουμε τὶς παρασκηνιακὲς ἐνέργειες τῆς ὅλης ὑπόθεσης ποὺ διαδραματιστήκανε στὴ Ρώμη, στὸ Βερολίνο, στὴ Βιέννη κι ὄχι στὰ Τίρρανα, τὴ Λάρισα ἢ τὰ Γιάννενα γιὰ νὰ ἔχουμε μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τους. Στὶς 6 τὸ πρωί, στὶς 21 Ἀπριλίου, ὁ στρατηγὸς Γκουτζόνι, ὑφυπουργὸς στὸ ὑπουργεῖο Πολέμου, γεμάτος ἀνησυχία ξύπνησε τὸ φὸν Ρίντελεν γιὰ νὰ τὸν πληροφορήσει ὅτι τὸ βράδυ ἔφτασε ἕνα μήνυμα ἀπ' τὸν Καβαλλέρο. Ἔλεγε δὲ ὅτι εἶχε λάβει μήνυμα τοῦ Λίστ στὸ ὁποῖο τοῦ καθιστοῦσε γνωστὴ τὴν ἔναρξη τῶν διαπραγματεύσεων ἀνακωχῆς καὶ παρακαλοῦσε τοὺς Ἰταλοὺς νὰ διακόψουνε τὴν προέλασή τους γιὰ νὰ μὴ γίνουνε πρόσκομμα στὴν ὑπόθεση. Ὁ Ντοῦτσε εἶχε ἤδη ἀπαντήσει ὅτι ἔπρεπε νὰ ὑποβληθεῖ αἴτηση ἀνακωχῆς καὶ πρὸς τὴν Ἰταλία. Δυὸ ὧρες ἀργότερα, ὁ φὸν Ρίντελεν, ποὺ στὸ μεταξὺ εἶχε ἐπικοινωνήσει μὲ τὸν Ριὸντλ προσπαθοῦσε νὰ καθησυχάσει τὸν Μουσσολίνι. Δὲν θὰ κλεινόταν τελικὰ καμιὰ συμφωνία χωρὶς τὴ συμπαράσταση τῶν Ἰταλῶν. Ἀλλὰ ὁ Ντοῦτσε ἐξακολουθοῦσε νὰ εἶναι ἔξω φρενῶν, τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπευθυνθήκανε οἱ Ἕλληνες στοὺς Γερμανούς, τὸ θεωροῦσε σὰ δεῖγμα τῆς «μπαμπεσιᾶς» τους. Κάποια μέρα θά μποροῦσαν νὰ διατείνουνται οἱ Ἕλληνες ὅτι παραδοθήκανε στοὺς Γερμανοὺς κι ὄχι στοὺς Ἰταλούς. «Τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα — διαμαρτυρόταν ὁ Ντοῦτσε — ἔξη ὁλόκληρους μῆνες πολεμούσανε τοὺς Ἕλληνες. Πεντακόσιες χιλιάδες ἄντρες χρησιμοποιηθήκανε στὶς μάχες, ἀπ' τοὺς ὁποίους 63 χιλιάδες τεθήκανε ἐκτὸς μάχης».

Τὸ ἴδιο ἐκεῖνο πρωινὸ ὁ πρεσβευτὴς Μάκενσεν βρισκόταν στὴ Βιέννη, ὅπου ὁ Τσιάνο συναντιόταν μὲ τὸν Ρίμπεντροπ. Ὁ ὑπουργός μας τῶν Ἐξωτερικῶν, τὸν κάλεσε στὸ τηλέφωνο σὲ κατάσταση (3) «μεγάλου ἐκνευρισμοῦ». Ὁ Ντοῦτσε, τοῦ εἶπε, εἶναι «τρομερὰ νευριασμένος» γιατὶ διαπραγματεύονται μιὰ ἀνακωχὴ χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἰταλῶν. Ὁ Μάκενσεν ἀναφέρθηκε κατὰ πρῶτο στὸν ὑπουργὸ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γερμανίας ὁ ὁποῖος τοῦ ἀποκρίθηκε ὅτι πρόκειται γιὰ «ἀνυπόστατες φῆμες» — ἐνῶ ξέρουμε πὼς συνέβαινε ὅλως διόλου τ' ἀντίθετο — ὕστερα ἀποφάσισε ν' ἀπευθυνθεῖ στὸ Χίτλερ. Ὁ Φύρερ, δὲ θέλησε νὰ δυσαρεστήσει τὸν σύντροφό του τῆς Ρώμης, ἀλλὰ ὡστόσο δείχτηκε ἐπιφυλακτικός. Προέβη στὴ δήλωση ὅτι «ὅσο πιὸ γρήγορα καταλήξουμε σὲ μιὰ ἀνακωχὴ ἢ σὲ μιὰ παράδοση, τόσο τὸ καλύτερο γιατὶ θ' ἀποφεύγονταν θυσίες Γερμανῶν στρατιωτῶν». Ὁπωσδήποτε ἦταν ἀποφασισμένος νὰ διατάξει τὸν Λὶστ νὰ μὴν προβεῖ σὲ καμιὰ τελικὴ διευθέτηση χωρὶς τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἰταλῶν. Προειδοποιοῦσε ὅμως ὅτι μπορεῖ νὰ μὴν κατάφερνε νὰ ἐπικοινωνήσει ἐγκαίρως μὲ τὸν Λὶστ γιὰ νὰ τοῦ δώσει τὶς ὁδηγίες. Ἂν παρ' ἐλπίδα ἔχει ὑπογραφεῖ ἡ ἀνακωχή, θὰ πρέπει νὰ γίνει μιὰ σχετικὴ προσθήκη ποὺ νὰ δίνει ἱκανοποίηση στὴν Ἰταλία.

Ὁ φὸν Ρίντελεν κουρασμένος ἀπ' τὶς Ἰταλικὲς διαμαρτυρίες καὶ τὶς πιέσεις τῶν Γερμανῶν, τηλεφώνησε στὶς 21 Ἀπριλίου ὥρα 23.30' στὸν Γκουτζόνι γιὰ νὰ τὸν καθυσυχάσει μὲ μιὰ δικαιολογία. Ἐδήλωσε ὅτι δὲν γινόταν λόγος γιὰ ἀνακωχή — ὅπως πραγματικὰ ἤτανε — ἀλλὰ γιὰ μιὰ ἄνευ ὅρων παράδοση τῶν Ἑλλήνων. Τὰ γερμανικὰ στρατεύματα βρίσκονταν στὰ Γιάννενα, ἀφοῦ πραγματοποιήσανε τὴ σύλληψη εἴκοσι χιλιάδων αἰχμαλώτων. Ἄφηνε νὰ ὑπονοηθεῖ ὁ Ρίντελεν, ὅτι ἂν οἱ Ἕλληνες καταθέτανε τὰ ὅπλα ἐμεῖς τί μποροῦμε νὰ κάνουμε; Μποροῦμε νὰ πολεμοῦμε μ' ἕναν ἀνύπαρκτο ἐχθρό;

Ὁ Γκουτσόνι τηλεφώνησε τότε στὰ Τίρρανα, τὰ δὲ Τίρρανα τοῦ εἶπανε ὅτι οἱ Ἕλληνες πολεμήσανε ἐναντίον μας κι ὅτι κανένας πληρεξούσιος δὲν εἶχε παρουσιαστεῖ. «Δὲν

μένει ἄλλο — συμπεραίνει ὁ Γκουτσόνι — παρὰ νὰ συνεχίσουμε τὸν ἀγώνα». Βρισκόμασταν στὶς 22 Ἀπριλίου. Λίγο μετὰ τὸ μεσημέρι ὁ Φὸν Ρίντελεν εἶχε μιὰ συνομιλία μὲ τὸν Γιόντλ· ὕστερα γύρεψε ἀπ' τὸν Γκουτσόνι νὰ στείλει ἕνα πληρεξούσιο γιὰ νὰ διαπραγματευθεῖ τὴν παράδοση. Ἀργότερα ὁ παραπάνω Γερμανὸς στρατιωτικὸς πῆγε στὸν Μουσσολίνι καὶ τοῦ διάβασε, παρὼν κι ὁ Γκουτσόνι, τὸ κείμενο τῆς παράδοσης (ἀναμφίβολα θὰ ἐπρόκειτο γιὰ τὸ πρῶτο κείμενο, τὸ ὑπογραμμένο ἀπὸ τὸν Ντῆτριχ). Ὁ Μουσσολίνι στριφογύριζε τὶς κόρες τῶν ματιῶν του, σούφρωνε τὰ χείλια του σ' ἕνα χαρακτηριστικὸ μορφασμὸ δικτατορικῆς ἔκφρασης, χτυποῦσε τὶς γροθιές του πάνω στὸ γραφεῖο, ἀπαιτοῦσε ἕνα κείμενο παράδοσης ποὺ ν' ἀπευθύνεται σ' ἐκεῖνον. Ἔλεγε ὅτι μὲ τοὺς Ἕλληνες θὰ μποροῦσε νὰ ξεμπερδέψει καὶ μόνος του. Ὁ Φὸν Ρίντελεν, χωρὶς καθόλου νὰ μειδιάσει, τὸν διαβεβαίωσε ὅτι «παραδοθήκανε στοὺς Γερμανοὺς γιὰ τὴν αἰτία καὶ μόνο ποὺ αὐτοὶ βρεθήκανε στὰ Γιάννενα», ἀλλὰ ὁ Μουσσολίνι δὲν βρέθηκε σὲ τέτοιο σημεῖο μπόσικος ν' ἀφήσει νὰ τὸν τυλίξουνε, ὑπογράμμισε δὲ δυὸ ὅρους τῆς συνθήκης ποὺ τοῦ φαίνονταν ἀπαράδεχτοι: ὁ ἕνας ἤτανε ἡ παραχώρηση ποὺ δινόταν στοὺς Ἕλληνες στρατιῶτες νὰ γυρίσουνε στὰ σπίτια τους κι ὁ ἄλλος τὸ δικαίωμα τῶν ἀξιωματικῶν νὰ διατηρήσουνε τὸν ὁπλισμό τους.

Εἶπε ὅτι μιὰ τέτοια τιμὴ δὲν τὴν ἀξίζανε οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι φερθήκανε τόσο προσβλητικὰ σὲ Ἰταλοὺς ἀξιωματικοὺς κι ὁπλίτες, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχε καὶ ἀποδείξεις. Ὁ Φὸν Ρίντελεν μὲ μεγάλη ὑπομονὴ τοῦ ἐξήγησε ὅτι ἤτανε ὁλότελα ἀδύνατο νὰ περιφρουρήσουνε καὶ διαθρέψουνε ἑκατοντάδες χιλιάδες αἰχμαλώτους καὶ ὅτι τιμὲς ἀποδίδονταν στὸν ἐχθρὸ ποὺ πολέμησε μὲ ἡρωϊσμὸ κι ὄχι σὲ κεῖνον ποὺ δὲν πολέμησε καθόλου. Ἂν οἱ Ἕλληνες δὲν ἤτανε ἀνδρεῖοι πολεμιστές, πρόσθεσε μὲ ἀρκετὴ κακεντρέχεια ὁ Φὸν Ρίντελεν, δὲ θά κοπιάζανε τόσο πολὺ οἱ Ἰταλοὶ στρατιῶτες γιὰ νά τοὺς ἀναχαιτίσουνε. Ἐδῶ ὁ Μουσσολίνι ἀναγκάστηκε ν' ἀναγνωρίσει τὸ βάσιμο τῶν δυό αὐτῶν περιπτώσεων ποὺ προέβαλε ὁ Φὸν Ρίντελεν, ἀλλὰ ἐπέμεινε στὸ νὰ ἀπευθύνε-

ται ἡ αἴτηση παράδοσης καὶ πρὸς τοὺς Ἰταλοὺς πληρεξούσιους.

Τὴν ἴδια μέρα, 22 Ἀπριλίου, στὶς 5 τ' ἀπόγευμα, ἔφτασε στὰ Γιάννενα ὁ στρατηγὸς Μπίλερ, διοικητὴς τῆς 73ης γερμανικῆς μεραρχίας καὶ εἰδοποίησε τὸν Τσολάκογλου ὅτι ἔπρεπε τὸ δίχως ἄλλο νὰ στείλει πληρεξούσιους στοὺς Ἰταλοὺς καὶ ὅτι ἡ γραμμὴ Ἡγουμενίτσα - Μέτσοβο χρησίμευε ὡς διαχωριστικὴ τῆς ζώνης ἐπιρροῆς τῶν Γερμανῶν ἀπ' τὴ ζώνη ἐπιρροῆς τῶν Ἰταλῶν. Ὁ Τσολάκογλου ἀντέδρασε μὲ μεγάλη ἀγανάκτηση. Εἶπε ὅτι σὰν αἰχμάλωτος πολέμου δὲν διέθετε καμιά δύναμη, διαμαρτυρήθηκε γιατὶ οἱ Γερμανοὶ δὲν τηρούσανε τὶς συνθῆκες ποὺ ὑπογράψανε. Ὕστερα ἔδωσε διαταγὴ στὰ κατάλοιπα τῆς μονάδας του ν' ἀναδιπλωθοῦνε ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ γρήγορα κατὰ τὸ νότο, ἔτσι, μιὰ κι ἐγκαταλείπανε τὴ ζώνη ἐπιρροῆς τῶν Ἰταλῶν, θ' ἀποφεύγανε νὰ πέφτανε αἰχμάλωτοι στὰ χέρια τῶν στρατευμάτων τοῦ Καβαλλέρο. Τὰ τμήματα στρατοῦ, ὅσα διατηρούσανε ἀκόμα κάποια συνοχή, ἀρχίσανε νά διαλύονται, ὁ ὄχλος ρίχτηκε καὶ λεηλάτησε τὶς στρατιωτικὲς ἀποθῆκες, ἀπ' τίς στρατιὲς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς δυτικῆς Μακεδονίας δὲ μένανε παρὰ κάτι μπουλούκια.

Στὶς 22 Ἀπριλίου, στὶς 18.20', ὁ Τσολάκογλου μετὰ ποὺ συσκέφτηκε μὲ τὸν Μπάκο καὶ τὸν Δεμέστιχα, συγκατένευσε τελικὰ νὰ στείλει στοὺς Ἰταλοὺς ἀντιπροσωπεία ἀπὸ πληρεξούσιους, ἕνα συνταγματάρχη, ἕναν ταγματάρχη κι ἕνα δόκιμο. Στὶς 21, ὧρες παρουσιαστήκανε στὸν τομέα τῆς Καζάλε καὶ γυρέψανε νὰ συναντηθοῦνε μὲ τὸν Τζελόζο. Ἐκεῖ τοὺς πληροφορήσανε ὅτι μιὰ ἰταλο - γερμανικὴ ἐπιτροπὴ εἶχε συνέλθει ἤδη καὶ συζητοῦσε τὴν ἀποδοχὴ τῆς παράδοσης. Τὸ ἑπόμενο πρωινό, οἱ τρεῖς, ξαναγυρίσανε στὸν Τσολάκογλου καὶ τὸν πληροφορήσανε ὅτι τὸ «παύσατε πῦρ» ὁρίστηκε γιὰ τὶς 11 τὸ βράδυ τῆς ἴδιας μέρας, 23 Ἀπριλίου. Ὁ στρατηγὸς Φερρέρο, ποὺ διορίστηκε ἀπ' τὸν Καβαλλέρο νὰ προεδρεύσει τῆς Ἰταλικῆς ἀντιπροσωπείας μεταφέρθηκε στὰ Γιάννενα, κι ἀργότερα στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ὁδηγήθηκε μ' ἀεροπλάνο κι ὁ Τσολάκογλου. Στὶς 14.15' ὁ πανύψηλος καὶ κοκκαλιάρης Γιόντλ, ὁ Φερρέρο κι ὁ Τσολάκογλου, ὑπογράφανε τὸ τε-

λικὸ ([4]) ἔγγραφο τῆς ἀνακωχῆς, πανομοιότυπο μ' ἐκεῖνο ποὺ ὑπογράφτηκε στὰ Γιάννενα, ἀλλὰ μὲ μνεία τῶν Ἰταλῶν πλάι στοὺς Γερμανούς κι ἐξασφάλιση τῆς ἄμεσης παράδοσης τῶν Ἰταλῶν αἰχμαλώτων ποὺ βρίσκονταν στὰ χέρια τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου. Ἡ τελετὴ αὐτὴ γιὰ τὸν Γιὸντλ δὲν εἶχε ἰδιαίτερη σημασία, γιὰ τὸν Τσολάκογλου ὑπῆρξε μιὰ τραγικὴ ὥρα, ἐνῶ γιὰ τὸν Φερρέρο τοῦ γεννοῦσε ὡρισμένες ἀμφιβολίες ἀναφορικὰ μὲ τὴν κατάσταση. Ἡ νέα αὐτὴ φάση τῆς πολεμικῆς δραστηριότητας τῶν δυὸ Στρατιῶν, ἔβαλε τελειωτικὰ τέρμα στὴν ἰταλικὴ ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα. Ἡ προσωπικότητα τοῦ Τσολάκογλου — ὁ ὁποῖος μετὰ λίγο καιρὸ συγκρότησε μιὰ κυβέρνηση Κουΐσλιγκ, ἀλλὰ σὲ συνέχεια ἀντικαταστάθηκε, πέθανε δὲ προτοῦ νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας του — δὲν βρῆκε ὑπερασπιστὲς στὴν Ἑλλάδα (*). Ἀλλὰ ἐξετάζοντας τὰ πράγματα ἀντικειμενικὰ ὀφείλουμε νὰ ν' ἀναγνωρίσουμε ὅτι, σ' αὐτὴ τὴ δύσκολη καμπὴ τῆς Ἱστορίας, ἐπωμίστηκε μιὰ τόσο μεγάλη εὐθύνη καὶ πῆρε ἀποφάσεις ποὺ ἂν καὶ συμμερίζονταν κι ἄλλοι πολλοί, δὲν εἶχανε τὸ κουράγιο νὰ τὶς ὑποστηρίξουνε, ἀλλὰ προτιμούσανε νὰ τοῦ τὶς φορτώσουν.

Τὸ Ἰταλικὸ πολεμικὸ ἀνακοινωθὲν ἀριθμὸς 322 τῆς 24 Ἀπριλίου ἀναφέρει: «Ἴσαμε τὴν ὥρα 18 τῆς χθές, ὥρα κατὰ τὴν ὁποία καταπαύσανε οἱ ἐχθροπραξίες στὰ μέτωπα τῆς 9ης καὶ τῆς 21ης Στρατιᾶς, τὰ Ἰταλικὰ στρατεύματα συνεχίσανε χωρὶς ἀνάπαυλα τὴν προέλασή τους σὲ Ἑλληνικὸ ἔδαφος. Στὶς μάχες αὐτὲς ποὺ διεξαχθήκανε τὶς τελευταῖες μέρες, περίπου ἔξη χιλιάδες ἄνδρες τεθήκανε ἐκτὸς μάχης κι ἀπ' αὐ-

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ἐσφαλμένως ἀναγράφεται ὅτι ὁ Τσολάκογλου ἀπέθανε πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως. Οὗτος καταδικασθεὶς μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν εἰς θάνατον, ἀπέθανεν ὢν κατάδικος.

τοὺς οἱ 400 ἤτανε ἀξιωματικοὶ νεκροὶ καὶ πληγωμένοι». Μὲ μεγάλη εὐαρέσκεια ἀναφέρει τὸ ἀνακοινωθέν μας τὶς βαρειὲς αὐτὲς ἀπώλειες. Ἀποτελοῦσε τοῦτο προσφιλὲς μουσσολινικὸ σύστημα νὰ προβάλλει στὶς διαπραγματεύσεις του εἴτε μὲ τὴ Γαλλία, εἴτε μὲ τὴν Ἑλλάδα, τὶς μεγάλες ἀπώλειες ποὺ ὑπέστη κι ὄχι τὰ ἐπιτεύγματα ποὺ πέτυχε, χωρὶς νὰ ἔχει γι' αὐτὸ μεγαλύτερη ἐπιτυχία. Ὅσο γιὰ τοὺς νεκροὺς ποὺ θυσιαστήκανε τὴν ὕστατη στιγμή, αὐτοὶ ὑπῆρξανε θύματα πείσματος τοῦ Μουσσολίνι, ποὺ χωρὶς καθόλου νὰ κοκκινίζει, κορδωνόταν νὰ κουβεντιάζει γιὰ νίκη. Ὅπως συνέβηκε μὲ τὸ τηλεγράφημα ποὺ ἔστειλε στὸν Καβαλλέρο: «Τὴν ὥρα αὐτὴ τῆς νίκης πρέπει νὰ ἀναγνωρίσω τὴν ἀξιωσύνη σας στὸ νὰ καταφέρετε νὰ προετοιμάσετε σὲ τέσσερεις μῆνες μέσα, τὶς προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐπίτευξή της. Οἱ προϋποθέσεις αὐτὲς εἴχανε τὶς ρίζες τους στὶς ἐνέργειές σας νὰ τσακίσετε, ὅπως καὶ πραγματικὰ κάνατε, κάθε περαιτέρω ἀντεπιθετικὴ ἐνέργεια τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ ἀναπτερώσετε τὸ ἠθικὸ τοῦ κάθε ἄντρα καὶ τὴ διάθεσή του γιὰ τὴν τελικὴ ἐξόρμηση. Ἐκφράζω τὴν ὑψηλὴ εὐγνωμοσύνη μου γιὰ τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργο, τόσο σὲ σᾶς ὅσο καὶ στοὺς συνεργάτες σας, ἀξιωματικοὺς κι ὁπλῖτες. Ἀναφέρετέ το σὲ ὅλους. Μουσσολίνι». Ἡ Γιουγκοσλαβία εἶχε ἤδη παραδοθεῖ στὶς 17 Ἀπριλίου.

Στοὺς πολεμιστὲς ἀφιερώνει ὁ Μουσσολίνι μιὰ ἡμερήσια διαταγὴ στὴν ὁποία ἀναθυμᾶται ὅτι «ὕστερα ἀπὸ ἕξη μῆνες σκληροὺς ἀγῶνες ὁ ἐχθρὸς κατάθεσε τὰ ὅπλα καὶ ἡ νίκη ἐπιστέγασε τὶς τόσο αἱματηρὲς θυσίες μας» καὶ ὅτι «τὴ στιγμὴ αὐτὴ ὁ Ἰταλικὸς λαὸς ἀναθυμᾶται καὶ χαιρετᾶ μὲ συγκίνηση τὰ ἡρωικά του τέκνα ποὺ πέσανε μαχόμενα στὰ πεδία τῆς Ἀλβανίας καὶ ἐκφράζει σὲ σᾶς ποὺ ἐκδικηθήκατε τὸ χαμό τους τὶς ἄπειρες εὐχαριστίες του». Ὁ Ντοῦτσε εἶχε κιόλας ξεχάσει τὰ ὅσα δεινὰ εἶχε ὑποστεῖ τοὺς προηγούμενους αὐτοὺς μῆνες. Ὄχι ἄδικα ὁ Χίτλερ κάποια μέρα, σχολίαζε σὲ κάποιο συναδελφικὸ συμπόσιο, μ' αὐτὰ τὰ λόγια, μὲ τὸ γνωστὸ στόμφο του ποὺ τὸν ἔκανε νὰ λέει πότε παραλογισμοὺς καὶ πότε ὀξυδερκεῖς: παρατηρήσεις: «Τί εὐτυχεῖς ἄνθρωποι! (οἱ Ἰταλοί). Ὅταν τοὺς συλλαμβάνεις, μέσα σὲ τρεῖς

μέρες τἄχουν ξεχάσει ὅλα. Ὅταν ὅμως μιλᾶν γιὰ τὴ νίκη, τὴν θεωροῦν σὰν κάτι τὸ αἰώνιο». Χωρὶς ἀμφιβολία ἡ παρατήρηση αὐτὴ τοῦ Χίτλερ, στὶς 28 Αὐγούστου τοῦ 1942, ἀναφέρεται στὴν ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας. Στὴν ἴδια ἐκστρατεία ἀναφέρεται, κανένα - δυὸ μῆνες πρίν, μιὰ ἄλλη ταπεινωτικὴ γιὰ τοὺς Ἰταλοὺς παρατήρησή του: «Ὅταν ἡ Ἰταλία βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση στὴν Ἀλβανία, μοῦ ὑποδείξανε μὲ ποιὸ τρόπο ὄφειλα νὰ φερθῶ, ἐνῶ ἀπὸ μέρους τους τὰ τμήματα στρατοῦ, χωρὶς νὰ ἔχουνε πάρει διαταγή, ἀρχίσανε νὰ ὀπισθοχωροῦνε σὲ σημεῖο ποὺ νὰ μὴ μποροῦνε νὰ σταματήσουνε πιά. Κατάληξα στὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ μόνη λύση ἤτανε νὰ ἐνεργηθοῦν ὁμαδικὲς ἐκτελέσεις. Ἀλλὰ μὲ στόχο ὄχι γιὰ τοὺς ἁπλοὺς φαντάρους... Ἐκεῖνος ποὺ τοῦ χρειάζεται τὸ τουφέκισμα ἦταν ὁ διοικητὴς τῆς μονάδας ποὺ πραγματοποιοῦσε τὴν ὀπισθοχώρηση». Ἀλλὰ οὔτε καὶ τοῦτο τὸν ὠφέλησε τίποτα ὅταν ἦρθαν καὶ γιὰ τὸ στρατό του οἱ μαῦρες μέρες.

Τὶς μέρες τῆς Ἑλληνικῆς κατάρρευσης, ὁ Μουσσολίνι, ποὺ στὸν ἰδιωτικό του βίο εἶχε κάτι ἐκλάμψεις γενναιοδωρίας κι ἀνθρωπιᾶς, ἀπόδειξε τὴν ἀδυναμία του νά δειχτεῖ δημοσία κάπως ἱπποτικός. Στὰ τόσα του ἀνακοινωθέντα ποὺ ἔβγαλε ἐκεῖνες τὶς μέρες, δὲν ἀνάφερε οὔτε λέξη γιὰ τὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ ἀντιπάλου. Προέβη δὲ μὲ τόνο ὀργίλο στὴν ἀνασκευὴ τοῦ ἰσχυρισμοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ ἀνακοινωθέντος, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα βρίσκονταν σ' Ἀλβανικὸ ἔδαφος ὅταν ὑπογράφτηκε ἡ ἀνακωχή. (*) «Ἀναφέρονται κατωτέρω τὰ ὀνόματα τῶν Ἰταλικῶν μεραρχιῶν ποὺ βρίσκονται ἤδη σ' Ἑλληνικὸ ἔδαφος τὴ στιγμὴ τῆς παράδοσης. Αὐτὲς εἶναι: ἡ Βενέτσια, ἡ Πουστερία, ἡ Τριντεντίνα, ἡ Μπάρι, ἡ Καζάλε καὶ οἱ Λύκοι τῆς Τοσκάνης. Ἡ Ἑλληνικὴ διοίκηση πιάνεται γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ στὰ

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Τὴν ἑσπέραν τῆς 20ῆς Ἀπριλίου, καθ' ἣν ὑπεγράφη τὸ πρῶτον Πρωτόκολλον ἀνακωχῆς, ὡς καὶ τὴν ἑπομένην, τὸ μεῖζον μέρος τῶν Ἑλληνικῶν Μεραρχιῶν εὑρίσκετο ἐπὶ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους, τινὲς δὲ καὶ τὴν 22αν Ἀπριλίου.

πράσα ὅτι λέει ψέμματα. Καὶ δὲν θἄχουμε ἄδικο νὰ βεβαιώσουμε ὅτι αὐτὴ θὰ εἶναι ἡ τελευταία». Τὸ ἀνώνυμο αὐτὸ κείμενο φέρνει τὴ σφραγίδα τῆς μουσσολίνιας ἔκφρασης. Ὁ Ντοῦτσε ἤξερε πολὺ καλὰ τὸ τί εἶχε διαδραματισθεῖ στὰ παρασκήνια ὥσπου νὰ ὑπογραφεῖ ἡ ἀνακωχή, ὥστε μποροῦσε νὰ λείψει μιὰ τόσο ἀλλαζονικὴ διατύπωση γιὰ ἕνα τόσο συζητήσιμης ἀξίας ἀποτέλεσμα.

Μιὰ ἐκστρατεία τόσο τραγικὴ στήν ἔναρξή της, μὲ ἔντονο τὸ χαρακτήρα τῆς ἐπιπολαιότητας καὶ τῆς προχειρότητας, κατέληξε σὲ ἐπιχείρηση δλο ποταπότητα καὶ πεισματικά, ποὺ στοιχίσανε ζωὲς ἑκατοντάδων ἀνθρώπων. Χωρὶς ἔχθρα, χωρὶς μνησικακία, οἱ στρατιῶτες μας μεταβάλλονταν σὲ ὄργανα κατοχῆς, ἐνῶ ἀναγνωρίζανε στὸ πρόσωπο τῶν στρατιωτῶν ποὺ περιπλανοῦνταν σὲ μπουλούκια, μιὰ ὅμοια μὲ τὴ δική τους ἔκφραση ὀδύνης καὶ ὑποταγῆς. Οἱ στρατιῶτες ποὺ προελαύνανε εἴχανε συναίσθηση, μὲ πόσες πίκρες καὶ ταπεινώσεις εἶχε ποτισθεῖ αὐτὴ ἡ νίκη ποὺ ἀγναντεύανε ν' ἀνατέλει ἐπὶ τέλους μπρός τους. Βαδίζανε χαρούμενοι — ὁ Ἰταλὸς στρατιώτης δὲ θέλει πολὺ γιὰ τὰ ξεχάσει τὰ βάσανά του — στοὺς δρόμους ποὺ διασχίζανε οἱ γερμανικὲς μοτοσυκλέττες καὶ ἰσοπεδώνανε τὰ πανίσχυρα πάνζερ τους. Οἱ Ἰταλικὲς Στρατιὲς στὴν Ἀλβανία, τὴν ἐποχὴ αὐτὴ τοῦ Ἀπριλίου, περιλαμβάνανε 31.841 ἀξιωματικούς, 494.709 ὑπαξιωματικοὺς καὶ ὁπλίτες, 65.520 ὑποζύγια, 13.161 μεταγωγικὰ αὐτοκίνητα. Εἴκοσι ἐφτὰ μεραρχίες λάβανε μέρος στὴν ἐκστρατεία Ἀλπίνοι: ἡ Τζούλια, ἡ Πουστερία, ἡ Τριντεντίνα καὶ ἡ Κουντένσε. Πεζικό: ἡ Φερράρα, ἡ Σιέννα, ἡ Μπάρι, οἱ Κυνηγοὶ τῶν Ἄλπεων, ἡ Πούλιε, ἡ Μοντένα, ἡ Ἀκουΐ, ἡ Κούνεο, οἱ Λύκοι τῆς Τοσκάνης, ἡ Πενερόλε, ἡ Μπέργκαμο, ἡ Κάλιαρι, ἡ Μπρένερο, ἡ Καζάλε, ἡ Ἀρέτσο, ἡ Βενέτσια, ἡ Σφορτσέτσα, ἡ Φορλί, ἡ Τάρο, ἡ Πιεμόντε, ἡ Φιρέντσε, ἡ Λενιάνο. Ἡ θωρακισμένη τῶν Κενταύρων καὶ τὰ συντάγματα πεζικοῦ Γκρούντι, Ἄοστι καὶ Μιλάνο καὶ τὸ 3ο τῶν Γρεναδιέρων. Ἡ Μάρκε και ἡ Μεσσίνα φθάσανε στὸ θέατρο τῶν ἐπιχειρήσεων μόλις εἶχε λήξει ἡ ἐκστρατεία.

Ὁ «Τζοῦμπο» Οὐΐλσον, ἔτσι καὶ πέτυχε τὴν ἔγκριση

τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης, καθόρισε γιὰ τὶς 28 Ἀπριλίου τὴν ἔναρξη τῆς ἐκκένωσης τῶν Ἀγγλικῶν, Αὐστραλιανῶν και Νεοζηλανδικῶν δυνάμεων καὶ τὴν ἐπιβίβασή τους στὰ πλοῖα, βαφτίστηκε δὲ ἡ ἐνέργειά του αὐτή: ἐπιχείρηση Δαίμονας. Ἀλλὰ ἡ παράδοση τῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου τὸν ὑποχρέωσε νὰ συντομέψει τὸ χρόνο τῆς ἔναρξης. Οἱ Ἄγγλοι τοῦ Σώματος ἁρμάτων μάχης, οἱ Αὐστραλιανοὶ Ἄντζακ καὶ οἱ Νεοζηλανδοὶ ἀμύνονταν σθεναρὰ στὴ γραμμὴ τῶν Θερμοπυλῶν γιὰ τρεῖς μέρες, ἐνῶ οἱ Γερμανοὶ ἑτοιμάζονταν γιὰ νὰ ἐξαπολύσουνε τὴν ἐπίθεσή τους. Ὕστερα ἀναδιπλωθήκανε μὲ κατεύθυνση τὰ μικρὰ λιμάνια τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς βορεινῆς Πελοποννήσου ὅπου θὰ διενεργοῦνταν ἡ ἐπιβίβαση. Οἱ Ἄγγλοι ἀντιμετωπίζανε ἕνα νέο Νάρβικ, μιὰ νέα Δουνκέρκη. Τὸ σφυροκόπημα τῶν Γερμανῶν δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ πάρουνε ἀναπνοή, οἱ ἐπιβιβάσεις στὰ πλοῖα διενεργοῦνταν κατὰ κανόνα τὴ νύχτα καὶ μόνο λίγη ὥρα πρὶν τὰ τελευταία τοῦτα νὰ σαλπάρουνε. Ἀρκετὲς μονάδες, ὅπως τὸ μεταγωγικὸ Σλαμὰτ καὶ τὰ τορπιλλοβόλα Ντάϋμοντ καὶ Βράϊνεκ βυθιστήκανε (ἀπ' τοὺς 700 ποὺ εἶχανε πάνω, μόνο 50 σωθήκανε). Ἔτσι οἱ ἄνδρες μὲ τὰ σφαιροειδῆ κράνη ἐγκαταλείπανε ὕστερα ἀπὸ μιὰ σύντομη καὶ ἄτυχη ἐκστρατεία στὴν Ἑλλάδα ἐπιβιβαζόμενοι κατὰ τὶς γλυκειὲς ἀττικὲς ἀπριλιάτικες νύχτες, ἀπ' τὰ λιμάνια τῆς Ραφίνας, τοῦ Πόρτο-Ράφτη, τῶν Μεγάρων, στὴν Ἀττικὴ καὶ τοῦ Ναυπλίου, τοῦ Θόλου τῆς Μονεμβασίας καὶ τῆς Καλαμάτας, στὴν Πελοπόννησο, ἐνῶ γύρω εἶχε φουντώσει μιὰ φωτιὰ ὅμοια μὲ τῆς κόλασης.

Οἱ Γερμανοὶ ἀκολουθούσανε κατὰ πόδας, ἐνῶ στὶς 26 Ἀπριλίου εἴχανε καταλάβει, ὕστερα ἀπὸ ἔντονη δραστηριότητα τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν, τὴ διώρυγα τῆς Κορίνθου. Στὶς 29 Ἀπριλίου ἡ ἐπιχείρηση ἐπιβίβασης στὰ πλοῖα εἶχε συντελεστεῖ, μ' ἐξαίρεση ἕνα μικρὸ τμῆμα στρατοῦ, ποὺ κατάφερε ὡστόσο νὰ ἐπιβιβαστεῖ τὶς δυὸ ἑπόμενες μέρες. Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας πληρώθηκε μὲ ἀρκετὰ ἀκριβὸ τίμημα ἀπ' τὸ ἐκστρατευτικὸ σῶμα τοῦ Οὐΐλσον. 58 χιλιάδες ἄντρες τοῦ κατὰ ξηρὰ στρατοῦ ἀποβιβαστήκανε στὴν Ἑλλάδα, ἀπ' αὐτοὺς

24 χιλιάδες Ἄγγλοι (ἀπ' αὐτοὺς πολλοὶ ἦταν ἀποσπασμένοι μὲ ἐντολὴ τῆς Ἑλληνικῆς διοίκησης σὲ διάφορες ὑπηρεσίες), 17 Αὐστραλοὶ καὶ 17 Νεοζηλανδοί. Οἱ ἀπώλειές τους σὲ νεκροὺς κι αἰχμάλωτους, ἀνέρχονταν σὲ πάνω ἀπὸ δεκαπέντε χιλιάδες ἄντρες, ἀπ' αὐτοὺς δεκάμιση χιλιάδες Ἄγγλοι, τρεῖς χιλιάδες Αὐστραλοὶ καὶ 2250 Νεοζηλανδοί. Μονάχα στὸ λιμάνι τῆς Καλαμάτας οἱ Γερμανοὶ εἴχανε προσβάλει κι αἰχμαλωτίσει ἑφτὰ χιλιάδες Ἄγγλους στρατιῶτες, τμῆμα τῆς ταξιαρχίας Πάρριγκτον, ποὺ μετὰ τὴν ἀναχώρηση τοῦ πρώτου κλιμακίου περίμενε μάταια τὴν ἄφιξη τοῦ πλοίου ποὺ θὰ ἐρχόταν νὰ τοὺς παραλάβει. Τελικὰ ὁ ὁριστικός ἀριθμὸς τῶν ἀντρῶν ποὺ ἐπιβιβάστηκε ἦταν: 43.311 στρατιῶτες τῆς κατὰ ξηρὰν δύναμης, ἐπιπλέον 8.400 ἀεροπόροι καὶ ναῦτες, 1.300 Γιουγκοσλάβοι, Κύπριοι καὶ Παλαιστινέζοι πρόσφυγες. Εἶναι φανερὸ ὅτι τὸ «αὐτοκρατορικὸ» ἐκστρατευτικό σῶμα ἤτανε ἐξαιρετικὰ ἰσχυρὸ σὲ διάρθρωση, ὅταν σκεφτεῖ κανεὶς ὅτι ἀποτελοῦνταν μονάχα ἀπὸ δυὸ μεραρχίες καὶ μιὰ ταξιαρχία, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς βοηθητικὲς ὑπηρεσίες, ἀλλὰ ὡστόσο ὑπολειπόταν κατὰ πολὺ σὲ δύναμη τοῦ ἐπιτιθέμενου. Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς συμμεριζόταν βαθειὰ τὴν τραγωδία τῶν συμμάχων τούτων ποὺ δὲν καταφέρανε νὰ προσφέρουνε μιὰ ἀποτελεσματικὴ βοήθεια, κι ἔτσι ὅταν τὰ τμήματα τῶν Ἄγγλων, Νεοζηλανδῶν καὶ Αὐστραλῶν διασχίζανε τὴν Ἀθήνα κατηφεῖς μὲ κατεύθυνση τὰ διάφορα λιμάνια, τοὺς χειροκροτοῦσε μὲ ἐνθουσιασμό.

Στὶς 23 Ἀπριλίου τὴν αὐγή, ὁ βασιλιὰς Γεώργιος, ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια καὶ ἡ κυβέρνηση φεύγανε γιὰ τὴν Κρήτη. Στὶς 27 Ἀπριλίου τὸ πρωϊνό, ἤτανε Κυριακὴ καὶ πάλι, ὅπως Κυριακὴ ἤτανε στὶς 6 Ἀπριλίου ὅταν ἄρχισε ἡ Γερμανικὴ ἐπίθεση, ἔφτανε ἀπὸ βορρᾶ, στὰ προάστια τῆς Ἀθήνας ἕνα μηχανοκίνητο σῶμα τοῦ Λίστ. Δὲν προηγηθήκανε βολὲς πυροβολικοῦ, οὔτε κανένα ἀεροπλάνο διέσχισε τὸν οὐρανὸ τῆς πόλης. Ὁ οὐρανὸς ἤτανε γαλήνιος, ὁ ἥλιος καυτερός, οἱ δρόμοι ἔρημοι. Μιὰ ἑλληνικὴ στρατιωτικὴ ἀποστολὴ πῆγε νὰ συναντήσει τοὺς Γερμανοὺς μοτοσυκλεττιστὲς ποὺ σὲ διάταξη παρέλασης προχωροῦσαν μὲ ἐπικεφαλῆς τους ἕνα ἀντι-

συνταγματάρχη. Ἀφοῦ ἀποδεχτήκανε τὴν παράδοση τῆς πόλης, ἐξακολουθήσανε οἱ μοτοσυκλὲττες τὴ θορυβώδη διαδρομή τους μέχρι ποὺ φτάσανε στὴν Ἀκρόπολη, ὅπου καὶ ἀνεβήκανε γιὰ νὰ ὑψώσουνε τὴ σημαία μὲ τὸν ἀγκυλωτὸ σταυρό. Οἱ ἀπώλειες τῆς Γερμανίας στὴν ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας ἤτανε 363 ἀξιωματικοὶ νεκροὶ ἢ πληγωμένου, 1.160 ὑπαξιωματικοὶ κι ὁπλίτες νεκροὶ καὶ 3.411 πληγωμένοι, πολὺ κατώτερες ἀπὸ κείνους ποὺ ὑπέστη ὁ στρατός μας στὴν προέλαση τῶν τελευταίων ἡμερῶν ποὺ ἀναλάβαμε γιὰ νὰ ἐξυψώσουμε τὸ γόητρό μας.

Στὶς 28 Ἀπριλίου, Ἰταλοὶ ἀλεξιπτωτιστὲς καὶ ἀγήματα ποὺ μεταφερθήκανε μ' ἀεροπλάνα, ἐξαναγκάσανε τὴν Ἑλληνικὴ φρουρὰ νὰ παραδώσει τὴν Κέρκυρα. Ἐπακολούθησε συνταραχτικὸ ἐπεισόδιο μεταξὺ Γερμανῶν καὶ Ἰταλῶν, γιατὶ οἱ Ἕλληνες θέλανε νά παραδοθοῦνε μονάχα στοὺς Γερμανούς, τρεῖς δ' ἀπ' αὐτοὺς φτάσανε ἐσπευσμένα στὸ νησὶ γιὰ νὰ συγχρονίσουνε τὴν κατάπαυση τοῦ πυρός. Ὡστόσο ἀρχίσανε ν' ἀποβιβάζουνται τμήματα τῆς Ἄκουϊ. Πρὶν νὰ ἐκτραχυνθεῖ ἡ κατάσταση καὶ καταλήξη σὲ συγκρούσεις ἀνάμεσα στὴ φρουρὰ καὶ στὰ Ἰταλικὰ ἀγήματα ποὺ εἶχανε ἀποβιβαστεῖ, οἱ Ἕλληνες, μὲ βαρειὰ καρδιά, ἀποφασίσανε νὰ παραδώσουνε στοὺς δικούς μας τὰ ὅπλα. Ἡ ἴδια ἐπιδέξια τεχνικὴ ἐφαρμόστηκε καὶ γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Κεφαλλονιᾶς.

Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας ἐτερματίστηκε ἕξη μῆνες μετὰ τὴν ἔναρξή της. Γιὰ πολλὰ ἀπὸ τὰ «ὑψηλὰ πρόσωπα» ἀποτελοῦσε πιὰ κεφάλαιο τῆς Ἱστορίας ἐνῶ ἄλλοι ἐπιδιώκανε νὰ ἐπωφεληθοῦνε ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα ἀναγράφοντάς το στὸ ἐνεργητικὸ τῆς πολιτικῆς τους. Ὁ Τσιάνο δυσαρεστήθηκε γιατὶ στὴν Ἀθήνα συγκροτήθηκε κυβέρνηση Ἑλληνικὴ προεδρευόμενη ἀπ' τὸν Τσολάκογλου ἐπειδὴ «εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ στρατηγὸς τοῦτος προτίθεται νά περισώσει τὴν ἐδαφικὴ κι ἐθνικὴ ἑνότητα τῆς Ἑλλάδας». Οὔτε στὸν Καβαλλέρο δὲν ἄρεσε (5) ὁ Τσολάκογλου γιατὶ πολέμησε ἐναντίον μας (ἂν δὲν πολεμοῦσε ἐναντίον μας, θὰ πολεμοῦσε ἐνάντια στοὺς Γερμανούς· ἕνας στρατηγὸς κάπου θὰ ἔπρεπε νὰ βρίσκεται σὲ μιὰ τέτοια κρίσιμη περίοδο).

Μὲ τὸν διορισμὸ τοῦ Τσολάκογλου οἱ Γερμανοὶ διαπιστώσανε γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ πόσο ἔτσουζε τὸν Μουσσολίνι τὸ ξύλο ποὺ ἔφαγε ἀπ' τοὺς Ἕλληνες καὶ πῶς πολεμοῦσε νὰ τ' ἀποκρύψει πίσω ἀπὸ παιδιάστικα ξεσπάσματα θυμοῦ. Ὁ Τσολάκογλου ἤδη ἀπὸ τὶς 27 Ἀπριλίου ἐδήλωσε ὅτι ἤτανε διατεθειμένος νὰ σχηματίσει κυβέρνηση. Τὰ μεσάνυχτα ὁ Ρίμπεντροπ πῆρε ἀπ' τὴ Βιέννη στὸ τελέφωνο τὸν Μάκενσεν καὶ τοῦ εἶπε νὰ προσπαθήσει νὰ πετύχει νὰ ξυπνήσει τὸν Ντοῦτσε καὶ νὰ τὸν πληροφορήσει σχετικὰ μὲ τὸ ἐνδεχόμενο ποὺ παρουσιαζόταν στὶς ἀρχὲς κατοχῆς. Κατὰ τὸν Λίστ, ὁ Τσολάκογλου ἤτανε ὁ ἄνθρωπος ποὺ τοὺς χρειαζόταν. Ὁ Μάκενσεν ἐπικοινώνησε μὲ τὸν Τσιάνο ὁ ὁποῖος τὸν δέχτηκε στὸ σπίτι του στὶς μία καὶ τέταρτο. Ὁ Τσιάνο ἀποφάσισε ὅτι ἐπιβαλλόταν νὰ εἰδοποιηθεῖ ἀμέσως ὁ Μουσσολίνι χωρὶς νὰ περιμένουνε νὰ ξημερώσει. Ἀγουροξυπνημένος μέσα στὴ βαθειὰ νύχτα ὁ Μουσσολίνι — τὸν ἔτρωγε ἡ ἀϋπνία παρ' ὅλο ποὺ κατακλεινόταν νωρὶς — ἄκουσε τὴν πληροφορία καὶ ἐπιδοκίμασε «χωρὶς ἐνθουσιασμὸ» τὸν διορισμὸ τοῦ νικημένου στρατηγοῦ, τονίζοντας μὲ κακεντρέχεια ὅτι ὁ Ἄξων δὲν θἄπρεπε νάχει ὁλότελα ἐμπιστοσύνη στὴν εἰλικρίνεια τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλα σοβαρὰ προβλήματα ἀπασχολούσανε τὸν Καβαλλέρο, ὅπως ἡ κατάταξη τῶν ἐθελοντῶν ἀξιωματούχων τοῦ κόμματος. Καὶ τηλεφωνοῦσε σχετικὰ στὸν Τσιάνο: «Ἔχεις τίποτα νὰ μοῦ πεῖς γιὰ τὰ μέλη τῆς Κυβέρνησης καὶ τοὺς σύμβουλους τοῦ Κράτους; Πολλοὶ ἐπιθυμοῦνε νὰ φύγουνε. Ὁ Ντῖνο (Γκράντι) βρίσκεται στὶς δαλματικὲς ἀκτές, ὁ Σταράτσε ἀναχώρησε σήμερα τὸ πρωὶ μὲ ἐντολὴ νὰ πάει στὴ Δαλματία. Θὰ πρέπει νὰ φροντίσουμε γιὰ τὸν Μπόταϊ, τὸν Τζιανέττι, τὸν ντὲλ Τζιούντιτσε» ([6]). Ὁ Καβαλλέρο αἰσιόδοξος ἀπὸ φυσικοῦ του, ἀποδείχτηκε περισσότερο ἀπ' ὅσο ἔπρεπε, ἀρκετὰ δικαιολογημένα. Ὁ Τζελόζο πῆγε στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ παραβρεθεῖ στὴ μεγάλη παρέλαση τῶν ἰταλικῶν καὶ γερμανικῶν στρατευμάτων, ἔμεινε δὲ στὴν Ἀθήνα ἕνα μεγάλο διάστημα σὰ διοικητὴς τῆς 11ης Στρατιᾶς κατοχῆς.

Γυρίζοντας στὰ Τίρρανα ὁ Πρίκολο διαπίστωσε μ' ἔκπλη-

ξη ὅτι στὴν ἕδρα τοῦ τοποτηρητῆ ὅλοι μιλούσανε μὲ ζωηρότητα γιὰ τὴ νίκη. Ἀπ' τὶς 10 ὡς τὶς 17 Μαΐου ὁ Βιττόριο Ἐμμανουέλε III ἐπισκέφτηκε τὴν Ἀλβανία καὶ τὸ μέτωπο, στὸ δρόμο του δὲ σταμάτησε στὸ ὕψωμα 731. Καθόλου δὲν συγκίνησε τὸν στρατηγὸ Πουντόνι, τὸν ὑπασπιστὴ τοῦ βασιλιᾶ, τὸ κατάξερο αὐτὸ ὕψωμα ποὺ οἱ μπόμπες τὸ εἴχανε ἀνασκάψει — τοὺς νεκροὺς τοὺς εἴχανε ἤδη θάψει — γιατὶ οὔτε καθόλου τὸ ἀναφέρει στὸ ἡμερολόγιό του. Τὴ μέρα ποὺ ἀναχωροῦσε ὁ βασιλιὰς καὶ αὐτοκράτορας ἕνας ξαναμμένος νεαρὸς Ἀλβανὸς γύρεψε νὰ τὸν σκοτώσει ρίχνοντας τέσσερεις πιστολιὲς ποὺ ὅμως πήγανε στὸ βρόντο. Μιὰ σφαίρα τρύπησε τὸ λάστιχο τοῦ αὐτοκινήτου τοῦ βασιλιᾶ, ποὺ ὡστόσο κατάφερε καὶ κράτησε τὴν ψυχραιμία του.

Τὶς ἴδιες τοῦτες μέρες — στὶς 14 Μαΐου — ὁ Καβαλλέρο ἔστελνε στὸ Μουσσολίνι ἕνα μακροσκελὲς γράμμα (7) ὅπου ἐπρότεινε νὰ καθοριστεῖ τὸ ὕψωμα 731 σὰν τόπος προσκυνήματος. Ἦταν ἕνα παραφουσκωμένο μὲ παχειὰ λόγια ἔγγραφο, ποὺ ἐξεθείαζε μὲ τὸ πρόσχημα αὐτῆς τῆς πρότασης τὶς στρατηγικές ἱκανότητες τοῦ Μουσσολίνι καὶ περισσότερο βέβαια τοῦ ἴδιου τοῦ Καβαλλέρο. «Καμμιὰ ἄλλη τοποθεσία περισσότερο ἀπὸ τούτη δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ μαρτυράει, ἔτσι ὅπως εἶναι σήμερα, καλύτερα τὴν ἡρωικὴ προσπάθεια ποὺ καταβάλανε τὰ στρατεύματά μας γιὰ νὰ πετύχουνε τὴ νικηφόρα ἐπίθεση τοῦ Μαρτίου, αὐτὴ ποὺ μὲ τὴ φωτισμένη πρωτοβουλία καὶ καθοδήγησή σας συνετέλεσε στὸ νὰ ἐπιφέρει ἀποτελεσματικὰ χτυπήματα στὸν συμπαγῆ ὄγκο τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὥστε νὰ τὸν ξεχαρβαλώσει καὶ νὰ τοῦ στερήσει κάθε περαιτέρω δυνατότητα γι' ἀντίσταση». Κι ὁ Μουσσολίνι, ποὺ δυὸ μῆνες πρὶν ἔφευγε ἀπὸ τὴν Ἀλβανία, ὕστερα ποὺ ξαπολύθηκε ἡ περίφημη νικηφόρα ἐπίθεση, ταπεινωμένος μὲ τὴν οὐρὰ στὰ σκέλια, ἀπαντοῦσε μὲ ἀλαζονεία: «Ἀποδέχουμαι μὲ βαθειὰ συγκίνηση τὴν πρότασή σας ν' ἀναγείρουμε μνημεῖο πρὸς τιμὴν ἐκείνων ποὺ πέσανε στὸν πόλεμο ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα στὴν τραχειὰ περιοχὴ τοῦ ὑψώματος 731 καὶ Μοναστηριοῦ. Εἶναι ἡ περιοχὴ ὅπου ἀπ' τὶς 9 ὡς τὶς 14 Μαρτίου διεξήχθηκε ἡ πιὸ ἀποφασιστικὴ μάχη τὴν ὁποία

κι ὁ ἴδιος ὁ ἐχθρὸς παραδέχεται ὡς τὴ μεγαγύτερη καὶ περισσότερο αἱματηρὴ τῆς ἱστορίας του. Ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὴ Βόζουσα καὶ τὸ Ὅσσουμ, στὰ μέτωπα ποὺ κρατηθήκανε ἀπὸ τὸ 4ο, 8ο καὶ 25ο Σῶμα Στρατοῦ, πετύχαμε νὰ σπάσουμε τὰ πλευρὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἶναι ἡ ζώνη ὅπου οἱ στρατιῶτες μας παράσχανε ὑψηλά, ἀνυπέρβλητα δείγματα ἡρωϊσμοῦ. Παρόμοια δείγματα πρέπει νὰ διαιωνιστοῦνε καὶ θὰ διαιωνιστοῦνε τόσο στὶς περιοχὲς αὐτὲς ποὺ βαφτήκανε μὲ αἷμα ὅσο καὶ στὶς καρδιὲς τοῦ Ἰταλικοῦ Λαοῦ».

XV

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἡσυχία ἐπικράτησε καὶ πάλι στὶς αἱματοβαμμένες βουνοκορφὲς τῆς Ἀλβανίας. Τὰ κανόνια σιγάσανε. Ἡ Ἑλλάδα πιὰ ἀνῆκε στὴ χορεία τῶν κατεχομένων χωρῶν. Ὁ Χίτλερ προετοίμαζε τὴ μοιραία ἐπιχείρηση «Μπαρμπαρόσα», ὁ Βισκόντι Πράσκα πονοκεφάλιαζε τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο μὲ τὶς προσφυγές του, στὶς ὁποῖες διατεινόταν ὅτι ἡ ἐνέργεια νὰ τεθεῖ σὲ διαθεσιμότητα ὑπῆρξε πράξη αὐθαίρετη καὶ ἄδικη. Ὁ Μουσσολίνι ἀπ' τὸ μέρος του προσπαθοῦσε νὰ «σώσει τὰ προσχήματα» ἀποδυόμενος σ' ἕναν ἄνισο ἀγώνα μὲ τὴν ἐχθρικὴ προπαγάνδα, ποὺ δὲν ἔκανε τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ὑπογραμμίζει τὰ ταπεινωτικὰ ἐπεισόδια τῆς ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας ἐπιχείρησης. Ἀπ' τοὺς συμμάχους, ἐκεῖνος ποὺ τὸν συγύρισε καλύτερα ἀπ' ὅλους καὶ μὲ τὰ πιὸ τσουχτερὰ λόγια ἦταν ὁ Τσῶρτσιλ σὲ ραδιοφωνικό του λόγο (²) ποὺ μεταδόθηκε στίς 27 Ἀπριλίου γιὰ νὰ πληροφορήσει τὸν Ἀγγλικὸ λαὸ γιὰ τὴν ἄτυχη ἔκβαση ποὺ εἶχε ἡ ἀποστολῆ τοῦ ἐκστρατευτικοῦ Σώματος τοῦ Οὐΐλσον στὰ Βαλκάνια. «Κατὰ πᾶσα πιθανότητα θὰ διαβάσατε στὶς ἐφημερίδες — ἔλεγε σαρκαστικὰ ὁ Τσῶρτσιλ — ὅτι ὁ Ἰταλὸς δικτάτορας σὲ εἰδική του προκήρυξη, αὐτοσυγχαιρόταν καὶ συνέχαιρε τὸν ἰταλικὸ στρατὸ στὴν Ἀλβανία, γιὰ τὶς δάφνες ποὺ καταχτήσανε στὴ νικηφόρα ἐπιχείρηση ἐνάντια στοὺς Ἕλληνες. Ἀναμφισβήτητα τοῦτο ἀποτελεῖ παγκόσμιο ἔπακρο γελοίου καὶ καταφρόνη-

σης. Αὐτὸ τὸ χαμένο τσακάλι, ὁ Μουσσολίνι, ποὺ γιὰ νὰ σώσει τὸ πετσί του κατέστησε τὴν Ἰτάλία ὑποτελῆ στὴν Αὐτοκρατορία τοῦ Χίτλερ, χοροπηδᾶ γαυγίζοντας στὸ πλευρὸ τῆς γερμανικῆς τίγρης ἀκονίζοντας τὴν ὄρεξή του — κάτι ποὺ ἐπιτέλους ἀντιλαμβάνεται κανείς — ἀλλὰ προσέτι καὶ θριαμβολογεῖ. Διαφορετικὰ πράγματα διαπράττουνε διάφοροι λαοὶ κατὰ διαφορετικὸ τρόπο. Ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἑκατομμύρια τῶν ἑκατομμυρίων ἄτομα στὴ Βρεττανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες θὰ βροῦνε σὲ τοῦτο ἕνα πρόσθετο λόγο γιὰ νὰ θέλουνε νὰ ἐπιζήσουνε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ παραβρεθοῦνε τὴ μέρα τοῦ τελικοῦ διακανονισμοῦ, ὅταν αὐτὸς ὁ γελοῖος ἀπατεώνας θὰ ἐγκαταλειφτεῖ στὴ λαϊκὴ δικαιοσύνη καὶ θὰ καταστεῖ τὸ ὄνειδος τῆς ἀνθρωπότητας».

Οἱ βρισιὲς τοῦ Τσῶρτσιλ σημαδεύανε ἴσια στὸ στόχο γιατὶ ἀντιπροσωπεύανε μιὰ πικρὴ ἀλήθεια. Ὁ Μουσσολίνι ἐπεδίωξε ν' ἀναστηλώσει τὸ γόητρό του, μετὰ ἀπὸ μερικὲς μέρες, δημοσιεύοντας μερικὲς πολεμικὲς σημειώσεις, ὅπου τὸ γεμάτο παχειὰ λόγια ὕφος του, στάθηκε ἀνίκανο νὰ συγκαλύψει τὴν κατάντια του. Τὸ ἔγγραφο ποὺ οἱ Ἕλληνες παραδώσανε στὸν Πέλαιρετ, στὴν Ἀθήνα, μὲ τὸ ὁποῖο ἐξουσιοδοτοῦνταν οἱ Ἄγγλοι νὰ διενεργήσουνε τὴν ἀπόβαση στὰ πλοῖα, ἀπετέλεσε ἄλλο ἕνα ἐπιχείρημα τοῦ Ντοῦτσε γιὰ νὰ ἀναστηλώσει τὸ γόητρο τῆς ἀποτυχημένης ἐκστρατείας. Ἐξηγοῦσε τὸ ἔγγραφο ὅτι «μετὰ ποὺ κατάφερε ν' ἀντεπεξέλθει νικηφόρα ἐνάντια σ' ἕνα ἐχθρό, ποὺ διέθετε καταπληχτικὴ ὑπεροχὴ σὲ ἀριθμὸ κι ἐξάρτηση, γιὰ ἕξη ὁλόκληρους μῆνες, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς βρίσκεται σὲ κατάσταση ἐξουθένωσης γιατὶ στερεῖται τῶν ἀπαραιτήτων πόρων ποὺ θὰ τοῦ ἐπιτρέπανε νὰ διεξάγει ἐπιτυχῶς τὸν πόλεμο». Ἐπακολουθούσανε τὰ φασιστικὰ σχόλια: «Οὔτε νικηφόρος ὑπῆρξε ὁ ἀγώνας τους, ὅπως πολὺ εὔκολα ἀποδείχνεται, ἀλλὰ οὔτε καὶ ποὺ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ στρατοὺς ὑπῆρχε τόσο τρομαχτικὴ ἀριθμητικὴ ὑπεροχή, ὅπως διατείνονται, ἀλλὰ ἡ δραστηριότητα τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ καὶ μόνο καταπόνησε τὸν ἑλληνικὸ στρατό, ὅπως ἀποδείχνεται καὶ ἀπὸ μιὰ κατηγορηματικὴ ὁμολογία τῆς κυβέρνησης Κορυζῆ. Μὴ βιαστεῖτε νὰ συμπερά-

νετε ὅτι ὁ ἰταλικὸς στρατὸς ἀποτέλειωσε ἀργότερα, τὸν ἕβδομο μήνα, τὸν ἑλληνικό, ὁ ὁποῖος ἤδη ἀπὸ τὸν ἕκτο μήνα ἔδειχνε σημεῖα κόπωσης. Τὸ πραξικόπημα τοῦ Βελιγραδίου στάθηκε ἀφορμὴ γιὰ τὴ βαλκανικὴ δραστηριότητα τοῦ Ἄξονα, μὲ τὴν ἐπέμβαση τῶν σιδηρόφραχτων γερμανικῶν μεραρχιῶν, καὶ εἶχε σὰ συνέπεια νὰ ἐπιταχύνει τὴν προγραμματισθεῖσα κι ἀναπόφευκτη ἑλληνική — ἀλλὰ καὶ τὴ γιουγκοσλαβική — κατάρρευση. Ἡ ἐπίσημη διακήρυξη τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης, τὴν ὁποία μνημονεύει ὁ Ἤντεν δὲν ἦταν ἄλλο ἀπὸ μιὰ ρητορικὴ καὶ προπαγανδιστικὴ φούσκα, ποὺ ἔκανε τοὺς Ἕλληνες καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς καὶ τοὺς συμμάχους τους καὶ συνοδοιπόρους τους Ἄγγλους καὶ Ἀμερικανούς, νὰ τρέφουνε γιὰ κάμποσο καιρὸ χίμαιρες γιὰ τὴν πιθανὴ αἴσια ἔκβαση τοῦ ἀγώνα».

Τὸ ὕφος τοῦ σημειώματος αὐτοῦ ἀποδείχνει ὅτι ἀναμφίβολα συγγραφέας του εἶναι ὁ Μουσσολίνι, ἔτσι ποὺ προσπαθεῖ νὰ συγκεντρώσει ἕνα σωρὸ ψέμματα μέσα σὲ τόσες λίγες φράσεις. Χωρὶς ἀμφιβολία, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς κατέβαλε ἐπίμονη κι ἐντατικὴ προσπάθεια ποὺ φυσικὸ ἤτανε νὰ τὸν κουράσει, ἀλλ' ἂν ἤτανε νὰ τὰ βάλει μόνο μὲ τοὺς δικούς μας θὰ εἴχανε οἱ τελευταῖοι τοῦτοι γιὰ πολλοὺς ἀκόμα μῆνες δουλειὰ ἀτελείωτη.

Ἡ ἐπίθεσή μας τοῦ Μαρτίου δὲν ἀφήνει ν' ἀντιληφθοῦμε τίποτε μαρτυρίες ποὺ νὰ προαγγέλανε τὴν κατάρρευση, ἐνῶ ὁ Παπάγος, ὅπως ἤδη εἴδαμε, ἦταν ἀποφασισμένος προκειμένου ν' ἀναλάβει τὴν ἐπίθεση. Χωρὶς «λογικὸ εἱρμό», ὅπως συνήθιζε ὁ Μουσσολίνι καταλήγει τὸ σημείωμα στὸ συμπέρασμα τῆς ἀνύπαρκτης ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς (δὲν τολμοῦσε νὰ διαψεύσει τὴν ὑπεροχή μας σ' ἐξάρτηση, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ κάνει πολὺ δικαιολογημένα). Ἀρνοῦνταν στοὺς Ἕλληνες τὸ δικαίωμα νὰ μιλᾶνε γιὰ νίκη, δικαίωμα τὸ ὁποῖο προώριζε σὲ μόνους τοὺς Ἰταλούς. Πλαστογραφοῦσε τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μὲ τὸν ἰσχυρισμὸ ποὺ πρόβαλλε ὅτι τὸ Γιουγκοσλαβικὸ πραξικόπημα ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς Γερμανικῆς ἐπίθεσης ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ εἶναι γνωστὸ ὅτι ἡ ἐπιχείρηση Μαρτίου εἶχε καταστρωθεῖ πολὺ πρίν, τὰ γεγονότα δὲ

τοῦ Βελιγραδίου δὲν κάνανε τίποτ' ἄλλο παρὰ νὰ ὑποχρεώσουνε τὸν Χίτλερ τὰ ἐπεκτείνει καὶ τροποποιήσει τὰ σχέδιά της. Συνάμα δὲ ἐξέθετε στὰ μάτια τῶν Γερμανῶν καὶ τῆς παγκόσμιας κοινῆς γνώμης τὸ αἴσθημα κατωτερότητας ποὺ τὸν κατεῖχε.

Ὁ Χίτλερ, στὸ λόγο του στὶς 4 Μαΐου, τοὔδωσε κάποια μικρὴ ἱκανοποίηση, ἀλλὰ συνάμα στάθηκε γενναιόδωρος σὲ ἐκφράσεις περιγράφοντας τὴν ἀξία τοῦ Ἕλληνα στρατιώτη, πρᾶγμα ποὺ ἴσως ἄρεσε καὶ στὸν Μουσσολίνι, γιατὶ μὲ τὸ σθένος τοῦ ἐχθροῦ θὰ δικαιολογοῦνταν οἱ ἀποτυχίες του. Ὅσο ὅμως κι ἂν φαίνεται παράξενο, ὁ Ντοῦτσε θὰ προτιμοῦσε νὰ γινόταν λόγος μονάχα γιὰ τὴν Ἰταλικὴ νίκη, χωρὶς νὰ γίνει λόγος γιὰ τὶς περιπέτειες ποὺ σταθήκανε ἀφορμὴ γιὰ ταλαιπωρία καὶ στοὺς δυὸ κατὰ τοὺς τελευταίους ἕξη μῆνες. «Ἡ Ἑλλάδα — ἔλεγε λοιπὸν ὁ Χίτλερ στὸ Ράϊχσταγκ στὶς 4 Μαΐου, ἐνῶ οἱ Ἰταλικὲς ἐφηρερίδες δημοσιεύανε τὶς πρῶτες φωτογραφίες τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Μουσσολίνι στὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο — ποὺ λιγότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο Βαλκανικὸ κράτος εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ἐγγύηση τῆς Ἀγγλίας, ὡστόσο περιπλέχτηκε στὰ δίχτυα τῆς σατανικῆς δραστηριότητας τοῦ Λονδίνου. Πρόθεσή μας εἶναι νὰ σεβαστοῦμε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια προβαίνοντες σ' ἕνα διαχωρισμὸ ἀνάμεσα στὸν Ἑλληνικὰ Λαό, καὶ τὴ διεφθαρμένη διευθύνουσακ λίκα μ' ἐπὶ κεφαλῆς τὸν βασιλιὰ ποὺ ἔχει ὑποδουλωθεῖ στὰ Βρεττανικὰ συμφέροντα ...». Ὕστερα. ἀναφερόμενος εἰδικὰ στὴν Ἰταλικὴ ἐπίθεση, βρῆκε κάποιο ἔξυπνο τρόπο νὰ ξεφύγει ἀπὸ τὴν κακοτοπιά, προβάλλοντας τὴν ἄτυχη περιπέτειά μας σὰν πρόσκληση διαφυγῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπ' τὸν κίνδυνο: «Οἱ δυσμενεῖς ἀτμοσφαιρικὲς συνθῆκες ποὺ παρεμβληθήκανε, τὸ χιόνι, οἱ καταιγίδες, οἱ βροχές, σὲ συνεργασία, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, γιὰ τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια, μὲ τὴν ἡρωϊκὴ ἀντίσταση ποὺ προτάξανε οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες δώσανε στὴν Ἑλληνικὴ κυβέρνηση ὅλο τὸν ἀπαιτούμενο καιρὸ νὰ σκεφτεῖ κι ἐξετάσει τὶς συνέπειες μιᾶς τόσο ἄτυχης ἀπόφασης καὶ νὰ ἐπιδιώξει νὰ βρεῖ κάποιο ἔντιμο τρόπο ἀπαλλαγῆς». Ὁ καιρὸς γιὰ σκέψη δὲν ἔλειψε, ἀλλὰ σ' αὐτὸ δὲ συντέλεσε

σὲ τίποτε ὁ Μουσσολίνι. «Ὁ Ντοῦτσε — πρόσθεσε ὁ Χίτλερ — δὲ μοῦ γύρεψε ποτέ νὰ βάλω στὴν διάθεσή του οὔτε μιὰ μεραρχία. Εἶχε τὴν πεποίθηση ὅτι μὲ τὴν ἔναρξη τῆς καλοκαιρίας, ὁ πόλεμος ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα θὰ στεφόταν μὲ ἐπιτυχία. Κι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἶχα τὴν ἴδια πεποίθηση. Ἡ παράταξη τῶν Γερμανικῶν δυνάμεων δὲν εἶχε σκοπὸ λοιπὸν νὰ προσφέρει θετικὴ βοήθεια στὴν Ἰταλία στὸν ἀγώνα της ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα».

Ἂν καὶ δὲν εἶναι κολακευτικὸ γιὰ μᾶς, πρέπει νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι ὁ Χίτλερ, σὲ σχέση μὲ τὸν Μουσσολίνι, ἔδειξε πάντα στὶς ἐκδηλώσεις του τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ὅλη ἐξέλιξη τῆς ἑλληνικῆς ὑπόθεσης περίσσια ἐπιφυλακτικότητα, σωφροσύνη κι ἱπποτισμό Ὁ ἀπάνθρωπος ἐξολοθρευτὴς τῶν ἑβραίων, ὁ παρανοϊκὸς φαντασιόπληκτος ποὺ ἀκόμα καὶ μέσα στὸ τραγικὸ καταφύγιο τοῦ Βερολίνου ὀνειρόταν ἀκόμα στάσεις καὶ νίκες, ὁ ἀνισόρροπος στρατηγὸς ποὺ θὰ ὁδηγήσει στὴ σφαγὴ ὁλόκληρη τὴ στρατιὰ τοῦ Στάλινγκραντ, ἀποδείχνεται στὴν προκειμένη περίπτωση πιὸ μυαλωμένος. Θὰ μποροῦσε νὰ ἐπιδιώξει νὰ ἐκδικηθεῖ τὸ Μουσσολίνι γιὰ τὴ μπαμπεσιὰ ποὺ τοῦ ἔκανε νὰ θελήσει νὰ τὸν βάλει μπροστὰ σ' ἕνα τετελεσμένο γεγονός, διαπράττοντας ἔτσι ἕνα μοιραῖο λάθος. Παρ' ὅλα αὐτά, διαστρεβλώνοντας τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια σὲ μεγάλο βαθμὸ, ἐπεδίωξε νὰ στηρίξη τὸ γόητρο τῶν συντρόφων τῆς Ρώμης. Βέβαια ἡ ἐπιείκεια αὐτὴ τῶν Γερμανῶν ἦταν ἀπόρροια τοῦ θριάμβου τους. Συλλάβανε 344 χιλιάδες Γιουγκοσλάβους αἰχμαλώτους, 218 χιλιάδες Ἕλληνες, ἐννιὰ χιλιάδες Ἄγγλους, μὲ ἀντιστάθμισμα δικό τους σὲ ἀπώλειες, ἀσήμαντο ἀριθμό. Μὰ ὁ Χίτλερ ἐπιμένει ἀκόμα σὲ τοῦτο του τὸ λόγο νὰ ἐκθειάζει τοὺς Ἕλληνες: «Συμπαθᾶμε βαθύτατα τὸν ἄτυχο Ἑλληνικὸ Λαό... Ἡ Ἑλλάδα ἀγωνίστηκε τόσο ἡρωικά, σὲ σημεῖο ποὺ καὶ οἱ ἐχθροί της νὰ τῆς ἀποδίδουνε φόρο τιμῆς».

Ὕστερα ἀπὸ ἕνα μήνα, ὅταν πιὰ στὰ κατάβαθα τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ συντελοῦνταν κάποια ψυχολογικὴ ἀλλαγή, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ διαπιστωθεῖ ἡ ἀνθρωπιὰ τού Ἰταλοῦ στρατιώτη καὶ νὰ ἑδραιωθεῖ στὴν ψυχή του τὸ μῖσος ἐνάντια στοὺς

Γερμανοὺς γιὰ τὴν ἀπάνθρωπη συμπεριφορά τους, ὁ Μουσσολίνι μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς πρώτης ἐπετείου τῆς εἰσόδου μας στὸν πόλεμο, (10 Ἰουνίου), σὲ γενικὸ ἀπολογισμό, μίλησε σὲ μιὰ κατάμεστη αἴθουσα ἀπὸ ἐνθουσιώδεις καὶ παραληροῦντες φασίστες καὶ ἀντιπρόσωπους τῶν Συνεργατικῶν, ὅταν πιὰ εἶχε συντελεστεῖ κι ἡ κατάληψη τῆς Κρήτης ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς καὶ Ἰταλούς. (*) Στὸ λόγο του ([6]) ὁ Ντοῦτσε παρουσίασε σὰν ἀποτέλεσμα σώφρωνης ἐκτίμησης κάτι δισταγμούς του κατὰ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου. «Ἀπ' τὸν Αὔγουστο τοῦ 1940 εἶχα στὰ χέρια μου ἀποδείξεις ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν κρατοῦσε οὔτε τὰ προσχήματα ἀναφορικὰ μὲ τὴν οὐδετερότητα...Ἀπόχτησα τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἀποτελοῦσε ἕνα ἐξαιρετικὰ ἐπίκαιρο σημεῖο γιὰ τὴν Ἀγγλία στὴν περιοχὴ τῆς μεσο-ἀνατολικῆς Μεσογείου κι ἀκόμα ὅτι οἱ προθέσεις τῆς Γιουγκοσλαβίας δείχνονταν ἐξαιρετικὰ ἀμφίβολες...Τὰ γεγονότα ἐπιβεβαιώσανε πλέρια τὴν ὀρθότητα τῆς ἄποψής μου». Ὕστερα ἀπὸ μιὰ τόσο παράξενη διαβεβαίωση, ποὺ σὲ ἕνα κοινοβουλευτικὸ δημοκρατικὸ καθεστὼς ἡ ἀντιπολίτευση δὲν θὰ χρειαζόταν περισσότερο ἀπὸ δυὸ λεφτὰ γιὰ ν' ἀποδείξει πόσο γελοία ἤτανε, ὁ Μουσσολίνι εἶπε ὅτι «στὶς 15 Ὀκτωβρίου ἀποφασίστηκε νὰ τεθεῖ τέρμα σὲ κάθε ἀναβολὴ καὶ λήφθηκε ἡ ἀπόφαση νὰ κατεβοῦμε στὸ πεδίο κατὰ τὰ τέλη τοῦ μήνα».

Τὸ δόλωμα τῆς πλειοψηφίας σ' ἕνα καθεστὼς ποὺ ἐξαρτιόταν γιὰ κάθε ἀπόφαση καὶ πρωτοβουλία ἀπ' τὸν ἀρχηγό του, ἤτανε μᾶλλον ἕνα ὑποκριτικὸ πρόσχημα. Ὁ Ντοῦτσε ἀναγνώριζε ὅτι προβαίνοντας στὴν ἔναρξη μιᾶς ἐκστρατείας τὸν Ὀκτώβριο, «ἀπαιτοῦνταν ἡ καταβολὴ μεγάλης προσπάθειας» (χωρὶς νὰ προσθέτει ὡστόσο ὅτι δὲν καταβλήθηκε μιὰ τέτοια προσπάθεια) σὲ συνεργασία μὲ τὸ πλεονέκτημα «τῶν ἀτέλειωτων νυχτῶν ποὺ διευκολύνουνε τὴν ἀπρόσκοπτη πο-

---

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.— Εἰς Σητείαν Κρήτης εἶχεν ἀποβιβασθῆ ἰταλικὴ δύναμις περίπου συντάγματος, ὅταν εἶχεν ἤδη ἐπέλθη τὸ ἀποτέλεσμα. Οἱ Ἰταλοὶ δὲν μετέσχον τῶν ἐπιχειρήσεων.

ρεία τῶν νηοπομπῶν... καὶ μὲ διατήρηση τῆς μαλάριας». «Τὸ σχέδιο τοῦ Βισκόντι Πράσκα ἔτυχε τῆς ἔγκρισης τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τῆς Ρώμης κι ἐμένα, ἤτανε δὲ ἀρκετὰ λογικὸ καὶ πειστικό». Προσπάθησα νὰ ἐξηγήσω σ' αὐτὸ τὸ βιβλίο πόσο διαφορετικὸ ἤτανε. Ὕστερ' ἀπ' τὴν περιγραφὴ τῆς Ὀδύσσειας τῆς Τζούλιας, ὁ Μουσσολίνι ἐξήγησε ὅτι εἶχε πιὰ ἑδραιωθεῖ τό «τεῖχος», ἐπεξετάθηκε δὲ σὲ περιγραφή, ὅπως τὸν συνέφερε, τῆς πορείας τοῦ πολέμου, προσθέτοντας ὅτι «ὅταν στὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου πῆγα στὴν Ἀλβανία ἦταν διάχυτο στὴν ἀτμόσφαιρα τὸ προανάκρουσμα τῆς νίκης». Ἡ παραπάνω βεβαίωσή του μπορεῖ νὰ ἐλεγχθεῖ ἀπό τὶς παρακάτω σημειώσεις τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἐπίσκεψη τοῦ Ντοῦτσε στὴν Ἀλβανία. «Τὴ βδομάδα 9 μέ 18 Μαρτίου ποὺ τὴν χαρακτηρίζει ἐπανάληψη τής δραστηριότητας τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ —ἐξακολουθεῖ ὁ Μουσσολίνι— ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς στὴν πραγματικότητα εἶχε πάψει νὰ ὑφίσταται σὰν ἀξιόλογη μάχιμη δύναμη. Αὐτὸ τ' ὁμολόγησε σὲ συνέχεια κι ἡ ἴδια ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Εἶναι μαθηματικὰ ἀποδεδειγμένο ὅτι τὸν Ἀπρίλιο, ἔστω κι ἂν ἀκόμα δὲν συνέβαινε τίποτα ποὺ νὰ ἐπηρεάσει τὴν κατάσταση στὰ Βαλκάνια, ὁ ἰταλικὸς στρατὸς θὰ εἶχε κατανικήσει κι ἐκμηδενίσει τὸν ἑλληνικὸ στρατό. Πρέπει ὡστόσο ν' ἀναγνωρίσουμε εἰλικρινὰ ὅτι πολλὰ τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πολεμήσανε μὲ ἄφθαστο ἡρωισμό».

Ὕστερα ἀπὸ τούτη του τὴν παραχώρηση, τὴν πρώτη ποὺ ἔκανε ἀπ' τὶς 28 Ὀκτωβρίου καὶ μετά, ὁ Μουσσολίνι ἐξήγησε: «Ἡ Ἑλληνικὴ περίπτωση ἀποδείχνει ὅτι οἱ ἐκτιμήσεις σὲ ζητήματα στρατιωτικῆς φύσης δὲν παρουσιάζουνε ἀναλλοίωτο χαρακτήρα καὶ ὅτι οἱ ἐκπλήξεις μ' ὅλο ποὺ εἶναι περιορισμένες εἶναι ὅμως πάντα δυνατές». Μιὰ διαπίστωση ποὺ δὲν συμβαδίζει μὲ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ λόγου, σύμφωνα μὲ τὸ ὁποῖο τὰ πάντα εἴχανε ἐξελιχθεῖ ὅλα σχεδὸν μὲ τὰ προκαθωρισμένα σχέδια. Ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὲς ἀποσιωπήσεις, παραλήψεις, διαστροφές, ἔκλεισε τὸ πρῶτο κεφάλαιο τῆς «δικῆς του» ἀλήθειας τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας, γιὰ νὰ περάσει κατόπι στὸ ἄλλο

κεφάλαιο, τὸ πιὸ ὀδυνηρό, ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στὶς ἀπώλειες: Εἴτανε ἐξαιρετικὰ μεγάλες. Ὁ Καβαλλέρο ποὺ ἐνδιαφερόνταν περισσότερο ν' ἀποδείξει... τὴν «οὐσία τῆς δύναμης», θὰ μποροῦσε ἀπ' αὐτὴ τὴν ἄποψη νὰ εἶναι ἐξαιρετικὰ ἱκανοποιημένος. Ὁ Μουσσολίνι κοινοποιοῦσε 13.502 νεκρούς, 3.768 πληγωμένους, 4.391 προσβληθέντες μὲ κρυοπαγήματα τρίτου βαθμοῦ, ἢ πιὸ βαρειά, «ἀπ' τοὺς ὁποίους οἱ περισσότεροι ἐσώθηκαν», 3.592 μὲ κρυοπαγήματα δεύτερου βαθμοῦ, «συνολικὰ ἀκοκατασταθέντων», 4.564 μὲ κρυοπαγήματα ἐλαφρᾶς μορφῆς. Πενήντα ἐννέα νεκροὶ καὶ 68 πληγωμένοι Ἀλβανοί. Αὐτὰ ἔλεγε ὁ Ντοῦτσε σ' ἕνα κοινὸ ποὺ δὲν ἔπαυε νὰ τὸν χειροκροτεῖ, Ὡστόσο ὅμως, οἱ ἀριθμοί του εἶναι πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς πραγματικούς. Σύμφωνα μὲ τὰ ἐπίσημα δεδόμενα τοῦ ὑπουργείου Ἀμύνης, ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἐλλάδας κόστισε στὴν Ἰταλία 13.755 νεκρούς, 50.874 πληγωμένους, 12.368 προσβληθέντες ἀπὸ κρυοπαγήματα, 25.037 ἀγνοούμενους, 53.108 ἀποκατασταθέντες μὲ θεραπεία σὲ ἀναρρωτήρια. Οἱ ἀγνοούμενοι κατά τὴν ἔγκυρη ἀντίληψη τοῦ ὑπουργείου Ἀμύνης πρέπει νά θεωρηθοῦνε νεκροὶ κατὰ ἕνα μέγιστο μέρος. Ὁ πόλεμος τῆς Ἀλβανίας ὑπῆρξε αἱματηρὸς

(*) ΣΗΜ. Ἑλληνικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ.—Ἀνακριβὴς ὁ ἀναγραφόμενος ἀριθμὸς ἀπωλειῶν εἰς ἀεροπλάνα. Κατ' ἔκθεσιν τοῦ Γ.Ε.Α. ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀεροπορίας κατερρίφθησαν 68 ἀεροπλάνα καί ἕτερα 18 ὑπὸ τοῦ Α]Α Πυροβολικοῦ. Δὲν περιλαμβάνονται τὰ καταστραφέντα ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ὑπὸ τῆς ἐν Ἑλλάδι Βρεττανικῆς ἀεροπορίας κατεστράφησαν περὶ τὰ 260 ἀεροπλάνα καὶ περὶ τὰ 50 ὑπὸ τοῦ Α]Α Πυροβολικοῦ. Δὲν περιλαμβάνονται ἐπίσης τὰ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους καταστραφέντα. Αἱ ἀπώλειαι τῆς ἑλληνικῆς ἀεροπορίας ἐπὶ δυνάμεως 137 ἀεροπλάνων ἀνῆλθον εἰς 32. Τὰ ὑπόλοιπα κατεστράφησαν κατὰ τὴν γερμανικὴν εἰσβολὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, ἐν μέρει ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐν μέρει ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Βρεττανῶν ἀνῆλθον εἰς 60 περίπου ἀεροπλάνα. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν δρᾶσιν τῆς Ἰταλικῆς ἀεροπορίας ἐν συγκρίσει μὲ τὴν τεραστίαν δύναμίν της, ὑπῆρξε λίαν περιωρισμένη, μὴ δυνηθεῖσα νὰ διαταράξη οὔτε τὴν ἐπιστράτευσιν οὔτε τὰς μεταφορὰς καὶ τὴν ἐν γένει κινητοποίησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ. Αὕτη ἐξεδηλώθη ἔντονος εἰς βομβαρδισμοὺς κατῳκημένων τόπων, μὲ θῦμα τὸν ἄμαχον πληθυσμόν.

τόσο γιὰ μᾶς ὅσο καὶ γιὰ τὸν ἐχθρό. Ὁ ἀριθμὸς τῶν πεσόντων Ἑλλήνων κατὰ τὰ ἐπίσημα δεδομένα, ἀνέρχεται σὲ 13.408 καὶ τῶν πληγωμένων σὲ 33.485. (*) Κατὰ συνέπεια πενῆντα χιλιάδες ἄνθρωποι πεθάνανε, ἑκατό χιλιάδες πληγωθήκανε, ἐνῶ ἀφθονία ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους ἐπιζήσανε ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξακολουθοῦνε νὰ βασανίζουνται σακατεμένοι ἀπ' τὰ κρυοπαγήματα, γιατὶ κάποια σκοτεινὴ μέρα ἑνὸς σκοτεινοῦ Ὀκτωβρίου, τὸν Μουσσολίνι τὸν κέντησε τὸ φιλότιμο γιὰ τὴν προσφορὰ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς προστασίας πρὸς τὴν Ρουμανία καὶ θέλησε νὰ πληρώσει τὸν Ἀδόλφο Χίτλερ μὲ τὸ ἴδιο νόμισμα. Κι ἀκόμα κάτι πρέπει νὰ προστεθεῖ στὶς συνέπειες ποὺ προκάλεσε ἡ μανία τοῦ Μουσσολίνι: 18 πλοῖα νηοπομπῆς ἀπ' ἐκεῖνα ποὺ ἐξασφαλίζανε τὴν ἐπικοινωνία μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Ἀλβανίας, βυθίστηκαν, 65 Ἰταλικὰ ἀεροπλάνα καταρριφθήκανε καὶ 229 ἄνδρες ἀπὸ τὰ πληρώματά τους σκοτωθήκανε, (ἀρκετὰ μεγαλύτερος εἶναι ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπωλειῶν σὲ ἀεροπλάνα τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ἄγγλων), ἐνῶ πολλὲς ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις πάθανε σοβαρὲς καταστροφές. Τόσες θυσίες, τόση προσφορὰ σ' αἷμα Ἰταλικό, δὲ συνετέλεσε παρὰ στὸ νὰ μᾶς δυσφημισει καὶ ταπεινώσει στὴν παγκόσμια γνώμη.

Διατρέξαμε τὸν κίνδυνο νὰ μᾶς πετάξουν ἔξω ἀπ' τὴν Ἀλβανία. Τὸ ὁμολόγησε σὲ ἄρθρο του ποὺ δημοσιεύτηκε στὰ 1950 στὴ «Στρατιωτικὴ Ἐπιθεώρηση» ὁ διοικητὴς τῆς 11ης Στρατιᾶς Κάρλο Τζελόζο. Καὶ τὸ ἐκμυστηρεύεται κατὰ τρόπο παράδοξο, γιὰ νὰ ὑποστηρίξει (καὶ μποροῦμε νὰ τὸ παραδεχτοῦμε) ὅτι ὁ Παπάγος δὲν ἦτανε τόσο σπουδαῖος σὲ ζητήματα στρατιωτικῆς τακτικῆς, ἀλλὰ ὅτι τὰ λάθη τὰ δικά μας συντελούσανε στὸ νὰ τὸν βλέπουμε σὰν ἕνα πρώτης τάξης δεξιοτέχνη. «Τὸ Νοέμβριο τοῦ 1940 — γράφει ὁ Τζελόζο — μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἐρσέκε, ἡ κοιλάδα τοῦ Ὄσσουμ παρέμεινε σχεδὸν ὁλότελα ἀπροστάτευτη. Ἡ προέλαση τοῦ ἐχθροῦ ἐπιβραδύνθηκε... μὲ δυὸ τάγματα τοῦ ἀνεφοδιασνοῦ. Ἔτσι βρῆκε τρόπο καὶ χρόνο γιὰ νὰ καταφτάσει καὶ καταλάβει τὶς θέσεις της στὴν πρώτη γραμμὴ ἡ μεραρχία ἀλπίνων Πουστερία. Κατὰ τὸ μήνα Δεκέμβριο... ἡ κοιλάδα

Στσιούστσιτσα καὶ ὁ παραλιακὸς δρόμος ἤτανε ἀνοιχτοὶ στὴ διάθεση τοῦ κάθε ἐχθροῦ ποὺ θὰ ἤξερε νὰ ἐπωφεληθεῖ τῆς εὐκαιρίας... Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1941, μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Κλεισούρας, ὁ ἐχθρὸς εἶχε μπροστά του ἐλεύθερο τὸ δρόμο ποὺ ὁδηγοῦσε στὸ Μπεράτι. Ἡ προσωρινή του ἀνάπαυλα συνετέλεσε στὸ νὰ καταφτάσουνε ἡ Πινερόλο καὶ οἱ Κυνηγοὶ τῶν Ἄλπεων». Αὐτὰ ἤτανε τὰ λαμπρὰ ἀποτελέσματα τοῦ «λογικοῦ καὶ πειστικοῦ» σχεδίου.

Θὰ θεωρήσω τὸν ἑαυτό μου πολὺ ἱκανοποιημένο, ἂν μὲ τὶς γραμμὲς αὐτὲς κατάφερα νὰ καταστήσω σαφὲς τὸ αἴσθημα δυσπιστίας καὶ καταφρόνιας μὲ τὸ ὁποῖο περιβάλλόταν ὁ κάθε ὑπεύθυνος τῆς ὀδυνηρῆς αὐτῆς περιπέτειας καὶ ν' ἀποδείξω ὅτι οἱ ἀδυναμίες τῶν πολεμιστῶν μας ἤτανε οἱ ἴδιες οἱ ἀνθρώπινες, καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε δικαιολογημένες ἀδυναμίες, ποὺ κατέχουνε τοὺς στρατοὺς τοῦ κάθε Ἔθνους. Τὸ μνημεῖο στὸ ὕψωμα 731,— ποιὸς ξέρει σὲ τί κατάσταση βρίσκεται τώρα μὲ τὸν ψηλό του σταυρὸ καὶ τὰ ἔνδοξα καὶ μελαγχολικά του κειμήλια — δὲν ἔπρεπε τόσο νὰ θυμίζει, μιὰ στεῖρα ἐπιθετικὴ δραστηριότητα καὶ μιὰ ἐκστρατεία παράφρονη, ὅσο νὰ παραμένει σὰν δεῖγμα ἀνδρείας καὶ πόνου. Ὁ Μουσσολίνι κι ὁ Καβαλλέρο, οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἀνταλλάσσανε ἀμοιβαία συγχαρητήρια τηλεγραφήματα καὶ ποὺ μὲ τὸ νὰ στήσουνε μνημεῖα νομίζανε πὼς θὰ συντελούσανε κατὰ κάποιο τρόπο νὰ διαιωνίσουνε τὴ μνήμη τους, δὲν ὑπάρχουνε πιά. Ἂς τοὺς ἀφήσουμε στὸ περιθώριο, τὴν ὥρα τοῦ ἀποχωρισμοῦ.

Στὸ σημεῖο αὐτό, ἀνατρέχοντας στὴ σκέψη μου τὰ ὅσα ἔγραψα στὶς σελίδες αὐτές, συμπεραίνω ὅτι τὸ ἀποτέλεσμα ἤτανε μιὰ διήγηση πιὸ πικραμένη, λυπητερή, ἀποκαρδιωτική, ἀπ' ὅσο εἶχα κατὰ νοῦ. Ἡ ἀλήθεια ἀποτελεῖ σκληρὴ ὑποχρέωση, ὡστόσο, τὸ βιβλίο τοῦτο δὲν περιέχει τίποτε ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ προσβλητικὸ γιὰ τὴ μνήμη καὶ τὴν ἀγωνία τῶν ὅσων πέσανε στὸ Μοναστήρι καὶ σὲ χίλιες δυὸ ἄλλες βουνοπλαγιὲς τῆς Ἀλβανίας τὶς βουτηγμένες στή λάσπη καὶ στὸ αἷμα. Κανένα τμῆμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν ἐπιθυμοῦσε νὰ παραδοθεῖ στοὺς Ἰταλοὺς τὸν Ἀπρίλιο τοῦ

1941. Ὕστερ' ἀπὸ μερικοὺς μῆνες, ὅλοι οἱ Ἕλληνες προτιμούσανε τοὺς Ἰταλοὺς ἀπ' τοὺς Γερμανούς, ὅταν ἀντιληφθήκανε τὴν ἀνθρωπιὰ τῶν στρατιωτῶν μας. Καιρὸς νὰ ἀποδώσουμε εὐγνωμοσύνη στὴν ἀνδρεία τῶν στρατιωτῶν μας ὅσο καὶ στὴν καλωσύνη τους. Ὑπῆρξε ἀναμφίβολα, στὴν ἐκστρατεία τῆς Ἑλλάδας, ὁ στρατὸς ποὺ στερήθηκε ὀρθῆς καθοδήγησης. Δέν ἔχασε. Δὲν ὑπέστη πανωλεθρία. Ὑπῆρξε ἄξιο τέκνο τῆς Πατρίδας.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Χ

1. Διπλωμ. ἔγγραφα τῆς Γερμανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς.
2. Ο. Καβαλλέρο στὴν ἡμερομηνία 14 Ἰανουαρίου 1941
3. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 18 Ἰανουαρίου 1941 . . . .
4. Γκ. Τσιάνο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 14 Ἰανουαρίου 1941 . . . .
5. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 22 Ἰανουαρίου 1941 . . . .
6, Ο. Καβαλλέρο, Ὁδηγίες ἀρ. 13 . . . .
7. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 8 Φεβρουαρίου 1941 . . . .
8. Διπλωματικὰ ἔγγραφα τῆς Γερμανικῆς Ἐξωτερικῆς πολιτικῆς . . . .
9. Ο. Τσώρτσιλ, «Ὁ Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος», Μιλάνο 1963, τόμ. ΙΙ . . . . Σελ. 530
10. Παρ. ἔργο . . . .
11. Α. Χέκσταλ - Σμὶθ καὶ Μπέλλιε - Γκρόχμαν, «Ἡ Ἑλληνικὴ Τραγωδία», Λονδίνο 1961 . . . . » 17
4. Ι. Μεταξᾶ, παρ. ἔργο στὸ συμπλήρωμα . . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΧΙ

1. Βλ. συμπλήρωμα 75 . . . .
2. Διπλωματικὰ ἔγγραφα τῆς Γερμανικῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς . . . .
3. Α. Τερζάκη, παρ. ἔργο . . . . » 166

4· Φ. Πρίκολο, παρ. ἔργο . . . . Σελ. 115
5. Φ. Πρίκολο, παρ. ἔργο . . . . » 118
6. Φ. Πρίκολο, παρ. ἔργο . . . . » 122
7. Φ. Πρίκολο, παρ. ἔργο . . . . » 124
8. Π. Πουντόνι, παρ. ἔργο, στὴν ἡμερομηνία 7 Φεβρουαρίου 1941 . . . .
9. Φ. Πρίκολο, παρ. ἔργο . . . . » 131
» Ο Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 9 Μαρτίου 1941 . . . .
10. Φ. Πρίκολο, παρ. ἔργο . . . . » 136
» Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 13 Μαρτίου 1941 . . . .
11. Π. Πουντόνι, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 10 Μαρτίου 1941 . . . .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XII

1. Τζουζέπε Μπόνα, Βασανιστήρια καὶ ἡρωϊσμὸς τοῦ Τζενσερῖκο Φοντάνα, Ρώμη, 1954, μνημονεύεται στὸ ἔργο τοῦ Μπ. Τσέβα, «Πέντε χρόνια Ἰταλικῆς Ἱστορίας». Μιλάνο 1954 . . . . » 33
2. Φ. Καμπιόνε, «Ὁ Πόλεμος στὴν Ἤπειρο» Νάπολι, 1950
3. Ἐφημερὶς τῶν Ἀλπίνων, φύλλο 15 Φεβρουαρίου 1942, μνημονεύεται ἀπὸ τὸν Μπ. Τσέβα στὸ παρ. ἔργο . . . » 31
4. Συλβάνο Μπούφα, Γράμματα στὴν Οἰκογένεια καὶ Ἡμερολόγιο. Ἀναφέρεται στὸ παρ. ἔργο τοῦ Μπ. Τσέβα . « 33
4. Βιτσέντσο Ἀμπρόζιο, Ἐπιστολογραφία, Ρώμη 1941, ἀναφέρεται στὸ παρ. ἔργο τοῦ Μπ. Τσέβα . . . . » 38
6. Νικόλα Φορέντζα, Γράμματα ἀπὸ τὸν πόλεμο τοῦ πεσόντος στὴ μάχη δεκανέα Πεππίνο Καραμούτα τοῦ 139ου συντάγματος τῆς μεραρχίας Μπάρι, Πουτινιάνο, 1941, ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Μπ. Τσέβα . . . . » 36

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIII

1. Ο. Τσώρτσιλ, παρ. ἔργο. τομ. III . . . . » 84
2. Α. Χέκσταλ - Σμὶθ καὶ Μπέλλιε - Γκρόχμαν, παρ. ἔργο » 23
3. Α. Παπάγος, παρ. ἔργο . . . . » 123
4. Α. Παπάγος, παρ. ἔργο . . . . » 125
5. Ο. Τσώρτσιλ, παρ. ἔργο . . . . » 127
6. Διπλωματικὰ ἔγγραφα τῆς Γερμανικῆς Ἐξωτερικῆς πολιτικῆς . . . .
7. ὅπου παραπάνω . . . .
8. Π. Πουντόνι, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 22 Μαρτίου 1941 . . . .

9. Π. Πουντόνι, παρ. ἔργο, στὴν ἡμερομηνία 24 Μαρ' τίου 1941 . . . .
10. Βλ. συμπλήρωμα 36 . . . .
11. Βλ. συμπλήρωμα 40 . . . .
12. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὶς ἡμερομηνίες 28 Μαρτίου, 31 Μαρτίου, 6 'Απριλίου καὶ 7 'Απριλίου 1941 .
13. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερ. 4 'Απριλίου 1941.
14. Ρ. Κρίσπ, «Οἱ θεοὶ ὑπῆρξαν οὐδέτεροι», Μιλάνο, 1964. Σελ· 83
15. Α. Παπάγος παρ. ἔργο . . . . » 144

ΚΕΦΑΛΑΙΟ XIV

1. Ο. Τσῶρτσιλ, παρ. ἔργο τόμος III . . . . » 261
2. Α. Παπάγος, παρ. ἔργο . . . . » 201
3. Διπλωματικὰ ἔγγραφα τῆς Γερμανικῆς 'Εξωτερικῆς πολιτικῆς . . . .
4. Βλ. συμπλήρωμα 79 . . . .
5. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο, στὴν ἡμερομηνία 28 'Απριλίου 1941 . . . .
6. Ο. Καβαλλέρο, παρ. ἔργο στὴν ἡμερομηνία 30 'Απριλίου 1941 . . . .
7. Βλ. συμπλήρωμα 81 . . . .

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

1. Βλ. συμπλήρωμα 83 . . . .
2. Βλ. συμπλήρωμα 80 . . . .
3. Βλ. συμπλήρωμα 82 . . . .

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΑ

1

Ο ΑΝΦΟΥΖΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΕΙΣ ΑΘΗΝΑΣ, Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ

Τ, 17092)137 Π. Ρ. Ρώμη 18 'Ιουνίου 1940 ὥρα 12,33.

Πληροφορούμεθα παρουσία στοὺς λιμένες τῆς νήσου Κρήτης μεγάλου ἀριθμοῦ μονάδων τοῦ 'Αγγλικοῦ Ναυτικοῦ μεταξὺ τῶν ὁποίων ἀεροπλανοφόρα, διάφορα καταδρομικὰ καὶ ἀντιτορπιλλικά.

'Επισύρατε ἀμέσως προσοχὴ τῆς Κυβέρνησης. Σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τοῦ διεθνοῦς δικαίου ἐμπόλεμα πλοῖα δὲν μποροῦν νὰ παραμένουνε περισσότερο ἀπὸ 24 ὥρες σὲ ὕδατα οὐδετέρου κράτους. Περιμένουμε ἀπ' τὴν κυβέρνηση τούτη νὰ σταθεῖ στὸ ὕψος της καὶ νὰ ἐπιβάλει τὸν σεβασμὸ τοῦ κυριαρχικοῦ δικαιώματός της καὶ νὰ τηρήσει τὴν οὐδετερότητα καὶ τὶς ὑποσχέσεις της ὅτι τὰ 'Ελληνικὰ λιμάνια δὲν πρόκειται νὰ γίνουνε βάσεις τοῦ 'Αγγλικοῦ στόλου.

'Ενεργήσετε ἀμέσως καὶ τηλεγραφήσατε.

Νὰ ἐπεκαλεσθεῖτε προσέτι τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ 'Ελληνικο 'Υπουργείου.

2

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Τ. κατεπεῖγον 174 'Αθήνα, 18 'Ιουνίου, ὥρα 20.
(παρελήφθη ὥρα 23,30).

'Η 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση διαψεύδει κατὰ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο ὕπαρξη ναυτικῶν βρεταννικῶν μονάδων στὰ λιμάνια τῆς Κρήτης ἀκόμα καὶ στὰ γύρω ὕδατα, τὰ ὁποῖα φρουροῦνται αὐστηρά.

Μεταδίδοντάς μου ὁ Μαυρουδῆς τ' ἀνωτέρω μὲ διεβεβαίωσε κατὰ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο ὅτι ὁποιαδήποτε μονάδα ἐμπόλεμου κράτους ἤθελε καταπλεύσει σὲ 'Ελληνικὰ λιμάνια, ἡ παρουσία της δὲν θὰ γίνονταν ἀνεχτὴ (ἐπαναλαμβάνω ἀνεχτὴ) περισσότερο ἀπὸ 24 ὧρες.

'Επίσης οἱ 'Ελληνικὲς ναυτικὲς ἀρχὲς σὲ δηλώσεις τους πρὸς τὸν Βασιλικὸ Ναυτικὸ 'Ακόλουθο βεβαιώσανε ὅτι καμμιὰ βρεταννικὴ πολε-

μικὴ μονάδα δὲν βρίσκεται στὰ Ἑλληνικὰ νερὰ κι' ἀκόμη περισσότερο σὲ λιμάνια τῆς Κρήτης. Ἐξ ἄλλου τηλεγράφησα στὸν Βασιλικὸ Πρόξενο στὰ Χανιὰ καὶ θὰ σᾶς μεταδώσω πάραυτα ὅ,τι μοῦ μεταδώσει.

3

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 195 — Ἀθήνα, 29 Ἰουνίου ὥρα 2,10. (παρελήφθη τὴν 30 ὥρα 3,30).

Τὸ ἴδιο τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο Ναυτικοῦ πληροφορήθηκε ἐμπιστευτικὰ τὸν Βασιλικὸ Ναυτικὸ Ἀκόλουθο ὅτι σήμερα ὥρα 15 τρία βρετανικὰ καταφύγανε σ' ἕνα κόλπο τῆς Πελοποννήσου.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ἀπαίτησε νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ χορικὰ Ἑλληνικὰ νερὰ μέσα σὲ 24 ὧρες, τὰ δὲ ἀντιτορπιλλικὰ βεβαιώσανε τὴν Κυβέρνηση ὅτι θ' ἀναχωρούσανε τὸ ἴδιο βράδυ.

Ὁ Βασιλικὸς Ναυτικὸς Ἀκόλουθος ἔστειλε κατεπεῖγον τηλεγράφημα στὸν Βασιλικὸ Ὑπουργὸ Ναυτικῶν τῆς Ἰταλίας γνωστοποιώντας τὸ γεγονὸς καὶ δίδοντας λεπτομέρειες.

4

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ ΣΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ

Τ. 18678)151 Π, Ρ. — Ρώμη 1 Ἰουλίου 1940 ὥρα 24.

Διοικητὴς Ἰταλικῆς Νήσου Αἰγαίου τηλεγραφεῖ μὲ ἡμερομηνία 30 τοῦ Ἰούνη τὰ παρακάτω:

«Οἱ Ἄγγλοι ἐξακολουθοῦνε νὰ μεταχειρίζουνται ὅλα τὰ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας σὰν νὰ ἐπρόκειτο γιὰ τὸ σπίτι τους, Ἐδῶ καὶ δυὸ μέρες τὰ βόρεια παράλια τῆς νήσου Κρήτης παρέχουνε ἄσυλο στὰ πιὸ παράξενα Ἀγγλικὰ πολεμικὰ σκάφη. Σὲ κόλπο τοῦ νησιοῦ Μῆλος χτὲς ἔκαναν τὴν παρουσία τους διάφορα σκάφη, μέχρι ὀχτώ. Ἤδη τοῦτο τὸ πρωϊνὸ στὶς 6 ἡ ὥρα εἴδαμε κι' ὅλας τρία. Μὴ δίνεις πίστη στὶς γνωστὲς παραπλανητικὲς διαψεύσεις ἐνόσω εἴμαστε σὲ θέση νὰ διαθέτουμε ἀδιάψευστα στοιχεῖα».

Τηλεγραφεῖστε.

5

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Συμφωνῶ μὲ τὸν Βασιλικὸ Ναυτικὸ Ἀκόλουθο νὰ σταλεῖ πρόσωπο

τῆς ἐμπιστοσύνης μας στὶς Κυκλάδες, τὸ ὁποῖο καὶ νὰ διαβεβαιώσει ἂν καὶ κατὰ πόσο εἶναι ψευδεῖς οἱ δηλώσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Παρατηρῶ ὡστόσο ὅτι τὸ ἴδιο Γεν. Ἐπιτελεῖο αὐθόρμητα ὑπόδειξε παρουσία στὰ Ἑλληνικὰ λιμάνια τῶν μονάδων ποὺ ἀναφέρω στὸ τηλεγράφημα 196, πρᾶγμα ποὺ δὲν συμβαδίζει καθόλου μὲ τὴν «συνηθισμένη ταχτικὴ παρπλάνησης», ποὺ ἔχει υἱοθετηθεῖ σχετικὰ γιὰ τὰ ἄλλα λιμάνια καὶ νησιὰ τῆς Ἑλλάδας. Σχετικὰ μὲ ὅτι ἀφορᾶ τὴ νῆσο Μῆλο ἐπιβεβαιώνει ὅτι περιπολοῦνε συνεχῶς Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλλικά, γιὰ τὰ ὁποῖα μιλῶ, καὶ στὸ τηλεγράφημά μου ἀριθμὸς 132, τέσσερα τὸν ἀριθμό. Ἄλλα νησιὰ ποὺ βρίσκονται στὰ βορεινότερα τῆς Κρήτης δὲν εἶναι (ἐπαναλαμβάνω δὲν) κατάλληλα, κατὰ τὴ γνώμη τοῦ Βασ. Ναυτικοῦ Ἀκόλουθου, γιὰ νὰ χρησιμέψουνε σὰν ὁρμητήρια πολεμικῶν πλοίων. Γιὰ τὶς βόρειες Κυκλάδες, ὅσο καὶ γιὰ τὰ νησιὰ ποὺ βρίσκονται κοντὰ στὶς ἀχτὲς τῆς Ἀττικῆς καὶ τῆς Πελοποννήσου μπορῶ νὰ σᾶς βεβαιώσω ὅτι ἀπ' τὸν περασμένο Σεπτέμβρη δὲν δεχτήκανε τὴν ἐπίσκεψη καμμιᾶς βρεταννικῆς μονάδας. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν Κρήτη βεβαιώνοντας τὰ ὅσα σᾶς ἔχω ἀναφέρει ἀπὸ τὸ Μπαρμαρίζι (στὸ τηλεγράφημά μου ἀριθμὸς 177) προσθέτω ὅτι ἡ Σούδα βρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' τὰ Χανιὰ κι' ἑπομένως βρίσκεται κάτω ἀπ' τὴν προσωπικὴ παρακολούθηση τοῦ Βασιλικοῦ Προξένου.

6

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ

Τ. 18813 Π.Ρ. Ρώμη 4 Ἰουλίου 1940 ὥρα 15,30.

Ἀπὸ λεπτομερεῖς ἀναφορὲς τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ συνάγεται ὅτι ἐπανειλημμένως πλοῖα μας προσβλήθηκαν ἀπὸ ναυτικὲς κι' ἀεροπορικὲς ἀγγλικὲς μονάδες στὴν περιοχὴ τῶν Ἰονίων νήσων, πρᾶγμα ποὺ μᾶς ἐπιτρέπει νὰ συμπεράνουμε μὲ βεβαιότητα ὅτι βρεταννικὲς μονάδες ἔχουν τὴν βάση τους κάπου σ' ἑλληνικὸ ἔδαφος.

Ἐχτὸς ἀπ' τὶς πληροφορίες τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ ὑπάρχουν καὶ νέες ἀναφορὲς τοῦ διοικητὴ τῆς Ρόδου ἀπ' τὶς ὁποῖες συνάγεται ὅτι διαπιστώθηκε ἡ παρουσία ἀγγλικῶν μονάδων σὲ ἑλληνικὰ ἀγκυροβολεῖα τοῦ Αἰγαίου.

Σχετικὰ μὲ τ' ἀνωτέρω μίλησα στὸν ἐπὶ τοῦτο Ἕλληνα ὑπουργὸ καὶ τοὔδωσα νὰ καταλάβει ποιὲς θὰ εἶναι οἱ προθέσεις μας ἐνόσω ἡ Ἑλλάδα ἐξακολουθεῖ νὰ παίζει τὸ φίλο κλεπτοποδόχου γιὰ τὴν Ἀγγλία.

7

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 204 - 205 Ἀθήνα 4 Ἰουλίου 1940 ὥρα 21,55.
(παρελ. στὶς 5 ὥρα 11,30).

Σήμερα μὲ κάλεσε ὁ Μεταξᾶς, τὸν ὁποῖο βρῆκα ἐξαιρετικὰ ἀνήσυχο. Μὲ ρώτησε ἂν διαπίστωσα ὅτι ἡ 'Ιταλία ἀποφάσισε ν' ἀλλάξει πολιτικὴ στὶς σχέσεις της μὲ τὴν 'Ελλάδα. Τοῦ ἀπάντησα ὅτι δὲν διαπίστωσα τέτοια διάθεση, ὁπότε μοῦ διάβασε τὸ τηλεγράφημα τοῦ Πολίτη τὸ σχετικὸ μὲ τὴν συνομιλία ποὺ εἶχε μὲ τὴν 'Εξοχότητά σας.

Μὲ μεγάλη ζωηρότητα μὲ διεβεβαίωσε στὸ λόγο τῆς τιμῆς του ὅτι καμμιὰ παραβίαση τῆς 'Ελληνικῆς οὐδετερότητος δὲν σημειώθηκε ἀπὸ μέρους τῶν Ἄγγλων, ἀλλὰ ὅτι οὔτε καὶ κεῖνος θὰ ἐπέτρεπε νὰ γίνονταν ἕνα τέτοιο πρᾶγμα. Μοῦ εἶπε ἀκόμα ὅτι ἂν ἀμφιβάλλουμε γιὰ ὅσα μᾶς λέει καὶ θέλουμε νὰ ἐλέγξουμε τὸ ἀνυπόστατο τῶν κατηγοριῶν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν χρησιμοποίηση τῶν 'Ελληνικῶν λιμανιῶν ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους εἶναι διατεθειμένος νὰ ἐπιτρέψει στοὺς Βασιλικοὺς Προξένους γιὰ στὸν Στρατιωτικὸ 'Ακόλουθο νὰ μεταβεῖ καὶ ἐλέγξει σὲ ὁποιοδήποτε σημεῖο ἤθελε κρίνει ἀναγκαῖο.

Γεγονότα διαμφισβητούμενα σὰν αὐτὰ τοῦ Πολίτη δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τὰ προσάψουμε στὴν 'Ελλάδα, ὅπως ὁ βομβαρδισμὸς στ' ἀνοιχτὰ τῶν 'Ιονίων νήσων ὑποβρυχίων μας, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει ἀπόδειξη ὅτι προέρχονταν ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα, οὔτε ἡ καταδίωξη στὸν κόλπο τῆς Μήλου, ποὺ διενεργήθηκε ἀπὸ Ἕλληνες καὶ ὄχι Ἄγγλους. 'Η μόνη περίπτωση παράβασης τῆς οὐδετερότητας καὶ γιὰ τὴν ὁποία φταῖμε μεῖς παραπάνω ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους. Πρόκειται γιὰ τὴν πτήση ἀεροπλάνων μας πάνω ἀπ' τὶς ἑλληνικὲς μεθοριακὲς γραμμὲς καὶ γιὰ τὸ ὁποῖο τοῦ διαμαρτυρήθηκε τοῦτος ὁ ὑπουργὸς τῆς 'Αγγλίας. 'Ωστόσο τὸ θεώρησε σὰν μεμονωμένη περίπτωση καὶ ὀφείλουνταν ἀναμφίβολα σὲ λάθος τῶν πιλότων καὶ δὲν τὸ ἔκριναν ὅτι ἄξιζε τὸν κόπο νὰ δοθεῖ συνέχεια. 'Η 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἔχει σὲ ὅλα τὰ ὀρεινὰ στρατηγικὰ σημεῖα πληροφοριοδότες καὶ παρατηρητές, σὲ σημεῖο ποὺ ν' ἀποκλείεται πᾶσα χρησιμοποίηση ἑλληνικοῦ ἐδάφους ἀπὸ βρετανικὲς μονάδες χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζουν οἱ 'Ελληνικὲς 'Αρχές, μόνο δὲ μὲ τὴ συνενοχὴ τῶν τελευταίων αὐτῶν θὰ ἤτανε δυνατὸ νὰ συμβεῖ κάτι τέτοιο, ἀλλὰ δὲν βλέπω γιὰ ποιὸ σκοπό. Τελειώνοντας μοῦ ἐτόνισε ὅτι εἶναι ἀποφασισμένος νὰ ὑπερασπιστεῖ τὴν 'Ελληνικὴ οὐδετερότητα ἐνάντια στὸν καθένα, γι' αὐτὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ἄλλαξε ταχτικὴ στὸ ζήτημα τῆς πολιτικῆς της μὲ τὴν 'Ελλάδα τὸν βάζει σὲ ἀνησυχία.

'Απάντησα στὸν Πρόεδρο ὅτι ἂν ἔχει νὰ κοινοποιήσει τίποτε στὸν Ἕλληνα Πρεσβευτὴ στὴ Ρώμη μπορεῖ νὰ τὸ κάμει χωρὶς ἐνδοιασμό. 'Εγὼ ὡστόσο τοῦ ὑποσχέθηκα ὅτι θὰ τηλεγραφήσω ἀμέσως τὴν συνομιλία μας καὶ τὶς διαβεβαιώσεις ποὺ ἐθεώρησε ἐπιβεβλημένο νὰ ἐπαναλάβει. 'Απὸ δική μου μεριὰ ὀφείλω νὰ δώσω λόγο καὶ ἐπιβεβαιώνω τὰ ὅσα εἶπα γιὰ τὸ κάθε ζήτημα στὸ μὲ χθεσινὴ ἡμερομηνία τηλεγράφημά μου ἀριθ. 201. Βεβαιώνω κατὰ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο ὅτι στὴ Μῆλο σταθμεύουνε τέσσερα ἀντιτορπιλλικά, τὰ ὁποῖα ὅμως χωρὶς ἀμφιβολία εἶναι 'Ελληνικά.

8

Ο ΑΝΦΟΤΖΟ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ

Τ. 184)162 Ρ, Ρώμη, 6 'Ιουλίου 1910, ὥρα 22,15.

Προσωπικὸ γιὰ τὸν Γκράτσι.

Δικοί σας ἀριθμοὶ 204 - 205.

Σὲ παρόμοια ἀνακοίνωση μ' ἐκείνη ποὺ σᾶς ἔκανε ὁ Μεταξᾶς προέβηκε ὁ Πολίτης πρὸς τὸν ἐξοχώτατο 'Υπουργό, ὁ ὁποῖος ὅμως δέχτηκε μὲ μεγάλη ἐπιφυλαχτικότητα τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Πρεσβευτῆ τῆς 'Ελλάδας. 'Ωστόσο τὸ ζήτημα δὲν πρέπει νὰ ἐξετάζεται ἀπὸ τὴν ἄποψη τῆς ταχτικῆς ποὺ διάλεξε ἡ 'Ιταλία, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀνάγκη ποὺ ἐπιβάλλει νὰ μὴ γίνει ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση συνένοχη τῆς 'Αγγλικῆς στὴ Μεσόγειο.

9

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Τ. διὰ ταχυδρομείου 99 — 'Αθῆναι 12 'Ιουλίου 1940. (γιὰ ἡμέρα ΙΑ').

Τὸ τηλεγράφημά μου ἀρ. 241.

Παραθέτω κατωτέρω κείμενο ρηματικῆς διακοίνωσης τούτου τοῦ ὑπουργείου τῶν 'Εξωτερικῶν ἀρ. 20156 μὲ σημερινὴ ἡμερομηνία.

«Τὸ Βασιλικὸν 'Υπουργεῖον τῶν 'Εξωτερικῶν λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ φέρει σὲ γνώση τῆς Βασιλικῆς Πρεσβείας τῆς 'Ιταλίας ὅτι σήμερα στὶς 6,30 τρία 'Ιταλικὰ βομβαρδιστικὰ βομβαρδίσανε καὶ μυδραλιοβολήσανε τὸ βοηθητικὸ πλοῖο τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ «'Ωρίων», ἀποσπασμένον στὴν ὑπηρεσία τῶν Φάρων καὶ ἀκριβῶς τὴ στιγμὴ ποὺ προέβαινε σὲ ἀνεφοδιασμὸ τοῦ Φάρου Γραμπούσα, τὸν κείμενο στὸν κόλπο Κίσσαμος (Κρήτη). 'Επίσης τὸ ἀντιτορπιλλικὸν «"Υδρα», τὸ ὁποῖο ἔλαβε ἐντολὴ νὰ σπεύσει σὲ βοήθεια τοῦ «'Ωρίων», ὑπέστη ἐπίθεση ἐπίσης ἀπὸ τὰ παραπάνω ἀεροπλάνα.

«'Η Βασιλικὴ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὶς ἐπιθέσεις αὐτὲς ποὺ διενεργοῦνται ἐνάντια σὲ μονάδες τοῦ Βασιλικοῦ Ναυτικοῦ στὰ χορικὰ ὕδατα, καὶ παρακαλεῖ τὴν Βασιλικὴ Πρεσβεία τῆς 'Ιταλίας νὰ προβεῖ τάχιστα στὶς δέουσες ἐνέργειες ὥστε ν' ἀποφευχθεῖ ἡ ἐπανάληψη τέτοιων ἐπεισοδίων ποὺ ἀποτελοῦν παραβίαση τῆς 'Ελληνικῆς κυριαρχίας».

«'Ο ὑπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν δράττεται τῆς εὐκαιρίας γιὰ νὰ διαδηλώσει ἄλλη μιὰ φορὰ τὴν βαθειὰ ἐκτίμηση ποὺ τρέφει πρὸς τὴν Βασιλικὴ Πρεσβεία τῆς 'Ιταλίας».

10

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 6630)1011, — 'Αθῆνα, 23 'Ιουλίου 1940. (παρελήφθη ἡμέρα 26).

'Αναφέρεται: τηλεγράφημά μου ἀρ. 224.

'Ενῶ ξακολουθᾶνε, ἀλλὰ χωρὶς μεγάλη ἐπιτυχία ἴσαμε τὴν ὥρα,

οἱ δολοπλοκίες τῶν Ἄγγλων ἐνάντια στὸν Μεταξᾶ καὶ τὴν κυβέρνησή του, ἀπ' τὴν ἄλλη ἐξακολουθεῖ ν' αὐξάνει ὁ ἀριθμὸς ἐκείνων ποὺ ἀντιληφθήκανε ὅτι εἶναι πιὰ ὥρα ἡ Ἑλλάδα ν' ἀποσπαστεῖ ὁλότελα ἀπ' τὴν Ἀγγλία καὶ νὰ ταχθεῖ ἀνοιχτὰ στὰ πλευρὸ τῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονα. Ἡ ἴδια τάση δείχνει νὰ κερδίζει ἔδαφος καὶ στὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ, ὅπου πολλοὶ ἀξιωματικοὶ τόσο γιὰ λόγους ἐπαγγελματικῆς διαπαιδαγώγησης, ὅσο κι' ἀπὸ θαυμασμὸ γιὰ τὶς τελευταῖες νῖκες τῶν γερμανικῶν ὅπλων δείχνουν νὰ ἕλκουνται πρὸς τὴν Γερμανία. Ὡστόσο, οἱ συνεργοὶ μιᾶς τέτοιας προσέγγισης μεταξὺ Ἑλλάδας καὶ τῶν Δυνάμεων τοῦ Ἄξονα ἔχουνε τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ διαγωγὴ τῆς Κυβέρνησης ὅσο κι' ἂν φαίνεται αὐστηρὰ οὐδέτερη καὶ τὸ ἴδιο σὲ ἀπόσταση ἀπὸ τὰ δυὸ διαμαχόμενα μέρη, θ' ἀποβεῖ μελλοντικὰ καταστρεπτικὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα γιατὶ στὸ τέλος τοῦ πολέμου θὰ τὴν ἔχει καταστήσει μισητὴ σὲ νικητὲς ὅσο καὶ νικημένους.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ Ἰούλη, ὁ στρατηγὸς Πλατῆς (ἕνας ἀπ' τοὺς τρεῖς ὑπαρχηγοὺς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου) διατύπωσε στὸν Ἀρχηγὸ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου στρατηγὸ Παπάγο κριτικὴ του σχετικὰ μὲ τὴν διαχείριση καὶ τὴν κατάρτιση τοῦ στρατεύματος καὶ γιὰ τὴν ἀκολουθούμενη ἀπ' τὴν Ἑλλάδα ἐξωτερικὴ πολιτική. Ὁ στρατηγὸς Παπάγος δέχτηκε πολὺ ἄσχημα τὴν ἔκθεση τοῦ ὑποτελῆ του, τὴν ἐθεώρησε δὲ σὰν ἔκφραση ἀνυπακοῆς καὶ διάταξε τὴ σύλληψη τοῦ στρατηγοῦ Πλατῆ.

Τότε στὶς 8 τρέχ. διαβιβάσανε στὸν πρωθυπουργό, διὰ τοῦ ὑφυπουργοῦ, τοῦ ὑπουργείου Πολέμου, τοῦ στρατηγοῦ Παπαδήμα, ἕνα ὑπόμνημα στὸ ὁποῖο ἀναπτύσσονταν τὰ ἑπόμενα τρία ἐπιχειρήματα:

1) Δὲν ἔγινε ὀρθὴ χρησιμοποίηση τῶν ποσῶν ποὺ ἐπιχορηγηθήκανε στὸ στρατό. Τὸ μεγαλύτερο μέρος χρησιμοποιήθηκε σὲ ὀχυρωματικὰ ἔργα, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ δημιουργηθοῦνε μερικὰ ἔργα σχετικῆς ἀξίας, σὲ μιὰ μόνο περιοχὴ τῶν συνόρων, φράζοντας ἔτσι μιὰ μόνο ἀπ' τὶς ἐνδεχόμενες γραμμὲς εἰσβολῆς τῆς χώρας (ἀφίνοντας στὴν μπάντα τὴν ἀμφίβολη χρησιμότητα τῶν μονίμων ὀχυρωματικῶν ἔργων). Δὲν ἔγινε τίποτε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς θωράκισης καὶ μηχανοκίνησης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, παραμελήθηκε ἡ ἀπόκτηση ἀποτελεσματικῶν ἀντιαρματικῶν ὅπλων, ξεχνώντας ὅτι ὁ ἐνδεχόμενος ἐχτρός, ἡ Βουλγαρία, διαθέτει μεγάλο ἀριθμὸ ἀπὸ ἅρματα μάχης. Δὲν κατεβλήθηκε ἡ δέουσα φροντίδα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση ἱκανοποιητικῆς ποσότητας πυρομαχικῶν καὶ σήμερα δὲν ξέρουμε πῶς εἶναι δυνατὸ ν' ἀντιμετωπιστεῖ μιὰ τέτοια ἔλλειψη, ἐφόσον παρατηρεῖται τέτοια ἔλλειψη πρώτης ὕλης.

Ἀπ' τὴν ἄλλη τοὺς οἰχτείρουν γιὰ τὴ βραδύτητα μὲ τὴν ὁποία διαχειρίζουνται τὰ ζητήματα τὰ σχετικὰ μὲ τὶς πολεμικὲς προμήθειες, μὲ ἀποτέλεσμα ἐνῶ ὑπογράφουνται πολὺ λίγες σχετικὲς συμφωνίες, νὰ προκαλοῦνε τὴ δυσαρέσκεια τῶν προμηθευτῶν.

2) Ἐπιβάλλεται ἡ ριζικὴ ἀλλαγὴ τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, προσεγγίζοντας ἀποφασιστικὰ τὶς Δυνάμεις τοῦ Ἄξονα, ἐγκαταλείποντας τὴν ταχτικὴ τῆς οὐδετερότητας πρὸς ὅλους, καὶ ποὺ αὐτὸς ὁ μεγάλος μας ζῆλος στὴν ἐφαρμογή της θὰ καταντήσει νὰ στερήσει τὴν Ἑλλάδα ἐντελῶς ἀπὸ φίλους κι' ἀπ' τὰ δυὸ στρατόπεδα.

3) Ἀπαιτεῖται ἡ ἀλλαγὴ μερικῶν προσώπων στὴν Κυβέρνηση, τὰ ὁποῖα ἀπὸ συμφέρον καὶ ἀπὸ ἰδιοσυγκρασία εἶναι προσδεμένα στὸ ἅρμα τῆς φίλαγγλης πολιτικῆς, ποὺ ἐπὶ τόσα χρόνια ἀκολουθεῖ ἡ Ἑλλάδα. Μεταξὺ ἐκείνων ποὺ θὰ ἔπρεπε ν' ἀποχωρήσουνε ἀπὸ τὴν κυβέρ-

νηση ὑποδείχνανε τὸν ὑπουργὸ τῶν Οἰκονομικῶν 'Αποστολίδη, τὸν ὑπουργὸ τῆς 'Εθνικῆς Οἰκονομίας 'Αρβανίτη, τὸν ὑφυπουργὸ στὸ ὑπουργεῖο Ναυτικῶν Παπαβασιλείου, τὸν ὑφυπουργὸ Δημόσιας 'Ασφάλειας Μανιαδάκη καὶ τοῦ Τύπου καὶ Τουρισμοῦ Νικολούδη.

Τὸ ὑπόμνημα ἐξετάστηκε στὴ συνεδρία τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου παὺ ἔλαβε χώρα στὶς 12 τρέχοντος.

Εὐθὺς μετὰ θελήσανε νὰ προβοῦνε στὴ σύλληψη τοῦ στρατηγοῦ Πλατῆ, στὴν ἕδρα τοῦ Γεν. 'Επιτελείου, φαίνεται στὴν ἀρχὴ μὲ τὴν συνδρομὴ ἑνὸς ἀνώτερου κυβερνητικοῦ ἐκπροσώπου, κατοπινὰ δὲ καὶ μ' ἐπέμβαση τοῦ ὑφυπουργοῦ Δημόσιας 'Ασφάλειας Μανιαδάκη. 'Αλλὰ φοβούμενοι ὅτι ἐνδεχόμενα θὰ πρότασσε βία ὁ Πλατῆς, συγκατατεθήκανε στὸ ν' ἀποσυρθεῖ στὸ σπίτι του ὅπου νὰ διατελεῖ ὑπὸ περιορισμό.

Διαδοχικὰ ἀξιωματικοὶ κάθε βαθμοῦ περνούσανε ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ στρατηγοῦ Πλατῆ, διαδηλώνοντας ἔτσι σιωπηλά, ἀλλὰ εὔγλωττα τὴν ἀλληλεγγύη τους πρὸς αὐτόν. Γίνανε πολλὲς συλλήψεις, ἄλλους δὲ τοὺς ἀπομονώσανε σὲ νησιά.

Στὸ μεταξύ, ἀπ' τὴν ἀντίδραση ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ προκαλέσει στὸν κῦκλο τῶν ἀξιωματικῶν, ποὺ τοῦ τρέφανε μεγάλη ἐχτίμηση καὶ πίστη, ἡ ἐπιβολὴ τόσο αὐστηρῶν μέτρων ἐνάντια στὸν στρατηγὸ Πλατῆ, ἀρθήκανε καὶ ἀφέθηκε ἐλεύθερος, ἀλλὰ τὸν ἀπομακρύνανε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία.

Γιὰ τὸ πρόσωπο τοῦ στρατηγοῦ Πλατῆ δίδουνται οἱ παρακάτω λεπτομέρειες. Ἴσαμε τὸ 1923 ἤτανε ἔνθερμος μοναρχικός, συμμετάσχε δὲ στὴν ἐπαναστατικὴ ἀπόπειρα τῆς Κορίνθου, ἡ ὁποία προπαρασκευάσθηκε ἀπὸ τὸν Μεταξᾶ. Διαγράφηκε τότε ἀπὸ τὶς δέλτους τοῦ Στρατεύματος. Στὸ 1927 προσεχώρησε στὸ δημοκρατικὸ κόμμα, ἔγινε δὲ πάλι δεχτὸς ἀπὸ τὸ στράτευμα, ὅπου ἔλαβε θέσεις ἀρκετὰ ἐμπιστευτικές. Στὸ 1932 ξαναγίνεται μοναρχικὸς ἀποβαίνει δὲ ἕνας ἀπ' τοὺς κύριους συντελεστὲς τῆς ἐκκαθάρισης τοῦ στρατεύματος ἀπὸ τὰ βενιζελικὰ στοιχεῖα ποὺ εἴχανε, σὰ συνέπεια τῆς ἀποκατάστασης τοῦ κόμματος, εἰσχώρησεν ἐκεῖ. Ὡς τεχνικὸς χαίρει φήμης ἀπ' τοὺς καλύτερους τοῦ στρατοῦ τούτου. Τὰ πειθαρχικὰ μέτρα ποὺ ἔλαβε ὑ Κυβέρνηση ἐνάντια στὸν Πλατῆ καὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς ποὺ ταχθήκανε ἀλληλέγυοι μὲ τοῦτον ἀποδεικνύουνε ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμιὰ διάθεση γιὰ ἀλλαγὴ τῆς ταχτικῆς ποὺ ἔχει υἱοθετηθεῖ γιὰ τὴν ἐξωτερικὴ πολιτική. Ἡ πραγματικότητα ἀποδείχνει ὅτι ἀνάμεσα στοὺς ὑπουργοὺς ποὺ ἀναφέρονται στὸ ὑπόμνημα τοῦ Πλατῆ πολλοὶ ἀπὸ παράδοση, ἐνδιαφέρον καὶ ἰδιοσυγκρασία εἶναι προσκολλημένοι στὴν πατροπαράδοτη ἀγγλο - ἑλληνικὴ φιλία. Μεταξύ τους ἰδιαίτερα οἱ κύριοι 'Αρβανίτης καὶ 'Αποστολίδης. Παράξενο φαίνεται ὅτι περιλήφθηκε καὶ τὸ ὄνομα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς 'Αστυνομίας Μανιαδάκη, ποὺ ὥς τὰ τώρα ἔδειχνε ξένος στὰ ζητήματα τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς ἤτανε δὲ ὁλόψυχα ἀφοσιωμένος μονάχα στὸν Μεταξᾶ. 'Αλλά, ἐχτὸς τούτου στὸ παρὸν καθεστὸς ἐκεῖνος ποὺ ἀποφάσιζε ἤτανε μονάχα ὁ Μεταξᾶς καὶ παρ' ὅλο ὅτι δὲν φημίζουνταν τόσο πολὺ γιὰ ἀγγλόφιλος, ὥστόσο δὲν τολμοῦσε νὰ λάβει μιὰ τέτοια ἀπόφαση, ποὺ θ' ἀνέτρεπε τὴν πολιτικὴ τῆς 'Ελλάδας. Τὰ συμφέροντα τῆς 'Ελληνικῆς Ναυτιλίας, ὁ φόβος τῆς πείνας, ὁ κίνδυνος νὰ τεθεῖ ἡ χώρα ἀντιμέτωπος μὲ τοὺς Τούρκους, πρᾶγμα ποὺ θὰ συντελοῦσε στὸ νὰ ἐγκαταλειφθεῖ ὁλομόναχη στὴν ἀντιμετώπιση τῶν διεκδικήσεων τῆς Βουλγαρίας, ὑπήρξανε οἱ

κύριοι συντελεστὲς ποὺ ἐμποδίσανε τὸν Μεταξᾶ νὰ πραγματοποιήση τὸ «τελικὸ πήδημα» καὶ νὰ ὁδηγήσει τὴν χώρα του πρὸς τὸ στρατόπεδο τοῦ Ἄξονα γιὰ τὴν τελικὴ νίκη τοῦ ὁποίου οὔτε ὁ ἴδιος οὔτε κανεὶς ἄλλος ἀμφιβάλλει. Μένει νὰ δοῦμε κατὰ πόσο θ' ἀποβεῖ ἀποτελεσματικὴ ἡ προνοητικὴ αὐτὴ ταχτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖ.

11

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

9 Αὐγούστου 1940

Γνωρίζεται στὴν ἐξοχότητά σας ὅτι ὁ Νταοὺτ Χότζα, 'Αλβανὸς ἀπ' τὴν Τζαμουριά, διαπνεόμενος ἀπὸ ἔνθερμο πατριωτισμό, ὑποχρεώθηκε ἐδῶ καὶ μερικὰ χρόνια νὰ καταφύγει στὴν 'Αλβανία γιατὶ τὸν καταδίωκαν οἱ 'Ελληνικὲς 'Αρχές. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὴν 'Αλβανία περνοῦσε ἥσυχα καὶ καλὰ ἀφοσιωμένος στὶς οἰκογενειακές του ὑποθέσεις. 'Εδῶ, ὅμως, κι' ἕνα χρόνο, μόλις ἡ 'Αθήνα ἀντελήφθηκε τὴν ἀναζωπύρωση τῶν πατριωτικῶν αἰσθημάτων τῆς Τζαμουριᾶς, μετὰ τὴν ἰταλικὴ ἐπέμβαση στὴν 'Αλβανία, ὑπῆρξε τὸ ἀντικείμενο ἐπανειλημμένων ἀπειλῶν πρὸς τὴν προσωπική του ἀσφάλεια.

Τελευταῖα βρέθηκε σφαγμένος στὸ ἐνδιαίτημά του, ποὺ βρίσκεται στὴν Κονίσπολη (νότια 'Αλβανία). 'Απὸ τὸ σῶμα του ἔλειπε τὸ κεφάλι, τὸ ὁποῖον οἱ δολοφόνοι, Ἕλληνες ἀπεσταλμένοι, τὸ στείλανε στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ εἰσπράξουνε τὸ ποσὸν τῆς ἐπικήρυξης.

Αὐτὸ τοῦτο τὸ γεγονὸς τῆς ἀποστολῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ Νταοὺτ Χότζα πέρα ἀπ' τὰ σύνορα καὶ ἡ δημόσια ἔκθεσή του γιὰ περίγελο κάμποσες μέρες, εἶναι πολὺ σοβαρό. Ὡστόσο ἐνδείξεις ποὺ γνωσθήκανε τελευταῖα ἐπιτρέψανε νὰ διαπιστωθεῖ ὅτι ὁ σφαχθείς, ἄνθρωπος ἀνεπτυγμένης φυσικῆς διάπλασης, πρὶν ἀποκεφαλιστεῖ ἐδηλητηριάστηκε σ' ἕνα γεῦμα ποὺ τοῦ προσφέρθηκε ἀπὸ πρόσωπα ποὺ βρίσκουνταν σὲ στενὴ συνεργασία μὲ τοὺς πέρ' ἀπ' τὰ σύνορα ὑποκινητές. Τὸ ὁποῖον ἀποδείχνει τὴν προμελέτη καὶ τὴν ἀπροκάλυπτη ἐνοχὴ τῶν 'Ελληνικῶν 'Αρχῶν.

'Επίσης γνώρισα στὴν 'Εξοχότητά σας ἐδῶ καί μερικοὺς μῆνες, ὅτι στὰ ροῦχα ἑνὸς 'Αλβανοῦ ποὺ δολοφονήθηκε βρέθηκε ἕνα μπιλιέτο, τὸ ὁποῖον ἔλεγε ὅτι ἡ ἴδια τύχη, περιμένει τὸν κάθε 'Αλβανὸ ποὺ ἐλπίζει ὅτι ἡ ἰταλικὴ βοήθεια θὰ τοῦ ἐπιτρέψει νὰ ἐπιτύχει τὴν ἕνωση μὲ τὴν Πατρίδα.

Ἄλλα βδελυρὰ ἐγκλήματα διαπράττουνται συχνὰ ἀπὸ ἀπεσταλμένους Ἕλληνες σὲ βάρος τῶν 'Αλβανῶν, στὰ ὁποῖα προστίθενται, οἱ συνεχεῖς βρισιὲς καὶ οἱ ἀγγαρεῖες, τὶς ὁποῖες ὑποχρεώνουνται νὰ ὑπομένουνε ἀπ' τὶς Ἑλληνικὲς 'Αρχὲς οἱ 'Αλβανοὶ τῆς Τζαμουριᾶς.

Ἡ Κυβέρνηση τῆς 'Αθήνας, παρ' ὅλες τὶς ὑποσχέσεις της, κωφεύει σὲ ὅλες τὶς αἰτήσεις γιὰ ἀπόδοση ἀγαθῶν ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἔχουνε ἀπογυμνωθεῖ ἐδῶ καὶ δεκαετίες.

Μερικοὶ Τζαμουριῶτες συλληφθήκανε, ἐνῶ πολλοὶ ἄλλοι ὑποχρεω-

θήκανε νὰ καταφύγουνε στὴν 'Αλβανία γιὰ ν' ἀποφύγουνε ἀφόρητους διωγμούς.

Στὴν ἀλβανικὴ μειονότητα τῆς 'Ελλάδας, ποὺ γίνεται συνεχῶς ἀντικείμενο ταπεινωτικῆς προσβολῆς, διηγοῦνται ὅτι οἱ 'Ιταλοί...

12

Ο ΙΤΑΛΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ ΝΤΕ ΒΕΚΚΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 618)81. Ρόδος, 13 τ' Αὐγούστου 1940, ὥρα 17,45.
(παρ. ὥρα 17,55).

Προσωπικὸ γιὰ τὸν ὑπουργὸ Τσιάνο.

'Αναφέρομαι στὸ τηλεγράφημά σου ἀρ. 82 ποὺ μόλις σήμερα κατάφερα ν' ἀποκρυπτογραφήσω. Τὰ πράγματα εἶναι ὅπως ἀκριβῶς τὰ περιγράφει ὁ Γενικὸς Πρόξενος Σμύρνης. Συμπληρωματικὰ γιὰ ὁλοκλήρωση τῆς εἰκόνας προσθέτω ὅτι ἡ κατάσταση γιὰ μᾶς εἶναι ἀκόμα χειρότερη στὴν 'Ελλάδα καὶ εἰδικὰ στὶς Κυκλάδες καὶ τὸν Μοριὰ κι' εὐνοϊκὲς γιὰ τὸν ἐχτρό. 'Επιβάλλεται ἡ ἀνάληψη στρατιωτικῆς δραστηριότητας περισσότερο ἐπιθετικῆς κι' ἀποτελεσματικῆς ὅπως θ' ἄκουσες νὰ τὴν περιγράφω στὶς κοινὲς συναντήσεις μας μὲ σένα καὶ τὸν Ντοῦτσε

Ναυτικὰ μέσα μεταφορᾶς καὶ παράκτια ἀμυντικὰ ἔργα ἐντελῶς ἀπερίσκεπτα παραγκωνιστήκανε, ἐνῶ ἔπρεπε ν' ἀποτελέσουνε ἐποικοδομητικὸ συμπλήρωμα, μ' ἀποτέλεσμα ν' ἀποβαίνει ἡ ὅλη κατάσταση πολὺ πιὸ δύσκολη ἀπὸ πρῶτα, ἀλλά, ὡστόσο πάντα αἰσθάνουμαι τὸν ἑαυτό μου ἱκανὸ νὰ τὴν χειριστεῖ.

13

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. διὰ ταχυδρομείου 111. 'Αθήνα, 13 τ' Αὐγούστου 1940.
(παρ. ἡμέρα 15).

Τηλεγράφημά μου μὲ σημερινὴ ἡμερομηνία ἀρ. 287

Βρῆκα τὸν Μαυρουδῆ ἐξαιρετικὰ τρομαγμένο. 'Η δημοσίευση τοῦ ἀνακοινωθέντος τοῦ Στέφανι δὲν μπορεῖ νὰ ἐκληφθεῖ, κατὰ τὴν ἀντίληψή του, παρὰ σὰν μιὰ ὁλότελα ἐχτρικὴ πράξη, μιὰ κι' ἡ 'Ιταλία προσβλέπει μὲ μάτι πολὺ ὕποπτο τὴν 'Ελλάδα καὶ τὴν Κυβέρνησή της, Τὸ ἀνακοινωθὲν ὑποκινεῖ τὸ ζήτημα τῆς διεκδίκησης τῆς Τζαμουριᾶς, καταβαραθρώνοντας ὅλες τὶς μέχρι τώρα προσπάθειες ποὺ καταβληθήκανε ἀπὸ τὴν 'Ιταλία ὅσο καὶ τὴν 'Ελλάδα γιὰ νὰ ἐπικρατήσει εἰρήνη στὰ Βαλκάνια. Μιὰ κι' ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἀποφάσισε νὰ

ὑπερασπίσει ἐναντίον οἱουδήποτε τὴν ἐδαφική της ἀκεραιότητα, καὶ μιὰ κι' ἄναψε ἡ φωτιὰ σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο ἡ ἐξέλιξή της δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εὐνοήσει τὴν 'Αγγλία. Τὴ πρώτη στιγμὴ ἡ ταραχὴ ἤτανε τέτοια, ποὺ διανοηθήκανε χτὲς νὰ προκηρύξουνε γενικὴ ἐπιστράτευση. Σήμερα τὰ πνεύματα δείχνουνε πιὸ ἤρεμα, ἀλλὰ ὡστόσο ἐπικρατεῖ μεγάλη ἀνησυχία. Ὁ ἴδιος δὲν μπορεῖ νὰ ἐξηγήσει γιὰ ποιὸ λόγο ἡ 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ἔδωσε τόση δημοσιότητα σ' ἕνα ἐπεισόδιο, τὸ ὁποῖο θὰ μποροῦσε νὰ διευθετηθεῖ φιλικὰ ἀνάμεσα στὶς δυὸ χῶρες κι' ὄχι νὰ προκαλέσει πανικὸ στὴ δημόσια γνώμη. Αὐτὰ εἶναι τὰ κύρια σημεῖα τῆς συνομιλίας μου μὲ τὸν Μαυρουδῆ.

Δὲν παράλειψα ν' ἀπαντήσω ὅτι ἂν εἶναι ἀλήθεια ὅτι ὑπάρχει στὶς σχέσεις μας μὲ τὴν Ἑλλάδα κάποια δυσπιστία, εἶναι ἐπίσης ἀλήθεια ὅτι τὴν αἰτία μᾶς τὴν δίνει ἡ συμπεριφορά της. Κανένα συγκεκριμμένο γεγονὸς δὲν ἀπόδειξε τὸ βάσιμο τῶν ἐπανειλημμένων φιλικῶν διαμαρτυριῶν τῆς Ἑλλάδας, στὰ πλαίσια τῆς νέας φάσης τῶν ἰταλο- ἑλληνικῶν σχέσεων. 'Εκεῖνο ὅμως ποὺ ἀποδείχτηκε βέβαιο εἶναι ὅτι οἱ Ἄγγλοι κατὰ τὶς ἐπιχειρήσεις τους ἐναντίον μας, βρίκανε στὰ Ἑλληνικὰ χορικὰ νερά, μὲ τὴ θέληση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης μὰ καὶ χωρὶς αὐτή, σπουδαῖα σημεῖα στήριξης καὶ καταφυγῆς. Στὸ μεταξὺ παρ' ὅλες τὶς δηλώσεις ἀπόλυτης οὐδετερότητας, τὰ Ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ καράβια εἶναι ναυλωμένα ἀπ' τὴν 'Αγγλία, τὰ δὲ Ἑλληνικὰ ἐργοστάσια δουλεύουνε γιὰ νὰ παράγουνε πολεμικὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν 'Αγγλία. Εἶναι πολὺ φυσικὸ ὅλ' αὐτὰ νὰ δημιουργοῦνε δυσπιστία ἐκ μέρους μας. Τὸ ζήτημα τῆς Τζαμουριᾶς δὲν τὸ ἔφεῦρε ἡ 'Ιταλία. Ὑπάρχει ἀπ' τὸ 1912, ἡ δὲ 'Ιταλία ποὺ ὑπεισῆλθε στὴν ἀλβανικὴ διοίκηση καὶ ἀνέλαβε τὴν κηδεμονία τῶν δίκαιων τοῦ 'Αλβανικοῦ λαοῦ, δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἐκδηλώσει τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον καὶ γιὰ τὸν ἀγῶνα ὕπαρξης καὶ ἐθνικῆς ἀποκατάστασης ποὺ διεξάγουνε οἱ 'Αλβανοὶ τῆς Τζαμουριᾶς, ἀκόμα περισσότερο ὅταν διαπράττονται ἐγκλήματα ὅπως τὸ τελευταῖο ποὺ ἀποδεικνύει ὅτι τὰ μίση κι' οἱ ἔχτρες ἐξακολουθοῦνε νὰ ὑφίστανται καφτά, ὅσο καὶ τὴν ὕπαρξη Ἑλλήνων καὶ ἑλληνόφιλων ποὺ μὲ τὴν ἀνοχή, τουλάχιστο τῆς τοπικῆς 'Αρχῆς, δὲν διστάζουνε νὰ διαπράξουνε ὁποιοδήποτε ἔγκλημα ἀποβλέπωντας στὸ νὰ ξεκαθαρίσουνε τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα τῶν 'Αλβανῶν ποὺ δὲν συμφωνοῦνε στὸ ν' ἀπογυμνωθοῦνε ἀπὸ κάθε πατριωτικὸ ἰδανικό. 'Αναρίθμητες φορὲς εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴ τοῦ Ὑπουργείου ἀναφορικὰ μὲ τὴν δημιουργηθεῖσα κατάσταση γιὰ τοὺς 'Αλβανοὺς στὴν ἐπαρχία αὐτή, στὴ δυσκολία ποὺ συναντούσανε προκειμένου νὰ διαβοῦνε τὰ σύνορα, τοὺς περιορισμοὺς στὴ διαχείριση περιουσιακῶν στοιχείων, ὅσο καὶ στὴν ἐπικοινωνία μεταξύ τους διὰ μέσου τῶν συνόρων. Ἂν προβήκαμε ἀπὸ μέρους μας σ' εὐρεῖα διάδοση ἑνὸς ἀνακοινωθέντος, θὰ ὑπάρχουνε πρὸς τοῦτο σοβαροὶ λόγοι, τοὺς ὁποίους δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ συζητήσω.

Εἰδικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῆς δολοφονίας, ὁ Μαυρουδῆς εἶπε ὅτι δὲν καταλαβαίνει γιατὶ ἡ Φασιστικὴ Κυβέρνηση δὲν θεώρησε σκόπιμο, πρὶν νὰ προβεῖ στὴ δημοσίευση τοῦ λεπτομεροῦς ἀνακοινωθέντος, νὰ ἐπισύρει τὴν προσοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης.

Ὅσο γιὰ τοὺς δυὸ ἔνοχους μὲ διεβεβαίωσε ὅτι ἔχουνε συλληφθεῖ κι' ὅτι ἀναμφίβολα θὰ ἐκδοθοῦνε μόλις μᾶς ζητηθεῖ, παρ' ὅλο ποὺ κατὰ τὰ φαινόμενα εἶναι ἀμφισβητήσιμοι οἱ βασικοὶ λόγοι ἔκδοσης. Μὲ διεβεβαίωσε ἐπανειλημμένα ὅτι κατὰ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση φονηᾶς

εἶναι μόνο ἐκεῖνος ποὺ διαπράττει ἐγκλήματα κοινοῦ δικαίου κι' ὄχι ὁ στρατευόμενος ἐθνικιστής. Διέψευσε κατηγορηματικὰ ὅτι ἡ κεφαλὴ τοῦ σφαγιασθέντος μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν μιὰ χώρα στὴν ἄλλη. Προσκομίστηκε στὴν 'Ελλάδα ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἀπ' τοὺς δολοφόνους γιὰ νὰ ἐπιτύχουνε τὴν εἴσπραξη τοῦ ποσοῦ μὲ τὸ ὁποῖο εἶχε ἐπικηρυχτεῖ ὁ σφαγιασθείς. Κατὰ τὴν ἀντίληψή του τὸ ποσὸ τῆς ἐπικήρυξης ἤτανε τὸ μόνο κίνητρο τῆς δολοφονίας καὶ τὸ ὁποῖο τελικὰ δὲν τοὺς μετρήθηκε. 'Απάντησα ὅτι μοῦ ἤτανε πολὺ δύσκολο νὰ πιστέψω ὅτι ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἀγνοοῦσε τὸ παρελθὸν τοῦ σφαγιασθέντος, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει ἐνεργὸ μέρος στὸν ἐθνικὸ ἀγῶνα τούτης τῆς περιοχῆς καὶ ὅτι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς δράσης του προέβη σὲ πράξεις, οἱ ὁποῖες χαρκτηριστήκανε σὰν ἐγκλήματα κοινοῦ δικαίου ἐνῶ ξεκινοῦσαν ἀπὸ πολιτικο - ἐθνικιστικὰ κίνητρα, γιὰ τὰ ὁποῖα κι' ὅλας εἶχε ἐπικηρυχτεῖ. Ὅσον ἀφορᾶ τὸ γεγονός, ὅτι δὲν ἐπισύραμε τὴν προσοχὴ τῆς 'Ελληνικῆς Κυβέρνησης στὰ περιστατικὰ ποὺ συνοδέψανε κι' ἐπακολουθήσανε τὴν ἀνθρωποκτονία, τοῦτο ὀφείλεται σὲ δική μου πρωτοβουλία καὶ διὰ δυὸ σαφεῖς λόγους. Πρῶτα γιατὶ ἐπιθυμοῦσα νὰ βεβαιωθῶ γιὰ τὰ ἴδια τὰ περιστατικά, ἐπιβεβαίωση τὴν ὁποία εἶχα ἀπὸ πηγὲς δυσκολοεξιχνίαστες καὶ ποὺ μὲ κάνουνε νὰ ὑποθέτω ὅτι ἐγὼ ἤμουνα πολὺ καλύτερα πληροφορημένος ἀπ' ἐκεῖνον τὸν ἴδιο, Ὕστερα ἐκεῖνο ποὺ μ' ἔνοιαξε περισσότερο ἤτανε νὰ ἐξασφαλίσω τὴν παράδοση τῶν ἐνόχων στὴν δικαιοσύνη. Ἂν τὰ καθέκαστα τῶν περιστατικῶν εἴχανε γίνει γνωστὰ πρὶν ἀπὸ τὴ σύλληψή τους, θὰ ἤτανε πολὺ εὔκολο στὶς τοπικὲς 'Ελληνικὲς 'Αρχές, ποὺ εἴχανε ἐκτεθεῖ, νὰ δηλώσουνε ὅτι ἡ σύλληψη τῶν δολοφόνων κατέστη ἀδύνατη, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουνε ἔτσι τὸν ἑαυτό τους. 'Ανάμεναν ὡστόσο ἐπιβεβαίωση ὅτι πραγματοποιήθηκε ἡ προσωρινὴ σύλληψη, τὴν ὁποίαν εἶχα ζητήσει σὲ προφορικό μου διάβημα, ἐπιβεβαίωση τὴν ὁποία ἔλαβα μόλις σήμερα, ὅλο αὐτὸ τὸν καιρὸ τὸ 'Υπουργεῖο δὲν μοῦ ἔδινε καμμιὰ ἀπάντηση. Ἔλαβα γνώση τῆς ἐπιβεβαίωσης ταυτόχρονα μὲ τὴν διαβεβαίωση ὅτι θὰ διενεργηθεῖ τὸ ταχύτερο ἡ ἔκδοση τῶν ἐνόχων. 'Ο Μαυρουδῆς θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε παραδεχτεῖ ὅτι τὸ 'Υπουργεῖο ὑπέπεσε σὲ λάθος μὴ κοινοποιώντας μου προηγουμένως τὴν πραγματοποιηθεῖσα σύλληψη τῶν ἐνόχων.

14

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. διὰ ταχυδρομείου 112. 'Αθήνα, 13 τ' Αὐγούστου 1940.
(παρελήφθη ἡμέρα 15).

Τοῦτος ὁ Γερμανὸς συνάδελφός μου, ποὺ συνάντησε χτὲς τὸν Μεταξᾶ, μοῦ εἶπε ὅτι τὸν βρῆκε πολὺ καταβεβλημένο καὶ ἡ αἰτία ἤτανε αὐτὸ ποὺ ὁ ἴδιος χαρακτήρισε μὲ τὴ φράση «κατάρρευση τῆς προσωπικῆς μου πολιτικῆς». Τὸ μόνο ποὺ πονεκεφάλιαζε τὸν Μεταξᾶ ἤτανε κυρίως ἡ ἔννοιά του γιὰ ἐνδεχόμενη ἀπαίτηση ἀπὸ μέρους μας τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Τζαμουριᾶς, δὲν τοῦ περνοῦσε δὲ ποτὲ ἀπ' τὸ κεφάλι ὅτι θὰ προβάλαμε κι' ἄλλες ἐνδεχόμενες διεκδικήσεις. Στὸν πρίγκηπα

Ἔρμπαχ ποὺ τοῦ ἔκανε φιλικὰ ὑποδείξεις ὅτι γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἑλλάδας θὰ ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίσει τὸ ἐνδεχόμενο τῆς ἀναθεώρησης τῶν σχέσεών της μὲ τὴν Ἀγγλία, ὁ Μεταξᾶς ἀπάντησε ὅτι τοῦτο ἤτανε ἀδύνατο πρῶτα γιατί ἀπ' αὐτὴ ἐξαρτιόταν ὁ ἀνεφοδιασμὸς τῆς Ἑλλάδας καὶ δεύτερο γιατὶ γιὰ τὴν ὥρα ἡ Ἀγγλία εἶναι ἐκείνη ποὺ ἐπικρατεῖ στὴν περιοχὴ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

15

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΣΤΗ ΡΩΜΗ, ΠΟΛΙΤΗ

Λ. Ρώμη... Αὔγουστος 1940.

Ἔχω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς ἀνακοινώσω τὰ κάτωθι:

Τὸν περασμένο Ἰούνιο βρέθηκε στὴν Ἀλβανία, κοντὰ στὰ ἑλληνικὰ σύνορα, ἀνάμεσα στὸ λιμάνι Ἔντα καὶ τὴν Κονίσπολη, τὸ ἀκέφαλο πτῶμα τοῦ ἀλβανοῦ πατριώτη Νταοὺτ Χότζια, τὸν ὁποῖο εἶχε ἐπικηρύξει ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση. Οἱ δολοφόνοι, καταφύγανε στὴν Ἑλλάδα, συναποκομίσαντες καὶ τὸ κεφάλι τοῦ ἄγρια δολοφονηθέντος πατριώτη, τὸ ὁποῖο ἀποσπάσανε κατὰ ἀπάνθρωπο τρόπο ἀπ' τὸ σῶμα, σὰν ἀπόδειξη γιὰ νὰ πετύχουνε τὴν εἴσπραξη τοῦ ποσοῦ τῆς ἐπικήρυξης. Κατὰ ἄλλες πληροφορίες, τὸ κεφάλι περιφέρουνταν σὲ δημόσια θέα σὲ μερικὰ ἑλληνικὰ χωριά.

Πρὶν νὰ ἔχει θετικὲς πληροφορίες γιὰ ὅλα αὐτὰ τὰ ἐπεισόδια ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνηση πληροφόρησε τὴν Ἑλληνικὴ γιὰ τὴ διάπραξη τοῦ ἐγκλήματος καὶ γύρεψε τὴν σύλληψη τῶν ἐνόχων. Στὸ μεταξὺ προβήκαμε σὲ μιὰ ἀνάκριση, οἱ δὲ ἀναζητήσεις διεξαχθήκανε καὶ διεξάγουνται μὲ περισσὲς προφυλάξεις, ὅσες ἐπιβάλλει ἡ λεπτὴ φύση τῆς ὑπόθεσης.

Τὰ στοιχεῖα ποὺ συναχθήκανε ὥς τὰ τώρα — λυποῦμαι ποὺ ὑποχρεώνουμε νὰ σᾶς τὸ πῶ — εἶναι ἀρκετὰ σοβαρῆς φύσεως.

Πρόκειται γιὰ ἀντίδραση ξεκάθαρα πολιτικοῦ χαρακτῆρα. Ὁ δολοφονηθείς, καταγόμενος ἀπ' τὴν Τζουμαριά, ἤτανε ἕνας διακεκριμμένος κι' ἐνθουσιώδης ὀπαδὸς τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ Ἀλβανικοῦ κινήματος, ποὺ ἐδῶ καὶ 20 χρόνια ἀναγκάστηκε νὰ καταφύγει στὴν Ἀλβανία γιὰ ν' ἀποφύγει τὴ σύλληψη ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση ποὺ τὸν καταζητοῦσε σὰν ἀντιτιθέμενο στὴν Ἑλληνικὴ κατοχὴ τῆς Τζουμαριᾶς. Στὴν Ἀλβανία δὲν ἔπαψε ποτὲ νὰ διαδηλώνει τὰ πατριωτικά του αἰσθήματα, περισσότερο δὲ τὸν τελευταῖο τοῦτο καιρὸ μετὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἕνωσης τῆς Ἀλβανίας μὲ τὴν Ἰταλία.

Τὰ πράγματα χειροτερέψανε μὲ τὴν προκήρυξη ἐπικήρηξης ἀπὸ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης. Ἐξ ἄλλου τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ δὲν εἶναι τὸ μοναδικό. Ὑπῆρξε μᾶλλον τὸ ἐπεισόδιο ποὺ προεξεῖχε ἀπὸ μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ὀδυνηρὰ γεγονότα ποὺ δὲν ἐξιχνιάστηκαν καὶ δὲν καταστήκανε ἴσαμε τώρα γνωστὰ δημόσια, ἀλλὰ συντελέσανε στὴ δεινοπάθηση τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ κυριαρχία. Ἀποτελεῖ φανερὴ καὶ βίαιη ἐκδήλωση μιᾶς παληᾶς ἤδη κατάστα-

σης που τραβᾶ σὲ μάκρος, καθιστᾶ δὲ τὴ θέση τῶν 'Αλβανῶν στὴν Τζουμαριὰ καὶ τὶς ἄλλες περιοχὲς ὅπου βρίσκουνται κάτω ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ κυριαρχία ἐξαιρετικὰ ἐπισφαλῆ.

Πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ παληὰ ὑπόθεση.

Ἡ 'Αλβανία πάντοτε ἀπαιτοῦσε ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα τὴν ἀπόδοση τῶν ἀλβανικῶν περιοχῶν γιατὶ ἀποτελοῦνε ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς ἐθνικῆς της πατριωτικῆς κληρονομίας. Εἶναι μιὰ τόσο παλιὰ ὑπόθεση ὅσο κι' αὐτὴ ἡ 'Αλβανία. Οἱ 'Αλβανοὶ τῆς 'Ελλάδας ἀνέρχουνται καὶ τώρα ἀκόμα σὲ ἀρκετὲς δεκάδες χιλιάδες. 'Εξ ἄλλου ἀκόμα ἴσαμε τὸ 1878 οἱ περιοχὲς Πρέβεζα καὶ Γιάννενα βρίσκουνταν στὰ χέρια τῆς 'Υψηλῆς Πύλης. Μόνο δὲ στὰ 1913 ἀποδοθήκανε στὴν 'Ελλάδα.

'Απὸ τότε, ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἔφερε κι' ἐγκατέστησε ἐκεῖ ἄφθονο καθαρὰ ἑλληνικὸ πληθυσμὸ ἰδιαίτερα δὲ Ἕλληνες τῆς Μικρᾶς 'Ασίας. 'Επεδίωκε νὰ ἐκπατρήσει τοὺς 'Αλβανοὺς ποὺ διαμένανε ἐκεῖ. 'Εφαρμόζοντας ὅλα τὰ μέσα ποὺ διαθέτει ἕνα κυρίαρχο Κράτος, ἀποφασισμένο νὰ ἐπιβάλλει ἕνα δικό του πολιτικὸ πρόγραμμα, ἐπέδειξε ἡ κυβέρνηση σκανδαλώδη εὔνοια ὑπὲρ τῶν 'Ελλήνων καὶ σὲ βάρος τῶν 'Αλβανῶν, σὲ ὅλα τὰ πεδία δραστηριότητας ἀπὸ προσωπικὴ ἐλευθερία καὶ οἰκονομικὴ ὑπόσταση μέχρι κι' αὐτὴ τὴν ἐκμάθηση τῆς ἐθνικῆς γλώσσας. Οἱ ἑλληνικὲς ἀρχὲς ὑποκινήσανε τοπικά, εἴτε καὶ ἀνεχθήκανε τὴν διενέργεια κακοποίησης, καταπίεσης, βασανισμοῦ καί ὅ,τι χειρότερο γίνεται σὲ περιοχὲς ἀπομακρυσμένες ἀπὸ τὰ μεγάλα κέντρα, ἀπ' ὅπου οἱ εἰδήσεις φτάνουνε τόσο ἀργὰ καὶ εἶναι τόσο δύσκολο νὰ ἐλεγχθοῦνε. 'Αντιλαμβανόμενη τὸ ἀστήριχτο τῶν ἰσχυρισμῶν της σχετικὰ μὲ τοὺς πληθυσμοὺς τούτους ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἐπεδίωξε τὴ δημιουργία κι' ἐπέκταση ἑνὸς πλαστοῦ λυτρωτικοῦ ἀγῶνα ποὺ διεκδικοῦσε τὴν νότια 'Αλβανία, ἀποβλέποντας μὲ τὸν τρόπο τοῦτο νὰ φέρει ἀντιπερισπασμὸ στὰ αἰτήματα τοῦ 'Αλβανικοῦ λαοῦ.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἡ δραστηριότητα ποὺ ἀνέπτυξε ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση τὴν ἐποχὴ τῆς ἐφαρμογῆς τῆς 'Ελληνο - Τουρκικῆς συμφωνίας τῆς σχετικῆς μὲ τὴν ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν τῶν δύο χωρῶν ποὺ ἀπέρρεε ἀπὸ τοὺς ὅρους τοῦ συμφώνου ποὺ ὑπογράφτηκε στὴ Λωζάννη στὰ 1923. Ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἐπεζήτησε τότε, ἐνάντια σὲ κάθε λογικὴ νὰ στείλει στὴν Τουρκία — ἐπειδὴ εἶναι χώρα μουσουλμανικὴ—τοὺς ἀλβανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς περιοχῆς αὐτῆς, μόνο δὲ οἱ ἔντονες διαμαρτυρίες ποὺ ἀκουστήκανε ἀπὸ τοὺς 'Αλβανοὺς καὶ ἡ σθεναρὰ ἐναντίωσή τους δὲν ἐπέτρεψε τὴν ὁλοκληρωτικὴ ἐφαρμογὴ τοῦ προγράμματος τούτου.

Ἡ κατάσταση στὶς ἀλβανικὲς αὐτὲς περιοχὲς τῆς 'Ελλάδας τραβᾶ σὲ μάκρος.

'Εξακολουθεῖ ἴδια ἀπὸ τὸν καιρὸ ποὺ παραδοθήκανε στὴν 'Ελλάδα κι' ἐδῶ χωρὶς ποτὲ νὰ ὑπάρξει καμμιὰ ἐλπίδα καλυτέρευσης. Οἱ προηγούμενες 'Αλβανικὲς Κυβερνήσεις, παραζαλισμένες ἀπ' τὶς πολλὲς σκοτοῦρες τους, εἶχανε ἀφήσει στὴ τύχη τους τοὺς βασανισμένους αὐτοὺς πληθυσμούς. 'Αλλὰ ὁ πατριωτισμὸς τῶν 'Αλβανῶν τῆς 'Ελλάδας καὶ ἡ προσήλωσή τους στὴν πατρικὴ γῆ σταθήκανε πιὸ δυνατὰ ἀπὸ κάθε τί. Ἡ ἑλληνικὴ δραστηριότητα ποὺ ἀπόβλεπε στὸ νὰ τοὺς στερήσει τὴν ἐθνικότητά τους προσέκρουσε πάντα στὴν ἀκράδαντη θέληση τοῦ πληθυσμοῦ ποὺ ἀπαιτοῦσε νὰ ἑνωθεῖ μὲ τὴν Μητέρα Πατρίδα. Ἡ δολοφονία τοῦ Χότζια διαδηλώνει πόσο ἀβάσταχτη κι' ἀφόρητη ἔγινε ἡ κατάσταση.

Ἡ κατάσταση εἶναι ἐξαιρετικὰ λεπτή.

Ὕστερα ἀπὸ τὴν ἕνωση τῆς Ἀλβανίας μὲ τὴν Ἰταλία, τὰ διάφορα προβλήματα ποὺ ἀναφέρουνταν στὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὴν Ἀλβανία καὶ τὴν Ἑλλάδα ἐπεχταθήκανε καὶ περιληφθήκανε σ' ἐκεῖνα ποὺ ἀναφέρουνταν ἀνάμεσα στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἡ Ἰταλία, ἀπέφυγε νὰ ἐπιβληθεῖ μὲ τὴ δύναμη στὴν ὑπάρχουσα κατάσταση, γιατὶ ὅλο τοῦτο τὸν καιρὸ ἔτρεφε τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση, θὰ ἔδινε δείγματα πνεύματος δικαιοσύνης καὶ ἴσης μεταχείρισις στίς σχέσεις της τοὺς ἀλβανικοὺς πληθυσμοὺς ποὺ τέθηκαν κάτω ἀπ' τὴν κυριαρχία της. Ἀλλὰ ἡ καλόβολη ἀναμονὴ τῆς Ἰταλικῆς Κυβέρνησης σὲ τοῦτο, ὅσο καὶ σὲ πλῆθος ἀπ' ἄλλα ζητήματα ποὺ δημιουργηθήκανε ἀπὸ τὶς σχέσεις ἀνάμεσα στὰ δύο κράτη ὑπῆρξε μάταιη κι' ἀποκαρδιωτική.

Δὲν διαφεύγει τὴν προσοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβέρνησης ἡ σοβαρότητα τῆς κατάστασης, ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἰταλικῆς Κυβέρνησης ν' ἀντιμετωπίσει τὰ γεγονότα καὶ ἡ ὑποχρέωση ποὺ ἔχει νὰ προβεῖ τὸ ταχύτερο στὴν ἐκκαθάριση τῆς ὑπόθεσης.

Ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνηση ἐξήτασε μὲ προσοχή, ἠρεμία καὶ ἀντικειμενικότητα τὸ πρόβλημα τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἑλλάδας. Κατωτέρω ἔχω τὴν τιμὴ νὰ σᾶς γνωρίσω τ' ἀποτελέσματα στὰ ὁποῖα καταστάλαξε ἡ μελέτη τοῦ ζητήματος.

Ἀρχίζω μὲ μιὰ διαπίστωση. Τὰ μέτρα ποὺ ἴσαμε τώρα χρησιμοποιηθήκανε γιὰ τὴ λύση τοῦ προβλήματος τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἑλλάδας ἀποδειχτήκανε χωρὶς θετικὰ ἀποτέλεσμα. Γιὰ τὴν πραγματοποίηση ἐποικοδομητικοῦ καὶ εἰρηνόφιλου ἔργου, ἐπιβάλλεται ἡ προσφυγὴ σὲ ἄλλα μέσα καὶ ἄλλους τρόπους ζωῆς. Τὰ προβλήματα ποὺ σταθήκανε ἀφορμὴ στὴν διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ἀλβανία δὲν εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὰ — τὸ ἐνάντιο μοιάζουνε ὅμοια — μὲ τὰ προβλήματα ποὺ ὑφίστανται σὲ ἄλλες ζῶνες τῆς δουναβο - βαλκανικῆς περιοχῆς ὅπου γιὰ τὴ χάραξη τῶν συνόρων δὲν πρυτανεύσανε λόγοι δικαιοσύνης, ἀλλὰ λόγοι πολιτικῆς σκοπιμότητας. Ἀνάλογη θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι τούτη ἡ λύση, ποὺ γιὰ ν' ἀποβεῖ ἀποτελεσματικὴ θὰ πρέπει νὰ εἶναι γρήγορη, ἀποφασιστικὴ κι' ὁλοκληρωμένη. Μιὰ λύση ποὺ θὰ κατέληγε σὲ διαφορετικὸ ἀποτέλεσμα, θὰ εἶχε δὲ σὰ συνέπεια νὰ δικαιοσύνης, ἀλλὰ λόγοι πολιτικῆς σκοπιμότητας. Ἀνάλογη θὰ ἔπρετελέσουνε ἐπικίνδυνη ἀφορμὴ γιὰ τὴν εἰρήνη τοῦ κόσμου.

Θὰ σᾶς ἤμουν εὐγνώμων, Ἐξοχότατε, ἂν φέρατε σὲ γνώση τῆς Κυβέρνησής σας τὰ ὅσα ἀναφέρω ἀνωτέρω. Ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνηση ἔχει τὴν τιμὴ νὰ αἰτεῖται ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ τὶς ἀπόψεις της πάνω στὸ θέμα τοῦτο. Ἂν ἡ Ἑλλάδα ἐμφορεῖται — ὅπως ὁλόψυχα εὔχομαι — ἀπὸ τὴν ἴδια ἐπιθυμία νὰ δώσει μιὰ λύση στὸ ζήτημα, ἐμπνεόμενη ἀπὸ τὶς λύσεις ποὺ υἱοθετήθηκαν — ἢ ποὺ πρόκειται νὰ υἱοθετηθοῦν — σὲ ἀνάλογες περιστάσεις στὴ δουναβο - βουλγαρικὴ περιοχή, ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνηση εἶναι διατεθειμένη νὰ τὴν ἐξετάσει τὸ ταχύτερο μὲ πνεῦμα κατανόησης μὲ τὴν διπλωματικὴ ὁδό.

Παρόμοια λύση θὰ ἀποτελέσει τὸ πρῶτο βῆμα πρὸς μιὰ ὁλοκληρωτικὴ καὶ διαρκῆ ἑδραίωση τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἰταλίας κι' Ἑλλάδας.

Εὐαρεστηθεῖτε νὰ δεχθεῖτε, Κύριε Πρεσβευτά, τὴν διαβεβαίωση τῆς ἐξαιρέτου μου ὑπολήψεως.

16

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ, ΑΛΦΙΕΡΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Τ. ἐμπιστευτικὸ 1273. Βερολῖνο, 17 τ' Αὐγούστου 1940, ὥρα 2,20. (παρελήφθη ὥρα 3,45).

Γιὰ τὴν Α. Ἐξοχότητα τὸν ὑπουργό.

Εἶχα ἐπίσης καὶ σήμερα μὲ τὸν Ρίμπεντροπ, ὕστερα ἀπὸ αἴτησή του, μεγάλη συνομιλία, ἡ ὁποία περιστράφηκε γύρω ἀπ' τὰ σημεῖα ποὺ ἐκθέτω παρακάτω:

1) Σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων Ἰταλίας — Ρωσίας ὁ Ρίμπεντροπ μοῦ ἔδειξε ἕνα τηλεγράφημα ποὺ λίγο πρὶν εἶχε στείλει στὸν Μάκενσεν, γιὰ νὰ τὸ κοινοποιήσει στὴν Ἐξοχότητά σας καὶ ἐπέμεινε νὰ μοῦ διευκρινίσει περισσότερο ὅτι παρ' ὅλο ποὺ ἐγκρίνει ἐνδεχόμενη βελτίωση τῶν σχέσεων Ἰταλίας καὶ Ε.Σ.Σ.Δ., ἐτόνισε ὅτι μιὰ τέτοια προσέγγιση δὲν θὰ ἔπρεπε ν' ἀποβλέπει στὴν διείσδυση τῆς Ρωσίας στὰ Βαλκάνια, γιατὶ τότε ἡ πρόθεσή μας αὐτὴ νὰ συσφίξουμε τὶς σχέσεις μας μὲ τὴν Ρωσία μπορεῖ νὰ ἑδραίωνε στοὺς Ρώσους τὴν ἰδέα ὅτι μποροῦνε νὰ πραγματοποιήσουνε τὸ πατροπαράδοτο ὄνειρό τους νὰ βάλουνε τὸ πόδι τους στὰ Δαρδανέλια. Πρᾶγμα ποὺ θὰ εὐνοοῦσε τὸ παιχνίδι τῆς Ἀγγλίας, ἡ ὁποία αὐτὴ τὴ στιγμὴ ἐπιδιώκει νὰ δημιουργήσει προσκόμματα στὸν Ἄξονα, ἐξοθώντας τὴν Ρωσία σὲ περαιτέρω δράση στὰ Βαλκάνια.

2) Ὁ Ρίμπεντροπ μοῦ μετέδωσε ἀκόμα μὲ ἀρκετὴ ἐπιφύλαξη ὅτι στὸν Γερμανὸ Ἀκόλουθο στὴ Ρώμη ὁ στρατηγὸς Ροάττα ἀπηύθυνε κάποια αἴτηση σχετικὴ μὲ τὶς προπαρασκευαστικὲς μελέτες γύρω ἀπὸ μιὰ ἰταλικὴ δραστηριότητα στὴν Γιουγκοσλαβία. Ἔδωσε νὰ καταλάβω ὅτι τοῦ ἤτανε ὁλότελα καινούργιο τοῦτο τὸ ζήτημα, ὡστόσο κατοπινὰ ἔσπευσε νὰ καθορίσει ὅτι στὸ Μόναχο τῆς Βαυαρίας ἡ Ἐξοχότητά σας εἶχε μείνει σύμφωνη μαζί του σὲ διάφορα ἄλλα προβλήματα κι' ἀνάμεσά τους τὸ γιουγκοσλαβικό, καταλήξατε δὲ στὸ ὅτι πρόκειται γιὰ ζητήματα ἀποκλειστικὰ ποὺ ἀφορούσανε τὴν Ἰταλία καὶ ποὺ θὰ βρίσκανε τὴν κατάλληλη στιγμὴ τὴ λύση τους. Ὁ Ρίμπεντροπ κατέληξε καὶ μοῦ ἔδωσε νὰ καταλάβω ὅτι τέτοια ὥρα ἀκόμα καὶ οἱ ὁλότελα τεχνικὲς μελέτες ποὺ γίνουνται μὲ ἀντικειμενικὸ στόχο τὴν ἧττα τῆς Ἀγγλίας εἶναι καιρὸς νὰ σταματήσουνε γιατὶ εἶναι καταστρεπτικὲς γιὰ τὰ Γενικὰ Ἐπιτελεῖα ἀφοῦ τ' ἀπομακρύνουνε ἀπ' τὴν ἐπιδίωξη τοῦ κύριου στόχου τους.

3) Ἀνεκοίνωσα στὸν Ρίμπεντροπ τὸ περιεχόμενο τοῦ τηλεγραφήματος 830 τὸ σχετικὸ μὲ τὶς ἀπόψεις τῆς Ἰταλίας ἀναφορικὰ μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ σύμφωνα μὲ τὶς δοθεῖσες ὁδηγίες ἀπὸ τὴν Ἐξοχότητά σας τὸν ἐρώτησα τί σκέφτουνταν σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο. Μοῦ ἀπάντησε ὅτι ἀντιλαμβάνεται ὁλότελα τὴν κατάσταση καὶ ὅτι δὲν ἔχει νὰ προσθέσει τίποτε ἀναφορικὰ μὲ τὰ ληφθέντα προληπτικοῦ χαρακτῆρα μέτρα. Ἀλλὰ καὶ προκειμένου γιὰ τοῦτο τὸ ζήτημα ἔδειχνε ὅτι τὸν ἀπασχολεῖ πολὺ ἡ Ρωσία, ἡ ὁποία θὰ μποροῦσε νὰ χρησιμοποιήσει κάποια δραστηριότητά μας σὰν πρόφαση γιὰ νὰ ἐπέμβει στὰ Βαλκάνια καὶ νὰ ἐπιφέρει μετατροπὴ στὸ STATUS QUO τὸ ὁποῖο ἔχουμε κάθε συμφέρο νὰ διατηρήσουμε ὅπως ἔχει.

Τελειώνοντας ὁ Ρίμπεντροπ ἐτόνισε ὅτι ὁ Ἄξονας ἔχει σήμερα μπρός του ἕνα μεγάλο πρόβλημα, «ζωῆς καὶ θανάτου», νὰ λύσει καὶ τοῦτο εἶναι νὰ νικήσει τὴν Ἀγγλία. Κάθε δραστηριότητα κι' ἐνέργεια, ποὺ καταναλίσκεται γιὰ ἄλλο σκοπὸ ἀποτελεῖ μιὰ ἐπικίνδυνη σπατάλη δύναμης ποὺ θὰ συμβουλεύαμε ν' ἀποφεύγεται μὲ κάθε τρόπο. Μὲ τὴν κατάρρευση τῆς Ἀγγλίας θὰ λυθοῦνε αὐτόματα καὶ ὅλα τὰ ἄλλα συναφῆ προβλήματα. Γι' αὐτὸ τόσο τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα, ὅσο καὶ τὸ γιουγκοσλαβικὸ τὸ ἀντιμετωπίζει ὁ Ρίμπεντροπ σὲ σχέση τους μὲ τὴν ἀποφασιστικὴ πάλη ποὺ βάλανε μπρὸς ἐνάντια στὴν Ἀγγλία.

Ἀναφορικὰ μὲ τὴ Ρωσία πρέπει νὰ καταβληθεῖ ἡ δέουσα προσπάθεια ὥστε ν' ἀναχαιτιστεῖ γιὰ ν' ἀνακοπεῖ — μὲ στενὰ πολιτικὰ σύμφωνα μὲ τὴν Ἰταλία γιὰ μιὰ δραστηριότητα ποὺ νὰ δημιουργεῖ γιὰ κείνη εὐνοϊκὲς καταστάσεις — ἡ πραγματοποίηση κάθε ἐπεκτατικῆς της βλέψης. Μεγαλύτερη σημασία δίνεται στὸ ζήτημα τῶν Δαρδανελλίων ποὺ παρουσιάζεται σὰν ἕνα πρόβλημα λεπτὸ καὶ μείζοντας σημασίας.

Ὁ Ρίμπεντροπ ἔδειξε ὅτι ἀποδίδει μεγάλη σημασία στὸ ἰταλικὸ μέτωπο μέσα στὰ πλαίσια τῆς κοινῆς δράσης ἐνάντια στὴ Μεγάλη Βρεταννία καὶ διατύπωσε τὴν πεποίθηση ὅτι ἐξακολουθώντας τὴν πάλη μὲ τὸν ἴδιο περίλαμπρο τρόπο ποὺ χρησιμοποίησε μέχρι τώρα, θὰ κατορθώσει νὰ ἐπιβληθεῖ στοὺς Ἄγγλους, στὴν Ἀφρική, ἐπιτυγχάνοντας κατ' αὐτὸ τὸν τρόπο νὰ καταρρακώσει τὴν Αὐτοκρατορικὴ ἰσχύ της.

Ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ὁ Φῦρερ ἐγκατέλειψε σήμερα τὸ Βερολῖνο.

17

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ ΣΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΤΟΥ ΒΕΡΟΛΙΝΟΥ, ΑΛΦΙΕΡΙ

Τ. ἐμπιστευτικὸ 222)838 Ρ, Ρώμη, 17 τ' Αὐγούστου 1940, ὥρα 15,30.

Προσωπικὸ γιὰ τὸν Ἀλφιέρι.

Τὸ τηλεγράφημά σας ἀρ. 1273.

Ἐλάβαμε ὑπ' ὄψη μας τὶς παρατηρήσεις τοῦ Ρίμπεντροπ καὶ συμφωνοῦμε μαζί του στὸ ὅτι προεξέχει τὸ ζήτημα τῆς πάλης ἐνάντια στὴν Ἀγγλία καὶ ὅτι πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ πρέπει νὰ συγχρονιστοῦνε οἱ διάφορες πολιτικὲς ἐνέργειες. Μεταδώσατε ὅτι προκειμένου γιὰ τὴ Ρωσία δὲν θὰ προβοῦμε σὲ σύναψη εἰδικῶν συμφώνων, ἀλλὰ θὰ ἐπιδιώξουμε νὰ καλυτερέψουμε τὶς σχέσεις μας μὲ κάποιο εἰδικὸ τρόπο, ὥστε νὰ ἐμποδίσουμε τὴ Ρωσία νὰ ἐπανασυνδέσει τὶς σχέσεις της μὲ τὴν Ἀγγλία. Δὲν προτιθέμεθα νὰ προβοῦμε σὲ καμμιὰ ἐνέργεια ἐνάντια στὴν Γιουγκοσλαβία. Μπορεῖτε νὰ ἐπιβεβαιώσετε στὸν Φῦρερ τὰ ὅσα εἶπα ἀναφορικὰ μὲ τὰ ἰταλικὰ προγράμματα. Οἱ προτάσεις ποὺ ὑποβληθήκανε ἀπὸ τὰ Γεν. Ἐπιτελεῖα ἀποβλέπανε μόνο στὴν κατάρτιση μελέτης τῆς ὁποίας νὰ γίνει χρήση στὴν κατάλληλη περίσταση. Μὲ τὴν Ἑλλάδα βρισκόμαστε σὲ φιλονικεία στὸ διπλωμα-

τικὸ ἐπίπεδο, περιοριζόμαστε δὲ στὸ νὰ ἐνισχύσουμε μὲ ἄλλες μεραρχίες τὶς ἕξη ἐκεῖνες ποὺ βρίσκουνται στὴν 'Αλβανία καὶ ἀποτελοῦνε τὴ φρουρά της.

18

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

'Εξαιρετικὰ ἐμπιστευτικό. Τίρανα, 17 τ' Αὐγούστου 1940.

Μὲ βάση τὶς ὁδηγίες ποὺ μοῦ ἔδωσε ἡ 'Εξέχότητά σας ἐνεκαινίασα, στὸ ἀλβανικὸ πεδίο, τὸ προπαρασκευαστικὸ στάδιο τοῦ καινούργιου ἐπεισοδίου.

'Ο Τύπος, τὸ ραδιόφωνο καὶ οἱ ἀλβανοί προπαγανδιστὲς ἐκθειάζουνε τὸ πρόσωπο τοῦ πατριώτη, ἔνθερμου θιασώτη τῆς ἀπολύτρωσης Νταοὺτ Χότζα, δολοφονηθέντος ἀπ' τοὺς Ἕλληνες. Διαδίδουνε εἰδικὰ ἔντεχτα εἰδήσεις ἀπὸ βασανιστήρια καὶ διώξεις, ποὺ ὑφίσταται ἡ 'Αλβανικὴ μειονότητα τῆς Τζουμαριᾶς. 'Εκθειάζουνε τὸ αἴσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν πατρίδα τῆς ἴδιας μειονότητας.

Μιὰ κι' ἀποχτήσαμε νέο ραδιοφωνικὸ πομπὸ μεγαλύτερης ἔντασης γιὰ τὴν πρωτεύουσα, διάθεσα τὸν μικρὸ φορητὸ μεσέων καὶ βραχέων κυμάτων ποὺ εἶχαν τὰ Τίρανα καὶ μὲ ἀκτίνα δράσεως 250 χιλμ, γιὰ αὐτὸ τὸν σκοπὸ καὶ τὸν ἐγκατάστησα στὸ 'Αργυρόκαστρο, ὅπου προτείθεμαι νὰ ἐγκαταστήσω τὸ κέντρο προπαγάνδας γύρω ἀπ' τὴν Τζαμουριά.

Οἱ ἐκπομπὲς γίνουνται στ' ἀλβανικὰ καὶ τὰ ἑλληνικά.

'Απ' τὴν ἄλλη κατάφερα νὰ μετατρέψω σὲ ἡμερήσια τὴ δίγλωσση (ἀλβανικὰ κι' ἑλληνικὰ) μέχρι τώρα ἑβδομαδιαία ἐφημερίδα ποὺ ἐκδίδουνταν στ' 'Αργυρόκαστρο καὶ μὲ τὸ ὄργανο αὐτὸ θὰ καταφέρουμε νὰ ἔχουμε ἐπιρροὴ προπαγανδίζοντας ἀνάμεσα στὸν ἑλληνόφωνο πληθυσμὸ τῆς 'Αλβανίας καὶ τὸν ἄλλο ποὺ βρίσκεται πέρα ἀπ' τὰ σύνορα.

Μέλη τῆς Κυβέρνησης, ἀξιωματοῦχοι τοῦ Κόμματος, 'Εκκλησιαστικοὶ 'Αρχηγοὶ ὑποστηρίζουνε μ' ἐνθουσιασμὸ καὶ πίστη τὸ ἔργο μας. 'Ιδιαίτερα σημαντικὴ θὰ εἶναι ἡ δράση ποὺ θ' ἀναπτύξει ἡ ὀρθόδοξη ἐκκλησία, εἰδικὰ γιὰ τὸν ἀντίχτυπο ποὺ θὰ ἔχει στοὺς πέρ' ἀπ' τὰ σύνορα ὀρθοδόξους.

Περιστοιχούμενος ἀπὸ ἕνα πλῆθος ἐνθουσιώντων ἀντιπροσωπευτικῶν τάξεων τοῦ λαοῦ προετοιμάζω μὲ πᾶσα μυστικότητα μιὰ πολιτικο - στρατιωτικὴ δραστηριότητα τῆς ὁποίας ἡ ἔναρξη θὰ σημάνει ὅταν ἡ 'Εξοχότητά σας δώσει τὸ σύνθημα

Γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦτο θὰ προσπαθήσω νὰ στρατολογήσω:

1) Στοιχεῖα κατάλληλα, τὰ ὁποῖα νὰ διεκπεραιωθοῦνε σὲ 'Ελληνικὸ ἔδαφος καὶ νὰ διαπράξουνε μονάχα τους, γιὰ μὲ συνεργασία 'Αλβανῶν τῆς Τζαμουριᾶς, πράξεις τρομοκρατίας, γιὰ νὰ ὀργανώσουνε κλεφτοπόλεμο ποὺ νὰ ἀποβλέπει στὴν καταπόνηση τοῦ ἐχτρικοῦ στρατοῦ.

2) Ἐθελοντικὰ στοιχεῖα ποὺ θὰ ἀναλάβουνε νὰ συνεργαστοῦνε μ' ἐκείνους ποὺ θὰ ἔχουνε πρωτοβουλία δράσης στὴν Ἑλλάδα.

3) Ἐθελοντικὰ στοιχεῖα προορισμένα νὰ χρησιμέψουνε ὡς προκάλυμμα στὴ γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο.

Ἄνθρωποι τῆς ἀπόλυτης ἐμπιστοσύνης θὰ πᾶνε γρήγορα στὴ Τζαμουριὰ γιὰ νὰ προετοιμάσουνε τὴν ἀλβανικὴ μειονότητα νὰ βρίσκεται σ' ἐπιφυλακὴ ὅταν θὰ ξεσπάσει κάποιο ἐπεισόδιο.

Ὁ σύνδεσμος μεταξὺ ἐμένα καὶ τοῦ Ἀνώτατου Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατεύματος εἶναι ἀπόλυτος.

Γύρεψα ἀπ' τὸν Ἐξοχώτατο Βισκόντι Πράσκα νὰ μοῦ προμηθεύσει μερικὰ μεταχειρισμένα ὅπλα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, μὲ τὰ σχετικὰ πολεμοφόδια καὶ μερικὲς μπόμπες ξένης κατασκευῆς γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουμε στὴν δραστηριότητα ποὺ προτιθέμεθα ν' ἀναλάβουμε σ' Ἑλληνικὸ ἔδαφος. Γιατὶ ἴσως χρειαστεῖ σὲ δεδομένη στιγμὴ νὰ προβοῦμε μὲ ἀπόλυτα ἔμπιστα στοιχεῖα σὲ μιὰ ἐπίθεση ἐνάντια στὰ φυλάκιά μας ποὺ βρίσκουνται στὴ μεθόριο. Τὰ σχετικὰ μέσα μεταφορᾶς τὰ ζήτησε ἀπ' τὸ ὑπουργεῖο Πολέμου ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ στρατεύματος.

Θὰ ζητήσω ἀπὸ τὸν Ἐξοχώτατο στρατηγὸ Ράντζα, διοικητὴ τῆς Ἀεροπορίας τῆς Ἀλβανίας νὰ ἔχει ἕτοιμα ἀεροπλάνα ἀλεξιπτωτιστῶν γιὰ νὰ τὰ χρησιμοποιήσουμε ρίχνοντας ὅπλα καὶ πολεμεφόδια στοὺς Ἀλβανοὺς ποὺ θὰ ἐπιθυμούσανε νὰ ὑποστηρίξουνε ἐνδεχόμενη στρατιωτικὴ δραστηριότητά μας.

Καλὸ θὰ ἤτανε ἀκόμα ἂν ἡ Βασιλικὴ Ἀεροπορία προέβαινε στὴν προετοιμασία σώματος ἀλεξιπτωτιστῶν ποὺ θὰ ἤτανε δυνατὸ τὴν κατάλληλη στιγμὴ ν' ἀφεθεῖ νὰ πέσει καὶ νὰ δράσει στὶς περιοχὲς ποὺ κατοικοῦνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ Τζαμουριῶτες. Ἂν ὑπάρχουνε μερικοὶ Ἀλβανοὶ ποὺ ἐπιθυμοῦνε νὰ λάβουνε μέρος σ' αὐτὴ τὴν ἀποστολὴ θὰ πρέπει πρῶτα νὰ ὑποστοῦνε κάποια σύντομη ἐκγύμναση.

Ἔχοντας ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ συντήρηση τῶν δρόμων χώλαινε γύρεψε ἀπ' τὸν Ἀνώτερο Διοικητὴ τοῦ Στρατεύματος νὰ μοῦ ὑποδείξει ποῖος ἀπὸ τοὺς συγκοινωνιακοὺς δρόμους πρόκειται νὰ ἔχει μεγαλύτερη κυκλοφοριακὴ ἔνταση, γιὰ νὰ συγκεντρώσουμε ἐκεῖ τὸ μεγαλύτερο μέρος τῶν διαθέσιμων ἐργατῶν καὶ ἐργαλείων, χωρὶς βέβαια μιὰ τέτοια ἐνέργεια νὰ γίνει αἰτία νὰ καθυστερήσουνε κι' οἱ δρόμοι ποὺ θὰ ἐξασφαλίσουνε τὴ μεταφορὰ στρατευμάτων στὴν γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο.

Προβαίνω στὴν ἀποσυμφόρηση τῶν λιμανιῶν Δυρραχίου καὶ Αὐλώνας γιὰ νὰ διευκολύνω τὴν ἐπιχείρηση ἀπόβασης στρατευμάτων καὶ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, τοῦ ὁποίου προαγγέλλεται ὁ ἐρχομός. Σχετικὰ μὲ τοῦτο τὸ ζήτημα ὁ Ἀνώτατος Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατεύματος παρακαλεῖ νὰ δοθεῖ ἀπόλυτη προτεραιότητα στὶς πολεμικὲς ἀποστολὲς ἀπ' τὴν Ἰταλία. Τὸ Βασ. Ναυτικὸ θὰ πρέπει ν' αὐξήσει τὴν προστασία τῶν νηοπομπῶν γιὰ ν' ποφευχθεῖ, ἐξ αἰτίας ἀνάξιας λόγου ἀπειλῆς, κάθε διακοπὴ τῆς συγκοινωνίας.

Προέβηκα στὴν κατασκευὴ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀντιαεροπορικῶν καταφυγίων στὰ λιμάνια καὶ στὶς πόλεις τὶς κοντινὲς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ σύνορα. Θὰ εὐχαριστιόμουνα πολὺ νὰ πληροφορηθῶ ἂν θὰ μποροῦσα νὰ χρησιμοποιήσω, γιὰ τὸ σκοπὸ τοῦτο ἀκόμα ἕνα ἑκατομμύριο ἰταλικὲς λιρέττες, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ δύο ποὺ ἤδη ἔχω ξοδέψει. Ἐπισύρω τὴν προσοχή σας στὸ γεγονὸς ὅτι ὁ πληθυσμὸς φοβᾶται πολὺ τὴν ἀεροπορικὴ δράση.

Ἡ στρατιωτικὴ προπαρασκευὴ ἐξακολουθεῖ ἐπίσης μὲ γοργὸ ρυθμό. Ὁ Ἀνώτατος Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατεύματος προπαρασκευάζει τὶς νέες θέσεις στὴν ἑλληνικὴ μεθόριο.

Οἱ διοικητὲς τῶν δυνάμεων Στρατοῦ συμφωνοῦν στὸ ὅτι δὲν διαθέτουμε ἐπαρκῆ ἀντιαεροπορικὰ ὅπλα.

Ἂν οἱ νέες μονάδες καὶ τὸ πολεμικὸ ὑλικὸ ποὺ ζητηθήκανε φτάσουνε στὴν προκαθορισμένη ὥρα, ἡ Α. Ἐξοχότητα ὁ Βισκόντι Πράσκα ὑπολογίζει νὰ εἶναι ἕτοιμος μέχρι τὸ τέλος τοῦ μηνός.

Ἐπισυνάπτω ἕνα χάρτη ὑπὸ κλίμακα 1.200.000, ὅπου σημειώνουνται τὰ μελλοντικὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἑλλάδας.

Τὰ νέα σύνορα, τὰ ὁποῖα χαραχθήκανε μὲ τὴ συναίνεση τοῦ Ἀνώτατου Ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ περιλαμβάνουν ὅλη τὴν ἐδαφικὴ περιοχὴ ποὺ μοῦ ὑπέδειξε ἡ Ἐξοχότης σας.

Βεβαιώνω ὅτι ἐκ μέρους μου κι' ἐκ μέρους ἐκείνων ποὺ θὰ κληθοῦνε νὰ συμμετάσχουνε στὴν δραστηριότητα ποὺ ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἐξοχότητάς σας μᾶς ὑπέδειξε, ὅτι γι' αὐτὴν θά διατεθεῖ κάθε ἰσχὺς κι' ἐμπιστοσύνη.

19

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Ὑπόμνημα ἐμπιστευτικό. Τίρανα 17 τ' Αὐγούστου 1940.

Ὅπως διαπιστώθηκε ὁ ἀλύτρωτος πληθυσμὸς τῆς Τζαμουριᾶς διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἑλληνικὴ διοίκηση σὲ κατάσταση μεγάλης ἔνδειας καὶ κάτω ἀπὸ ἀφόρητους ὅρους διαβίωσης.

Καμμιὰ προσπάθεια δὲν κατεβλήθηκε ποτὲ ἀπ' τὴν ἑλληνικὴ διοίκηση γιὰ τὴ δημιουργία ἔργων παροχῆς βοηθείας, κάτι ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ ἀπασχολήσει τὸ Κόμμα, ὥστε μόλις συντελεστεῖ ἡ κατοχὴ νὰ γίνουνε ἀντιληπτὲς ἐκδηλώσεις παρόμοιων ἔργων ἐκ μέρους τῆς φασιστικῆς διοίκησης.

Ὁ Ἐπιθεωρητὴς τοῦ Ἐθν. Φασιστικοῦ Κόμματος σκέφτηκε νὰ ἑτοιμάσει πέντε αὐτοκινητάμαξες γεμᾶτες μὲ ἄφθονο ρουχισμό, χιλιάδες μαῦρα πουκάμισα, σημαῖες ἰταλικὲς κι' ἀλβανικές, φάρμακα διάφορα, διατηρημένα σὲ κουτιὰ τρόφιμα καὶ μερικὰ φορτία ἀραβόσιτο.

Ἡ κάθε αὐτοκινητάμαξα θὰ διαθέτει πινακίδες στὶς ὁποῖες θ' ἀναγράφεται μὲ Ἰταλικά, Ἀλβανικὰ κι' Ἑλληνικὰ σὲ ποιὰ περιοχὴ θὰ ἐγκατασταθεῖ τὸ ἐντευκτήριο τοῦ Φασισμοῦ καὶ ποὺ θὰ βρίσκουνται τ' ἀναρρωτήρια γιὰ τὸν ἄπορο πληθυσμό.

Σὲ κάθε αὐτοκινητάμαξα θὰ βρίσκεται ἀποσπασμένο ἐκλεκτὸ προσωπικὸ ἀποτελούμενο ἀπὸ ἕνα φασίστα Ἰταλὸ ὀργανωτή, ἕνα γιατρό, ἕνα ὑγειονομικὸ βοηθό, τρεῖς ὑπηρέτες, ἕνα μεταφραστὴ κι' ἕνα ὑπαξιωματικὸ τῶν καραμπινιέρων. Θὰ ὀργανωθοῦνε ἀκόμα διάφορες ἐκδηλώσεις καὶ συγκεντρώσεις καὶ στὶς τρεῖς γλῶσσες, ὥστε τὸ κάθε χωριὸ ν' ἀντιληφτεῖ ἀμέσως κατὰ κάποιο τρόπο τὴν μεταβολὴ ποὺ ἐπῆλθε στὴ καινούργια ζωή του.

Ἄρχισε ἡ ἐργασία τῆς συγκέντρωσης τοῦ ὑλικοῦ γιὰ τὸν ἐξοπλι-

σμὸ τῶν τραίνων μὲ τὰ χρήματα ποὺ ἔχει αὐτὴ τὴ στιγμὴ διαθέσιμα τὸ Κόμμα καὶ τὰ ὁποῖα προορίζονται γιὰ διαφορετικὸ σκοπό, τὴν καθημερινὴ ὀργανωτικὴ δουλειὰ τοῦ ἴδιου τοῦ Κόμματος.

Πρέπει νὰ προορίσουμε γιὰ τοῦτο τὸ σκοπὸ ἕνα ποσό, τὸ ὁποῖο κατὰ τὶς γενόμενες προβλέψεις θὰ εἶναι γύρω στὶς 500.000 λιρέττες γιατὶ τὶς αὐτοκινητάμαξες τὶς ἐπιτάσσουνε οἱ Στρατιωτικὲς 'Αρχὲς καὶ μᾶς τὶς προμηθεύουνε.

20

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ ΣΤΟΝ ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ

Τ. 224)717 Ρ. Ρώμη, 18 τ' Αὐγούστου 1940, ὥρα 22.

Προσωπικὸ γιὰ τὸν Γιακομόνι.

Ἔχετε ὑπ' ὄψει σας ὅτι ὁ 'Αλβανικὸς Τύπος ξεσήκωσε μεγάλης ὁλκῆς πολεμικὴ ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα. 'Ο 'Ιταλικὸς Τύπος θὰ τὴν συνεχίσει ἀπ' τὶς στῆλες της μὲ μεγαλύτερη ἔνταση, τὸν κατάλληλο καιρό.

21

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ, ΑΛΦΙΕΡΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 'Απολύτως ἐπεῖγον διὰ τοῦ TELEX. 1303
Βερολῖνο, 20 τ' Αὐγούστου 1940. ὥρα 2,55'.

Γιὰ τὴν Α. 'Εξοχότητα τὸν Τσιάνο.

Τηλεγράφημά μου ἀριθ. 128.

Σήμερα τὸ πρωῒ στὶς 12.50 πῆρα στὸν Ρίμπεντροπ γιὰ νὰ τοῦ ἀνακοινώσω τὸ τηλεγράφημα τῆς 'Εξοχότητάς σας ἀρ 838.

'Ο Ρίμπεντροπ πολὺ εὐχαριστήθηκε ἀπ' τὴν ἀνακοίνωση, κουβεντιάσαμε δὲ σὲ πρόσχαρο τόνο πάνω στὰ ζητήματα τῆς Σομαλίας, ἐξέφρασε δὲ μετὰ τὴν ἐπιθυμία νὰ πληροφορηθεῖ σχετικὰ μὲ τὶς στρατιωτικές μας προπαρασκευὲς ἐνάντια στὴν Αἴγυπτο. Τοῦ ἀπάντησα ὅτι κατὰ ἀπαίτηση τοῦ στρατάρχου Γκρατσιάνι, συντελεῖται γρήγορα ἡ ὁλοκλήρωσή τους.

'Ο Ρίμπεντροπ μοῦ μίλησε μετὰ γιὰ τὰ ἐξαιρετικὰ ἀποτελέσματα ποὺ εἴχανε στὴν ἀεροπορικὴ ἐπίθεση ἐνάντια στὴν 'Αγγλία καὶ μὲ διαβεβαίωσε ὅτι κατὰ μεγάλο μέρος ὀφείλουνταν στὸ ὅτι οἱ Ἄγγλοι ἀποδειχτήκανε στερημένοι ἐπαρκοῦς πνεύματος μαχητικότητας κι' ὅτι ἡ Γερμανικὴ ἀεροπορία δὲν συνάντησε ἀντίσταση παρὰ μετὰ τὸ Λονδῖνο. 'Ακόμα μὲ πληροφόρησε ὅτι οἱ ρουμανο-βουλγαρικὲς διαπραγματεύσεις βρίσκουνται σχεδὸν στὸ τέλος τους, ἐνῶ οἱ ρουμανο-οὐγγρικὲς σκοντάφτουνε. 'Εκεῖνος προτιμάει τὰ πράγματα νὰ μείνουνε καὶ

νά σταθεροποιηθοῦνε γιὰ τὴν ὥρα στὸ σημεῖο ποὺ βρίσκουνται.

Ἀργότερα στὶς 16 ἡ ὥρα ξαναπῆγα στὸν Ρίμπεντροπ ὕστερα ἀπὸ πρόσκλησή του. Μοῦ εἶπε ὅτι ὁ Φῦρερ εἶχε πληροφορηθεῖ ὅτι ὁ Ντοῦτσε ἤθελε ν' ἀποκτήσει γιὰ τὸ εἰδικό του τραῖνο ἕνα βαγόνι ἑστιατόριο κι' ὅτι θὰ εὐχαριστηθεῖ πολὺ νὰ τοῦ προσφέρει, ἀλλὰ πρέπει γὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψει ὅτι γιὰ τὴν κατασκευή του χρειάζουνται δυὸ καὶ τρεῖς μῆνες.

Ἡ ἀνακοίνωση αὐτὴ δὲν ἤτανε ἡ ἀποκλειστικὴ αἰτία τῆς ἀπροσδόκητης πρόσκλησης τοῦ Ρίπεντροπ, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν διάρκεια ἀτελείωτης συνομιλίας μ' ἀρώτησε ἂν εἶχα γνώση σχετικὰ μὲ τὸ περιεχόμενο τῶν διπλωματικῶν συζητήσεων ποὺ διεξάγονται μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ ὅτι τὰ λαμβανόμενα προστατευτικὰ μέτρα θὰ μπορούσανε νὰ ὁδηγήσουνε σ' ἐνδεχόμενη κατοχή.

Ἀποκρίθηκα ὅτι δὲν διέθετα ἄλλα στοιχεῖα ἀπὸ κεῖνα ποὺ μοῦ εἶχε μεταδώσει σὲ προηγούμενη ἀνακοίνωση καὶ ὅτι τὰ ἔκρινα ὅτι δὲν ἤτανε ἄξια τόσης ἀνησυχίας ὅση ἐκδηλώνει.

Ὁ Ρίμπεντροπ μοῦ διευκρίνισε ὅτι ἡ ἔλλειψη ἑνὸς ἰταλο- ἑλληνικοῦ διπλωματικοῦ συμφώνου καὶ μιὰ ἐνδεχόμενη δραστηριότητά μας θὰ ἔδινε στὴν Ἀγγλία τὴν εὐκαιρία νὰ πραγματοποιήσει ἀποβάσεις καὶ στὴν Ρωσία τὴν δυνατότητα νὰ ἐπέμβει στὰ Βαλκάνια ἀλλοιόνοντας τὸ ὑπάρχον καθεστὼς ποὺ ἐπικρατεῖ σήμερα καὶ ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρει γιὰ τὴν ὥρα νὰ διατηρήσουμε.

Στὴν παρατήρησή μου ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἐπιτρέψει πέρ' ἀπὸ ἕνα σημεῖο νὰ χρησιμοποιήσει ἡ Ἀγγλία τὴν Ἑλλάδα ἐναντίον μας, ὁ Ρίμπεντροπ ἐπέμεινε στὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὁ πρωταρχικὸς σκοπός, ἐνῶ παραχωροῦντες ὁρισμένα προνόμια δὲν ξέρουμε αὐτὰ σὲ συνέχεια πῶς θὰ ἐξελιχτοῦνε.

Καθ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ παρατεταμένου διάλογου ποὺ εἶχε γιὰ θέμα τὴ διαφορά μας μὲ τὴν Ἑλλάδα προσπάθησε νὰ ὑποδείξει τὴν ἀνάγκη ν' ἀποτραποῦνε οἱ περιπλοκὲς νὰ συγκεντρωθεῖ δὲ ὁ ὅλος ὄγκος τῆς δυνάμεως τοῦ Ἄξονα Ρώμη—Βερολῖνο στὸν ἀποφασιστικὸ τελικὸ σκοπό.

22

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Τ. ἐπεῖγον 315. — Ἀθήνα, 22 τ' Αὐγούστου 1940, ὥρα 14,35. (παρελήφθη ὥρα 19).

Πληροφορήθηκα ἀπὸ πολὺ θετικὴ πηγὴ ὅτι ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας ἐπισκέφτηκε σήμερα τὸ πρωῒ στὸν Μεταξᾶ γιὰ νὰ τὸν εἰδοποιήσει ὅτι ἐπίκειται ἰταλικὴ στρατιωτικὴ δραστηριότητα ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν συμβούλευε νὰ λάβει ὁρισμένα προληπτικὰ μέτρα. Ὁ Μεταξᾶς τοῦ ἀπάντησε ὅτι δὲν βλέπει τὸν κίνδυνο τόσο κοντινὸ κι' ὅτι γιὰ τὴν ὥρα δὲν σκέπτεται νὰ προβεῖ σὲ λήψη κανενὸς μέτρου ὁποιασδήποτε φύσης.

23

Ο ΑΡΧΙΓΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

Ἐμπιστευτικὸ σημείωμα. Ρώμη, 22 τ' Αὐγούστου 1940.

ΟΔΗΓΙΕΣ

Ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῆς πολιτικοστρατιωτικῆςευρωπαϊκῆς καὶ παγκόσμιας κατάστασης, διεξάγεται τὸν τελευταῖο καιρὸ ἐπισταμένη μελέτη γιὰ τὴν ἀνάληψη ἐνδεχομένων ἐπιχειρήσεων πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Γιουγκοσλαβίας, τῆς Ἑλλάδας, τῆς Αἰγύπτου.

Μιὰ κι' ἐπίκειται ἡ ἐπίθεση ἐνάντια στὶς Ἀγγλικὲς δυνάμεις στὸ θέατρο τῆς Αἰγύπτου—ποὺ θὰ συμπέσει μὲ ἐπίθεση ἀπὸ ξηρὰ ἐνάντια στὴ Μεγ. Βρετανία τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ—ἡ περιοχὴ τῆς Λιβύης ἀποβαίνει ὁ πρωταρχικὸς τομέας πρὸς τὸν ὁποῖο πρέπει νὰ κατευθυνθοῦνε, ἡ προσοχή μας κι' οἱ δυνάμεις μας ἐπιβάλλεται ν' ἀποβεῖ συμπαγὴς σὲ ξηρὰ θάλασσα κι' ἀέρα.

Τὰ ἄλλα δυὸ θέατρα — τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τὸ Γιουγκοσλαβικὸ — ἂν ὑποτεθεῖ ὅτι δὲ θ' ἀναλάβουνε πρωτοβουλία οἱ Γιουγκοσλάβοι, οἱ Ἕλληνες, καθὼς καὶ οἱ Ἄγγλοι — θὰ πρέπει νὰ καταστοῦνε τομεῖς παρατήρησης κι' ἐπαγρύπνησης, ἡ δὲ τελευταία αὐτὴ εἶναι ἀπόλυτα ἀπαραίτητη ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει μας τὴν ἀμφίβολη πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦνε καὶ τὴν ἐχτρικὴ διάθεση τῶν πληθυσμῶν.

Ἂν ὡστόσο μπορέσω νὰ ἐπιβραδύνω τὸν προκαθορισθέντα ρυθμὸ στὰ δυὸ αὐτὰ θέατρα πολέμου θὰ ἔχουν γιὰ τελικὸ ἀποτέλεσμα, νὰ μετατεθεῖ ἡ ἡμερομηνία γιὰ μὲν τὸ ἀνατολικὸ μέτωπο ἀπὸ τὶς 20 τοῦ Σεπτέμβρη στὶς 20 τ' Ὀχτώβρη γιὰ δὲ τὸ ἑλληνικὸ τὰ τέλη τοῦ Σεπτέμβρη ἀντὶ γιὰ τὰ τέλη τ' Αὐγούστου.

Εἶναι φανερὸ ἐξ ἄλλου ποιές θὰ εἶναι οἱ ἀποφάσεις τοῦ Ἄξονα γιὰ τὶς χῶρες ἐκεῖνες ποὺ συγκεκαλυμμένα γιὰ ὄχι θὰ δείξουνε κάποια συμπάθεια γιὰ τὸ Λονδῖνο.

24

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ

Γ. προσωπικὸ 1)4946 Ρώμη, 22 τ' Αὐγούστου 1940.

Τὸ ζήτημα τῶν ἰταλο - ἑλληνικῶν σχέσεων ὅσο καὶ τῶν ἰταλο - γιουγκοσλαβικῶν ἀποτελέσανε τὶς μέρες τοῦτες ἀντικείμενο ἐνδελεχοῦς ἐξέτασης στὸ γενικὸ πλαίσιο τῆς ὅλης εὐρωπαϊκῆς κατάστασης, ἔτσι ὅπως ἐξελίχτηκε ὕστερα ἀπ' τὰ τελευταῖα γεγονότα.

Ἡ ἔνταση τῆς γερμανικῆς δραστηριότητας ἐνάντια στὴν Ἀγγλία καὶ ἡ ταχεῖα νικηφόρα ἐπικράτησή μας στὴ Σομαλία ἐπιβάλλουνε νὰ δοθεῖ προτεραιότητα στὴν συγκέντρωση τῶν δυνάμεών μας στὰ καίρια σημεῖα τῆς βρεταννικῆς αὐτοκρατορίας, ἓν ἀπ' αὐτὰ — ἡ Αἴγυπτος — μπορεῖ νὰ ἔχει ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση γιὰ τὴν τελικὴ ἐπιτυχία τοῦ πολέμου τοῦ Ἄξονα.

Συγχρονίζοντας κατὰ ἀνάλογο τρόπο τὶς ἀπόψεις σχετικὰ μὲ τοὺς διάφορους τομεῖς τῆς πολιτικο - στρατιωτικῆς μας δραστηριότητας ἀποφασίστηκε ἀπὸ τοὺς ἁρμοδίους ἡ ἐπιβράδυνση τοῦ ρυθμοῦ τῆς δραστηριότητάς μας στὰ θέατρα Γιουγκοσλαβίας κι' Ἑλλάδας. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει ἀπ' τὴ μιὰ νὰ εἶσαι ἕτοιμος γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο ποὺ δυνατὸ νὰ παρουσιαστεῖ, ἀλλὰ ἀπ' τὴν ἄλλη θὰ φροντίζεις νὰ συγκρατεῖς κάθε διάθεση γιὰ ἐπιτάχυνση, ἀποφεύγοντας ταυτόχρονα τὴ δημιουργία μιᾶς ὁποιασδήποτε κρίσης.

Σὲ παρακαλῶ νὰ μὲ καταστήσεις ἐνήμερο ὅταν θὰ ἔχεις λάβει τὰ πρὸς αὐτὴ τὴν κατεύθυνση κατάλληλα μέτρα.

25

ΓΕΝ. ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ

Ν. 1650 τοῦ Π.Σ. Π.Μ, 23 τ' Αὐγούστου 1940 XVIII.

'Αντικείμενο: Περίπτωση «Γ»

'Επιβεβαιοῦντες τὸ χθεσινὸ τηλεγράφημα τοῦ Γενικοῦ τούτου ἐπιτελείου ἀρ. 1618 μεταδίδουμε σὲ συνέχεια τὰ ἑπόμενα:

1) Ἡ 'Εξοχότης σας ἔκανε νύξη γιὰ κάτι ἀνώτερες προϋποθέσεις σύμφωνα μὲ τὶς ὁποῖες θὰ πραγματοποιοῦνταν κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ μήνα τούτου, ἐγκατάσταση μονάδων στρατοῦ σὲ θέσεις στὰ ἑλληνικὰ σύνορα.

2) Κατὰ διαταγὴ τοῦ Ντοῦτσε, ἐνδεχόμενα ἡ ἐγκατάσταση αὐτὴ τῶν μονάδων θὰ μποροῦσε νὰ πραγματοποιηθεῖ τὴν 1η 'Οκτωβρίου κι' ὄχι τὴν 1η Σεπτεμβρίου..

3) 'Επομένως ἡ μεταφορὰ στὴν 'Αλβανία τῶν τριῶν γνωστῶν μεραρχιῶν μένει ἐκκρεμὴς γιὰ τὴν ὥρα καὶ δὲν θὰ πραγματοποιηθεῖ παρὰ ὕστερα ἀπὸ νέες διαταγές.

4) Ἡ 'Εξοχότης σας θὰ λάβη τὸν κατάλληλο χρόνο ἀπ' τὸ Γεν. τοῦτο Στρατηγεῖο σχετικὲς ὁδηγίες καὶ διευκρινίσεις σχετικὲς μὲ τὴν ὡς ἄνω μεταφορά.

5) Ἡ 'Εξοχότης σας δύναται στὸ μεταξὺ νὰ μετατρέψει, ἂν τὸ θεωρεῖ ἀναγκαῖο τὴν γινομένη διάταξη τῶν μονάδων ποὺ ἀναφέρεται στὴν παράγραφο 1 καὶ ποὺ προβλέπονταν γιὰ τὴν 1η τοῦ Σεπτέμβρη, ἔτσι ποὺ στὴν μεταβατικὴ αὐτὴ περίοδο νὰ μὴν παρουσιάσει ἐλλείψεις ἡ δυναμή μας στὰ γιουγκοσλαβικὰ σύνορα.

26

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ Ο ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ

Γ.Χ.Α. Τίρανα, 24 τ' Αὐγούστου 1940.

Τὴ στιγμὴ τούτη λαβαίνω τὸ γράμμα σου μὲ ἡμερομηνία 22 τρέχοντος.

'Αρχίζω νὰ προσανατολίζομαι πρὸς τὴν κατεύθυνση ποὺ προσδιορίσατε.

Σᾶς στέλνω ἐπίσης ἕνα ὑπόμνημα ποὺ καταρτίστηκε ὕστερα ἀπ' τὸ τηλεγράφημα ἀριθ. 729, ἐπιφυλάσσομαι δὲ τὸ ταχύτερο νὰ σᾶς ἀναφέρω παρατηρήσεις μου.

27

Ο ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

(ἐπισυνημμένο ἔγγραφο).

Ἡ δραστηριότητα ποὺ ἀναλάβαμε μὲ σκοπὸ νὰ ὑποκινηθεῖ καὶ κατευθυνθεῖ τὸ πνεῦμα τῶν διεκδικήσεων τοῦ 'Αλβανικοῦ λαοῦ ἔδωσε ὅπως ἀναμένουνταν τὰ καλύτερα ἀποτελέσματα.

Ἄνθρωποι τῆς κάθε τάξης, θρησκεύματος, πολιτικῆς πεποίθησης στρέφουνται πνευματικὰ πρὸς τὸν Ντοῦτσε ζητοῦντες νὰ ὁδηγηθοῦνε πέρ' ἀπ' τὰ σύνορα τῆς ἀδικίας.

'Ακόμα καὶ πολιτικὲς προσωπικότητες ἐξέχουσες τοῦ παληοῦ καθεστῶτος, ποὺ ἴσαμε τὰ τώρα εἴχανε μείνει μακρυὰ ἀπὸ κάθε κίνηση κι' ἀποφεύγανε νὰ ἐκφραστοῦνε, δηλώσανε δημόσια ὅτι εἶναι ἕτοιμοι νὰ δράσουνε, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ Ντοῦτσε, γιὰ τὴ δημιουργία μιᾶς μεγάλης φασιστικῆς 'Αλβανίας καὶ τὴ δόξα τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ρώμης. 'Ιδιαίτερης σημασίας ἀποβαίνει ἡ προσχώρηση τοῦ Φάϊκ Κόνικα, πρώην πρεσβευτὴ στὴν Οὐάσιγκτων, καὶ τοῦ Μέντχι Φρασσέρι, πρώην πρωθυπουργοῦ, κι' οἱ δυὸ ἄνθρωποι σοβαροὶ καὶ μορφωμένοι.

'Απὸ παντοῦ καταφθάνουνε ἔγγραφα ποὺ ἀποδείχνουνε τὸν ὀρθὸ προσανατολισμὸ τῶν 'Αλβανῶν, ἄπειρες εἶναι οἱ αἰτήσεις γιὰ κατάταξη στὰ ἐθελοντικὰ σώματα. Ὅμιλοι ἀπὸ Τζαμουριῶτες, πρόσφυγες στὴν 'Αλβανία, μὲ κατάλληλη καθοδήγηση ἐμπίστων ἀνθρώπων βρίσκουνται σὲ συχνὴ ἐπαφὴ μὲ τοὺς περ' ἀπ' τὰ σύνορα ἀδελφούς.

Σὲ ὅλα τὰ κεντρικὰ σημεῖα τῆς 'Αλβανίας παρατηρεῖται ζωηρὸ ἐνδιαφέρον καὶ προσήλωση στὶς προσταγὲς τοῦ Ντοῦτσε.

Ἡ κίνηση τοῦ στρατοῦ ἐπροκάλεσε μεγάλη ζωηρότητα κι' ἀνυπομονησία γιὰ δράση.

Πληροφοριοδότες ποὺ καταφθάσανε ἀπὸ τὴν πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα περιοχὴ ἀναφέρουνε ὅτι οἱ Τζαμουριῶτες μὲ ἀγωνία ἀναμένουνε τὴ στιγμὴ τῆς ἀπελευθέρωσής τους. Τοῦτοι δὲ ζητοῦνε παρὰ ὅπλα γιὰ νὰ ἐπιτεθοῦνε, τὴ κατάλληλη στιγμή, ἐνάντια στοὺς καταπιεστές τους.

'Ακόμα κι' οἱ κάτοικοι τῆς Πίνδου ἤλθανε σ' ἐπικοινωνία μαζί μας, σὰν συνέχεια τῆς θύμησης τῆς εὐτυχισμένης περιόδου (1917 — 1918) ὅταν εἶχαν ἔλθει σ' ἐπαφὴ μὲ τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα καὶ εἴχανε δεῖ νὰ κυματίζει ἡ τρίχρωμη σημαία μας στολισμένη καὶ μὲ τὴν λύκαινα τῆς Ρώμης. 'Επιθυμοῦνε νὰ ἑνωθοῦνε μὲ τὴν 'Αλβανία στὰ πλαίσια τῆς Αὐτοκρατορίας.

Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμός, μιὰ καὶ διατηρεῖ τὴν ἐντύπωση ὅτι πολὺ σύντομα θὰ φτάσουνε ὡς ἐκεῖ τὰ στρατεύματά μας ἀποφεύγει νὰ προβαίνει σὲ πράξεις ἐκδίκησης σὲ βάρος τῶν 'Αλβανῶν. Πολλοὶ ἐξέ-

χοντες Ἕλληνες προβλέποντας τὸ τί θὰ γίνει αὔριο, πολεμοῦνε νὰ ἐξασφαλίσουνε φιλίες μὲ προύχοντες Ἀλβανούς.

Σὲ πολλοὺς ἐπικρατεῖ ἡ πεποίθηση ὅτι οἱ Ἑλληνικὲς Ἀρχὲς σκέπτουνται νὰ ἐγκαταλείψουνε τὴ Τζαμουριά. Τὰ παρακάτω γεγονότα εἶναι ἀρκετὰ γιὰ νὰ ἐπιβεβαιώσουνε τὸ γεγονός: Μέχρι στιγμῆς καμμιὰ ἐνίσχυση μονάδων δὲν στάλθηκε στ' ἀλβανικὰ σύνορα, ὁ δὲ Ἀνώτερος Φασιστικὸς Σύμβουλος Νεμπὶλ Ντῖνο πῆγε στὴν Πρέβεζα (στὴ Τζαμουριὰ) γιὰ νὰ ἔλθει σ' ἐπαφὴ μὲ τοὺς φίλους του, παρέμεινε ἐκεῖ μέχρι σήμερα χωρὶς νὰ τὸν ἐνοχλήσει κανείς.

Παράλληλα μὲ τὴν πολιτικὴ προπαρασκευή, βαδίζει κι' ἡ στρατιωτική.

Ὁ Ἀνώτερος Διοικητὴς τοῦ Στρατεύματος δὲν ἔλαβε ἀκόμα διαταγὲς ἀπὸ τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο. Γι' αὐτὸ κι' ἐκεῖνος κατευθύνει τὴν πορεία του σύμφωνα μὲ τὶς ἀρχὲς ποὺ τοῦ μετέδωσε ὁ Ντοῦτσε, ἔχει δὲ τὴν πεποίθηση ὅτι ἐκεῖνο ποὺ κάνει ἀποβλέπει μόνο στὸ νὰ ἐνισχύσει τὴν ἀσφάλεια τῆς Ἀλβανίας — μιὰ κι' ἡ νότια Ἀλβανία φρουρεῖται πολὺ λίγο.

Τὴ στιγμὴ αὐτὴ βρίσκουνται στὰ Ἑλληνικὰ σύνορα δυὸ Μεραρχίες, ἡ «Φερράρα» καὶ ἡ «θωρακισμένη τῶν Κενταύρων». Ἡ Μεραρχία ἀλπίνων «Τζούλια» βαδίζει κι' αὐτὴ κατὰ τὸ νοτιά.

Κινητοποιηθήκανε οἱ δυὸ λεγεῶνες τῆς Φασιστικῆς φρουρᾶς.

Λαβαίνουμε τὰ κατάλληλα μέτρα γιὰ τὴν ὀργάνωση ἐθελοντικῶν σωμάτων.

Δὲν ἀναγγέλθηκε ἡ ἄφιξη νέων μονάδων ἀπ' τὴν Ἰταλία.

Τὸ φρόνιμα τοῦ Στρατοῦ στέκει ψηλά. Ὅλοι περιμένουνε μὲ ἀγωνία τὴ διαταγὴ νὰ βαδίσουνε.

Σὲ συνέχεια τοῦ τηλεγραφήματος ἀριθ. 729 ποὺ παρελήφθηκε χτὲς ἔλαβα τὰ κατάλληλα μέτρα ὥστε νὰ καταπαύσει σύντομα ἡ ἔντονη πολεμικὴ ἀπ' τὶς ἐφημερίδες.

Ὥς αὔριο θὰ ἔχουνε πάψει οἱ ἐπιθέσεις ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα.

Στὶς 27 τρέχοντος, ἐπέτειο τῆς δολοφονίας τοῦ Τελλίνι, οἱ Ἀλβανοὶ στὰ Τίρανα θὰ ὀργανώσουνε μιὰ ἀναμνηστικὴ τελετὴ γιὰ τὸν ἄδικο χαμὸ τοῦ ἥρωα, θῦμα τῆς ἱερῆς τους ὑπόθεσης.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅλων αὐτῶν ποὺ δροῦνε στὶς διαταγὲς τῆς Ἐξοχότητά σας, Ἰταλῶν γιὰ Ἀλβανῶν, στὴ χώρα τούτη, δὲν ἔχουνε ἀνάγκη ἀπὸ καμμιὰ παρακίνηση. Ἡ ψυχή τους βρίσκεται σὲ κατάσταση ἐπαγρύπνησης κι' ἐναγώνιας ἀναμονῆς στὴν προσπάθειά τους νὰ προσαρμοστοῦνε καὶ ν' ἀφομοιώσουνε σὲ κάθε περίσταση τὰ παραγγέλματα τοῦ Ντοῦτσε.

28

Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΓΚΕΛΛΑΡΙΟ ΤΟΥ ΡΑΙΧ ΧΙΤΛΕΡ (ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Γ. Χ. Α. **Ρώμη, 24 τ' Αὐγούστου 1940.**

Ὕστερα ἀπ' τὴν τελευταία συνομιλία μας στὶς 18 τοῦ Ἰούνη δὲν εἴχαμε τὴν εὐκαιρία ν' ἀνταλλάξουμε γνῶμες.

Θεωρῶ ἐπιβλημένο νὰ σᾶς πῶ τὸ τί σκέφτουμαι τούτη τὴν ὥρα γιὰ τὴν κατάσταση.

Καὶ πρῶτα σχετικὰ μὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν πολιτικὴ κατάσταση στὸ δουναβικο - βαλκανικὸ λεκανοπέδιο, δὲν ἔχει ὑποστεῖ καμμιὰ ἀλλαγή, ἀλλὰ μένει μέσα στὰ συμφωνημένα πλαίσια, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπιβάλλουνε νὰ μένει ἡ περιοχὴ αὐτὴ ἔξω ἀπὸ κάθε ἀνάμιξη στὸν πόλεμο. Τὰ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρα μέτρα ὅσα ληφθήκανε στὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδας καὶ τῆς Γιουγκοσλαβίας ἔχουνε προληπτικὸ χαρακτῆρα μιὰ καὶ οἱ δυὸ αὐτὲς χῶρες εἶναι δηλωμένες φανερὰ ἐχτρικὰ ἐνάντια στὸν Ἄξονα καὶ ἕτοιμες νὰ μᾶς μπήξουνε τὸ μαχαίρι στὴ ράχη μόλις βροῦνε εὐκαιρία....

Ἡ Ἑλλάδα ἔχει δώσει δείγματα τῆς συνεχιζόμενης προσήλωσής της πρὸς τὴν Ἀγγλία. Ὅλα τὰ ἑλληνικὰ λιμάνια χρησιμεύουνε σὰ βάση γιὰ δραστηριότητα ἐναντίο μας. Παρ' ὅλα αὐτά, κι' ἂν δὲν συμβοῦνε τίποτε ἔκτακτα γεγονότα, σκοπός μου δὲν εἶναι ν' ἀσχοληθῶ μ' αὐτὸ τὸν τομέα, ἀλλὰ νὰ κατευθύνω τὸν ὄγκο τῶν στρατιωτικῶν μου δυνάμεων ἐνάντια στὴν Αἴγυπτο.

29

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ ΑΛΦΙΕΡΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Ὑπόμν. ἐμπιστευτικὸ προσωπικὸ 8917.

Βερολῖνο, 27 τ' Αὐγούστου 1940.

Ἐπέστησα τὴν προσοχὴ τῆς Ἐξοχότητάς σας μὲ τὰ τηλεγραφήματα ἀριθ. 1344 καὶ 1346 στὸ ζήτημα τῆς ἄποψης τῆς Γερμανικῆς Κυβέρνησης ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἔνταση τῶν ἰταλο - ἑλληνικῶν σχέσεων ἄποψη ποὺ κατέστησε ὁλοφάνερο στὰ μάτια τῆς Ἀθήνας καὶ τῶν τρίτων τὴν ἀπόλυτη ἀλληλεγγύη ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα.

Στὶς προαναφερθεῖσες ἀνακοινώσεις μου, κατέστησα σαφὲς ὅτι ὁ Ρίμπετροπ, ὅσο καὶ μερικοὶ ἀπ' τοὺς διακεκριμένους καὶ στενοὺς συνεργάτες του, ἐπιμείνανε στὶς συνομιλίες τους μαζί μου ὅτι ἐπιβάλλεται γιὰ τὴν ὥρα ἡ Ἰταλία ν' ἀποφύγει ν' ἀναλάβει ὁποιαδήποτε πρωτοβουλία στὴν ἑλληνικὴ χερσόνησο, ποὺ θὰ μποροῦσε νὰ ὁδηγήσει σ' ἀνέλπιστες κι' ἐπικίνδυνες περιπλοκὲς γιὰ τὶς δυὸ Σύμμαχες Χῶρες, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ θὰ ἔπρεπε κι' οἱ δυό τους ν' ἀφοσιωθοῦνε στὸν ἀγώνα τους ἐνάντια στὸν κοινὸ ἐχτρό.

Ἀναμφίβολα ἡ ἔννοια τῆς Κυβέρνησης τοῦ Ράϊχ γιὰ μιὰ ἐνδεχόμενη ἐπέκταση τῆς σύρραξης σὲ τομέα τόσο λεπτὸ ὅσο τὸ βαλκανικό, διατηρεῖται ζωηρὴ κι' ἔντονη περισσότερο παρὰ ποτέ, ὅσο κι' ἡ βιασύνη τους νὰ ἐξομαλύνει καὶ περιορίσει κάθε αἰτία ποὺ ἐνδέχονταν νὰ προκαλέσει κάποια κρίση.

Πιστεύω ὡστόσο καὶ τολμῶ νὰ ἐκφράσω τὴ γνώμη, χωρὶς νὰ ὑπάρχει κίνδυνος ν' ἀποδειχτεῖ λανθασμένη, ὅτι στὰ βαλκανικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα κρίνονται εἰδικοῦ ἐνδιαφέροντος γιὰ τὴν Ἰταλία, ἡ ἄποψη τῆς Γερμανικῆς Κυβέρνησης ἐπηρεάζεται κι' ἀπὸ κάποιο ἄλλο

στοιχεῖο ἔξω ἀπ' τὴν ἐπιθυμία της καὶ μόνο νὰ μὴν ἐπεχταθεῖ ὥς ἐκεῖ ἡ σύρραξη, ἀλλὰ ἡ ὅλη δύναμη ν' ἀφιερωθεῖ στὴν πάλη καὶ μόνο τοῦ κοινοῦ ἐχτροῦ.

Παράδειγμα: Ὁ Βασ. Στρατιωτικὸς Ἀκόλουθος μὲ πληροφόρησε ὅτι σὲ κουβέντες του τελευταῖα μὲ ἀξιωματικοὺς τοῦ Γερμανικοῦ Γεν. Ἐπιτελείου, τοῦτοι δὲν ἐκφράσανε μιὰ τέτοια ἀνησυχία ὅταν ἔγινε λόγος γιὰ ἐνδεχόμενη ἀνάληψη δραστηριότητας τῆς Ἰταλίας ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα.

Κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Βασ. Στρατιωτικοῦ Ἀκόλουθου μιὰ τέτοια ἔννοια ὀφείλει τὴν ὕπαρξή της στὸ φόβο νὰ μᾶς δοῦνε ν' ἀπομακρυνόμαστε ἀπὸ τὸν στόχο τῶν Ἄγγλων καὶ νὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὸν Βαλκανικὸ τομέα, δρώντας ἀνεξάρτητα καὶ χωρὶς προηγούμενη συνεννόηση μὲ τὸ Βερολῖνο.

Ἕνας ἄλλος ἀνώτερος λειτουργὸς τῆς AUSWARTIGES AMT, πολὺς σχετικὸς μὲ τὸν Ρίμπεντροπ, ἐξέφρασε ἀνάλογη γνώμη σ' ἕνα γραμματέα τῆς Βασ. Πρεσβείας.

Ἡ Ἰταλία, ἐτόνισε ἐμφαντικά, δὲν πρέπει νὰ δράσει στὴν Ἑλλάδα γιὰ ὁπουδήποτε ἀλλοῦ στὰ Βαλκάνια, ἂν δὲν πάρει τὴ συγκατάθεση τῆς Γερμανικῆς Κυβέρνησης κι' ἀκόμα περισσότερο τὴν ὥρα τούτη ποὺ τὸ Ράϊχ βρίσκεται μπλεγμένο σὲ ἄλλο θέατρο ἐπιχειρήσεων καὶ δὲν τοῦ βολεῖ νὰ ἀσχοληθεῖ κι' ἀλλοῦ.

Μοῦ φαίνεται ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νὰ φέρω σὲ γνώση τῆς Ἐξοχότητάς σας τὰ παραπάνω ἔστω κι' ὡς ἁπλὲς πληροφορίες.

Κατὰ βάθος ἡ Γερμανία, γιὰ τὴν ὥρα, δὲν ἐπιθυμεῖ τὴ δημιουργία περιπλοκῶν στὰ Βαλκάνια ποὺ θὰ εἶχανε σὰ συνέπεια τὴν ἐπικίνδυνη ἐπέχταση τῆς σύρραξης.

Ὡστόσο ἐνῶ ἡ ἴδια δὲν παραιτεῖται ἀπὸ ἐνδεχόμενη ἀνάληψη δραστηριότητας ὅταν βεβαιωθεῖ ὅτι στὴ κατάλληλη στιγμὴ ἔχει γερὰ ἀτοῦ στὰ χέρια της (βλέπε δραστηριότητα στὴν Γιουγκοσλαβία καὶ εἰδικὰ στὴν Κροατία) ζητεῖ ἀπ' τοὺς ἄλλους καὶ εἰδικὰ ἀπὸ μᾶς νὰ μένουμε σὲ μιὰ κατάσταση ἀναμονῆς. Τὸ Βαλκανικὸ πρόβλημα καὶ τὰ ἀπειράριθμα παρακλάδια του ἐπιδιώκει νὰ τὰ λύσει ἡ Γερμανία, ἀναμφίβολα σὲ συμφωνία μὲ τὴν Ἰταλία, ἀλλὰ τὴ στιγμὴ ποὺ τῆς βολεῖ ἐκείνης νὰ ἐπέμβει καὶ ποὺ δὲν θὰ τὴν ἀπασχολοῦνε ἄλλα ζητήματα, ὥστε νὰ βαρύνει μὲ ὁλόκληρο τὸν ὄγκο τῆς στρατιωτικῆς της δύναμης καὶ νὰ ἐξασφαλίσει στὴν περιοχὴ αὐτὴ θετικὰ προνόμια, στὰ ὁποῖα ἀποβλέπει καὶ τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι μικρότερης σημασίας.

30

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΜΠΙΝΙΝΙ

Ἐπιστ. ἐμπιστευτικὴ 46745. Τίρρανα, 27 τ' Αὐγούστου 1940.

Σοῦ ἀποστέλνω τὸ ἐπισυνειμένο γράμμα γιὰ τὴν Ἐξοχότητα τὸν Ὑπουργό.

Κατέστησα σαφὲς ἰδιαίτερα τὸ ζήτημα τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, γιατὶ πολὺ φοβοῦμαι ὅτι τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο δὲν ἀντιλαμβάνεται

τὴν ἀνάγκη νὰ δράσει στὸ τομέα τοῦτο καὶ προσπαθεῖ ν' ἀποφύγει τὴν ἀποστολὴ τῶν ἐνισχύσεων, τὴν ὁποία μόνο τὴν τελευταία στιγμὴ καὶ μπρὸς στὸ κίνδυνο θ' ἀποφασίσει νὰ κάνει.

Βρίσκω ὡστόσο παράξενο τὸ ὅτι κατὰ τὴν περασμένη βδομάδα, ὅταν ἡ Ἐξοχότης ὁ Ὑπουργὸς εἶχε πρόθεση νὰ δράσει τέλη τ' Αὐγούστου, ὁ Ὑπουργὸς Πολέμου γνωστοποίησε στὸν στρατηγὸ Βισκόντι Πράσκα ὅτι γιὰ νὰ σταλοῦνε στὴν Ἀλβανία δυὸ μεραρχίες χρειάζουνταν ἕνας μήνας, καὶ τώρα ποὺ ἡ δράση ἀναβλήθηκε γιὰ τὶς ἀρχὲς τοῦ Ὀκτωβρίου, ὑπάρχει φήμη ὅτι οἱ ἀποστολὲς σταματήσανε γιὰ νὰ ξαναρχίσουνε τὴ κατάλληλη στιγμή.

Θὰ εὕρισκα πολὺ πιὸ λογικὸ ἂν λέγανε ὅτι ἡ ἀναβολὴ δόθηκε γιὰ νὰ συμπληρωθοῦνε οἱ ἑτοιμασίες κι' ὅτι τὸ γρογορότερο θ' ἀρχίζανε οἱ ἀποστολὲς τῶν ἐνισχύσεων.

Τὴν ἴδια γνώμη ἔχει κι' Ἀνώτατος Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατεύματος, ὁ ὁποῖος κάνει ὅτι εἶναι δυνατὸ γιὰ νὰ συγχρονίσει τὴν δραστηριότητά του μὲ τὶς πολιτικὲς ἀπαιτήσεις ἀλλὰ χωρὶς καὶ νὰ δημιουργήσει ἐμπόδια στὴν προσπάθεια τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου.

Ἡ ζωὴ κυλᾶ ἐδῶ κανονικά. Γιὰ νὰ δώσω μεγαλύτερα δείγματα τῆς πίστης ποὺ μὲ ἐμπνέει, πολλαπλασίασα τὶς ἐπισκέψεις μου στὰ κέντρα πολιτικῆς δραστηριότητας.

31

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ, ΤΣΙΑΝΟ

Γ. 46774. Τίρανα, 27 τ' Αὐγούστου 1940.

Συμμορφώνουμαι ἀπόλυτα πρὸς τὶς διαταγὲς ποὺ μοῦ κοινοποιηθήκανε μὲ τὴν ἐπιστολὴ στὶς 22 τρέχοντος.

Ἡ ἀνθελληνικὴ ἐπίθεση τοῦ Τύπου ἤδη ἄρχισε νὰ ἐξασθενεῖ μὲ συνέπεια νὰ τερματιστεῖ σὲ λίγες μέρες ἐνῶ θὰ ἐπιδιωχτεῖ ἡ ἔνταση, τὸν κατάλληλο καιρό, τῆς δραστηριότητας ποὺ ἀποβλέπει στὴ διατήρηση κι' ἀναζωπύρωση τῆς ἐπιθυμίας τῶν Ἀλβανῶν ποὺ ζοῦνε πέρ' ἀπ' τὰ σύνορα νὰ ἑνωθοῦνε μὲ τὴ μητέρα Πατρίδα.

Ἡ ἐπικοινωνία μὲ τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Τζαμουριᾶς καὶ τῆς Πίνδου θὰ ληφθεῖ πρόνοια νὰ συνεχιστεῖ καὶ ἡ δραστηριότητα τῆς ὑποστήριξης στοὺς πέρα ἀπ' τὰ σύνορα θ' ἀποβεῖ ὅσο εἶναι δυνατὸ ἀποδοτική.

Σὲ χωριστὸ φύλλο, σοῦ μεταδίδω τὰ ὅσα μοῦ ἀνέφερε ὁ Τζαμουριώτης ἀνώτατος Φασιστικὸς Σύμβουλος Ναμπὶλ Ντῖνο, ἐπιστρέφοντας ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πρέβεζα (Τζαμουριὰ) ὅπου ἐγὼ τὸν εἶχα στείλει.

Οἱ στρατιωτικὲς προετοιμασίες συνεχίζονται ὁπόταν τοῦτο εἶναι δυνατό.

Ἀναφορικὰ μ' αὐτὲς σᾶς πληροφορῶ ὅτι ὁ Ἀνώτερος Διοικητὴς τοῦ Στρατεύματος ποὺ εἶναι ἐξουσιοδοτημένος νὰ λαβαίνει τὰ κατάλληλα μέτρα ποὺ κατὰ τὴν κρίση του ἐπιβάλλουνται γιὰ τὴν διατήρηση τῆς ἀσφάλειας, πληροφορήθηκε ὅτι ἀναβλήθηκε ἡ ἀποστολὴ τῶν ἐνι-

σχύσεων πού τοῦ ὑποσχεθήκανε μὲ τὴν πρόβλεψη τῆς ὕπαρξης τῆς δραστηριότητας ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα. Συνέπεια τῆς μετάδοσης αὐτῆς ἤτανε ν' ἀνακόψη ὁ 'Εξοχότατος Βισκόντι Πράσκα τὴν πορεία πρὸς νότο ποὺ εἶχε ἀρχίσει ἡ Μεραρχία 'Αλπίνων «Τζούλια».

'Η δυσκολία ποὺ παρουσιάζουνε τόσο τὰ λιμάνια ὅσο καὶ οἱ δρόμοι τῆς 'Αλβανίας γιὰ τὴν ἀπιβίβαση τῶν στρατευμάτων μοῦ ἐπιβάλουνε νὰ ὑποδείξω τὴν ἔγκαιρο ἀποστολὴ τῶν προβλεπομένων ἐνισχύσεων.

Οἱ κινήσεις ποὺ ἀναληφθήκανε τὶς μέρες τοῦτες μὲ στόχο τὴν ἐνίσχυση τῶν γραμμῶν ἀσφαλείας στὴν ἑλληνικὴ μεθόριο, ἀποδειχτήκανε ἀργὲς σὲ ρυθμὸ καί ἐξαιρετικὰ ἐπίμονες μιὰ καὶ μὲ τὸ παραμικρὸ προκαλοῦνται ἐμπλοκὲς στὴν κυκλοφορία πότε ἀπὸ τὰ ἄβολα λιμάνια καὶ πότε ἀπὸ τοὺς δύσκολους δρόμους.

'Ο στρατηγὸς τοῦ μηχανικοῦ Τζανούλι στὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ μιὰ ὁδικὴ ἀναγνώριση ποὺ ἐπεχείρησε στὴ νότιο 'Αλβανία ἐδήλωσε ὅτι ἀποκλείεται ἡ χρήση θωρακισμένων μεταγωγικῶν μὲ ρυμουλκὰ διπλῆς ἕλξης τῆς μηχανοκίνητης φάλαγγας. Πρόσθεσε δὲ ὅτι σὲ περίπτωση μεγάλης κυκλοφοριακῆς κίνησης θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιηθεῖ σηματοδότηση ἢ καὶ νὰ ἐπιβληθεῖ ἀποκλεισμός, πρᾶγμα ὅμως ποὺ καθιστᾶ δύσκολες καὶ καθυστερημένες τὶς ἀποστολές.

Καλὸ θὰ εἴτανε νὰ ἐπωφεληθοῦμε τῆς πίστωσης αὐτῆς χρόνου ποὺ διαθέτουμε καὶ τῆς ἱκανοποιητικῆς ἀσφάλειας ποὺ ἐπικρατεῖ γιὰ τὴν ὥρα στὴν 'Αδριατικὴ γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τίς προετοιμασίες μας χωρὶς νὰ ἐκτεθοῦμε σὲ μεγάλο κίνδυνο.

Θὰ πρέπει ἐπίσης νὰ ληφτεῖ ὑπ' ὄψει ὅτι ἐνδεχόμενα τὸ Σεπτέμβρη οἱ Ἕλληνες θὰ συγκεντρώσουνε μεγαλύτερες δυνάμεις, ὑποχρεώνοντας μας ἔτσι ν' αὐξήσουμε κατὰ πολὺ τὶς ἐνισχύσεις ποὺ θὰ πρέπει νὰ φτάσουνε ἀπ' τὴν 'Ιταλία τὴν παραμονὴ τῆς ἔναρξης τῶν ἐχθοπραξιῶν.

'Ακολουθοῦντες τὴν ἔγκριση ποὺ μοῦ δόθηκε προβαίνω, σὲ συνεννόηση μὲ τὴν 'Ανωτέρα Διοίκηση τοῦ Στρατεύματος, στὴν κατάρτιση τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματος.

Γύρεψα ἀπ' τὸ Κόμμα νὰ ἑτοιμάσει τὶς πέντε αὐτοκινητάμαξες ἐφοδιασμένες μὲ νοσοκομειακὸ καὶ προπαγανδιστικὸ ὑλικὸ οἱ ὁποῖες καὶ θ' ἀκολουθοῦνε τὸ στράτευμα.

Θὰ εὐχαριστιόμουνα πολὺ νὰ μάθω πότε καὶ ποῦ θὰ ἤτανε δυνατὸ νὰ παραλάβει ἡ Βασ. 'Αεροπορία καὶ ὑποβάλλει σ' ἐκγύμναση τοὺς 'Αλβανοὺς ποὺ ἐπιθυμοῦνε ν' ἀποτελέσουνε τὸν πυρήνα τῶν ἀλεξιπτωτιστῶν, οἱ ὁποῖοι τὴν κατάλληλη στιγμὴ θὰ ἤτανε δυνατὸ νὰ δράσουνε στὴ Τζουμαριά.

Περιμένοντας περαιτέρω ὁδηγίες τῆς 'Εξοχότητός σας, τὴν διαβεβαιῶ ὅτι διατηρῶ πάντοτε ἄσβηστη τὴ φλόγα τοῦ ζητήματος τῆς Τζουμαριᾶς καὶ ἐνῶ εἶμαι ἕτοιμος γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο, ἐπιδιώκω νὰ παραμερίσω κάθε αἰτία ἱκανὴ νὰ προκαλέσει κρίση.

32

'Επισυνάπτεται

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

'Υπόμν. Χ.Α. Τίρρανα, 27, τ' Αὐγούστου 1940

Ὁ Ἀνώτερος Φασιστικὸς Σύμβουλος Νεμπὶλ Ντῖνο, στὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ τὴν Πρέβεζα (Τζουμαριά), ὅπου ἐγὼ τὸν εἶχα στείλει ἀνέφερε τὰ παρακάτω:

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Τζαμουριωτῶν γιὰ τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσή τους εἶναι μεγάλος.

Ἐξέχοντες Ἕλληνες ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ διαμένουνε σὲ τούτη τὴν περιοχή, ὅσοι ἐπισύρανε τὸ μῖσος τῶν Ἀλβανῶν, μετακομίσανε σὲ ἄλλη περιοχή, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιποι ἐπεδιώξανε νὰ δημιουργήσουνε γύρω τους εὐνοϊκὸ περιβάλλον. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς τελευταίους τούτους θέσανε στὴ διάθεση τοῦ Νεμπὶλ Ντῖνο σεβαστὰ ποσά, τὰ ὁποῖα νὰ διατεθοῦνε γιὰ φιλανθρωπικὰ ἔργα ποὺ τελοῦνε ὑπὸ τὴν προστασία του.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς δέχεται τὸ ἐνδεχόμενο τῶν μελλόντων νὰ συμβοῦνε μὲ ὑποταγή, ἀλλὰ συνάμα τρέφουν τὴν ἐλπίδα ὅτι θ' ἀνατείλει καὶ γι' αὐτοὺς ἕνα καλύτερο μέλλον. Οἱ Ἕλληνες ἀγρότες, ὅπως καὶ οἱ Ἀλβανοὶ ἐν γένει, μὲ μεγάλη τους χαρὰ θὰ προσέρχουνταν γιὰ νὰ συμμετάσχουνε στὴν ὀργάνωση μιᾶς κοινότητας ἀνώτερου ἐπίπεδου, ποὺ θὰ τοὺς ἐξασφάλιζε ἄνεση καὶ δικαιοσύνη.

Πολλοὶ Ἕλληνες δημόσιοι ὑπάλληλοι, οἱ ὁποῖοι ἐκφράσανε ἐμπιστευτικὰ κάποια ἀνησυχία γιὰ τὸ μέλλον τους, λάβανε διαβαιώσεις ἀπὸ τὸν Νεμπὶλ Ντῖνο ποὺ ἀποβλέπανε στὸ νὰ καθησυχάσουνε, δίνοντάς τους γιὰ παράδειγμα τὸ ὅτι στὴν Ἀλβανία παραμείνανε στὶς διάφορες ὑπηρεσίες ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ δημόσιοι ὑπάλληλοι ἀκόμη κι' οἱ ἑλληνόφωνοι.

Στοὺς ἐργάτες ἐκθειάσαμε τὴν μεταχείριση ποὺ γίνεται σήμερα στοὺς Ἀλβανοὺς συναδέλφους τους.

Οἱ καθησυχαστικὲς εἰδήσεις ποὺ μεταδοθήκανε ἀπ' τὸν Νεμπὶλ Ντῖνο ἐγίνανε δεχτὲς μὲ μεγάλη ἱκανοποίηση.

Ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς γενικὰ δὲν δείχνει νὰ εἶναι διατεθειμένος νὰ πολεμήσει.

Οἱ στρατιωτικοῦ χαρακτῆρος προετοιμασίες στὴν Τζουμαριὰ εἶναι ἀνάξιες λόγου. Τελευταῖα στὰ Γιάννενα καὶ τὴ γύρω περιοχὴ κληθήκανε νὰ τὴν ἐπισκεφτοῦνε εἰδικοί. Κατὰ μῆκος τῶν δρόμων ποὺ ὁδηγοῦνε πρὸς τ' ἀλβανικὰ σύνορα τοποθετοῦνται ἀντιαρματικὰ φράγματα. Οἱ προετοιμασίες δείχνουνε ἐντονώτερες πρὸς τὴν μεριὰ τῆς Θράκης.

Μερικοὶ κύκλοι τῶν Ἀθηνῶν διατηροῦνε τὴ γνώμη ὅτι σὲ περίπτωση ἰταλικῆς ἐπίθεσης θὰ ἐπιχειρήσουνε στὴν ἀρχὴ ν' ἀντισταθοῦνε μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀποδείξουνε στὸν κόσμο ὅτι ἡ Ἑλλάδα ἐπεδίωξε ν' ἀνακόψει τὴν ἐπίθεση τῶν Κρατῶν τῆς Βίας.

Ἄλλοι κύκλοι πάλι λέγουνε ὅτι ἡ Ἰταλία πολεμᾶ νὰ τραβήξει τὴν προσοχὴ τῶν Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Ἀλβανικὴ μεθόριο γιὰ νὰ καταβάλλει στὰ ξαφνικὰ τοὺς Ἕλληνες στὴν Κρήτη.

Ἀπὸ πολλοὺς εἶναι μισητὴ ἡ Κυβέρνηση Μεταξᾶ. Τὸν Βασιλῆᾶ, οὔτε τὸν ἐχτιμᾶνε, οὔτε τὸν ἀγαπᾶνε.

Ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὴν Ἀθήνα, εἶχε πολλὲς στενὲς ἐπαφὲς μὲ τὸν Βασ. Πρεσβευτή.

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΠΕΝΙΝΙ

Γ. 4886. Τίρανα, 28 τ' Αὐγούστου 1940.

Σοῦ στέλνω τὸ ἐπισυνειμμένο ὑπόμνημα καὶ σὲ παρακαλῶ νὰ ἐξετάσεις τὸ ἐνδεχόμενο ὑποβολῆς στὸν 'Εξοχότατο 'Υπουργό.

Πρόκειται γιὰ μιὰ ὑπόθεση, ποὺ ἀναμφίβολα ἔχει τὴν τιμὴ ν' ἀνταποκρίνεται σ' αὐτὸ ποὺ ὁ 'Υπουργὸς ὀνομάζει «πολιτικὴ μάλαξης».

'Επισυνάπτεται

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

'Εξέτασα μὲ τὸν 'Ανώτερο Φασίστα Σύμβουλο Νεμπὶλ Ντῖνο, ποὺ μόλις ἀφίχθηκε ἀπ' τὴν 'Αθήνα, τὸ ἐνδεχόμενο διεξαγωγῆς ἐμπιστευτικῶν συνομιλιῶν μὲ πρόσωπα ἐπιρροῆς στὴν 'Ελλάδα μὲ τὰ ὁποῖα καὶ συνδέεται μὲ εἰλικρινῆ φιλία, κατὰ τὶς ὁποῖες νὰ ἐξεταστεῖ ἡ μελλοντικὴ θέση τῆς 'Ιταλίας, στὸ λεκανοπέδιο τῆς Μεσογείου καὶ οἱ σχέσεις τῆς 'Ιταλίας μὲ τὴν 'Ελλάδα. 'Αποβλέπει δὲ στὸ νὰ προσφέρει στοὺς Ἕλληνες, ποὺ ἀντιλαμβάνουνται τὴν καταιγίδα νὰ πλησιάζει, μιὰ σανίδα σωτηρίας μὲ τὴν μορφὴ μιᾶς ὀπτασίας ἑνὸς ἑλληνικοῦ κράτους, ἐλεύθερου καὶ κυρίαρχου, ἐνσωματωμένου στὰ πλαίσια τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Ρώμης.

'Ο Νεμπὶλ Ντῖνο βρίσκει τὴν ἰδέα ἐπίκαιρη καὶ πραγματοποιήσιμη.

Τοῦτος διαβεβαιώνει ὅτι πολλὰ ἄτομα στὴν 'Ελλάδα δὲν ἔχουνε τὴν παραμικρὴ ἰδέα πότε ἐμφανίστηκε κι' ἔδρασε στὴν 'Ιταλία καὶ στὴν 'Αλβανία ὁ φασισμός, ὅτι πολλοὶ μᾶς μισοῦνε ἀκούοντας τὰ ὅσα τοὺς διηγοῦνται ἐχθροί μας καλοθελητές, κι' ὅτι πολλοὶ ἐξέχοντες Ἕλληνες προβλέποντες προσεχὴ τὴν κατάρρευση τῆς 'Αγγλικῆς ἰσχύος, κοιτάζουνε ἂν εἶναι δυνατὸ νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴ γερμανικὴ ὑποστήριξη. Γι' αὐτὸ ἐπιβάλλεται νὰ ληφθοῦνε τὸ ταχύτερο ἔντονα προληπτικὰ μέτρα ποὺ νὰ διοχετεύσουνε τὰ ἰδανικὰ τοῦ 'Ελληνικοῦ Λαοῦ πρὸς τὰ νέα πεπρωμένα ποὺ ἐμπνεύστηκε καὶ σφυρηλάτησε ὁ Ντοῦτσε ἐπίτηδες γιὰ τὰ Μεσογειακὰ κράτη.

Οἱ γνωριμίες ποὺ διαθέτει στὴν 'Αθήνα, ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο δὲν εἶναι λίγες οὔτε σ' ἀριθμὸ οὔτε σ' ἀξία, ὥστε τοῦ εἶναι δυνατό, μ' ἕνα ὁποιοδήποτε πρόσχημα, νὰ ξαναπάρει στὴν 'Ελλάδα καὶ νὰ προβεῖ στὴν ἔναρξη δραστηριότητας ποὺ θὰ τοῦ ὑποδειχτεῖ καὶ στὴν ὁποία νὰ δοθεῖ αὐστηρὸς προσωπικὸς χαραχτῆρας.

Στὴν πραγματικότητα θὰ ἐπιζητήσει νὰ ἐμπνεύσει στοὺς ἐξέχοντες φίλους του, νὰ παραδεχτοῦνε ὅτι ἡ 'Ελλάδα μιὰ κι' ἔχασε κάθε ἐλπίδα τῆς 'Αγγλικῆς προστασίας βρίσκεται ἀντιμέτωπη μὲ τὴν 'Ιταλία, ἡ ὁποία, λαβαίνει ὁλοένα ἐξέχουσα θέση στὸ λεκανοπέδιο τῆς Μεσογείου (αὐτὸ τὸ παραδέχουνται στὰ φανερὰ κι' οἱ Γερμανοὶ ἀνώτατοι ἀξιωματοῦχοι) δὲν τῆς μένει δὲ παρὰ νὰ πραγματοποιήσει μιὰ ἔξυπνη χειρονομία: νὰ προσέλθει πρὸς συνάντηση τῆς Ρώμης μὲ τὴν βεβαιότητα ἑνὸς καλύτερου μέλλοντος.

Οἱ εἰδήσεις ποὺ θὰ μεταδώσει ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο σχετικὰ μὲ τὴν γεν-

ναιοδωρία πού ἐπέδειξε ὁ Ντοῦτσε πρὸς τοὺς 'Αλβανούς, τὸ ἀξιόπρεπο σύνταγμα, τὸ ὁποῖο δώρησε στοὺς 'Αλβανοὺς ὁ Βασιλεὺς - Αὐτοκράτορας, τὸ λαμπρὸ μέλλον τῶν 'Αλβανῶν ποὺ ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται, θὰ ὁδηγήσει στὴν τελικὴ ἀποδοχὴ ἀπ' τοὺς Ἕλληνες τῆς ὅλης κατάστασης καὶ τῆς βαθμιαίας παραδοχῆς τῆς ἰδέας τῆς εἰρηνικῆς ἐνσωμάτωσης τῆς 'Ελλάδος στοὺς κόλπους τῆς Αὐτοκρατορίας.

Σχετικὰ μοῦ ἀνέφερε ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο ὅτι κατὰ τέτοιο τρόπο ἀπάντησε σὲ μερικοὺς ἀπὸ τοὺς ἐξέχοντες φίλους του, ὅταν τὸν ρωτήσανε ἂν οἱ 'Αλβανοὶ ἤτανε εὐχαριστημένοι ἀπ' τὴ νέα κατάσταση: «Ὑπάρχουνε οἱ εὐχαριστημένοι, ὑπάρχουνε καὶ οἱ δυσαρεστημένοι. Οἱ τελευταῖοι εἶναι ὅσοι βρίσκονται μετανιωμένοι γιατὶ δὲν ζητήσανε πολὺ πρὶν ἀπ' τὶς 7 τ' 'Απρίλη 1939 τὴν ἐνεργητικὰ καὶ χωρὶς ὅρους ὑποστήριξη τῆς 'Ιταλίας».

Ἡ προσωπικὴ δραστηριότητα τοῦ εἰλικρινῆ κι' ἐπιδέξιου φίλου μας θὰ μποροῦσε τὴ στιγμὴ ποὺ πρόκειται ν' ἀρχίσει ἡ δραστηριότητά μας ἢ καὶ λίγο πρίν, μὲ μιά του δήλωση πρὸς τοὺς 'Αλβανοὺς τῆς Τζαμουριᾶς ὅτι πρόκειται νὰ ἐπανέλθουνε στοὺς κόλπους τῆς μητέρας πατρίδας, ν' ἀποβεῖ θετικὸς συντελεστὴς μιᾶς κίνησης μεγάλης μερίδας τῆς δημόσιας ἑλληνικῆς γνώμης, ἡ ὁποία νὰ ζητήσει ἀπ' τὴν 'Αθήνα, μὲ καλὸ τρόπο καὶ ν' ἀπαιτήσει, νὰ μελετηθοῦνε οἱ προϋποθέσεις μιᾶς ἀμοιβαίας κατανόησης καὶ εἰρηνικῆς συνεργασίας, πρῶτες βαθμίδες τῆς μελλοντικῆς ἕνωσης 'Ελλάδος κι' 'Ιταλίας.

Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ ἔστω ἔστω κι' ἂν ἀποτύχει δὲν πρόκειται νὰ ἔχει σὰ συνέπεια γιὰ μᾶς καμμιὰ ζημιὰ κι' οὔτε νὰ βάλει σὲ κίνδυνο καθόλου τὰ σχέδια τῆς ἐνδεχόμενης ἐπίθεσής μας ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα.

Ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο ἔχει τὴ γνώμη ὅτι τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν του θὰ μπορούσανε νὰ εἶναι ἀξιόλογα ἂν ὑποδεικνύουνταν στοὺς Γερμανοὺς νὰ μὴ δείχνουνε τόση ἐμπιστοσύνη στὴν 'Ελλάδα. Κατὰ τὴν ἀντίληψή του ἡ διείσδυση τῶν Γερμανῶν στὴ χώρα τούτη, δυνατὸν νὰ δημιουργήσει προσκόματα.

Γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐπιτρέψουμε στὸν φίλο μας νὰ δράσει ἀπερίσπαστα καὶ μὲ μεγαλύτερη ἐλευθερία, θὰ ἔπρεπε νὰ βροῦμε τρόπο νὰ δικαιολογήσουμε τὴν παρουσία του στὴν 'Ελλάδα. Γι' αὐτὸ θὰ ἤτανε καλὸ νὰ φροντίσουμε ν' ἀποσπασθεῖ σὲ κάποια ὑπηρεσία τῆς Β. Πρεσβείας στὴν 'Αθήνα, εἰδικὰ δὲ ν' ἀναλάβει τὸ χειρισμὸ τῆς παλιᾶς ὑπόθεσης τῆς ἀπαλλοτρίωσης τῶν ἀλβανικῶν περιουσιῶν ποὺ τόσο καλὰ κατέχει.

Ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο μαθαίνοντας ὅτι ἡ κυβέρνηση τῆς 'Αθήνας ζήτησε νὰ δώσει μιὰ λύση στὸ ζήτημα τοῦτο, θὰ πεισθεῖ ὅτι δὲν δημιουργεῖται δυσκολία γιὰ τὴν ἐγκατάστασή του στὴν 'Ελλάδα.

Σὲ περίπτωση ποὺ ἡ πρότασή μου ἤθελε κριθεῖ πραγματοποιήσιμη μπορεῖτε νὰ μὲ εἰδοποιήσετε μὲ τηλεγράφημα γιὰ νὰ στείλω στὴ Ρώμη τὸν Νεμπὶλ Ντῖνο, ἀφοῦ πρῶτα τὸν κατατοπίσω νὰ τὸν ἐφοδιάσω μὲ τὰ κατάλληλα ἔγγραφα ἀναγνώρισης καὶ ταξιδιοῦ.

Θεωρῶ σκόπιμο νὰ προσθέσω ὅτι ὅταν ὁ Ντῖνο φτάσει στὴν 'Ελλάδα θὰ μπορεῖ νὰ ἐνεργεῖ κατὰ διαταγὴ ἢ σὲ συνεργασία μὲ τὸν Β. Πρεσβευτὴ Γκράτσι διὰ μέσου τοῦ ὁποίου θὰ διαβιβάζει στὴν 'Εξοχότητά σας καὶ τὶς ἐκθέσεις του.

Τίρρανα, 28 τ' Αὐγούστου 1940.

34

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ Β. ΣΤΡΑΤΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΠΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΙΙ — ΤΜΗΜΑ Ι
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΩΤΕΡΟΝ ΔΙΟΙΚΗΤΗΝ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΑΣ

Α. 2020 τοῦ Τ. Μ.Μ. 9 στὶς 31 τ' Αὐγούστου 1940 XVIII.

Νὰ παραδοθεῖ διὰ χειρὸς ἀξιωματικοῦ μεταβαίνοντος ἀεροπορικῶς. (Στρατ. Ταχυδρ. 99).

Ἀναφορικὰ μὲ τὸ ἔγγραφό σας 023855 τῆς 28 τρέχ. καὶ τὴν ἐπελθοῦσα μετατροπὴ στὸν ἀρ. 2 τοῦ ἐγγράφου ἀρ. 1650 τοῦ Γεν. τούτου Ἐπιτελείου τῆς 23 τρέχ. σᾶς ἀνακοινώνω τ' ἀκόλουθα:

1) Ἡ κατάληψη τῶν θέσεων ἀπὸ τὸν στρατὸ κατὰ μῆκος τῆς ἑλληνικῆς μεθορίου πρέπει νὰ συντελεστεῖ τὸ ἀργότερο ὥς τὶς 20 Ὀκτωβρίου, ἀκόμα καλύτερα θὰ εἶναι δὲ ἂν ἔχει συντελεστεῖ τὴ πρώτη τούτου τοῦ μήνα.

2) Ἔχουν δοθεῖ κατάλληλες ὁδηγίες ἀπὸ τὸ Γεν. τοῦτο Ἐπιτελεῖο γιὰ τὴν μεταφορὰ ἐκεῖ τῶν γνωστῶν τριῶν μεραρχιῶν, οἱ ὁποῖες θ' ἀποβιβαστοῦνε τὸ πρῶτο δεκαήμερο τοῦ Ὀκτωβρίου.

3) Παρόμοια ἐνίσχυση δ ὲ ν ἐξυπονοεῖ ὅτι ἡ Ἐξοχότης σας πρέπει νὰ ἐξασφαλίσει χωρὶς ἄλλο γιὰ τὶς 20 τοῦ προσεχοῦς Ὀκτωβρίου ἐπιθετικὲς διαθέσεις, ἀλλὰ ἀποβλέπει στὸ νὰ δημιουργήσει τὶς προϋποθέσεις ποὺ θὰ σᾶς ἐπιτρέψουνε νὰ δράσετε ὅταν θὰ δοθοῦνε οἱ πρὸς τοῦτο διαταγές.

Κατ' ἀρχὴ Σᾶς ἐφοδιάζει μὲ τὶς ἐπεξηγηματικὲς ὁδηγίες τοῦ Γεν. τούτου Ἐπιτελείου. Γενικὰ ἐξαιτάζουνται ὅλες οἱ ἐνδεχόμενες περιπτώσεις, ὅπως:

α) ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα μὲ ἀντικειμενικὸ στόχο τὴν κατάληψη τῆς βόρειας Ἠπείρου καὶ προέλαση ἀνάμεσα στὴν ὀροσειρὰ τῆς Πίνδου, τὸν κόλπο τῆς Ἄρτας καὶ τὴ θάλασσα.. Παράλληλα νὰ ληφθοῦνε προληπτικὰ μέτρα ἀσφάλειας στὴ Γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο.

β) ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Γιουγκοσλαβία καὶ λήψη προληπτικῶν μέτρων στὴν ἑλληνικὴ μεθόριο.

γ) ἐπίθεση καὶ στὰ δυὸ μέτωπα.

Στὶς ὁδηγίες γιὰ τὴν ὑπόθεση: α) ἐπισυνάπτεται συμπλήρωμα ποὺ πραγματεύεται τὰ τῆς κατάληψης τῆς νήσου Κέρκυρας καὶ σὲ συνέχεια τοῦ νησιοῦ ποὺ δεσπόζει τοῦ Πατραϊκοῦ κόλπου.

Ἡ κατάληψη τῆς Κέρκυρας κλπ. θ' ἀνατεθεῖ σὲ μιὰ μεραρχία ποὺ ἔξω ἀπ' τὶς τρεῖς ποὺ θὰ σταλοῦνε ἐκεῖ θὰ ξεκινήσει ἀπ' τὴν Ἰταλία βέβαια πρὶν ν' ἀρχίσουνε οἱ ἐπιχειρήσεις στὴν Ἤπειρο, γιὰ τὸ πολύ, ταυτόχρονα μ' αὐτές.

4) Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ σᾶς σταλεῖ ἐπὶ πλέον φορητὴ πυροβολαρχία ἀπ' τὴν προβλεπομένη, γιατὶ γιὰ νὰ ἐνισχυθοῦνε οἱ δυὸ ἀπ' τὶς τρεῖς μεραρχίας ποὺ θὰ σταλοῦνε μὲ πρόσθετη πυροβολαρχία θὰ χρειαστεῖ ν' ἀφαιρεθεῖ αὐτὴ ἀπὸ ἄλλες οἱ ὁποῖες σὲ περίπτωση ἐπιχειρήσεων σὲ ἀνώμαλο ἔδαφος θὰ μειονεχτοῦνε.

5) Σχετικὰ μὲ τὶς παραπάνω ἐνισχύσεις Σᾶς παρακαλοῦμε ὅπως προβεῖτε βαθμιαῖα σὲ μετατροπὴ τῆς σύνθεσης τοῦ Στρατεύματός σας

γιὰ νὰ καταστεῖ δυνατὴ ἡ ἔνταξη σ' αὐτὸ στοιχείων ἑνὸς ἐπιλέκτου Σώματος.

Ἡ περίπτωση αὐτὴ ἀναφέρεται εἰδικὰ γιὰ τὴν μεραρχία 'Αλπίνων.

6) Σχετικὰ μὲ τὰ ὑπόλοιπα σημεῖα ποὺ περιέχουνται στὸ παραπάνω ἔγγραφο τῆς 'Εξοχότητάς Σας (κατάρτιση νέων τμημάτων στρατοῦ, ἀλβανικῶν ταγμάτων ἐφόδου κ.λ.π.) θὰ σᾶς δοθεῖ σχετικὴ ἀπάντηση μὲ ἄλλο ἔγγραφο τοῦ 'Υπουργικοῦ Συμβούλιου καὶ τοῦ Γεν. τούτου 'Επιτελείου.

Γνωρίσετε λήψη μὲ τηλεγράφημα.

Γιὰ τὸν Στρατάρχη τῆς 'Ιταλίας
'Αρχηγὸ τοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου Στρατοῦ
'Ο ὑπαρχηγὸς τοῦ Γεν. 'Επιτελείου Στρατοῦ
ΡΟΑΤΤΑ

35

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΟΥ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΟΥ ΡΑΙΧ, ΡΙΜΠΕΝΤΡΟΠ

Πρακτικό. Ρώμη, 19 τοῦ Σεπτέβρη 1940.

'Ο ὑπουργὸς φὸν Ρίμπεντροπ ἄρχισε τὸ λόγο του ἐπιμένοντας κυρίως στὴν παροῦσα φάση τοῦ πολέμου ἀνάμεσα στὴ Γερμανία καὶ τὴ Μεγάλη Βρεταννία. Εἶπε ὅτι οἱ ἐπιθέσεις ποὺ διενεργηθήκανε ἀπὸ τὶς ἐναέριες δυνάμεις προκαλέσανε ἐξαιρετικὰ σοβαρὲς ζημιές, ἰδιαίτερα στὰ σημεῖα ὅπου τὰ Γερμανικὰ βομβαρδιστικὰ κατορθώσανε νὰ φτάσουνε συνοδευόμενα κι' ἀπὸ σμήνη καταδιωχτικά. Ἡ Βρεταννικὴ ἀντίδραση ἀποδείχτηκε ἐξαιρετικὰ ἀσθενὴς τοῦτες τὶς τελευταῖες μέρες. Τὸ μεγαλύτερο ἐμπόδιο παρουσίασε ὁ καιρός, ὁ ὁποῖος ἕξη βδομάδες τώρα παραμένει σταθερὰ κακός. Γιὰ περαιτέρω ἐξέλιξη τῶν ἀεροπορικῶν ἐπιχειρήσεων καὶ μεταφορὰ τοῦ κατὰ ξηρὰ πολέμου στὸ Βρεταννικὸ ἔδαφος ἀπαιτοῦνται ὀχτὼ μὲ δέκα μέρες καλοκαιριά. Μόλις ἤθελε πραγματοποιηθεῖ ἡ ἀλλαγὴ τοῦ καιροῦ ἡ ἐπίθεση σ' εὐρεῖα κλίμακα — ὁλότελα ἕτοιμη σ' ὅτι ἀφορᾶ τὴν ἀεροπορία καὶ τὶς δυνάμεις ἀπόβασης — θὰ ἐξαπολυθεῖ.

Διερωτᾶται κανεὶς πώς, κάτω ἀπὸ τέτοιες συνθῆκες εἶναι δυνατὸ νὰ δικαιολογεῖται μιὰ τόσο αὐθάδης συμπεριφορὰ ὅσο δείχνει ἡ Βρεταννία τοῦτο τὸν τελευταῖο καιρό. Κατὰ τὴν ἀντίληψη τοῦ Φῦρερ ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ ὑπαγορεύεται ἀπὸ τὴν ἀπελπισία ποὺ τὴν κατέχει, γιὰ τὴν ἀνικανότητά της ν' ἀντιληφτεῖ τὴν πραγματικότητα, πολὺ λιγώτερο δὲ ἀπ' τὴν ἐλπίδα τῆς ἐνδεχομένης ἐπέμβασης ὑπὲρ τῆς Μεγάλης Βρεταννίας τῶν δύο: τοῦ Ρώσου καὶ τοῦ 'Αμερικάνου.

Γιὰ ν' ἀντισταθμίσει ἕνα τέτοιο ἐνδεχόμενο κι' εἰδικὰ γιὰ νὰ παραλύσει κάθε ἐνέργεια τῆς 'Αμερικῆς ὁ φὸν Ρίμπεντροπ κατάρτισε καὶ ὑποβάλλει στὴν ἔγκριση τοῦ Ντοῦτσε ἕνα σχέδιο τριμεροῦς συμμαχίας μὲ τὴν 'Ιαπωνία. Οἱ διαπραγματεύσεις γίνηκαν μὲ ἀπόλυτη μυστικότητα ἀπὸ εἰδικὸ ἀποσταλμένο τοῦ Ρίμπεντροπ κι' ὄχι ἐπίσημα μὲ διαπραγματεύσεις ἀναμεταξὺ σὲ διπλωματικὲς ἀντιπροσωπεῖες. Κατὰ τὴν ἀν-

τίληψη τῶν Γερμανῶν ἡ ἐπίτευξη παρόμοιας συμμαχίας θὰ συντελέσει στὴν ἐνίσχυση τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀπομόνωσης, σὲ βάρος τῶν ὀπαδῶν τῆς ἐπέμβασης τοῦ Ροῦσβελτ. Ἀκόμα καὶ παρουσιάζοντας τὸ γεγονὸς στὴ παγκόσμια δημόσια γνώμη ἐπιβάλλεται νὰ ὑπογραμμιστεῖ ὅτι ἡ σύμπηξη τῆς συμμαχίας ἀποβλέπει στὸν περιορισμὸ τοῦ πολέμου.

Μένει νὰ δοῦμε τί ἐπίδραση θὰ ἔχει τὸ γεγονὸς τοῦτο στὴ Ρωσία. **Ὑπάρχουνε ἐκεῖνοι ποὺ σκέφτουνται ὅτι ἡ πραγματοποίηση τῆς τριμεροῦς** συμμαχίας θὰ συντελέσει στὸ νὰ ρίξει τὰ Σοβιὲτ στὶς ἀγκάλες τῶν δημοκρατιῶν. Ὁ Ρίμπεντροπ δὲν τὸ πιστεύει καὶ γιὰ δυὸ λόγους. Πρῶτα γιατὶ τὰ Σοβιὲτ εἶναι ἀκόμα ἀδύνατα καὶ ξέρουνε ὅτι μεγάλη δύναμη Γερμανικοῦ στρατοῦ βρίσκεται συγκεντρωμένη στὰ σύνορά τους. Κατὰ δεύτερο λόγο γιατὶ ἡ Ρωσία εἶναι δύναμη ξηρᾶς, καμμιὰ δὲ βοήθεια δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ φτάσει ὥς αὐτὴ μὲ ἀπὸ κοινοῦ δράση τῶν στόλων Ἀμερικῆς κι' Ἀγγλίας, ἐνῶ μιὰ ἐχθρικὰ διακείμενη Ἰαπωνία θὰ παρουσιάζει τὸν κίνδυνο μιᾶς ἐνδεχόμενης ἐπίθεσης τοῦ γιαπωνέζικου στρατοῦ τῆς Μαντσουρίας.

Ἀναμφίβολα τὰ γεγονότα τοῦ τελευταίου αὐτοῦ καιροῦ συντελέσανε στὸ ν' ἀποβοῦνε λιγότερο ἐγκάρδιες οἱ σχέσεις μεταξὺ Ρωσίας καὶ Γερμανίας. Ἡ διαιτησία τῆς Βιέννης, ἡ δοθεῖσα πρὸς τὴν Ρουμανία ἐγγύηση, ἡ συγκρότηση τῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Δούναβη ἀποτελοῦνε συμπληρωματικὰ ἐπεισόδια ποὺ δὲν ἀρέσουνε στοὺς Ρώσους. Μ' αὐτὸ δὲν ἐξυπονοεῖται ὅτι ὁ Ἄξονας προτίθεται ἢ ὀφείλει ν' ἀκολουθήσει ἐχθρικὴ πολιτικὴ ἐνάντια στὴ Ρωσία. Εἶναι δυνατὸ νὰ συνεχιστεῖ ἡ φιλικὴ πολιτικὴ πλασιωμένη ὅμως σὲ καθορισμένα ξεκάθαρα ἀπὸ πρὶν ὅρια. Τὰ ὅρια εἶναι ἐκεῖνα ποὺ καθοριστήκανε στὴν Βιέννη. Ἡ κατάληψη τῆς Βεσσαραβίας εἶχε συντελεστεῖ καὶ ἔχει γίνει ἀποδεχτή, ὡστόσο μερικὲς διαδοχικὲς κινήσεις ποὺ ἀποβλέπουνε στὴν ἐπαύξηση τῆς ρωσικῆς ἐπιρροῆς στὴν Βουλγαρία, γιὰ στὴν Γιουγκοσλαβία γιὰ νὰ συντελέσουνε στὴν προσέγγιση τῶν Ρώσων πρὸς τὸν Βόσπορο θὰ πρέπει νὰ ἐκληφθοῦνε ἀπ' τὴ Γερμανία σὰν ἀρνητικοῦ χαρακτῆρα κι' ὁ Ρίμπεντροπ ἔχει τὴ γνώμη ὅτι κι' Ἰταλία πρέπει νὰ τὰ δεῖ μὲ τὸ ἴδιο μάτι.

Ὅσο ἀφορᾶ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Γιουγκοσλαβία, ὁ Ρίμπεντροπ ἔχει τὴ γνώμη ὅτι ἀποτελοῦνε σφαῖρες Ἰταλικῆς ἐπιρροῆς, τὰ ὁποῖα καὶ περιμένουνε ἀπ' τὴν Ἰταλία νὰ διαλέξει τὸν τρόπο ποὺ ταιριάζει γιὰ νὰ βροῦνε τὴ λύση τους.

Στὴν Γιουγκοσλαβία ἡ Γερμανία ἐπιφυλάσσει γιὰ τὸν ἑαυτό της τὸ δικαίωμα διακυβέρνησης τῆς ἐπαρχίας Μαριμπόρ. Ὁ Ρίμπεντροπ ἐπαναλαμβάνει αὐτὰ ποὺ εἶπε στὸ Βερολῖνο στὸν κόμητα Τσιάνο: στὸ σημεῖο ποὺ βρίσκουνται τὰ πράγματα ἐπιβάλλεται ὁ μεγαλύτερος ὄγκος τῶν δυνάμεων ποὺ ὑπάρχουν διαθέσιμες νὰ κατευθυνθοῦνε ἐνάντια στὴν Ἀγγλία, ἀλλὰ ἐπιβεβαιώνει ὅτι ἡ Γιουγκοσλαβία κι' ἡ Ἑλλάδα ἀποτελοῦνε ζῶνες ἰταλικῆς ἐπιρροῆς, στὶς ὁποῖες καὶ μπορεῖ νὰ ἐπιβάλλει τὶς λύσεις ποὺ προκρίνει, πάντα μὲ τὴν συμπαράσταση τῆς Γερμανίας.

Ὁ ὑπουργὸς φὸν Ρίμπεντροπ ἀναφέρθηκε κατόπι στὶς συζητήσεις ποὺ εἶχε μὲ τὸν Σερράνα Σούνιερ. Ἡ Ἰσπανία εἶναι ἕτοιμη νὰ μπεῖ στὸν πόλεμο καὶ γνωστοποίησε τὶς ἀπόψεις της στὴν Γερμανικὴ Κυβέρνηση. Εἶναι πρόθυμη δὲ νὰ προμηθεύσει πετρέλαιο, σῖτο πρῶτες ὕλες, ἐπίσης καὶ νὰ προβεῖ στὴν ἀποστολὴ εἰδικευμένων ὅπλων μὲ ἀντάλλαγμα τὴν ἐγγύηση ὅτι ἡ παράκτια λωρίδα ποὺ ξεκινᾶ ἀπ' τὸ Ὀρὰν καὶ φτάνει μέχρι τὸ Λευκὸ Ἀκρωτήριο θὰ περιέλθει, μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου, κάτω ἀπὸ σπανιόλικια κυριαρχία. Ὁ Φύρερ βλέπει μὲ πολὺ

εὐνοϊκὸ μάτι μιὰ τέτοια παραχώρηση ποὺ θὰ ἐξασφαλίσει τὴν εἴσοδο τῆς Ἱσπανίας στὸν πόλεμο, μὲ ἄμεσό της ἀποτέλεσμα τὴν κατάληψη τοῦ Γιβραλτάρ. Τὸ Γερμανικὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο καταρτίζει σχετικὲς μελέτες, τὶς ὁποῖες ὁ Ρίμπεντροπ δὲν θὰ παραλείψει νὰ καταστήσει γνωστὲς στὸν Ντοῦτσε κατὰ τὴν παραμονή του στὴ Ρώμη. Ἐὰν ὁ Ντοῦτσε συμφωνεῖ, ὁ Ρίμπεντροπ ὑπόσχεται νὰ προβεῖ στὴ σύνταξη Πρωτόκολλου μὲ τὸν Σερράνο Σούνιερ στὴν ἐπιστροφή του στὸ Βερολῖνο ὅπου καὶ θά καθορίσει τοὺς ὅρους εἰσδοχῆς τῆς Ἱσπανίας στὸν πόλεμο.

Τελειώνοντας τὸ λόγο του ὁ ὑπουργὸς φὸν Ρίμπεντροπ, δήλωσε ὅτι ὁ Φύρερ, ὁποιαδήποτε κι' ἄν εἶναι ἡ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων θεωρεῖ ὅτι ὁ πόλεμος ἔχει κερδηθεῖ.

Ὁ Ντοῦτσε δήλωσε ὅτι συμφωνεῖ ἀπόλυτα μὲ ὅσα διαβεβαιώνει πάνω στὸ θέμα αὐτὸ ὁ Φύρερ.

Ἡ θέση τῆς Ἀγγλίας εἶναι δύσκολη καὶ γίνεται ὁλοένα χειρότερη, ὅσο ἐντείνονται οἱ ἐπιχειρήσεις ἐνάντια στὸ Νησὶ καὶ πλησιάζει ἡ στιγμὴ τῆς ἀπόβασης. Οἱ Βρεταννοὶ κυβερνῆτες ἐξακολουθοῦνε νὰ μπλοφάρουνε, ἀλλὰ ὁ λαὸς ἔχει κουραστεῖ. Δὲν ζεῖ, δὲν ἐργάζεται, καὶ ἤδη μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ὁ πόλεμος τῶν νεύρων ἔχει κερδηθεῖ. Ἡ δυτικοανατολικὴ πλευρὰ τοῦ νησιοῦ εἶναι πειὰ ὁλότελα χαμένη γιὰ τὴν Ἀγγλικὴ ἀεροπορία. Καὶ μὴ ξεχνᾶμε ὅτι μιὰ καὶ χάθηκε τὸ Λονδῖνο ἔχει χαθεῖ κι' ὁλόκληρη ἡ Αὐτοκρατορία.

Προκειμένου γιὰ τὴν Ἀμερικὴ πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας ὅτι στὴν πράξη οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες βρίσκουνται στὸ πλευρὸ τῆς Ἀγγλίας. Δὲν πιστεύει ὅτι εἶναι δυνατὸ νὰ στείλουνε στρατὸ γιὰ νὰ πολεμήσει στὴν Εὐρώπη, ἀλλὰ τὸ γεγονὸς ὅτι τῆς πούλησε πενῆντα ἀντιτορπιλλικὰ καὶ ὅλη ἡ ἄλλη βοήθεια ποὺ παρέχει στὴν Ἀγγλία ἀποδείχνουνε ὅτι κατὰ βάθος ἡ Ἀμερικὴ εἶναι ἐναντίον μας. Ὁπωσδήποτε αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ σᾶς σκοτίζει πολύ. Ὅ,τι μπορέσανε νὰ κάνουνε οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες τὸ ἔχουνε ἤδη κάνει.

Ὁ Ντοῦτσε ἐκφράζει τὴν ἀπόλυτη συγκατάθεσή του προκειμένου γιὰ τὸ σχέδιο συμμαχίας μὲ τὴν Ἰαπωνία, ποὺ θὰ συντελέσει στὴν παράλυση τῶν κινήσεων τῆς Ἀμερικῆς. Πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπ' ὄψει μας ὅτι οἱ Ἀμερικανοὶ φοβοῦνται πολὺ τοὺς Γιαπωνέζους, παραπάνω δὲ τρέμουνε τὸν στόλο, γιατὶ ἂν ὁ Ἀμερικανικὸς στόλος εἶναι μεγάλος σὲ ἀριθμὸ δὲν παύει ν' ἀποτελεῖ ὡστόσο μιὰ ἐρασιτεχνικὴ ἀσχολία ὅπως συμβαίνει καὶ γιὰ τοὺς Ἄγγλους μὲ τὸ στρατό τους.

Ἀπομένει ἡ Ρωσία. Δὲν ἔχει σημασία τὸ τί λένε οἱ Ρῶσοι, τὸ σπουδαιότερο εἶναι νὰ ἐντοπίσουμε τί κάνουνε. Γιὰ τὴν ὥρα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι δὲν κάνουνε τίποτε. Τὸν τελευταῖο τοῦτο καιρὸ ἡ Ἰταλία προέβηκε σὲ μερικὰ διαβήματα ποὺ ἀποβλέπουνε στὴν προσέγγιση μὲ τὴν Ρωσία. Ἀλλὰ παράλληλα ἀποβλέπουνε ν' ἀποκλείσουνε κάθε ἐνδεχόμενο ἑλιγμὸ τῆς Ἀγγλίας νὰ πλησιάσει τὴν Μόσχα. Τελικὰ ἡ ἀντίδραση τῆς Ρωσίας στὴ συμμαχία θὰ εἶναι ἀρνητικὴ γιατὶ γιὰ τὴν ὥρα οἱ Ρῶσοι εἶναι ἀπασχολημένοι μὲ τὸ νὰ χάνουνε ὅσα ἔχουνε κερδίσει.

Ἀπομένουνε τὰ προβλήματα τῆς Γιουγκοσλαβίας καὶ τῆς Ἑλλάδας. Ἡ Ἰταλία διαθέτει μισὸ ἑκατομμύριο ἄντρες στὴν Γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο καὶ 200 χιλιάδες στὰ Ἑλληνικὰ σύνορα. Οἱ Ἕλληνες ἀντιπροσωπεύουνε γιὰ τὴν Ἰταλία ἐκεῖνο ποὺ ἀντιπροσωπεύανε οἱ Νορβηγοὶ γιὰ τὴν Γερμανία πρὶν τὶς ἐπιχειρήσεις τ' Ἀπρίλη. Εἶναι ὡστόσο γιὰ μᾶς ἀπαραίτητο νὰ προβοῦμε στὸ ξεκαθάρισμα τῆς Ἑλλάδας, γιατὶ ὅταν πιὰ οἱ κατὰ ξηρὰ δυνάμεις μας θὰ ἔχουνε προελάσει στὴν Αἴγυπτο,

ὁ 'Αγγλικὸς στόλος δὲν θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ παραμείνει πειὰ στὴν 'Αλεξάνδρεια καὶ θὰ ζητήσει καταφύγιο στὰ 'Ελληνικὰ λιμάνια, Γιὰ τοῦτο ὁ Ντοῦτσε συμφωνεῖ μὲ τὸν Ρίμπεντροπ ὅτι πρωταρχικὸς σκοπὸς παραμένει νὰ νικηθεῖ ἡ 'Αγγλία.

Συμφωνεῖ ἐπίσης ὅτι ἡ εἴσοδος τῆς 'Ισπανίας στὸ πόλεμο θ' ἀποβεῖ γεγονὸς μεγάλης σπουδαιότητας.

Τὸ χάσιμο τοῦ Γιβραλτὰρ θὰ εἶναι γιὰ τὴν 'Αγγλικὴ Αὐτοκρατορία ἕνα γερὸ χτύπημα, θὰ ἐξασφαλίσει δὲ σ' ἐμᾶς, τὴν 'Ιταλία, τὴν ἐλεύθερα δίοδο ἀπ' τὸ στενό, τὸ ὁποῖο μὲ μεγάλη δυσκολία καταφέρνουνε νὰ περάσουνε τώρα τὰ ὑποβρύχιά μας.

Ἕνα ἄλλο πλεονέχτημα θὰ μποροῦσε νὰ προκύψει μὲ τὴν ἀπόχτησει βάσεων στὶς Βαλεαρῖδες. Καὶ τελικὰ ἡ εἴσοδος τῆς 'Ισπανίας στὸν πόλεμο θὰ συντελέσει στὸ νὰ ἐκμηδενιστεῖ γιὰ πάντα ὁ κίνδυνος τοῦ Ντὲ Γκὼλ στὴ Βόρειο 'Αφρική, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν γνώμη τοῦ Ντοῦτσε ὅλο καὶ ξαπλώνεται σ' ἔχταση δὲν ἀποκλείουνται δὲ κι' ἐνδεχόμενες ἐπαφὲς μεταξὺ Πεταὶν καὶ Ντὲ Γκώλ. Οἱ Γάλλοι κάνουνε τὸ λάθος νὰ διατηροῦνε τὴν πεποίθηση ὅτι δὲν ἔχουνε νικηθεῖ.

'Ο Ρίμπεντροπ εἶπε ὅτι σύμφωνα μὲ τὶς προθέσεις τοῦ Φύρερ ἡ Γαλλία δὲν θὰ κληθεῖ ποτὲ πειὰ νὰ παίξει ἕνα σημαντικὸ ρόλο στὴν πολιτικὴ ζωὴ τῆς Εὐρώπης.

'Ο Ντοῦτσε εἶπε ὅτι μένει νὰ καθοριστεῖ ἡ κατάλληλη στιγμὴ γιὰ τὴν εἴσοδο τῆς 'Ισπανίας στὸν πόλεμο. Παρουσιάζουνται δυὸ περιπτώσεις: γιὰ ὁ πόλεμος θὰ λήξει πρὶν μπεῖ ὁ χειμῶνας γιὰ θὰ παραταθεῖ ἴσαμε καὶ τὸν ἄλλο χρόνο. 'Επειδὴ ἡ δεύτερη περίπτωση παρουσιάζει περισσότερες πιθανότητες ἐπικράτησης μένει νὰ γίνει ἐκλογὴ τῆς κατάλληλης στιγμῆς ποὺ συμφέρει νὰ παιχτεῖ τὸ χαρτὶ τῆς 'Ισπανίας.

'Ο Ρίμπεντροπ ἀπάντησε ὅτι ὁ Σερράνο Σούνιερ δὲν καθόρισε τὴν ἐποχὴ τῆς εἰσδοχῆς τῆς 'Ισπανίας στὸν πόλεμο. Οἱ στρατιωτικοὶ ἔχουνε τὴν ἀντίληψη ὅτι τοῦτο μπορεῖ νὰ γίνει σὲ διάστημα τεσσάρων βδομάδων. Ἔτσι ἡ κήρυξη πολέμου ἀπὸ μέρους τῆς 'Ισπανίας κι' ἀμέσως ξοπίσω ἡ ἀναγγελία τῆς συμμαχίας μὲ τὴν 'Ιαπωνία θὰ ἀποτελέσουνε ἕνα τρομαχτικὸ χτύπημα γιὰ τὴν 'Αγγλία, ἔστω καὶ μόνο ἀπὸ ψυχολογικὴ ἄποψη. 'Η κήρυξη τοῦ πολέμου τῆς 'Ισπανίας πρὸς τὴν 'Αγγλία θὰ πρέπει νὰ γίνει ταυτόχρονα μὲ τὸ ρίξιμο τῆς πρώτης κανονιᾶς.

'Ο Ντοῦτσε ἐζήτησε νὰ πληροφορηθεῖ πρὸς τὰ ποῦ κλείνει ἡ Πορτογαλία.

36

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. διὰ Ταχυδρομείου 135 — 'Αθήνα, 23 τοῦ Σεπτέμβρη 1940. (παρελήφθη ἡμέρα 29).

Ὅλοι οἱ κύκλοι ἀνήσυχοι περιμένουνε νὰ πληροφορηθοῦνε τὶς ἀποφάσεις τῆς συνάντησης τῆς Ρώμης. Κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει ὅτι μὲ τὴν εὐκαιρία μιᾶς τέτοιας συνάντησης δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ δεχθοῦνε θέματα

πού ἀφοροῦνε τὴν 'Ελλάδα καὶ τὶς σχέσεις της μὲ τὸν Ἄξονα καί ἰδιαίτερα μὲ τὴν 'Ιταυία.

Τὸ ὅτι ἡ ἀναγγελία τῆς ἀναβολῆς τῆς 'Ελληνο-Γερμανικῆς ἀθλητικῆς συνάντησης (σχετικὸ τηλεγράφημά μου ἀριθ. 383) ἔγινε τὴν στιγμὴ ἀκριβῶς ποὺ διεξάγουνταν ἡ συνάντηση τῆς Ρώμης δὲν ἀποδίδεται ἀπὸ κανένα σὲ ἁπλῆ σύμπτωση. Ὅπως καὶ νἄχει τὸ πρᾶγμα, ἡ ἀναβολὴ αὐτὴ κρίνεται ἀρκετὰ ἐπίκαιρη γιὰ νὰ διαλύσει κάποιες πεποιθήσεις ποὺ διατηροῦνε μέγα μέρος τῆς κοινῆς γνώμης ὅτι θὰ μποροῦσε νὰ βρεῖ στοὺς Γερμανοὺς ἕνα ὑποστηριχτὴ ποὺ νὰ χρησιμεύσει σὰν ἀντιστάθμισμα στὶς διεκδικήσεις μας. Ὅλα τοῦτα θὰ δώσουνε στὴν 'Ελλάδα νὰ ἀντιληφθεῖ ξεκάθαρα ὅτι ἀκόμα καὶ προκειμένου γιὰ ζητήματα ποὺ ἀφοροῦνε τὴ χώρα τούτη οἱ Δυνάμεις τοῦ Ἄξονα ἐνεργοῦνει μὲ κοινὴ συμφωνία, πρᾶγμα ποὺ θὰ πρέπει νὰ τὸ χωνέψει. Αὐτὸ συμβαίνει ὄχι μόνο στὸ πολιτικὸ ἐπίπεδο, ἀλλὰ καί στὸ οἰκονομικὸ καὶ τὸ ἐμπορικό.

Σχετικὰ μὲ ὅτι ἀφορᾶ τὶς 'Ιταλο-'Ελληνικὲς σχέσεις, στὸ στάδιο τῆς ὁμαδικῆς ὑστερίας ποὺ τὶς χαρακτηρίζει τὸ δεύτερο δεκαπενθήμερο τ' Αὐγούστου, δὲν ἔχει προστεθεῖ τίποτ' ἄλλο ποὺ νὰ εἶναι ξεκάθαρα ἐχτρικό, κατὰ τὴν ἰδέα μου δὲ τὸ αἴσθημα τοῦ φόβου ποὺ ἐπικρατοῦσε χωρὶς νὰ μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἐξέλιπε, ὅμως ἔχει σὲ ἀρκετὸ βαθμὸ μετριαστεῖ. Μεγάλη μερίδα τοῦ πληθυσμοῦ πιστεύει ἀκράδαντα ὅτι τὰ στρατιωτικὰ μέτρα ποὺ ληφθήκανε ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα δὲν φθάνουνε γιὰ νὰ χαλιναχωγήσουνε τὶς ἀπαιτήσεις τῆς 'Ιταλίας. Ἄλλοι πιστεύουνε ὅτι ἡ Γερμανία ἀνέλαβε νὰ μᾶς καταπραΰνει, ἐνῶ ἄλλοι κατέχουνται ἀπ' τὴν ἐπιθυμία νὰ δοῦμε τὴν 'Αγγλία νὰ ἐπέμβει στὸ πλευρὸ τῆς 'Ελλάδας.

Κουβέντες σὰν αὐτὲς τοῦ Πρεσβευτῆ τῆς Γιουγκοσλαβίας στὴν Ἄγκυρα, ποὺ εἶπε στὸν Ντὸν Πέππο, ὅτι «ἡ 'Αγγλία ἐρεθίζει τὴν 'Ελλάδα ἐνάντια στὴν 'Ιταλία» (σχετικὸ τηλεγράφημα τοῦ αὐτοῦ 'Υπουργείου ἀρ. 27606 στὶς 13 τρέχοντος διὰ ταχυδρόμου) δὲν μοῦ φαίνεται ν' ἀντιπροσωπεύουνε τὴν πραγματικότητα, κι' ἐξ ἄλλου δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι ἡ 'Ελλάδα διάκειται ἐχθρικὰ πρὸς τὴν 'Ιταλία, οὔτε ὅτι εἶναι ἀποφασισμένη ν' ἀντιτάξη ἄρνηση στὶς ἀπαιτήσεις μας, τὶς ὁποῖες στὸ κάτω-κάτω, ὅπως ὑπέδειξα ἤδη στὸ 'Υπουργεῖο, οὔτε ποτὲ ὥς τώρα διατυπώσαμε. Στὴν πραγματικότητα, πιὸ εὔλογο φαίνεται ὅτι ἡ λήψη στρατιωτικῶν μέτρων ἀπ' τὴν 'Ελλάδα ὑπαγορεύθηκε ἀπὸ τὴν 'Αγγλία σὰν ἕνα κατὰ ξηρὰ ἀντιστάθμισμα τῆς ἐνδεχόμενης βρεταννικῆς ὑποστήριξης κατὰ θάλασσα καὶ στὸν ἀέρα σὲ περίπτωση 'Ιταλικῆς ἐπίθεσης.

'Αποκλείω ὁλότελα ὅτι τοῦτα τὰ μέτρα ληφθήκανε μὲ προοπτικὴ ἀνάληψης πρωτοβουλίας δραστηριότητας ἐναντίον μας.

'Η Κυβέρνηση ἐπιδεικνύει ἀπόλυτη γαλήνη στὶς ἐκδηλώσεις της, ὅπως εἶναι δυνατὸ ν' ἀντιληφθεῖ κανεὶς ἀπὸ τὸν τόνο τῆς ἐν γένει ἀρθρογραφίας τοῦ τύπου, μὲ τὴν εὐκαιρία τῶν ἐγκαινίων τῆς Ἔκθεσης τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπὶ πλέον δὲ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ κ. Μαυρουδῆς, μόνιμος ὑφυπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν, ἔκρινε εὔλογο ν' ἀναχωρήσει, γιὰ πρώτη φορὰ ὕστερ' ἀπὸ δυὸ χρόνια, μὲ ἄδεια δέκα μερῶν καὶ ν' ἀπομακρυνθεῖ ἀπ' τὴν 'Αθήνα.

37

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΠΕΝΙΝΙ

Ὑπομν. ἐμπιστευτικὸν Χ.Α. Τίρανα 24 Σεπτεμβρίου 1940.

Ἐξακολουθῶ νὰ διατηρῶ ἀναμμένη τὴν λαμπάδα τῆς Τζαμουριᾶς. Σύμφωνα μὲ τὶς ἀνακοινώσεις τοῦ Βασ. Προξένου στὰ Ἰωάννινα οἱ καθημερινὲς ραδιοφωνικὲς ἐκπομπὲς ἀπ' τὸ Ἀργυρόκαστρο ἀκούγονται μὲ μεγάλο ἐνδιαφέρο σὲ ὅλη τὴν Ἤπειρο.

Ἡ δραστηριότητά μας ἀποβλέπει νὰ ἐκθειάζει τὰ μεγάλα προτερήματα ποὺ ἐπωφελήθηκε ἡ Ἀλβανία μὲ τὴν ἔνταξή της στοὺς κόλπους τῆς αὐτοκρατορικῆς Ρώμης καὶ νὰ ἐπιτρέψει στὸν Ἑλληνικὸ Λαὸ ν' ἀντιληφθεῖ ποιοὶ θὰ εἶναι οἱ καρποὶ μιᾶς στενῆς, ἐγκάρδιας καὶ διαρκοῦς ἰταλο - ἑλληνο - ἀλβανικῆς συνεργασίας.

Καμμιὰ ὁρμητικὴ ἐπίθεση δὲν κατευθύνεται ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ διεξάγεται ἐπίμονη πάλη ἐνάντια στὴν Ἀγγλία, ποὺ θέλει ὑποταχτικούς της πολλοὺς λαούς, ἄξιους πολὺ καλύτερης τύχης.

Βλέποντας τὰ εὐνοϊκὰ ἀποτελέσματα ποὺ ἀπέδωσε ἡ προπαγάνδα μας, θὰ ἐγκαταστήσουν στὸ Ἀργυρόκαστρον ἕνα ραδιοφωνικὸ σταθμὸ μεγαλύτερης ἔντασης ὥστε ν' ἀκούγονται οἱ ἐκπομπές μας ἴσαμε καὶ τὴν Ἀθήνα.

Αὔριο μεταβαίνει στὴν Ἑλλάδα ὁ γνωστὸς Ἀνώτερος Φασιστικὸς Σύμβουλος Νεμπὶλ Ντῖνο, στὸν ὁποῖο καὶ μεταβίβασα τὶς ὁδηγίες ποὺ ἔλαβα ἀπὸ μέρους τῆς ἐξοχότητός Σας.

Ἡ ψυχὴ τῶν Ἀλβανῶν εἶναι ποτισμένη ἀπὸ τὰ προστάγματά μας, Ἀναμένουν μὲ πίστη τὶς ἀποφάσεις τοῦ Ντοῦτσε.

Ὑπάρχουνε πολλοὶ ποὺ τοὺς ἀπασχολεῖ ἡ σκέψη ὅτι αἱ ἀπαιτήσεις τῆς ἐν γένει πολιτικῆς κατάστασης καὶ οἱ προσεχεῖς φθινοπωρινὲς βροχὲς εἶναι ἐνδεχόμενο νὰ καθυστερήσουνε κατὰ πολὺ τὴν ἐπιχείρησή μας ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν ἀντίληψή τους πρέπει νὰ γονατίσει πρὶν καταφέρει ἡ Ἀγγλία νὰ πάρει ἀναπνοὴ καὶ πρὶν ἡ Γερμανία δημιουργήσει στὰ Βαλκάνια καμμιὰ κατάσταση ἱκανὴ ν' ἀποβεῖ δυσμενὴς γιὰ μιὰ δική μας διείσδυση σὲ τοῦτο τὸν τομέα.

Σχετικὰ μὲ τὴν τελευταία τούτη ὑπόθεση, σᾶς πληροφορῶ ὅτι ἐξακολουθοῦνε νὰ ναταφθάνουνε εἰδήσεις ὅτι διενεργεῖται, ὁλοένα μεγαλύτερη Γερμανικὴ δραστηριότητα στὴν Ἑλλάδα. Ὁ ἴδιος ὁ Πρόξενος τῆς Γερμανίας στὰ Τίρρανα διατηρεῖ συχνὲς ἐπαφὲς μὲ τὸν Ἕλληνα συνάδελφό του καὶ μὲ πρόσωπα ποὺ εὐνοοῦνε τὴν ἐπέμβασή μας στὴν Ἑλλάδα.. Ὑπάρχουνε ἐκεῖνοι ποὺ ὑποστεύονται ὅτι οἱ Γερμανοὶ ἀποβλέπουμε στὸ ν' ἀργοπορήσουνε τὶς ἐπιχειρήσεις μας καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίσουνε νὰ καταχτήσουμε θέσεις στὶς ὁποῖες σκοπεύουνε νὰ ἐγκατασταθοῦνε πρῶτοι, μόλις συντελεστεῖ ἡ κατάρρευση τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ στρατιωτικές μας προετοιμασίες προχωροῦνε μὲ γοργὸ ρυθμό. Ἡ παρουσία μερικῶν ἐχθρικῶν ὑποβρυχίων στὴν Ἀδριατικὴ καθυστέρησε κατά τι τὴ μεταφορὰ στρατοῦ καὶ πολεμικοῦ ὑλικοῦ. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ στρατοῦ, ποὺ προορίζεται γιὰ τὴν ἐνίσχυση τῆς Ἀλβανίας βρίσκεται ἤδη ἐκεῖ, δὲν μένουν γιὰ νὰ συμπληρωθεῖ παρὰ ἡ τρίτη Μεραρχία καὶ μερικὰ ἄλλα στελέχη.

Ἡ ἐπιστράτευση τῆς Ἀλβανικῆς «Φασιστικῆς μιλίτσιας» περιορίστηκε, γιὰ λόγους οἰκονομίας σὲ μιὰ μόνα Λεγεῶνα.

Παρ' ὅλη τὴν προθυμία γιὰ κατάταξη περιορίσαμε ὥς καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐθελοντῶν, ἀπὸ 6.000 ποὺ εἶχε προβλεφτεῖ σὲ 3.000, γιὰ νὰ μὴ δημιουργήσουμε ὄγκο ἀπὸ ἥρωες τῆς δεκάρας, οὔτε καὶ νὰ ἐπωμιστοῦμε τὴ συντήρηση μεγάλου ἀριθμοῦ ἀτάκτων, οἱ ὁποῖοι θ' ἀποβοῦνε ἀνώφελοι, ὅταν θὰ καταφθάσουνε ἀναγκαστικὰ ἀργότερα τὰ πολυάριθμα στόματα τοῦ ταχτικοῦ στρατοῦ.

Ἡ Α. Ἐξοχότητα Βισκόντι Πράσκα βεβαιώνει ὅτι, ἂν ὅλα βαδίσουνε κανονικά, θὰ εἶναι ἕτοιμος γιὰ δράση στὶς 10 Ὀκτωβρίου.

Τὸ Κόμμα προέβη ἤδη στὴν ἑτοιμασία τῶν αὐτοκινητάμαξων βοηθείας καὶ προπαγάνδας γιὰ τὶς ὁποῖες ἔχει διατεθεῖ ποσὸ 500.000 λιρέττες.

Ὅπως σᾶς πληροφόρησα καὶ σὲ προηγούμενο γράμμα μου καταβάλλω προσπάθειες νὰ ἐξουδετερώσω τὶς ἐνέργειες ἀτόμων ποὺ προβαίνουνε σὲ κατασκοπεία ἐναντίον μας.

Οἱ ἐπιχειρήσεις διεξάγονται μὲ κάθε προφύλαξη, σὲ συνεργασία μὲ τὴν Ἀνώτατη Ἀρχηγεία τοῦ Στρατεύματος. Ἡ συνεργασία αὐτὴ κρίθηκε ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἀπόλυτη μυστικότητα, ὅπως ἁρμόζει σὲ κινήσεις στρατευμάτων ποὺ προβαίνουν σὲ κατάληψη θέσεων.

38

Τίρρανα, 30 τοῦ Σεπτεμβρίου 1940.

Ἀγαπητὲ **Σοντοῦ.**

Καταφεύγω στὴν πιστὴ καὶ παληὰ φιλία σου.

Κατὰ τὴν τελευταία ἐπίσκεψή μου στὴ Ρώμη εἶχες τὴν εὐκαιρία νὰ μοῦ μιλήσεις γιὰ μερικοὺς στρατηγοὺς ποὺ θὰ ἤθελες νὰ στείλεις στὴν Ἀλβανία σὲ περίπτωση ποὺ θὰ ξαπολύουνταν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα, ἱκανοὺς ν' ἀναλάβουνε τὴν διοίκησιν Σωμάτων Στρατοῦ καὶ Ταξιαρχῶν.

Ἂν καὶ ἀπὸ ἄποψη ἐπιχειρήσεων, ἡ παρουσία τους, κάτω ἀπ' τὶς σημερινὲς περιστάσεις, δὲν κρίνεται ἀπαραίτητη, γιατὶ θ' ἀποτελέσει μᾶλλον τροχοπέδη παρὰ συμπαράστασιν, ὥστόσο ἂς ἔλθουνε ὅσους κρίνει εὔκολο νὰ στείλη ἡ Ἀνώτατη Ἀρχή. Θὰ τοὺς δεχτοῦμε μ' ἀνοιχτὲς ἀγκαλιὲς καὶ θὰ προσέλθουμε σ' ἐγκάρδια συνεργασία μαζί τους. Θὰ τοὺς ἐξασφαλίσουμε τὸ μερίδιό τους τῆς δόξας, θὰ τοὺς παραχωρήσουμε δὲ ἀπόλυτη ἐλευθερία ἡγεσίας καὶ δράσης.

Κυρίως ἂν πρόκειται γιὰ τὸν στρατηγὸ Γκαμπάρα, τοῦ ὁποίου ἐκτιμῶ τὴν διοικητικὴ ἱκανότητα καὶ τὴν ἐμπειρία του στὴν πολεμικὴ τεχνική.

Ὕστερα ἀπὸ τοῦτα μὲ κατέχει ἡ βάσιμη πεποίθηση ὅτι οἱ συμμετοχὴ αὐτὴ τῶν ἄλλων διοικητῶν στὶς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἠπείρου ἀποβλέπει στὸ νὰ περιορίσει τὴ δική μου δικαιοδοσία, γιατὶ μὲ τὸ νὰ ἐμπιστεύουνται σὲ ἄλλους ὁλόκληρο τὸν Ἠπειρωτικὸ τομέα, παρ' ὅλο ποὺ ἐξακολουθῶ νὰ μένω στὴν πραγματικότητα διοικητὴς σὰν κι' αὐτούς, μὲ περιορίζουνε στὸ ρόλο τοῦ ὑπεύθυνου παρατηρητὴ **τῶν γεγονότων.**

'Από τεχνικὴν ἄποψη τῆς ἐξάσκησης τῆς διοίκησης ἡ λύση αὐτὴ κρίνεται παράλογη δεδομένου ὅτι ἡ ὀργανωτικὴ ὁδικὴ καὶ τοπογραφικὴ κατάσταση τῆς 'Αλβανίας ἀπαιτεῖ συγκεντρωτικὴ διοίκηση στρατοῦ καὶ μέσων μεταφορᾶς γιὰ ν' ἀντιμετωπιστοῦνε πολλαπλὲς συνθῆκες δράσης, χωρὶς τὴν ἐνδεχόμενη συμπαράσταση τῆς 'Ιταλίας, καὶ νὰ υἱοθετηθοῦνε ἑλιγμοὶ τακτικῆς ποὺ ἀπαιτοῦνε ἐλαστικότητα κινήσεων καὶ ὄχι ἀποκρυσταλλωμένους «ἐκ τῶν προτέρων» σχηματισμούς. Γι' αὐτὸ ἡ ἐνδεχόμενη προσάρτηση τοῦ 26ου Σώματος Στρατοῦ στὶς δυνάμεις τῆς 'Ηπείρου εἶναι δυνατὸ νὰ προκαλέσει περιπλοκὲς σὲ ζητήματα πειθαρχίας, ὀργανώσεως καὶ ταχτικῆς ποὺ νὰ ἔχουνε θλιβερὲς συνέπειες.

'Εφ' ὅσο ἐγὼ ἔχω τὴν εὐθύνη τῆς διοίκησης, πρέπει, ὅπως εἶναι λογικὸ κι' ἁρμόζει νὰ ἔχω τὴν εὐχέρεια νὰ καθορίζω τὰ ἡγετικὰ στελέχη καὶ νὰ καταστρώνω τοὺς συνδυασμοὺς ταχτικῆς ποὺ κρίνω καλύτερους, στὰ πλαίσια βέβαια τῶν ἀναγκῶν τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ ἀνάλογα μὲ τὴν ἑκάστοτε παρουσιαζόμενες φάσεις.

Σὲ σένα μιλῶ μὲ κάθε εἰλικρίνεια. 'Η διανομὴ ἁρμοδιοτήτων τέτοια ποὺ μοῦ ἐπιβάλλεται, σὰ μιὰ ἀνήκουστη «Ταχτικὴ πορεμβολῆς», δὲν μοῦ ἐπιτρέπει νὰ ὁλοκληρώσω σχετικὴ μου ἀντίληψη πάνω σὲ ζητήματα ταχτικῆς, ἀλλὰ μᾶλλον ν' ἀποδυθῶ σὲ ἀγῶνα προσωπικοῦ ἀνταγωνισμοῦ, πρᾶγμα, πού, ὅπως ἀντιλαμβάνεται ὁ κάθε τίμιος ἄνθρωδιοίκησης, ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀποβεῖ ἐπιζήμιος γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ἐπιχείρησης.

Εἶμαι ἕνας καλὸς στρατιώτης καὶ σὰν τέτοιος πολλὲς φορὲς ξέρω νὰ «παραμερίζω» γι' ἀγάπη τῆς Πατρίδας καὶ ἀπὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος.

Στὴν περίπτωση αὐτὴ δὲν πρόκειται μόνο γιὰ τὸ προσωπικό μου γόητρο, τὸ ὁποῖο πάντα ἐθυσίασα στὸ βωμὸ τῆς ὑπηρεσίας, ἀλλὰ ἐπισημαίνεται ὁ κίνδυνος δημιουργίας μιᾶς πρωταρχικῆς ἀμφιβολίας, σὲ ζήτημα διοίκησης, ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ ν' ἀποβεῖ ἐπιζήμιο γιὰ τὴν ἐξέλιξη τῆς ὅλης ὑπόθεσης. Καὶ πάνω σὲ τοῦτο τὸ θέμα μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ σιωπήσω.

'Αγαπητὲ Σοντοῦ, στὰ ἐμπιστεύουμαι αὐτὰ γιατὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀρχηγείας δὲν ἔχει καθόλου καθοριστεῖ σωστὰ ἀπ' τὴν ἀρχὴ καὶ δὲν θὰ ἤτανε καλὸ νὰ δοῦμε νὰ ἐπαναλαμβάνουνται καὶ στὴν προκειμένη περίπτωση κάτι ἐπεισόδια σὰν τὰ παληὰ ἐκεῖνα τὰ σχετικὰ μὲ ἀντίθετες γνῶμες τῶν ἡγετικῶν στελεχῶν ποὺ δὲν ἀποβλέπανε παρὰ νὰ ἐξυπηρετήσουνε ἀπαράδεκτους ἀτομικοὺς ἐγωϊσμούς.

Μοῦ φαίνεται ὅτι ὑπῆρξα σαφὴς καί κατηγορηματικός.

Ἔχω πεποίθηση στὸ κῦρος τῆς προσωπικότητάς σου, στὴν ἀνεπίληπτη τιμιότητά σου καὶ στὴν παλιά μας φιλία.

Βισκόντι Πράσκα

39

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 'Επεῖγον 421 — 'Αθήνα, 'Οκτωβρίου 1940 ὥρα 14,45'.
(παρελήφθη ὥραν 14,30),

Στὸ περιβάλλον τοῦ ὑπουργείου τούτου τῶν ἐξωτερικῶν βεβαιώνε-

ται σήμερα τὸ πρωΐ ὅτι καταφθάσανε εἰδήσεις ἀπ' τὴ Ρώμη οἱ ὁποῖες κατὰ πᾶσα πιθανότητα περιλαμβάνουμε Ἰταλικὲς ἀπαιτήσεις πρὸς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ διάδοση αὐτὴ ποὺ κυκλοφόρησε εὐρύτατα στὴν πόλη μαζὶ μὲ τὴν εἴδηση ποὺ ἐγνώστηκε τῆς ἄφιξης ἱκανοῦ ἀριθμοῦ ἐνισχύσεων μᾶς προκάλεσε μεγάλη νευρικότητα. Ἡ Α.Μ. ὁ Βασιληᾶς τοῦ ὁποίου ἡ ἀναχώρηση γιὰ τὴν Θεσσαλονήκη ἀναγγέλθηκε ἐπισήμως, ἀνέβαλε ὡστόσο τὸ ταξίδι του καὶ παρέμεινε στὴν Ἀθήνα.

41

Ο ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ

Τ. 422 - 424 Ἀθήνα, 3 Ὀκτωβρίου 1940, ὥρα 23,45.
(παρελήφθη ἡμέρα 4 ὥρα 5,15'),

422. — Ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις τῆς Πρεσβείας τούτης καὶ τῶν Βασ. Προξενείων πληροφορήθηκε τὸ ἁρμόδιο Ὑπουργεῖο τὰ στρατιωτικὰ μέτρα ποὺ υἱοθέτησε ἡ Ἑλλάδα στὰ σύνορα τῆς Ἠπείρου, Μακεδονίας καὶ Θράκης. Ὡστόσο σᾶς γνωστοποιῶ εἰδήσεις ποὺ ἂν καὶ φαίνονται ἐξογκωμένες πιστοποιοῦνε ὅτι ἡ Ἑλλάδα διατηρεῖ στὰ ὅπλα στρατὸ ἀπὸ 250 χιλιάδες ἄντρες, ποὺ ἤδη ἔχουνε καταλάβει τὶς θέσεις τους στὴ μεθόριο. Οἱ μαρτυρίες συμφωνοῦνε στὸ ὅτι ἡ ἐπιστράτευση καὶ συγκέντρωση ἔγινε μὲ πολὺ λιγότερη ἀταξία παρὰ σὲ προηγούμενα χρόνια.

Ἀπὸ τὴ συγκέντρωση ταύτη τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων πού, προκειμένου γιὰ τὴν Ἑλλάδα πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἀξιοσημείωτη, καὶ ἀπὸ τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ψυχοσύνθεσης τοῦ κοινοῦ πρέπει νὰ συμπεράνουμε ὅτι ἡ Κυβέρνηση Μεταξᾶ θ' ἀποπειραθεῖ ν' ἀπωθήσει κάθε ἐνδεχόμενη εἰσβολὴ καὶ ὅτι δὲν θὰ εἶναι δυνατό, χωρὶς τὴν χρήση τῆς βίας, νὰ πετύχουμε καμμιὰ ἐδαφικὴ παραχώρηση, οὔτε μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε σὲ μιὰ συγκατάθεσή της γιὰ τὴν κατάληψη περιοχῶν, γιὰ σημείων στρατηγικῶν, οὔτε καὶ νὰ ἐλπίζουμε κὰν σὲ προσχώρηση τῆς Ἑλλάδας πρὸς τὸν Ἄξονα.

423. Μιὰ καὶ πῆρε τὴν ἀπόφαση, ὕστερα ἀπὸ σύντομη περίοδο δισταγμοῦ νὰ υἱοθετήσει πολιτικὴ ἐφαρμογῆς στρατιωτικῶν μέτρων, πρᾶγμα ποὺ ἀποτέλεσε ἀντίβαρο στὴν ἀνανέωση τῶν δηλώσεων συμπαράστασης τῆς Ἀγγλίας καί ἴσως τῆς Τουρκίας σὲ περίπτωση ἐπίθεσής μας μόνοι γιὰ καὶ μὲ σύμπραξη τῆς Βουλγαρίας, ἡ Κυβέρνηση Μεταξᾶ ἀπὸ μόνη της βρίσκεται σ' ἀδυναμία νὰ κάνει ὄπισθεν, χωρὶς νὰ δυσαρεστήσει ὄχι μόνο τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Τούρκους, ἀλλὰ κι' αὐτὴ ἀκόμη τὴ δημόσια γνώμη τοῦ τόπου, ὅπου ἐπικρατεῖ ἄνεμος ἄκρατου ἐθνικισμοῦ, τέτοιο ποὺ ποτὲ ἴσαμε τώρα δὲν ἔχουμε δεῖ καὶ ποὺ ἀντὶ νὰ τὸν χαλιναγωγήσει ἡ Κυβέρνηση τὸν ἐνθαρρύνει καὶ τὸν ἀφήνει ἐλεύθερο νὰ ὑφίσταται καὶ νὰ εὐδοκιμεῖ, ὑποδαυλίζοντας τὴ δοξασία ὅτι ὁ τορπιλλισμὸς τῆς Ἕλλης εἶναι ἔργο μας καὶ ἀφήνοντας ἐλεύθερο τὸ Τύπο, ἐδῶ καὶ δυὸ μῆνες, νὰ μιλᾶ καὶ νὰ διενεργεῖ ἐράνους γιὰ τὴν ναυπήγηση νέας Ἕλλης διατηρώντας ἔτσι τὸ μῖσος ἄσβηστο.

424. Ποτὲ ἡ Κυβέρνηση τοῦ Προέδρου Μεταξᾶ δὲν εἶχε στοὺς κόλπους της τέτοια ὁμοφωνία ὅση διαπιστώθηκε, ὕστερα ἀπὸ μιὰ μικρὴ περίοδο, ἐπαναλαμβάνω μικρὴ περίοδο, ἀμφιβολίας πάνω στὸ θέμα τῆς ὑπεράσπισης μέχρις ἐσχάτων τοῦ πάτριου ἐδάφους καὶ διατήρησης τῆς οὐδετερότητας. Ἤδη ἀπ' τὴν ἀρχὴ ποὺ διατυπώθηκε ἡ ἔνταση τῶν σχέσεων οἱ ἀγγλικοὶ κύκλοι τῆς Ἀθήνας διατείνουνταν ὅτι ἡ ρήξη, ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ Ἰταλία ἤτανε ἀναπόφευχτη, περιμένανε δὲ ἀνυπόμονα πότε θὰ ξεσπάσει γιὰ νὰ μπορέσει ἐπὶ τέλους ἡ Ἀγγλία νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος σὰν βάση γιὰ τὶς ἐξορμήσεις της ἐνάντια στὴν Ἰταλία.

Δυσκολότερο εἶναι ν' ἀποφανθεῖ κανεὶς ἂν καὶ ὣς ποιό σημεῖο οἱ Τοῦρκοι εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ὑποστηρίξουνε τὴν Ἑλλάδα σὲ περίπτωση ἔνοπλης σύρραξης μὲ τὴν Ἰταλία.

Τέτοια ποὺ παρουσιάζεται σήμερα ἡ κατάσταση, παρ' ὅλο ποὺ δὲν ἀποκλείει τὸ ἐνδεχόμενο τῆς δημιουργίας νέων ἐξελίξεων ἱκανῶν νὰ καταλήξουνε σὲ ἀναστροφή της, δημιουργεῖ τὴν ἐντύπωση, ὅτι μεταξύ, τοῦ φόβου ποὺ προξενεῖ ἡ Ἰταλία κι' ἐκείνου ποὺ προξενεῖ ἡ Ἀγγλία, ὁ φόβος τῆς Ἰταλίας ἀσφαλῶς θ' ἀποδειχτεῖ πιὸ δυνατός.

41

ΠΡΑΚΤΙΚΟ ΤΗΣ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗΣ ΠΟΥ ΕΛΑΒΕ ΧΩΡΑ ΣΤΟ ΣΠΟΥΔΑΣΤΗΡΙΟ ΤΟΥ ΝΤΟΥΤΣΕ ΣΤΟ ΠΑΛΑΤΣΟ ΒΕΝΕΤΣΙΑ ΣΤΙΣ 15 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 1940, ὥρα 11

(στενογραφημένα πρακτικὰ)

Παρόντες:

Ὁ Ντοῦτσε.

Οἱ Ἐξοχότητες Τσιάνο, Μπαντόλιο, Σοντοῦ, Γιακομόνι, Ροάττα, Βισκόντι Πράσκα.

Γραμματέας: Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Τρομπέττι.

Ντοῦτσε: Σκοπὸς τῆς παρούσης συγκέντρωσης εἶναι νὰ καταρτίσουμε τὶς λεπτομέρειες — σὲ γενικὲς γραμμὲς — τῆς ἐπιχείρησης ποὺ ἀποφάσισα ν' ἀναλάβω ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα.

Κατ' ἀρχὴν ἡ ἐπιχείρηση αὐτὴ πρέπει νὰ ἐπιδιώξει τὴν ἐπίτευξη στόχων τόσο κατὰ θάλασσα, ὅσο καὶ κατὰ ξηρά. Ἡ ἐπίτευξη τῶν ἀντικειμενικῶν μας στόχων θ' ἀποβλέπει στὸ νὰ ἐξουσιάσουμε ὅλη τὴ μεσημβρινὴ ἀλβανικὴ παράλια περιοχή, μὲ συνέπεια νὰ ἐπιτύχουμε τὴν κατάληψη τῶν Ἰονίων νήσων Ζακύνθου, Κεφαλληνίας, Κέρκυρας, καθὼς ἐπίσης καὶ τῆς Θεσσαλονίκης. Ὅταν θὰ πετύχουμε τούτους τοὺς στόχους θὰ καλυτερεύσουμε κατὰ πολὺ τὴ θέση μας στὴ Μεσόγειο, σὲ παραβολὴ μὲ τὴν Ἀγγλία.

Σὲ συνέχεια, γιὰ ταυτόχρονα μ' αὐτή μας τὴ δραστηριότητα, θὰ ἐπιτύχουμε τὴν ὁλοκληρωτικὴ κατοχὴ τῆς Ἑλλάδας, γιὰ νὰ τὴν θέσουμε ἐκτὸς μάχης γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουμε γιὰ κάθε ἐνδεχόμενο τὴν παραμονή της κάτω ἀπ' τὴν πολιτικο - οἰκονομικὴ ἐπιρροή μας.

Μιὰ καὶ καθορίστηκε τοῦτο τὸ ζήτημα, ὥρισα καὶ τὴν ἡμερομη-

νία τῆς ἔναρξής της, ἡ ὁποία δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ καθυστερήσει οὔτε γιὰ μιὰ ὥρα: εἶναι στὶς 26 τούτου τοῦ μήνα.

Μῆνες καὶ μῆνες ὡρίμαζε μέσα στὸ μυαλό μου τούτη ἡ ἐπιχείρηση πολὺ πρὶν νὰ βγοῦμε στὸν πόλεμο, ἀκόμα καὶ πρὶν τὴν ἔναρξη ἐντελῶς τῆς σύρραξης.

Μιὰ καὶ καθοριστήκανε τὰ κύρια σημεῖα πρέπει νὰ ἐξετάσουμε ποιά θὰ εἶναι ἡ ἐξέλιξη τῆς ἐπιχείρησης καὶ γι' αὐτὸ ἔστειλα νὰ καλέσω τὸν Γενικὸ Τοποτηρητὴ καὶ τὸν Διοικητὴ τοῦ Στρατοῦ στὴν 'Αλβανία, ποὺ ἀποτελοῦνε τὰ πολιτικο - στρατιωτικὰ στελέχη γιὰ νὰ μπορέσουμε νὰ προβοῦμε στὴ λήψη τῶν κατάλληλων μέτρων γιὰ τὴν ἐπίτευξη, τὴν κατάλληλη στιγμή, τῶν ἀντικειμενικῶν μας στόχων.

Προσθέτω ὅτι δὲν βλέπω περιπλοκὲς κατὰ τὸν βορρᾶ. 'Η Γιουγκοσλαβία ἔχει κάθε συμφέρο νὰ κάτσει ἥσυχη, ὅπως φαίνεται κι' ἀπὸ τὶς δημόσιες δηλώσεις τῶν ἐπίσημων ὀργάνων τῆς χώρας, τὰ ὁποῖα καὶ ἀποκλείουνε κάθε ἐνδεχόμενο περιπλοκῆς, ἐχτὸς πιὰ ἂν προκύψει ζήτημα προάσπισης τοῦ πάτριου ἐδάφους.

Περιπλοκὲς ἀπ' τὴ μεριὰ τῆς Τουρκίας τὶς ἀποκλείω, τώρα μάλιστα ποὺ ἡ Γερμανία θρονιάστηκε στὴ Ρουμανία κι' ἡ Βουλγαρία ἔχει δυναμώσει πολύ. 'Η τελευταία αὐτὴ μπορεῖ ν' ἀποτελέσει ἕνα πιόνι τοῦ δικοῦ μας παιγνιδιοῦ ποὺ θὰ προσπαθήσω νὰ τὸ χρησομοποιήσω κατάλληλα δίνοντάς της ἐλπίδες γιὰ μιὰ μελλοντικὴ πραγματοποίηση τῶν προσδοκιῶν της, τὶς σχετικὲς μὲ τὴ Μακεδονία καὶ τὴν ἀπόκτηση ἐξόδου στὴ θάλασσα.

Μιὰ καὶ καθοριστήκανε οἱ ἀντικειμενικοὶ στόχοι κι' ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐπιχείρησης, τώρα πρέπει νὰ τὴν ἐξετάσουμε ἀπὸ κάθε ἄποψη ὥστε νὰ καθορίσουμε τὰ μέτρα ποὺ πρέπει νὰ λάβουμε καὶ τὴν ταχτικὴ ποὺ θ' ἀκολουθήσουμε.

(Προσκαλεῖ τὸν Γεν. Τοποτηρητὴ στὴν 'Αλβανία νὰ ἐκθέσει τὴν ἄποψή του σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα).

Γιακομόνι: Στὴν 'Αλβανία ἡ ἔναρξη τῆς ἐπιχείρησης τούτης ἀναμένεται μὲ μεγάλη ἀγωνία. 'Η χώρα κατέχεται ἀπὸ ἀνυπομονησία κι' ἐνθουσιασμό. Μπορῶ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι ὁ ἐνθουσιασμὸς εἶναι τόσο μεγάλος ὥστε αὐτὸν τὸν τελευταῖο καιρὸ νὰ ἐπικρατήσει ἕνα αἴσθημα ἀπογοήτευσης ἐξ αἰτίας αὐτῆς τῆς ἀργοπορίας.

'Αντιμετωπίσαμε μὲ τὴ προσήκουσα σοβαρότητα τὸ ζτημα τοῦ ἐπισιτισμοῦ τῆς χώρας. 'Υπάρχει ὁ κίνδυνος «λιμάνι τοῦ Δυρραχίου» μὲ τὴν ἔννοια ὲτι ἂν ὑποστεῖ βομβαρδισμὸ θὰ δυσκολευτοῦμε σὲ ζητήματα ἀνεφοδιασμοῦ. Τὸ ὁδικὸ πρόβλημα ἐπετέλεσε ἀρκετὲς προόδους σὲ σημεῖο ποὺ νὰ τὸ θεωρῶ σχεδὸν λυμένο.

Πῶς βλέπουνε οἱ 'Αλβανοὶ τὴν κατάσταση στὴν 'Ελλάδα;

Ντοῦτσε: Τὸ σημεῖο τοῦτο πρέπει νὰ τὸ πληροφορηθοῦμε.

Γιακομόνι: Εἶναι πολὺ δύσκολο νὰ τὸ καθορίσουμε. Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἡ δημόσια γνώμη δὲν στέργει νὰ ἐκφραστεῖ.

Δημοσιεύσαμε τὴν εἴδηση ὅτι δολοφονήθηκε, κατακρεουργηθεῖσα ἡ ἀνεψιὰ τοῦ γνωστοῦ ἀλβανοῦ πατριώτη, ἀλλὰ ἡ ἀπάντηση ἦτανε μιὰ κατηγορηματικὴ διάψευση. 'Απὸ τὶς ἐκθέσεις τῶν πληροφοριοδοτῶν διαπιστώνουμε ὅτι ἐνῶ ἐδῶ καὶ μερικοὺς μῆνες οἱ Ἕλληνες δὲν δείχνανε καμμιὰ διάθεση νὰ προτάξουνε ἄμυνα, τώρα εἶναι ἀποφασισμένοι ν' ἀντισταθοῦνε. 'Ο μυστικὸς ραδιοσταθμὸς ποὺ ἐγκαταστήσαμε στὸ 'Αργυρόκαστρο, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου διεξάγουμε μιὰ ἐπίμονη προπαγάνδα, ἔχει τοὺς ταχτικοὺς ἀκροατές του καὶ ἀποφέρει σημαντικὰ

ἀποτελέσματα. Ἔχω τὴν ἀντίληψη ὅτι ἡ ἑλληνικὴ ἀντίσταση θὰ ἐπιρρεαστεῖ ἀνάλογα μὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς δικῆς μας δραστηριότητας ἂν θὰ εἶναι γρήγορη, ἀποφασιστικὴ κι' ἐπιβλητικὴ γιὰ ἐπιφυλαχτικὴ καὶ περιορισμένη.

Ὕστερα θὰ πρέπει ν' ἀντιμετωπιστεῖ τὸ ζήτημα τῆς βοήθειας ποὺ εἶναι δυνατὸ νὰ λάβει ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ τὴν Ἀγγλία ἀπ' τὴ θάλασσα.

Ντοῦτσε: Ἀποκλείω κατὰ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο τὴν ἀποστολὴ τῶν ἀντρῶν, οὔτε, ὅμως κι' ἡ ἀεροπορία εἶναι ἱκανὴ νὰ τοὺς ἀποτρέψει.

Γιακομόνι: Ἐκεῖνο ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι τὸ τί θὰ γίνει ὅταν ἐπιτευχθεῖ ἡ μερικὴ κατάληψη τῆς Ἑλλάδας, ὁπότε οἱ Ἄγγλοι χρησιμοποιώντας τὶς ὑπόλοιπες βάσεις της θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ κατευθύνουνε ἐναντίον μας ἐπιβλητικὲς σὲ ὄγκο ἀεροπορικὲς δυνάμεις, νὰ προσβάλουνε δὲ ἐπίσης στόχους ποὺ βρίσκουνται στὴ μεσημβρινὴ Ἰταλία καὶ τὴν Ἀλβανία. Ἡ ἀεροπορία τῆς Ἑλλάδος ἀριθμεῖ μονάχα 144 ἀεροπλάνα, ὥστε νὰ μὴν παρουσιάζει καμμιὰ σοβαρὴ ἀπειλή.

Ντοῦτσε: Σὲ τί κατάσταση εἶναι τὸ ἠθικὸ τοῦ λαοῦ αὐτὴ τὴ στιγμὴ στὴν Ἑλλάδα;

Γιακομόνι: Πολὺ καταβεβλημένο.

Τσιάνο: Ὑπάρχει διάσταση γνώμης ἀνάμεσα στὸ λαὸ καὶ μιὰ κυβερνοῦσα τάξη πολιτικῶν, πλουτοκρατῶν, ἡ ὁποία καὶ ξεσηκώνει τὰ πνεύματα γι' ἀντίσταση κι' ἀναζωοπυρώνει τὴν ἀγγλόφιλη διάθεση στὴν χώρα. Πρόκειται γιὰ μιὰ πολὺ περιορισμένη σ' ἀριθμὸ τάξη, πολὺ πλούσια, ἐνῶ ὅλη ἡ ἄλλη μερίδα τοῦ λαοῦ δείχνει ἀπόλυτη ἀδιαφορία γιὰ ὁποιοδήποτε ζήτημα, ἀκόμα καὶ γιὰ τὴν εἰσβολή.

Γιακομόνι: Ἔκανε πολὺ μεγάλη ἐντύπωση στὸν ἑλληνικὸ πληθυσμὸ ἡ ἀναγγελία τῆς εἴδησης τῆς αὔξησης τῶν μεροκάματων στὴν Ἀλβανία.

Ντοῦτσε: (Προκαλεῖ τὸν στρατηγὸ Βισκόντι Πράσκα νὰ ἐκθέσει τὴν στρατιωτικὴ κατάσταση).

Βισκόντι Πράσκα: Προετοιμάσαμε μιὰ ἐπιχείρηση ἐνάντια στὴν Ἤπειρο, ποὺ θὰ εἶναι καθ' ὅλα ἕτοιμη στὶς 26 τρέχοντος, προοιωνίζεται δὲ ὅτι θὰ στεφθεῖ ἀπὸ ἐπιτυχία.

Ἡ γεωγραφικὴ θέση τῆς Ἠπείρου δὲν δίνει τὴν δυνατότητα σὲ ἄλλες ἑλληνικὲς δυνάμεις νὸ ἐπέμβουνε διότι ἐμποδίζουνται ἀπ' τὴ μιὰ ἀπ' τὴ θάλασσα κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ἀπὸ ἀδιάβατη ὀροσειρά. Τὸ θέατρο αὐτὸ τῶν ἐπιχειρήσεων ἐπιτρέπει μερικοὺς ἑλιγμοὺς στὶς ἑλληνικὲς δυνάμεις — ποὺ ὑπολογίζεται ὅτι ἀνέρχουνται σὲ 30.000 ἄντρες — πολὺ δὲ σύντομα θὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ κατάληψη τῆς Ἠπείρου, τὸ πολὺ σὲ 10 μὲ 15 μέρες.

Ἡ ἐπιχείρηση αὐτὴ — ποὺ δὲν θὰ εἶναι δυνατὸ ν' ἀσχοληθεῖ καὶ μὲ τὴν ὁλικὴ ἐξάρθρωση ὅλων τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων — καταστρώθηκε μὲ μεγάλη ἐπιμέλεια ἴσαμε τίς μικρότερές της λεπτομέρειες ὅσο εἶναι ἀνθρώπινα δυνατό. Ἡ ἐπιτυχία τῆς ἐπιχείρησης θὰ συντελέσει στὴν βελτίωση τῶν θέσεών μας προσπορίζοντάς μας μιὰ πιὸ ἀσφαλῆ συνοριακὴ γραμμὴ ἐνῶ ἡ κατάληψη τοῦ λιμανιοῦ τῆς Πρέβεζας θὰ ἔχει σὰν ἀποτέλεσμα γιὰ μᾶς τὴν δημιουργία ἑνὸς πιὸ εὐνοϊκοῦ κλίματος.

Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη φάση τῆς ἐπιχείρησής μας, ποὺ θὰ πρέπει νὰ διεξαχθεῖ μὲ πᾶσα ἐπιμέλεια.

Ἡ ὅλη ἐπιτυχία ὡστόσο τῆς ἐπιχείρησης ἐξαρτᾶται καὶ ἀπὸ τὶς

κλιματολογικὲς συνθῆκες. Σὲ λίγες βδομάδες ἡ ἔναρξη τῆς περιόδου τῶν βροχῶν θὰ προξενήσει σοβαρὰ ἐμπόδια στὴν προσπάθειά μας γιὰ τὴν κατάχτηση τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς βάσης τῆς Πρέβεζας.

Ντοῦτσε: Ἡ ἡμερομηνία τῆς ἔναρξης τῶν ἐπιχειρήσεων μπορεῖ νὰ ὁριστεῖ νωρίτερα, ἀποκλείεται, ὅμως, ν' ἀναβληθεῖ γι' ἀργότερα.

Βισκόντι Πράσκα: Τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ στέκει πολὺ ψηλά, ὁ δὲ ἐνθουσιασμὸς πλημμυρίζει τὴ ψυχή του. Δὲν εἶχα ποτέ μου κανένα παράπονο ἀπὸ τὸν στρατὸ στὴν Ἀλβανία. Τὶς μόνες ἐκδηλώσεις ἀνυπακοῆς ποὺ συνάντησα προέρχουνταν ἀπὸ ἀξιωματικοὺς καὶ στρατιῶτες ποὺ ἀνυπομονούσανε κι' ἀγωνιούσανε γιὰ νὰ δοθεῖ τὸ σύνθημα τῆς ἔναρξης τῶν ἐπιχειρήσεων μιὰ ὥρα ἀρχήτερα.

Ντοῦτσε: Πόσες δυνάμεις διαθέτετε;

Βισκόντι Πράσκα: Περίπου 70.000 ἐχτὸς ἀπὸ τὰ εἰδικὰ τάγματα. Ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει τὸν ἀριθμὸ τῶν ἀντρῶν ποὺ μᾶς ἀντιμετωπίζουνε — περίπου 30.000 — ἔχουμε ἀριθμητικὴ ὑπεροχὴ σ' ἀναλογία 2 μὲ 1.

Ντοῦτσε: Τί μεταγωγικὰ μέσα διαθέτει ὁ ἐχτρός, τί ἅρματα μάχης, πεδινὰ ὀχυρὰ κλπ.;

Βισκόντι Πράσκα: Ἡ μόνη μας ἀνησυχία εἶναι ποιά βοήθεια θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ παράσχει ἡ Ἀγγλικὴ ἀεροπορία στὴν Ἑλλάδα, γιατὶ ἡ ἑλληνικὴ ἀεροπορία γιὰ μένα δὲν ὑπάρχει.

Ὅσον ἀφορᾶ τὸ μέτωπο τῆς Θεσσαλονίκης θὰ πρέπει νὰ κάνουμε κάποια ἐπιφύλαξη σχετικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν καιρικῶν συνθηκῶν.

Μποροῦμε νὰ προβοῦμε στὴν ἐπιχείρηση τῆς Ἠπείρου.

Ντοῦτσε: Ἡ ἐπιχείρηση ἐνάντια στὴν Θεσσαλονίκη παρουσιάζει μεγάλη σπουδαιότητα γιατὶ πρέπει ν' ἀποτρέψουμε ν' ἀποβεῖ αὐτὴ ἀγγλικὴ βάση.

Βισκόντι Πράσκα: Γιὰ τούτη τὴν ἐπιχείρηση χρειάζεται κάποια πίστωση χρόνου. Τὸ λιμάνι ἀπόβασης εἶναι τὸ Δυρράχιο ποὺ ἀπέχει περὶ τὰ 300 χιλιόμετρα ἀπ' τὴν Θεσσαλονίκη. Χρειάζονται περίπου δυὸ μῆνες.

Ντοῦτσε: Ὡστόσο μποροῦμε νὰ ἐμποδίσουμε τοὺς Ἄγγλους ν' ἀποβιβαστοῦνε στὴν Θεσσαλονίκη. Εἶναι ἐπιβεβλημένο νὰ σταλοῦνε ἀεροπορικῶς καὶ σὲ τοῦτο τὸ μέτωπο δυὸ μεραρχίες οἱ ὁποῖες μπορεῖ νὰ συντελέσουνε στὴν ἐπίτευξη τῆς βουλγαρικῆς συνεργασίας.

Βισκόντι Πράσκα: Ἀκόμη καὶ γιὰ νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ ἔναρξη τῆς πορείας πρὸς τὴν Ἀθήνα εἶναι ἀπαραίτητη ἡ κατάληψη τῆς Ἠπείρου καὶ τοῦ λιμανιοῦ τῆς Πρέβεζας.

Ντοῦτσε: Καὶ ἡ κατάληψη τῶν τριῶν νήσων: Ζάκυνθο, Κεφαλληνία καὶ Κέρκυρα;

Βισκόντι Πράσκα: Βέβαια.

Ντοῦτσε: Οἱ ἐπιχειρήσεις αὐτὲς πρέπει νὰ διεξαχθοῦνε ταυτόχρονα. Ξέρετε ποιὸ εἶναι τὸ ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν;

Βισκόντι Πράσκα: Δὲν ὑπάρχουνε ἄνθρωποι ποὺ εὐχαρίστως θὰ θέλουνε νὰ πολεμήσουνε.

Ντοῦτσε: Τώρα, ἀκόμα ἕνα ἄλλο ζήτημα. Μιὰ καὶ καθορίστηκε ἡ ἡμερομηνία πρέπει νὰ καταπιαστοῦμε μὲ τὸ νὰ βροῦμε τρόπο νὰ προσδώσουμε στὴν ἐπιχείρησή μας τούτη τὴν μορφὴ κάποιου μοιραίου γεγονότος. Δικαιολογία γενικοῦ χαρακτήρα παρουσιάζει τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ Ἑλλάδα εἶναι σύμμαχος τῶν ἐχτρῶν μας, οἱ ὁποῖοι χρησιμοποιοῦνε τὶς βάσεις της κλπ. ὕστερα, ὅμως, θὰ χρειαστεῖ νὰ προκληθεῖ ἕνα

ἐπεισόδιο, ἐξ αἰτίας τοῦ ὁποίου ἐμεῖς μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι καταπιανούμαστε γιὰ νὰ βάλουμε κάποια τάξη στὴν ὑπόθεση. Ἕνα τέτοιο ἐπεισόδιο ἂν τὸ προσδιορίσετε ἔχει καλῶς, ἂν τ' ἀφήσετε ἀκαθόριστο τὸ ἴδιο κάνει.

Γιακομόνι: Ἐγὼ κάτι μπορῶ νὰ κάνω στὰ σύνορα: ἕνα ἐπεισόδιο ἀνάμεσα σὲ Τζαμουριῶτες καὶ τὴν Ἑλληνικὴ διοίκηση.

Βισκόντι Πράσκα: Διαθέτουμε ὅπλα καὶ μπόμπες γαλλικοῦ τύπου γιὰ νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ σκηνοθετημένη ἐπίθεση.

Ντοῦτσε: Ὅλ' αὐτὰ δὲν παίζουνε γιὰ μένα σπουδαῖο ρόλο, ἀποβλέπω μόνο στὸ νὰ γίνει θόρυβος. Ἂν ὡστόσο καταφέρετε νὰ βρεῖτε κάποιον τρόπο ὥστε νὰ πάρει μπουρλότο τὸ φυτίλι ποὺ θὰ συντελέσει στὸ νὰ σκάσει ἡ μπόμπα, τόσο τὸ καλύτερο.

Τσιάνο: Πότε θέλετε νὰ δημιουργηθεῖ τὸ ἐπεισόδιο;

Ντοῦτσε: Στὶς 24.

Τσιάνο: Στὶς 24 θὰ πραγματοποιηθεῖ.

Ντοῦτσε: Κανεὶς δὲν θὰ πιστέψει στὸ μοιραῖο, ἀλλὰ ὅσο γιὰ δικαιολογία μεταφυσικοῦ χαρακτήρα μποροῦμε νὰ ποῦμε ὅτι κρίθηκε ἀπαραίτητο νὰ πάρουμε κάποια ἀπόφαση.

Ἐκεῖνο ποὺ κρίνεται ἀπαραίτητο σὲ περιπτώσεις σὰν αὐτὲς εἶναι νὰ ἐνεργήσει κανεὶς μὲ τὴν μεγαλύτερη δραστηριότητα καὶ τὴν μεγαλύτερη ἀποφασιστικότητα, γιατί σὲ τοῦτο ἔγκειται τὸ μυστικὸ τῆς ἐπιτυχίας ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις ποὺ ἐξυπονοοῦνε ξένες βοήθειες.

Στὴν τωρινὴ περίσταση θὰ πρέπει νὰ καταστεῖ δυνατὸ νὰ προβάλλεται ἡ δικαιολογία: «Δὲν γίνεται πιὰ τίποτα. Τί ἐπιζητεῖτε νὰ σπεύσετε σὲ βοήθεια τῶν ἀνθρώπων τούτων ποὺ ἔχουνε πιὰ ἡττηθεῖ;».

Τοῦτο μπορεῖ ν' ἀποτελέσει δικαιολογία τῶν Τούρκων, ἴσως κι' οἱ Ἄγγλοι θὰ βροῦνε βολικὸ ν' ἀκολουθήσουνε.

Βισκόντι Πράσκα: Ἡ ἐπιχείρηση ἔχει προπαρασκευαστεῖ κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ δώσει τὴν ἐντύπωση γιὰ λίγες μέρες μιᾶς ἄτυχης περιπέτειας.

Ντοῦτσε: Μιὰ κι' ἀποφάσισα κι' ἀνέλαβα αὐτὴ τὴν εὐθύνη, πρέπει νὰ σᾶς συστήσω νὰ μὴ δειλιάσετε ὅσες δήποτε κι' ἂν εἶναι οἱ ἀπώλειες μ' ὅλο ποὺ ἀπὸ ἀνθρωπιστικὴ ἄποψη σᾶς ἐξορκίζω νὰ φεισθεῖτε τῆς ζωῆς καὶ τοῦ τελευταίου στρατιώτη. Τὸ λέγω αὐτὸ γιατὶ πολλὲς φορὲς ἕνας ἀρχηγὸς δεσμεύεται ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενο τῆς μεγάλης ἀπώλειας.

Βισκόντι Πράσκα: Ἔδωσα διαταγὴ στὰ τάγματα νὰ ἐπιτίθενται ἀκόμα κι' ἐνάντια σὲ μεραρχίες.

Μπαντόλιο: Τὸ θέμα παρουσιάζει δυὸ περιπτώσεις: μιὰ σχετικὴ μὲ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν ἄλλη τὴ σχετικὴ μὲ τὴν βοήθεια τῆς Ἀγγλίας. Ἐγὼ τάσσομαι μὲ τίν ἄποψή σας, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἀποκλείεται κάθε ἀγγλικὴ ἀπόβαση. Αὐτοὶ ἔχουνε μεγάλη ἔγνοια μὲ τὴν Αἴγυπτο καὶ δὲν τοὺς ἀπασχολεῖ ἡ Ἑλλάδα, μὲ τὸ στανιὸ δὲ ἐπιβιβάζουνε στὴν Μεσόγειο στὰ πλοῖα τὰ στρατεύματα. Ὡστόσο ἡ μόνη δυνατὴ βοήθεια εἶναι αὐτὴ ποὺ θὰ προέλθει ἀπ' τὴν ἀεροπορία.

Μιὰ τέτοια πρόβλεψη μπορεῖ νὰ μᾶς ἐξωθήσει στὸ νὰ υἱοθετήσουμε σὰ ἐπανορθωτικὸ μέτρο τὸ ἐνδεχόμενο τῆς ταυτόχρονης ἔναρξης τῆς δραστηριότητας, τόσο στὴν Ἑλλάδα, ὅσο καὶ στὴ Μάρσα Ματρούχ. Σὲ μιὰ τέτοια περίπτωση θὰ εἶναι πολὺ δύσκολο ν' ἀποσπάσουνε ἀεροπλάνα ἀπ' τὴν Αἴγυπτο γιὰ νὰ τὰ στείλουνε στὴν Ἑλλάδα.

Τοῦτο εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει γιατὶ γιὰ τὶς 26 θὰ μπορεῖ νὰ εἶναι κι' ὁ Γκρατσιάνι ἕτοιμος.

Ντοῦτσε: 'Εγὼ τάσσομαι ὑπὲρ τῆς ἰδέας νὰ ὁριστεῖ ἡ ἡμερομηνία τῆς ἐπιχείρησης τοῦ Γκρατσιάνι μερικὲς μέρες πρίν. Ὕστερα τὸ γεγονὸς τῆς κατάληψης τῆς Μάρσα Ματρούχ θὰ καταστήσει περισσότερο δύσκολο τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς τέτοιας βοήθειας, ἂν ληφθεῖ ὑπ' ὄψει ὅτι καὶ μεῖς δὲ θὰ μείνουμε μὲ σταυρωμένα χέρια. Χάνοντας τὸ στήριγμά της στὴν Αἴγυπτο, ἡ 'Αγγλικὴ Αὐτοκρατορία, κι' ἂν ἀκόμα καταφέρει νὰ σταθεῖ στὰ πόδια τῆς στὸ νησί της, θὰ ἔχει τελικὰ ξεχαρβαλωθεῖ. Οἱ 'Ινδίες βρίσκουνται σέ κακὰ χάλια, ἐνῶ ἀποκλείεται νὰ λάβει βοήθεια ἀπὸ τὴν Νότιο 'Αφρική, οὔτε καὶ νὰ χρησιμοποιήσει ἀποτελεσματικὰ τὸ θαλάσσιο δρόμο τῆς 'Ερυθρᾶς Θάλασσας. Προσθέτω ἕναν χαρακτηρισμὸ ἠθικοῦ χαρακτήρα, ὅτι ἡ εἴδηση τῆς ἀφρικανικῆς ἐπιτυχίας μας θὰ εἶναι μιὰ πρώτης τάξης ἐνθάρρυνση γιὰ τοὺς στρατιῶτες μας στὴν 'Αλβανία. Νά γιατὶ ἐπιθυμῶ ἕνα συγχρονισμὸ τῶν δυὸ ἐπιχειρήσεων μὲ ἔναρξη ,ὅμως, τῆς μιᾶς, τῆς 'Αφρικῆς, λίγες μέρες νωρίτερα.

Μπαντόλιο: 'Εξετάζοντας τὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεση διαπιστώνω ὅτι δὲν ἀνταποκρινόμαστε στὴ δημιουργηθεῖσα κατάσταση περιοριζόμενοι σὲ μόνη τὴν Ἤπειρο. Δὲν ὑπερβάλω ὅταν λέω ὅτι ἂν θέμε νὰ καταλάβουμε τὴν 'Ελλάδα πρέπει νὰ καταχτήσουμε ἀκόμα καὶ τὴν Κρήτη καί τὸν Μωρηά.

'Η μελέτη ποὺ ἔγινε ἀπ' τὸν Βισκόντι Πράσκα γιὰ τὴν Ἤπειρο εἶναι ἐν τάξει. Παρέχοντες προστασία στὴν ἀριστερή μας πλευρά, ἡ ἐχτρικὴ δύναμη δὲν θὰ παρουσιάζει, μεγάλη δυσκολία. Ἔχουμε τὴν ἀεροπορία...

Ντοῦτσε: 'Εμεῖς θὰ χρησιμοποιήσουμε τουλάχιστο 400 ἀεροπλάνα, ἄν καὶ δὲν μποροῦμε νὰ προβλέψουμε ποιά θὰ εἶναι ἡ ἀεροπορικὴ δύναμη τῆς 'Αγγλίας.

Μπαντόλιο: Θὰ πρέπει νὰ καταλάβουμε ὁλόκληρη τὴν 'Ελλάδα ἂν θέλετε νἄχουμε θετικὰ ἀποτελέσματα. Γιὰ νὰ τὸ πετύχουμε χρειάζουνται 20 μεραρχίες, ἐνῶ στὴν 'Αλβανία δὲν ἔχουμε παρὰ ἐννιά, μὲ μιὰ ἱππικοῦ παραπάνω. Μὲ τέτοιες προϋποθέσεις εἶναι φανερὸ ὅτι χρειάζουνται τρεῖς μῆνες.

Ροάττα: Λαβαίνοντας ὑπ' ὄψη μας ὅλες τὶς προϋποθέσεις, μποροῦμε νὰ βασιστοῦμε σὲ δύναμη ἀντίστοιχη μὲ 11 μεραρχίες. Γιὰ νὰ μὴ χασομερίσουμε στὴν Ἤπειρο θὰ πρέπει νὰ ἐπιταχύνουμε τὶς ἀποστολὲς τῶν στρατευμάτων. Γιὰ νὰ μὴ δόσουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι τὰ κότσια μας δὲν ἀντέχουνε νὰ συνεχίσουμε παρακάτω, θὰ πρέπει νὰ μελετηθεῖ σύντομα τὸ πρόβλημα τῆς ὁλοκληρωτικῆς κατάληψης τῆς 'Ελλάδας.

Ντοῦτσε: Καθορίζοντας τὴν ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων γιὰ τὶς 26 τρέχοντος καὶ προβλέποντας τὴν ἐκκαθάριση τῆς 'Ηπείρου ἴσαμε τὶς 10—15 Νοεμβρίου ἔχουμε ὥς τότε ἕνα μήνα γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν ἐνισχύσεων.

Βισκόντι Πράσκα: 'Η ἀποστολὴ τῶν στρατευμάτων ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη τῆς ὅλης καταστρωθείσης ἐπιχείρησης, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ν' ἀποσταλοῦνε παρὰ σὲ μιὰ Ἤπειρο ποὺ βρίσκεται πιὰ σὲ καθεστὼς κατοχῆς.

Δὲν πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιχείρηση ἐκπληχτικὴ σὲ χρόνο, ἀλλὰ μιὰ ἐπιχείρηση ποὺ παρουσιάζει κάθε ἀσφάλεια. Τούτη τὴν ἐποχὴ δὲν μπο-

ροῦμε νὰ δράσουμε παρὰ μονάχα στὴ μεσημβρινὴ 'Ελλάδα.

Διατηρώντας τὸ Δυρράχιο σὰν βάση γιὰ προώθηση κάθε ἀποστολῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη πρέπει νὰ ὑπολογίζουμε ὅτι χρειάζεται ἕνας μήνας γιὰ τὴν ἀποστολὴ κάθε μεραρχίας.

Ντοῦτσε: Γιὰ νὰ ξεκαθαρίσουμε τὶς ἀπόψεις ποὺ ἐκθέτουμε, ρωτῶ πῶς παρουσιάζεται ἡ πορεία πρὸς τὴν 'Αθήνα, μετὰ ποὺ θὰ ἔχει συντελεστεῖ ἡ κατάληψη τῆς 'Ηπείρου.

Βισκόντι Πράσκα: Δὲν βλέπω νὰ παρουσιάζει καμμιὰ δυσκολία. Ἕνα σύνολο ἀπὸ 5 μὲ 6 μεραρχίες κρίνω ὅτι εἶναι ἀρκετές.

Μπαντόλιο: 'Εγὼ ἐπαναλαμβάνω τὴ ἄποψή μου ὅτι ἡ πορεία πρὸς τὴν 'Αθήνα ἐπείγει παραπάνω ἀπ' τὴν πορεία πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη, γιατὶ δὲν νομίζω νὰ ὑπάρχει κίνδυνος γιὰ μιὰ 'Αγγλικὴ ἀπόβαση στὴ Θεσσαλονίκη.

Τσιάνο: Ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει μας μάλιστα τὸ ἐνδεχόμενο μιᾶς βουλγαρικῆς ἐπέμβασης.

Ροάττα: Θὰ χρειαστεῖ νὰ ἐξασκηθεῖ πίεση κι' ἀπὸ τούτη τὴ μεριά.

Ντοῦτσε: Κρίνετε ὅτι δύο μεραρχίες εἶναι ἀρκετές;

Ροάττα: Βέβαια

Ντοῦτσε: Μοῦ φαίνεται τώρα ὅτι ἀποκρυσταλλώνουνται οἱ ἰδέες. 'Επιχείρηση στὴν Ἤπειρο — Θεσσαλονίκη καὶ ἐξέταση τοῦ τὶ μπορεῖ νὰ ἐπακολουθήσει ἐξ αἰτίας τῆς βουλγαρικῆς ἐπέμβασης τὴν ὁποία κρίνω πιθανή. Συμφωνῶ ἀπόλυτα γιὰ τὴν κατάληψη τῆς 'Αθήνας.

Βισκόντι Πράσκα: Ὕστερα ἀπ' τὴν 'Αθήνα μπορούμε ν' ἀλωνίσουμε τὴν 'Ελλάδα ὥς καὶ στὴν Θεσσαλονίκη μποροῦμε νὰ πᾶμε ξεκινώντας ἀπ' τὴν πρωτεύουσα.

Ντοῦτσε: 'Απ' τὴν περιοχὴ κατοχῆς τῆς 'Ηπείρου ἴσαμε τὴν 'Αθήνα, ποιὰ εἶναι ἡ ἀπόσταση;

Βεσκόντι Πράσκα: 250 χιλιόμετρα μετρίας κατασκευῆς ὁδικοῦ διχτύου.

Ντοῦτσε: Καὶ τὸ ἔδαφος πῶς εἶναι;

Βισκόντι Πράσκα: Λόφοι ψηλοὶ ἀνώμαλοι σ' ἐπιφάνεια, ἄγονοι.

Ντοῦτσε: Κι' οἱ κατευθύνσεις π' ἀκολουθοῦνε οἱ πεδιάδες;

Βισκόντι Πράσκα: 'Ανατιλικὲς - δυτικές, δηλαδὴ ἀκολουθοῦνε τὴν πρὸς τὴν 'Αθήνα κατεύθυνση

Ντοῦτσε: Τοῦτο εἶναι σημαντικὸ

Ροάττα: Τοῦτο εἶν' ἀλήθεια ὥς ἕνα σημεῖο, γιατὶ πρέπει νὰ διασχίσουμε μία ὀροσειρὰ 2.000 μέτρα ὕψος (δίνει σχετικὲς ἐξηγήσεις στὸν Ντοῦτσε σ' ἕνα γεωγραφικὸ χάρτη τῆς περιοχῆς).

Βισκόντι Πράσκα: Πρόκειται γιὰ περιοχὴ ποὺ τὴ διασχίζουνε πολλὰ μονοπάτια καὶ γιδόστρατες.

Ντοῦτσε: Τὰ διαβήκατε ποτὲ αὐτὰ τὰ μονοπάτια;

Βισκόντι Πράσκα: Βέβαια, ἀρκετὲς φορές.

Ντοῦτσε: Τώρα ἂς καταστάλάξουμε σὲ δύο ἄλλα θέματα: ἔτσι ποὺ καθωρίσαμε τὰ πράγματα παραπάνω, πόσες συμπληρωματικὲς μεραρχίες κρίνεται πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ σταλοῦνε στὴν 'Αλβανία γιὰ νὰ καταφέρουμε νὰ καταλάβουμε ὅλη τὴν περιοχὴ ποὺ ὁδηγεῖ στὴν 'Αθήνα;

Βισκόντι Πράσκα: Στὴν ἀρχὴ κρίνονται ἀρκετὲς τρεῖς μεραρχίες ἐκπαιδευμένες σὲ ὀρεινὲς ἐπιχειρήσεις. Τοῦτο θὰ μᾶς δώσει νὰ τὸ καταλάβουμε ἡ ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων, Γιὰ τὴν ὥρα, τὰ στρατεύ-

ματα αὐτὰ εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς φέρουν σὲ μία καὶ μόνη νύχτα στὴν Ἄρτα.

Ντοῦτσε: Τὸ ἄλλο θέμα: Ἡ συμμετοχὴ τῶν Ἀλβανῶν στὸν ταχτικὸ στρατὸ καὶ στοὺς ἀνοργάνωτους ὅμιλους, ζητήματα στὰ ὁποία δίδω κάποτε σημασία.

Βρισκόντι Πράσκα: Ἔχουμε ὑποβάλλει ἕνα σχέδιο γιὰ ἔγκριση. Θὰ θέλαμε νὰ ὀργανώσουμε ὁμίλους ἀπὸ 2.500 ὡς 3.000 ἄντρες πλαισιομένους μὲ δικούς μας ἀξιωματικούς.

Γιακομόνι: Οἱ αἰτήσεις εἶναι ἄφθονες. Πολλοὺς Μουσουλμάνους δὲν θἄπρεπε νὰ στείλουμε γιὰ ν' ἀποφύγουμε τὶς πολὲς ἀντεκδικήσεις.

Ντοῦτσε: Ὥστε ἕνα σχετικὸ ἀριθμὸ ὁμίλων μπορεῖτε νὰ ὀργανώσετε;

Βισκόντι Πράσκα: Ἔχω ὀργανώσει τὰ πάντα. Ἤδη ἔστειλα ἕνα τηλεγράφημα γιατὶ τὰ ἔχουμε ὅλα ἕτοιμα καὶ γιὰ νὰ ἐνθαρρύνω τοὺς ἄντρες.

Ντοῦτσε: Μὲ τί τοὺς ἐξοπλίζετε:

Βισκόντι Πράσκα: Μὲ μερικὰ ἐλαφριὰ μυδραλλιοβόλα καὶ χειροβομβίδες.

Ντοῦτσε: Τώρα ἂς ἐξετάσουμε μιὰ ἄλλη ἄποψη τῆς κατάστασης. Τί μέτρα ἔχετε λάβει στὴν Γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο;

Βισκόντι Πράσκα: Διατηροῦμε ἐκεῖ δύο μεραρχίες κι' ἕνα τάγμα καραμπινιέρων καὶ ἐφοδιασμοῦ. Ἀκόμα δὲ καὶ μιὰ συγκαλυμένη δύναμη προκάληψης.

Ντοῦτσε: Δὲν πιστεύω νὰ προκληθοῦνε ἐπιθέσεις ἀπὸ τὴν πλευρὰ τούτη ἂν καὶ ὑπάρχουνε ἐκεῖ δὺο ὀχυρὰ ποὺ θ' ἀποβοῦνε ἀποτελεσματικά.

Βισκόντι Πράσκα: Πρέπει νὰ προσθέσουμε ὅτι τὸ ἔδαφος εἶναι κατάλληλο γιὰ ἄμυνα. Μπορεῖ νὰ παρατηρηθοῦνε σποραδικὲς διεισδύσεις περιορισμένου ἀριθμοῦ τμημάτων ἀνάμεσα στοὺς θάμνους ἀλλὰ ἀπὸ τοῦτο δὲν ἔχουμε νὰ φοβηθοῦμε τίποτε γιατὶ ὅλη ἡ μεθόρια γραμμὴ εἶναι γερὰ ἐξοπλισμένη. Κάθε 500 μὲ 600 μέτρα ὑπάρχει καὶ μία προφυλακή.

Γιακομόνι: Στὴν Ἀλβανία θὰ ἐπιθυμούσατε νὰ καλέσουμε στὰ ὅπλα μερικὲς κλάσεις;

Ντοῦτσε: Τὶ θὰ ἀποφέρῃ ἡ κάθε κλάση;

Γιακομόνι: Περίπου 7.000 ἄντρες.

Ντοῦτσε: Τοῦτο θὰ πρέπει νὰ τὸ ἐξετάσουμε προσεκτικά. Ἀποτελοῦνε δυνάμεις ποὺ εἴτε ἐγκρίνουμε τὴ σύστασή τους εἴτε ὄχι, δὲν θὰ πρέπει ν' ἀποκτήσουμε ἐπιβλητικὸ ἀριθμὸ γιὰ νὰ μὴ διατείνουνται ὕστερα ὅτι αὐτὲς συντελέσανε στὴν κατάληψιν τῆς Ἠπείρου. Μιὰ σχετικὴ συμμετοχὴ τοῦ Ἀλβανικοῦ στοιχείου, ποὺ δὲν θὰ ἔκανε τὸν πληθυσμὸ νὰ δυσανασχετήσει θὰ ἤτανε εὔστοχη. Νὰ καλέσετε δύο μὲ τρεῖς κλάσεις.

Ἡ ἀντιαεροπορικὴ ἄμυνα πρέπει ν' ἀποβεῖ ἀντικείμενον εἰδικοῦ ἐνδιαφέροντος, γιατὶ πρέπει ν' ἀποφευχθεῖ μὲ κάθε τρόπο ὁ βομβαρδισμὸς τῆς πετρελαιοφόρας ζώνης, τῶν ἀλβανικῶν πόλεων, ὥστε ἡ ἄμυνά τους νὰ καταστεῖ ἐφάμιλλη τῆς ἄμυνας τῶν πόλεων τῆς Πούλιε. Ἐπιβάλλεται, λοιπόν, νὰ ἐφοδιαστοῦνε μὲ μεγάλο ἀριθμὸ ἀντιαεροπορικῶν μέσων ἀμύνης.

Σοντοῦ: Ἔδωσα ἤδη ὁδηγίες νὰ σταλοῦνε τὰ 75 ποὺ πήραμε ἀπ' τὴν Γερμανία.

Βισκόντι Πράσκα: Ἡ ἄμυνα τῶν Τιράνων περιορίζεται σὲ 2 μονάδες μόνο ἐνῶ ὅλης τῆς Ἀλβανίας μόλις σὲ 5.

Ντοῦτσε: Ἀπαιτοῦνται γιὰ τὴν Ἀλβανία τουλάχιστο ἑκατὸ ἀντιαεροπορικὰ τηλεβόλα γιὰ ν' ἀποφύγουμε τοὺς βομβαρδισμοὺς κατὰ τὴν διάρκεια τῆς ἡμέρας, ποὺ τόσο παραλύουνε τὸ ἠθικό. Στεῖλτε ὅλα τὰ Σκόντα καὶ τὰ Ἔρλιγκον.

Σοντοῦ: Δὲν τὰ ἔχουμε παραλάβει ὅλα ἀκόμα. Μόλις τὰ λάβουμε θὰ τὰ στείλω. Τὰ Ἔρλιγκον μπορῶ νὰ τὰ στείλω κι' ἀεροπορικῶς.

Ντοῦτσε: Στὴν ἀπὸ ξηρὰ ἄμυνα θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε καὶ τὰ καταδιωκτικὰ ἀεροπλάνα. Εὐτυχῶς διαθέτουμε μεγάλο ἀριθμό. Στὴν πρώτη τοῦ Ὀκτωβρίου, ὑπήρχανε στὴ Ἀλβανία 52 ἀεροπλάνα ἕτοιμα γιὰ δράση καὶ 15 ποὺ δὲν ἤτανε δυνατὸ νὰ χρησιμοποιηθοῦνε ἀμέσως. Σύνολο ὑπήρχανε 67 ἀεροπλάνα.

Τσιάνο: Ἑτοιμάζεται γι' ἀναχώρηση τὸ 74ο σμῆνος.

Ντοῦτσε: Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχουμε ἐξετάσει ὅλες τὶς ἀπόψεις τοῦ θέματος.

Μπαντόλιο: Οἱ λεπτομέρειες θὰ καταρτιστοῦνε ἀπὸ τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο τοῦ Στρατεύματος.

Ντοῦτσε: Συμπερασματικά: ἐπίθεση στὴν Ἤπειρο, παρακολούθηση κι' ἐξάσκηση πιήσεως ἐνάντια στὴν Θεσσαλονίκη, καὶ σὲ συνέχεια, πορεία πρὸς τὴν Ἀθήνα.

Ἡ συγκέντρωση ἔληξε ὥρα 12,30)

Αὐτοδακτυλογραφημένο κείμενο.

Τὸ παραπάνω πραχτικὸ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὸν Ντοῦτσε, στὸ Παλάτσο Βενέτσια στὶς 16 Ὀκτωβρίου 1940. XVIII.

Ὁ Γραμματεὺς
Ἀντισυνταγματάρχης ἀπεσπασμένος εἰς τὴν ἀνωτάτην Διοίκησιν
ὑπογρ. Γ. Α. Τρομπέττε

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΒΟΡΙ ΙΙΙ

Γ.Χ.Α. Ρώμη, 16 Ὀκτωβρίου 1940

Ἀποφάσισα νὰ προβῶ στὸν διακανονισμὸ τῶν λογαριασμῶν μὲ τὴν Ἑλλάδα μέσα σὲ τοῦτο τὸ μῆνα τὸν Ὀκτώβριο.

Παρουσιάζεται γιὰ Σᾶς καὶ τὴν Βουλγαρία μιὰ ἱστορικὴ εὐκαιρία νὰ πραγματοποιήσετε τὸν δίκαιο πόθο σας ν' ἀποχτήσετε διέξοδο πρὸς τὸ Αἰγαῖο.

Ἀναγγέλοντάς Σας τὴν ἀπόφασή μου αὐτὴ δὲν προτίθεμαι νὰ ἐξασκήσω ἐπιρροὴ στὴν λήψη ἀπόφασης ἐκ μέρους Σας κι' ἔτσι νὰ ἐξασφαλίσω τὴν συνεργασία τῶν ἐνόπλων δυνάμεών Σας.

Ἐσεῖς νὰ πράξετε ἐκεῖνο ποὺ σᾶς ὑπαγορεύει ἡ συνείδησή σας καὶ ἡ εὐθύνη τοῦ ἀξιώματός Σας ὅσο καὶ τὸ συμφέρον τοῦ λαοῦ Σας.

Σᾶς παρακαλῶ Μεγαλειότατε, νὰ δεχθεῖτε τὴν ἔκφραση σεβασμοῦ μου, συνάμα δὲ καὶ τὶς ἐγκάρδιές μου προσρήσεις.

43

Ο ΑΝΩΤΑΤΟΣ ΔΙΟΙΚΗΤΗΣ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΑΣ (XXVI ΣΣ)
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΙΕ — ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΑΝΩΤΑΤΟ ΓΕΝ. ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΙΙ (ΥΠΕΡΠΟΝΤΙΕΣ)

'Αρ. 024905, Πρωτ. Μ.Μ. 22)Α, 17 'Οκτωβρίου XXVI Σ.Σ.

Θέμα: 'Απόβασι νέας μονάδας στὴν 'Αλβανία ἡ ὁποία προβλέπεται νὰ χρησιμοποιηθεῖ στὴν ὑποτιθεμένη ἐπιχείρηση «Ε»
Πρὸς τὸ Βασ. Γεν. 'Επιτελεῖο Στρατοῦ.
Γραφεῖον 'Επιχειρήσεων ΙΙ (ὑπερπόντιων)

Στρατιωτικὸ Ταχυδρομεῖο 9

Φέρεται σὲ γνώση ἐπίσης:
τοῦ Γραφείου τοῦ 'Υπουργείου Πολέμου στὴ Ρώμη

Σχετικὰ μὲ ὅσα καθοριστήκανε στὴν συγκέντρωση ποὺ συνῆλθε κάτω ἀπ' τὴν προεδρεία τοῦ Ντοῦτσε καὶ τὰ ὅσα εἶχα ἐπιφορτηστεῖ νὰ μεταδώσω στὸν ἐξοχότατο Ροάτα, λαμβάνοντας ὑπ' ὄψει καὶ τὴν ἐν γένει ἐδεχομένη ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων 2.000 στὴν Μακεδονικὴ περιοχὴ ὅσο καὶ σὲ κείνη τῆς 'Ηπείρου, κρίνω ἀπαραίτητο ὅπως ἀποσταλοῦν ἀμέσως στὴν 'Αλβανία οἱ κατωτέρω ἀναφερόμενες μονάδες, οἱ ὁποῖες πρέπει νὰ ἀποβιβαστοῦνε στὸ Δυρράχιο κατὰ τὴν τάξη ποὺ ἀναφέρω.

—Τὰ τέσσερα συγκροτήματα πυροβολαρχίας.
—'Η μηχανοκίνητη μεραρχία «Τριέστε».
—Μία μεραρχία ὀρεινοῦ πεζικοῦ «Μοντένα».

Τοῦτες οἱ μεραρχίες πρέπει νὰ βρίσκονται στὴ διάθεση τῆς διοίκησης τούτης γιὰ τοὺς παρακάτω λόγους.

—'Η μεραρχία πεζικοῦ γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ σὲ ἐνδεχόμενο ἑλιγμὸ στὴ περιοχὴ Μακεδονίας συγχρονισμένο μὲ τὴν πιθανολογουμένη βουλγαρικὴ ἐπέμβασι ἐνάντια στὴν Θεσσαλονίκη.

—'Η μηχανοκίνητη μεραρχία γιὰ μιὰ γρήγορη σὲ συνέχεια ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων στὴν "Ηπειρο μὲ κατεύθυνση τὴν "Αρτα — Μεσολόγγι.

Ταυτόχρονα στὸ πάτριο ἔδαφος θὰ πρέπει νὰ βρίσκουνται προπαρασκευασμένες καὶ ἕτοιμες γιὰ ἄμεση ἀποστολὴ στὴν 'Αλβανία οἱ ἀκόλουθες μονάδες:

—Οἱ δύο μεραρχίες ἀλπίνων.
—'Η δεύτερη μεραρχία πεζικοῦ γιὰ τὴν ὁποία μιλήσαμε.
—'Η ἀπόβαση τῶν μονάδων τούτων θὰ μποροῦσε νὰ γίνει στὴν Αὐλῶνα γιὰ τὸ λιμάνι "Εντα, μόλις ἐπιτευχθεῖ ἡ κατάληψη τῆς Κέρκυρας καὶ γιὰ τὰ λιμάνια ποὺ βρίσκονται νοτιότερο, μόλις συντελεστεῖ ἡ κατάληψη τῶν ἄλλων γνωστῶν νήσων.

Γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν ἀποβάσεων στὴν Αὐλῶνα καί κυρίως στὸ λιμάνι τῆς "Εντας, θὰ πρέπει νὰ προκληθεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Βασ. Ναυτικοῦ ὥστε νὰ συγκατατεθεῖ, νὰ λάβει ὅλα τὰ ἐνδεικνυόμενα μέτρα γιὰ τὶς ἀποβάσεις σὲ ὅρμους.

'Απ' τὴν ἄλλη, πρέπει νὰ διατηροῦμε ἕτοιμο στὸ πάτριο ἔδαφος τρία συντάγματα ἱππικοῦ ἐφοδιασμένα μὲ φορητὰ πυροβόλα 65)17, μὲ

τὴ σχετικὴ τακτικὴ μεραρχιακὴ διοίκηση γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦνε σ' ἑλιγμοὺς μεγαλύτερης ἀχτίνας. Λαμβάνοντας κι ὅλας ὑπ' ὄψει τὴν εἰδικὴ ἀπόδοση ποὺ μιὰ παρόμοια μονάδα μπορεῖ νάχει σὲ μιὰ γρήγορη κατάληψη περιοχῆς ὅπου οἱ ἁμαξωτοὶ δρόμοι σπανίζουνε.

Ο ΒΑΣΙΛΙΑΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΒΟΡΙΣ 3ος ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

Γ. Χ. Α, Σόφια 18 'Οκτωβρίου 1940

Βαθειὰ συγκινημένος ἀπὸ τὴν πρόθεσή Σας νὰ μοῦ γνωστοποιήσετε, μὲ τὸ ἱστορικό Σας μήνυμα τῆς 16ης 'Οκτωβρίου ,τὶς ἀποφάσεις Σας, Σᾶς εὐχαριστῶ θερμά. 'Ιδιαίτερα μὲ συγκινήσανε τὰ εὐγενικὰ κι' ἀνθρωπιστικά Σας αἰσθήματα μὲ τὰ ὁποῖα μοῦ ὑποδηλώνετε τὸ ἐνδεχόμενο τῆς πραγματοποίησης γιὰ τὴν χώρα μου μερικῶν ἐθνικῶν πόθων, ἀφήνοντάς μου ταυτόχρονα κάθε ἐλευθερία καὶ συμβουλεύοντάς με νὰ ἐνεργήσω σύμφωνα μὲ τὶς εὐθῦνες τοῦ ἀξιώματός μου καὶ τὰ συμφέροντα τῆς χώρας μου. Λαβαίνοντας ὑπ' ὄψει τὶς γενικὲς σημερινὲς περιστάσεις καὶ εἰδικὰ τὴν ξέχωρη θέση τῆς Βουλγαρίας, εἶμαι σὲ θέση νὰ διαπιστώνω περισσότερο παρὰ ποτὲ τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν εὐγένεια ψυχῆς ποὺ ὑπαγόρευε ἕνα μήνυμα τόσο εὔστοχο κι' εὐπρόσδεχτο.

Πραγματικὰ ἀντιληφθήκατε, ἐξοχότατε τὴν ἐξαιρετικὰ λεπτὴ θέση τῆς Βουλγαρίας ἐξ αἰτίας δυσμενῶν συνθηκῶν ποὺ ἐμποδίσανε κι' ἀργοπορήσανε τὸν ἐπαρκῆ ἐξοπλισμὸ τοῦ στρατοῦ της καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι βρίσκεται περιτριγυρισμένη ἀπ' τοὺς γείτονες ποὺ γνωρίζετε, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνεργήσει μὲ περισσὴ ὀξυδέρκεια καὶ σύνεση, χωρὶς ὡστόν' ἀρνηθεῖ τὰ ἱερὰ δικαιώματά της καὶ τὴν ἱστορικὴ ἀποστολή της.

Γιὰ τοὺς λόγους ποὺ ἀναφέρουμε παραπάνω ἡ Βουλγαρία εἶναι ὑποχρεωμένη ν' ἀπόσχει ἀπὸ κάθε ἔνοπλη ἐνέργεια. 'Ωστόσο χωρὶς νὰ θέλουμε ν' ἀπονέμουμε στὸν ἑαυτόν μας ἀρετὲς ἐξαίρετες, ἡ Βουλγαρία ἀπὸ μόνη τὴν γεωγραφική της θέση καὶ τὴν φήμη ποὺ χαίρει ὁ στρατός της καὶ εἰδικὰ ἡ στάση της ποὺ δὲν ἀφήνει νὰ γεννηθοῦνε ἀμφιβολίες ἀπασχολεῖ καὶ θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀπασχολεῖ ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ δυνάμεων τῶν γειτόνων της.

Εὐχαριστώντας Σας θερμὰ γιὰ τὰ αἰσθήματά Σας συμπάθειας πρὸς τὸν Βουλγαρικὸ λαὸ καὶ τὴν φιλία τὴν ὁποία μοῦ ἐκδηλώνετε, Σᾶς παρακαλῶ 'Εξοχότατε νὰ δεχθεῖτε τὴν ἔκφραση τῶν φιλικῶν αἰσθημάτων μου θαυμασμοῦ στὰ ὁποῖα προσθέτω καὶ τὶς πλέον ἔνθερμες εὐχές μου.

Εἴθε ἡ μεγαλοφυὴς πρωτοβουλία Σας νὰ προσπορίσει μεγαλεῖον στὴν χώραν Σας καὶ νὰ συντελέσει στὴν ἐγκαθίδρυση μιᾶς νέας τάξης στὴν Εὐρώπη, βασισμένη σὲ μιὰ εἰρήνη δίκαιη καὶ διαρκῆ.

45

Ο ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΣ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΓΚΕΛΛΑΡΙΟ ΤΟΥ ΡΑΙΧ ΧΙΤΛΕΡ

Γ. Χ. Α. Ρόκκα ντέλε Καμινάτε 19 'Οκτωβρίου 1940

"Υστερα ἀπ' τὴ συνάντησή μας τῆς 4ης 'Οκτωβρίου στὸ Μπρένε-

ρο, βασάνισα στὸ μυαλό μου, ἐκεῖνα τὰ προβλήματα ποὺ ἀποτελέσανε ἀντικείμενο ἐξέτασης ἀπὸ μέρους μας καὶ κατέληξα στὰ συμπεράσματα τὰ ὁποῖα θεωρῶ ὑποχρέωσή μου νὰ σᾶς μεταβιβάσω.

'Αρχίζω μὲ τὴν Γαλλία.

Οἱ πληροφοριοδότες μας καὶ κατὰ μεγαλύτερο λόγο — μοῦ φαίνεται — οἱ δικοί Σας στὸ σύνολό τους ἐκφράζουνε τὴν διαπίστωση ὅτι οἱ Γάλλοι μισοῦνε τὸν Ἄξονα περισσότερο ἀπὸ πρῶτα, ὅτι τὸ Βισὺ καὶ ὁ Ντὲ - Γκὼλ ἔχουνε μοιραστεῖ τὴν ἐξουσία καὶ οὔτε ποὺ θεωροῦνε τοὺς ἑαυτούς τους νικημένους, γιατὶ — ὅπως λένε — δὲν θέλανε νὰ πολεμήσουνε. Τὸ Βισὺ βρίσκεται σ' ἐπικοινωνία μὲ τὸ Λονδίνο διὰ μέσου τῆς Λισσαβώνας. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐλπίζει ὅτι οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες θὰ ἐξασφαλίσουνε τὴ νίκη στὴ Μεγάλη Βρεταννία, Μὲ μιὰ τέτοια ψυχικὴ διάθεση (STIMMUNG) δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνη λόγος γιὰ συνεργασία. Οὔτε καὶ ὑπάρχει λόγος νὰ τὴν ἐπιζητήσουμε. Ἂν συμβεῖ κάτι τέτοιο, οἱ Γάλλοι εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀρνηθοῦνε τὴν ἥττα τους, νὰ πιστέψουνε καὶ νὰ κάνουνε καὶ τοὺς ἄλλους νὰ πιστέψουνε ὅτι ἡ νίκη ποὺ ἐπετεύχθηκε ἐνάντια στὴν Μ. Βρεταννία εἶναι ἔργο δικό τους καὶ μόνο, νὰ ἔχουνε δὲ ἀκόμα καὶ τὸ κουράγιο ν' ἀπαιτήσουνε νὰ παρευρεθοῦνε τὴ στιγμὴ τοῦ διακανονισμοῦ τῶν λογαριασμῶν. Παραγκωνίζοντας ὡστόσο τὴν ἰδέα τῆς προσχώρησης τῆς Γαλλίας σ' ἕνα ἠπειρωτικὸ συνασπισμὸ μὲ χαρακτῆρα καθαρὰ ἀντιαγγλικό, πιστεύω ὅτι ἔφτασε ἡ ὥρα νὰ καθοριστεῖ τελειωτικὰ ἡ διαμόρφωσι τῆς αὐριανῆς μητροπολιτικῆς Γαλλίας καὶ τῆς Γαλλίας τῶν κτήσεων σὲ στενὰ ὅρια, ὅπως πολὺ δικαιολογημένα Σεῖς θέλετε, γιὰ νὰ στερηθεῖ στὸ μέλλον ἀπὸ κάθε δυνατότητα νὰ ξαναρχίσει ἐνδεχόμενα ὀνειροπολήσεις γύρω ἀπὸ τὶς ἡγεμονίες κι' ἐπεχτατικὲς διαθέσεις. Ἂς ἀρχίσουμε ἀπ' τὸν πληθυσμό. Ἡ ἀπογραφὴ τοῦ 1936 πιστοποιεῖ τὴν ὕπαρξη 41.950.000 κατοίκων ἀπ' τοὺς ὁποίους 2.700.000 ἤτανε ξένοι καὶ 2.300.000 πολιτογραφημένοι παληοὶ καὶ καινούργιοι. Ὑπάρχουνε πέντε ἑκατομμύρια μὴ Γάλλοι. Ἀπὸ τοὺς 850.000 Ἰταλοὺς ποὺ ἀποτελούσανε τὴν πιὸ συμπαγῆ κι' ἐπιβλητικὴ μερίδα τῶν ξένων, ἐπαναπατρίζω μὲ ρυθμὸ 500 τὴν ἡμέρα, ἐλπίζω δὲ νὰ κατορθώσω μέσα σ' ἕνα χρόνο νὰ ἔχω φτάσει τὶς 500.000. Ὑπολογίζω ὅτι οἱ δικές σας καὶ οἱ δικές μου ἐδαφικὲς προσαρτήσεις μποροῦνε ν' ἀνεχθοῦνε γιὰ τὴν Γαλλία τὴν ἐπαύξηση κατὰ 4 ἑκατομμύρια πληθυσμὸ ἀκόμα. Ἡ Συνθήκη Εἰρήνης ὀφείλει νὰ ἐλαττώσει καὶ θὰ ἐλαττώσει τὸν πληθυσμὸ τῆς Γαλλίας στὸ ἐπίπεδο τῶν 34 - 35 ἑκατομμυρίων, μὲ προοπτικὴ νὰ ἐλαττωθεῖ ἀκόμα περισσότερο ἀργότερα γιατὶ θεωρῶ ὅτι ὑπάρχουνε πολλὲς πιθανότητες ν' ἀναλάβει δημογραφικὰ ὁ Γαλλικὸς λαός. Ὅσο γιὰ τὶς ἐδαφικὲς διεκδηκήσεις μητροπολιτικοῦ καὶ ἀποικιακοῦ χαρακτῆρα ποὺ προέβαλλε ἡ Ἰταλία, αὐτὲς εἶναι, ὅπως σᾶς ἔχω πεῖ ἀρκετὰ μετριόφρονες: περιορίζουνται στὴν Νίκαια, τὴν Κορσικὴ καὶ τὴν Τυνησία. Δὲν λαβαίνω ὑπ' ὄψει μου τὴ Σομαλία γιατὶ πρόκειται κυριολεχτικὰ γιὰ μιὰ ἔρημο. Ἐξ ἄλλου πρόκειται γιὰ τὶς διεκδικήσεις ποὺ θὰ μπορούσανε νὰ εἴχανε συζητηθεῖ καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο ἂν ἀπὸ ἀσυνειδησία ὁ Νταλαντιὲ δὲν εἶχε πετάξει ἐκεῖνο τὸ ΟΧΙ του καὶ τὶς ὁποῖες εἶχα παρουσιάσει — σὰ βάση τῶν διαπραγματεύσεων — ὡς ἀνταλλάγματα γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ μὴ ἐμπόλεμου τῆς Ἰταλίας. Διευθετώντας μ' αὐτὸ τὸν τρόπο τὰ δημοσιονομικὰ — οἰκονομικὰ τοῦτα προβλήματα ποὺ ἀπορρέουνε ἀπ' τὸν πόλεμο, ἡ Ἰταλία δὲν προβάλλει καμμιὰ ἄλλη διεκδίκηση ποὺ νὰ **θίγει τὴν Γαλλία.**

Πρόκειται — γιὰ τὴν ὥρα — νὰ ἐλέγξουμε ἂν ἔχει ὡριμάσει ὁ καιρὸς γιὰ μιὰ ἀποσαφήνιση τῶν σχέσεων Ἄξονα — Γαλλίας. Στὸ σημεῖο αὐτὸ μὲ μεγάλη μου χαρὰ θὰ ἤθελα νὰ γνωρίσω τὴν γνώμη σας.

Ἠπειρωτικαὶ θέσεις τῆς Ἀγγλίας.

Πιστεύω ὅτι σὲ περίπτωση παράτασης τοῦ πολέμου, θὰ συμφωνεῖτε καὶ Σεῖς μαζί μου, ὅτι ἐπιβάλλεται νὰ ἐπιδιωχθεῖ ἡ ἐξάλειψη τῶν ὑπαρχόντων Ἀγγλικῶν θέσεων ποὺ βρίσκουνται στὴν Εὐρωπαϊκὴ Ἤπειρο. Ἡ ἐξάλειψη αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ ἐπιπρόσθετη προϋπόθεση γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῆς νίκης. Τὰ σημεῖα αὐτὰ εἶναι τὰ ἀκόλουθα: ἡ Πορτογαλία, ἡ Γιουγκοσλαβία, ἡ Ἑλλάδα, ἡ Τουρκία, ἡ Αἴγυπτος, ἡ Ἑλβετία. Ἡ προσχώρηση τῆς Πορτογαλίας ἐξουδετερώνεται ἀπὸ τὴν Ἱσπανία. Δὲν πρέπει νὰ τρέφουμε καμμιὰ φλούδα ἐλπίδας σχετικὰ μὲ τὴν διάθεση τῆς Γιουγκοσλαβίας πρὸς τὸν Ἄξονα. Εἶναι ξεκάθαρα ἐχτρικά. Ἐσωκλείω μιὰ ἔκθεση τῆς Ἀστυνομίας μου ποὺ ἀποδείχνει τὴν προδοτικὴ οὐδετερότητα καὶ δραστηριότητα τῆς Γιουγκοσλαβίας ἐνάντια στὴν Ἰταλία. Πρόκειται γιὰ ἕνα κακὸ γείτονα ποὺ εἶναι προγυμνασμένος μὲ βρωμερὴ ψυχή. Ἡ Γιουγκοσλαβία δὲν μπορεῖ νὰ ζήσει ἔτσι ὅπως εἶναι. Οἱ Σέρβοι κι οἱ Κροάτες εἶναι χωρισμένοι περισσότερο παρὰ ποτέ. Τὸ πείραμα Μάτσεκ ἔχει ὁλότελα χρεωκοπήσει. Γιὰ τὴν ὥρα δὲν ἔχω καμμιὰ πρόθεση νὰ τροποποιήσω τὴν ταχτικὴ τῆς Ἰταλίας ἐνάντια στὴν Γιουγκοσλαβία, ταχτικὴ ποὺ περιορίζεται στὴν προσεκτικὴ ἐπιφυλακή.

Ὅσο γιὰ τὴν Ἑλλάδα ἔχω ἀποφασίσει νὰ θέσω τέρμα στὶς ἀναβολὲς καὶ τὸ ταχύτερο. Ἡ Ἑλλάδα ἀποτελεῖ ἕνα ἀπὸ τὰ προπύργια τῆς Ἀγγλικῆς ναυτικῆς στρατηγικῆς στὴν Μεσόγειο. Βασιλιὰς Ἄγγλος, πολιτικὴ τάξη Ἀγγλική, λαὸς ἀνώριμος, ποὺ διαπαιδαγωγήθηκε μὲ τὸ μῖσος ἐνάντια στὴν Ἰταλία. Ἡ Ἑλλάδα προέβηκε σ' ἐπιστράτευση τῶν δυνάμεών της, ἤδη ἀπ' τὸν Μάη ἔθεσε στὴν διάθεση τῆς Μεγάλης Βρεταννίας βάσεις ἀεροπορικὲς καὶ ναυτικές, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ βρεθήκανε στὴν Βιτρύ Λὰ Σαριτὲ καὶ τὰ ὁποῖα ὁ φὸν Ρίμπεντροπ εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ μοῦ στείλει. Τὶς τελευταῖες αὐτὲς μέρες Ἄγγλοι ἀξιωματικοὶ καταλάβανε κυριολεχτικὰ ὅλα τὰ στρατόπεδα τῆς Ἑλλάδας. Τελικὰ ἡ Ἑλλάδα μέσα στὴ Μεσόγειο παίζει τὸν ἴδιο ρόλο ποὺ ἔπαιξε ἡ Νορβηγία στὴν περιοχὴ τῆς Βόρειας θάλασσας καὶ πρέπει νὰ ὑποστεῖ τὴν ἴδια τύχη. Πιστεύω ὅτι ἡ Τουρκία, τὸ ἕτερο αὐτὸ πιόνι τοῦ Ἀγγλικοῦ παιχνιδιοῦ, δὲν πρόκειται νὰ κινηθεῖ, εἰδικὰ ἂν αὐξήσετε — ὅπως σίγουρα θὰ κάμετε — τὰ στρατεύματά Σας κατοχῆς στὴ Γερμανία. Ὅσο γιὰ τὴν ἐπανάληψη τῶν ἐπιχειρήσεων στὴν Αἴγυπτο προϋποθέτει σκληρὴ προπαρασκευασία ὅμοια μ' ἐκείνη ποὺ χρειάστηκε νὰ καταβάλετε γιὰ τὴν προσχεδιαζόμενη ἀπόβαση στὴν Μεγ. Βρεταννία. Ὁπωσδήποτε ἐλπίζω νὰ τὰ καταφέρω μὲ τὴν κατεύθυνση τῶν ἐπιχειρήσεων ταυτόχρονα καὶ στὰ δυὸ μέτωπα: τὸ Ἑλληνικὸ καὶ τὸ Αἰγυπτιακό. Φέροντας σὲ πέρας τὴν δεύτερη αὐτὴ φάση τῆς ἐπίθεσης, ποὺ θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ καταχτήσουμε τὸ ὀχυρὸ τῆς Μάρσα - Ματροὺχ (230 χιλιόμετρα ἀπ' τὴν Ἀλεξάνδρεια) μένει ν' ἀντιμετωπίσουμε τὴν ἀποφασιστικὴ μάχη τοῦ Δέλτα. Ἀναφορικὰ μὲ τὴν φάση αὐτή, πρόκειται νὰ ἐξεταστεῖ ἡ συνεργασία τὴν ὁποία πρόκειται νὰ παράσχουν τὰ θωρακισμένα σας μεταγωγικά. Ὁ στρατηγὸς Τομά, ὁ ὁποῖος ἔχει πάει στὴν Κυρηναϊκὴ θὰ σᾶς ἐκθέσει τὸ ζήτημα.

Εἶμαι σίγουρος ὅτι δὲν θὰ ἐκπλαγεῖται νὰ δεῖτε νὰ περιλαμβάνεται

κι ἡ Ἑλλάδα στὰ ἠπειρωτικὰ προπύργια τῆς Μεγ. Βρεττανίας. Μὲ τὴν ἀνεξήγητη ἐχθρικὴ στάση της ἡ Ἐλβετία θέτει ὑπὸ ἐξχταση τὸ πρόβλημα τῆς δικῆς της ὕπαρξης.

Θὰ ἤθελα νὰ πῶ δυὸ λέξεις σχετικὰ μὲ τὴν Ἱσπανία. Ἡ ἀνάληψη τῆς διεύθυνσης τοῦ ὑπουργείου τῶν ἐξωτερικῶν ἀπὸ τὸν Σούνιερ μᾶς ἐγγυᾶται ὅτι τὰ ἐχθρικὰ πρὸς τὸν Ἄξονα ρεύματα ἔχουνε ἐντυπωσιαστεῖ, γιὰ τουλάχιστο ἀναχαιτιστεῖ. Δὲν θεωρῶ, ὅμως, ὅτι καλυτέρεψε ἡ ἐσωτερικὴ οἰκονομικὴ κατάσταση. Ἐκφράζω τὴν πεποίθηση ὅτι εἶναι πιὸ συμφέρο γιὰ μᾶς νὰ μείνει ἔξω ἀπ' τὸν πόλεμο ἡ Ἱσπανία, παρὰ νὰ λάβει μέρος. Θὰ πρέπει τὴν ἐπέμβασή της νὰ τὴν κρατοῦμε κατὰ μέρος, ὅπως ἕνα καλὸ χαρτὶ ποὺ θὰ πρέπει νὰ παίξουμε τὴν κατάλληλη στιγμή, ἀνάλογα μὲ τὶς ἐνδείξεις τῆς περίστασης, ὅπως λόγου χάρη τὴν ἐνδεχομένη παράταση τοῦ πολέμου ὅλο τὸ 1941, γιὰ τὴν ἀνοιχτὴ ἐπέμβαση τῶν Ἡνωμένων Παλιτειῶν. Στὸ μεταξὺ ἡ Ἱσπανία θὰ ἔχει τὸν καιρὸ νὰ ἑτοιμαστεῖ.

Παρὰ τὶς συνήθειές μου σᾶς ἔγραψα μιὰ μακροσκελῆ ἐπιστολή, ἀλλὰ δὲν μποροῦσα ν' ἀντισταθῶ στὸν πειρασμὸ νὰ Σᾶς ἐκθέσω τὶς σκέψεις μου πάνω στὰ πολλαπλᾶ προβλήματα ποὺ ἀποτελέσανε τὰ θέματα τῆς συνάντησής μας στὸ Μπρέννερο.

Σᾶς παρακαλῶ Φῦρερ νὰ πιστέψετε εἰς τὰ εἰλικρινῆ αἰσθήματα συντροφικῆς φιλίας, ποὺ οἱ κοινὲς δοκιμασίες καὶ τὰ γεγονότα συντελοῦν στὸ νὰ γίνονται ὁλοένα βαθύτερα καὶ δεχθεῖτε ταυτόχρονα τοὺς πιὸ ἐγκάρδιους χαιρετισμούς.

46

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΠΕΝΙΝΙ

Μυστικὸ ὑπόμνημα Χ.Α. Τίρανα, 19 Ὀκτωβρίου 1940.

Μὲ βάση τὶς διαταγὲν τῆς Ἐξοχότητας τοῦ Ὑπουργοῦ αὔξησα τὴν δραστηριότητα τὴν προορισμένη νὰ δημιουργήσει περισσότερο εὐνοϊκὸ περιβάλλον γιὰ τὴν γρήγορη καὶ νικηφόρα ἐξέλιξη τῶν στρατιωτικῶν μας ἐπιχειρήσεων ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα.

Τὸ κέντρο προπαγάνδας τοῦ Ἀργυρόκαστρου, μὲ τὶς ραδιοφωνικές του ἐκπομπὲς σὲ γλῶσσα ἑλληνικὴ καὶ τὴν ἐφημερίδα Βουλνέτι ἐπαναλαμβάνει στοὺς Ἕλληνες τὴν πρόσκληση νὰ ἐξετάσουνε τὶς σοβαρὲς συνέπειες ποὺ θὰ μπορεῖ νὰ ἔχει γιὰ τὴ χώρα τους ἡ στεῖρα ἐπιμονὴ τῆς κυβέρνησης τῆς Ἀθήνας ν' ἀκολουθεῖ μιὰ ἐχτρικὴ πολιτικὴ ἐνάντια στὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα, ποὺ τῆς ὑπαγορεύεται ἀπ' τὴν Ἀγγλία.

Ἔμπιστοί μας Ἀλβανοί, ποὺ χαίρουνε ἐχτίμησης ἐπίσης στὴν Ἑλλάδα ἀναχωροῦνε αὔριο γιὰ νὰ συναντηθοῦνε στὰ Γιάννενα καὶ σὲ ἄλλες πόλεις μὲ τοὺς φίλους τους, οἱ ὁποῖοι καὶ θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ προπαγανδίσουνε καταδεικνύωντας τὰ προτερήματα ποὺ θἄχει μιὰ ἰταλο-ἑλληνο-ἀλβανικὴ συνεργασία κάτω ἀπ' τὴν πολεμικὴ ἰσχὺ τῆς Ἰταλίας καὶ τὸ ἀνώφελο ἑνὸς γελοίου ἀνταγωνισμοῦ δυνάμεων ἀνάμεσα στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Ἑλλάδα. Παρόμοια δραστηριότητα, σὲ τέτοια μιὰ στι-

γμὴ κι' ἐνῶ ἐπίκειται, ἡ στρατιωτική μας ἐπέμβαση, ἀποβλέπει στὸ νὰ δημιουργήσει στὶς ψυχὲς τῶν ὑψηλῶν προσώπων ποὺ διευθύνουνε τὶς τύχες τῆς χώρας, αἴσθημα ἀβεβαιότητος καὶ ἀποθάρρυνσης.

Οἱ φίλοι μας πηγαίνουνε νὰ συναντήσουνε θρησκευτικοὺς ἀρχηγοὺς μὲ μεγάλη ἐπιρροὴ καὶ ἄλλους ἀξιωματικοὺς τοῦ στρατεύματος.

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ὀρθόδοξης Ἀλβανικῆς Ἐκλησίας ὑποστηρίζει σθεναρῶς τὴν δραστηριότητά μας.

Μοῦ ἀνεφέρθηκε ὅτι Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀποσπασμένοι κατὰ μῆκος τῆς γραμμῆς τῶν συνόρων ἐνδιαφέρθηκαν νὰ πληροφορηθοῦν τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο συμπεριφέρεται ἡ Ἰταλία πρὸς τοὺς συναδέλφους του Ἀλβανούς, γιὰ τοῦτο παρακάλεσα τὴν Ἐξοχότητα τοῦ στρατηγοῦ Βισκόντι Πράσκα νὰ ἐντείνει τίς ἐπαφὲς μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν δύο στρατῶν, ἀφήνοντας νὰ πιστευθεῖ ἐδεχομένη παραχώρηση βοήθειας κι' ὑποστήριξης στοὺς Ἕλληνες στρατιωτικοὺς ποὺ θὰ διάκεινται εὐνοϊκὰ πρὸς τὰ ζητήματά μας. Ἀποτελεσματικὴ δραστηριότητα σὲ παρόμοιο ἐπίπεδο δυνατὸ νὰ συντελέσει στὴν διευκόλυνση τῆς ἐναρκτήριας προσπάθειας τοῦ στρατοῦ μας. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἔβαλα στὴν διάθεση τοῦ στρατηγοῦ Βισκόντι Πράσκα σχετικὸ ποσό, τὸ ὁποῖο νὰ χρησιμοποιηθεῖ ἀνάλογα.

Προβαίνω εἰς τὴν κατάρτιση μερικῶν ταγμάτων ἀπὸ Ἀλβανοὺς ἐθελοντὲς ποὺ δροῦνε κάτω ἀπὸ τὶς διαταγὲς τῶν μονάδων μας.

Ἀπ' τὴν ἄλλη προετοιμάζω ἀλβανικὰ στοιχεῖα, ἐξακριβωμένα θαρραλέα, εἰδικὰ Τζαμουριῶτες, τὰ ὁποῖα θὰ ἔχουνε ἀποστολὴ νὰ εἰσέλθουνε κρυφὰ σ' ἑλληνικὸ ἔδαφος κι' ἐκεῖ, τὴν ὥρα ποὺ θὰ ξαπολυθεῖ ὁ στρατός μας, θὰ διαπράξουνε μὲ τὴν βοήθεια τῶν πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα φίλων τους τὶς παρακάτω πράξεις:

α) καταστροφὴ τηλεγραφικῶν καὶ τηλεφωνικῶν συρμάτων.

β) ἐξάλειψη τῶν φυλακίων καὶ παρατηρητηρίων κατὰ μῆκος τῶν συγκοινωνιακῶν γραμμῶν.

γ) ἀφοπλισμὸ τῶν χωροφυλάκων.

δ) ρῆξιμο πυροβολισμῶν στὰ νῶτα τῶν μαχομένων Ἑλλήνων.

Μερικὰ ἀπ' τὰ στοιχεῖα αὐτὰ θὰ ἐφοδιαστοῦνε ἀπ' τὴν ὑπηρεσία στρατιωτικῶν πληροφοριῶν μὲ μερικοὺς φορητοὺς πομποὺς χάρη στοὺς ὁποίους ἡ διοίκηση τοῦ στρατεύματος θὰ ἔχει ἐγκαίρως ἀκριβεῖς εἰδήσεις περί τῶν θέσεων τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

Πρόκειται γιὰ 200—250 ὅλο κι' ὅλο ἄντρες, ποὺ θὰ δροῦνε σὲ μικρὲς ὁμάδες στὴν ζώνη τῶν ἐπιχειρήσεων.

Σχετικὰ μὲ τὴν παραπάνω δραστηριότητα ἔχω κατατοπίσει μὲ κάθε λεπτομέρεια τὸν Ἀνώτατο Διοικητὴ τοῦ Στρατεύματος ποὺ τὴν βρίσκει ἀρκετὰ χρήσιμη καὶ τὴν ὑποστηρίζει.

Οἱ μονάδες οἱ παρατεταγμένες στὴ γραμμὴ τοῦ μετώπου θὰ πληροφορηθοῦνε ὅταν πρέπει, 48 ὧρες πρὶν τὴν ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων, ἀρχίζοντας ἀπ' τὴ νύχτα τῆς 24ης Ὀκτωβρίου, γιὰ τὸν τόπο καὶ τὴν ὥρα ποὺ θὰ δράσουνε οἱ πυρῆνες.

Ὁ κάθε ἄντρας θὰ εἶναι ἐφοδιασμένος μ' ἕνα σημάδι ἀπ' τὸ ὁποῖο θ' ἀναγνωρίζεται καὶ τὸ ὁποῖο θὰ εἶναι γνωστὸ μόνο στὶς δυνάμεις ποὺ λαμβάνουνε μέρος στὴν μάχη.

Ἐνῶ προσπαθῶ νὰ δημιουργήσω ὅσο τὸ δυνατὸ πιὸ εὐνοϊκὸ περιβάλλον γιὰ τὴν ὑπὲρ τὰ σύνορα ἐπικείμενη πορεία μας, προετοιμάζω κατάλληλα τὰ σχετικὰ ἐπεισόδια ποὺ θὰ σταθοῦνε ἱκανὰ νὰ δικαιολογήσουνε τὴν ἀστραπιαία στρατιωτική μας ἐπέμβαση στὴν Ἑλλάδα:

—Ρήξιμο σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε ἀλβανικὴ περιοχὴ ἀπὸ ἀεροπλάνο τοῦ ὁποίου ἡ ἐθνικότητα θὰ παραμείνει ἀνεξακρίβωτη, προκυρύξεων σὲ ἀλβανικὴ γλῶσσα μὲ τὶς ὁποῖες θὰ προτρέπουνται οἱ 'Αλβανοὶ νὰ ἐπαναστατήσουνε ἐνάντια στοὺς 'Ιταλοὺς καὶ νὰ συνταχθοῦνε μὲ τοὺς Ἄγγλους καὶ τοὺς Ἕλληνες.

—Πυροβολισμοὶ ἀπὸ μέρος τῶν πραχτόρων μας σ' ἑλληνικὸ ἔδαφος ἐνάντια στὰ φυλάκιά μας καὶ ἐνάντια σὲ φιλήσυχους 'Αλβανούς, ποὺ θὰ βρεθοῦνε στὴν περιοχὴ τοῦ μετώπου.

ε) δολοφονικὲς ἀπόπειρες ἐνάντια σὲ στρατιωτικοὺς ἀρχηγοὺς κηρυγμένους ὑπὲρ τῆς πάλης.

ζ) προτροπὴ σὲ ἐπανάσταση, λιποταξία, παράδοση τῶν ἀντρῶν τοῦ ἀντιπάλου στρατοῦ.

—Ἔκρηξη μιᾶς μπόμπας στὴν ἕδρα τῆς Υποτηρητείας μας στὸ λιμάνι τῆς Ἔντα, σὰν ἐπακόλουθο συνομωτικῆς δραστηριότητας πραχτόρων Ἄγγλων κι' Ἑλλήνων

Τὰ γεγονότα αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πραγματοποιηθοῦνε στὴν περίοδο μεταξὺ 22 καὶ 24 τ' 'Οχτώβρη καὶ τὰ ὁποῖα θὰ φροντίσω νὰ χαρακτηριστοῦνε ἀπ' τὸν Τύπο σὰν προκλητικὲς κι' ἐπιθετικὲς ἐνέργειες, θὰ ἐπακολουθήσουνε δὲ διαδηλώσεις διὰ μεγαλύτερα ἀλβανικὰ μέτρα ἐνάντια στὴν 'Αγγλία καὶ τὴν κυβέρνηση τῆς 'Αθήνας.

Μόλις ἀρχίσουνε οἱ ἐχθροπραξίες θὰ φροντίσω νὰ ριχτοῦν σ' ἑλληνικὸ ἔδαφος τὰ προπαγανδιστικὰ μανιφέστα τὰ ὁποῖα σᾶς ἔχω ἤδη ὑποβάλει πρὸς ἔγκριση.

'Επιστρέφοντας στὴν 'Αλβανία παρακολούθησα πολλὲς μονάδες τοῦ στρατοῦ μας σὲ δράση, ἐμφοροῦνται δὲ ἀπὸ ὑψηλὸ πολεμικὸ πνεῦμα. Οἱ δυνάμεις ποὺ καταφθάνουνε γίνουνται δεκτὲς μὲ ἀκράτητο ἐνθουσιασμό. Στοὺς ὑψηλότερους κύκλους ἐπικρατεῖ ἀσυνήθιστη ζωηρότητα. Μεταξὺ τῶν 'Αλβανῶν παρατηρεῖται ἕνα αἴσθημα, ἀναμονῆς, ἐμπιστοσύνης καὶ ἄγριας διάθεσης.

'Απὸ πολλὲς πλευρὲς καταφθάνουνε παρακινήσεις γιὰ μάχη ἐνάντια στοὺς κοινοὺς ἐχθροὺς καὶ προτάσεις συνεργασίας.

Οἱ πρόξενοι τῶν ξένων δυνάμεων ἐξακολουθοῦνε ν' ἀναζητοῦνε ἐπίμονα εἰδήσεις σχετικὲς μὲ τὶς στρατιωτικές μας δυνάμεις καὶ τὶς προθέσεις μας.

Πρόσωπα προσκείμενα πρὸς τὴν 'Ελλάδα ἐπιβαιβαιώνουνε τὸ αἴσθημα ἀνησυχίας καὶ ταραχῆς ποὺ ἐπικρατεῖ σχετικὰ μὲ τὴν ἐνδεχομένη στρατιωτικὴ ἐπέμβασή μας. Οἱ πληθυσμοὶ τῆς Τζουμαριᾶς ἀναμένουνε μὲ ἀγωνία τὴν ἄφιξή μας.

Περισσότερες καὶ πιὸ ἀκριβεῖς πληροφορίες θὰ ἔχω ἀπὸ τὸν ἀνώτερο φασιστικὸ σύμβουλο Ναμπὶλ Ντῖνο, ὁ ὁποῖος τὴ στιγμὴ αὐτὴ βρίσκεται στὴν 'Ελλάδα μὲ μυστικὴ πολιτικὴ ἀποστολή, θὰ καταφθάσει δὲ τὶς προσεχεῖς τοῦτες μέρες στὰ Τίρρανα γιὰ νὰ δώσει ἀναφορά.

'Η 'Εξοχότης ὁ στρατηγὸς Βισκόντι Πράσκα μὲ διεβεβαίωσε χθὲς ὅτι στὶς 23 'Οκτωβρίου τὰ στρατεύματά του θὰ εἶναι ἕτοιμα γιὰ νὰ καταλάβουνε τὶς θέσεις τους.

Σὲ ὅλους διαπιστώνεται ζωηρὴ ἐπιθυμία γιὰ πάλη καὶ βεβαιότητα γιὰ τὴ νίκη.

47

ΓΕΝ. ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΒΑΣΙΛ. ΣΤΡΑΤΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΙΙ (Ὑπερπόντιον) ΤΜΗΜΑ Ι (14)
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΝΩΤΕΡΟ ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ

Ἀρ. Πρωτ. 4100. Μ.Μ. 20 Ὀκτωβρίου 1940 XVIII.

Φέρεται εἰς γνώση ἐπίσης τοῦ:

Ἐξοχ. Ἀρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τοῦ Στρατεύματος.
Ἐξοχ. Ἀρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ναυτικοῦ Ἐπιτελείου.
Ἐξοχ. Ἀρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Βασ. Ἀεροπορίας.
Ἐξοχ. Ὑφυπουργοῦ Πολέμου.

Ἐπισυνάπτετε: Ἀεροναυτικὸς χάρτης εἰς ἑκατομμυριοστὴ κλίμακα — φύλλο 7 — Τίρανα — Θεσσαλονίκη — Ἀθήνα.

Μὲ ἔγκριση τῆς ἀνωτάτης ἀρχῆς, γνωστοποιῶ:

1) Ἡ ἔναρξη τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα θὰ πραγματοποιηθεῖ ὅπως προβλέπεται μέχρι τώρα μὲ τὴν κατάληψη τῆς Ἠπείρου καὶ ταυτόχρονα τοῦ νησιοῦ τῆς Κέρκυρας.

—Γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἠπείρου θ' ἀκολουθήσετε τὶς ὁδηγίες ποὺ ἀναφέρονται στὸ ἔγγραφο τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τούτου ἀρ. 3833 μὲ ἡμερομηνία 14 Ὀκτωβρίου.

—Οἱ δυνάμεις ποὺ δροῦνε στὸ θέατρο τοῦτο τοῦ πολέμου θὰ εἶναι δυνατὸ ν' αὐξηθοῦνε — ἐὰν ἡ Α. Ἐξοχότητα τὸ θεωρεῖ ἀπαραίτητο — μὲ προσθήκη τῆς μεραρχίας «Πιεμόντε» (βλέπε τηλεγράφημα τοῦ Γ. Σ. τούτου ἀρ. 8.395) 407 στὶς 19 τρέχοντος).

Προηγούμενες διατάξεις περιορίζουνε τὴν περιοχὴ κατοχῆς τῆς Ἠπείρου μὲ διαχωριστικὴ γραμμὴ ποὺ νὰ διασχίζει τὸν ποταμὸ τῆς Ἄρτας, (Ἄραχθο), ἡ ὁποία, ὅμως τώρα θὰ ἐπεκταθεῖ μὲ τὴν πρόβλεψη τῆς ἐνδεχόμενης περαιτέρω ἐπίθεσης.

Εἶναι ἀπαραίτητο ἡ ἐπέκταση αὐτὴ νὰ περιλάβει ὅλα τὰ καίρια σημεῖα στὰ νότια καὶ τ' ἀνατολικὰ τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτας, ὥστε νὰ διευκολυνθεῖ ἡ ἐργασία ἀπόβασης ἐνισχύσεων κι' ἐφοδιασμῶν στὸν κόλπο τοῦτο.

—Ἡ κατάληψη τῆς νήσου Κέρκυρας (ἡ ὁποία ἀνετέθηκε στὸν ναύαρχο τοῦ στόλου Τύρ, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν ἀπόβαση καὶ στὸν μέραρχο Τζακόνε, γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὶς ἐπιχειρήσεις ξηρᾶς) θὰ διενεργηθεῖ σύμφωνα μὲ τίς «Ὁδηγίες ἐν ἰσχύει».

Λεπτομέρειες ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐξέλιξη τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν στιγμὴ κατὰ τὴν ὁποία ἡ μεραρχία «Μπάρι» θὰ περιέλθει ὑπὸ τὴν δικαιοδοσία τῆς Ἐξοχότητάς Σας ἀναφέρονται στὸ ἔγγραφο 4030 τῆς 18 τρέχοντος.

2) Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς φάσης αὐτῆς τῆς κατάληψης τῆς Ἠπείρου, οἱ δυνάμεις οἱ ἀποσπασμένες στὸ ἑλληνικὸ μέτωπο Κορυτσᾶς θὰ κινηθοῦν ἀκολουθώντας μιὰ ταχτικὴ ἀμυντικο - ἐπιθετικὴ καὶ δίνοντας τὴν ἐντύπωση μὲ τὸν ὄγκο τους ὅτι ἔχουμε σκοπὸ νὰ βαδίσουμε καὶ σὲ τοῦτο τὸ μέτωπο.

3) Ὅσο βαστᾶ ἡ φάση τούτη καὶ στὶς ἄλλες ποὺ θὰ ἐπακολου-

θήσουνε, οἱ δυνάμεις οἱ ἀποσπασμένες στὴ φύλαξη τῆς Γιουγκοσλαβικῆς μεθορίου θὰ ἐξακολουθήσουνε νὰ τηροῦνε τὴν ταχτικὴ ποὺ τοὺς ἔχει καθοριστεῖ.

Σὲ τοῦτα τὰ σύνορα πρέπει νὰ ἀποφύγουμε ὅλους διόλου τὴν δημιουργία ἐπεισοδίων.

4) Μόλις καταφθάσει καὶ καταλάβει θέσεις ἱκανοποιητικὸς ἀριθμὸς ἐνισχύσεων θὰ μπεῖ μπροστὰ ἡ προέλαση ἀπ' τὴν περιοχὴ τῆς Ἠπείρου μὲ κατεύθυνση τὴν Ἀθήνα.

— Ἡ παραπάνω προέλαση θ' ἀκολουθήσει τὶς παρακάτω γενικὲς κατευθύνσεις.

Ἄρτα — Λαμία — Ἀταλάντη — Τανάγρα.

Ἀγρίνιον — Μεσσολόγγι — Ἀθήνα.

— Ἐνόσω λαβαίνει χώρα ἡ παραπάνω κίνηση θὰ ληφθεῖ φροντίδα νὰ προστατευτεῖ ἡ ἀριστερὴ πλευρὰ ἀπὸ ἐνδεχόμενες ἀντιδράσεις τοῦ ἐχθροῦ προερχόμενες ἀπ' τὴν Θεσσαλία.

— Μόλις καταστεῖ δυνατὴ ἡ πραγματοποίηση παρόμοιων κινήσεων θὰ πρέπει νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ κατάληψη τῆς νότιας περιοχῆς τῆς διώρυγας τῆς Κορίνθου (περιοχὴ Περιβόλι).

5) Ταυτόχρονα μὲ τὴν παραπάνω προέλαση, τὰ στρατεύματα τῆς Κορυτσᾶς (μετὰ ἀπὸ κατάλληλη ἐνίσχυση) θὰ προβοῦνε ἐπίσης σ' ἐπίθεση μὲ κατεύθυνση τὴν Φλώρινα καὶ τὴν Καστοριά.

—Σκοπὸς τῆς δραστηριότητας τούτης εἶναι ν' ἀκινητοποιήσει τὶς ἀντιμέτωπες δυνάμεις, νὰ προσελκύσει πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτὴ στρατεύματα ἀπ' τ' ἀνατολικὰ γιὰ ἀπ' τὴ Θεσσαλία, γιὰ — ἀκόμα καλύτερα — νὰ ἐπισύρει τὴν προσοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς ἡγεσίας πρὸς αὐτὴν τὴν μεριά, νὰ προπαρασκευάσει δὲ εὐνοϊκοὺς ὅρους γιὰ μιὰ μελλοντικὴ προέλαση πρὸς τὴν Θεσσαλονίκη.

— Ἡ Ἐξοχότης Σας θ' ἀντιληφθεῖ τὴν ἴδια στιγμή, ἂν συμφέρει ἢ ὄχι, γιὰ τὴν ἐπιτυχία τούτου τοῦ σκοποῦ, νὰ ἐπιφορτίσει στὰ στρατεύματα ποὺ βρίσκουνται ἐγκατεσπαρμένα στὴν Πίνδο (στενὸ τοῦ Μέτσοβου) νὰ προβοῦν σ' ἐπιχειρήσεις οἱ ὁποῖες νὰ θέτουνε σὲ κίνδυνο τὴν ἀσφάλεια τῆς Θεσσαλίας.

— Φανερὸ εἶναι ὅτι ἂν βρεθοῦμε μπροστὰ σὲ ἐξαιρετικὰ εὐνοϊκὴ κατάσταση (σοβαρὴ ἐσωτερική, κατάρρευση στὴν Ἑλλάδα μὲ ἀποτέλεσμα ἐξασθένιση τῆς ἄμυνας σὲ σημαντικὸ βαθμὸ) θὰ μπορεῖτε νὰ προβεῖτε στὴν προέλαση ἀπ' τὴν Ἤπειρο στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ διενεργήσετε τὶς ἐπιχειρήσεις στὴν περιοχὴ τοῦ Κορυτσᾶς χωρὶς νὰ περιμένετε τὶς ἐνισχύσεις τὶς ὁποῖες προβλέψαμε γιὰ κανονικὲς συνθῆκες.

6) Διοικήσεις:

Προορίζονται γιὰ τοῦτες, ὑπὸ τὶς διαταγές σας, οἱ μεραρχίες Ρόσι Κάρλο καὶ Νάσσι.

Ἕνας ἀπ' τοὺς δύο, κατ' ἐκλογὴν τῆς Ἐξοχότητάς Σας, θὰ πρέπει ν' ἀναλάβει τὴν διοίκηση τοῦ ἑνὸς Σώματος Στρατοῦ ποὺ ὀργανώνεται τώρα στὸ μέτωπο τῆς Ἠπείρου.

Ὁ ἄλλος (ποὺ δὲν εἶναι δυνατὸ — γιὰ εὐνοήτους λόγους — νὰ τοῦ ἀνατεθεῖ ἡ θέση ποὺ προορίζεται γιὰ τὸν στρατηγὸ Φραντσίσσι) θ' ἀναλάβει τὴν ὑπηρεσία ποὺ θὰ τοῦ ἀναθέσετε, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπωμιστεῖ τὴν διοίκηση ἑνὸς δεύτερου Σώματος Στρατοῦ ποὺ ὀργανώνεται στὸ παραπάνω μέτωπο, γιὰ σὲ ἄλλο ποὺ πρόκειται νὰ σχηματίσετε.

Ἔχοντας ὑπ' ὄψει τὴν ἐπιχείρηση τῆς Ἠπείρου μὲ κατεύθυνση τὴν

'Αθήνα καὶ τὶς δυνάμεις ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦνε στὴν δραστηριότητα ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα δὲν κρίνουμε εὔλογο ν' ἀνατεθεῖ σ' ἕνα ἀπ' τοὺς παραπάνω στρατηγοὺς ἡ διοίκηση τοῦ στατικοῦ μετώπου στὴν Γιουγκοσλαβικὴ μεθόριο.

'Αναμένουμε γνωστοποίηση τῶν σχετικῶν μὲ τὰ παραπάνω ἀποφάσεων τῆς 'Εξοχότητάς Σας καὶ καθορισμὸ τοῦ ἀνάλογου «πλαίσιου μάχης».

— Οἱ παραπάνω στρατηγοί, θὰ καταφθάσουνε περιστοιχισμένοι ἀπὸ ἕνα μικρὸ 'Επιτελεῖο, τὸ ὁποῖο θὰ φροντίσετε νὰ ἐνσωματώσετε εἰς τὸ στράτευμα καὶ νὰ κατατοπίσετε τοὺς ἐπικεφαλῆς αὐτοῦ τοῦ στρατοῦ μὲ τὰ ὅσα θὰ πρέπει ν' ἀσχοληθοῦνε στὸ μέλλον.

— 'Επειδὴ ἐπειγόμεθα κι' ἐπειδὴ ἡ διοίκηση τοῦ 6ου Σώματος Στρατοῦ περιλήφθηκε στὶς ὀργανωτικὲς διατάξεις σὲ καιρὸ εἰρήνης (καὶ δὲν μπορεῖ νὰ καταργηθεῖ) ἐξυπονοεῖται ὅτι ἡ μιὰ ἀπ' τὶς δυὸ διοικήσεις Στρατιᾶς θὰ συνταυτιστεῖ μὲ τὴν διοίκηση τοῦ 26 Σώματος Στρατοῦ, ἐνῶ ἡ ἄλλη θὰ περιοριστεῖ σὲ «διοίκηση ταχτικῆς».

— 'Η ἀνώτατη διοίκηση τῶν Στρατευμάτων στὴν 'Αλβανία δὲν θὰ ἐξακολουθεῖ νὰ θεωρεῖται ὅτι ἐξαρτᾶται, ὅπως μέχρι τώρα, τῆς διοίκησης τοῦ 26ου Σώματος.

'Η παροῦσα διεύθυνσή ὑπηρεσιῶν θὰ μετατραπεῖ σταδιακὰ σὲ ἐπιμελητεία (μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν σημερινὸ διευθυντή).

7) 'Ενισχύσεις:

'Αναφορικὰ μὲ τὸ ἔγγραφό Σας ἀρ. 024905 καὶ ἡμερ. 17 τρέχοντος σταλθήκανε ἀεροπορικὰ στὰ λιμάνια τοῦ Δυρράχιου καὶ τῆς Αὐλώνας μὲ τὴν παρακάτω σειρὰ προτεραιότητος:

α) Τμήματα καὶ ὑλικὸ τῆς Βασ. 'Αεροπορίας.

β) Τμήματα ἀεραμύνης, συγκροτήματα πυροβολαρχίας ἀλπίνων, συγκεκριμένα:

12 συγκροτήματα ἀντιαεροπορικῶν τηλεβόλων τῶν 20.

— ἕνα συγκρότημα ἀντιαεροπορικὸ, 75 Σκόντα σὲ τρεῖς συστοιχίες.

— ἕνα συγκρότημα ἀντιαεροπορικὸ τῶν 75 Σ.Κ. σὲ δύο συστοιχίες.

— δύο συγκροτήματα ἀντιαεροπορικὰ τῶν 75)46 σὲ δυὸ συστοιχίες.

— Τέσσερα συγκροτήματα πεδινῆς πυροβολαρχίας ἀλπίνων σὲ τρεῖς συστοιχίες.

γ) Ἕνα τάγμα θωρακισμένων ἁρμάτων Μ. 13.

δ) Τὴν θωρακισμένη μεραρχία «Τριέστε» ἐποχούμενη σὲ μηχανοκίνητα μεταγωγικά.

ε) ὀρεινὴ μεραρχία.

'Η μεταφορὰ τῶν ὅσων ἀναγράφουνται μὲ τὰ στοιχεῖα α, β καὶ γ θὰ ἔχει περατωθεῖ, ἂν δὲν τύχει τίποτε ἀπρόοπτο, ἴσαμε τὸ τέλος τούτου τοῦ μήνα.

'Επειδὴ παρατηρεῖται ἔλλειψη τῶν κατάλληλων σκαφῶν γιὰ τὴ μεταφορὰ μηχανοκίνητων ἡ μεταφορὰ τῆς Τριέστε δὲν θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ συμπληρωθεῖ νωρίτερα ἀπὸ τὶς 15 τοῦ Νοέμβρη.

Γιὰ τὴν μεταφορὰ τῆς ὀρεινῆς μεραρχίας (ποὺ ἀναφέρεται παραπάνω μὲ τὸ στοιχεῖο (ε), δὲν εἶμαστε σὲ θέση νὰ κάνουμε γιὰ τὴν ὥρα προβλέψεις.

Παρακαλεῖστε νὰ διευκρινίσετε ἂν ἀναφορικὰ μὲ τὴν παραπάνω μεραρχία προτιμᾶτε «ὀρειβατικὸ πεζικό», γιὰ «ἀλπίνων».

Ἔχουν στὸ μεταξὺ προετοιμαστεῖ γιὰ τὴν 'Αλβανία οἱ παρακάτω μονάδες κρούσεως:

—Μιὰ γιὰ δυὸ ὀρεινὲς μεραρχίες (ἀνάλογα μὲ τὴν προτίμηση ποὺ θὰ ἐκδηλώσετε γιὰ τὴν πιὸ πάνω ἀναφερόμενη μεραρχία).

—Μιὰ γιὰ δυὸ μεραρχίες ἀλπίνων (ἀνάλογα μὲ τὴν προτίμηση ποὺ θὰ ἐκδηλώσετε γιὰ τὴν πιὸ πάνω ἀναφερομένη μεραρχία).

—Μιὰ μεραρχία γοργῆς συγκρότησης (μὲ σύνθεση ποὺ νὰ πλησιάζει ὅσο τὸ δυνατὸ περισσότερο τὸ πρότυπο ποὺ ὑποδεικνύετε εἰς τὸ παραπάνω ἀναφερόμενο ἔγραφό Σας).

'Απ' τὶς τέσσερεις τοῦτες μεραρχίες, ἀφοῦ σεῖς γνωστοποιήσατε ὅτι δὲν θὰ ἤτανε ἀρκετὲς τρεῖς γιὰ τὴν προέλαση ἀπὸ τὴν Ἤπειρο γιὰ τὴν 'Αθήνα, οἱ δυὸ προβλέπεται ν' ἀποβιβαστοῦνε ἐνδεχόμενα στὸν κόλπο τῆς Ἄρτας γιὰ — σ' ἐνάντια περίπτωσή — στ' ἀλβανικὰ λιμάνια τὰ πιὸ κοντινὰ (ἡ τρίτη ἀντιπροσωπεύεται ἀπ' τὴν μηχανοκίνητη μεραρχία ποὺ ἤδη ἀναφέρθηκε).

Οἱ δυὸ ἄλλες θ' ἀποβιβαστοῦνε στὸ Δυρράχιο — Αὐλώνα.

Παρακαλεῖστε νὰ μᾶς γνωρίσετε, τὴν κατάλληλη στιγμή, πῶς θέλετε νὰ διευθετηθοῦνε οἱ παραπάνω τέσσερεις μεραρχίες.

Ἡ ἀεροπορικὴ ἐπαγρύπνηση θ' ἀποχτήσει καὶ μιὰ τρίτη μοῖρα Ρο 37 ποὺ θὰ σταθμεύσει στὴν Αὐλώνα (42η μοῖρα, ἡ ὁποία θὰ κληθεῖ νὰ ὑποβοηθήσει στὴν κατάληψη τῆς Κέρκυρας). Ἡ θέση της στὸ Μπάρι θ' ἀναληφθεῖ ἀπὸ 2 μοῖρες ποὺ θὰ καταφθάσουν ἀπὸ Βόρειο 'Ιταλία.

8) Ἡ ἔναρξη τῶν παραπάνω ἐπιχειρήσεων (ὅπως σᾶς ἐγνωστοποιήθηκε μὲ τὸ τηλεγράφημα 08395)407 ἡμερ. 19 τρέχοντος) θὰ γίνει στὶς 28 τρέχοντος 'Οκτωβρίου,

9) Γιὰ τὸν συγχρονισμὸ μεταξὺ τῆς ἀνωτέρας διοίκησης τῆς 'Αλβανίας (διοίκηση ταχτικῆς) καὶ τοῦ Γενι. 'Επιτελίου τούτου θὰ σᾶς στείλουνε ἕνα πομπὸ Α 310, μὲ τὸ σχετικὸ προσωπικό, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ μέρος τοῦ μόνιμου δίκτυου τοῦ ραδιοτηλεγραφικοῦ σταθμοῦ Ρώμης καὶ θὰ βρίσκεται σὲ διαρκῆ ἐπικοινωνία μὲ τὸ Α 310 τῆς διοίκησης μεραρχίας «Μπάρι» (Κέρκυρα).

'Επιφυλάσσουμαι νὰ σᾶς μεταδώσω συχνότητα κύματος καὶ χαρακτηριστικὰ τοῦ σταθμοῦ.

Ὅσο εἶναι δυνατὸ προτιμεῖστε τὸ ἀσύρματο τηλέγραφο γιὰ τὶς μεταβιβάσεις σας.

Γιὰ τὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ Ἄρμερο ἰσχύουνε οἱ διατάξεις οἱ ἀναφερόμενες στὸ δημοσίευμα ἀρ' 669)Σ ἡμερ. 10 τοῦ 'Ιούνη 1940.

Σύμφωνα μὲ τὶς διατάξεις τοῦ δημοσιεύματος τούτου τὸ Γεν. 'Επιτελεῖο τοῦτο θὰ φροντίζει γιὰ κάθε ἄμεση ραδιοτηλεγραφικὴ ἐπικοινωνία μεταξὺ τῆς ἀνωτάτης αὐτῆς ἀρχῆς καὶ τῆς διοίκησης τῆς 4ης ἐναέριας ζώνης, στὴν ὁποία ἔχει ἀποσπαστεῖ σύνδεσμος ἀξιωματικὸς ἐξαρτώμενος ἀπὸ τὴν ἀνώτατη τούτη διοίκηση (ἔγγραφο 4055 στὶς 19 τρέχοντος).

'Απομένει νὰ μεταδοθεῖ τὸ ἀνάλογο ὡράριο τῶν ἐκπομπῶν τῶν σχετικῶν μὲ τὴν μετάδοση σὲ περιοδικὰ διαστήματα εἰδήσεων κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Παρακαλεῖστε νὰ γνωρίσετε μὲ τηλεγράφημα λήψη τοῦ παρόντος, ἀναφέροντας καὶ τὸν σχετικὸν ἀριθμὸ τοῦ ἐγγράφου.

ὁ Ὑπαρχηγὸς τοῦ Γεν. 'Επιτελείου
τοῦ Στρατεύματος
Μ. ΡΟΑΤΤΑ

48

Ο ΓΕΝ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΠΕΝΙΝΙ

Ὑπόμνημα Ἐμπιστευτικὸ Χ.Α. Τίρανα, 21' Ὀκτωβρίου 1940.

Ἡ πολιτικὴ δραστηριότητα ποὺ ἀποβλέπει στὴν δημιουργία στὴν Ἑλλάδα εὐνοϊκοῦ περιβάλλοντος γιὰ τὴν ταχεῖα ἐξέλιξη τῶν στρατιωτικῶν μας ἐπιχειρήσεων ἀποδίδει θαυμάσια ἀποτελέσματα.

Ἀπὸ πολλὲς πλευρὲς ἀναφέρονται τὰ παρακάτω.

—Οἱ ἐκπομπὲς σ' ἑλληνικὴ γλῶσσα ποὺ μεταδίδουνται ἀπ' τὸν ραδιοφωνικὸ σταθμὸ τοῦ Ἀργυρόκαστρου, ἀκούγονται στὴν πέρα ἀπ' τὰ σύνορα περιοχὴ μὲ ζωηρὸ ἐνδιαφέρον.

—Ἕλληνες τῆς Ἠπείρου ἐπιδιώκουνε ν' ἀποχτήσουνε φιλία μὲ Ἀλβανοὺς τῆς Τζαμουριᾶς.

—Ὁ Νεμπὶλ Ντῖνο τηλεγράφησε ἀπ' τὴν Ἀθήνα ὅτι εἶχε πολὺ ἐνδιαφέρουσες συνομιλίες, γιὰ τίς ὁποῖες θὰ μᾶς ἐνημερώσει ἐπιστρέφοντας στὰ Τίρανα.

—Ἐξακολουθοῦνε οἱ ἀνταλλαγὲς φιλοφρονήσεων μεταξὺ Ἰταλῶν καὶ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν στὴν γραμμὴ τῶν συνόρων.

—Μερικοὶ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ συλληφθήκανε γιατὶ ἐκδηλώσανε φρονήματα ἐνάντια στὴν πολιτικὴ τῆς Ἀθήνας.

Ἀπὸ ἄλλη πλευρὰ ἀναφέρεται ὅτι ἀπελπισία κατέχει μονάδες τοῦ στρατοῦ ἐξ αἰτίας τῆς ἄθλιας κατάστασης στὴν ὁποία ζοῦνε. Τὸ στράτευμα στερεῖται καταλύματα, πολεμικὸ ὑλικό, τροφοδοσία.

Οἱ Ἄγγλοι ὅσοι διαμένουν στὴν Ἑλλάδα προσπαθοῦνε νὰ τονώσουνε τὸ ἠθικὸ τῶν ἐνόπλων δυνάμεων καὶ τοῦ πληθυσμοῦ παρέχοντες βοήθεια καὶ ὑποσχόμενη ἔνοπλη ὑποστήριξη, ἀλλὰ τὰ καμώματά τους αὐτὰ δὲν ἐμπνέουνε μεγάλη ἐμπιστοσύνη.

Σὲ πολλοὺς ἐπικρατεῖ ἡ γνώμη ὅτι ἐὰν ἡ ἐναρκτήρια ἐπίθεση εἶναι ἀρκετὰ ἔντονη θὰ ἐπακολουθήσει ὁλοκληρωτικὸ ξεχαρβάλωμα τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων.

Μεγάλο φόβο ἐνσπείρει ἡ ἀεροπορικὴ δραστηριότητα.

Τολμῶ ὡστόσο νὰ συστήσω νὰ παραχωρηθοῦν στὸν Ἐξοχότατο στρατηγὸ Ράντζα τὰ πολεμικὰ μέσα τὰ ὁποῖα κρίνει ἀναγκαῖα γιατὶ θεωρεῖ ὡς ἀπαραίτητο νὰ τοῦ δοθοῦνε γιὰ τὶς πρῶτες μέρες τουλάχιστο τῶν ἐχθροπραξιῶν συμπληρωματικὲς ποσότητες ἀπὸ σμήνη καταδιωκτικὰ καὶ βομβαρδιστικὰ ἀεροπλάνα. Ὅταν μάλιστα ληφθεῖ ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ διοικητὴς τῆς ἀεροπορίας στὴν Ἀλβανία θὰ πρέπει τὴν ἡμέρα Χ τῆς ἐπίθεσής νὰ ὑποστηρίζει τὴν ἐπίθεσή μας μὲ βάση τὴν Ἰταλία ἐνάντια στὴν Κέρκυρα.

Ὁ ἀνώτατος Διοικητὴς τοῦ Στρατεύματος φρονεῖ ὅτι θὰ εἶναι σὲ θέση ν' ἀντιμετωπίσει κάθε ἐνδεχόμενο, μὲ τὰ μέσα ποὺ ἔχει στὴν διάθεσή του, καὶ ἐκεῖνα τῶν ὁποίων προαναγγέλεται ἡ ἄφιξη.

Θὰ τὸ ὑπενθυμίσουμε γιὰ τὴν περίπτωση μόνο ποὺ τὸ Ὑπουργεῖο Πολέμου θὰ μποροῦσε ν' ἀντιμετωπίσει αὐτὴ τὴν ἀνάγκη, ὅτι τὰ μέσα ἀντιαεροπορικῆς ἄμυνας σὲ ἀλβανικὸ ἔδαφος εἶναι ἐλλειπῆ.

Ἀπὸ μέρους μου προβαίνω στὴν ἔνταση τῆς πολιτικῆς μας δραστηριότητας ποὺ ἀποβλέπει στὴ στήριξη τῆς στρατιωτικῆς μας ἐνέρ-

γειας. Ἡ τελευταία ἐξελίσσεται, αὐτὴ ὅπως καὶ στὸ παρελθόν, μὲ τὴν ἀπόλυτη ἔγκριση τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς καὶ ἀποφεύγοντας πάντα νὰ δόσουμε τὴν ἐντύπωση ὅτι ἐπίκειται πολεμικὴ δραστηριότητα. Ἔτσι θὰ ἐξασφαλίσουμε τὸν παράγοντα ἔκπληξη.

Κατάρτισα σὲ συνεργασία μὲ τὸν Ἐξοχότατο Βισκόντι Πράσκα τὶς λεπτομέρειες τῶν ἐπεισοδίων ποὺ θὰ πρέπει νὰ διαδραματιστοῦνε πρὶν τὴν ἡμέρα Χ γιὰ νὰ δικαιολογήσουνε τὴν κεραυνοβόλα στρατιωτική μας ἐπέμβαση καὶ τὴ δραστηριότητα ποὺ θὰ πρέπει νὰ λάβει χώρα πέρα ἀπ' τὰ σύνορα καὶ τὴν ὁποία θ' ἀναλάβουνε νὰ φέρουνε σὲ πέρας πυρῆνες ἀπὸ θερμόαιμους Ἀλβανοὺς καὶ Βλάχους, τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς τῆς ἔναρξης τῆς ἐπίθεσής μας.

Μὲ τηλεγράφημά μου καὶ μὲ τὸ ταχυδρομεῖο ἐπρότεινα τὴν μεταφορά, στὴν ἀρχὴ τῶν ἐχθροπραξιῶν, σ' ἕνα ξενοδοχεῖο στὸ Δυρράχιο τῶν Προξένων τῆς Ἑλλάδας καὶ τὸν περιορισμό, σ' ἕνα σχολεῖο στὸ Ἐλμπασὰν ὅλων τῶν Ἑλλήνων μονίμων κατοίκων. Καὶ οἱ μὲν καὶ οἱ δὲ θὰ εἶναι δυνατό, νὰ σταλοῦνε μὲ ἀεροπλάνα στὴν Ἰταλία γιὰ τὴν Ἑλλάδα, ἀπ' τὴν Γιουγκοσλαβία, ἀνάλογα μὲ τὶς ὁδηγίες ποὺ θὰ δώσει ἡ Ἐξοχότητά Σας.

Ἐπίσης μὲ τηλεγράφημά μου συμβουλεύω τὴν ἄμεση ἀποστολὴ στὴν Ἰταλία ἀριθμοῦ ἀπ' ἐκείνων ποὺ βρίσκονται ὑπὸ περιορισμὸ καθὼς καὶ μερικοὺς ἀπ' τοὺς Ἀλβανοὺς φυλακισμένους γιὰ νὰ ἐλευθερώσουμε μερικὲς φυλακές.

Προσπαθῶ νὰ συμβιβάσω τὶς διάφορες ἀπαιτήσεις, λαβαίνοντας πρῶτα ὑπ' ὄψει πάντα τὰ ζητήματα τοῦ στρατοῦ

Θὰ σᾶς παρακαλέσω νὰ ἐξετάσετε τὸ ἐνδεχόμενο τῆς προσέλευσης μέσα σὲ τούτη τὴν ἑβδομάδα, στὰ Τίρρανα, τοῦ Πρεβευτῆ Ναμπὶλ Ντῖνο, ἀπ' τὴν Πρέβεζα, ὁ ὁποῖος χαίρει μεγάλης ἐκτίμησης στὴ Τξαμουριὰ καὶ τοῦ Στρατηγοῦ Σὲφ Σερέτζι. Στὸν πρῶτο μπορῶ ν' ἀναθέσω εἰδικὲς ἀποστολὲς σὲ κατεχόμενο ἔδαφος, ὁ δεύτερος θὰ βρίσκεται στὴν διάθεση τῆς Ἀνώτατης Διοίκησης τοῦ Στρατεύματος γιὰ ν' ἀποτελεῖ σύνδεσμο ποὺ ν' ἀποβλέπει στὴν τόνωση τοῦ ἠθικοῦ τῶν νεοσύλλεκτων Ἀλβανῶν. Ὁ Ἐξοχότατος Βισκόντι Πράσκα διάκειται εὐνοϊκὰ μὲ τὴν προσέλευση τοῦ Σερέτζι.

Θὰ μποροῦσε ν' ἀποσπαστεῖ, ὅσο θὰ βαστάξουνε οἱ ἐχθροπραξίες στὸ τάγμα τῆς βασιλικῆς ἀλβανικῆς φρουρᾶς.

Ἂν δὲν ὑπάρξουνε ἀντίθετες ὁδηγίες, θὰ συγκαλέσω γιὰ τὶς 28 τοῦ Ὀκτωβρίου, γενικὴ συνέλευση τοῦ Ἀνωτάτου Φασιστικοῦ Συνεργατικοῦ Συμβουλίου μὲ ἡμερήσια διάταξη τὴν ἔγκριση μερικῶν νόμων. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ θὰ ἔχω τὴν δυνατότητα, νὰ προκαλέσω ἀπ' τοὺς παρευρισκομένους Ἀλβανοὺς ὀπαδοὺς τοῦ καθεστῶτος, τὴν ἴδια μέρα στὶς 28, ἂν τύχει κι' ἔχουν ἀρχίσει οἱ ἐχροπραξίες, πανηγυρικὲς ἐκδηλώσεις ἀγαλλίασης γιὰ τὴν ἐπέμβασή μας στὴν Ἑλλάδα καὶ βαθειὰ πίστη στὴ νίκη.

49

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΣΤΡΑΤΟΥ
ΓΡΑΦΕΙΟ ΓΕΝ. ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ — ΤΜΗΜΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Ἐμπιστευτικὸ — 22 Ὀκτωβρίου 1940,

'Οδηγίες γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις ὑποθετικῆς ἐπίθεσης «Ε»
Προϋπόθεση πολιτικο - στρατιωτική

Ἡ πολιτικο - στρατιωτικὴ προϋπόθεση ἐξετάζει:

—μιὰ ἐπιθετικὴ ἐνέργειά μας γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Ἠπείρου.

—προληπτικά, γιὰ ταυτόχρονη κατάληψη τῆς νήσου Κέρκυρας καθὼς καὶ τῶν νησιῶν Λευκάδας, Κεφαλληνίας, Ζακύνθου ποὺ θὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴν σύμπραξη δυνάμεων ποὺ θὰ ξεκινήσουνε ἀπ' τὴν Μητέρα Πατρίδα.

—Οὐδετερότητα τῆς Γιουγκοσλαβίας.

ΜΕΡΟΣ Ι

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΥΠΟΘΕΤΙΚΗΣ ΕΠΙΘΕΤΙΚΗΣ ΕΝΕΡΓΕΙΑΣ «Ε» ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΗ

Οἱ ὁδηγίες τοῦτες ἀφοροῦνε ἐνδεχόμενη ἐπιθετικὴ ἐνέργειά μας ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα μὲ στόχο τὴν κατάληψη τῆς Ἠπείρου.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΚΑΤΑΛΗΨΗΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Στόχος τῶν ἐπιχειρήσεων:

Κατάληψη τῆς Ἠπείρου δηλαδὴ τῆς περιοχῆς ποὺ περιλαμβάνεται ἀνάμεσα στὴν Πίνδο, τὸν ποταμὸ Ἄρτα καὶ τὴν θάλασσα.

Ἐνδεχόμενες ἐπιχειρηματικὲς προθέσεις τοῦ ἐχθροῦ.

Τήρηση ἀμυντικῆς ταχτικῆς στὴν Ἤπειρο προβάλλοντας ἀντίσταση στὴν ἀρχὴ στὴν μεθόρια περιοχὴ καὶ ἐπεκτείνοντάς την ὕστερα κατὰ μῆκος τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς: ἀριστερὰ Καλαμᾶς — κόμβος Καλυβάκι — βορειοδυτικὴ κατωφέρεια τοῦ Γκόμιλα — κόμβος Κόνικα — Γράμμος.

Ἐνδεχόμενη ἐπιθετικὴ δραστηριότητα ἀπ' τὴν Μακεδονία ποὺ ν' ἀποβλέπει νὰ προσβάλλει τὶς ἰταλικὲς δυνάμεις ποὺ δροῦνε στὴν περιοχὴ τῆς Ἠπείρου.

Γεωγραφικο - στρατιωτικὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Ἠπείρου.

Ἡ ζώνη τῆς Ἠπείρου δίνει τὴν ἐντύπωση φαρδὺ σάκκου μὲ τριγωνικὴ μορφή, ποὺ σχηματίζεται ἀπ' τὰ σημεῖα Πίνδος, ποτάμι τῆς Ἄρτας, θάλασσα καὶ σύνορα τῆς Ἀλβανίας, διασχίζεται δὲ ἀπὸ ἕνα μοναδικὸ ἁμαξητὸ δρόμο (Μπόργκο. Τελλίνι — Γέφυρα Μπεράτι — Καλυβάκι — Γιάννενα — Φιλιππιὰς) μὲ κατεύθυνση βόρειο - δυτικὸ - νοτιο - ἀνατολική. Ἡ Φιλιππιὰς εἶναι τὸ σημεῖο ὅπου συναντιοῦνται οἱ δρόμοι ποὺ ἔρχουνται ἀπ' τὰ Γιάννενα, τὴν Πρέβεζα καὶ τὴν Ἄρτα.

Ἡ προώθηση πρὸς τὸ μέτωπο καὶ ἡ ἐπαναφορὰ στὰ μετόπισθεν τῶν ἑλληνικῶν δυνάμεων δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνουν παρὰ ἀπὸ δυὸ σημεῖα:

—ἀπ' τ' ἀνατολικά, ἀπ' τὸ στενὸ τοῦ Μετσόβου (γιὰ τὶς δυνάμεις ποὺ προέρχουνται ἀπ' τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Μακεδονία),

—ἀπ' τὸ νότο ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση Ἄρτα — Μεσολόγγι (γιὰ τὶς δυνάμεις ποὺ προέρχονται ἀπ' τὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Ἀθήνα).

Ἡ τακτική μας:
Ἐπίθεση στὴν Ἤπειρο.
Ἄμυνα στὴν Μακεδονία.
Ἐπιχειρηματικὴ ἀντίληψη γιὰ τὴν δραστηριότητα στὴν Ἤπειρο.
—Προέλαση μὲ τὸν κύριο ὄγκο τοῦ στρατοῦ μὲ γνώμονα τὸν ἄξονα Καλυβάκι — Γιάννενα — Ἄρτα.
—Ἀπόφραξη μὲ τὶς ὑπόλοιπες δυνάμεις τοῦ στενοῦ τοῦ Μέτσοβου καὶ τῆς νότιας διάβασης τῆς Ἠπείρου.

Στόχοι τῶν δυνάμεων κρούσεως καί τῶν δρώντων ταχτικῶν σωμάτων στὴν περιοχὴ τῆς Ἠπείρου:

α) Σῶμα στρατοῦ τῆς Τζαμουριᾶς:

— Ἀποκλεισμὸς μὲ τὶς μεραρχίες «Φερράρα» καὶ «Κένταυρος» τῆς διάβασης ποὺ περιλαμβάνεται στὴν περιοχὴ τὴ σιμὰ στὴν γέφυρα τοῦ Μπερατιοῦ μέχρι καί τὸ Μπόργκο Τελλίνι, γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ προέλαση πρὸς τὴν κατεύθυνση Καλυβάκι — Γιάννενα — Ἄρτα.

— Ἀποκλεισμὸς μὲ τὴν μεραρχία «Σιένα» τῆς διάβασης ποὺ περιλαμβάνεται στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ βουνὸ Στουάγκρα καὶ τὸ βουνὸ Σαρακὶν μὲ σκοπὸ τὴν προέλαση στὰ νότια τοῦ Καλαμᾶ καὶ κατάληψη τοῦ ἁμαξητοῦ δρόμου ποὺ βρίσκεται στὴν ἀριστερὴ ὄχθη (Γκομένικα — Γιάννενα), ὥστε νὰ καταστεῖ δυνατὴ ἡ προέλαση πρὸς τὰ Γιάννενα σὲ συγχρονισμὸ μὲ τὸν ἑλιγμὸ στὸν ὁποῖο θὰ προβοῦνε οἱ μεραρχίες «Φερράρα» καὶ «Κένταυρος».

β) Μεραρχία Ἀλπίνων «Τζούλια»: Ξεκινώντας ἀπ' τὴν ζώνη Ἔρσεκε — Λεσκοβίκι θὰ προβεῖ στὸν ἀποκλεισμὸ τῶν στενῶν τοῦ Μέτσοβου καὶ **Μπρίσκο.**

γ) Ἀνασυγκροτημένο παράλιο Σῶμα: Ξεκινώντας ἀπ' τὰ σύνορα στὴν περιοχὴ ἀνάμεσα στὸ βουνὸ Σαρακὶν καὶ τὴ θάλασσα θὰ ἐπιδιώξει τὴν ἐπίτευξη τῶν παρακάτω στόχων.

—Τὸ σύνταγμα «Ἀόστα» (δρώντας στὴν περιοχὴ τῆς Παραλίας): τὴν Πρέβεζα.

—Τὸ σύνταγμα τῶν γρεναδιέρων: τὴν Φιλιππιάδα.

—Τὸ **σύνταγμα Μιλάνο: τὴν Ἄρτα.**

δ) Ἐφεδρεία (μεραρχία «Πιεμόντε»): Στὴν περιοχὴ Κορυτσᾶς — Κουαρὶτ στὴν διάθεση τῆς Α.Δ.Σ.Α.

Πυροβολικὸ

α) Τὸ πυροβολικὸ τοῦ Σώματος Στρατοῦ κατανεμημένο στὶς διάφορες μονάδες κρούσης, ὅπως καθορίζεται στὸ ἐπισυναπτόμενο ἔγγραφο ἀρ. 3, θ' ἀρχίσει νὰ δρᾶ σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες ποὺ θὰ καθορίσουνε οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Μ.Κ. ἀπ' τοὺς ὁποίους κι' ἐξαρτᾶται.

β) ὁ ὄγκος τοῦ πυροβολικοῦ πρέπει νὰ συμπράξει στὴν ἐναρκτήρια ἐπίθεση προβαίνοντας σ' ἐνέργειες σύντομες, ἐντατικές, μὲ στόχο τὴν προβολὴ συγκεντρωμένων ἐχτρικῶν δυνάμεων σ' ὀχυρωμένες ἀμυντικὲς θέσεις, οἱ ὁποῖες καὶ θὰ κρίνουνταν ἀρκετὰ ἐνδιαφέρουσες ἀπ' τὶς προσλαύνουσες πεζικὲς δυνάμεις.

γ) Γιὰ τὴν χρησιμοποίηση τοῦ ἁμαξωτοῦ δρόμου Μπόργκο Τελ-

λίνι — Καλυβάκι πρέπει νὰ ληφτεῖ ὑπ' ὄψει ἡ ἐνδεχομένη ἀναγκαστικὴ ἐπέμβαση τῆς θωρακισμένης μεραρχίας.

Μηχανικό:

α) Διοργάνωση τῶν ἐπαφῶν: βλέπε ἐπισυνημμένο ἔγγραφο ἀρ. 4.

β) Κριτήρια γιὰ τὴν εὔστοχη χρησιμοποίηση τῶν μεταγωγικῶν **ποὺ** ἐξαρτοῦνται ἀπὸ τὴν διοίκηση τούτη.

—νὰ ληφθοῦν μέτρα γιὰ τὴν ἄμεση ἀποκατάσταση τῶν ἐνδεχόμενων διακοπῶν ποὺ θὰ παρατηρηθοῦν στὶς πορεῖες μὲ κατεύθυνση Μπεράτι — Κακαβιὰ (Μπόγκο Τελλίνι), Καλυβάκι, Γιάννενα — Ἄρτα.

—νὰ κατασκευαστοῦνε οἱ παρακάτω διαβάσεις, μὲ τὰ ἐφόδια στὴν διάθεσή **της, στὸν ποταμὸ Καλαμᾶ.**

2) Πρόχειρες γέφυρες στὴν περιοχὴ τοῦ ἀνασυγκροτημένου Παραλίου Σώματος.

—νὰ πραγματοποιηθεῖ ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσα στὸν ἁμαξητὸ δρόμο Ντελβῖνο — Κονίσπολη καὶ τὸν ἁμαξητὸ Γκομένικα — Γιάννενα.

—νὰ συμπράξει στὴν ἐπασύνδεση τῶν διακοπῶν, ποὺ θὰ πραγματοποιηθοῦνε ἐνδεχόμενα σ' αὐτὴ τὴν τελευταία κατεύθυνση.

Γιὰ τὴν χρησιμοποίηση εἰδικὰ τῶν μονάδων στρατοῦ ποὺ ἐξαρτῶνται κατ' εὐθεῖα ἀπ' τὸ μηχανικό, βλέπε ἐπισυνομμένο ἔγγραφο ἀρ. 5.

Ἀεροπορία:

Πρωταρχικοὶ στόχοι: Τὰ βομβαρδιστικὰ ἐχτὸς ἀπ' τὶς εἰδικὲς ὁδηγίες **ποὺ** ἔχει **προκαθορίσει** ἡ ἀμερικανικὴ διοίκηση ὀφείλουν νὰ ἐπέμβουν στοὺς παρακάτω στόχους:

α) **Ἀκριβῶς πρὶν ν' ἀρχίσει** ἡ ἐπίθεση: Ἀμυντικὴ συστηματοποίηση, συγκέντρωση τῶν στρατευμάτων καί τοῦ **παραταγμένου** πυροβολικοῦ προτεραιότητας:

1) Ἄμυνα γι' ἀπόφραξη τῆς διάβασης Κακαβιᾶς καὶ τῆς γέφυρας τοῦ Μπερατιοῦ στὴ μεθόρια περιοχὴ ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὴν Κονίσπολη, **στὸ σημεῖο ποὺ βρίσκεται ὁ λοφίσκος** Καπέστικα.

2) Ἄμυνα ποὺ παρεμβλήθηκε στὶς παραπάνω διαβάσεις.

3) Ἄμυνα τοῦ Δελβενάκι — **Φιλιάτες** — Γιάννενα — Μέτσοβο — Καστοριὰ — Φλώρινα.

)β) Μετὰ τὴν ἔναρξη τῆς ἐπίθεσης:

1) Μονάδες μετακινούμενες σὲ ἀναμονὴ στὶς ἀρτηρίες ποὺ σημαδεύονται μὲ κόκκινο **σχεδιάγραμμα.**

Ἡ ὥρα τῆς ἔναρξης τῶν βομβαρδισμῶν τῶν σχετικῶν μὲ τὶς εἰς τὶς περιόδους τὶς ἀναγραφόμενες μὲ τὰ στοιχεῖα (α) καὶ (β) τῆς παράγραφου 1 θὰ καθοριστεῖ ἀπὸ τούτη τὴν διοίκηση.

Γιὰ τὴν ἀκριβῆ θέση τῶν στόχων βλέπε ἐπισυνημμένο σχεδιάγραμμα.

Ἀπὸ τὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ ἀναγράφουνται παραπάνω θὰ σᾶς γίνει γνωστὸ στὴν κατάλληλη στιγμὴ ποιὲς εἶναι ἐκεῖνες ποὺ μπορεῖτε πραγματικὰ νὰ βάλετε μπρός.

Γιὰ κάθε ἐνδεχόμενη συμπληρωματικὴ ἐπιχείρηση ποὺ θὰ ἀποβλέπει στὴν ὑποβοήθηση τοῦ στρατεύματος πρέπει νὰ ληφθοῦνε ὁδηγίες ἀπ' τὴν διοίκηση τῶν δυνάμεων κρούσης, ὅπως ἀναφέρεται εἰδικὰ στὴν σχετικὴ **παράγραφο.**

Γιὰ τὸν τρόπο χρησιμοποίησης τῶν διαφόρων εἰδικοτήτων τῆς ἀεροπορίας συμβουλευθεῖτε ἐπισυνημένο ἔγγραφο ἀρ. 6.

Ὑπηρεσίες.

Ἡ λήψη θέσεων καὶ λειτουργία τῶν ὑπηρεσιῶν θὰ καθοριστοῦνε καὶ ὀργανωθοῦνε σύμφωνα μὲ τὰ παρακάτω κριτήρια:

α) Μεγάλη αὐτονομία ἐφοδίων (τρόφιμα γιὰ 3 μὲ 4 μέρες) σὲ ὅλες τὶς μονάδες τοῦ πεζικοῦ, ἱππικοῦ καὶ βαρειᾶς πυροβολαρχίας.

β) Προσφυγὴ σὲ μεγάλο βαθμὸ τὶς τοπικὲς ἀποθῆκες ἐφοδιασμοῦ γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τῶν ἐφοδίων τῶν μονάδων τῆς πιὸ πάνω παραγράφου, ὥστε νὰ ἀποσυμφορηθοῦνε οἱ ἁμαξητοὶ δρόμοι καὶ νὰ ἐλευθερωθοῦνε τὰ μεταγωγικὰ μέσα.

γ) Συγκέντρωση.

—Τουλάχιστο ἕνα συγκρότημα τηλεβόλων γιὰ τὸ πυροβολικὸ τῆς μεραρχίας καὶ δυὸ γιὰ τὸ πυροβολικὸ τοῦ Σώματος Στρατοῦ.

—Μιᾶς μονάδας γιὰ τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ πεζικοῦ.

δ) Μὲ τὴν ἐπίτευξη τῆς κατάληψης τῆς νήσου Κέρκυρας, πρέπει νὰ ληφθοῦνε τὰ κατάλληλα μέτρα γιὰ τὸν ἀνεφοδιασμὸ διὰ θαλάσσης τοῦ παράλιου Συγκροτημένου Σώματος.

Ἕδρα τῆς διοίκησης:

Στὴν ἀρχὴ τῶν ἐπιχειρήσεων ἡ Α.Δ.Σ.Α. θὰ δρᾶ στὸ Λιμπόχοβο, ὕστερα στὸ Δερβιστιάνι.

Ὁδηγίες γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις στὸν τομέα Μακεδονίας (Κορυτσᾶς)

Στὴν Μακεδονικὴ περιοχή, ἐνόσω θὰ λαβαίνει χώρα ἡ ἐπίθεση τῆς Ἠπείρου, θὰ πρέπει νὰ τηρηθεῖ ταχτικὴ ἀμυντικὴ ἀρκετὰ ἔντονη. Ἀποστολὴ ποὺ ἀνατέθηκε στὴν μεραρχία «Πάρμα» καὶ στὶς μεραρχίες ποὺ ἀποτελοῦνε τὶς ἐνεσχύσεις (ἀπ' τὶς ὁποῖες συγκροτεῖται τὸ 26ο Σῶμα Στρατοῦ).

Νὰ ἐξασφαλίσουμε τὴν ἀκεραιότητα τῆς περιοχῆς Κορυτσᾶς καὶ προστασία στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τῆς παράταξής μας ποὺ προβλέπεται νὰ δράσει στὴν Ἤπειρο.

Τομέας τῶν ἐπιχειρήσεων:

Καθορίζεται:

Στὸ βορρᾶ: κατ' εὐθεῖα γραμμὴ μεταξὺ Πογραδὲτς (δὲν περιλαμβάνεται) — ὕψωμα Σκούμπι (περιλαμβάνεται) — Βουνὸ Κούρι ἢ Ζὲ (περιλαμβάνεται).

Στὸ νότο: εὐθεῖα γραμμὴ ὕψ. Φοῦσες — ὕψ. Κουάριτ — ὕψ. Ντομπριντὸλ — ὕψ. Μάρτες (Ὀστράβιτσε) — ὕψ. Γκοστάνκα (περιλαμβάνεται ἡ περιοχή).

Κριτήρια γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῆς ἄμυνας.

α) Ἔντονο φράγμα πυρὸς στὴν περιοχὴ τῶν συνόρων ποὺ περιλαμ-

βάνει τὶς συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες ποὺ παρουσιάζουνε τὴν μεγαλύτερη κίνηση καὶ ποὺ ὁδηγοῦνε στὴν Κορυτσᾶ, φροντίζοντας ὡστόσο καί γιὰ τὶς προερχόμενες ἀπ' τὰ ἀνατολικὰ (ἑλληνικὰ σύνορα).

Κατ' ἐξοχὴ ἄμυνα στὴν περιοχὴ ποὺ περιλαμβάνεται μεταξὺ Μάλι Θὰτ — Μορόβα — Γράμμο.

γ) Συγκρότηση κινητῆς ἐφεδρείας ἀπὸ γρήγορης κίνησης στοιχεῖα (ἐποχούμενα αὐτοκινήτων, μοτοσυκλετῶν, ἁρμάτων Λ) ἡ ὁποία θὰ βρίσκεται στὴν διάθεση τοῦ διοικητῆ γιὰ διεξαγωγὴ ἑλιγμῶν καὶ ἀντεπίθεσης.

Πυροβολαρχία:

Παράλληλα μὲ τὴν ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων στὸν τομέα τῆς 'Ηπείρου θ' ἀναληφθεῖ δραστηριότητα σὲ μεμονομένους στόχους γιὰ συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες πέρα ἀπ' τὰ σύνορα.

Οἱ διαταγὲς γιὰ ἐπιχειρήσεις τῶν σχετικῶν διοικήσεων τῶν 'Ομάδων κρούσης ποὺ προβλέπουνται ἀπ' τὶς παραπάνω ὁδηγίες πρέπει νὰ μοῦ ἔχουν ὑποβληθεῖ ὥς τὴν 25 τρ. ὥρα 24.

'Ο στρατηγὸς διοικητὴς Σώματος Στρατοῦ
κ. Βισκόντι Πράσκα
γιὰ τὴν πιστὴ ἀντιγραφὴ
'Ο Στρατηγὸς 'Αρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου
Ο. Ριγκάνιο

50

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ

Τ. 33249 Δ.Ρ. Ρώμη, 22 'Οκτωβρίου, ωρα 17.30.

Γιὰ τὸν 'Εξοχότατο Γιακομόνι. 'Απόλυτα προσωπικό. Νὰ τὰ ἀποκρυπτογραφήσει ὁ ἴδιος.

'Η ὁρισθεῖσα ἡμερομηνία εἶναι 28 'Οκτωβρίου. Πρέπει νὰ προβεῖτε, λοιπὸν στὰ γνωστὰ ἐπεισόδια στὶς 26. 'Ωστόσο ἂν βρίσκετε πὼς εἶναι πολὺ ἀργὰ γιὰ νὰ καθυστερήσετε τὶς ἐνέργειες τῶν πραχτόρων μας, μὴ σκοτιστεῖτε καὶ πολύ.

51

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ

22 'Οκτωβρίου 1940. XVIII.

'Αγαπητὲ Ντὲ Βέκκι,

Στὶς 28 'Οκτωβρίου θὰ λάβει χώρα ἡ ἔναρξη τῆς ἐπιχείρησης

τῆς προωρισμένης νὰ τιμωρήσει τὴν Ἑλλάδα — τοῦτοι οἱ Ἕλληνες θὰ πάρουνε τὸ μάθημα ποὺ τοὺς χρειάζεται. Ἀναμφίβολα θὰ ὑπάρξει ἀντίδραση ἀπ' τὸ ἀγγλικὸ ναυτικὸ καὶ τὴν ἀεροπορία. Καλῶς νὰ ὁρίσουνε — εἴμαστε ἕτοιμοι νὰ τοὺς δεχτοῦμε. Γιὰ τὸ Αἰγαῖο εἶμαι ἀπόλυτα ἥσυχος. Ὑπάρχετε Σεῖς κι' οἱ ὑπέροχοι στρατιῶτες μας. Ἀπ' τὰ μεσάνυχτα καὶ μετὰ τῆς νύχτας 27 πρὸς 28 τ' Ὀχτώβρη βομβαρδίζετε κάθε τὶ ποὺ φέρνει ἑλληνικὴ σημαία. Ζήτω ἡ Ἰταλία. Ζήτω ὁ βασιλιάς της Αὐτοκράτορας. Ζήτω ὁ Ντοῦτσε.

Δικός σου μὲ ἀγάπη
Μπαντόλιο

52

Ο ΓΕΝ. ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΣΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΠΕΝΙΝΙ

Γ.Χ.Α. Τίρανα, 23 Ὀκτωβρίου 1940.

Ἔχω τὸ γράμμα σου ἀπὸ 19 τρέχ. ἀρ. 71)2110)4464 καὶ σ' εὐχαριστῶ γιὰ τὴ νέα πίστωση ἀπὸ 1.000.000 λιρέττες γιὰ τὰ ἔξεδα τῆς ἐπιχείρησης «Ε».

Πραγματικὰ τὰ ἔξοδα ποὺ ἀπαιτοῦνται γιὰ νὰ προπαρασκευαστοῦνε τὰ γνωστὰ ἐπεισόδια ὅσο καὶ νὰ δημιουργηθεῖ τὸ κατάλληλο εὐνοϊκὸ περιβάλλον ἀπὸ ἀμφότερες τὶς πλευρὲς τῶν συνόρων τὸ προωρισμένο νὰ ριζώσει κι' ἀναπτυχτεῖ εἶναι μεγάλα. Ὕστερα θὰ πρέπει νὰ ληφτεῖ ὑπ' ὄψει ὅτι τὰ ποσὰ ποὺ ἡ φασιστικὴ περίθαλψη θὰ πρέπει νὰ παράσχει στοὺς πληθυσμοὺς τῆς κατεχόμενης ζώνης θὰ εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλά, γιατὶ ὅλες οἱ πληροφορίες ποὺ καταφθάνουνε αὐτὲς τίς μέρες ἀπὸ σίγουρες πηγὲς πέρα ἀπ' τὰ σύνορα ἐπιβεβαιώνουνε τὴν μεγάλη φτώχεια καὶ τὴν πεῖνα μέσα στὴν ὁποία ζοῦνε οἱ κάτοικοι ἐκεῖ. Φαίνεται ὅτι οἱ κεντρικὲς ἑλληνικὲς ἀρχὲς προβλέποντας ὅτι πολὺ σύντομα θ' ἀναγκαστοῦνε νὰ ἐγκαταλείψουνε τὴν περιοχή, παραλείπουνε νὰ λάβουνε καὶ αὐτὰ τὰ στοιχειώδη μέτρα βοήθειας ποὺ ἐφαρμόζανε ἴσαμε τώρα. Ἀκόμα κι' ἡ Κέρκυρα φαίνεται βρίσκεται στὰ ἴδια χάλια, γι' αὐτὸ ὁ Παρίνι συγκεντρώνει στὸ Ἀργυρόκαστρο, στὴν Κονίσπολη καὶ στὸ λιμάνι τῆς Ἔντας μεγάλες ποσότητες σιτηρὰ συσκευασμένα σὲ μικροὺς σάκκους, κονσέρβες ἀπὸ κρέας καὶ διάφορα ἄλλα τρόφιμα καθὼς καὶ ἀρκετὰ ζεστὰ ροῦχα. Τὰ ἔξοδα περάσανε κατὰ πολὺ τὸ ἑκατομμύριο τὸ προωρισμένο γιὰ τοῦτο τὸ σκοπὸ ἀφοῦ μόνο 400 χιλιάδες λιρέττες χρησιμοποιηθήκανε γιὰ τὴν ἀγορὰ ἀραβόσιτου. Σὲ προηγούμενο γράμμα μου σὲ παρακαλοῦσα νὰ χρεώνεις ὅλ' αὐτὰ τὰ ἔξοδα, γιὰ τὴν ὥρα στὴν Ὀργ. Βοηθείας τῆς Ἀλβανίας. Ἔχω τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ὅλη ὀργάνωση βοήθειας ἔχει καλὰ μελετηθεῖ καὶ θὰ ἀποδώσει λαμπρὰ ἀποτελέσματα στὶς κατεχόμενες περιοχὲς γι' αὐτὸ θὰ στὸ θεωρῶ χάρη νὰ ἐξετάσεις εὐνοϊκὰ τὸ ὅλο ζήτημα καὶ νὰ ἐξασφαλίσεις ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερα ποσὰ γιὰ τοῦτο τὸν σκοπό.

Ἀκόμα καὶ γιὰ πολιτικοὺς σκοποὺς ἐξακολουθεῖ νὰ ὑπάρχει ἀνάγ-

κη γιὰ τὴν διάθεση σχετικῶν ποσῶν, θὰ σοῦ εἴμουνα δὲ ὑπόχρεος ἂν ἤθελες ἐγκρίνει τὴν χορήγηση νέων ποσῶν πέρα ἀπ' τὴν πίστωση τῶν 5 ἑκατομμυρίων ποὺ κοντεύει νὰ ἐξαντληθεῖ.

'Αναμένοντας νὰ πληροφορηθῶ τὶς διαθέσεις σας τὶς ὁποῖες ἐλπίζω εὐνοϊκές.

Υ.Γ. — Μιὰ ἄλλη εὔλογη λύση θὰ ἤτανε νὰ πετύχαινες ἀπ' τὸ 'Υπουργεῖο Πολέμου τὴν παρόδοση μιᾶς ποσότητας ἀπὸ τρόφιμα σὲ κονσέρβες γιὰ νὰ διανεμηθοῦνε στὶς ζῶνες ὑπὸ κατοχή.

53

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΤΟΠΟΤΗΡΗΤΗΣ ΣΤΗΝ ΑΛΒΑΝΙΑ, ΓΙΑΚΟΜΟΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ, ΜΠΕΝΙΝΙ.

'Υπόμν. 'Εμπιστευτικὸν Τίρανα, 23 'Οκτωβρίου 1940.

Πληροφορήθηκα τὴν ἀναβολὴ τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἔναρξης τῶν ἐχθροπραξιῶν γιὰ τὶς 28 'Οκτωβρίου, γι' αὐτὸ καὶ σὲ συνεννόηση μὲ τὸ 'Ανώτατο 'Αρχηγεῖο προέβηκα σὲ διάταξη τοῦ στρατεύματος κατὰ τέτοιο τρόπο ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦνε τὸ προσδοκόμενα γνωστὰ ἐπεισόδια στὶς ὁρισθεῖσες ἡμερομηνίες 25, 25 κι' 27, εἰδικὰ δὲ τὰ ἑξῆς:

— Ἔκρηξη μπόμπας στὸ λιμάνι τῆς Ἔντας τὴ νύχτα, στὶς 25 'Οκτωβρίου.

— Σκηνοθετημένη ἐπίθεση ἐνάντια σ' ἕνα ἀπ' τὰ φυλάκιά μας στὴν περιοχὴ Κορυτσᾶς, τὸ πρωϊνὸ στὶς 26.

—ρήξιμο σ' ἀλβανικὸ ἔδαφος ἀπὸ ἀεροπλάνο, τὸ ὁποῖο ὑποτίθεται ὅτι εἶναι ἑλληνικὸ γιὰ ἀγγλικό, προκηρύξεων στὶς 27 τὸ πρωϊνό,

Τὰ μέτρα ποὺ ληφθήκανε ἐγγυοῦνται γιὰ τὴν ἐπιτυχημένη διεξαγωγὴ τῶν παραπάνω ἐπεισοδίων, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ φροντίσο νὰ διατυμπανίσω, στὶς 27 τὸ πρωΐ, ἀπ' τὸ ραδιόφωνο καὶ τὸν Τύπο ὁλόκληρο.

Σᾶς διαβιβάζω τὸν μοναδικὸ χάρτη τῆς 'Αλβανίας στὸν ὁποῖο σημειώνουνται τὰ ὅρια τῆς περιοχῆς ποὺ προταθήκανε στὸ Γεν. 'Επιτελεῖο τοῦ 'Εξοχότατου Βισκόντι Πράσκα σὰν τὰ ἐνδεδειγμένα τῆς μελλοντικῆς γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τῶν ἐπιχειρήσεων ζώνης. Βρίσκω ὅτι πρέπει νὰ τύχουν ἔγκρισης. Συμφωνῶ ἀπόλυτα μὲ τὸ 'Ανώτατο 'Αρχηγεῖο τοῦ Στρατεύματος σχετικὰ μὲ τίς εἰδικὲς διατάξεις καὶ τοὺς νόμους ποὺ θὰ καθορίζουνε τὸν τρόπο ζωῆς τῶν πολιτῶν στὶς περιοχὲς τῶν ἐπιχειρήσεων καὶ στὰ κατεχόμενα ἐδάφη.

'Η ζωὴ στὴν 'Αλβανία ἀκολουθεῖ τὸν κανονικό της ρυθμό. Στὶς 20 τοῦ μηνὸς ἔλαβε χώρα μὲ περισσὴ ἐπισημότητα ἡ τελετὴ τῆς φασιστικῆς στρατολογίας.

Σήμερα γιορτάστηκε ἡ ἐπέτειος τοῦ ἀνοίγματος τῶν σχολείων. Παρευρέθηκα καὶ στὶς δυὸ τελετές, οἱ ὁποῖες στέφθηκαν ἀπὸ ἐπιτυχία.

'Η βροχὴ ποὺ ἄρχισε ἀπὸ χτὲς νὰ πέφτει δυσκολεύει τὶς προετοιμασίες μας. 'Ωστόσο, ὅμως, τὸ ἠθικὸ ὅλων βαστιέται ψηλά, Κάθε δυνατὴ ἀνθρώπινη προσπάθεια θὰ καταβληθεῖ γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἐπιτυχία.

54

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΑΛΒΑΝΙΚΩΝ ΥΠΟΘΕΣΕΩΝ ΜΠΕΝΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΥΠΟΥΡΓΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ Λ. ΘΑΟΝ ΝΤΙ ΡΕΒΕΛ

'Εμπιστευτικὸν **Ρώμη,** 24 'Οκτωβρίου 1940,

'Αναφερόμενος στὴν ἐπελθοῦσα συμφωνία μεταξὺ σοῦ καὶ τοῦ 'Εξοχότατου Τσιάνο σπεύδω νὰ σοῦ ἐπιβεβαιώσω ὅτι ἔχω ἀπόλυτο ἀνάγκη τοῦ τελευταίου ἔκτακτου κονδυλίου τῶν 5 ἑκατομμυρίων, τὸ ὁποῖον ψηφίστηκε γιὰ τὶς ἀνάγκες τῆς δραστηριότητάς μας ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα.

Θὰ σοῦ εἴμουνα ἐξαιρετικὰ εὐγνώμων ἐὰν ἔδινες τὶς κατάλληλες ὁδηγίες, ὥστε νὰ τεθεῖ στὴν διάθεση τοῦ ὑφυπουργοῦ τῶν 'Αλβανικῶν ὑποθέσεων τὸ παραπάνω ποσὸν χωρὶς καθυστέρηση.

Μὲ τὶς εὐχαριστίες μου καὶ τοὺς θερμοὺς χαιρετισμούς μου.

55

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΟΥ ΠΡΑΚΤΟΡΕΙΟΥ ΣΤΕΦΑΝΙ

Τίρρανα, 26 'Οκτωβρίου

Ἕνας ὁπλισμένος μὲ ντουφέκια καὶ χειροβομβίδες ὅμιλος 'Ελλήνων ἐπετέθηκε ἐνάντια σ' ἕνα μεθόριο ἀλβανικὸ φυλάκιο στὴν περιοχὴ τῆς Κορυτσᾶς καὶ ἀκριβῶς στὴ ζώνη ποὺ περιλαμβάνεται ἀνάμεσα στοὺς στύλους 30 καὶ 31, βορεινότερα λίγο ἀπὸ τὴ διάβαση Καπέστιζη. Ἡ ἔγκαιρη ἀντίδραση τῆς 'Αλβανικῆς περιπόλου καὶ ἡ ἐπέμβαση σὲ συνέχεια ἄλλων στρατιωτικῶν τμημάτων συντελέσανε στὸ νὰ ἀπωθήσουνε τὸν ὅμιλο ποὺ εἶχε κατορθώσει νὰ εἰσχωρήσει στὸ 'Αλβανικὸ ἔδαφος. Ἔξη ἀπὸ τοὺς ἐπιτεθέντες Ἕλληνες συλληφθήκανε αἰχμάλωτοι. Οἱ ἀπώλειες τῶν 'Αλβανικῶν εἶναι δυὸ νεκροὶ καὶ τρεῖς πληγωμένοι.

Χθὲς βράδυ τρεῖς μπόμπες ἐκραγήκανε στὴν περιοχὴ τῆς ἕδρας τῆς 'Ιταλικῆς Τοποτηρητείας στὸ Πόρτο Ἔντα. Δὲν θρηνοῦνται παρὰ μονάχα δυὸ ἐλαφριὰ τραυματισμένοι. Οἱ Ἕλληνες ἢ οἱ Ἄγγλοι δράστες τῆς ἀπόπειρας καταζητοῦνται ἐπιμόνως ἀπὸ τὶς ἀρχές.

'Ανακρίσεις διεξάγονται καὶ γιὰ τὰ δύο ἐπεισόδια, ἐνῶ σ' ἀμφότερες τὶς παραπάνω περιοχὲς ἐπικρατεῖ ἡσυχία.

56

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΤΩΝ ΕΞΩΤΕΡΙΚΩΝ ΤΣΙΑΝΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ, Ε. ΓΚΡΑΤΣΙ

Τ, 33759 — 60 — 61 — 62) 319 — 320 — 321 — 322 Π.Ρ.
Ρώμη 26 'Οκτωβρίου 1940 ὥρα 13,05'

'Επισυνάπτω ἀπ' εὐθείας διακοίνωση πρὸς τὴν 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἀπὸ μέρους τῆς 'Ιταλικῆς Κυβέρνησης.

Τὴν διακοίνωση αὐτὴ πρέπει νὰ τὴν ἐγχειρήσετε προσωπικὰ στὸν ὑπουργὸ τῶν 'Εξωτερικῶν στίς 28 'Οκτωβρίου στὶς 3 τὸ πρωΐ χωρίς προειδοποίηση.

Προσθέσετε προφορικὰ ὅτι τὰ 'Ιταλικὰ στρατεύματα θὰ εἰσέλθουνε στὴν 'Ελλάδα μετὰ τρεῖς ὧρες, δηλαδὴ στὶς 6 τὸ πρωΐ στὶς 28 τοῦ 'Οκτωβρίου.

Τονίστε μὲ λόγους ὅτι ἐλπίζουμε ὅτι στὸ μεταξὺ ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση θὰ δώσει τὶς κατάλληλες ὁδηγίες στὶς ἔνοπλες δυνάμεις ν' ἀφήσουν τὰ 'Ιταλικὰ στρατεύματα νὰ περάσουνε ἐλεύθερα, χωρὶς ὡστόσο νὰ διαφαίνεται οὔτε ἴχνος ἀμφιβολίας ὅτι ὁπωσδήποτε θὰ μποῦνε μέσα στὴν 'Ελλάδα στὴ καθορισμένη ὥρα.

320. 'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ἐπανειλημμένα διεπίστωσε κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παρούσας σύρραξης ὅτι ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση ἔχει υἱοθετήσει καὶ ἀκολουθεῖ μιὰ ταχτικὴ ἡ ὁποία ὄχι μόνο δὲν συμβαδίζει μὲ τὶς ἀγαθὲς σχέσεις ποὺ πρέπει νὰ διέπουνε δυὸ γειτονικὰ κράτη, ἀλλὰ οὔτε καὶ εἶναι σύμφωνες μὲ τὶς ὑποχρεώσεις ποὺ ἔχει ἀναλάβει σὰν Κράτος οὐδέτερο. Πολλὲς φορὲς ἡ 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση βρέθηκε σὲ δύσκολη θέση νὰ ὑπενθυμίσει στὴν 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση τὴν ὑποχρέωση ποὺ ἔχει νὰ τηρεῖ τὰ καθήκοντά της καὶ νὰ διαμαρτυρηθεῖ γιὰ τὶς ἐπανειλημμένες παραβιάσεις στὶς ὁποῖες προέβηκε μὲ τὸ ν' ἀνεχτεῖ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ 'Αγγλικὸ ναυτικὸ κατὰ τὴν διάρκεια τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τὰ χορικά της ὕδατα, τοὺς ὅρμους καὶ τὰ λιμάνια της, νὰ εὐνοήσει δὲ τὸν ἀνεφοδιασμὸ τῶν ἀεροπορικῶν δυνάμεων τῆς Μεγ. Βρεταννίας καὶ νὰ ἐπιτρέψει τὴν ὀργάνωση μιᾶς ὑπηρεσίας στρατιωτικῶν πληροφοριῶν στὸ 'Ελληνικὸ 'Αρχιπέλαγος σὲ βάρος τῆς 'Ιταλίας.

'Η 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση εἶναι ἀπόλυτα ἐνημερωμένη μὲ τὰ γεγονότα τοῦτα, ποὺ πολλὲς φορὲς ὑπῆρξανε ἀφορμὴ γιὰ παραστάσεις τῆς διπλωματικῆς ἀντιπροσωπείας τῆς 'Ιταλίας χωρὶς ἡ Κυβέρνηση τῆς 'Ελλάδος — ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶχε ἀντιληφτεῖ τὶς σοβαρὲς συνέπειες μιᾶς παρόμοιας ταχτικῆς — νὰ στέρξει σὲ κανένα μέτρο ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν οὐδετερότητά της, ἀλλὰ τὸ ἐνάντιο ἐξακολουθοῦσε τὴν ταχτικὴ τῆς εὔνοιας πρὸς τὶς ἔνοπλες βρεταννικὲς δυνάμεις ὁλοένα περισσότερο καὶ τὴν ἐπιδίωξη συνεργασίας μὲ τοὺς ἐχθροὺς τῆς 'Ιταλίας.

321. 'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ἔχει ἀποδείξεις μιᾶς τέτοιας συνεργασίας ποὺ προσχεδιάστηκε καὶ καταστρώθηκε γιὰ νὰ περιβάλει ἐνδιαφέροντα στρατιωτικοῦ, ναυτικοῦ, κι ἀεροπορικοῦ χαρακτήρα. 'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση δὲν ἀναφέρεται εἰδικὰ στὴν παρασχεθεῖσα ἀπὸ τὴν Μεγ. Βρεταννία ἐγγύηση, τὴν ὁποία ἀπεδέχτηκε ἡ 'Ελλάδα σὰν ἕνα συντελεστὴ τῆς ὀργάνωσης τῆς ἀσφάλειάς της καὶ ποὺ ἐπιβουλεύεται τὴν ἀκεραιότητα τῆς 'Ιταλίας, ἀλλὰ στὶς σαφεῖς καὶ συγκεκριμένες ἐνέργειες στὶς ὁποῖες προέβηκε ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση βάζοντας στὴν διάθεσή της, σὲ κατάσταση ἐμπόλεμου μὲ τὴν 'Ιταλία Δύναμης, σπουδαῖες στρατηγικὲς θέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, ἀνάμεσα σ' ἄλλες ἀεροπορικὲς βάσεις στὴν Θεσσαλία καὶ τὴν Μακεδονία ποὺ προορίζουνται γιὰ μιὰ ἐνδεχόμενη ἐπίθεση ἐνάντια στὸ ἀλβανικὸ ἔδαφος.

'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση — μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία — ὑπενθυμίζει στὴν 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση τὴν προκλητικὴ δραστηριότητα ποὺ ἀνέπτυξε ἐνάντια στὸ 'Αλβανικὸ Ἔθνος μὲ τὴν τρομοκρατικὴ πολιτικὴ ποὺ υἱοθέτησε στὶς σχέσεις της μὲ τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Τζαμουριᾶς καὶ τὶς ἐπίμονες προσπάθειές της νὰ δημιουργήσει ἀναρχία στὰ πέρα ἀπ' τὰ σύνορά της περιοχή. Καὶ γι' αὐτὰ τὰ γεγονόντα χρειάστηκε ἡ 'Ι-

ταλική Κυβέρνηση νὰ προβεῖ σὲ παραστάσεις — χωρίς, ὅμως, κανένα ὄφελος — στὴν 'Ελληνική Κυβέρνηση ὑπογραμμίζοντας τὶς ἀναπότρεπτες συνέπειες ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ τέτοια πολιτικὴ μὲ τὴν 'Ιταλία.

322. Ὅλλα τοῦτα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ τ' ἀνέχεται περισσότερο ἡ 'Ιταλία. 'Η οὐδετερότητα τῆς 'Ελλάδας δὲν ὑπάρχει παρὰ μονάχα ἐπιφανειακά. 'Η εὐθύνη γιὰ μιὰ τέτοια κατάσταση βαρύνει κατὰ πρῶτο λόγο τὴν Μεγ. Βρεττανίνα ποὺ προσπαθεῖ ὁλοένα νὰ παρασύρει κι' ἄλλες χῶρες στὸν πόλεμο. Διαφαίνεται, ὅμως ὁλοκάθαρα ἡ κατεύθυνση τῆς 'Ελληνικῆς πολιτικῆς ποὺ ἀποβλέπει στὸ νὰ καταστήσει τὸ 'Ελληνικὸ ἔδαφος βάση πολεμικῆς δραστηριότητας ἐνάντια στὴν 'Ιταλία. Τὸ ἀποτέλεσμα δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι παρὰ μιὰ ἔνοπλη σύγκρουση μεταξὺ τῆς 'Ιταλίας καὶ τῆς 'Ελλάδος, τὴν ὁποία ἡ 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ἐπιδιώκει μὲ κάθε μέσο ν' ἀποφύγει.

'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση κατέληξε ὡστόσο στὴν ἀπόφαση νὰ ζητήσει ἀπὸ τὴν 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση — σὰν ἐγγύηση τῆς οὐδετερότητας τῆς 'Ελλάδας καὶ τῆς ἀσφάλειας τῆς 'Ιταλίας — τὴν δυνατότητα νὰ καταλάβει μὲ δικές της δυνάμεις μερικὰ στρατηγικὰ σημεῖα τοῦ ἑλληνικοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα νὰ διατηρήσει μόνο ὅσο βαστάξει ὁ πόλεμος μὲ τὴν Μεγ. Βρεταννία. 'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ζητεῖ ἀπ' τὴν 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση νὰ μὴν ἐναντιωθεῖ στὴν κατοχὴ τῶν σημείων τούτων οὔτε καὶ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἐλευθέρα δίοδο τῶν στρατευμάτων της ποὺ προορίζουνται νὰ ἐπιτελέσουνε τὸ ἔργο τοῦτο. Μὲ κανένα τρόπο δὲν πρέπει τὰ στρατεύματα αὐτὰ νὰ θεωρηθοῦνε ἀπ' τὸν 'Ελληνικὸ Λαὸ σὰν ἐχθρικά, ἡ δὲ 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση δὲν πρόκειται νὰ προβεῖ στὴν κατοχὴ τῶν μερικῶν αὐτῶν σημείων παρὰ μόνο προσωρινὰ καί ὅσο τὸ ὑπαγορεύουν οἱ ἀμυντικὲς συνθῆκες τῆς δημιουργημένης κατάστασης, μὲ κανένα τρόπο δὲ δὲν ἀποβλέπουνε στὸ νὰ συντελέσουνε στὴν ἐπιβολὴ τοῦ κυριαρχικοῦ της δικαιώματος καὶ στὴν κατάλυση τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς 'Ελλάδας.

'Η 'Ιταλικὴ Κυβέρνηση ζητεῖ ἀπ' τὴν 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση νὰ δώσει ἀμέσως στὶς στρατιωτικὲς ἀρχὲς τὶς δέουσες ὁδηγίες, γιὰ μιὰ τέτοια κατάληψη, ἡ ὁποία ἐνδέχεται νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ εἰρηνικὸ τρόπο. Ὁπουδήποτε τὰ 'Ιταλικὰ Στρατεύματα συναντήσουνε ἀντίσταση, θὰ τὴν κάμψουνε μὲ τὰ ὅπλα, ἡ δὲ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση θὰ ἐπωμιστεῖ τὶς εὐθῦνες καὶ τὶς συνέπειες μιᾶς τέτοιας ταχτικῆς.

57

ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ ΠΟΥ ΔΙΑΒΑΣΕ Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΚΟΥ ΥΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΒΕΡΛΑΤΣΙ

28 'Οκτωβρίου 1940.

Λαὲ τῆς 'Αλβανίας! 'Η Κυβέρνησή σας ποὺ ἔχει διοριστεῖ ἀπὸ τὸν μεγάλο Βασιληὰ - Αὐτοκράτορα Βιττόριο 'Εμμανουέλε τῆς Σαβοΐας ἐκφράζει τὸν ἐνθουσιασμό του καὶ τὴν πίστη του, τὴν λαμπρὴ αὐτὴ γιὰ τὴν πατρίδα μέρα. Τὸ ὄνειρο τῶν προγόνων μας, οἱ πιὸ ἀγωνιώδεις ἐλπίδες μας, μὲ τὶς ὁποῖες γαλουχηθήκαμε στὰ χρόνια τῆς

νιότης μας καί τῆς ἐνηλικίωσής μας, ἡ ἐπιστροφὴ στοὺς κόλπους τῆς 'Αλβανίας τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Τζαμουριᾶς, πραγματοποιεῖται.

Οἱ στρατιῶτες τοῦ ἔνδοξου ἰταλικοῦ στρατοῦ, στὶς τάξεις τοῦ ὁποίου περιλαμβάνουνται πολλὲς μονάδες 'Αλβανῶν στρατιωτῶν, ἀνατρέπουνε μὲ τὴν ὁρμητική τους ἐπέλαση κάθε ἑλληνικὸ φραγμὸ ποὺ ἔχει ἐγκατασταθεῖ στὰ σύνορα μὲ τὴν ἀδικία καὶ τὴν βία, γιὰ νὰ φτάσουνε στὴν ἀγαπημένη γῆ τῆς Τζαμουριᾶς, μὲ τὴν ὁποία τόσα χρόνια ἱστορίας καὶ παράδοσης μᾶς συνδέουν.

"Ας χαιρετήσουμε μὲ ἀντρίκια χαρά, ὦ 'Αλβανοί, τὴν μέρα τούτη τῆς ἀπελευθέρωσης καὶ ἂς ἀπευθύνουμε στὸν Βασιληᾶ Αὐτοκράτορα καὶ στὸν Ντοῦτσε, πρωτεργάτες τῆς μείζονας 'Αλβανίας, τὶς ἐγκάρδιες εὐχαριστίες μας. Ἡ εὐτυχισμένη ἕνωση μὲ τὴν 'Ιταλία, ποὺ εἶχε σὰ συνέπεια τόσα εὐεργετήματα πολιτικοῦ, πνευματικοῦ καὶ οἰκονομικοῦ χαρακτῆρα, γιὰ τὴν ἀγαπητή μας Πατρίδα, λαβαίνει σήμερα τὴν συγκεκριμένη μορφή της.

'Αλβανοί: 'Αποτελεῖτε καὶ σεῖς ἕνα στρατὸ ποὺ διαπνέεται ἀπὸ πειθαρχία καὶ πατριωτισμό. Ἡ βεβαιότητα ποὺ κατέχει τὶς ψυχές σας εἶναι ἡ ἴδια μὲ κείνη τῆς Κυβέρνησής σας, ἐνῶ ἕνα πιὸ σπουδαῖο μέλλον προοιωνίζεται μὲ τὴν ἕνωσή μας μὲ τὴν 'Ιταλία, ἡ δὲ ὁποιαδήποτε θυσία κρίνεται μηδαμινὴ μπροστὰ στὰ προνόμοια ποὺ θ' ἀποχτήσουμε στὸ μέλλον. Στὰ νῶτα τῶν στρατιωτῶν ποὺ μάχουνται γιὰ μιὰ ὑπόθεση δίκαιη, πρέπει ν' ἀποτελέσετε μιὰ συμπαγῆ μάζα γεμάτη θέληση κι' ἐνθουσιασμό. Ἡ Κυβέρνηση σᾶς ἐμπιστεύεται τὸ πρόσταγμα τοῦτο, βέβαιη γιὰ τὴν πίστη σας στὴν Πατρίδα καὶ τὸν Βασιληᾶ. Χαιρετῶ τὸν Βασιληά! Χαιρετῶ τὸν Ντοῦτσε!

58

ΠΡΟΚΥΡΗΞΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΑ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΑΟ

18 'Οκτωβρίου 1940.

"Εφτασε ἡ ὥρα νὰ πολεμήσουμε γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν ἀκεραιότητα τοῦ ἐδάφους τὴν τιμὴ τῆς Ἑλλάδας. Παρ' ὅλο ποὺ κρατήσαμε αὐστηρὴ οὐδετερότητα στὶς σχέσεις μας μὲ ὅλους, ἡ 'Ιταλία, ἡ ὁποία δὲν μᾶς ἀναγνωρίζει τὸ δικαίωμα νὰ ζοῦμε σὰν ἐλεύτεροι Ἕλληνες, ἀπαίτησε στὶς τρεῖς τὸ πρωΐ σήμερα νὰ τῆς παραδώσω ἐθνικὴ ἐδαφικὴ περιοχή, τὴν ὁποία καὶ διάλεξε μὲ τὸ ἔτσι θέλω, μοῦ ἀνήγγειλε δὲ ὅτι στὶς 6 τὸ πρωΐ θὰ ξεκινούσανε οἱ δυνάμεις τῆς γιὰ νὰ τὴν καταλάβουνε. 'Απάντησα στὸν 'Ιταλὸ πρεσβευτὴ ὅτι ἔλαβα ὑπ' ὄψει μου τὴν αἴτησή του καὶ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο μοῦ κοινοποιοῦσε τὸ γεγονὸς τῆς κήρυξης τοῦ πολέμου τῆς 'Ιταλίας ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα.

Τώρα ἦρθε ὁ καιρὸς ν' ἀποδείξουμε ὅτι εἴμαστε ἰσάξιοι μὲ τοὺς προγόνους μας καί ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας τὴν ὁποία μᾶς κληροδοτήσανε. Σύσσωμη ἡ χώρα ξεσηκώθηκε. Πολεμεῖστε γιὰ τὴν Πατρίδα, τὶς γυναῖκες σας, τὰ παιδιά σας, τοὺς ἱεροὺς βωμούς.

«Νῦν ὑπὲρ πάντων ἀγὼν».

59

ΜΥΝΗΜΑ ΤΟΥ ΤΣΩΡΤΣΙΛ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΕΤΑΞΑ

28 'Οκτωβρίου 1940.

Ἡ Ἰταλία ἀντιλήφθηκε ὅτι οἱ ἀπειλὲς καὶ οἱ παλληκαρισμοὶ δὲν μπορούσανε νἄχουνε καμμιὰ ἐπίδραση στὸ ἤρεμο κουράγιο σας. Ἔτσι, ἀνέλαβε μιὰ ἀπρόκλητη ἐπίθεση ἐνάντια στὴν χώρα σας καὶ τώρα καταφεύγει γιὰ νὰ δικαιολογηθεῖ σ' ἐπιχειρήματα ποὺ δὲν παρουσιάζουνε καμμιὰ βάση. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς — κάτω ἀπ' τὰ προστάγματα τῆς Κυβέρνησής σας, πρὸς τὴν ὁποία τρέφει ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη — ἀντιμετώπισε τὸν κίνδυνο καὶ τὴν πρόκληση, προκάλεσε τὸν θαυμασμὸ τοῦ Βρεταννικοῦ Λαοῦ. Οἱ ἀρετές του αὐτὲς θὰ τὸν βοηθήσουνε ν' ἀνταπεξέλθει τὶς ὧρες τοῦτες τῆς δοκιμασίας του. Ἐμεῖς θὰ σᾶς δώσουμε ὅλη τὴν βοήθεια ποὺ θὰ μᾶς εἶναι δυνατό. Πολεμοῦμε ἐνάντια σ' ἕνα κοινὸ ἐχθρὸ καὶ θὰ μοιραστοῦμε μεταξύ μας τοὺς καρποὺς τῆς κοινῆς νίκης.

60

ΜΗΝΥΜΑ ΤΟΥ ΑΝΦΟΥΖΟ

Βεβαιῶ ὅτι μέχρι ὥρας 11.15 καμμιὰ εἴδηση δὲν ἔφτασε ἐδῶ ἀπ' τὴν Ἀθήνα, οὔτε ἀπ' τὰ Τίρανα, ἀλλὰ οὔτε καὶ στὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο σχετικὰ μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διακοίνωσης ποὺ ἔγινε πρὸς τὴν Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση καὶ τὴν ἔναρξη τῆς πολεμικῆς δραστηριότητας.

Συνέταξα ὑπόμνημα, ἀντίγραφό του δὲ, παράδωκα ἐμπιστευτικά.

Ὁ Ρουμάνος πρέσβυς ἔδειξε κατανόηση καὶ ὑποσχέθηκε ἀπόλυτη ὑποστήριξη ἀπὸ μέρους τῆς δημόσιας γνώμης καὶ τοῦ ρουμανικοῦ Τύπου.

Ἐπίσης κι' ὁ Βούλγαρος πρεσβευτὴς ἔδειξε κατανόηση.

Ὁ Γιουγκοσλάβος πρέσβυς ἐδήλωσε ὅτι εἶναι ἀπόλυτα ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὶς διαβεβαιώσεις ποὺ τοῦ γίνανε, πρόσθεσε δὲ ὅτι ἡ Κυβέρνηση τοῦ Βελιγραδίου δὲν ἐπιζητεῖ ἄλλο παρὰ νὰ διατηρεῖ ἀγαθὲς σχέσεις μὲ τὴν Ἰταλία.

Οἱ πρεσβευταὶ τῆς Σοβιετικῆς Ἕνωσης καὶ τῆς Τουρκίας ἐλάβανε γνώση, χωρὶς νὰ προβοῦνε σὲ ἰδιαίτερες δηλώσεις. Ὁ Σοβιετικὸς μὲ φιλικὸ πνεῦμα, ὁ Τοῦρκος, στὸν ὁποῖο χρειάστηκε νὰ δώσω πολλὲς διαβεβαιώσεις ὑπῆρξε πολὺ τυπικός.

61

Ο ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ ΝΤΕ ΤΕΡΡΑΡΙΣ ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΣΤΟΝ ΑΝΦΟΥΖΟ

ΠΑΡ Χ.Α, Ρώμη, 28 'Οκτωβρίου 1940.

Τηλεφώνησα στὴν Φλωρεντία τὶς παρακάτω εἰδήσεις ποὺ ἔλαβα

στὶς 17.30 ἀπ' τὸ Γραφεῖο τοῦ Ὑπουργοῦ Πολέμου καθὼς κι' ἀπ' τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο:

1) Οἱ ἐνάντιες ἀτμοσφαιρικὲς συνθῆκες συντελέσανε ἀναμφισβήτητα στὴν παρεμπόδιση τῶν τηλεγραφικῶν καὶ τηλεφωνικῶν ἐπικοινωνιῶν μὲ τὴν ζώνη τῶν ἐπιχειρήσεων. Μόνο στὶς 17.30 ἔφτασε ἀπ' τὸν Βισκόντι Πράσκα τὸ παρακάτω τηλεγράφημα:

«Τὰ στρατεύματά μας προελαύνουνε πέρ' ἀπ' τὰ σύνορα γεμᾶτα ἄκρατο ἐνθουσιασμό, ἐνῶ τὸ πυροβολικὸ προωθεῖται ἐπὶ κεφαλῆς. Ἐξ αἰτίας τῆς κακοκαιρίας ἡ ἀεροπορία δὲν ἐπενέβηκε. Βισκόντι Πράσκα».

2) Ἡ ἀεροπορία δὲν μπόρεσε ἐξ αἰτίας τῶν δυσμενῶν ἀτμοσφαιρικῶν συνθηκῶν νὰ πραγματοποιήσει ὁλοκληρωτικὰ τὸ ἔργο ποὺ τῆς εἶχε ἀνατεθεῖ. Ὡστόσο προέβηκε σ' ἐπανειλημμένες ἐπιδρομὲς στὸ Τατόϊ, στὴν Κόρινθο, στὴν Πάτρα, στὴν Πρέβεζα. Δὲν ἀναφέρονται ἀπώλειες, ἕνα μόνο ἀεροπλάνο ἀναγκάστηκε νὰ προσγειωθεῖ στὴν Ρόδο. Δὲν εἶναι ἀκόμα γνωστὰ τ' ἀποτελέσματα τῆς ἐνέργειας τούτης.

Ἐπανειλημμένα μοῦ διαβιβάστηκε ἀπ' τὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο ἕνα τηλεγράφημα τοῦ Βισκόντι Πράσκα (προηγούμενο ἀπ' ἐκεῖνο ποὺ ἀναγγέλει τὴν ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων). Μὲ τὸ τηλεγράφημά του αὐτὸ ὁ Βισκόντι Πράσκα γνωστοποιοῦσε ὅτι οἱ ἀτμοσφαιρικὲς συνθῆκες ἤτανε ἄθλιες, ὅτι τὰ ποτάμια ξεχειλίσανε ἀπὸ τὶς κοῖτες τους, ἀλλὰ ὅτι παρ' ὅλα τοῦτα τὰ στρατεύματά μας ἤτανε ἕτοιμα νὰ ἐπιτεθοῦνε στὶς 7.30 ἀκριβῶς ὅπως πραγματικὰ ἔγινε.

62

ΣΥΝΟΜΙΛΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥ ΠΡΩΘΥΠΟΥΡΓΟΥ ΜΟΥΣΟΥΛΙΝΙ ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΑΓΚΕΛΑΡΙΟΥ ΤΟΥ ΡΑΪΧ ΧΙΤΛΕΡ

Προφορικὰ — Ἀπόσπασμα.

Φλωρεντία, 28 Ὀκτωβρίου 1940.

Ὁ Φῦρερ ἄρχισε μὲ τὴν δήλωση ὅτι θέλησε νὰ κάμει τὸ ταξίδι τοῦτο ὥς τὴν Φλωρεντία γιὰ νὰ παρουσιάσει στὸ Ντοῦτσε μιὰ ἔκθεση σχετικὰ μὲ τὶς συνομιλίες του μὲ τὴν Ἰσπανικὴ καί τὴν Γαλλικὴ Κυβέρνηση καὶ νὰ ταχθεῖ μαζὶ μὲ τὸ Γερμανικὸ Ἔθνος ἀλληλέγγυος μὲ τὴν Ἰταλία στὴν ἐπιχείρηση αὐτὴ ποὺ ἐγκαινίασε ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα. Ὁ Φῦρερ βάζει στὴν διάθεση τοῦ Ντοῦτσε ὁποιαδήποτε στιγμὴ τὶς λάβει ἀνάγκη, δυὸ μεραρχίες ἀλεξιπτωτιστῶν, τὶς ὁποῖες εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιήσει γιὰ τὴν κατάληψη τῆς Κρήτης.

63

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΕΜΟΥ ΥΦΥΠΟΥΡΓΟΣ

30 Ὀκτωβρίου XVII.

Πολυαγαπημένε Σεβαστιάνο,

Ὁ γυιός μου θὰ σοῦ ἐγχειρήσει τὴν παροῦσα.

'Επιβεβαιώνω τὰ ὅσα ἔχαμε συμφωνήσει προφορικά. Μπορεῖς νὰ τὸν χρησιμοποιήσεις στὴν ἕδρα τῶν ἐπιχειρήσεων, γιατὶ ξέρει καλὰ τὴν δουλειά, μιὰ καὶ τὴν ἔζησε ἀρκετὰ στὴν 'Αφρική.

Ἔχω ἕτοιμες ἐννέα μεραρχίες, θὰ στὶς στείλω σὲ πρώτη ζήτηση, τρεῖς κάθε φορά.

'Επίσης καὶ δύο διοικήσεις Σωμάτων Στρατοῦ, ἀναγκαῖες γιὰ τὴν στελέχωση τῆς 'Αρχῆς. Διάλεξα τὴν 3η ('Αρίζιο) κι' ἀκόμα τὴν 8η (Μπανκάλε).

Ἑτοιμάσου νὰ τοὺς δεχτεῖς καὶ τοὺς δυό.

Τὰ πάντα ἀρχίσανε καλὰ καὶ σοῦ ἔχουμε πλήρη ἐμπιστοσύνη.

'Εγὼ ἐδῶ παίζω τὸν ρόλο τῆς σκιᾶς σου — στέλνε μου νέα σου, ὅπως κάνω κι ἐγώ.

Ἕνα θερμὸ ἐναγκαλισμὸ ἀπὸ τὸν δικό σου.

ΟΥΜΠΑΛΝΤΟ

64

4 Νοεμβρίου 1940.

3561. 'Επ.
Διεύθυνση: 'Ανωτ. 'Αρχηγ. 'Αλβανίας.
Γιὰ τὸν 'Εξοχότατο Βισκόντι Πράσκα.

Σοῦ τηλεγραφῶ σὰν παλιὸς ἀνώτερός σου. Ἡ γνώμη μου εἶναι ὅτι θὰ πρέπει νὰ σταθεροποιηθεῖτε γερὰ σ' ἕνα σημεῖο ὅσο βαστάει ἡ μάχη. Καί τὸ σημεῖο αὐτὸ εἶναι γιὰ Σᾶς ὁ τομέας τῆς Κορυτσᾶς. Ἔχετε ἐκεῖ τὶς μεραρχίες Πάρμα, Πιεμόντε καὶ ὅπου νἆναι φτάνει κι' ἡ Βενέτσια. Μπορεῖτε νὰ χρησιμοποιήσετε ἀκόμα καὶ τὴν 'Αρέτσο καὶ τὴν Μπάρι. Μὲ πέντε μεραρχίες μοῦ φαίνεται πὼς μπορεῖτε νὰ κρατήσετε τὴ θέση σας. Σᾶς παρακαλῶν νὰ μοῦ πεῖτε ἀκριβῶς καὶ μὲ πᾶσα εἰλικρήνια πῶς βλέπετε τὴν κατάσταση. Πληροφορεῖστε με μὲ τὸ ταχύτερο ἀεροπορικὸ ταχυδρομεῖο,

ΜΠΑΝΤΟΛΙΟ

65

ΑΝΩΤΑΤΗ ΑΡΧΗΓΕΙΑ ΣΤΡΑΤΟΥ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΟΝ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ

(Ὑπόμνημα διὰ τὸν 'Εξοχότατο Σοντοῦ)

Θεωρῶ σκόπιμο νὰ παραθέσω ἔκθεση τῶν γεγονότων ποὺ λάβανε χώρα ἀπὸ χτὲς 7 ἴσαμε σήμερα γιὰ νὰ σᾶς δώσω μιὰ ὁλοκληρωμένη εἰκόνα τῆς κατάστασης, τέτοια ὅπως παρουσιάζεται σήμερα τὸ βράδυ καὶ ὥρα 20.

Μεραρχία 'Αλπίνων «Τζούλια».

Α) Εἶχε ὅπως ἤτανε γνωστό, ἀποστολὴ νὰ προσβάλει τὸ Μέτσοβο ξεκινώντας ἀπ' τὴν περιοχὴ Ἔρσεκε — Λεσκοβίκι, ἀποβλέποντας νὰ ἐπιτύχει διπλὸ σκοπό:

—Νὰ προστατέψει τὴν ἀριστερὴ πτέρυγα τοῦ Σώματος Στρατοῦ «Τζαμουριά».

—Νὰ ἐμποδίσει, μὲ τὴν κατάληψη τοῦ στενοῦ τοῦ Μέτσοβου τὴν ἐλευθεροεπικοινωνία τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ τῆς Μακεδονίας μὲ τὴν Ἤπειρο, κι' ἀντιστρόφως.

Ἡ πορεία τῆς προέλασης ἀκολουθεῖ περιοχὲς γεμάτες ψηλά, τραχειὰ βουνὰ ποὺ μόνο λιγοστὰ μονοπάτια τὰ διασχίζουνε.

Ἡ ἔναρξη τῆς προέλασης καθυστέρησε ἀπὸ ραγδαῖες βροχὲς ποὺ κατέστησαν ἀδύνατη τὴν διάβαση σὲ μεγάλη κλίμακα τοῦ Σαραντάπορου.

Ὑπερνίκησε τὰ παραπάνω ἐμπόδια ἡ μεραρχία «Τζούλια» ποὺ — καὶ παρὰ τὸ ἔδαφος — κατάφερε νὰ μετακινεῖται μὲ καταπληκτικὴ ταχύτητα κι' ἀποφασιστικὰ ἐπεδίωξε νὰ πετύχει τὸν ἀντικειμενικὸ της σκοπό, ἀφήνοντας ξοπίσω της ἕνα μονάχα τάγμα προορισμένο νὰ ἐξασφαλίσει τὴν προστασία τῆς ἀριστερῆς της πτέρυγας καὶ τῶν νώτων της, προβλέποντας στὸ νὰ μὴν ἐξασθενίσει τὴν σύνθεσή της ἡ ὁποία εἶναι ἤδη περιορισμένη μὲ τὰ πέντε μοναδικὰ τάγματα ποὺ διαθέτει.

Ἡ λυσσασμένη ἀντίσταση ποὺ ἀντιτάχθηκε ἀπ' τὴν γερὰ προετοιμασμένη ἄμυνα τοῦ Χὰν Καλυβάκι, ἐνῶ συντελοῦσε στὴν καθυστέρηση τῆς προέλασης τοῦ Σώματος Στρατοῦ «Τζαμουριὰ» ταυτόχρονα ἐξέθετε τὴν μεραρχία «Τζούλια» σ' ἐνδεχόμενη ἐχθρικὴ ἐπίθεση πλευροκόπησης καὶ κατὰ μέτωπο.

Ὕστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια καθυστέρηση δὲν μποροῦσε νὰ ἔχει ἐνεργητικὸ ἀποτέλεσμα γιὰ μιὰ ἐνδεχόμενη κατάληψη τοῦ Μὲτσοβου, οἱ δὲ ἐχθρικὲς δυνάμεις — ποὺ καταφθάνανε ἀπ' τὴν Καστοριά, τὰ Γρεβενά, τὸ Μέτσοβο — ἀπὸ σήμερα δὲ κι' ἀπ' τὰ Γιάννενα — ἐπιτέθηκαν ἐνάντια στὴν «Τζούλια» βάζοντας σὲ κίνδυνο τὶς συγκοινωνιακές της ἀρτηρίες, ὑποχρεώθηκε δὲ ἡ μεραρχία νὰ μετατοπιστεῖ στὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσα γιὰ νὰ προασπίσει τὴν εὔκολη διάβαση τοῦ Σαρανταπόρου ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὸ γεφύρι τοῦ Μπερατιοῦ καὶ τὸ Λεσκοβίκι ποὺ ἡ κατάληψή τους θὰ συντελοῦσε στὸ ν' ἀνοιχτεῖ ἡ περιοχὴ Κορυτσᾶς ἀπ' τὴν Ἤπειρο.

Σχετικὰ μὲ τὰ τελευταῖα νέα ποὺ φθάσανε ὥς τὴν ὥρα 13 τῆς ἡμέρας 8, ἀναφέρουν ὅτι:

—Ἡ διοίκηση τῆς μεραρχίας ἐγκαταστάθηκε στὴν Κόνιτσα.

Τὸ 8ο ἀλπίνων στὸν τομέα τῆς Στρατιᾶς ποὺ περιλαμβάνεται μεταξὺ ὑψ. 1999 καὶ ὑψ. 2218 ἀντιμεωπίζει ἐχθρικὴ ἐπίθεση ἀπὸ τὶς πλευρὲς καὶ κατὰ μέτωπο.

—Τὸ 9ο ἀλπίνων μαζὶ μ' ἕνα τάγμα στὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσα κι' ἕνα ἄλλο στὶς νότιες βουνοπλαγιὲς τοῦ Σμόλικα ἐξασφαλίζει τὶς κινήσεις τοῦ 8ου συντάγματος ἀλπίνων.

Σὲ συμπέρασμα ἡ μεραρχία «Τζούλια» μέχρι τώρα ἐπεζήτησε τὴν πραγματοποίηση τοῦ ἑλιγμοῦ ποὺ ἀπέβλεπε στὴν συγκέντρωση τῶν δυνάμεών της στὴν Κόνιτσα, ἑλιγμὸς ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε δύσκολος ἀπ' τὴν ἐπίμονη πίεση τοῦ ἐχθροῦ κι' ἀπὸ τὶς συνθῆκες ποὺ παρουσίαζε τὸ ἔδαφος.

Β) Τὸ ἀπόγευμα στὶς 7 τοῦ μηνός, περίπου ὥρα 15, ὕστερα ἀπὸ έντονη ἐχθρικὴ ἐπίθεση ἀπὸ ἀνώτερη σὲ ἀριθμὸ δύναμη ἐνάντια στὶς δυνάμεις ποὺ προασπίζουνε τὶς γραμμές, προκάληψης τὶς ἐντοπισμένες πρὸς τὰ βόρεια τῆς περιοχῆς Κόνικα — Σταρικάνι κλπ., οἱ τελευταῖες τοῦτες ἀναγκαστήκανε νὰ καταφύγουνε στίς ἀμυντικές τους θέσεις. Ὁ ἐχθρὸς ἐξακολούθησε μὲ πεῖσμα τὴν πίεσή του πρὸς τὴν κατεύθυνση ὕψ. 1847 (3 χιλιομ. κατὰ τὰ νότια τοῦ Σταρικάνι) — Πικλάρι.

Μπροστὰ σὲ μιὰ τέτοια ἀπειλὴ νὰ κινδυνέψουνε οἱ συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες τῆς μεραρχίας «Τζούλια», προχώρησα στὴ λήψη τῶν παρακάτω μέτρων:

α) Ἐμπιστεύθηκα τὸν τομέα τοῦ Σαραντάπορου στὸν διοικητὴ τῆς μεραρχίας «Μπάρι», ὁ ὁποῖος διαθέτει τὸ 139ο σύνταγμα (ποὺ κατέφθασε ἐκεῖ μὲ μηχανοκίνητα μεταγωγικὰ) καὶ τ' ἄλλα στοιχεῖα ποὺ ἐκτοπισμένα βρίσκονται ἐκεῖ (1 μονάδα μοτοσυκλετῶν, 1 μονάδα ἅρματα «Λ», 1 ὅμιλος ἀτάκτων Ἀλβανῶν) καί μ' αὐτὰ θὰ μπορέσει νὰ ἐξασφαλίσει τὸν τομέα ἀπέναντι κι' ἀνατολικὰ τῆς γραμμῆς Κόνικα — Σταρικάνι.

β) Ἐπεδίωξα νὰ καταφθάσουνε στὴν περιοχὴ στοιχεῖα τῆς φάλαγγας Σολίνας (ποὺ ἀνήκουνε στοὺς «Κενταύρους») καί τὰ ἔθεσα στὴν διάθεση τοῦ διοικητῆ τῆς μεραρχίας ποὺ ἀναφέρεται παραπάνω (μιὰ θωρακισμένη πυροβολαρχία τῶν 75)28, μιὰ μονάδα ἁρμάτων «Λ» καί μιὰ μονάδα μοτοσυκλετιστές).

γ) Ἀπεφάσισα τὴν ἐνίσχυση τῶν στοιχείων ποὺ ἤδη βρίσκουνται στὴν περιοχὴ μὲ μονάδες τῆς «Τζούλια», ποὺ παραμείνανε στὴ ζώνη, ὁμίλους ἀπὸ ἀτάχτους Ἀλβανοὺς καὶ τμήματα τοῦ 139ου πεζικοῦ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσω κυριότητα στὴν μεθόρια γραμμὴ ποὺ βρίσκεται μεταξὺ Μπανταρὸς καὶ γεφύρι Μπερατιοῦ. Ἔντονο φράγμα εἶχε πραγματοποιηθεῖ στὴν περιοχὴ Γέφυρα Μπερατιοῦ, Γέφυρα Μελισσόπετρα, Γέφυρα Μπουραζάνι, γιὰ νὰ ἐπιτύχω τὴν προστασία τῶν παραπάνω θέσεων.

δ) Παραδίδω προσωρινὰ στὸν διοικητὴ τῆς μεραρχίας Μπάρι ἕνα σύνταγμα μπερσαλιέρων, ποὺ θὰ πρέπει νὰ καταφθάσει ἀπ' τὴν περιοχὴ Κορυτσᾶς στὸ Ἔρσεκε. Θὰ τὸ ἀντικαταστήσω τὸ σύνταγμα μόλις ξεκαθαρίσει ἡ κατάσταση, στέλνοντας στὴν περιοχὴ τῆς Κόνιτσα τὴν μεραρχία «Τζούλια».

ε) Ἐπιδίωξα τὸν συγχρονισμὸ δράσης τῶν διαφορετικῶν αὐτῶν στοιχείων μὲ τὴν ἄμεση ἀποστολὴ ἀξιωματικῶν ἀπὸ τὸ ἀρχηγεῖο μου, διευκολύνοντας ἔτσι τὸν διοικητὴ τῆς μεραρχίας «Μπάρι» στὴν ἀποστολή του, μὲ τὸ νὰ τὸν κατατοπίσω σχετικὰ μὲ τὴν ἐδαφικὴ διαμόρφωση καὶ τὴν ἐν γένει κατάσταση,

Ὁ ἑλιγμὸς τῆς μονάδας κρούσης τῆς μεραρχίας «Τζούλια» ὑπῆρξε ὑπέροχος, συντέλεσε δὲ μὲ τὴν ἄψογη ταχτική του, τὸ θάρρος, τὴν δεξιοτεχνία καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν τμημάτων στρατοῦ ν' ἀποβεῖ ὁ κύριος μοχλὸς τῆς ὅλης δραστηριότητας.

Στὴν πραγματικότητα:

—Ἐπέτρεψε σὲ πρώτη μοῖρα τὴν δραστηριότητα ἐνάντια στὸ Χὰν Καλυβάκι, προστατεύοντας τὸ ἀριστερὸ ἄκρο τῆς παράταξής μας στὴν Ἤπειρο.

—Κατὰ δεύτερο δὲ λόγο ἐμπόδισε τὸν ἐχθρὸ νὰ ἐξασκήσει μεγαλύτερη πίεση ἐνάντια στὴν δεξιὰ πλευρὰ τῆς περιοχῆς Κορυτσᾶς, συντε-

λώντας στὸ νὰ συγκρατήσει, μὲ τὴν προδιαγραφόμενη ἀπειλὴ ἐνάντια στὸ Μέτσοβο, ποὺ σχεδὸν πλησιάστηκε ἀπὸ μεγάλο μέρος τῶν δυνάμεων τῆς Μεκεδονίας.

Οἱ ἀπώλειες ποὺ ὑπέστη ἡ «Τζούλια», διπλάσιες σ' ἀναλογία σὲ ἀριθμὸ μὲ τὶς ἄλλες ἀπώλειες τῶν ἄλλων μονάδων ποὺ δοκιμαστήκανε πολὺ περισσότερο, ἐπιβαιβεώνουνε τὴν μανία μὲ τὴν ὁποία ριχτήκανε στὴ μάχη οἱ δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ, ὅσο καὶ τὴν μεγάλη μαχητικότητα τῆς ὡραίας αὐτῆς μονάδας.

Φρονῶ ὅτι μὲ τὴν συμπλήρωση τῶν παραπάνω μέτρων μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι ἑδραιώθηκε ἡ ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὸν Μακεδονικὸ τομέα καὶ τὸν τομέα τῆς 'Ηπείρου.

2. Σῶμα Στρατοῦ «Τζαμουριά».

α) Οἱ μεραρχίες «Φερράρα» καὶ «Κενταύρων» διατηροῦνε τὶς θέσεις ποὺ ἔχουνε καταλάβει, 'Η ἀριστερὴ πτέρυγα τῆς «Φερράρα», μὲ τὸ νὰ μὴν ἔχει γερὰ σταθεροποιηθεῖ στὶς θέσεις ποὺ κατέχτησε θὰ χρειαστεῖ ν' ἀνασυγκροτηθεῖ κατάλληλα σὲ μιὰ ἀνάπαυλα, ὥστε ν' ἀποβεῖ σύνδεσμος τοῦ τομέα αὐτοῦ μ' ἐκεῖνο τοῦ Σαραντάπορου. Στὰ δεξιὰ βρίσκεται σ' ἐπαφὴ μὲ τὴν «Σιένα», σ' ἀναμονὴ περαιτέρω δραστηριότητας.

'Αναφορικὰ μὲ τὰ παραπάνω ἀποφάσισα:

—Στὶς τωρινὲς γραμμὲς θὰ παραμείνουνε τὰ στοιχεῖα ἐπίβλεψης.

—"Αρχισε ἡ ὀργάνωση μιᾶς θέσης ἀναμονῆς μὲ κατεύθυνση: "Αγιος Μηνᾶς (ὑψ' 935) — Προφήτης 'Ηλίας (στὰ βόρεια τῶν Δολιανῶν) —Πλαγιὰ Δολιανὰ — Τζουλιάνι (βορεινὰ) — ὀχυρωμένη Κορυφὴ — Κοκούλιους — Τζερόμινι (υψ. 1800) — Γρανικόπουλο. Πρόκειται γιὰ τὴν γραμμὴ ποὺ θ' ἀποτελέσει τὴ βάση γιὰ τὴν μελλοντικὴ 'Επίθεση, ὅταν θὰ ἔχουνε συγκεντρωθεῖ οἱ ἀπαιτούμενες δυνάμεις

'Η ἐπικοινωνία μὲ τὴν «Σιένα» ἐξασφαλίζεται πλέρια ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ἐπαγρύπνησης.

β) 'Η μεραρχία «Σιένα», παραταγμένη στὴν περιοχὴ τοῦ γεφυριοῦ Φαρφάνι, ἔλαβε διαταγὲς νὰ σταθεροποιήσει τὶς θέσεις ποὺ ἔχει καταλάβει καὶ νὰ ἐπιδιώξει συνένωση μὲ τὸ παράλιο 'Ανασυγκροτημένο Σῶμα (3ο Γρεναδιέρων).

"Υστερα ἀπ' τίς πληροφορίες ποὺ φθάσανε τὶς σχετικὲς μὲ τὴν ἀναδίπλωση τοῦ ἐχθροῦ στὴν περιοχὴ Παραμυθιὰ - Μαργαρίτη, ἀποφάσισα ὁ διοικητὴς τῆς «Σιένα» ν' ἀναλάβει τὴν μελέτη τῆς διεύρυνσης τοῦ προγεφυρώματος στὴν γραμμὴ Γκόργκα, ὑψ. 576 — Πλαταριά, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ ἐξασφαλίσει τὴν ἀπόλυτη κυριαρχία στὸν κόλπο τῆς Γκομένικα καὶ τὴν δημιουργία μιᾶς πιὸ εὐνοικῆς βάσης γιὰ ἐπανάληψη τῆς ἐξόρμησης.

'Απ' τὴν ἄλλη διέταξα σήμερα καὶ διενεργήθηκαν τρεῖς ἐκτεταμένες ἐπιχειρήσεις ἀναγνώρισης στὴν Παραμυθιὰ ἀπὸ ἕνα σύνταγμα ἱππικοῦ. Τὸ σύνταγμα ἐνισχύουνταν ἀπὸ ἕνα ἄλλο σνταγμα ἱππικοῦ καὶ θὰ ὑποστηρίζουνταν ἀπὸ ἕνα ἀκόμα τάγμα πεζικοῦ ποὺ θὰ βρίσκεται σὲ προχωρημένη θέση.

3. Παράλιο 'Ανασυγκροτημένο Σῶμα.

Μετὰ τὴν κατάληψη τῆς Γκομένικα ἔδωσα διαταγὴ νὰ σταθεροποιήσουνε τὶς θέσεις ποὺ καταλάβανε καί νὰ συνενωθοῦνε μὲ τὴν μεραρχία «Σιένα» κι' ἀπ' ἐκεῖ ψηλὰ νὰ ξεκινήσουνε ἔντονες ἐπιχειρήσεις ἀναγνώρισης τοῦ ἱππικοῦ.

Ἔχοντας ὑπ' ὄψει τὸν ἑνιαῖο χαρακτήρα ποὺ ἔχει προσλάβει ὁ τομέας «Σιένα» καὶ Παράλιο Ἀνασυγκροτημένο Σῶμα καὶ τὴν ξαφνικὴ ἀδιαθεσία τοῦ διοικητῆ τοῦ Παράλιου Ἀνασυγκροτημένου Σώματος, ἀπόφασισα τὸ τελευταῖο τοῦτο νὰ προσαρτηθεῖ στὴν μεραρχία «Σιένα»,

4. 26ο Σῶμα Στρατοῦ.

Ἡ κατάσταση στὴν περιοχὴ Κορυτσᾶς ἐξ αἰτίας:

—τῶν μέτρων ἄμυνας τῆς περιοχῆς,

—τῆς ἔγκαιρης ἄφιξης τῆς μεραρχίας Ἀρέτσο, τῆς ὁποίας ἡ μετακίνηση διὰ μεταγωγικῶν ἐπιταχύνθηκε.

—τῆς ἰσχυρῆς ἀντίστασης τῆς μεραρχίας «Τζούλια» ἐνάντια στὶς δυνάμεις ποὺ προερχόμενες ἀπ' τὴν Μακεδονία ἀπειλούσανε τὰ πλευρά της, ἐνῶ μειονόταν ἡ πίεση στὸ μέτωπο τῆς Κορυτσᾶς, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι βελτιώθηκε αἰσθητά.

Ἐπισυνάπτω δύο περιληπτικοὺς πίνακες τῶν ἀπωλειῶν ποὺ εἴχαμε κατὰ τὴν περίοδο ἀπὸ 28 Ὀχτωβρίου ὥς τὶς 5 Νοεμβρίου 1940 XIX

Ὁ Στρατηγὸς Διοικητὴς
Σ. Βισκόντι Πράσκα

66

ΟΔΗΓΙΕΣ Ἀρ. 1

Ἀρ. 64) **Επ. Πρ.**

Ὑπόθεση: Ὁδηγίες ἀρ. 1 γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα. Τοπογραφικὸς χάρτης ὑπὸ κλίμακα 1: 100.000.

Πρὸς τὴν Ἐξοχότητα Διοικητὴ 2ας Στρατιᾶς — Δερβιτσιάνι.

Πρὸς τὴν Ἐξοχότητα Διοικητὴ 26 Σώματος Στρατοῦ — Κορυτσᾶς. καὶ φέρεται σὲ γνώση:

Τῆς Ἐξοχότητας τοῦ Ὑπαρχηγοῦ τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου Στρατοῦ — Ρώμη.

Τῆς Ἐξοχότητας τοῦ διορισμένου Στρατηγοῦ Στρατιᾶς Βερτσελῖνο.

Τῆς Ἐξοχότητας τοῦ Στρατηγοῦ τῆς Ἀεροπορικῆς Μοίρας Ράντζα — Τίρρανα.

Τῆς Ἀνώτατης Ἐπιμελητείας — Τίρρανα.

Μὲ βάση τὴν δημιουργηθεῖσα σήμερα κατάσταση καὶ τὶς διαταγὲς ποὺ ἐκδοθήκανε ἀπ' τὴν Ἐξοχότητα τὸν στρατηγὸ Βισκόντι Πράσκα καὶ βρίσκουνται σ' ἐφαρμογή, οἱ ἐπιχειρήσεις ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα θὰ πρέπει νὰ συνεχιστοῦνε, διατηρώντας ὅμως πάντοτε τὴν ἐπιθετικότητά τους καί ἐπιβεβαιώνοντας τὴν ἀνάληψη ἐκ μέρους μας πρωτοβουλίας σὲ ζητήματα ταχτικῆς καὶ στρατηγηκῆς.

Ἐπειδὴ ἡ μελλοντικὴ ἐξέλιξη στὸ πεδίο αὐτὸ θὰ ἐξαρτηθεῖ ἀπ' τὴν ἔγκαιρη ἄφιξη καινούργιων δυνάμεων, ὅπως ἔχει προκαθοριστεῖ, ἐπιβάλλεται ἐνόσω δὲν ἔχει ἐπιτευχθεῖ ἡ ἐνίσχυση αὐτή, νὰ καταβληθεῖ προσπάθεια γιὰ σταθεροποίηση τῶν θέσεων ποὺ συντελέστηκε ἡ κατάληψή τους χωρίς, ὅμως νὰ παραβλεφτεῖ καὶ ἡ ἐπιθετικὴ δραστηριότητα.

Ἡ σύμπραξη τῆς ἀεροπορίας θὰ πλαισιώσει τὴν ἐν γένει δράση τῆς πρώτης φάσης,

Τονίζω ἐπίμονα τὴν ἀνάγκη ὅπως ἡ κάθε μιὰ ἀπ' τὶς μονάδες ποὺ

δροῦνε, ἀκόμα καὶ οἱ πιὸ μικρές, διατηροῦνε μαχητικὴ ταχτικὴ μὲ συχνὲς ἐξορμήσεις παρενόχλησης ἢ ἐπιδέξιους αἰφνιδιασμούς, ἐκτὸς ἀπὸ τίς ἐξόδους ἀναγνωρίσεων καὶ σὲ μοῖρα ἀνάλογη μὲ τὴν σπουδαιότητα τοῦ σώματος ποὺ ἀναλαβαίνει τὴν ἐκτέλεση. Σκοπός μας εἶναι νὰ κρατιέται ὁ ἐχθρὸς διαρκῶς σ' ἀβεβαιότητα σχετικὰ μὲ τὴν στιγμὴ καὶ τὴν κατεύθυνση τῶν μελλοντικῶν μας ἐπιχειρήσεων, εἰδικὰ δὲ νὰ καταστεῖ δυνατὴ ἡ ἔγκαιρη ἐξουδετέρωση κάθε προσπάθειάς τους γιὰ διείσδυση ἀνάμεσα στὶς γραμμές μας.

Διαπιστώνοντας παρόμοιες προσπάθειες θὰ πρέπει ν' ἀναληφθεῖ ἔγκαιρη ἀντίδραση ὄχι μόνο μὲ βολὲς πυροβολικοῦ, ἀλλὰ ἐξαπολύοντας ἀντεπιθέσεις πρὸς τὴν κατάλληλη κατεύθυνση.

Μόλις ἡ σγκέντρωση δυνάμεων τὸ ἐπιτρέψει θὰ ἐγκαινιαστεῖ μιὰ δεύτερη φάση ἐπιχειρήσεων, ποὺ θ' ἀποβλέπει στὴν ἀνάληψη τῆς προωθητικῆς κίνησης μὲ στόχο τὴν διεύρυνση τοῦ ἑλιγμοῦ καὶ τὴν κατάληψη τῆς Τζαμουριᾶς, συνάμα δὲ καὶ στὴν ἐπανασταθεροποίηση τῆς ζώνης ἀσφαλείας τῆς Κορυτσᾶς, ἡ ὁποία εἶχε πάθει ἐξάρθωση, γιὰ νὰ καταφέρουμε ἔτσι ν' ἀποχτήσουμε μιὰ εὐρύτερη βάση ἀπ' τὴν ὁποία καὶ θὰ ξεκινήσουμε ἐπιθέσεις ἐνάντια καὶ στοὺς δυὸ τομεῖς, πρᾶγμα ποὺ καί θ' ἀποτελέσει τὴν ἔναρξη τῆς τρίτης φάσης.

Οἱ παροῦσες ὁδηγίες ποὺ χαρακτηρίζουνται μὲ τὸν ἀρ. 1, ἀναφέρουνται στὴν πρώτη φάση τῶν ἐπιχειρήσεων, θὰ ἐπακολουθήσουνε δὲ καὶ ἄλλες γιὰ τὶς ἑπόμενες φάσεις, οἱ ὁποῖες καὶ θ' ἀριθμηθοῦνε μὲ αὔξοντα ἀριθμό.

ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ — 2η ΣΤΡΑΤΙΑ

Στὰ δεξιά, διατήρηση τοῦ πέρα ἀπ' τὸν Καλαμᾶ, προγεφυρώματος κατὰ τέτοιο τρόπο ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν κατοχή του ταυτόχρονα δὲ ἐπιμελὴς ἐπαγρύπνηση τῆς παράλιας περιοχῆς.

Ἀριστερὰ ἐγκατάσταση ἰσχυρῆς φρουρᾶς στὴν περιοχὴ Κόνικα — Στρακάνι ποὺ θ' ἀποβλέπει στὸ νὰ παρέχει ὑποστήριξη τῆς δραστηριότητας τῆς πτέρυγας καὶ τοῦ κέντρου μὲ περαιτέρω ἐπιθετικὴ δράση πρὸς τὴν κατεύθυνση Μπεράτε — Κλεισούρα.

Διαθέσιμες δινάμεις: μεραρχίες πεζικοῦ Μπάρι, Σιένα, Φερράρα, Μεραρχία Κενταύρων, 3ο σύνταγμα Γρεναδιέρων, 1ο καὶ 22ο σύνταγμα Μπερσαλιέρων, Σύνταγμα Ἱππικοῦ Γκαυϊντε, Ἀόστα, Μιλάνο.

ΤΟΜΕΑΣ ΚΟΡΥΤΣΑΣ

Πραγματοποιηθείσης τῆς συγκρότησης τῆς 9ης Στρατιᾶς, ὅπως ἀναφέρεται στὸ ἔγγραφο μὲ ἡμερ. 9 τοῦ Νοεμβρίου μὲ ἀριθμ. 37)'Επ. ἀναλαμβάνει τὴν διοίκηση τοῦ τομέα ὁ Ἐξοχότατος στρατηγὸς Νάσσι, διοικητῆς τοῦ 26ου Σώματος Στρατοῦ, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ ὀργανώσει τὴν ἄμυνα, ἐξασφαλίζοντας τὸ ἀπαραβίαστο στὴν ἀριστερὴ πλευρά.

ΑΕΡΟΠΟΡΙΑ

Θὰ πρέπει ν' ἀναπτυχθεῖ ἐξαιρετικὴ δραστηριότητα σὲ τοῦτο τὸ σημεῖο γιὰ νὰ διατηρηθεῖ ὁ ἔντονος ἐπιθετικὸς χαρακτήρας.

Θὰ καθορίζω καθημερινὰ τὶς σπουδαιότερες δραστηριότητες ποὺ θὰ πρέπει νὰ πραγματοποιοῦμε.

Μὲ βάση τὶς παροῦσες ὁδηγίες θὰ πρέπει οἱ διοικητὲς τῶν Στρατιῶν νὰ μοῦ γνωστοποιοῦνε τὸ ταχύτερο τὶς ἕδρες ποὺ προβλέψανε γιὰ τὶς διοικήσεις τῆς Στρατιᾶς καὶ τῶν Σωμάτων Στρατοῦ, ἔχοντας ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ 2α Στρατιὰ θ' ἀναλάβει ἐγκαίρως τὴν διοίκηση τοῦ 8ου Σώματος Στρατοῦ καὶ ἡ 9η Στρατιὰ τὴν διοίκηση τοῦ 3ου Σώματος Στρατοῦ.

Τὸ ταχύτερο πρέπει νὰ μοῦ ἀναφερθοῦνε πῶς διαμορφωθήκανε οἱ ἀμυντικὲς γραμμὲς καὶ ποιὲς θέσεις κριθήκανε κατάλληλες σὰ βάσεις, γιὰ νὰ ἐνταχθοῦνε οἱ πληροφορίες

Περαιτέρω λεπτομέρειες σχετικὲς μὲ τίς ὑπηρεσίες θὰ σᾶς κοινοποιηθοῦν ἀργότερα.

'Ο Στρατηγὸς Διοικητὴς
Ο. Σοντοῦ

67

ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ ΑΛΒΑΝΙΑΣ
ΓΡΑΦΕΙΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΞΟΧΟΤΑΤΟ ΣΤΡΑΤΗΓΟ ΒΙΣΚΟΝΤΙ ΠΡΑΣΚΑ
ΔΙΟΙΚΗΤΗ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΙΑΣ

'Αν. εἰς ἀρ. 025879 τῆς 10ης τρ. μην.

Μ.Μ. 22, στὶς 11
τοῦ Νοεμβρίου 1940.

'Αφορᾶ: 'Επιθετικὲς ἐπιχειρήσεις.

Ἔλαβα ἀμφότερα τὰ ἔγγραφά σας ἀρ. 025879 καί 25907 στὶς 10 τρέχοντος.

'Η δραστηριότητα τῶν δύο συνταγμάτων ὑπῆρξε στ' ἀλήθεια θαυμαστή, ἀλλὰ θὰ πρέπει νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ πραγματικὴ ἀπόδοσή της.

Πρέπει νὰ παραμένουμε μέσα στὰ ὅρια τῆς πραγματικότητας.

Οἱ διοικήσεις ποὺ ὑποδεικνύετε εἶναι πραγματικὰ οἱ καλύτερες 'Εξοχότατε, ἀλλὰ δὲν ἀρκοῦνε οἱ καλὲς διοικήσεις γιὰ νὰ ὑπάρξουνε συνάμα καί τὰ κατάλληλα μέσα μεταφορᾶς, τὰ ὁποῖα νὰ ἐξυπηρετοῦνται κι' ἀπὸ τίς σὲ καλὴ κατάσταση συγκοινωνιακὲς ἀρτηρίες.

Πρόχειρα ὀργανωμένες ἐπιχειρήσεις, γιὰ φειδωλὴ χρησιμοποίηση τῶν δυνάμεων δὲν ἔχουνε καὶ δὲν μποροῦνε ποτὲ νὰ ἔχουνε μεγάλες ἐλπίδες ἐπιτυχίας,

'Επιβάλλεται κατὰ πρῶτο νὰ σταθεροποιηθοῦμε στὶς θέσεις τὶς ὁποῖες καταλάβαμε, νὰ παρατάξουμε τὶς δυνάμεις μας καὶ κατόπι νὰ δράσουμε. 'Ωστόσο, ὅμως, ἂν ὑποστοῦμε πλευροκόπημα νὰ μὴν κρατήσουμε παθητικὴ στάση, ἀλλὰ ν' ἀντιδράσουμε μὲ μιᾶς, ὑπολογίζοντας, ὅμως καὶ στὴν δραστηριότητα τῶν διαφόρων συγκροτημένων σωμάτων μὲ τὶς ὁποῖες μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ συνεργασία καὶ συνυποστήριξη, προσαρμοζόμενοι δὲ στὶς ὁδηγίες μου, οἱ ὁποῖες ἔχουνε ρυθμιστεῖ σύμφωνα μὲ τὶς συνθῆκες τῆς κατάστασης τὴν ὁποία διεπίστωσα, ἀποτελοῦνε δὲ συνέπεια τῆς ἐξασθένισης τῆς ἐπιθετικῆς αἰχμῆς τῶν στρατευμάτων μας ποὺ δροῦνε στὴν Ἤπειρο.

Μοῦ ζητᾶτε τώρα τὴν ἀποστολὴ ἀπ' τὴν 'Ιταλία ὅλων τῶν διαθέσιμων στρατευμάτων γιὰ νὰ προβεῖτε στὸ συμπλήρωμα τῶν κενῶν ποὺ

διαπιστώνετε στὴν παράταξή μας, ὅταν ὁ ἐχθρὸς τὸν ὁποῖο ἀντιμετωπίζουμε, κρίνετε ἀπὸ σᾶς, γιὰ τὴν ὥρα, ὄχι ἀνώτερος ἀπ' τὸν δικό μας, κι' ἀκόμα μοῦ προτείνετε νὰ διακινδυνέψουμε νέες ἐπιχειρήσεις ποὺ ἡ ἔκβασή τους κρίνεται ἀρκετὰ ἀμφίβολη.

Σίγουρα θὰ γνωρίζετε ὅτι οἱ δυνάμεις ποὺ προαναγγέλεται ἡ ἄφιξή τους δὲν θὰ εἶναι δυνατὸ ν' ἀφιχθοῦνε παρὰ μετὰ ἀπὸ ἀρκετὲς μέρες, ἐπιδεινώνει δὲ **τὴν κατάσταση ἡ ἀπροετοιμασία μας σὲ συγκοινωνιακὰ** ζητήματα στὴν 'Αλβανία.

'Απ' τὴν ἄλλη, δὲ μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς εἶναι δυνατὸ μὲ τὴν κατάσταση, ὅπως ἔχει διαμορφωθεῖ, νὰ διανοεῖται κανεὶς ὅτι θὰ ἐπέλθει κατάρρευση τοῦ ὀχυρωμένου πεδίου Καλυβάκι στὴν κατεύθυνση τῆς πόλης Γιάννενα, ἐνῶ συγχρόνως μοῦ ζητεῖται ἐσπευσμένη ἡ ἀποστολὴ δυνάμεων γιὰ ν' ἀντιμετωπιστεῖ μιὰ ἐχθρικὴ ἐπίθεση ποὺ ἐκδηλώθηκε στὸν ἴδιο τομέα καὶ γιὰ τὴν ἔνταση τῆς ὁποίας δὲν μοῦ δοθήκανε ἀρκετὲς διευκρινήσεις.

Δὲν μπορῶ νὰ καταλάβω πῶς μπορεῖ νὰ συμβαδίζει ἡ ἄποψη ὅτι ὁ ἐχθρὸς βρίσκεται σὲ κρίσιμη θέση κι' ὅτι ἐνδείκνυται ν' ἀναληφθεῖ στὰ γρήγορα πλευροκόπημά του, μὲ τὴν διαβεβαίωση ὅτι, ἀκόμα καί στὴν περίπτωση ποὺ θὰ παρασχεθοῦνε οἱ αἰτούμενες ἐνισχύσεις, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ γίνει λόγος γιὰ ἐπίθεση, ἀλλὰ μόνο ἐπίτευξη τῆς ἀσφάλειας τοῦ τομέα.

Τέλος, δὲν μπορῶ νὰ παραδεχτῶ τὴν ἄποψη ὅτι ὁ τομέας τῆς Κορυτσᾶς ἔχει λάβει ἐξαιρετικὰ μεγάλη σημασία, γιατ τιὸν ἔχω ἐπισκεφθεῖ καὶ ἔχω ἄμεση ἀντίληψη τῆς κατάστασης.

Κατὰ βάθος διαπιστώνω μιὰ βασικὴ ἀντίθεση τῶν ἀντιλήψεών Σας πρὸς τὶς προθέσεις μου. Παρακαλῶ τὴν 'Εξοχότητά Σας νὰ μοῦ γνωστοποιήσει καθαρὰ κοτὰ πόσο θὰ ἤτανε διατεθειμένη νὰ συμπράξει σὲ μιὰ ἐπικράτηση ταυτότητας τῶν ἀπόψεων.

'Η παροῦσα κατάσταση εἶναι τέτοια ποὺ ἀποκλείει κάθε πολεμική, ἐνῶ ἐπιβάλλει τὴν ὑπακοὴ καὶ τὴν προσφορὰ συμπαράστασης πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἔχει ἐπωμιστεῖ τὴν εὐθύνη γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις.

'Ο 'Ανώτατος Διοικητὴς τῶν 'Εν. Δυνάμεων 'Αλβανίας.

Ο. Σοντοῦ

68

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ ΤΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ 5η ΕΤΗΣΙΑ ΣΥΝΟΔΟ

18 τοῦ Νοεμβρίου 1940.

Σύντροφοι! Καταλαβαίνετε ὅτι δὲν εἶναι τυχαῖο τὸ ὅτι συγκάλεσα σήμερα στὴ Ρώμη τοὺς ἀξιωματούχους τοῦ Κόμματος, ποὺ δροῦνε στὴν ἐπαρχία. Πρόκειται γιὰ μέρα τρανῆς νίκης τῆς Φασιστικῆς 'Ιταλίας, παράλληλα δὲ ἧττας γιὰ τὰ 52 συνεργαζόμενα κράτη ποὺ διενεργούσανε τὴν πολιορκία των. 'Η 18 Νοεμβρίου 1935 παίρνει τὴ σημασία μιᾶς μοναδικῆς ἡμερομηνίας στὴν ἱστορία τῆς Εὐρώπης. Χαρακτηρίζει δὲ τὴν πρώτη καὶ τελευταία ἀπόπειρα ἐπίθεσης μεγάλης ὁλκῆς ποὺ ξα-

πολύθηκε **ἀπ' τὸν ἀπαρχαιωμένο κόσμο ποὺ ἐκπροσωπεῖται,** μὲ τοὺς ἐγωϊσμούς του καὶ τὴν ξεπερασμένη ἰδεολογία του, μὲ τὴν Κοινωνία τῶν 'Εθνῶν, ἐνάντια στὶς νέες εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις, **τὶς ὅλο σφρῖγος κι'** ἐπαναστατικὴ διάθεση, ποὺ ἀντιπροσωπεύουνται ἀπὸ τὴν 'Ιταλία καὶ τὴν Γερμανία.

'Από τὴν ἡμέρα κείνη ἐξεδηλώθηκε ὁ διαχωρισμός, ἡ ἀντίθεση, ἡ πάλη ἡ ὁποία ἔμελλε, μετὰ τὸν συμβιβασμὸ τοῦ Μονάχου, ποὺ ἔγινε ἀποδεχτὸς ἀπ' τὶς δημοκρατίες μὲ μόνο τὸν σκοπὸ νὰ κερδιθεῖ χρόνος, νὰ ὁδηγήσει στὴν κήρυξη τοῦ πολέμου ἀπ' τὴν Γαλλία καὶ τὴν 'Αγγλία, ἐνάντια στὴν Γερμανία.

Δὲν πρέπει νὰ ξεχάσουμε ποτὲ ὅτι ἡ πρωτοβουλία τοῦ πολέμου προῆλθε πρῶτα ἀπ' τὸ Λονδῖνο, τὸ ὁποῖο ἀκολούθησε, σὲ διάστημα λίγων ὡρῶν, καὶ τὸ Παρίσι. Διαβεβαιώνω πανηγυρικά, χωρὶς φόβο νὰ μὲ διαψεύσουνε οὔτε σήμερα οὔτε καὶ ποτὲ ἄλλοτε ὅτι ἡ εὐθύνη γιὰ τὴν κήρυξη τοῦ πολέμου βαρύνει ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὴν Μεγάλη Βρεταννία,

'Η εἰρήνη θὰ μποροῦσε νὰ διατηρηθεῖ, ἂν ἡ Μεγάλη Βρεττανvία, μὲ τὴν ὑποκριτικὴ συνενοχὴ τῆς Γαλλίας, **δὲν εἶχε προβεῖ, ὄχι εἰς τὴν** ἐποικοδομητικὴ ἀναθεώρηση τῶν συνθηκῶν, ἀλλὰ εἰς τὴν πολιτικὴ περικύκλωσης, ποὺ ἀπέβλεπε ὄχι στὸ νὰ ἐξασφαλίσει στοὺς Πολωνοὺς τὸ **καθαρὰ Γερμανικὸ Ντάντσιχ, ἀλλὰ στὴν ἐξασθένιση** τῆς πολιτικῆς καί **στρατιωτικῆς δύναμης τῆς Γερμανίας. 'Η εἰρήνη θὰ μποροῦσε νὰ** εἶχε σωθεῖ ἂν ἡ 'Αγγλία δὲν ἀπέκρουε ὅλες τὶς **προτάσεις προσέγγισης ποὺ** ὑποβληθήκανε ἀπ' τὴν Γερμανία, μιὰ καὶ εἶχε ἐξαναγκαστεῖ νὰ ὑπογράψει ἕνα ναυτικὸ σύμφωνο, τὸ ὁποῖο τῆς δημιουργοῦσε ἕνα κλῖμα ἔντονης κι' ἀτέλειωτης κατωτερότητας. 'Η εἰρήνη θὰ μποροῦσε νὰ εἶχε σωθεῖ ἀκόμα καὶ τὴν ὕστατη στιγμή, τὸν Αὔγουστο τοῦ 1932, ἐὰν ἡ 'Αγγλία, κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ Πολωνοῦ πρεσβευτῆ ποὺ πῆγε στὸ **Φορεϊν** "Οφφις τὴν πρώτη τοῦ Σεπτεμβρίου, ὥρα 23, δὲν ἔκανε **μιὰ πρόταση,** σὰν προϋπόθεση γιὰ τὴν συμμετοχή της στὴ συνδιάσκεψη ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συνέλθει μὲ πρωτοβουλία τῆς 'Ιταλίας, ἀπόλυτα ἀπαράδεχτη, ἀφοῦ τὸ περιεχόμενό της ἤτανε ταπεινωτικό: δηλαδὴ τὰ Γερμανικὰ Στρατεύματα, **ποὺ ἤδη εἶχανε ἀρχίσει τὴν προέλασή τους, ὄχι νὰ** σταματήσουνε τὴν πορεία τους, ἀλλὰ νὰ ξαναγυρίσουν πίσω στὴ γραμμὴ ἀπ' τὴν ὁποία ξεκινήσανε.

Τὸ τί συνέβηκε στοὺς ἑπόμενους μῆνες, τὸ παρακολουθήσαμε ὅλοι μὲ τὰ μάτια μας καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ σᾶς τὸ ξαναθυμήσω.

Δὲν ξαναϊδώθηκε ποτὲ στὴν ἱστορία τοῦ ἀνθρώπινου γένους ἐξαπόλυση μεγαλύτερου κύματος ἐξαπάτησης καί ψευτιᾶς, ὅπως αὐτὸ ποὺ φρόντισαν νὰ ξαπλώσουν πρὸς ὅλες τὶς κατευθύνσεις οἱ κυβερνῆτες καὶ τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα τῆς Μεγ. Βρεττανίας καθ' ὅλη τὴν διάρκεια τῶν ἐπιχειρήσεων στὴν Πολωνία, τὴν Νορβηγία, τὸ Βέλγιο, τὴν 'Ολλανδία καὶ ποὺ κατέληξε μὲ τὴν ἧττα τοῦ Βρεταννικοῦ στρατοῦ, ὅσο καὶ τοῦ Γαλλικοῦ, ἧττα — τοῦ τελευταίου τούτου — χωρὶς προηγούμενη ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει τὶς ὑπερμεγέθεις διαστάσεις καί τὴν ἀστραπιαία ταχύτητα μὲ τὴν ὁποία ἐπῆλθε, τέτοια ποὺ ἀνθρώπινος νοῦς δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαννοηθεῖ. "Αν ἡ χρησιμοποίηση τῆς ψευτιᾶς εἶναι ὁ πιὸ ἐδεδειγμένος τρόπος γιὰ νὰ ἀποβλακώσει κι' ἀμβλύνει τὸ πνεῦμα ἑνὸς λαοῦ, μποροῦμε νὰ βεβαιώσουμε μὲ κάθε σιγουριὰ ὅτι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ὁ Βρεταννικὸς λαὸς ἀδιαμφισβήτητα ἔχει κερδίσει ἕνα πρωτο-

φανὲς πρωτεῖο. Ἡ Γαλλία ταλαντεύονταν, ἀλλὰ δὲν εἶχε ἀκόμα σημάνει γι' αὐτὴν ἡ ὥρα νὰ γονατίσει, κανένας δὲ στὸν κόσμο δὲν μποροῦσε νὰ διανοηθεῖ ὅτι ὁ στρατός, ποὺ φημίζονταν ὡς ὁ δυνατότερος τῆς Εὐρώπης, θὰ διαλυόταν, ὅπως τὸ χιόνι ἅμα τὸ χτυπήσει ὁ ἥλιος, ὅταν στὶς 10 τοῦ Ἰουνίου μπῆκε στὸν πόλεμο ἡ Ἰταλία γιὰ νὰ τηρήσει πιστὰ τὸ γράμμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς συμμαχίας καὶ γιὰ νὰ διασπάσει — ἐπὶ τέλους — τοὺς φραγμοὺς ποὺ τὴν ἀποκλείανε στὴν ἴδια της τὴν θάλασσα. Μετὰ δυὸ ἑβδομάδες γίνηκε ἀνακωχὴ καὶ ἡ Γαλλία ἐγκατέλειψε τὸν ἀγῶνα, γιὰ νὰ τὸν ἀναλάβει καὶ πάλι κατὰ διαλείμματα, μόνο, ὅμως, γιὰ νὰ ἀμυνθεῖ στὶς ἐπιθέσεις ποὺ προέρχονταν ἀπ' τοὺς πρώην συμμάχους της, ὅπως στὸ Ὀρὰν καὶ στὸ Ντακάρ.

Ἀπὸ τὶς 10 τοῦ Ἰουνίου ὡς τὰ σήμερα ἔχουνε περάσει ἄλλοι πέντε μῆνες πολεμικῆς δραστηριότητας, ποὺ τὴ χαρακτηρίζουνε σφοδρὲς συγκρούσεις, σὲ πολλαπλᾶ καὶ ἀπομακρυσμένα μέτωπα, κατὰ ξηρά, κατὰ θάλασσα, στὸν ἀέρα, στὴν Εὐρώπη καὶ στὴν Ἀφρική.

Ἐπιτρέψτε μου ν' ἀπευθύνω ἕνα ἐνθουσιώδη χαιρετισμὸ στοὺς Ἰταλοὺς ποὺ τὴ στιγμὴ αὐτὴ διατηροῦνε τὸ προνόμιο νὰ φέρουνε τὰ ὅπλα,

Ὁ Στρατὸς — τόσο στὸ ὀρεινὸ μέτωπο, ὅσο καί στὸ ἀφρικανικὸ — ἀπέδειξε τὴν ἀνωτερότητα τῆς ποιότητάς του, ἡ ὁποία εἶναι τέτοια ποὺ τὴ θελήσαμε.

Ἡ ἧττα τῶν Ἄγγλων στὴν Βρεττανικὴ Σομαλία ὑπῆρξε ὁλοκληρωτική. Ὅπως στὴν Δουγκέρκη, ἔτσι καί στὴν Μπερμπέρα οἱ Βρετανοί τραπήκανε σὲ φυγὴ καὶ διισχυριστήκανε γιὰ νὰ παρηγορηθοῦνε ὅτι εἴχανε διαπράξει κατὰ τὴν διάρκεια τῆς μάχης ἕνα ἀνεπανόρθωτο σφάλμα στρατηγικῆς. Οἱ ἔνοπλες δυνάμεις τῆς ἀφρικανικῆς αὐτοκρατορίας, αὐτοκρατορία ἡ ὁποία κατὰ τὶς προβλέψεις τοῦ ἐχθροῦ θὰ ἔπρεπε νὰ τιναχτεῖ στὸν ἀέρα, σὲ κάθε περίπτωση ἀναλάμβανε τὴν πρωτοβουλία, οἱ δὲ προσπάθειες τῶν Ἄγγλων νὰ ἐνσπείρουνε ζιζάνια ἀνάμεσά τους ἀπέτυχε παταγωδῶς.

Ἀκόμη καὶ στὴ Λιβύη ἐμεῖς χρειάστηκε νὰ ἐπιτεθοῦμε, ἡ δὲ κεραυνοβόλα κατάληψη τοῦ Σίντι Μπαράνι πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ὄχι σὰ λήξη, ἀλλὰ σὰ προεισαγωγὴ τοῦ ἀγώνα.

Τ' ἀνδραγαθήματα ποὺ ἐπιτελεστήκανε ἀπὸ τοὺς Ἰταλοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς ἄντρες τοῦ Στρατεύματος στὶς κατὰ ξηρὰ μάχες εἶναι τέτοια ποὺ μὲ τὸ δίκιο του νὰ ὑπερηφανεύεται τὸ Ἔθνος.

Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ πληρώματα τοῦ Ναυτικοῦ ἐκτελοῦνε σιωπηρὰ καὶ πολλὲς φορὲς μὲ ἡρωϊσμὸ τὸ καθῆκον τους στὶς διάφορες θάλασσες καὶ τοὺς ὠκεανοὺς — ἀπ' τὸν Ἰνδικὸ ὡς τὸν Ἀτλαντικὸ — ὅπου ἔχουνε ταχθεῖ. Ἔχουνε ἀναλάβει μιὰ βαρειὰ ἀποστολὴ καὶ ἔχουνε ἐπιφέρει γερὰ χτυπήματα στὸ ἐχθρικὸ ναυτικό. Πρόκειται γιὰ τὸ ναυτικό μας ποὺ ἐξασφαλίζει τὶς συγκοινωνιακὲς γραμμὲς τῆς Μεσογείου καί τῆς Ἀδριατικῆς μὲ τόσο ἀποτελεσματικὸ τρόπο, ὥστε νὰ μὴν ἐπιτρέψει στὶς ἐχθρικὲς κατὰ θάλασσα δυνάμεις νὰ τὶς ἀποκόψουνε, οὔτε κὰν νὰ τὶς παρενοχλήσουνε.

Ἡ Ἰταλικὴ Ἀεροπορία εἶναι πάντα — περισσότερο παρὰ ποτὲ στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς της. Κατέχτησε καὶ διατηρεῖ τὴν ὑπεροχή της στοὺς αἰθέρες. Τὰ βομβαρδιστικά της ἐπισημαίνουμε τοὺς πιὸ ἀπομακρυσμένους στόχους, ἐνῶ τὰ καταδιωκτικά της δυσκολεύουνε πολὺ τὴ ζωὴ στὰ ἐχθρικὰ καταδιωκτικά. Οἱ ἄντρες του εἶναι πραγματικὰ σύγχρονης ἐποχῆς, τὸ χαρακτηριστικό τους εἶναι ἤρεμη ἀφοβιά.

Ὅσο γιὰ τὶς μηχανές μας, ἐπιτρέπουνε στὸ νὰ βγαίνουνε ἀπ' τὰ

ἐργοστάσιά μας τετραπλάσια παραγωγή, ἀπ' ὅτι πρὶν τὸν πόλεμο. Σὲ λίγο μὲ τὴν συμπλήρωση τῆς μαζικῆς παραγωγῆς τῶν νέων τύπων, θ' ἀποτελέσουνε ἴσως τὴν πρωτοπορεία, ἀσφαλῶς ὅμως θὰ παραβγοῦμε μὲ τ' ἄλλα κράτη στὸ ζήτημα τῶν συγχρόνων μηχανημάτων.

Μετὰ ἀπ' τὶς Ἔνοπλες Δυνάμεις ἐπιτρέψτε μου νὰ ἐπαινέσω τὴν πειθαρχία, τὸ αἴσθημα τοῦ καθήκοντος, τὴν ἀκράδαντη πεποίθησι τοῦ Ἰταλικοῦ Λαοῦ. Δέχεται μὲ στοϊκότητα τὶς στερήσεις ποὺ συνεπάγεται ἡ κατάσταση πολέμου — στερήσεις ποὺ γιὰ τὴν ὥρα ἀκόμη εἶναι ὑποφερτές, ἀλλὰ σὲ συνέχεια θὰ μπορούσανε ν' ἀποβοῦνε πιὸ σοβαρὲς — καὶ ὁδηγημένος ἀπ' τὸ πανάρχαιο πολιτικό του ἔνστιχτο, διαισθάνεται ὅτι ὁ πόλεμος τοῦτος εἶναι ἀποφασιστικός, κι' ὅτι, ὅπως ὁ τρίτος καρχηδονιακὸς πόλεμος, πρέπει νὰ καταλήξει καὶ θὰ καταλήξει μὲ τὴν ἐξαφάνιση ἀπ' τὸ πρόσωπο τῆς γῆς τῆς σύγχρονης Καρχηδόνας, τῆς Ἀγγλίας.

Ἕνας λαὸς δυνατὸς σὰ τὸν Ἰταλικό, δὲν φοβᾶται ν' ἀντικρύσει τὴν ἀλήθεια, ἀπαιτεῖ νὰ τὴν γνωρίζει.

Γιὰ τοῦτο τὸ λόγο τὰ πολεμικά μας ἀνακοινωθέντα ἀποτελοῦνε πιστὴ ἀπεικόνιση τῆς πραγματικότητας. Ἀναφέρουμε τὰ χτυπήματα ποὺ δίνουμε, ἀλλὰ κι' ἐκεῖνα ποὺ λαβαίνουμε, τὰ ἀεροπλάνα ποὺ καταρρίπτουμε κι' ἐκεῖνα ποὺ μᾶς καταρρίπτει ὁ ἐχθρός, ἀναφέρουμε τὶς μέρες ποὺ ἀποδείχνουνται γιὰ μᾶς εὐνοϊκὲς κι' ὅσες ἀκόμα εἶναι λιγότερο εὐνοϊκές, γιὰ καθόλου. Κάθε μῆνα δημοσιεύουμε ἀπολογισμὸ πλήρη μὲ τὶς ἀπωλειές μας σὲ ἄντρες κι' ἐξοπλισμό.

Θὰ θεωρήσω τὸν ἑαυτό μου μειωμένο ἀπέναντι στὸν λαὸ καὶ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό μου ἐὰν θὰ υἱοθετοῦσα μιὰ τέτοια μέθοδο ποὺ θ' ἀποσκοποῦσε στὸ ν' ἀποκηρύξει ἢ νὰ μετριάσει τὴν ὁποιαδήποτε πραγματικότητα, καλὴ γιὰ κακή. Θὰ ἤτανε σὰ νὰ παραγνώριζα τὰ προτερήματα τοῦ Ἰταλικοῦ Λαοῦ, σὰ νὰ προέβαινα σὲ ταπείνωσή του. Δὲν θὰ τὸ κάνω ποτέ μου.

Ἔδωσα ἤδη τὶς δέουσες ὁδηγίες, τὶς πιὸ αὐστηρές, στὶς στρατιωτικὲς διοικήσεις ποὺ βρίσκουνται στὸ μέτωπο, ὥστε νὰ μὴν στέλνουνε στὴν Ρώμη — ἀπ' ὅπου μετὰ θὰ πρέπει νὰ ἀναμεταδοθοῦνε — παρὰ **εἰδήσεις ποὺ ἔχουνε αὐστηρὰ καὶ προσωπικὰ — τονίζω** προσωπικὰ — ἐλεγθεῖ.

Μὲ τὴν εὐκαιρία αὐτὴ θὰ ἤθελα νὰ σᾶς ὑπενθυμίσω τὰ ξεφωνητὰ ἐνθουσιασμοῦ ποὺ ἀκουστήκανε στὴν Βουλὴ τῶν Κοινοτήτων, ὅταν ἐπιτέλους ὁ Τσῶρτσιλ κατάφερε νὰ τοὺς ἀναγγείλει ἕνα εὐχάριστο νέο: πρόκειται γιὰ τὴν ἐξόρμηση ποὺ διενεργήσανε τ' ἀγγλικὰ ἀντιτορπιλλοβόλα ἐνάντια στὸ λιμάνι τοῦ Τάραντα. Στὴν πραγματικότητα τρία πλοῖα μας ἐβληθήκανε, ἀλλὰ κανένα δὲν βούλιαξε, μόνο δὲ ἕνα ἀπ' αὐτά, ὅπως τὸ ἀναφέρνει καὶ τὸ πολεμικὸ ἀνακοινωθέν μας, ἔπαθε σοβαρὲς ζημιές, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ χρειάζεται ἀρκετὸ καιρὸ γιὰ νὰ εἶναι πάλι σὲ θέση νὰ ἀναλάβει ὑπηρεσία. Τ' ἄλλα δυό, σύμφωνα μὲ τὴν γνώμη τῶν τεχνικῶν, θὰ μποροῦνε ἤδη νὰ δράσουνε ἀποτελεσματικά. Εἶναι ψέμα, λέω ψέμα, τὸ ὅτι δυὸ ἄλλα πολεμικὰ πλοῖα καθὼς καὶ δύο βοηθητικὰ βυθιστήκανε, βληθήκανε, γιὰ ἔστω ὑποστήκανε μιὰ ὁποιαδήποτε ζημιά. Δεῖγμα ἐλαφρῆς συνείδησης ἡ ἰδιότητα αὐτή, νὰ ἐπιμένει νὰ μεγαλώνει γιὰ νὰ ἑξαπλασιάζει μιὰ ἐπιτυχία, ποὺ ἐμεῖς πρῶτον τὴν ἀναγνωρίσαμε. Ὁ κύριος Τσῶρτσιλ, ἂν ἤθελε νὰ συμπληρώσει τὴν ὅλη εἰκόνα θὰ ἔπρεπε νὰ δώσει στοὺς ἐντιμότατους βουλευτές του μερικὰ δείγματα ἀπ' τὶς καταστροφὲς ποὺ γεμίσανε μ' ἐρείπια τὸ Λίβερ-

πουλ καὶ τὸ Κέντ, ὅσο καὶ τὶς ζημιὲς ποὺ πάθανε μεγάλες ναυτικὲς μονάδες στὴν κεντρικὴ Μεσόγειο καὶ τὸ λιμάνι τῆς Ἀλεξάνδρειας ἀπὸ τὰ Ἰταλικὰ ὑποβρύχια καὶ τὰ ἀεροπλάνα κάθετης ἐφόρμησης.

Ἡ εἴσοδός μας στὸ πόλεμο, ἀπόδειξε ὅτι ἡ λέξη Ἄξονας, δὲν ἤτανε οὔτε εἶναι μιὰ κούφια λέξη. Ἀπ' τὸν Ἰούνιο μέχρι σήμερα, τὴν συνεργασία μας μὲ τὴν Γερμανία τὴν χαρακτηρίζει συναδελφωσύνη καὶ ταυτότητα ἀπόψεων, Βαδίζουμε ὁ ἕνας στὸ πλευρὸ τοῦ ἄλλου. Ἡ ἕνωση αὐτὴ τῶν δυὸ λαῶν ἀπόβηκε ὁλοένα πιὸ στενή, ἔχει, δὲ ἐπεκταθεῖ σ' ὅλα τὰ ἐπίπεδα τῆς στρατιωτικῆς, οἰκονομικῆς, πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς δράσης, Ἡ ταυτότητα ἀπόψεων τόσο γιὰ τὰ σημερινὰ ὅσο καί τὰ μελλοντικὰ ζητήματα εἶναι ἀπόλυτη. Οἱ συναντήσεις μου μὲ τὸν Φῦρερ ἀποκαθιστοῦνε τὴ συνένωση τῶν ἀμοιβαίων παραχωρήσεων. Ὅταν συναντιέμαι μὲ τὸν Φῦρερ, δὲν βλέπω στὸ πρόσωπό του μονάχα τὸν Ἀρχηγό, δημιουργὸ τῆς Μεγάλης Γερμανίας, τὸν διοικητὴ τοῦ στρατεύματος ποὺ εἶδε μὲ τίς νίκες του νὰ ἐπαληθεύουνε οἱ στρατηγικές τους ἀντιλήψεις, ποὺ ἴσαμε ἐκείνη τὴν ὥρα θεωρούντανε πολὺ τολμηρές, θρασεῖς, ἀλλὰ ἐπίσης, καὶ θὰ ἤθελα νὰ τὸ τονίσω, τὸν δημιουργὸ τοῦ ἐθνικο - σοσιαλιστικοῦ κινήματος, τὸν ἐπαναστάτη ποὺ ἀποκάλυψε τὴν ἰσχὺ τοῦ Γερμανικοῦ Λαοῦ, τὸν πρωταγωνιστὴ τῆς ἐπικράτησης μιᾶς νέας ἀντίληψης τοῦ Ἰταλικοῦ Φασισμοῦ. Ἡ ταυτότητα τῶν ἀπόψεων εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐπαναστατικῆς διάθεσης, ποὺ καταλήγει στὴ συνένωση τῶν δύο ἐπαναστάσεων, τόσο στὸ διεθνὲς ἐπίπεδο, ὅσο καί στὸ κοινωνικό, καί ποὺ βρίσκουνται στὴν ἀρχὴ τῆς δραστηριότητάς τους. Ὅλα αὐτὰ ποὺ ἀφοροῦνε τὴν ἐξέλιξη τοῦ τριμεροῦς Σύμφωνου, στὴ Δύση ὅσο καί στὸ Δανούβιο λεκανοπέδιο, εἶναι συνέπεια κοινῆς συμφωνίας, τὸ ἴδιο δὲ θὰ συμβεῖ καὶ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴ μελλοντικὴ θέση τῆς Γαλλίας.

Καθίσταται ὡστόσο φανερὸ ὅτι ὁ Ἄξονας δὲν ἐπιδιώκει τὴ σύναψη εἰρήνης ποὺ νὰ τὴν ὑπαγορεύουνε ἡ ἐκδίκηση καὶ ἡ μνησικακία, ἀλλὰ ἀποβλέπει μόνο στὸ νὰ ἱκανοποιηθοῦνε οἱ σχετικὲς διεκδηκήσεις του. Οἱ διεκδηκήσεις αὐτές, μὲ τὸ παραπάνω νόμιμες, θὰ μπορούσανε ν' ἀποτελέσουνε ἀντικείμενο συζήτησης, ἂν κάποτε δὲν ἀποκλείουνταν μ' ἕνα γελοῖο ὅσο καὶ τραγικὸ JAMAIS, Ὅταν θελήσανε νὰ τ' ἀποσύρουνε ἤτανε πιὰ ἀργά. Ἡ Ἰταλία, ἤδη ἀπ' τὸν Μάϊο τοῦ 1939, εἶχε πιὰ διαλέξει τὸ δρόμο της. Ὁ κύβος εἶχε ριχτεῖ. Ἀλλὰ ἀκριβῶς γι' αὐτὸ τὸ νόμιμο χαρακτήρα τους, πρέπει οἱ διεκδικήσεις μας αὐτὲς νὰ γίνουνε δεχτὲς χωρὶς συμβιβασμοὺς καὶ ἡμίμετρα, πρᾶγμα ποὺ ἀπὸ τώρα — κατηγορηματικὰ — ἀπορρίπτουμε. Μόνο μετὰ τὴν ἐπίτευξη μιᾶς τέτοιας ὁλοκληρωτικῆς διευκρίνισις θὰ εἶναι δυνατὴ — στὰ πλαίσια τῆς νέας Εὐρώπης ποὺ θὰ εἶναι δημιούργημα τοῦ Ἄξονα — ἡ ἔναρξη ἑνὸς νέου κεφαλαίου τῆς ἱστορίας — ἡ ὁποία ὑπῆρξε τόσο ταραγμένη — τῶν σχέσεων μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Γαλλίας. Περιττεύει νὰ βεβαιώσω ὅτι ὅπως ἡ ἀνακωχή, ἔτσι καὶ ἡ εἰρήνη, θὰ εἶναι κοινή, δηλαδὴ θὰ εἶναι εἰρήνη τοῦ Ἄξονα.

Ἐγκαινιάζοντας τὴ συναδέλφωση τῶν Ἰταλο - Γερμανικῶν ὅπλων ἐζήτησα καὶ πέτυχα ἀπὸ τὸν Φῦρερ συμμετοχὴ στὴ μάχη ἐνάντια στὴν Μεγάλη Βρεττανία ἀεροπλάνων καὶ ὑποβρυχίων. Προσθέτω ἀμέσως ὅτι ἡ Γερμανία δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὴν σύμπραξή μας. Ἡ ἀξία τῶν κατὰ ξηρά, θάλασσα καὶ ἀέρα μαχητῶν της, τὸ βιομηχανικὸ δυναμικὸ της, ἡ ὀργανωτικὴ καὶ τεχνική της ὀργάνωση, ἡ ἀπόδοση τῶν ἐργατι-

κῶν της χεριῶν, εἶναι στοιχεῖα ἀρκετὰ γνωστά. Οἱ ἐπιτευχθέντες ἀριθμοί παραγωγῆς ἀεροπλάνων καί ὑποβρυχίων ἀπ' τὴν Γερμανία εἶναι ἀξιοθαύμαστοι, ἡ δὲ πρόοδος αὐτὴ συνεχίζεται μὲ σταθερὸ ρυθμό. Γι' αὐτὸ κι' ὀφείλω χάρη στὸν Φῦρερ ποὺ ἀποδέχτηκε τὴν προσφορά μου. Κάθε σταγόνα αἷμα ποὺ θὰ ρεύσει ἀπὸ κοινοῦ, καθὼς κάθε θυσία ποὺ θὰ ὑποφέρουμε πλάϊ—πλάϊ, θὰ καταστήσει τοὺς δεσμοὺς ἀνάμεσα στοὺς δυὸ λαοὺς πιὸ σταθεροὺς καί διαρκεῖς, διαπνεόμενους ἀπὸ ἀπόλυτη πίστη, ταυτότητα ἐνδιαφέροντος καὶ ἰδεολογίας. Εἶμαι βέβαιος ὅτι τόσο οἱ ἀεροπόροι μας, ὅσο καὶ τὰ πληρώματα τῶν ὑποβρυχίων μας θὰ δοξάσουνε τὴν σημαία μας,

'Αφοῦ γιὰ πολὺ καιρὸ κάνουμε ὑπομονή, ἀφαιρέσαμε τὴν προσωπίδα ἀπὸ μιὰ χώρα ποὺ ἀπολάβαινε τὴν «ἐγγύηση» τῆς Μεγάλης Βρεταννίας, ἕναν ὕπουλο ἐχθρό, τὴν 'Ελλάδα. Πρόκειται γιὰ ἕνα λογαριασμὸ ποὺ ἐκκρεμοῦσε ἡ ἐξόφλησή του. Θὰ πῶ κάτι ποὺ θὰ καταπλήξει μερικοὺς καθυστερημένους 'Ιταλούς, λάτρεις τοῦ κλασσικισμοῦ: οἱ Ἕλληνες μισοῦνε τὴν 'Ιταλία, ὅπως κανένας ἄλλος λαός. Πρόκειται γιὰ ἕνα μῖσος ποὺ ἀπὸ πρώτη ὄψη μπορεῖ νὰ κριθεῖ ἀνεξήγητο, ἀλλὰ ὡστόσο εἶναι ἕνα αἴσθημα γενικό, βαθύ, ἀθεράπευτο ποὺ κατέχει ὅλες τὶς τάξεις, τὶς πόλεις, τὰ χωριά, τὰ ὑψηλὰ καὶ τὰ χαμηλὰ στρώματα, Τὸ γιατί, ἀποτελεῖ μυστήριο. Ἴσως γιατὶ ὁ Σαντόρε Σανταρόζα ξεκίνησε, μὲ ὅλη του τὴν ἀφέλεια, ἀπ' τὸ Πιεμόντε, γιὰ νὰ πεθάνει ἡρωϊκά, γιὰ χάρη τῆς 'Ελλάδος, στὴ Σφακτηρία; Ἴσως, γιατί ὁ ὁ Γαριβαλδινὸς 'Αντόνιο Φράττι, ἀπὸ τὸ Φορλί, ἐπανέλαβε τὸν ἀπλοϊκὸ τοῦτο ἡρωϊσμὸ 70 χρόνια ἀργότερα πέφτοντας στὴ Δομοκό; 'Ερωτηματικὰ ἀνεξήγητα, ἀλλὰ ὡστόσο τὰ γεγονότα ὑφίστανται. Πάνω στὸ μῖσος τοῦτο ποὺ μπορεῖ κανεῖς νὰ χαρακτηρίσει σὰ γελοῖο ἔχει ἑδραιωθεῖ ἡ 'Ελληνικὴ πολιτικὴ τῶν τελευταίων τούτων χρόνων. Πολιτικὴ ποὺ τὴ χαρακτηρίζει ἡ συνενοχὴ μὲ τὴν Μεγάλη Βρεταννία. Δὲν μποροῦσε, ὅμως, νὰ γίνει ἀλλοιώτικα, μιὰ κι' ὁ Βασιλιᾶς εἶναι 'Εγγλέζος, ἡ διευθύνουσα πολιτικὴ τάξη 'Εγγλέζικια, τὸ χρηματιστήριο — στὴν κυριολεξία γιὰ μεταφορικὰ — 'Εγγλέζικο. 'Η συνενοχὴ αὐτή, ποὺ ἐκδηλώνουνταν κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ γιὰ τὴν ὁποία ὅταν ἔλθει ὁ καιρὸς θ' ἀποδειχτεῖ μὲ σωρεία μαρτυρίες, ἀποτελεῖ συνεχῆ ἐχθρικὴ στάση ἐνάντια στὴν 'Ιταλία.

'Απὸ τοὺς χάρτες ποὺ βρεθήκανε ἀπὸ τὸ Γερμανικὸ Γενικὸ 'Επιτελεῖο στὴ Γαλλία, στὸ Βιτρὺ Λὰ Σαριτέ, ἀποδεικνύεται ὅτι ἀπὸ τὸν Μάϊο ἤδη ἡ 'Ελλάδα εἶχε προσφέρει στοὺς 'Αγγλο - Γάλλους ὅλες τὶς ἀεροπορικὲς καὶ ναυτικές της βάσεις. Ἔπρεπε ἐπὶ τέλους νὰ τελειώνει αὐτὴ ἡ ὑπόθεση. Καί τοῦτο ἔγινε στὶς 28 τοῦ 'Οκτωβρίου, ὅταν τὰ στρατεύματά μας διαβήκανε τὰ 'Ελληνο - 'Αλβανικὰ σύνορα. Τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ οἱ γεμάτες λάσπη κοιλάδες δὲν ἤτανε καθόλου κατάλληλες γιὰ ἕναν «κεραυνοβόλο» πόλεμο, ὅπως τὸν ὑπολογίζανε οἱ ἀδιόρθωτοι ἐκεῖνοι ποὺ καταστρώνουνε ὄμορφα θρονιασμένοι στὴν πολυθρόνα τους στρατηγικὰ σχέδια, καρφώνοντας καρφίτσες στοὺς ἁπλωμένους στοὺς τοίχους χάρτες. Καμμιὰ πράξη γιὰ λόγος δικός μου, γιὰ τῆς κεβέρνησής μου, γιὰ κανενὸς ἄλλου ὑπεύθυνου, ἄφησε νὰ προβλεφτεῖ κάτι τέτοιο.

Δὲν νομίζω ὅτι ἀξίζει τὸν κόπο νὰ διαψεύσει κανεὶς τὰ διαδιδόμενα τῆς ἑλληνικῆς προπαγάνδας καὶ τῶν ἀγγλικῶν μεγαφώνων τὶς ψευτιές. Αὐτὴ την μεραρχία ἀλπίνων «Τζούλια» ποὺ ὑπέστη τρομα-

χτικὲς ἀπώλειες, ποὺ ἐτράπηκε σὲ φυγή, ποὺ ξεχαρβαλώθηκε ὁλότελα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες, τὴν ἐπεσκέφθηκε ὁ στρατηγὸς Σοντοῦ. Τοῦτος, ὕστερα ἀπ' τὴν τελευταία του ἐπίσκεψη, μοῦ τηλεγράφησε στὶς 12 τοῦ Νοεμβρίου: «Σήμερα τὸ πρωΐ μετέβηκα γιὰ νὰ ἐπισκεφτῶ τὴν μεραρχία ἀλπίνων «Τζούλια». Πρέπει νὰ σοῦ μεταδώσω τὴν ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση ποὺ μοῦ ἔκανε αὐτὴ ἡ ὑπέροχη καὶ ἀρρενωπὴ μονάδα, ποὺ ἔχει γαντσωθεῖ στὶς ὀρεινές της περιοχές».

Ὑπάρχει κανείς μεταξύ σας, σύντροφοι, ποὺ νὰ θυμᾶται τὸν παροιμιώδη ἐκεῖνο λόγο ποὺ ἔβγαλα στὸ Ἔμπολι, τὸν Ἰούλιο τοῦ 1935, πρὶν ἀπὸ τὸν πόλεμο τῆς Αἰθιοπίας; Ἔλεγα ὅτι θὰ σπάσουμε τὰ πλευρὰ τοὺς Νεγκούς. Τώρα, μὲ τὴν ἴδια «ἀπόλυτη», ἐπαναλαμβάνω «ἀπόλυτη», βεβαιότητα σᾶς διαβεβαιώνω ὅτι θὰ σπάσουμε τὰ πλευρὰ τῆς Ἑλλάδας. Λίγο ἐνδιαφέρει ἂν τοῦτο θὰ γίνει σὲ δυὸ γιὰ σὲ δώδεκα μῆνες. Ὁ πόλεμος μόλις ἄρχισε. Ἐμεῖς διαθέτουμε ἄντρες καὶ ὁπλισμὸ γιὰ νὰ ἐκμηδενίσουμε κάθε ἀντίσταση τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἀγγλικὴ βοήθεια δὲν θὰ μπορέσει νὰ ἐμποδίσει τὴν πραγματοποίηση τῆς σταθερῆς μας αὐτῆς πρόθεσης, οὔτε καὶ ν' ἀποτρέψει τὴν καταστροφὴ ποὺ περιμένει τοὺς Ἕλληνες κι' ἡ ὁποία τοὺς ἀξίζει. Κάθε σκέψη διάφορη ἢ καὶ ἀμφιβολία, σημαίνει ὅτι δὲν μὲ γνωρίζετε καλά. Μιὰ καὶ ἐξόρμησα δὲν πρόκειται πιὰ νὰ σταματήσω παρὰ μονάχα στὸ τέλος. Τὸ ἔχω ἤδη ἀποδείξει κι' ὅτι κι' ἂν συμβεῖ, εἴτε τώρα, εἴτε στὸ μέλλον θὰ φροντίσω νὰ τ' ἀποδείξω.

Θὰ ἐκδικηθοῦμε τοὺς 372 νεκρούς, τοὺς 1081 πληγωμένους, τοὺς 651 ἀγνοούμενους τὶς πρῶτες δέκα μέρες τοῦ πολέμου στὸ μέτωπο τῆς Ἠπείρου,

Σύντροφοι! Τὴν ἱστορικὴ τούτη ὥρα τὴν πραγματικὰ πανηγυρικὴ ποὺ βάζει ἀντιμέτωπους τὶς ἤπειρους, τὰ κόμματα — ὑπέρμαχος καὶ συνεχιστὴς τῆς ἐπανάστασης — πρέπει νὰ ἐντείνει κατὰ τὸν πιὸ ἔντονο τρόπο ὅλες του τὶς δραστηριότητες. Ἡ ἐπιδίωξη τῶν σκοπῶν τοῦ πολέμου προκάλεσε κάποια χαλάρωση στὴν δραστηριότητα τοῦ Κόμματος, μιὰ καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἡγετικὰ στελέχη τοῦ κόμματος εἴχανε καταταχτεῖ στὸν στρατό. Αὐτὸ θὰ σταματήσει. Δὲν θὰ ὑπάρξει πιὰ γενικὴ ἐπιστράτευση. Μόνο δυὸ ἡλικίες θὰ κληθοῦνε ὑπὸ τὰ ὅπλα. Κι' ἔχουμε ἀκόμα στὴν διάθεσή μας καμμιὰ τριανταριά.

Ἔχουμε ὑπὸ τὰ ὅπλα ἕνα ἑκατομμύριο ἄντρες. Μποροῦμε — σὲ περίπτωση ἀνάγκης — νὰ καλέσουμε ἀκόμη ὀκτώ. Μ' αὐτὲς τὶς προϋποθέσεις, τὸ Κόμμα πρέπει ν' ἀναλάβει τὴν δραστηριότητά του, μὲ ὁλοένα μεγαλύτερη ἔνταση, ἀλλὰ μετατοπίζοντας τὸν πόλεμο στὸ ἐσωτερικὸ μέτωπο, σ' ἐπίπεδο οἰκονομικό, πολιτικό, πνευματικό, ἔκφρασης. Τὸ κόμμα πρέπει νὰ ἐλευθερώσει καὶ θὰ ἐλευθερώσει τὸ ἔθνος ἀπὸ τὴν δεισιδαίμονη σαβούρα τοῦ μικροαστισμοῦ, μὲ τὴν πιὸ εὐρεία σημασία ποὺ δίνουμε στὸν ὅρο. Πρέπει νὰ διατηρήσουμε καὶ νὰ δυναμώσουμε τὸ κλῖμα τῶν χρόνων τῆς δοκιμασίας. Ἐπιβάλλεται, περισσότερο παρὰ ποτὲ νὰ προχωρήσουμε πρὸς τὸν Λαό, τοῦ ὁποίου καὶ νὰ ἐξασφαλίζουμε τὴν ἠθικὴ ἐξυγίανση καί τὴν ὑλική του διαβίωση.

Πρέπει νὰ παρακολουθοῦμε καὶ νὰ καταπολεμοῦμε μιὰ κάποια εἰρηνιστικὴ διάθεση ποὺ φουσκώνει τὰ μυαλὰ κάτι διεθνιστῶν. Δὲν ἁρμόζει στὴν ἐποχή μας ποὺ εἶναι ἐποχὴ τοῦ σίδερου καὶ τῶν κανονιῶν, Ἐκτὸς ἀπὸ τὸν ὑψηλὸ σκοπό, τίποτ' ἄλλο δὲν ὑπάρχει κι' οὔτε πρέπει νὰ ὑπάρχει. Γι' αὐτὸ κι' ἁρπάξαμε τὰ ὅπλα. Γερμανοὶ καὶ Ἰταλοὶ ἀπο-

τελοῦμε ἕνα συμπαγῆ ὄγκο ἀπὸ 150 ἑκατομμύρια ἀνθρώπους ἀποφασιστικούς, στενὰ συνδεδεμένους, ἐγκαταστημένους ἀπ' τὴν Νορβηγία ὥς τὴν Λιβύη, μ' ἐπίκεντρο τὴν καρδιὰ τῆς Εὐρώπης.

Ὁ συμπαγὴς αὐτὸς ὄγκος βρίσκεται στὰ πρόθυρα τῆς νίκης.

69

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

Βιέννη, 20 τοῦ Νοεμβρίου 1940.

Ντοῦτσε,

Ἐπιτρέψτε μου ν' ἀρχίσω τὸ γράμμα μου τοῦτο μὲ τὸ νὰ σᾶς διαβεβαιώσω ὅτι, τὶς τελευταῖες τοῦτες μέρες, περισσότερο παρὰ ἄλλοτε, ἡ καρδιά μου καὶ οἱ σκέψεις μου εἶναι στραμμένες πρὸς ἐσᾶς. Θέλω νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψη σας, Ντοῦτσε, ὅτι εἶμαι διατεθειμένος νὰ κάνω τὸ κάθε τί, στὴν παροῦσα κατάσταση, ποὺ θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ σᾶς προσφέρει ἀνακούφιση.

Ὅταν σᾶς εἶχα παρακαλέσει νὰ μὲ δεχτεῖτε στὴ Φλωρεντία, ξεσηκώθηκα νὰ ἔλθω μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ μοῦ ἤτανε δυνατὸ νὰ σᾶς ἐκφράσω τὶς σκέψεις μου, πρὶν ἀρχίσει ἡ ἀπειλητικὴ φιλονικεία σας μὲ τὴν Ἑλλάδα, γιὰ τὴν ὁποία καὶ εἶχα μόνο ἀμυδρὴ ἰδέα.

Πρὶν ἀπ' ὅλα θέλω νὰ σᾶς παρακαλέσω ν' ἀναβάλλετε γιὰ λίγο τὴν ἐνέργειά σας αὐτὴ γιὰ μιὰ πιὸ εὐνοϊκὴ περίοδο, ὁποσδήποτε δὲ μετὰ τὴν περίοδο τῶν ἐκλογῶν γιὰ τὴν ἀνάδειξη τοῦ Ἀμερικανοῦ Προέδρου. Θὰ ἤθελα, ὅμως, νὰ σᾶς παρακαλέσω, Ντοῦτσε, ὅπως, πρὶν καταπιαστεῖτε μὲ ὁποιαδήποτε δραστηριότητα, νὰ προβεῖτε προηγούμενα στὴν κερουνοβόλα κατάληψη τῆς Κρήτης. Γιὰ τοῦτο θὰ ἤθελα νὰ σᾶς κάνω μερικὲς πραχτικὲς προτάσεις ἀναφορικὰ μὲ τὴν χρησιμοποίηση μιᾶς μεραρχίας ἀλεξιπτωτιστῶν καί μιὰ πεζικοῦ ἀερομεταφερόμενη, προορισμένη δι' ἀποβάσεις.

Ἡ κατάσταση ποὺ θὰ ἐπακολουθήσει μπορεῖ νὰ ἔχει πολὺ σοβαρὲς ψυχολογικὲς καὶ στρατιωτικὲς συνέπειες τὶς ὁποῖες ἐπιβάλλεται νὰ διευκρινίσουμε ὁλότελα.

Ἀναφέρω τίς μοναδικὲς αὐτὲς περιστάσει ςγιατὶ κατὰ τὴν ἀντίληψή μου ἀπ' αὐτὲς θὰ μπορέσουμε νὰ συμπεράνουμε τὰ ἀπολύτως ἐνδεδειγμένα μέτρα ποὺ ἐνδείκνυται νὰ ληφθοῦνε γιὰ τὴν ἀντιμετώπιση τῆς κατάστασης,

Α) Ψυχολογικὲς συνέπειες:

Οἱ ψυχολογικὲς συνέπειες τῆς κατάστασης εἶναι δυσάρεστες γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἡ ἴδια βαρύνει κατὰ τρόπο δυσμενῆ στὴν σὲ πλήρη ἐξέλιξη διπλωματικὴ προπαρασκευή. Γενικὰ αἰσθανούμαστε τὶς συνέπειες ρος μας στὴν σύραξη τούτη, ἀλλὰ μᾶλλον ν' ἀναμένουμε τίς περαιτέρος μας στὴν σύραξη τούτη' ἀλλὰ μᾶλλον ν' ἀναμένουνε τίς περαιτέρω, ἐξελίξεις, Ἡ Βουλγαρία, ποὺ ἤδη, πραγματικά, ἔχει ἐκδηλώσει ἀσθενῆ πρόθεση γιὰ ἐνδεχόμενη προσχώρησή της στὸ Τριμερὲς Σύμφωνο, ἔχει παρατήσει γιὰ τὴν ὥρα κάθε τέτοια ἰδέα.

Όσο γιὰ τὴ Ρωσία εἶναι ἀκόμα πιὸ δύσκολο νὰ συμβιβάσεις τὰ ἐνδιαφέροντά της καὶ νὰ καταφέρεις νὰ διοχετεύσεις τὶς ρώσικες φιλοδοξίες πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς 'Ανατολῆς. 'Απ' τὴν ἄλλη, ὁ κύριος Μολοτώφ ἀφίνει νὰ ἐνοηθεῖ ὅτι ἐνδαφέρουνται ὁλοένα περισσότερο γιὰ τὰ Βαλκάνια.

Γιὰ τὴν ὥρα δὲν μπορῶ νὰ καθορίσω τὴν ἐντύπωση ποὺ προκαλέσανε στὴν Γιουγκοσλαβία. Στὴ Γαλλία ὡστόσο ἐπιτελεῖται ἀναμφίβολα ἐνίσχυση τῶν θέσεων ποὺ ἐπιβάλλει τὴν προσφυγὴ στὶς ἐφεδρεῖες καί μᾶς παρέχει τὴν διαβεβαίωση ὅτι ὁ τελευταῖος λόγος στὸν πόλεμο αὐτὸ δὲν ἔχει εἰπωθεῖ.

Όποιες κι' ἂν εἶναι οἱ ψυχολογικὲς συνέπειες ποὺ ἀπορρέουνε, ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο βαρύνει παραπάνω, εἶναι τὸ ν' ἀποφύγουμε νὰ δημιουργηθοῦνε περιπλοκὲς στὶς κατοπινές μας ἐπιχειρήσεις, εἰδικὰ δὲ ν' ἀποφύγουμε νὰ λάβουνε θέση οἱ πολὺ λίγο φιλικὲς ἐκεῖνες δυνάμεις ποὺ σὰν τὴν Γιουγκοσλαβία, μποροῦνε σὲ μᾶς νὰ προκαλέσουνε κάποια καταστροφή, γιὰ νὰ συντελέσουνε σὲ μιὰ δυσμενῆ ἐπέχταση τῆς σύρραξης.

Μεγάλη σημασία πρέπει νὰ δοθεῖ στὴν στάση τῆς Τουρκίας, γιατὶ ἡ προσχώρησή της πρὸς τὴν μιὰ κατεύθυνση μπορεῖ νὰ ἔχει ἀποφασιστικὴ ἐπίδραση πάνω στὴν Βουλγαρία.

Β) Στρατιωτικὲς συνέπειες:

Οἱ στρατιωτικὲς συνέπειες τῆς κατάστασης, Ντοῦτσε, εἶναι ἐξαιρετικὰ σοβαρές.

Ἡ 'Αγγλία θ' ἀποχτήσει ἔτσι ἕναν ἀριθμὸ ἀπὸ ἀεροπορικὲς βάσεις, ποὺ θὰ τὴν κάνουμε νὰ γειτονέψει τόσο μὲ τὸ πετρελαιοφόρο λεκανοπέδιο τοῦ Πλοέστι, ὅσο καὶ μὲ ὁλόκληρη τὴ νότια 'Ιταλία καὶ εἰδικὰ μὲ τὰ λιμάνια ἐπιβίβασης κι' ἀποβίβασης τόσο στὴν μητροπολιτικὴ 'Ιταλία, ὅσο καὶ στὴν 'Αλβανία.

'Ενῶ ἴσαμε τώρα τ' ἀγγλικὰ βομβαρδιστικὰ ἀδυνατούσανε νὰ φτάσουνε τὴ ρουμανικὴ πετρελαιοφόρα ζώνη, τώρα ἡ ἀπόσταση ποὺ τὰ χωρίζει ἔχει ἐλαττωθεῖ σὲ λιγότερο ἀπὸ 500 χιλιόμετρα. Οὔτε τολμῶ νὰ σκεφτῶ τὶς συνέπειες ποὺ θὰ ἐπακολουθήσουνε, Τώρα, Ντοῦτσε, πρέπει νὰ διευκρινίσουμε ἕνα σημεῖο. Ότι γιὰ τὰ πετρελαιοφόρα κοιτάσματα δὲν ὑπάρχει εἰδικὴ, οὔτε πραγματικὴ προστασία. Τέλος ὅτι ἡ ἴδια ἀντιαεροπορική μας ἄμυνα μὲ τὰ χτυπήματά μας μπορεῖ ν' ἀποβεῖ τὸ ἴδιο ἐπικίνδυνη γιὰ τὴ ζώνη τούτη, ὅσο καὶ ἡ ἐχθρικὴ δραστηριότητα. Ἂν τέτοιας σημασίας διϋλιστήρια καταστραφοῦνε ἡ ζημιὰ εἶναι ἀνεπανόρθωτη.

Ἡ νότια 'Ιταλία, τὰ λιμάνια της, ὅπως κι' ὅλη ἡ 'Αλβανία βρίσκουνται σὲ περιοχὴ ποὺ εὔκολα μποροῦνε νὰ τὴν προσβάλουνε τ' ἀγγλικὰ βομβαρδιστικά. Φῶς φανάρι ὅτι γιὰ τὴν 'Αγγλία εἶναι ὁλότελα ἀδιάφορο ἂν ἡ 'Ιταλία, μὲ τὶς ἐπιχειρήσεις τῆς ἀντεκδίκησης, καταστρέψει ἑλληνικὲς πόλεις. 'Εκεῖνο ποὺ ἀποβαίνει ἀποφασιστικὸ εἶναι ἡ ἐπίθεση ἐνάντια στὶς 'Ιταλικὲς πόλεις. Σχετικὰ ἐγὼ θεωρῶ ἐντελῶς μάταιη πρὶν τὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου μιὰ κατὰ ξηρὰ ἐπίθεση ἐνάντια στὶς νέες ἀγγλικὲς θέσεις ὑποστήριξης καὶ ποὺ νὰ ξεκινᾶ ἀπ' τὴν 'Αλβανία.

Ἡ ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῶν 'Αγγλικῶν ἀεροπορικῶν βάσεων μὲ ἐπιθέσεις ἀπὸ τὸν ἀέρα ἀποκλείεται, ὅπως μᾶς ἀπέδειξε ἡ μέχρι σήμερα πεῖρα. Εἶναι πολὺ πιὸ εὔκολο νὰ καταστρέψεις ὅ,τιδήποτε πα-

ρὰ μιὰ ἀεροπορικὴ βάση. Τὸ γεγονὸς εἶναι ὅτι ἡ 'Αγγλία, ὅπως τὸ φοβοῦμαι, θὰ ἔχει ἤδη καταλάβει τὴν Κρήτη καὶ πρόκειται νὰ βάλει τὸ πόδι της σ' ἕνα πλῆθος ἄλλα νησιά, νὰ ἐγκαταστήσει δὲ ἀεροπορικὲς βάσεις σὲ πολλὲς ἑλληνικὲς περιοχές, ἀπ' τὶς ὁποῖες οἱ δυὸ θὰ εἶναι στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἄλλες δυὸ ὑποθέτω στὴ Θράκη. 'Ακόμα καὶ ἡ Ρόδος εἶναι τώρα δυνατὸ νὰ προσβληθεῖ ἀπὸ τὰ μεγάλα ἀγγλικὰ καταδιωχτικά, καί, ἂν ὅπως φαίνεται, οἱ Ἄγγλοι ἐπιδιώξουνε νὰ ἐγκαταστήσουνε βάσεις καὶ στὴν Δυτικὴ 'Ελλάδα, τότε θὰ βρίσκεται κάτω ἀπ' τὴν ἀπειλή τους ὅλη ἡ παράλια μεσημβρινὴ 'Ιταλία,

'Απὸ στρατιωτικὴ ἄποψη ἡ κατάσταση αὐτὴ ἀποτελεῖ μιὰ ἀπειλή.

'Απὸ οἰκονομικὴ σκοπιά, ἡ θέση ὅλης τῆς Ρουμανικῆς πετρελαιοφόρας περιοχῆς, ἀποδείχνεται ἐπισφαλής.

Γιὰ θεραπεία προτείνω τὰ παρακάτω μέτρα:

Α) Μέτρα πολιτικοῦ χαρακτήρα:

1) 'Η 'Ισπανία θὰ πρέπει νὰ παρακινηθεῖ νὰ εἰσέλθη τὴ στιγμὴ τούτη στὸν πόλεμο. Δὲν πρέπει νὰ μᾶς διαφεύγει ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ συντελεστεῖ τὸ ταχύτερο, τὸ πολὺ σὲ ἕξη βδομάδες. 'Η 'Ισπανικὴ ἐπέμβαση θὰ συντελέσει στὸ νὰ ἐξουδετερώσει τὸ Γιβραλτὰρ καὶ ν' ἀποφράξει τὸ στενό, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ εἶναι δυνατὴ ἡ μεταφορὰ στὸ 'Ισπανικὸ Μαρόκο τουλάχιστο μιᾶς γιὰ δυὸ ἀπ' τὶς γερμανικὲς μεραρχίες γιὰ νὰ ἀσφαλιστοῦμε ἔτσι ἀπὸ μιὰ ἐνδεχόμενη λιποταξία τῆς Γαλλίας πρὸς τὸ Γαλλικὸ Μαρόκο καὶ τὴ Βόρεια 'Αφρική. Μιὰ τέτοια λιποταξία, Ντοῦτσε θὰ ἐξασφάλιζε στὴν ἀγγλογαλλικὴ ἀεροπορικὴ δύναμη, σημεῖα ἀφετηρίας γιὰ καταστροφικὲς ἐπιδρομὲς ἐνάντια σ' ὅλη τὴν 'Ιταλία, πρᾶγμα ποὺ πρέπει ν' ἀποφύγουμε μὲ κάθε τρόπο, οὔτε καὶ εἶναι δυνατὸ ν' ἀφήσουμε ἕνα τέτοιο ζήτημα στὴν τύχη. Μὲ τὴν πτώση τοῦ Γιβλαλτὰρ θὰ μπεῖ τελικὰ φραγμὸς στὴν δυτικὴ εἴσοδο τῆς Μεσογείου. Ἔτσι θ' ἀνακουφιστεῖ ἡ ἀνατολικὴ Μεσόγειος καὶ θὰ παραμείνει πιστὴ στὸν Πεταὶν ἡ Βόρεια 'Αφρική.

2) Θὰ πρέπει νὰ καταβληθεῖ προσπάθεια ν' ἀπομακρυνθῆ ἡ Ρωσία ἀπὸ τὴν περιοχὴ τῶν Βαλκανίων καὶ νὰ ἐπιδιώξουμε τὸν προσανατολισμό της πρὸς τὴν ἀνατολικὴ κατεύθυνση.

3) Πρέπει νὰ καταλήξουμε σὲ μιὰ ὁποιαδήποτε συμφωνία μὲ τὴν Τουρκία γιὰ ν' ἀπαλλάξουμε τὴν Βουλγαρία ἀπὸ τὴν τουρκικὴ ἐπιρροή.

4) 'Η Γιουγκοσλαβία πρέπει νὰ παρακινηθεῖ νὰ μείνει ἀμέτοχη, γιὰ νὰ καταφέρουμε νὰ τὴν πείσουμε νὰ συνεργαστεῖ μαζί μας, ὥστε νὰ κανονίσουμε τὸ ἑλληνικὸ ζήτημα. Χωρὶς ἐξασφάλιση ἀπ' τὴ μεριὰ τῆς Γιουγκοσλαβίας, κάθε ἐπιχείρηση στὰ Βαλκάνια δὲν παρουσιάζει ἐλπίδες ἐπιτυχίας.

'Η Οὐγγαρία πρέπει νὰ ἐπιτρέψει τὴν ἄμεση μεταφορὰ μεγάλου σχηματισμοῦ γερμανικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν Ρουμανία.

6) 'Η Ρουμανία θὰ πρέπει νὰ παραδεχτεῖ τὴ νέα αὐτὴ αὔξηση τῶν γερμανικῶν δυνάμεων ποὺ σταθμεύουνε ἐκεῖ καὶ ποὺ σκοπός τους ἡ προστασία της.

Εἶμαι ἀποφασισμένος, Ντοῦτσε νὰ ἐναντιωθῶ, μὲ κάθε μέσο, σ' ἐνδεχόμενη ἀπόπειρα τῶν Ἄγγλων νὰ ἐγκαταστήσουνε μιὰ πραγματικιὰ βάση στὴ Θράκη.

Δυστυχῶς εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ προβῶ στὴν διαπίστωση, ὅτι, πρὶν ἀπ' τὸν Μάρτιο, καμμιὰ ἐπιχείρηση δὲν μπορεῖ νὰ λάβει χώρα. Ὥστε κάθε πίεση γιὰ ἀπειλὴ ἐνάντια στὴν Γιουγκοσλαβία, θὰ εἶναι

μάταιη, ἀφοῦ τὸ Σερβικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο ξέρει πολὺ καλὰ πὼς ἡ πραγματοποίηση μιᾶς τέτοιας ἀπειλῆς πρὶν ἀπὸ τὸν Μάρτιο εἶναι ἀδύνατη. Γι' αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ χρησιμοποιήσουμε ἄλλους τρόπους κι' ἄλλες μέθοδες γιὰ νὰ προσελκύσουμε τὴν Γιουγκοσλαβία.

Β) Μέτρα στρατιωτικοῦ χαρακτήρα.

Τὸ στρατιωτικὸ μέτρο τὸ πιὸ σοβαρὸ εἶναι, πρίν ἀπ' ὅλα ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Μεσογείου. Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ θὰ προσπαθήσω, ὅπως σᾶς εἶπα ἤδη, νὰ ἐξωθήσω τὴν Ἱσπανία νὰ ἐπέμβει μὲ σπουδὴ στὴ σύρραξη, γιὰ νὰ συντελεστεῖ ἔτσι στὸν ἀποκλεισμὸ τῆς δυτικῆς εἰσόδου.

Τώρα, Ντοῦτσε, κρίνω ἀναγκαῖο νὰ ἐπιδιώξετε νὰ φτάσετε ὥς τὴ Μάρσα Ματρούχ, ὅταν οἱ προετοιμασίες θα σᾶς τὸ ἐπιτρέψουνε, κι' ἐκεῖ νὰ ἐγκαταστήσετε μιὰ ἀεροπορικὴ βάση, ἀπ' τὴν ὁποία νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ διενεργηθεῖ μὲ Στούκας ἀποτελεσματικὴ καταδίωξη τῶν ναυτικῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων ποὺ βρίσκουνται στὸ λιμάνι τῆς Ἀλεξάνδρειας, ἐνῶ ἄλλα δὲ βομβαρδιστικά, θὰ προβοῦνε σ' ἐπιδρομές, γιὰ νὰ σπείρουνε στὴ διώρυγα τοῦ Σουέζ, ἀναρίθμητες νάρκες, ποὺ θὰ καταστήσουνε κάθε συγκοινωνία ἀδύνατη.

Θεωρῶ ἀναγκαία μιὰ ἔντονη καὶ συστηματικὴ συγκέντρωση τῶν ἑνωμένων ἀεροπορικῶν μας στόλων ἐνάντια στοὺς στόχους ποὺ ἐπιδιώκεται ὁ βομβαρδισμός τους, Ὁ τωρινὸς πόλεμος ἀπόδειξε ἀναντίρρητα ὅτι στεροῦνται σπουδαιότητας οἱ ἐπιθέσεις ποὺ διενεργοῦνται ἐνάντια σὲ κατοικημένες περιοχές. Ἐνῶ παρέχουνε ἐλπίδες ἐπιτυχίας οἱ ἐπιθέσεις ἐνάντια σὲ στόχους στρατιωτικοὺς γιὰ οἰκονομικῆς σημασίας. Γιὰ τὴν ὥρα ὁ σπουδαιότερος στόχος μας στὴν περιοχὴ τῆς Μεσογείου εἶναι νὰ ξετρυπώσουμε ἀπ' τὴ φωληά του τὸ Βρεταννικὸ ναυτικό.

Κατὰ τὴν ἀντίληψή μου θὰ πρέπει νὰ συγκλίνει ἡ σφοδρότητα τῆς σταθερῆς συναδελφικῆς μας ἐπίθεσης, ἀπομένοντας στὰ στρατεύματα ποὺ δροῦνε στὴν Ἀλβανία νὰ προσπαθήσουνε νὰ συγκρατηθοῦνε. Πρέπει νὰ ἐγκαινιάσουμε μιὰ διαρκῆ ἐπαγρύπνηση καὶ ἀένναη ἐπιθετικὴ ἐνόχληση σὲ κάθε πλεούμενο ποὺ διασχίζει τὴν Μεσόγειο μὲ ἐχθρικὴ σημαία. Ὅτι τοῦτο εἶναι δυνατό, Ντοῦτσε, τὸ ἀποδείχνει ὁ ἀγῶνας μας στὴν Βόρεια Θάλασσα, ὅπου ὁ ἀγγλικὸς στόλος δὲν τολμοῦσε νὰ ξεμυτίσει παρὰ κάτω ἀπ' τὴν προστασία τῶν καταδιωχτικῶν ποὺ ξεκινούσανε ἀπὸ παράκτιες βάσεις.

Γι' αὐτὸ τὸ λόγο σᾶς προτείνω, Ντοῦτσε, ν' ἀνακαλέσετε τὶς ἰταλικὲς ἔνοπλες δυνάμεις ποὺ βρίσκουνται ἐγκατεσπαρμένες στὴ Δύση, ἐκτὸς τὰ ὑποβρύχια ποὺ ἡ ἀποτελεσματικότητά τους αὐξάνεται ὁλοένα, καὶ τὴ χρησιμοποιήσετε τώρα σ' ἕναν ἄλλο τομέα πιὸ σπουδαῖο. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς βρίσκουνται γιὰ τὴν ὥρα στὴν περιοχὴ τῆς Μάγχης, σὲ μιὰ τόσο δυσμενῆ ἐποχὴ καὶ ὑποφέρουνε ἀπὸ κλιματολογικοὺς ὅρους ποὺ θὰ ἤτανε ὅμοια κοπιαστικοὶ καὶ γιὰ μᾶς ἂν τύχαινε νὰ βρισκούμασταν κατὰ τὰ δυτικά, καλοκαίρι καιρό.

Τέλος, κατὰ τὴν ἀντίληψή μου, τὸ ζήτημα τῆς Μεσογείου θὰ πρέπει νὰ ξεκαθαριστεῖ τοῦτο τὸν χειμώνα, γιατὶ ταιριάζει παραπάνω ἡ χρησιμοποίηση τῶν Γερμανικῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων τέτοια ἐποχή, ἐνῶ ἡ χρησιμοποίηση ἰταλικῶν δυνάμεων στὴν δυτικὴ καί βόρεια Εὐρώπη μιὰ τέτοια ἐποχή, ἀποδείχνεται πολὺ λίγο πραχτική, ἀπ' τοὺς κλιματολογικοὺς ὅρους ποὺ ἐπικρατοῦνε.

Θὰ ἤθελα ὡστόσο τὴν ἄνοιξη, καὶ τ' ἀργότερο ὥς τὶς ἀρχὲς τοῦ

Μαΐου, ν' ἀναλάβουνε οἱ Ἔνοπλες Γερμανικὲς Δυνάμεις μου, ἀπ' αὐτὸ δὲ θὰ ἐξαρτηθεῖ κι' ἡ κατάλληλη στιγμὴ γιὰ νὰ δράσουμε.

Γιὰ νὰ ἐγκαινιάσουμε τὴ συνεργασία τῆς ἀεροπορικῆς μας στρατιᾶς στὴ Μεσόγειο, θὰ ἤθελα νὰ σᾶς στείλω πρὶν ἀπ' ὅλα ἕνα σμῆνος Γιοῦγκερ 88 μὲ τὰ σχετικὰ ἀναγνωριστικά, τὰ καταδιωχτικὰ μεγάλης ἀχτίνας κ.λ.π.

Δὲν ἔχω συζητήσει ἀκόμα τὶς λεπτομέρειες ἑνὸς τέτοιου θέματος μὲ τὸν στρατάρχη Γκέριγκ, θ' ἀναθέσω δὲ σ' ἐκεῖνον νὰ καθορίσει τελικὰ τὴν ποσότητα ποὺ θεωρεῖ ἀπαραίτητη. Θὰ ὑπάρχουνε ἔτσι στὴν Μεσόγειο δυὸ μεγάλες περιοχὲς ἀεροπορικῶν ἐπιχειρήσεων, ἡ ἰταλικὴ περιοχὴ ποὺ στὴν πραγματικότητα θὰ κυριαρχεῖ στὸν ἀλβανικό, ἰταλικό, καθὼς ἐπίσης καὶ στὸν αἰγυπτιακὸ οὐρανό, καὶ μιὰ ζώνη γερμανικῶν ἐπιχειρήσεων, ποὺ μὲ τὰ βομβαρδιστικά της μεγάλης ἀχτίνας θὰ κυριαρχεῖ σὲ ὅλη τὴν ἀνατολικὴ Μεσόγειο. Μὲ μιὰ μελετημένη χρησιμοποίηση τῶν ἀεροπορικῶν μας δυνάμεων μέσα σὲ τρεῖς γιὰ τέσσερις μῆνες ἡ Μεσόγειος θ' ἀποβεῖ ὁ τάφος τοῦ Ἀγγλικοῦ Ναυτικοῦ κι' ἡ ἐπιχείρησή μας αὐτὴ θ' ἀποτελέσει τὴν προεισαγωγὴ τῆς ἀποφασιστικῆς μάχης, πού, κατὰ τὴν ἀντίληψή μου, δὲν μπορεῖ νὰ μπεῖ μπροστὰ πρὶν ἀπ' τὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου καὶ ποὺ ἀφορᾶ τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα. Θεωρῶ ἀπαραίτητη αὐτὴ τὴν πίστωση χρόνου, γιὰ τὸ λόγο καὶ μόνο, ὅτι μοῦ εἶναι ἀδύνατο πρωτύτερα νὰ συγκεντρώσω στὴ Ρουμανία τὶς ἀπαιτούμενες δυνάμεις ποὺ εἶναι ἀπαραίτητες γι' ἀναλάβει μιὰ ἐπιχείρηση μὲ ἐξασφαλισμένη τὴν ἐπιτυχία. Μόνο τότε μποροῦμε νὰ ἐλπίζουμε σὲ ἕνα γρήγορο ἀποτέλεσμα.

Γιὰ τὴν ὥρα, τὸ ζήτημα τῆς Αἰγύπτου, μπορεῖ νὰ μείνει σ' ἐκκρεμότητα, μιὰ κι' ἐγώ, ὕστερα ἀπὸ ὥριμη σκέψη, πείστηκα ὅτι ἡ ἐπίθεση ἐνάντια στὸ δέλτα τοῦ Νείλου δὲν μπορεῖ νὰ πραγματοποιηθεῖ πρὶν τὸ φθινόπωρο τοῦ ἐρχόμενου χρόνου. Γιὰ μένα, ἐκεῖνο ποὺ προέχει εἶναι νὰ κατακτήσουμε ἕνα σημεῖο γύρω στὴ Μάρσα - Ματρούχ, ἀπ' ὅπου νὰ μποροῦμε νὰ προσβάλλουμε μὲ Στούκας, συνοδευόμενα κι' ἀπὸ καταδιωχτικά, τὸν ἀγγλικὸ στόλο στὴν Ἀλεξάνδρεια.

Ἀλλὰ κι' ἀπὸ ψυχολογικὴ ἄποψη παρόμοια μέτρα συντελοῦνε στὸ ν' ἀνακουφίσουνε καὶ νὰ δημιουργήσουνε μιὰ εὐνοϊκὴ ἀτμόσφαιρα γιὰ τὸν Ἄξονα.

Αὐτές, Ντοῦτσε, εἶναι οἱ ἰδέες, ποὺ σᾶς μεταδίδω μὲ τὰ πιὸ ἐγκάρδιά μου αἰσθήματα, ἰδέες ἑνὸς φίλου ποὺ εἶναι ἕτοιμος νὰ σᾶς βοηθήσει μὲ φανατισμὸ νὰ ξεπεράσετε, ὅσο γίνεται πιὸ γρήγορα, τίς δύσκολες στιγμὲς καί γιατὶ ἡ φαινομενικὴ τωρινὴ ἀποτυχία μετατρέπεται ὁλοένα σὲ μιὰ κατάσταση ποὺ προοιωνίζει τὴν τελειωτικὴ ἧττα τοῦ ἐχθροῦ.

Μὲ τοὺς πιὸ ἐγκάρδιους χαιρετισμούς μου καὶ τὰ πιστότερα αἰσθήματα συναδελφωσύνης.

Ἀδόλφος Χίτλερ

70

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡ

Ρώμη, 22 τοῦ Νοεμβρίου

Φύρερ,

Λυποῦμαι ποὺ ἡ ἐπιστολή μου, ἀπὸ 19 τοῦ Ὀκτωβρίου, δὲν ἔφτα-

σε ἐγκαίρως, γιὰ νὰ σᾶς δώσει τὴν εὐκαιρία νὰ ἐκφράσετε τὴν ἄποψή σας πάνω στὴν προσχεδιασμένη ἐπιχείρηση στὴν Ἑλλάδα, ἄποψη, τὴν ὁποία, ὅπως καὶ κάθε προηγουμένη φορά, θ' ἀκολουθοῦσα πιστά.

Ἡ προέλαση τῶν ἰταλικῶν δυνάμεων ἄρχισε ἐλπιδοφόρα καὶ μὲ ταχὺ ρυθμό, ἀνακόπηκε, ὅμως, σὲ συνέχεια, πρᾶγμα ποὺ ἐπέτρεψε στὶς ἑλληνικὲς δυνάμεις ν' ἀναλάβουνε μὲ τὴ σειρά τους πρωτοβουλία. Τοῦτο ὀφείλεται ἰδιαίτερα σὲ τρεῖς λόγους:

α) Στὴν κακοκαιρία ποὺ ἐπιδεινώθηκε καὶ μὲ καταρραχτώδεις βροχές, ἐμποδίζοντας τὴν προέλαση τῶν μηχανοκίνητών μας δυνάμεων. Παράδειγμα, τὸ ὅτι μιὰ θωρακισμένη μας μεραρχία κυριολεχτικὰ πνίγηκε στὴ λάσπη.

β) Στὴν σχεδὸν ὁλοκληρωτικὴ λιποταξία τῶν 'Αλβανικῶν δυνάμεων ποὺ ἐπαναστατήσανε ἐνάντια στὰ στρατεύματά μας. Μιὰ ὁλόκληρη μεραρχία μας χρησιμοποιήθηκε στὸ νὰ ἀφοπλίσει καὶ προωθήσει στὰ μετόπισθεν 6.000 'Αλβανούς,

γ) Στὴ στάση τῆς Βουλγαρίας, ποὺ ἐπέτρεψε στοὺς Ἕλληνες ν' ἀποσύρουνε ἀπ' τὴν Θράκη ὀχτὼ μεραρχίες, οἱ ὁποῖες καὶ φθάσανε σ' ἐνίσχυση τῶν δυνάμεων ποὺ ἤδη βρίσκουνταν ἀντιμέτωποί μας.

Ὅλα αὐτά, ὅμως, ἀνήκουνε στὸ παρελθὸν καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μᾶς ἐπηρεάζουνε, γιατὶ ξέρω πολὺ καλὰ πόσο δυσμενεῖς ἀντίχτυπους μποροῦνε νὰ προκαλέσουνε κάτι τέτοια ἐπεισόδια. Τώρα ἡ 'Ιταλία ἑτοιμάζει τριάντα μεραρχίες μὲ τὶς ὁποῖες καί θὰ ἐκμηδενίσει τὴν Ἑλλάδα. Δὲν πρέπει νὰ σᾶς ἀπασχολοῦνε οἱ βομβαρδισμοὶ τῶν πόλεων τῆς μεσημβρινῆς 'Ιταλίας ποὺ δὲν προξενήσανε παρὰ περιωρισμένες ζημιές.

Τώρα, Φῦρερ, κρίνω ἀναγκαῖο νὰ ἐπιδιώξετε νὰ φτάσετε ὥς τὴ Μάρσα Ματρούχ, ὅταν οἱ προετοιμασίες θὰ σᾶς ἐπιτρέψουνε, κι' ἐκεῖ νὰ ἐγκαταστήσετε μιὰ ἀεροπορικὴ βάση, ἀπ' τὴν ὁποία νὰ εἶναι δυνατὸ νὰ διενεργηθεῖ μὲ Στούκας ἀποτελεσματικὴ καταδίωξη τῶν ναυτικῶν ἀγγλικῶν δυνάμεων ποὺ βρίσκουνται στὸ λιμάνι τῆς 'Αλεξάνδρειας, ἐνῶ ἄλλα δὲ βομβαρδιστικά, θὰ προβοῦνε σ' ἐπιδρομές, γιὰ νὰ σπείρουνε στὴ διώρυγα τοῦ Σουέζ, ἀναρίθμητες νάρκες.

'Επιθυμῶ νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχή σας σὲ δυὸ γεγονότα:

ΙΣΠΑΝΙΑ: Τὸ χαρτὶ τῆς 'Ισπανίας μπορεῖ νὰ ἔχει φτάσει ὁ καιρός του γιὰ νὰ παιχτεῖ, Εἶμαι ἕτοιμος νὰ συναντηθῶ μὲ τὸν Φράγκο γιὰ νὰ τὸν πιέσω ἂν παραστεῖ ἀνάγκη, νὰ μπεῖ στὸ παιχνίδι.

ΓΙΟΥΓΚΟΣΛΑΒΙΑ: Τὸ χαρτὶ τοῦτο μπορεῖ ν' ἀποβεῖ σήμερα ἀκόμη πιὸ σημαντικό. Εἶμαι πρόθυμος νὰ ἐγγυηθῶ τὰ σημερινά της σύνορα καὶ νὰ τῆς ἀναγνωρίσω κυριότητά της στὴν Θεσσαλονίκη, ἄλλα μὲ τοὺς παρακάτω ὅρους: α) ἡ Γιουγκοσλαβία νὰ προσχωρήσει στὸ Τριμερὲς σύμφωνο, β) ν' ἀποστρατικοποιήσει τὴν 'Ανδριατική, γ) ἡ ἐπέμβασή της νὰ πραγματοποιηθεῖ κατὰ τρόπο ποὺ οἱ γιουγκοσλαβικὲς δυνάμεις νὰ μὴν ἔλθουμε σ' ἐπαφὴ μὲ τὶς ἑλληνικὲς παρὰ ἀφοῦ οἱ τελευταῖες αὐτὲς θὰ δεχτοῦνε ἕνα πρῶτο γερὸ χτύπημα ἀπ' τοὺς 'Ιταλούς.

Πάνω σὲ μιὰ τέτοια βάση συμφωνῶ νὰ συμμετάσχω σὲ ὅτι κρίνεται καλὸ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τούτου τοῦ σκοποῦ.

Θεωρῶ ἀναγκαία, μὲ τὶς παροῦσες συνθῆκες, τὴν ἐνίσχυση τῆς συνεργασίας μεταξὺ τῶν δυνάμεών μας τοῦ ἀέρα.

Εἶχα κι' ἐγὼ τὴ μαύρη μου βδομάδα, ἀλλὰ τώρα ἡ γκίνια πέρασε.

Οἱ ἐσωτερικὲς συνθῆκες τῆς 'Αγγλίας, ἀπὸ πληροφορίες ποὺ μοῦ δοθήκανε, φαίνεται ὅτι ἔχουνε πάρει πολὺ ἄσχημη τροπὴ καὶ δὲν ἀποκλείεται ἡ πιθανότητα μιᾶς κατάρρευσης.

Δεχθεῖτε, Φῦρερ, τὸν συντροφικό μου χαιρετισμό.

Μουσολίνι

71

ΡΑΔΙΟΦΩΝΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ ΤΟΥ ΜΕΤΑΞΑ

22 τοῦ Νοεμβρίου 1940.

'Εδῶ καί εἴκοσι ἕξη μέρες ἕνας ὕπουλος καὶ χαμερπὴς ἐχθρὸς μᾶς ἐπετέθηκε, χωρὶς νὰ ἔχει προηγηθεῖ καμμιὰ πρόσκληση, μὲ τὸν ἀπώτερο καὶ μοναδικὸ σκοπὸ νὰ μᾶς στερήσει ἐκεῖνο ποὺ δίνει ἀξία στὴ ζωή μας: δηλαδὴ τὴν ἐλευθερία μας, τὴν ἐθνικὴ ἀνεξαρτησία μας καὶ τὴν τιμήν μας. "Ολη ἡ 'Ελλὰς συνενώθηκε σὰν ἕνας συμπαγὴς ὄγκος, ἐνῶ, κάτω ἀπ' τὶς διαταγὲς τοῦ βασιλιᾶ, ζωστήκαμε τὰ ὅπλα. Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τὸ βάρος σήκωσε ἡ στρατιὰ τῆς 'Ηπείρου, ἡ ὁποία μὲ τὴν ἐπίμονη ἀντίστασή της συνετέλεσε στὴν κινητοποίηση καὶ συγκέντρωση τῶν δυνάμεών μας, ἐπακολουθήσανε ἡ μιὰ μετὰ τὴν ἄλλη οἱ νίκες. Στρατός, ἀεροπορία καί ναυτικὸ ἁμιλλῶνταν σὲ ἀνδραγαθήματα ὅμοια μ' ἐκεῖνα ποὺ λαμπρύνανε πάντα τὸ ὄνομα τῆς 'Ελλάδας. Γιὰ τοῦτο ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνη ὁλόκληρου τοῦ ἔθνους πρὸς τοὺς ἡρωϊκοὺς ἄντρες τοῦ κατὰ ξηρά, ἀέρα καί θάλασσα στρατοῦ, ὅπως ἐπίσης ἐκφράζω εὐγνωμοσύνη πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν πόλεων καὶ τῶν χωριῶν, οἱ ὁποῖοι ὑσοστήκανε τὴν ἀεροπορικὴ ἐπιδρομὴ τοῦ ἐχθροῦ. Εἶμαι ἐξ ἄλλου βέβαιος ὅτι διερμηνεύω τὴν γενικὴ ἐπιθυμία νὰ ἐκφρασθεῖ ἡ εὐγνωμοσύνη τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ πρὸς τοὺς ἀνδρείους συμμάχους μας, τοῦς "Αγγλους, γιὰ τὴν βοήθεια τὴν ὁποία μὲ ὅλη τὴν καρδιά τους μᾶς παρέχουνε, ὅσο καὶ γιὰ τὰ κατορθώματα ποὺ πετύχανε μὲ τὸ ἀπαράμμιλλο ναυτικό τους καὶ τὴν ἐξαίρετη ἀεροπορία τους.

'Εδῶ καὶ δέκα μέρες ξανάρχισε ἡ πάλη γιὰ νὰ ἐξαπλωθεῖ ὅμως περισσότερο πρὸς τὸν τομέα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας, ὅπου ἡ μάχες ἤτανε σκληρὲς καὶ χωρὶς ἀνάπαυλα ὅλο τοῦτο τὸν καιρό, γιὰ νὰ καταλήξουνε στὴν ἐκπόρθηση τοῦ ὀρεινοῦ ὀχυροῦ τοῦ Μόροβα, στὴν κατάληψη τῆς Κορυτσᾶς καὶ τὴν ἄταχτη φυγὴ τοῦ ἐχθροῦ σὲ ὅλο τὸ μέτωπο τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς 'Ηπείρου. "Οταν ὁ 'Ιταλὸς δικτάτορας ἔβγαλε τὸν τελευταῖο του λόγο, τὸν γεμᾶτο τόσο μῖσος καὶ χολή, ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα, δὲν φαντάζουνταν ὅτι ὁ 'Ελληνικὸς Στρατὸς θὰ τοῦ ἔδινε τόσο γρήγορα τὴν ἀπάντηση. "Υστερα ἀπὸ μιὰ τέτοια ἀπάντηση, ποὺ θὰ τοῦ μείνει ἀξέχαστη, δὲν χρειάζεται νὰ προσθέσω πολλὰ λόγια. Θὰ προσθέσω λίγα πράγματα. 'Η 'Ελλάδα δὲν ξεχνᾶ οὔτε τὸν Σανταρόζα, οὔτε τὸν Φράττι, οὔτε τὸν Γαριβάλδη, οὔτε τοὺς ἄλλους μπόλικους 'Ιταλοὺς ποὺ χύσανε τὸ αἷμα τους γιὰ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τῆς 'Ιταλίας τὸν περασμένο αἰῶνα.

Οἱ 'Ιταλοὶ ποὺ ἀγωνιστήκανε στὸ πλευρό μας, στὴν μάχη γιὰ τὴν ἐλευθερία μας, θὰ βρίσκονται πάντα κοντά μας, κι' ἂν ζούσανε σήμερα

θ' ἀποτελούσανε θύματα καταδιωκόμενα ἀπ' τὸν Φασισμό, ὁ ὁποῖος δὲν μπορεῖ νὰ περιλαμβάνει ποτέ, μέσα στοὺς κόλπους του, ἄντρες ποὺ διαπνέουνται μὲ τόσο ὑψηλὰ ἰδανικὰ γιὰ χάρη τῶν ὁποίων πολεμήσανε καί γιὰ χάρη τῶν ὁποίων πολεμᾶμε μεῖς σήμερα. Θὰ προσθέσω ἀκόμα τοῦτο. Ὁ κύριος Μουσολίνι παραλογίζεται, γιατὶ ἡ ἀξίωσή του νὰ καταστήσει σκλάβα τὴν Ἑλλάδα προκάλεσε τὸ μῖσος ὁλόκληρου τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅπως καί ὁ σκοπὸς ποὺ ἔταξε στὸν πόλεμο ποὺ κήρυξε ἡ φασιστικὴ Ἰταλία καί ποὺ εἶναι ἡ καταστροφὴ τῆς Ἑλλάδας. Τὸν βεβαιώνω ὅτι εἴμαστε ἀποφασισμένοι νὰ μὴ καταστραφοῦμε ἀλλὰ νὰ ζήσουμε σὰν κράτος ἐλεύθερο κι' ἀνεξάρτητο μαζὶ μὲ τοὺς Ἄγγλους συμμάχους μας καὶ νὰ νικήσουμε. Τέτοια θὰ εἶναι ἡ συνέπεια τῆς περιπέτειας αὐτῆς τῆς Ἰταλίας γιὰ τὴν ὁποία θὰ κρίνει ὁ ἰταλικὸς λαὸς ὅταν, κάποια μέρα θὰ ξεκαθαρίσει τὸ λογαριασμό του μὲ τοὺς δικτάτορές του.

Καὶ τώρα ἄντρες, γυναῖκες, παιδιά, νήπια τῆς Ἑλλάδας, ἐπιστρατευμένοι γιὰ ὄχι ἂς τρίξουμε τὰ δόντια, ἂς σφίξουμε τὶς γροθιές, ἂς ὁπλίσουμε τὶς ψυχές μας μὲ ὅσο τὸ δυνατὸ μεγαλύτερη λύσσα γιὰ ν' ἀντιμετωπίσουμε τὴν ἀτιμωτικὴ κι' αἰσχρὴ ἐπίθεση ἐναντίον μας. Ὁ ἀγώνας μας, αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ γνωρίζουμε ὅλοι, θὰ εἶναι σκληρὸς καὶ μακρύς, ὁ δρόμος μας δὲν θὰ εἶναι στρωμένος μὲ λουλούδια, ἀλλὰ θὰ ὑπερνικήσουμε κάθε δυσκολία θ' ἀντιμετωπίσουμε ὅλους τοὺς κινδύνους καὶ θὰ νικήσουμε τὸν ἐχθρό, Πολεμοῦμε ὄχι μονάχα γιὰ τὴν ὕπαρξη τὴ δική μας, ἀλλὰ καὶ πρὸς ὄφελος τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν λαῶν καθὼς καὶ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Ἀλβανίας, Πολεμᾶμε γιὰ ἰδεώδη ποὺ ἡ σπουδαιότητα τοὺς ξεπερνᾶ τὰ σύνορά μας καὶ τὰ σύνορα τὰ βαλκανικά, γιὰ ν' ἁπλωθεῖ στὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρη.

Ὀφείλουμε χάρη στὸ Θεὸ ποὺ ἡ θέλησή Του ἔταξε στὴν Ἑλλάδα νὰ πολεμήσει ἕνα ἔνδοξο ἀγῶνα.

72

ΥΣΤΕΡΑ ΑΠ' ΤΟΝ ΛΟΓΟ ΤΟΥ ΝΤΟΥΤΣΕ

«Η ΜΙΚΡΟΑΣΤΙΚΗ... ΣΑΒΟΥΡΑ»

Ἄρθρο τῆς καθημερινῆς ἐφημερίδας «Τὸ Φασιστικὸ καθεστὼς»
2 Νοεμβρίου 1940.

Ὁ Ντοῦτσε στὸν τελευταῖο του λόγο, ἐκεῖ ὅπου ἀπευθύνει στὸ Κόμμα κατηγορηματικὲς ὁδηγίες, στηγματίζει πικρὰ αὐτὸ ποὺ ἐκεῖνος ἀποκαλεῖ «μικροαστικὴ σαβούρα». Ἡ φράση εἶναι ἐπακριβής, ὥστε δὲν χρειάζεται διασάφηση. Ἀλλὰ ὡστόσο ὑπάρχουνε κι' ἐκεῖνοι ποὺ ἀγαποῦνε νὰ συγχέουνε μιὰ κοινωνικὴ τάξη μὲ μιὰ ἀντίληψη.

Μὲ τὸν ὅρο «μικροαστικὴ σαβούρα» ἐπιδιώκει νὰ χαρακτηρήσει ἕναν κύκλο ἀπὸ δεισιδαίμονες καὶ στενοκέφαλους ἀστούς. Ὅταν τόσο ὕπουλα ὁ δηλωμένος ἑβραῖος, ὅσο κι' ὁ παμπόνηρος συγκαλυμμένος ἑβραῖος καμώνονται πὼς συγκινοῦνται γιατὶ ὁ Μουσολίνι «θέλησε» νὰ χτυπήσει τὴ ἀστικὴ τάξη ἀποδείχνουνται ὁλότελα κακῆς πίστης. Ἐκείνους ποὺ ὑπονοεῖ δὲν εἶναι οἱ μεσαῖες καί μικρὲς κοινωνικὲς τάξεις, ποὺ ἀποτελοῦνε τὴν σπονδυλικὴ στήλη τοῦ Ἔθνους, καὶ στὴν ὁποία συγκαταλέγουνται ὅ-

λοι ἐκεῖνοι ποὺ διευθύνουνε τὴν παραγωγή, κι' ἐκεῖνοι ποὺ στοὺς αἰθέρες, στὰ πλοῖα γιὰ στὰ πλαίσια τοῦ στρατοῦ ἀναγράφουνε σελίδες ἡρωϊσμοῦ, ἀλλὰ ἐκείνους ποὺ βρίσκονται σὲ διάσταση μὲ τὴν φασιστικὴ γραμμή, παραμένοντες σκλάβοι κάποιας ἰδεολογίας κι' ἐννοοῦνε νὰ ἐκδηλώνουνε τὴν δραστηριότητά τους στὸ νὰ κατακρίνουνε σὲ κάθε περίπτωση τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα, μὲ ἀπώτερο σκοπὸ νὰ συντελέσουνε στὴν ἐξασθένιση τοῦ ἠθικοῦ τοῦ λαοῦ.

Ἡ ἀστικὴ στενοκεφαλιὰ εἶναι ἐκείνη ποὺ ἀποφεύγει, μισεῖ καὶ φοβᾶται τὸν κίνδυνο, ἀγαπᾶ παντοῦ καὶ πάντα τὴν ἡσυχία, τὴν εἰρήνη καὶ τὴν εἰρηνιστικὰ κίνηση, ἀκολουθεῖ πολιτικὴ τοῦ χουζουριοῦ, ἐνῶ θαυμάζει τὴν ρώμη καί τὴν τόλμη τῶν ξένων,

Τὰ προστάγματα τοῦ Μουσολίνι πρὸς τὸ Κόμμα δὲν ἤτανε δυνατὸ νὰ τ' ἀντιληφθτεῖ ὁ καθένας ἀπὸ ὅλους αὐτούς, ποὺ φείσθηκε ὁ Φασισμὸς στὴ πορεία του ὅπως: ἡ εὐγενὴς κυρία ποὺ τροφοδοτεῖ τὸ κουτσομπολιὸ τοῦ βρωμεροῦ σαλονιοῦ της, ἢ ἡ ἄλλη ποὺ ὑποφέρει γιατὶ δὲν μπορεῖ νὰ ἐπισκεφτεῖ τὴ ράφτρα της στὸ Παρίσι, ὁ λοιμοκοντόρος, παιδὶ τοῦ μπαμπᾶ του, ποὺ ράβεται στὴν 'Αγγλία, ὁ ἀρτηριοσκληρωτικὸς ποὺ περνάει τὴ μέρα του θρονιασμένος στὶς πολυθρόνες τῆς λέσχης του, ὁ χασομέρης ποὺ γυρίζει ἀπὸ καφενεῖο σὲ καφενεῖο καί φλυαρεῖ.

Πρὸς ὅλους αὐτοὺς ἐπιβάλλεται νὰ φερθοῦμε μὲ μεγάλη αὐστηρότητα, γιατὶ μὲ τὴν αὐστηρότητά μας αὐτὴ ἀνταμείβουμε τὸ λαὸ ποὺ μοχθεῖ καὶ πιστεύει ἀκράδαντα στὸν Ντοῦτσε του καὶ στὴν βέβαιη νίκη τῆς Πατρίδας του, γιὰ τὴν ὁποία εἶναι ἀποφασισμένος νὰ προβεῖ ἀγόγγιστα σὲ κάθε θυσία.

'Αναμφίβολα, δὲν εἶναι ὅλοι ὅσοι γραφτήκανε στὸ Κόμμα, εἰδικὰ τὸν τελευταῖο τοῦτο καιρό, ποὺ ἔχουνε συναίσθηση τῶν ὑποχρεώσεών τους. Γι' αὐτοὺς δὲν χρειάζεται παρὰ μόνο μιὰ καλὴ σκούπα. Οἱ ἀξιωματοῦχοι — ἀπ' τὸν Γραμματέα τοῦ Κόμματος ὥς τὸν Γραμματέα τοῦ πιὸ μικροῦ ἐπαρχιακοῦ φάτσιο — ἔχουνε λάβει καθορισμένες ὁδηγίες. Εἰδικά, τὴ στιγμὴ τούτη, ἡ μουσολινιακὴ 'Ιταλία ἀπαιτεῖ νὰ δειχτοῦνε ἀμείλιχτοι.

Βέβαια θᾶναι γελοῖο νὰ τρομοκρατούμαστε ἀπ' τὴν καταστρεπτικὴ ἐπίδραση ποὺ θὰ μπορέσουνε νὰ ἐξασκήσουνε κάποιοι νεκροὶ κύκλοι ποὺ ζοῦνε στὸ περιθώριο. Ὁ λαὸς ἔχει ἀπόλυτη συναίσθηση τῆς σοβαρότητας τῆς στιγμῆς ποὺ διερχούμαστε καί ξέρει πολὺ καλὰ ὅτι ἀναλάβαμε τὸν ἀγῶνα μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ τοῦ ἐξασφαλίσουμε μιὰ πραγματικὴ λευτεριά, ἕνα εὐχάριστο ἐπίπεδο ζωῆς καὶ μιὰ μακριὰ περίοδο εἰρήνης.

'Εκεῖνος ξέρει ὅτι ὁ πόλεμος μᾶς ἐπεβλήθηκε. 'Εμεῖς ὅτι εἴχαμε ξεκαθαρίσει μὲ τὴν ἐπιχείρηση τῆς Αἰθιοπίας καὶ τὸν πόλεμο τῆς ἱσπανίας καὶ εἴχαμε ἀνάγκη ἀπὸ ἡσυχία γιὰ ν' ἀξιοποιήσουμε τὰ ὑπερπόντια ἐδάφη ποὺ καταχτήσαμε, ἀλλὰ οἱ δημοκρατίες, ποὺ τὶς ὑποκινοῦνε, ἡ διεθνὴς ἑβραιουργιά, ἀφοῦ μὲ τὴ μεγαλύτερη ἀναίδεια εἴπανε τοῦ κόσμου τὰ ψέμματα στὸ Μόναχο, νομίσανε ὅτι σήμανε ἡ ὥρα νὰ ἐξολοθρέψουνε τὰ ὁλοκληρωτικὰ Κράτη.

Τὸ ζήτημα τοῦ Ντάτσιχ ὑπῆρξε μιὰ ἀσήμαντη ἀφορμὴ καί μόνο. Δὲν πρόλαβε, καλὰ - καλὰ ἡ Μεγάλη Βρεταννία νὰ κηρύξει τὸν πόλεμο στὸ Ράϊχ κι' ἄρχισε νὰ μιλάει γιὰ ἐξολοθρεμὸ πρῶτα τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ ἰταλικοῦ. Οἱ δυνάμεις τοῦ Ἄξονα δὲν μποροῦσανε νὰ μένουνε ἀπαθεῖς ὅταν κινδυνεύανε ἡ κοινὴ ἀνεξαρτησία κι' ἀκεραιότητά τους. Ὁ ἰταλικὸς λαὸς τὰ γνωρίζει πιὰ ὅλα τοῦτα κι' ἔχει συναίσθηση τοῦ καθήκοντός του.

Δὲν πρόκειται οἱ διαδοχικὲς φάσεις τῆς μάχης νὰ μπορέσουνε νὰ κλονίσουνε τίς πεποιθήσεις του. Ὁ Μουσολίνι μίλισε καθαρὰ καὶ ξάστερα.Ὁ Μουσολίνι διακήρυξε ὅτι ἡ σύγχρονη Καρχηδόνα πρέπει νὰ καταρρεύσει κι' ὅτι τῆς Ἑλλάδας πρέπει νὰ τῆς σακατέψουμε τὰ πλευρά. Πιστεύουμε ἀκράδαντα ὅτι ὅλα τοῦτα θὰ γίνουνε, ἔστω κι' ἄν κάποια, ἄτυχη πρόβλεψη γιὰ παράκαιρη ἐνέργεια τῆς διοίκησης τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἔκανε προσωρινὰ τὸν Τσῶρτσιλ νὰ χασκογελᾶ.

Ἀλλὰ ἕνα ἀτύχημα ἔχει καὶ τὴν καλή του ὄψη. Γιατὶ πιὸ ἐπιβλητικὴ θ' ἀποβεῖ ἡ ἀντίδρασή μας καὶ πιὸ τρομαχτικὴ ἡ ἧττα τοῦ ἐχθροῦ.

Ἀλλοίμονο σὲ κεῖνον ποὺ θὰ θίξει τὸ φιλότιμο τῶν Ἰταλῶν.

Ἡ ἱστορία μας παρέχει πολλὰ ἀνάλογα παραδείγματα.

73

Η ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΤΟΥ ΜΠΑΝΤΟΛΙΟ

Δὲν θὰ ἐγκατέλειπα τὴν ταχτικὴ τῆς σιωπῆς ποῦ ἀκολουθοῦσα ἴσαμε τώρα, ἄν ἡ πολεμικὴ αὐτὴ ποὺ ξεσηκώθηκε ἐναντίον μου, ἀπὸ γνωστὴ ἐφημερίδα τῆς Κρεμόνας ἰδιαίτερα, δὲν ἔπαιρνε τὴ σημερινή της μορφή. Μορφὴ ποὺ ἀποτελεῖ ντροπὴ γιὰ κεῖνον ποὺ τὴν ὑποκινεῖ καὶ ποὺ μὲ ψευδῆ προσχήματα ἐπιζητεῖ νὰ προκαλέσει ἐνάντιά μου τὴν λαϊκὴ περιφρόνηση κι' ἀγανάχτηση, Ἐγκαταλείπω τὴ σιωπή μου, γιατί οἱ κατηγορίες ποὺ μοῦ προσάπτει ὁ Φαρινάτσι, τώρα ποὺ ξεσπάθωσε, θίγουνε πέρα ἀπ' τὸ ἄτομό μου κι' ὅλο τὸ Ἰταλικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο.

Τέτοιες μομφές, σὲ μιὰ στιγμὴ ποὺ πρέπει γιὰ τὸ ὑπέρτατο καλὸ τῆς Πατρίδας νὰ ἐμποδίζεται ἡ ἐκδήλωση κάθε ἀντίθετης γνώμης, συντελέσανε στὸ νὰ χάσει κάθε ἐχτίμηση τὸ Ἰταλικὸ Γενικὸ Ἐπιτελεῖο τόσο στὸ ἐσωτερικὸ τῆς χώρας, ὅσο καὶ τὸ ἐξωτερικό. Εἶναι πολὺ νωρὶς γιὰ νὰ κριθοῦνε τούτη τὴν ὥρα ὅλες οἱ ἐνέργειες καὶ οἱ πρωτοβουλίες ποὺ ληφθήκανε γιατὶ τότε μόνο θὰ εἶναι δυνατὸ νὰ ἐκτιμηθεῖ ἡ ὅλη δουλειὰ τῆς Διοίκησης τοῦ Ἰταλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου, ὅταν ἔλθουνε σὲ φῶς στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα γιὰ τὴν ὥρα πρέπει νὰ μένουν μυστικά. Ἀλλὰ ἐγὼ ξέρω ὅτι κάποια μέρα ἡ Ἱστορία θὰ ἐπιτρέψει νὰ χυθεῖ ἄπλετο φῶς στὶς σελίδες της καὶ ν' ἀποδοθεῖ δικαιοσύνη γιὰ τίς ἄδικες ἐπιθέσεις. Θ' ἀποδειχτεῖ τότε μὲ πόσο πατριωτισμὸ τὸ Σῶμα τοῦ Ἰταλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου ἐχειρίστηκε τὶς λεπτὲς αὐτὲς φάσεις τοῦ πολέμου, ποὺ ἤτανε συνέπεια πολιτικῆς δραστηριότητας.

Γιὰ τὴν ὥρα πρέπει νὰ ξέρετε καλά, ἐξοχώτατε Φαρινάτσι ὅτι δὲν σᾶς ἀναγνωρίζω ὅτι οὔτε τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνώτερου ἐλεγκτῆ τοῦ ἔργου τοῦ Ἰταλικοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Οὔτε σὲ σᾶς, ἀλλὰ οὔτε καὶ στὴν κλίκα τῆς ὁποίας ἀποτελεῖται τὸ πρωτοπαλλήκαρο, ὅπου κυκλοφοροῦνε ἰδέες κάθε ἄλλο σύμφωνες μὲ τὶς ἐπικρατοῦσες στὴ χώρα ἀντιλήψεις. Ξέρετε πολὺ καλὰ Ἐξοχ. Φαρινάτσι, ὅτι οἱ κριτικές σας αὐτὲς δὲν μπορoῦνε νὰ θίξουνε τὸ Ἰτα-

λικὸ Γεν, 'Επιτελεῖο. 'Εὰν ἴσως δὲν τὸ ξέρετε (κι' αὐτὸ θὰ μὲ παραξένευε πολὺ) φροντίσετε ἐσεῖς ποὺ ἔχετε τὰ μέσα, νὰ πληροφορηθεῖτε ἀπὸ ὅπου μπορεῖτε, τὶς διάφορες ἐκθέσεις μου, ποὺ διαβαστήκανε στὶς μυστικὲς συνεδριάσεις τοῦ Πολεμικοῦ Συμβούλου. 'Απὸ τὶς ἐκθέσεις μου αὐτὲς ἀποδείχνεται κατὰ τρόπο ἀναντίρρητο ποιὲς ἤτανε οἱ προθέσεις μου σχετικὰ μὲ τὴν στρατηγικὴ ἡ ὁποία ἔπρεπε ν' ἀκολουθηθεῖ σὲ τοῦτο τὸν πόλεμο καὶ τὶς ὁποῖες ἀσπάζουνται καὶ ὅλο τὸ Γεν. 'Επιτελεῖο. Χωρὶς νὰ θέλω νὰ προβῶ σ' ἀποκαλύψεις, μπορῶ νὰ πῶ ὅτι τὶς διαταγές μου δὲν τὶς ἐπηρέαζε κανείς. 'Υπῆρξε συνεργασία, ὄχι ὅμως ὑποταγή.

Τὸ Γεν. 'Επιτελεῖο ἔπρεπε νὰ ἀφεθεῖ ὁλότελα ἐλεύθερο ἀπὸ κάθε ἐπίδραση, ὁποιαδήποτε φύσης. "Ενα Γεν. 'Επιτελεῖο ὅπως τὸ δικό μας, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι δεμένο σὲ τούτη γιὰ σὲ κείνη τὴν πέτρα. Στὴν τεχνικὴ τοῦ πολέμου ἡ ἐλευθερία κινήσεων ἀποτελεῖ πρωταρχικὸ ὅρο. Κι' ὅταν λέω κάτι τέτοιο, Σεῖς, 'Εξοχ. Φαρινάτσι, μὲ ἀντιλαμβάνεστε περίφημα. Τὸ 'Ιταλικὸ Γεν. 'Επιτελεῖο δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ κανένα κι' εἶναι ὑπερήφανοο γιατὶ δὲν τὸ σέρνουνε ἀπ' ἐδῶ κι' ἀπ' ἐκεῖ ὁ ἕνας γιὰ ὁ ἄλλος ἀφέντης, "Οταν κάτι τοῦ φαίνεται σωστὸ δὲν τὸ παραγκωνίζει ἀνεξέλεγκτα γιατί τὸ ὑπαγορεύουνε λόγοι πολιτικῆς. Κάτι τέτοιο συντελεῖ στὸ νὰ διαπράττουνται λάθη σοβαρὰ σ' ἐκτιμήσεις ποὺ νὰ ἔχουνε ἀνυπολόγιστο ἀντίχτυπο στὴν ὅλη στρατηγικὴ τοῦ πολέμου. Τὸ Γεν. 'Επιτελεῖο πρέπει νὰ γνωρίζει ὅτι σὲ κάθε στιγμὴ μπορεῖ νὰ ἔχει τὴν ἐξουσία, τὴν δύναμη καὶ τὰ μέσα νὰ μπορεῖ νὰ δράσει μὲ ταχύτητα καὶ βεβαιότητα, ἀποβλέποντας στὸ νὰ ἐξυπηρετήσει τὸ ὑψηλὸ τῆς Πατρίδας συμφέρον.

Τέλος, τὸ Γεν. 'Επιτελεῖο δὲν πρέπει νὰ παραφορτώνεται μὲ στοιχεῖα ποὺ ἔχουνε διπλὸ καθῆκον νὰ ἐπιτελέσουνε, γιατὶ ποτέ τους δὲν θὰ μπορέσουνε ν' ἀφομοιώσουνε τὴν στρατιωτικὴ ταχτική.

Δὲν φτάνει, 'Εξοχ. Φαρινάτσι, γιὰ νὰ γίνει κανεὶς στρατηγὸς νὰ κολλήσει τὰ διάσημα στὸ πηλίκιό του! Πρέπει νὰ πολεμήσουμε, κι' ὄχι νὰ φωνάζουμε τὸν 'Αρχηγὸ τοῦ Γεν. 'Επιτελείου γιὰ νὰ τοῦ ποῦμε: Πρέπει νὰ πολεμήσουμε.

Δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ κάνουμε πόλεμο νὰ ἐγκρίνουμε ὑπερβολικοὺς προϋπολογισμοὺς τοὺς ὁποίους ὕστερα νὰ χορηγοῦμε στὸ Γενικὸ 'Επιτελεῖο μὲ τὸ σταγονόμετρο! "Αμα ἕνας λαὸς ἔχει πάρει ἀπόφαση νὰ πολεμήσει, φροντίζει πρὶν ἀπ' ὅλα νὰ μετατρέψει τὰ μέσα ἐθνικῆς παραγωγῆς ὥστε βαθμιαῖα ν' ἀπασχολοῦνται μόνο καὶ μόνο στὴν τροφοδότηση τοῦ πολέμου. Κάθε δύναμη, κάθε θέληση, κάθε ἐνέργεια πρέπει νὰ συγχρονιστοῦνε καί νὰ κατευθυνθοῦνε πρὸς αὐτὸ τὸ ζωτικὸ σκοπό, διαφορετικὰ θὰ ἔρθει στιγμὴ ποὺ θ' ἀντιμετωπίσει σκληρὲς, ταπεινώσεις, ὄχι μονάχα στρατιωτικῆς μορφῆς.

"Οταν ἕνα "Εθνος ἀποφασίζει ν' ἀρχίσει ἕνα πόλεμο πρέπει νὰ προβλέψει, ὅσο εἶναι δυνατό, κάθε ἐνδεχόμενη ἀναποδιὰ ἀπ' ὅπου κι' ἂν προέρχεται. "Αν εἶναι θέμα ἐνδεχόμενου σύμμαχου, δὲν εἶναι λογικὸ νὰ τὰ φορτώνει ὅλα στὴν καμπούρα τής βοήθειας ποὺ θὰ παράσχει ὁ σύμμαχος τοῦτος, πρᾶγμα ποὺ θάχει μελλοντικὴ ἱστορικὴ συνέπεια μεγάλης σημασίας, ἡ ὁποία καὶ θὰ βαρύνει στὴ ζωὴ ἑνὸς "Εθνους.

'Εξοχ. Φαρινάτσι, δὲν προτίθεμαι νὰ προβῶ σὲ συζητήσεις μὲ θέμα στρατηγικῆς γιὰ πολιτικῆς. 'Αποκλείεται. "Ας εἰπωθεῖ μιὰ γιὰ

πάντα ὅτι ἐγὼ μὲ τὴν ἰδιότητά μου σὰν 'Αρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου ἀπ' τὸ 1934 ἐσυμβούλεψα νὰ καταβληθεῖ κάθε προσπάθεια ὥστε νὰ βρεθοῦμε παρασκευασμένοι τὴ στιγμὴ τῆς δοκιμασίας. 'Απὸ τότε ἐγὼ ἐπέμεινα πάντα νὰ ἐπιτευχθεῖ ἡ κινητοποίηση τῆς χώρας ὁλόκληρης μαζὶ μὲ ὅλες της τὶς ἐφεδρεῖες, ὥστε νὰ μπορέσουμε ν' ἀντιμετωπίσουμε τὴν κατάλληλη στιγμὴ τὸ δύσκολο ἔργο πολέμου.

"Ολ' αὐτὰ ἀναφέρουνται πλατειὰ κι' ἐπίμονα στὰ ἔγραφα ποὺ προέρχονται στίς ἐκθέσεις μου καὶ βρίσκουνται στὰ μυστικὰ ἀρχεῖα τοῦ Πολεμικοῦ Συμβουλίου. Τὰ ὑπόλοιπα, 'Εξοχ. Φαρινάτσι, ἀποτελοῦνε μιὰ μηχανορραφία ἀποτρόπαιη σὲ βάρος μου, πρᾶγμα ποὺ τὸ ξέρετε καὶ Σεῖς.

Τὸ πατριωτικό μου αἴσθημα κι' ἡ ἐπιθυμία μου νὰ συνταχτῆ σὲ μιὰ 'Υψηλὴ ὑποταγὴ μ' ἐμποδίζουνε νὰ προχωρήσω σὲ περισσότερες λεπτομέρειες, οὔτε δὲ ἡ στιγμὴ τούτη εἶναι ἡ κατάλληλη γιὰ νὰ σπαρθοῦνε ζιζάνια καὶ νὰ προκληθοῦνε ἔριδες ἀνάμεσα στὸν ἔνδοξό μας λαό, στὸν ὁποῖο προοιωνίζω λαμπρὸ μέλλον.

74

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

'Απόσπασμα

'Ομπερζάλτσμπεργκ 31 Δεκεμβρίου 1946.

Ντοῦτσε,

'Απὸ τὰ βάθη τῆς καρδιᾶς μου αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ Σᾶς ἐκφράσω μὲ τὸ τέλος τῆς χρονιᾶς τούτης, τίς εὐχὲς μου γιὰ ἕνα εὐτυχισμένο καινούργιο χρόνο. 'Η ἀνάγκη αὐτὴ ὑπαγορεύεται ἀπὸ αἴσθημα φιλίας ὅσο γίνεται πιὸ θερμό, στὴ σκέψη ὅτι τὰ τελευταῖα γεγονότα σᾶς ἔκαγαν ν' ἀποχωριστεῖτε ἀπὸ πολλὰ πρόσωπα, τῶν ὁποίων ὁ χαμὸς ἴσως μπορεῖ νὰ μὴν ἔχει ἰδιαίτερη σημασία, ἀλλὰ θὰ σᾶς ἐπιτρέπανε νὰ νοιώσετε πιὸ ἄνετα τὸ αἴσθημα τῆς εἰλικρινοῦς συναδελφικῆς ἀλληλεγγύης ἑνὸς ἀνθρώπου ποὺ αἰσθάνεται τὸν ἑαυτό του συνδεδεμένο μαζί σας γιὰ κάθε περίσταση, στὶς καλὲς γιὰ τὶς κακὲς μέρες, στὴ χαρὰ γιὰ στὴ λύπη.

'Επιτρέψτε μου, στὴν ἀρχὴ τοῦ γράμματός μου, νὰ προσδιορίσω κάτι, ὅτι τέτοια γεγονότα σὰν αὐτὰ ποὺ μᾶς συγκινοῦνε σήμερα ἔχει ἄπειρα νὰ ἐπιδείξει ἡ ἱστορία τοῦ πολέμου καὶ τῶν λαῶν. Τὶς περισσότερες φορὲς τὴν ἐπίθεση τὴν κάνανε οἱ μεγάλες Δυνάμεις ἐνάντια σὲ κράτη μικρά, μὲ μέσα πάντα πολὺ περιωρισμένα, στὸ δὲ πρῶτο στάδιο μιᾶς τέτοιας πάλης ἀντιμετωπίσανε σειρὰ ὁλόκληρη ἀπὸ ἀποτυχίες. 'Η γερμανικὴ 'Ιστορία διαθέτει μιὰ ὁλόκληρη σειρὰ ἀπὸ τέτοια παραδείγματα. Σημειῶστε ὅτι σὲ παρόμοιες περιπτώσεις θεωρῶ ἀπαραίτητο νὰ διενεργεῖται ἐπίθεση, ὅταν εἶναι δυνατὸ καὶ μὲ δύναμη, ἀκόμα καὶ κίνδυνο νὰ χάσω τὴν συμπάθεια ἐκείνων ποὺ γιὰ ν' ἀναγνωρίσουνε νίκη σὲ κάποιονε θέλουνε νὰ διαπιστώσουνε ἰσοπαλία στὶς δυνάμεις τοῦ κάθε διαγωνιζόμενου.

Σὲ συνέχεια μὲ τὰ γεγονότα τῆς 'Ελλάδας, ὅπως καὶ τῆς 'Αλβα-

νίας ἢ τῆς Βόρειας 'Αφρικῆς, ἐκεῖνο ποὺ ἀπασχολεῖ ἐξακολουθητικὰ τὴ σκέψη μου εἶναι τὰ δραστήρια μέτρα ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ βάλω μπρὸς γιὰ νὰ ἐπιφέρουμε ἀντίδραση σὲ τούτη τὴν κατάσταση. Μὲ τὴ λέξη «δραστήρια» θέλω νὰ πῶ ὅτι ἀποκλείουνται ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέτρα ποὺ πουδὲν ἀντέχουνε σὲ δοκιμασία καὶ ὅτι πρέπει ν' ἀναληφτοῦνε ἀποφασιστικὲς ἐπιχειρήσεις ποὺ θὰ εἶναι σὲ θέση νὰ προσφέρουνε κάποια ἀνακούφιση.

Σχετικὰ μὲ τὴν βοήθεια ποὺ προορίζεται γιὰ τὴν 'Ιταλία, οἱ ἐπιθυμίες Σας, Ντοῦτσε, περιήλθανε στὴν ἀντίληψή μου. Νὰ εἶστε βέβαιος, ὅτι ὅσο μᾶς εἶναι δυνατό, θὰ ἱκανοποιηθοῦνε. Σὲ μερικὰ σημεῖα δὲν θὰ μπορέσουμε ν' ἀνταποκριθοῦμε σὲ ὅλες τὶς ἐπιθυμίες Σας. 'Αλλὰ παράλληλα θὰ σᾶς παράσχουμε ἄλλη βοήθεια ποὺ ἐλπίζουμε νὰ συντελέσει στὴν ἐπίτευξη τοῦ ἐπιθυμητοῦ ἀποτελέσματος.

75

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ ΤΟΥ ΦΑΣΙΣΤΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΡΩΜΗΣ

23 Φεβρουαρίου 1941.

Λόγος ἐκφωνηθείς στὶς 17, στὸ θέατρο 'Αδριανοῦ στὴ Ρώμη:

Μελανοχίτωνες τῆς Αἰώνιας Πόλης! Ἦρθα ἀνάμεσά σας γιὰ νὰ σᾶς ἀτενίσω ἐπίμονα στὰ μάτια, γιὰ νὰ νοιώσω τὴν ἀνάσα σας, νὰ διακόψω τὴ σιωπὴ ποὺ θεωρῶ ἐπαινετή, εἰδικὰ σὲ καιρὸ πολέμου. Διερωτηθήκατε ποτέ, τὶς ὧρες ποὺ ἀφιερώνει ὁ καθένας γιὰ νὰ σκεφτεῖ καθημερινά, πόσος καιρὸς εἶναι ποὺ βρισκόμαστε σὲ πόλεμο; Ὄχι μοναχὰ ὀχτὼ μῆνες ὅπως θὰ μπορούσανε νὰ πιστέψουνε οἱ ἐπιπόλαιοι χρονικογράφοι, οὔτε ἀπ' τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1939, ὅταν σὰ συνέχεια στὴν ἀπάτη μιᾶς ἐγγύησης ποὺ δόθηκε πρὸς τὴν Πολωνία, ἡ 'Αγγλία, ὑποκινημένη ἀπὸ ἐγκληματικὴ πρόθεση, ἐξαπόλυσε τὸν καταστρεπτικὸ πόλεμο.

'Εμεῖς εἴμαστε σ' ἐμπόλεμο κατάσταση ἐδῶ κι' ἔξη χρόνια, ἀκριβῶς ἀπ' τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1935 ὅταν ἐξεδόθηκε τὸ πρῶτο ἀνακοινωθὲν τὸ σχετικὸ μὲ τὴν ἐπιστράτευση τῆς Πελοριτάνα.

Μόλις εἶχε τελειώσει ὁ πόλεμος τῆς Αἰθιοπίας καὶ κατέφθασε ἀπ' τὴν ἄλλη μεριὰ τῆς Μεσογείου ἡ ἔκκληση τοῦ Φράνκο ποὺ μόλις εἶχε ἀρχίσει τὴν ἐθνική του ἐπανάσταση Μπορούσαμε ἐμεῖς —οἱ Φασίστες— ν' ἀφήσουμε ἀναπάντητη μιὰ τέτοια φωνὴ καὶ νὰ μείνουμε ἀδιάφοροι βλέποντας νὰ ἐπιτελοῦνται τόσα ἀποτρόπαια ἀνουσιουργήματα ἀπὸ τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ λεγόμενου Λαϊκοῦ Μετώπου; Μπορούσαμε χωρὶς ν' ἀπαρνηθοῦμε τοὺς ἑαυτούς μας νὰ μὴ στέρξουμε νὰ δώσουμε χέρι βοήθειας σ' ἕνα ἐπαναστατικὸ κίνημα ποὺ βρῆκε στὸ πρόσωπο τοῦ 'Αντώνιο Ντὲ Ριβέρα τὸν δημιουργό του, τὸν ἀσκητὴ καὶ μάρτυρά του; Ποτέ. Ἔτσι τὸ πρῶτο σμῆνος τῶν ἀεροπλάνων μας ἔφυγε στὶς 27 τοῦ 'Ιουλίου 1936, τὴν ἴδια μέρα δὲ εἴχαμε καί τὰ πρῶτα θύματα,

Στὴν πραγματικότητα ὅμως ἐμεῖς εἴμαστε σ' ἐμπόλεμο κατάστα-

ση ἀπ' τὸ 1922, δηλαδὴ ἀπ' τὴν ἡμέρα ποὺ σηκώσαμε τὴ σημαία τῆς 'Επανάστασής μας ἐνάντια στὸ μασωνικὸ — δημοκρατικὸ — καπιταλιστικὸ κόσμο ποὺ κατάληξε νὰ νικηθεῖ ἀπὸ μιὰ φούχτα ἀνθρώπους. 'Απὸ τὴ μέρα κείνη ὁ κόσμος τοῦ φιλελευθερισμοῦ, τῆς δημοκρατίας, τῆς πλουτοκρατίας, κήρυξε κι' ἄρχισε νὰ κάνει τὸν πόλεμο μὲ δημοσιογραφικοὺς ἀγῶνες, διαδίδοντας κατηγορίες, διενεργώντας σαμποτάζ, δολοφονικὲς ἀπόπειρες καὶ συνομωσίες, ἀκόμα καὶ στὶς περιπτώσεις ὅταν οἱ προθέσεις μας ἤτανε νὰ προβοῦμε σὲ ἔργα ἀνοικοδόμησης ποὺ θὰ μέναμε στοὺς αἰῶνες σὰ ἀδειάσειστη ἀπόδειξη τῆς ἐπιθυμίας μας νὰ δημιουργήσουμε.

'Η ἔκρηξη τῶν ἐχθροπραξιῶν τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1939, ἐπακολούθησε ὕστερα δυὸ πολέμους, ποὺ εἴχαμε γιὰ συνέπεια νὰ ὑποστοῦμε ἀπώλειες σὲ ἀνθρώπινες ζωὲς σχετικὰ περιορισμένες, ἀλλὰ μᾶς ὑποχρέωσε νὰ ἀναβάλουμε κολοσσιαία προσπάθεια σὲ ζητήματα ταχτικῆς καί οἰκονομίας.

Σ' ἄλλη περίσταση — γιὰ νὰ μὴ σᾶς κουράσω μὲ πλῆθος ἀριθμοὺς — θὰ παρατεθοῦνε ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ ἀναφέρουνται στὴν ἐπέμβασή μας στὴν 'Επανάσταση τῆς Φάλαγγας.

Νά γιατί προτιμήσαμε, καί, δηλώθηκε δημόσια τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 39, ὅτι ἂν ἐπιβάλουνταν ἀναπόφευκτα ὁ διακανονισμὸς τῶν λογαριασμῶν ἀνάμεσα στοὺς δυὸ ἀνταγωνιζόμενους κόσμους, θὰ ἔπρεπε τουλάχιστο τοῦτος νὰ καθυστερήσει γιὰ ὅσο καιρὸ χρειάζεται γιὰ ν' ἀναπληρώσουμε τὰ ὅσα εἴχαμε καταναλώσει γιὰ παραχωρήσεις. 'Αλλὰ στὶς ἐξελίξεις τῆς ἱστορίας, πού, εἴχανε πάρει τέτοιο γοργὸ ρυθμό, δὲν ὑπῆρχε τρόπος νὰ τίς προστάξουμε σὰν ὁ Φάουστ στὸ χρόνο ποὺ κυλοῦσε: Στάσου! 'Η ἱστορία σὲ βρίσκει στὰ ξαφνικὰ καὶ σὲ ὑποχρεώνει νὰ πάρεις μιὰ ἀπόφαση. Δὲν εἶναι δὲ ἡ πρώτη φορὰ ποὺ συμβαίνει αὐτὸ στὴν ἱστορία τῆς 'Ιταλίας. 'Εὰν εἴμασταν ἕτοιμοι ἑκατὸ στὰ ἑκατὸ θὰ βγαίναμε στὸν πόλεμο τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1939 κι' ὄχι τὸν 'Ιούνιο τοῦ 1940. Στὸ σύντομο αὐτὸ χρονικὸ διάστημα καταφέραμε ν' ἀντιμετωπίσουμε κι' ὑπερνικήσουμε ἐξαιρετικὲς δυσκολίες.

Οἱ ἀστραπιαῖες καταστρεπτικὲς νίκες τῆς Γερμανίας στὴ Δύση ἀποκλείσανε τὸ ἐνδεχόμενο ἑνὸς πολύχρονου κατὰ ξηρὰν πόλεμον. 'Απὸ τότε κι' ὅλας εἶχε λήξει ὁ πόλεμος στὴ ξηρὰ καὶ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει λόγος γιὰ συνέχιση, μιὰ κι' ἡ Γερμανία κατήγαγε ἀποφασιστικὴ νίκη, τὴν διευκόλυνε, ὅμως, κι' ἡ 'Ιταλία μὲ τὴν οὐδέτερη στάση της, ποὺ συντέλεσε ν' ἀκινητοποιηθοῦνε σοβαρὲς ναυτικές, ἀεροπορικὲς καὶ κατὰ ξηρὰ δυνάμεις τῆς Γαλλο - 'Αγγλικῆς παράταξης. Ὅλοι αὐτοὶ ποὺ σήμερα καμώνουνται ὅτι θεωροῦνε πρόωρη τὴν ἐπέμβαση τῆς 'Ιταλίας, εἶναι ἴσως οἱ ἴδιοι ποὺ τότε πιστεύανε ὅτι μπήκαμε καθυστερημένα. Στὴν πραγματικότητα ἤτανε ἡ πιὸ κατάλληλη στιγμή, γιατὶ ἂν εἶναι ἀλήθεια πὼς ὁ ἕνας ἀπ' τοὺς ἐχθροὺς βρίσκουνταν σὲ διάλυση, ἔμενε ὁ ἄλλος, ὁ πιὸ μεγάλος, ὁ πιὸ δυνατός, ὁ ἀριθμὸς «ἕνα», ἐνάντια στὸν ὁποῖο ριχτήκαμε, γιὰ ν' ἀγωνιστοῦμε «μέχρι τῆς τελευταίας σταγόνας τοῦ αἵματός μας».

Μιὰ καὶ ξεκαθαριστήκανε οἱ στρατιὲς τῆς Μεγάλης Βρεταννίας στὴν εὐρωπαϊκὴ ἤπειρο, ὁ πόλεμος προσέλαβε μορφὴ ναυτικοῦ ἢ ἀεροπορικοῦ, ἢ καὶ ἀκόμα ἀποικιακοῦ. Καὶ σχετικὰ μὲ τὴν γεωγραφικὴ κι' ἱστορικὴ τάξη τῶν πραγμάτων, στὴν 'Ιταλία ἐπιφυλαχθήκανε τὰ θέατρα πολέμου τὰ πιὸ ἀπομακρυσμένα καὶ τὰ πιὸ δύσκολα. Πόλεμος

πέρα ἀπ' τὶς θάλασσες καὶ πόλεμος στὴν ἔρημο. Τὰ μέτωπά μας ἐκτείνουνται σ' ἀπόσταση χιλιάδες χιλιόμετρα κι' ἀπέχουνε μεταξύ τους χιλιάδες χιλιόμετρα. Κάτι δύστροποι καί ἀμαθεῖς ξένοι σχολιαστὲς θὰ πρέπει νὰ τὸ λάβουνε τοῦτο ὑπ' ὄψει τους. Ὁπωσδήποτε στοὺς τέσσερις πρώτους μῆνες τοῦ πολέμου εἴμασταν σὲ θέση νὰ καταφέρουμε σοβαρὰ χτυπήματα κατὰ ξηρά, θάλασσα κι' ἀέρα στὶς δυνάμεις τῆς Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας,

Ἀπ' τὸ 1935 τὴν προσοχὴ τῶν Γενικῶν μας Ἐπιτελείων τράβηξε ἡ Λιβύη. Οἱ διάφοροι διοικητές, ποὺ διαδέχουνταν ὁ ἕνας τὸν ἄλλο στὴ Λιβύη, καταβάλλανε κάθε προσπάθεια σ' ἐπίπεδο οἰκονομικό, δημογραφικὸ καὶ στρατιωτικὸ στὴ μεγάλη τούτη περιοχή, ἐπιδιώκοντας νὰ μετατρέψουνε ἄγονες καί ἐρημικὲς περιοχὲς σὲ καλλιεργήσιμες γαῖες. Θαῦμα: Μ' αὐτὴ τὴ λέξη μπορῶ νὰ χαραχτηρίσω τὸ ὅτι ἐπιτελέστηκε ἐκεῖ κάτω. Μὲ τὴν ἐπιδείνωση τῆς εὐρωπαϊκῆς κατάστασης καὶ ὕστερα ἀπ' τὰ γεγονότα τοῦ 1935—1936 ἡ Λιβύη κατακτήθηκε καὶ πάλι ἀπ' τὸν Φασισμό, κατέστη δὲ ἕνα ἀπὸ τὰ πιὸ λεπτὰ σημεῖα τῆς ἐν γένει στρατηγικῆς μας πολιτικῆς, γιατὶ εἶναι δυνατὸ νὰ προσβληθεῖ ἀπὸ δυὸ μέτωπα. Ἡ προσπάθεια ν' ἀξιοποιήσουμε στρατιωτικὰ τὴ Λιβύη ἀποδείχνεται ἀπ' τοὺς παρακάτω ἀριθμούς:

Μόνο ἀπ' τὴν περίοδο ποὺ περιλαμβάνεται ἀπ' τὴ 1 τοῦ Ὀκτωβρίου 1937 ὥς τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1941 σταλθήκανε στὴ Λιβύη 14.000 ἀξιωματικοὶ καὶ 396.358 ἄντρες, οἱ ὁποῖοι κι' ἀποτελέσανε δυὸ στρατιές, τὴν 5η καὶ τὴν 10η. Αὐτὲς περιλαμβάνανε δέκα μεραρχίες συγκροτημένες ἀπὸ Ἰταλοὺς καὶ Λίβυους. Τὴν ἴδια περίοδο σταλθήκανε 1924 κανόνια κάθε διαμετρήματος, τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τελευταίου τύπου, 11 ἑκατομμύρια πυρομαχικὰ πυροβολικοῦ, ἕνα δισεκατομμύριο 334 ἑκατομμύρια 287 χιλιάδες 265 πυρομαχικὰ φορητῶν ὅπλων, 127 χιλιάδες 877 τόννοι μηχανικοῦ ὑλικοῦ, 24 χιλιάδες τόννοι ἐνδύματα κι' ἐξάρτηση, 779 ἅρματα μάχης, μ' ἕνα ποσοστὸ ἀπ' αὐτὰ βαρὺ τύπου, 9 χιλιάδες 584 μεταγωγικὰ διάφορα, 4 χιλιάδες 809 μηχανοκίνητα μεταγωγικά. Οἱ ἀριθμοὶ αὐτοὶ ἀποδείχνουνε ὅτι γιὰ τὴν «προπαρασκευὴ» τῆς ἄμυνας τῆς Λιβύης κατβλήθηκε μιὰ προσπάθεια ποὺ μπορεῖ νὰ χαρακτηριστεῖ σὰν ἐπιβλητική.

Ἀνάλογα μποροῦμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ ὅ,τι ἀφορᾶ τὴν Ἀνατολικὴ Ἀφρική, τῆς ὁποίας τὴν ἀντίσταση προπαρασκευάσαμε, παρ' ὅλη τὴν ἀπόσταση ποὺ μᾶς χώριζε καὶ τὴν ὁλότελα ἀπομονωμένη θέση στὴν ὁποία βρίσκουνταν, μὲ συνέπεια νὰ ἐξάπτεται ἡ θέληση καί τὸ θάρρος τῶν στρατιωτῶν μας. Οἱ στρατιῶτες ποὺ μάχονται στὴν Αὐτοκρατορία — χωρὶς νὰ ἐλπίζουνε σὲ καμμιὰ βοήθεια — εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ βρίσκουνται τόσο μακρυά μας, ἀλλὰ συνάμα καί τόσο κοντὰ στὶς καρδιές μας. Ὁδηγημένοι ἀπὸ ἕνα στρατιωτικὸ κλάσεως σὰν τὸν Ἀντιβασιλέα καὶ ἀπὸ ἕνα ἐπιτελεῖο ἐξαιρετικῆς ἀξίας, οἱ Ἰταλοὶ στρατιῶτες μας κι' οἱ ἰθαγενεῖς θὰ βάλουνε σὲ μεγάλους μπελάδες τὶς πολυάριθμες ἐχθρικὲς δυνάμεις.

Μεταξὺ Ὀκτωβρίου καὶ Νοεμβρίου ἤτανε ποὺ ἡ Μεγάλη Βρεταννία κινητοποίησε καὶ παράταξε ἐναντίον μας τὸ σύνολο τῶν αὐτοκρατορικῶν της δυνάμεων ποὺ στρατολόγησε ἀπ' τὶς τρεῖς ἠπείρους κι' ἐξόπλισε στὴν τέταρτη, γιὰ νὰ συγκεντρώσει στὴν Αἴγυπτο 15 μεραρχίες κι' ἕνα ἀξιόλογο ὄγκο ἀπὸ θωρακισμένα τὰ ὁποῖα κι' ἐξαπόλυσε ἐνάντια στὶς γραμμές μας, στὴν Μαρμάρικα, ὅπου βρίσκουνται σὲ

πρώτη θέση παραταγμένες οἱ Λιβυκὲς μεραρχίες — θαρραλέες βέβαια καὶ πιστὲς — οἱ ὁποῖες ὅμως δὲν ἤτανε οἱ κατάλληλες γιὰ ν' ἀναχαιτίσουνε τὰ ἐχθρικὰ μηχανοκίνητα. Ἔτσι, ἄρχισε στὶς 9 τοῦ Δεκεμβρίου ἡ μάχη πέντε γιὰ δέκα μέρες πρὶν ἀπ' ὅτι τὴν εἴχαμε ὑπολογίσει ἐμεῖς καὶ ποὺ σὲ δυὸ μῆνες κατέληξε νὰ φέρει τὸν ἐχθρὸ στὴν Βεγγάζη. Ἐμεῖς δὲν εἴμαστε ὅπως τοὺς Ἄγγλους. Τὸ καυχούμαστε. Δὲν ἀναγορέψαμε τὴν ψευτιὰ σὲ κυβερνητικὴ ἐπιτηδειότητα, οὔτε σὲ ναρκωτικὸ γιὰ χρήση τοῦ λαοῦ, ὅπως οἱ κυβερνῆτες τοῦ Λονδίνου.

Ἐμεῖς λέμε τὸ ψωμί, ψωμὶ καὰ τὸ κρασί, κρασὶ κι' ὅταν ὁ ἐχθρὸς κερδίζει κάποια νίκη θεωροῦμε γελοῖο νὰ προσπαθήσουμε νὰ τὴν ἀποκρύψουμε νὰ τῆς μειώσουμε τὴν σημασία, ὅπως κάνουνε οἱ μοναδικοὶ ὑποκριτές, οἱ Ἄγγλοι. Μιὰ ὁλόκληρη Στρατιά, ἡ 10η ἐξολοθρεύτηκε σχεδὸν ὁλοκληρωτικά, ἄντρες καί πυροβόλα. Ἡ 5η Ἀεροπορικὴ Μοῖρα κυριολεχτικὰ θυσιάστηκε. Ὅπου ἤτανε δυνατὸ προεβλήθηκε λυσσασμένη ἀντίσταση. Ἀφοῦ ἀναγνωρίζουμε ὅλα τοῦτα περιττεύει ὁ ἐχθρὸς νὰ προσπαθήσει νὰ μεγαλοποιήσει σὲ ἀριθμοὺς τὰ λάφυρα ποὺ προσεκόμισε.

Ἐπειδὴ εἴμαστε ἀπόλυτα βέβαιοι, τόσο γιὰ τὸν βαθμὸ ὡριμότητας τοῦ Ἰταλικοῦ Λαοῦ, ὅσο καὶ γιὰ τὴν προσεχῆ ἐξέλιξη τῶν γεγονότων, γι' αὐτὸ ἐξακολουθοῦμε νὰ εἴμαστε πιστοὶ στὴ λατρεία τῆς ἀλήθειας καὶ ἀπεχθανούμαστε κάθε παραποίηση.

Τὰ γεγονότα στὰ ὁποῖα παρευρεθήκαμε μάρτυρες τοὺς μῆνες τούτους ἐξερεθίζουν τὴν ἀποφασιστικότητά μας καὶ συντελοῦνε στὸ νὰ δυναμώνει τὴν ἔνταση τοῦ μίσους μας ἀπέναντι στὸν ἐχθρό, μῖσος ψυχρό, συνειδητό, ἀμείλιχτο, ποὺ βρίσκεται ριζομένο στοῦ κάθε ἑνὸς τὴν καρδιά, ποὺ φωλιάζει σὲ κάθε σπίτι κι' ἀποτελεῖ στοιχεῖο ἀπαραίτητο γιὰ τὴ νίκη.

Τὸ μοναδικὸ στήριγμα τῆς Μεγ. Βρεταννίας στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη ἤτανε καὶ εἶναι ἡ Ἑλλάδα, ἡ μοναδικὴ χώρα ποὺ δὲν ἔστερξε ν' ἀπαρνηθεῖ τὴν Βρεταννικὴ «ἐγγύηση». Ἐπιβάλλονταν ν' ἀντιμετωπιστεῖ σύμφωνα μὲ τὴν ἀπόλυτη γνώμη ὅλων τῶν ὑπεύθυνων στρατιωτικῶν στοιχείων, Προσθέτω ὅτι τὸ σχέδιο τῶν ἐπιχειρήσεων ποὺ προετοιμάστηκε ἀπὸ τὴν Ἀνώτατη Διοίκηση τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων, εἶχε ἐγκριθεῖ παμψηφεί, στὸ διάστημα ἀπ' τὴν στιγμὴ τῆς λήψης τῆς τελικῆς ἀπόφασης ὥς τὴν ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων, ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ ἀναβολὴ δυὸ ἡμερῶν. Πρέπει νὰ εἰπωθεῖ μιὰ γιὰ πάντα ὅτι οἱ Ἰταλοὶ στρατιῶτες στὴν Ἀλβανία πολεμήσανε μ' ἀξιοθαύμαστο τρόπο, ὅπως πρέπει νὰ εἰπωθεῖ ὅ,τι, εἰδικά, οἱ ἀλπίνοι γράψανε μοναδικὲς σελίδες αἵματος κι' ἡρωϊσμοῦ, ποὺ θ' ἀποτελούσανε περγαμηνὲς τιμῆς γιὰ ὁποιαδήποτε στράτευμα. Ὅταν θὰ μπορέσει κανείς νὰ διηγηθεῖ ὅλες τὶς περιπέτειες τῆς πορείας τῆς Τζούλια μέχρι σχεδὸν καὶ τὸ Μέτσοβο θ' ἀντιληφτεῖ ὅτι πρόκειται γιὰ μυστικὰ κατορθώματα.

Οἱ «οὐδέτεροι» σὲ κάθε ἤπειρο, ποὺ παρακολουθοῦνε σὰ θεατὲς τὴν αἱματηρὴ σύγκρουση τῶν στρατιωτικῶν παρατάξεων θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουνε λίγο φιλότιμο καὶ νὰ σωπαίνουνε καί νὰ μὴν ἐκφράζουνε τολμηρὲς γνῶμες οὔτε νὰ διαδίδουνε βρωμερὲς κατηγορίες. Οἱ Ἰταλοὶ αἰχμάλωτοι ποὺ ἔχουνε πέσει στὰ χέρια τῶν Ἑλλήνων εἶναι χιλιάδες κι' οἱ περισσότεροι πληγωμένοι. Οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ἑλλήνων δὲν ἀποτελοῦνε ἐξαιρετικὰ παραδείγματα ταχτικῆς, μόνο δὲ ἡ λεβαντίνικη ρητορικὴ μεγαλομανία τὰ μεγαλοποίησε. Οἱ ἀπώλειες τῶν Ἑλλήνων εἶναι ἐξαι-

ρετικὰ ὑψηλές, ἐνῶ σὲ λίγο θὰ μᾶς ἔρθει ἡ ἄνοιξη καὶ στὴν ὡραία αὐτὴ ἐποχή, ποὺ εἶναι ἡ ἐποχή μας, θὰ τὰ ποῦμε. Ἐπαναλαμβάνω θὰ τὰ ποῦμε κι' ὄχι μόνο ἐκεῖ, ἀλλὰ στὰ τέσσερα σημεῖα τοῦ ὁρίζοντα.

Οὔτε λιγώτερες εἶναι οἱ ἀπώλειες ποὺ ἐπιφέρανε στοὺς Ἄγγλους. Νὰ ποῦμε, ὅπως ἐκεῖνοι γιὰ τὶς ἀπώλειές τους στὴ μάχη τῶν 60 ἡμερῶν στὴν Κυρηναϊκὴ ὅτι δὲν ξεπέρασε τοὺς 200 νεκροὺς μαζὶ καὶ τραυματίες καὶ νὰ προσπαθήσουμε νὰ συνοδέψουμε τὰ λόγια τοῦτα μὲ μιὰ χοντροκομμένη δραμματικὴ νότα, καὶ νὰ θελήσουμε νὰ ξεπεράσουμε τοὺς ἑαυτούς μας σὲ ψευτιὰ κι' ἀδιαντροπιά, πρᾶγμα ποὺ δὲν θὰ φαίνονταν δύσκολο γιὰ τοὺς Ἄγγλους; Θὰ ἔπρεπε στοὺς ἀριθμοὺς ποὺ μεταδώσανε νὰ προσθέσουνε τουλάχιστο ἀκόμη ἕνα μηδενικό.
Ἀπ' τὶς 11 τοῦ Νοεμβρίου, ὅταν τ' ἀγγλικὰ ἀεροτορπιλλοβόλα ξεκινώντας ὄχι ἀπὸ ἑλληνικὲς βάσεις ἀλλὰ ἀπὸ ἕνα ἀεροπλανοφόρο, ἐνεργήσανε τὴν ἐπιδρομὴ ἐνάντια στὸν Τάραντα, τὴν ὁποία ἐμεῖς ἐξ ἄλλου καταγγείλαμε, ἡ ἐξέλιξη τοῦ πολέμου ἀποδείχτηκε ἐνάντια σὲ μᾶς. Πρέπει νὰ τ' ἀναγνωρίσουμε, Εἴχαμε τὶς μαῦρες μας μέρες. Αὐτὰ ἔχουνε οἱ πόλεμοι σὲ κάθε περίοδο. Σκεφθεῖτε τοὺς Καρχηδονικοὺς πολέμους. Ἡ κάνη χτύπησε στὰ ξαφνικὰ τὴν Ρώμη. Ἀλλὰ στὴ Ζάμα ἡ Ρώμη ἐξολόθρεψε τὴν Καρχηδόνα καί τὴν ἔσβησε ἀπ' τὸ πρόσωπο τῆς γῆς κι' ἀπ' τὶς δέλτους τῆς ἱστορίας γιὰ πάντα. Ἡ ἱκανότητά μας νὰ ἐπανακτοῦμε τὸ ἠθικό μας καί νὰ βολεύουμε τὰ οἰκονομικά μας εἶναι μοναδικὴ κι' ἀποτελεῖ ἕνα ξέχωρο προτέρημα τῆς φυλῆς μας.

Εἰδικὰ σὲ τοῦτο τὸν πόλεμο, ποὺ τὸ θέατρό του ἐκτείνεται σ' ὁλόκληρο τὸν κόσμο, καὶ συντελεῖ στὸ νὰ συγκρούονται ἄμεσα γιὰ ἔμμεσα οἱ ἤπειροι μεταξύ τους, στοὺς ὠκεανούς, στὴν ξηρά, στοὺς αἰθέρας, ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι ἡ ἔκβαση τῆς τελικῆς μάχης. Καὶ ὅτι πρέπει νὰ πολεμήσουμε σκληρὰ κι' ἐπίμονα, ὅτι ὁ πόλεμος θὰ βαστάξει πολύ, εἶναι ἐνδεχόμενο, ἀλλὰ τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἡ νίκη τοῦ Ἄξονα. Ἡ Μεγ. Βρεταννία δὲν μπορεῖ νὰ κερδίσει τὸν πόλεμο. Θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξη μεταχειριζόμενος ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο τὴ λογική. Ἐδῶ τὰ γεγονότα ἐνισχύουνε τὴν πίστη. Ἡ ἀπόδειξη αὐτὴ ξεκινᾶ ἀπὸ μιὰ δογματικὴ προϋπόθεση σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία ἡ Ἰταλία, ὁ,τιδήποτε καὶ νὰ συμβεῖ, θὰ βαδίζει στὸ πλευρὸ τῆς Γερμανίας, ὥς τὸ τέλος, Ὅσοι τολμοῦνε νὰ ὑποθέσουνε κάτι διαφορετικὸ ξεχνοῦνε ὅτι ἡ συμμαχία ἀνάμεσα σὲ δυὸ κράτη, γιὰ σὲ δυὸ στρατοὺς γιὰ δυὸ διπλωματίες, εἶναι διαφορετική, ἀλλὰ ἀνάμεσα σὲ δυὸ Λαοὺς καὶ δυὸ Ἐπαναστάσεις προωρισμένη νὰ μείνη ἀποτυπομένη εἰς τοὺς αἰῶνες.

Ἡ προσφερθεῖσα ἀπ' τὸν Φῦρερ συνεργασία Γερμανικῶν ἀεροπορικῶν καὶ θωρακισμένων μονάδων γιὰ νὰ συμμετάσχουνε στὶς ἐπιχειρήσεις ποὺ διεξάγουνται στὴ Μεσόγειο ἀποτελεῖ ἀπόδειξη ὅτι ὅλα τὰ μέτωπα εἶναι κοινὰ ὅπως κοινὲς εἶναι καὶ οἱ καταβαλλόμενες προσπάθειες. Οἱ Γερμανοὶ ξέρουνε ὅτι ἡ Ἰταλία σήμερα ὑποβαστάζει τὸ βάρος ἑνὸς ἑκατομμύριου στρατιωτῶν μεταξὺ Ἄγγλων κι' Ἑλλήνων, ὅτι ἀντιμετωπίζει 1500 - 2000 ἀεροπλάνα, ἄλλα τόσα ἅρματα μάχης, χιλιάδες κανόνια καὶ τουλάχιστο 500 χιλιάδες τόννους πολεμικὰ πλοῖα. Ἡ συνεργασία ἀνάμεσα στὶς δυὸ στρατιὲς ἔχει καταρτισθεῖ σύμφωνα μ' ἕνα σχέδιο ποὺ διαπνέεται ἀπὸ συναδελφωσύνη, εἰλικρίνια κι' ἀφθόρμιτη ἀλληλεγγύη. Ἄς προσθέσουμε γιὰ τοὺς ξένους τοὺς πάντα πρόθυμους νὰ διαδίδουνε κακοήθεις κατηγορίες ὅτι ἡ διαγωγὴ τῶν Γερμανῶν στρατιωτῶν στὴν Σικελία καί στὴν Λιβύη εἶναι ἀπὸ κάθε ἄποψη ἄψο-

γη ἀντάξια ἑνὸς ἰσχυροῦ στρατοῦ, ἑνὸς ἰσχυροῦ Λαοῦ ποὺ ἔχει ἐκπαιδευθεῖ σὲ αὐστηρὴ πειθαρχία.

Παρακολουθεῖστε με τώρα, σᾶς παρακαλῶ:

1) Τὸ πολεμικὸ δυναμικὸ τῆς Γερμανίας ὄχι μόνο δὲν ἐμειώθηκε υστερα ἀπὸ 17 μῆνες πόλεμο, ἀλλὰ αὐξήθηκε γιὰ νὰ καταλάβη γιγάντειες διαστάσεις.

Ἀπὸ τὴν ἄποψη τῶν ἀπωλειῶν σὲ ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, οἱ ἀντίστοιχοι ἀριθμοὶ εἶναι σχετικὰ μικροί ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει μας τὸν ὄγκο τῶν δυνάμεων ποὺ λάβανε μέρος. Οἱ ἀπώλειες σὲ μεταγωγικὰ ποὺ ἀντισταθμιστήκανε μὲ τὸ παραπάνω ἀπὸ τὰ λάφυρα, εἶναι ὁλότελα μηδαμινές.

Ἡ ἀνάθεση τῆς πολιτικο - στρατιωτικῆς ἀρχηγείας σὲ μόνα τὰ στιβαρὰ χέρια τοῦ Ἀδόλφου Χίτλερ τοῦ ἴδιου ἐκείνου ποὺ ὑπῆρξε κάποτε ὁ ἁπλῶς ἐθελοντὴς στρατιώτης Ἀδόλφος Χίτλερ — προσδίδει στίς ἐπιχειρήσεις ρυθμὸ ἐνθουσιαστικό, ἀκαταμάχητο, ἐπαναστατικὸ δηλ. ἐθνικοσοσιαλιστικὸ ποὺ συγκινεῖ ὅλους, ἀπὸ τοὺς ἀνώτερους ἀξιωματικοὺς ὥς τοὺς πιὸ κατώτερους στρατιῶτες. Ἡ Μεγ, Βρεταννία θὰ τὴν ξανανοιώσει σὲ λίγο.

2) Ὁ Γερμανικὸς ἐξοπλισμός, ἀπὸ ἄποψη ποιότητας καὶ ποσότητας εἶναι πολὺ ἀνώτερος ἀπ' ὅτι ἤτανε στὴν ἀρχὴ τοῦ πολέμου Ἡ Γερμανία δὲν ἔχει χρησιμοποιήσει πλέρια ὅλο τὸ ἀνθρώπινο δυναμικό της. Ὅπως, ἐξ ἄλλου, κι' ἡ Ἰταλία. Γιὰ τὴν ὥρα ἔχουμε ὑπὸ τὰ ὅπλα δυὸ ἑκατομμύρια ἄντρες, ἀλλὰ ἴσαμε τὸν ἄλλο χρόνο εἴμαστε σὲ θέση, ἂν παραστεῖ ἀνάγκη, νὰ παρατάξουμε τέσσερα ἑκατομμύρια.

3) Ἐνῶ στὸν παγκόσμιο πόλεμο ἡ Γερμανία βρίσκονταν ἀπομονομένη ἀπ' τὴν Εὐρώπη ὅσο καὶ τὸν κόσμο ὅλο, σήμερα ὁ Ἄξονας ἐξουσιάζει τὴν εὐρωπαϊκὴ ἤπειρο καὶ βρίσκεται σὲ συμμαχία μὲ τὴν Ἰαπωνία. Ὁ σκανδιναυϊκὸς κόσμος (Φιλανδία, Σουηδία, Νορβηγία, Δανιμαρκία) περιλαμβάνεται στὴν Γερμανικὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς. Ὁ παραδουνάβιος καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν Βαλκανίων δὲν μπορεῖ νὰ ἀγνοήσει καὶ δὲν ἀγνοεῖ τὸν Ἄξονα. Ἡ Οὐγγαρία καὶ ἡ Ρουμανία ἔχουνε προσχωρήσει στὸ Τριμερὲς Σύμφωνο. Ἡ κατεχόμενη Γαλλία, τὸ Βέλγιο, ἡ Ὁλλανδία, τὸ Λουξεμβοῦργο, ὅμοια ὅπως ὁ Σκανδιναυϊκὸς κι' ὁ παραδουνάβιος πληθυσμὸς ἀποτελοῦνε σφαῖρα ἐπιρροῆς τῆς Γερμανίας. Στὴν Μεσόγειο ἡ Ἰταλία ἀποτελεῖ Σύμμαχο, ἐνῶ ἡ Ἱσπανία φίλη χώρα. Μένει ἡ Ρωσία, ἀλλὰ τὰ θεμελιώδη συμφέροντά της τῆς ὑπαγορεύουνε νὰ ἀκολουθήσει στὸ μέλλον μιὰ πολιτικὴ καλῆς γειτνίασης μὲ τὴν Γερμανία. Δηλαδὴ ὅλη ἡ Εὐρώπη, ἂν ἐξαιρέσουμε τὴν Πορτογαλία, τὴν Ἑλβετία καὶ γιὰ λίγο καιρὸ ἀκόμα τὴν Ἑλλάδα, εἶναι ἐκτὸς βέβαια τῆς Μεγάλης Βρεταννίας ἐναντίον τῆς Μεγάλης Βρεταννίας.

4) Μὲ μιὰ τέτοια κατάσταση ἐξυπονοεῖται μιὰ διαφορετικὴ τροπὴ τῶν πραγμάτων ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἔλαβε χώρα στὰ 1914 — 18. Τότε ὁ ἀποκλεισμὸς ἀποτελοῦσε ἕνα τρομαχτικὸ μέσο στὰ χέρια τῆς Μεγ. Βρεταννίας, σήμερα ὅμως, ἔχει χάσει τὴν ἀποτελεσματικότητά του, ἡ δὲ Μεγ. Βρεταννία ποὺ διενεργοῦσε ἀποκλεισμούς, ἔχει ἀποκλειστεῖ ἡ ἴδια ἀπὸ τὶς ἀεροπορικὲς καὶ ναυτικὲς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα, ποὺ ὁλοένα περισφύγγουνε τὸν κλοιὸ ὥσπου νὰ ἐπέλθει τὸ μοιραῖο.

5) Τὸ ἠθικὸ τῶν Λαῶν τοῦ Ἄξονα εἶναι ἀφάνταστα πιὸ ἐξυψωμένο ἀπὸ τὸ ἠθικὸ τοῦ Ἀγγλικοῦ Λαοῦ. Ὁ Ἄξονας πολεμᾶ γιατὶ εἶ-

ναι βέβαιος γιὰ τὴ νίκη, ἐνῶ ἡ Μεγ. Βρεταννία ἀγωνίζεται, γιατί, ὅπως εἶπε κι' ὁ Χάλιφαξ «δὲν τῆς ἀπόμενε ἄλλη διέξοδος».

Εἶναι ἀπόλυτα γελοῖο νὰ προεξοφλοῦνε ἐνδεχόμενη κατάρρευση τοῦ ἠθικοῦ τοῦ 'Ιταλικοῦ Λαοῦ. Αὐτὸ δὲν θὰ συμβεῖ ποτέ. Παραλογίζονται ὅταν μιλᾶνε γιὰ χωριστὴ εἰρήνη, 'Ο Τσῶρτσιλ, δὲν ἔχει τὴν παραμικρὴ ἰδέα τῆς πνευματικῆς δύναμης τοῦ 'Ιταλικοῦ Λαοῦ καί τὶ εἶναι σὲ θέση νὰ κάνει ὁ Φασισμός. Ὅταν ὁ Τσῶρτσιλ δίνει διαταγὲς γιὰ νὰ διενεργηθοῦνε βομβαρδισμοί ἐνάντια σὲ βιομηχανικὲς ἐγκαταστάσεις γιὰ νὰ καταφέρει νὰ διακόψει τὴν παραγωγή, τὸ καταλαβαίνουμε, ἀλλὰ τὸ νὰ βομβαρδίζει τὶς πόλεις γιὰ νὰ κάμψει τὸ ἠθικὸ τοῦ Λαοῦ εἶναι οὐτοπία. Σημαίνει ὅτι δὲν κατέχει, οὔτε ἐπιπόλαια, τὰ προτερήματα τῆς φυλῆς μας, οὔτε τὴν ἰδιοσυγκρασία μας, οὔτε ἐν γένει τὰ ἔθιμα τῆς Λιγουρίας, ἀλλὰ οὔτε καὶ εἰδικὰ τῶν Γενοβέζων. Σημαίνει ὅτι ἀγνοεῖ τὴν ἀστική μας ἀγωγή, τὸν ἔνθερμο πατριωτισμὸ ἑνὸς Λαοῦ ποὺ χάρισε στὴν Πατρίδα ἔνδοξα τέκνα, ὅπως ὁ Κολόμβος, ὁ Γκαριμπάλντι, ὁ Μαντσίνι.

6) 'Η Μ. Βρεταννία εἶναι ὁλομόναχη. Αὐτή της ἡ ἀπομόνωση τὴν ὑποχρεώνει νὰ προστρέχει στίς 'Ενωμένες Πολιτεῖες ἀπ' τὶς ὁποῖες ἀπεγνωσμένα καὶ ἐσπευσμένα γυρεύει βοήθεια. Τὸ βιομηχανικὸ δυναμικὸ τῶν 'Ηνωμένων Πολιτειῶν εἶναι ἀναμφίβολα τεράστιο, μὰ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ ἐξωφεληθεῖ ἀπὸ τὴν βοήθεια εἶναι ἀπαραίτητο οἱ προμήθειες α) νὰ καταφτάνουνε ἥσυχα καὶ καλὰ στὴν 'Αγγλία, β) νὰ εἶναι δυνατὸ ὄχι μόνο νὰ ἰσοφαρίζουνε σὲ ποσότητα τὶς ἀπώλειες ὑλικοῦ καὶ τῶν βιομηχανικῶν ἐγκαταστάσεων ποὺ θὰ ὑποστεῖ ἡ Μεγ. Βρεταννία, ἀλλὰ καὶ νὰ ὑπερτεροῦνε στὴν γερμανικὴ παραγωγή, πρᾶγμα ποὺ εἶναι ἀδύνατο γιατὶ μὲ τὴν Γερμανία συνεργάζονται ἄντρες, μηχανήματα, πρῶτες ὕλες ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν εὐρωπαϊκὴ ἤπειρο.

7) Ὅταν ἡ Μεγ. Βρεταννία θὰ γονατίσει, τότε ὁ πόλεμος θὰ ἔχει τελειώσει, ἔστω κι' ἂν συμβεῖ νὰ ἐξακολουθεῖ νὰ ψυχορραγεῖ σὲ κανένα ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Βρεταννικῆς Αὐτοκρατορίας. 'Εκτὸς — ἂν — πρᾶγμα πολὺ πιθανὸ — κάτι μαγειρεύεται στίς χῶρες αὐτὲς ποὺ μιὰ καὶ βεβαιωθοῦνε γιὰ τὴν ἧττα τῆς μητρόπολης, ἐπιδιώξουνε ν' ἀναχτήσουνε τὴν ἐλευθερία τους. Τὸ ὁποῖο καὶ θὰ ἐπιφέρει ἀλλαγὴ ὄχι μόνο στὸν πολιτικὸ χάρτη τῆς Εὐρώπης, ἀλλὰ καί τοῦ κόσμου ὅλου

8) 'Η 'Ιταλία παίζει στὴν μεγαλειώδη αὐτὴ περιπέτεια ρόλο πρωταγωνιστῆ. Καὶ τὸ δικό μας πολεμικὸ δυναμικὸ βελτιώνεται κάθε μέρα σὲ ποιότητα καὶ ποσότητα. Δύο ἀπ' τὰ τρία μεγάλα πλοῖα ποὺ ὑποστήκανε ζημιὲς στὸν Τάραντα πολὺ γρήγορα θὰ μπορέσουνε ν' ἀναλάβουνε ὑπηρεσία, Τεχνικοὶ κι' ἐργάτες δουλεύουνε νύχτα μέρα παρέχοντας ἔτσι ἀναμφισβήτητα δείγματα ὄχι μόνο τῆς ἐπαγγελματικῆς τους ἐπιδεξιότητας, ἀλλὰ καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τους. Ὅταν τελειώσει ὁ πόλεμος κι' ἐγκαθιδρυθεῖ μιὰ παγκόσμια σοσιαλιστικὴ τάξη πραγμάτων ποὺ ἀποβλέπει στὴν δίκαιη κατανομὴ τοῦ πλούτου τῆς γῆς, πρέπει νὰ ληφθεῖ φροντίδα καὶ θὰ ληφθεῖ νὰ ἱκανοποιηθοῦνε οἱ θυσίες κι' ἡ ἐπιμονὴ τῆς ἰταλικῆς ἐργαζόμενης μάζας. 'Η Φασιστικὴ 'Επανάσταση θὰ κάνει ἀκόμα ἕνα ἀποφασιστικὸ βῆμα μὲ τὸ νὰ συντομέψει τὴν ἀπόσταση ποὺ χωρίζει τὶς κοινωνικὲς τάξεις.

9) Τὸ ὅτι ἡ Φασιστικὴ 'Ιταλία τόλμησε ν' ἀναμετρηθεῖ μὲ τὴν Μεγ. Βρεταννία αὐτὸ ἀποτελεῖ τίτλο ὑπερηφάνειας ποὺ θὰ ἐχτιμᾶται πάντα. 'Αποτελεῖ πράξη ἐγνωσμένης τόλμης. Οἱ Λαοὶ γίνουνται με-

γαλύτεροι μόνο ὅταν τολμοῦνε, διακινδυνεύουνε, ὑποφέρουνε, δὲν παραμένουνε στὸ περιθώριο διάγοντας μιὰ ζωὴ παρασιτικιὰ κι' ἀνάξια. Οἱ πρωταγωνιστὲς μποροῦνε νὰ διεκδικήσουνε τὰ δίκαιά τους, οἱ ἁπλοὶ θεατές, ποτέ.

10) Γιὰ νὰ νικήσουνε τὸν Ἄξονα τὰ στρατεύματα τῆς Μεγ. Βρεταννίας θὰ πρέπει ν' ἀποβιβαστοῦνε στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη, νὰ εἰσβάλλουνε στὴ Γερμανία καὶ τὴν Ἰταλία, νὰ τρέψουνε σὲ φυγὴ τοὺς στρατοὺς καὶ κάθε τέτοιο κανένας Ἄγγλος ὅσο ἀνισόρροπος κι' ἂν εἶναι κι' ὅσο ἀποχτηνωμένος ἀπὸ τὰ ναρκωτικὰ καί τὰ οἰνοπνευματώδη ποτὰ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διανοηθεῖ.

Ἐπιτρέψτε μου νὰ σᾶς πῶ τώρα ὅτι αὐτὸ ποὺ συμβαίνει σήμερα στίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες εἶναι μιὰ ἀπ' τὶς μεγαλύτερες ἀπάτες ποὺ ἀναφέρει ἡ ἱστορία, Μιὰ ὀπτασία κι' ἕνα ψέμα βρίσκουνται στὴ βάση τῆς ἀμερικάνικης ἐπέμβασης: ἡ ὀπτασία ὅτι οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες ἀποτελοῦνε ἀκόμα δημοκρατία, ἐνῶ στὴν πραγματικότητα πρόκειται υιὰ μιὰ πολιτικο - οἰκονομικὴ ὀλιβαρχία ποὺ τὴν ἐξουσιάζει ὁ Σιωνισμός, καὶ ἐμφανίζεται μὲ τὸ σχῆμα μιᾶς προσωπικῆς δικτατορίας, τὸ ψέμα ὅτι οἱ δυνάμεις τοῦ Ἄξονα θέλουνε νὰ ἐπιτεθοῦνε μετὰ τὴν Μεγαλ. Βρεταννία ἐνάντια στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες. Οὔτε ἡ Ρώμη, οὔτε τὸ Βερολῖνο ὑποθάλπουνε παρόμοια φανταστικὰ σχέδια. Τέτοια σχέδια δὲν θὰ μπορούσανε νὰ εἴχανε προέλευση παρὰ ἀπὸ μιὰ παράφρονα διάθεση. Ὁλοκληρωτικοὶ εἴμαστε καὶ θὰ εἴμαστε, ἀλλὰ ὄχι ὀνειροπαρμένοι.

Οἱ Ἀμερικάνοι ποὺ θὰ διαβάσουνε τοῦτα μου τὰ λόγια ἂς εἶναι ἥσυχοι καὶ νὰ μὴ πιστεύουνε ὅτι ὑφίσταται στὴν πραγματικότητα ὁ «μεγάλος κακὸς λύκος» ποὺ θέλει νὰ τοὺς καταβροχθίσει. Ὁπωσδήποτε εἶναι πιὸ ἀληθοφανὲς οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες νὰ ὑποστοῦνε ἐπιδρομή, πρὶν ἀπ' τὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα, ἀπ' τοὺς ὄχι καὶ τόσο γνώριμους, ἀλλὰ ἀρκετὰ πολεμοχαρεῖς, κατοίκους τοῦ Ἄρη ποὺ θὰ κατέβουνε ἀπ' τὴν ἀστρικὴ περιοχὴ ἐπωχούμενοι «ἱπτάμενα φρούρια».

Σύντροφοι τῆς Ρώμης! Διὰ μέσου σᾶς θέλησα νὰ μιλήσω πρὸς τὸν ἰταλικὸ λαό, πρὸς τὸν αὐθεντικὰ ἀληθινὰ μεγάλο ἰταλικὸ λαό, αὐτὸν ποὺ πολεμᾶ σὰ λιοντάρι σὲ ὅλα τὰ μέτωπα τῆς γῆς, τῆς θάλασσας, τοῦ ἀέρα, αὐτὸν ποὺ ἀπ' τὰ βαθειὰ χαράματα βρίσκεται στὸ πόδι γιὰ νὰ πάει νὰ δουλέψει στοὺς ἀγρούς, στὰ ἐργοστάσια, στὰ γραφεῖα, αὐτὸν ποὺ δὲν ἐπιτρέπει στὸν ἑαυτό του πολυτέλειες, ὅσο ἀθῶες κι' ἂν εἶναι. Καμμιὰ ἀντιπαραβολὴ οὔτε καὶ συνάφεια δύναται νὰ γίνει μὲ μιὰ περιωρισμένη ἄσημη μειονότητα ποὺ τοὺς χαρακτηρίζει ἡ δειλία, ἡ κλαψούρα, ἡ μονόχνωτη διάθεση, καὶ ποὺ μουρμουρίζει γιατὶ παίρνει τὰ τρόφιμα μὲ δελτία, γιὰ ἀναστενάζει γιὰ τίς χαμένες της «ἀνέσεις», ὅσο καὶ μὲ κάτι ἑρπετά, ὑπολείμματα τῆς μασωνίας, ποὺ θὰ τὰ συντρίψουμε ὅπως κι' ὅποτε τὸ θελήσουμε.

Στὸν ἰταλικὸ λαό, στὸν φασιστικὸ λαὸ ταιριάζει ἡ νίκη.

Οἱ στερήσεις, οἱ κακουχίες, οἱ θυσίες, ποὺ ὅλοι οἱ Ἰταλοί, ἄντρες καί γυναῖκες, στὸ σύνολό τους ἀντιμετωπίσανε μὲ θάρρος κι' ἀξιοπρέπεια, μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς παραδειγματική, θὰ λάβουνε τὴν ἀνταμοιβή τους, τὴ μέρα ποὺ κάθε ἐχθρικὴ δύναμη, χάρη στὸν ἡρωϊσμὸ τοῦ στρατοῦ μας, θὰ ἔχει ἐξολοθρευτεῖ, ὁπότε μιὰ τριπλῆ χαρούμενη βουὴ θὰ κάνει νὰ ξεπηδήσουνε καινούργιες ἐλπίδες καὶ θὰ γεμίσει τὶς καρ-

διὲς τοῦ πλήθους παρηγοριὰ καὶ σιγουριά: Νίκη, Ἰταλία, Εἰρήνη ποὺ τὴν διέπει δικαιοσύνη ἀνάμεσα στοὺς λαούς,

76

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

Ὀμπερζάλτσμπεργκ, 28 Φεβρουαρίου 1941.

Ντοῦτσε,

Δεχθεῖτε πρὶν ἀπ' τὶς εὐχαριστίες μου γιὰ τὴν ἐπιστολή σας, ὅπως ἐπίσης καί γιὰ τὴν ἀποστολὴ τοῦ πρακτικοῦ τῆς συνομιλίας μὲ τὸν Φράνκο. Ὕστερα κι' ἐγὼ περιμένω ἕνα γραφτὸ τοῦ Φράνκο, θὰ ἤθελα δὲ ν' ἀναβάλω ἴσαμε τότε τὴ λήψη ἀπόφασης, ἀλλὰ ὡστόσο καὶ οἱ μακροσκελεῖς λόγοι τῆς Ἱσπανίας καὶ οἱ γραφτές της ἐξηγήσεις ἀποδείχνουνε ὅτι δὲν θέλει νὰ μπεῖ, καὶ δὲν θὰ μπεῖ στὸν πόλεμο. Αὐτὸ βέβαια εἶναι πολὺ δυσάρεστο, γιατὶ ἀποκλείει τὴν δυνατότητα νὰ χτυπηθεῖ ἡ Ἀγγλία στὰ ἴδια τὰ προπύργιά της στὴν Μεσόγειο, ἀλλὰ ἡ ἱσπανικὴ ἀπόφαση εἶναι ἀξιοθρήνητη γιατὶ ἀποκλείει τὴν περίπτωση νὰ τεθεῖ τέρμα στὴν ἐπαμφοτερίζουσα γαλλικὴ πολιτική. Μπορῶ νὰ καθορίσω τὴν δήλωση τοῦ στρατηγοῦ Φράνκο ὅτι θ' ἀποτελοῦσε ὑπερεχτίμηση τῆς στρατιωτικῆς ἰσχύος κι' ἐπιθετικότητας τοῦ Ἱσπανικοῦ Στρατοῦ, ἐνδεχόμενη ἀνάληψη ἐπίθεσης ἐνάντια στὸ Γιβραλτάρ.

Ἐκτὸς ἀπὸ τοῦτο, ἐγὼ βλέπω τὴν γενικὴ κατάσταση αἰσθητὰ βελτιωμένη.

1) Κι' ἐγὼ ἐπίσης πιστεύω ὅτι ἡ κατάσταση στὴν Ἀλβανία μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ πὼς ἔχει σταθεροποιηθεῖ.

2) Στὴν βόρεια Ἀφρική, ἂν ὑπολείπεται χρόνος μόνο καμμιὰ δεκαπενταριὰ μέρες, εἶναι βέβαιο πὼς θ' ἀποχτήσει μιὰ ἐνδεχόμενη νέα προσπάθεια προέλασης πρὸς τὴν Τρίπολη. Σᾶς ἐκφράζω τὴν εὐγνωμοσύνη μου, Ντοῦτσε, γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἐβάλατε στὴν διάθεση τοῦ στρατηγοῦ Ρόμμελ, στὴν Τρίπολι, τίς τεθωρακισμένες σας δυνάμεις. Τοῦτος δὲν πρόκειται νὰ διαψεύσει τὶς προσδοκίες σας. Ἀλλὰ θὰ ἐπιδιώξει — κι' αὐτὸ τὸ πιστεύω ἀκράδαντα — καί θὰ κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη καί, ἐλπίζω, τὴν ἀγάπη ἐπίσης τῶν στρατιωτῶν σας. Ἡ κρίση ποὺ μοῦ μετάδωσε ὁ συνταγματάρχης Σμίτ, ποὺ πῆγε στὶν Τρίπολι, ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Ἰταλοὺς στρατιῶτες εἶναι περισσότερο παρὰ καθησυχαστική. Ἀποκόμισε τὴν πεποίθηση ὅτι μὲ τέτοιους ἄντρες θὰ καταφέρει χωρὶς ἄλλο νὰ ξανασταθεροποιήσει τὴν κατάσταση. Τὸ ὅτι μᾶς ἐπιτρέπετε νὰ σᾶς βοηθήσουμε καὶ τὸ ὅτι εἴμαστε σὲ θέση νὰ τὸ κάνουμε, μὲ γεμίζει εἰλικρινῆ χαρά. Πιστεύω ὅτι καὶ μόνο ἡ προσάρτιση τοῦ πρώτου θωρακισμένου συντάγματος θ' ἀποτελέσει ἐξαιρετικὴ ἐνίσχυση τῆς κατάστασης πρὸς ὄφελός σας.

Ἡ ἄφιξη τῆς θωρακισμένης μεραρχίας μπορεῖ νὰ χρησιμεύσει ὡς βασικὸ στοιχεῖο ἄλλων, μελλοντικῶν ἐπιχειρήσεων, τὶς ὁποῖες ἐλπίζω, Ντοῦτσε, νὰ μπορέσω νὰ συζητήσω μαζί σας.

3) Ἡ Ἑλλάδα, ἡ ἀπελευθέρωση τοῦ Δούναβη ἀπὸ τὸν κίνδυνο τοῦ πάγου, ποὺ σχεδὸν ἔχει καθοριστεῖ τελειωτικά, μοῦ δίνει τὴ δυ-

νατότητα νὰ διατάξω γιὰ τὶς 28 τοῦ Φεβρουαρίου τὴν ἔναρξη τῆς κατασκευῆς τῆς γέφυρας, ἔτσι ἀπὸ σήμερα τὸ πρωΐ ἀκριβῶς πρέπει νὰ ἔχει ξεκινήσει ἕνας ἀριθμὸς ἀπὸ θωρακισμένες μονάδες, ὁ ὁποῖος καὶ θὰ συμβάλει στὴν ἐνίσχυση τῆς ἀντιαεροπορικῆς προστασίας τῆς Βουλγαρίας. Μὲ τὴν συμπλήρωση τῆς παράταξης στὰ Ἑλληνικὰ σύνορα θὰ ἐπιτευχθεῖ αἰσθητὰ μειωμένη πίεση στὸ Ἀλβανικὸ μέτωπο. Τώρα ἔχω κάποια ἄλλη ἔννοια, Ντοῦτσε, κι' αὐτὴ ἀφορᾶ τὰ νησιά σας τῆς Δωδεκανήσου. Θ' ἀποτελοῦσε μιὰ πρώτης τάξεως βοήθεια γιὰ τὴν διεξαγωγὴ τοῦ ἐναερίου πολέμου στὴν περιοχὴ τῆς ἀνατολικῆς Μεσολογείου, ἂν αὐτὰ τὰ νησιὰ μπορούσανε νὰ κρατηθοῦνε. Ἔντονη σχετικὰ προπαρασκευὴ τῆς Ρόδου θὰ συντελοῦσε ἴσως στὸ νὰ ἀχρηστευθεῖ τελειωτικὰ γιὰ τὴν Ἀγγλία ἡ διώρυγα τοῦ Σουέζ. Πάντως ἐνδεχόμενη ἀπώλεια τῆς Ρόδου θὰ συντελοῦσε στὴν κατὰ πολὺ ἐπιμήκυνση τῆς πτήσης γιὰ νὰ φθάσουμε τὸ Σουέζ. Ἐκεῖνο ποὺ εἶναι ἀναμφισβήτητο, Ντοῦτσε, εἶναι ἡ βεβαιότητα ὅτι ἐπὶ τέλους τελειώνει πιὰ ὁ χειμώνας κι' ὅτι θ' ἀποτινάξουμε τὴ νάρκη στὴν ὁποία μᾶς ὑποχρεώνουνε κλιματολογικοὶ λόγοι.

Τελειώνοντας τὴν σημερινή μου ἐπιστολή, ἐπιθυμῶ νὰ σὲ πληροφορήσω ὅτι γράφω ἕνα γράμμα στὸν πρόεδρο τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους Ἰσμὲτ Ἰνονού, στὸν ὁποῖο γνωστοποιῶ ὅτι ἡ εἴσοδος τῶν γερμανικῶν δυνάμεων στὴν Βουλγαρία δὲν ἔχει καμμιὰ ἐχθρικὴ πρόθεση ἐνάντια στὴν Τουρκίαὸ ἀλλὰ μᾶλλον τὸ ἀντίθετο καὶ ὅτι ἐγὼ ἔχω τὴν πεποίθηση ὅτι τὸ συμφέρον τῆς Τουρκίας ὑπαγορεύει νὰ σταθεροποιήσει τὶς καλές της σχέσεις μαζί μας. Καί ὅτι ἡ Γερμανία δὲν τρέφει ἐδαφικὲς ἀξιώσεις οὔτε στὴν Βουλγαρία, οὔτε στὴν Ρουμανία καί ὅτι θὰ ἐκκενώσει τὰ ἐδάφη αὐτά, ὅσο εἶναι δυνατὸ τὸ ταχύτερο, μόλις κατορθώσει ν' ἀπομακρύνει τὸν Βρεταννικὸ κίνδυνο, Μόνο στὴν περίπτωση ποὺ ὁ Ἦντεν θὰ ἔχει καταφέρει νὰ καταστήσει ἀνίκανους τοὺς Τούρκους πολιτικοὺς καὶ στρατιωτικοὺς παράγοντας, ν' ἀντιληφτοῦνε ἀνεπηρέαστοι τὸ συμφέρον τους εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς προξενήσουνε κακό, Ἀλλὰ καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἴμαστε προετοιμασμένοι.

Δεχθεῖτε τοὺς πιὸ ἐγκάρδιους καὶ συναδελφικοὺς χαιρετισμούς μου.

ΑΔ. ΧΙΤΛΕΡ

77

ΜΗΝΗΜΑ ΤΟΥ ΧΙΤΛΕΡ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

27 Μαρτίου 1941.

Ντοῦτσε,

Τὰ γεγονότα μὲ ὑποχρεώνουνε νὰ σοῦ μτεαδώσω μὲ τοῦτο τὸν πιὸ γρήγορο τρόπο, Ντοῦτσε τὴν γνώμη μου σχετικὰ μὲ τὴν κατάσταση καὶ τὶς ἀποφάσεις ποὺ ἐπιβάλλουνται.

1) Ἀπ' τὴν ἀρχὴ ἐγὼ θεωροῦσα τὴν Γιουγκοσλαβία σὰν τὸ πιὸ ἐπικίνδυνο συντελεστὴ στὸν πόλεμο ἐνάντια στὴν Ἑλλάδα. Πραγματικῶς δὲν θὰ ἤτανε δυνατὸ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ ἐπιτυχία τῆς γερμανι-

κῆς ἐπίθεσης ἐνάντια στὴ Θράκη, ἀπὸ καθαρὰ στρατιωτικὴ ἄποψη, ἐφ' ὅσον ἡ στάση τῆς Γιουγκοσλαβίας ἔμενε ἀμφίβολη, ὁπότε τὸ πελώριο μέτωπο ποὺ σχηματίζεται στ' ἀριστερὰ τῶν φαλάγγων μας οἱ ὁποῖες προελαύνουνε θὰ βρίσκουνται σοβαρὸ ἐκτεθειμένες.

2) Γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἔκανα ὅτι μοῦ εἴτανε δυνατὸ καὶ κατέβαλα προσπάθειες γιὰ νὰ ἐπιτύχω ἡ Γιουγκοσλαβία νὰ συνταυτίσει τὰ συμφέροντά της μὲ τὰ δικά μας. Ὡστόσο οἱ προσπάθειές μου αὐτὲς ἀποβήκανε μάταιες, ἴσως γιατὶ τὶς ἄρχισα πολὺ ἀργά, ὥστε νὰ ὑπάρχει ὁ ἀπαραίτητος χρόνος νὰ ἀποφέρουνε ἕνα σίγουρο ἀποτέλεσμα. Οἱ σημερινὲς εἰδήσεις δὲν ἀφίνουνε καμμιὰ ἀμφιβολία ἀναφορικὰ μὲ τὴν ἐπικείμενη ἀλλαγὴ στὴν ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Γιουγκοσλαβίας.

3) Γιὰ τὴν ὥρα ἐγὼ θεωρῶ τὴν κατάσταση ὄχι ὁλότελα καταστρεπτική, ἀλλὰ ὡστόσο ἀρκετὰ σοβαρή, σὲ σημεῖο ποὺ ἀπὸ τὴ δική μας τὴν πλευρὰ πρέπει ν' ἀποφευχθεῖ κάθε λάθος ἂν δὲν θέλουμε νὰ βρεθοῦμε τελικὰ στὸ σημεῖο νὰ δοῦμε τὴν ὅλη θέση μας νὰ διατρέχει κίνδυνο.

4) Γι' αὐτὸ ἔχω ἤδη λάβη τὰ μέτρα μου, ὥστε νὰ μπορέσω ν' ἀντιμετωπίσω ἀποτελεσματικά, μὲ μέσα στρατιωτικά, κάθε ἐξέλιξη τῆς κρίσης. 'Ακόμα ἔχουνε δοθεῖ καὶ οἱ διαταγὲς οἱ σχετικὲς μὲ τὴν ἀλλαγὴ στὶς διατάξεις τῆς προέλασης στὴν Βουλγαρία.

Σὲ παρακαλῶ, λοιπόν, θερμῶς, Ντοῦτσε, νὰ μὴν ἀποφασίσεις νὰ προβεῖς τίς προσεχεῖς τοῦτες μέρες σὲ καμμιὰ ἐπιχείρηση στὴν 'Αλβανία. Θεωρῶ ἀναγκαῖο, ὅπως μὲ ὅλες τὶς διαθέσιμες δυνάμεις ἐπιδιώξετε νὰ ὀχυρώσετε καὶ προστατεύσετε τὶς πιὸ σπουδαῖες Γιουγκοσλαβικὲς διαβάσεις πρὸς τὴν 'Αλβανία. Δὲν πρόκειται γιὰ μέτρα ποὺ θὰ βαστάξουνε γιὰ πολὺ καιρό, ἀλλὰ γιὰ συμπτήξεις προορισμένες νὰ συντελέσουνε στὴν ἀντιμετώπιση τῆς ἐνδεχόμενης ἐξέλιξης τῆς κρίσης στὴν περίοδο τῶν δύο τριῶν προσεχῶν ἑβδομάδων.

Θεωρῶ ἐπίσης ἀναγκαῖο, Ντοῦτσε, νὰ ἐνισχύσετε τὶς δυνάμεις σας στὸ 'Ιταλο - Γιουγκοσλαβικὸ μέτωπο μὲ ὅλα τὰ διαθέσιμα μεταγωγικὰ μέσα καὶ στὸ συντομώτερο δυνατὸ χρόνο.

5) 'Ακόμα περισσότερο θεωρῶ ἀναγκαῖο, Ντοῦτσε, ὅπως γιὰ κάθε τὶ ποὺ σχεδιάζουμε, γιὰ ποὺ ἀποφασίζουμε νὰ κάνουμε νὰ τηρεῖται ἀπόλυτη σιωπὴ καὶ νὰ μὴν περιέρχεται σὲ γνώση κανενός, ὅ,τιδήποτε σχετικό, πορὰ μονάχα στὰ πρόσωπα ἐκεῖνα ποὺ εἶναι ἐνδεδειγμένα γιὰ νὰ λάβουνε γνώση. Κάθε διάδοση εἰδήσεων τῶν προληπτικῶν μέτρων ποὺ ληφθήκανε θὰ συντελεῖ στὸ νὰ στερηθοῦνε κάθε ἀξίας τους.

6) Κάλεσα κοντά μου τοὺς πρεσβευτὰς Βουλγαρίας καί Οὐγγαρίας καὶ τοὺς γνωστοποίησα σὲ γενικὲς γραμμὲς τὶς σκέψεις μου πάνω στὴν κατάσταση καὶ ἐπιδίωξα νὰ ἐπισύρω τὸ ἐνδιαφέρον τους στὸ ζήτημα τῶν προσεχῶν στρατιωτικῶν ἐξελίξεων, ἐκθέτοντάς τους συνάμα τὶς θετικές, γιὰ ἀρνητικὲς συνέπειες ποὺ μπορεῖ νὰ ἔχει καὶ γιὰ κείνους. Γιατί, Ντοῦτσε, χωρίς τὴν συμπαράσταση τῆς Οὐγγαρίας καὶ τῆς Βουλγαρίας δὲν θὰ μᾶς εἶναι δυνατὸ νὰ δράσουμε μὲ τὴν ταχύτητα τὴν ὁποία εἶναι δυνατὸ νὰ μᾶς ἐπιβάλει ἡ ἐν γένει ἐξέλιξη τῶν γεγονότων.

Θὰ σὲ πληροφορήσω, Ντοῦτσε, κατὰ τὴν διάρκεια τῆς αὐριανῆς ἡμέρας, ποιό θὰ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα.

7) 'Ο Στρατηγὸς φὸν Ρίντιλεν, ἂν οἱ ἀτμοσφαιρικὲς συνθῆκες τοῦ ἐπιτρέψουνε νὰ πετάξει, θὰ ἔλθει αὔριο κοντά Σας, Ντοῦτσε, καὶ θὰ

σᾶς μεταδώσει τὰ προσεχῆ στρατιωτικὰ μέτρα, τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ὅλη προπαρασκευὴ τῆς ἐπιχείρησης, ποὺ θὰ ληφθοῦνε ἐκ μέρους μας τούτη τὴ νύχτα.

Φροντίστε, Ντοῦτσε, γιὰ τὰ μέτρα τοῦτα ποὺ θ' ἀποτελέσουνε τὴν κατευθυντήρια γραμμή μας νὰ τηρηθεῖ ἀπόλυτη ἐχεμύθεια, δὲν ἀμφιβάλλω δὲ ὅτι καὶ οἱ δυό μας θὰ παραστοῦμε μάρτυρες μιᾶς ἐπιτυχίας, ποὺ δὲν θὰ εἶναι κατώτερης μοίρας ἀπ' ἐκείνη τῆς Νορβηγίας. Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴν γρανιτιώδη μου πεποίθηση.

Δεχθεῖτε τοὺς πιὸ ἐγκάρδιους καὶ συναδελφικοὺς χαιρετισμούς μου.

Δικός σας,

ΑΔ. ΧΙΤΛΕΡ

78

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΝΤΟΥΤΣΕ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΥΡΕΡ

28 Φεβρουαρίου 1941, ὥρα 3.

Ὁ πρεσβευτὴς Φὸν Μάκενσεν μοῦ μετάδωσε τὸ γράμμα Σας τὸ ἀναφερόμενο στὴν δημιουργηθεῖσα κατάσταση, στὴν Γιουγκοσλαβία ὕστερα ἀπ' τὸ κίνημα. Ἐπιθυμῶ νὰ σᾶς πῶ ὅτι δέχτηκα ἀτάραχος τὴν εἴδηση, ἡ ὁποία δὲν μὲ ἐξέπληξε καθόλου, πολὺ περισσότερο ὕστερα ἀπ' ὅσα εἶδα, τὴν παραμονὴ τῆς ὑπογραφῆς τῆς Συμφωνίας τῆς Βιέννης, νὰ παραχωρεῖ ὁ Στογιαντίνοβιτς στὴν Ἀγγλία. Ἔχω τὴν πεποίθηση ὅτι τὸ κίνημα εἶχε ἀποφασιστεῖ πρὶν τὴν ὑπογραφὴ τῆς συμφωνίας καὶ μὲ τὴ συγκατάθεση τοῦ Ἀντιβασιλέα. Ὅσον ἀφορᾶ τὰ μέτρα ποὺ ἐνδείκνυται νὰ ληφθοῦνε γιὰ τὴν ἀντιμετώπισή τῆς κατάστασης Σᾶς μεταδίδω : α) ἔχουνε δοθεῖ ἤδη προσεκτικὰ ἀπὸ μένα διαταγὲς πρὸς τὸν στρατηγὸ Καβαλλέρο νὰ σταματήσει τὴν ἐπίθεση ποὺ ἤτανε στὰ πρόθυρα νὰ βάλει μπρός, 2) τμήματα πεζικοῦ κατευθύνουνται στὰ βόρεια σύνορα τῆς Ἀλβανίας καὶ καταλαβαίνουνε θέσεις στὰ τρία καίρια σημεῖα ὅπου ἐνδέχεται νὰ ξαπολυθεῖ ἡ Γιουγκοσλαβικὴ ἐπίθεση, 3) ἔχουνε ἤδη δοθεῖ ὁδηγίες νὰ καταφθάσουνε στὸ ὀρεινὸ ἀνατολικό μας μέτωπο ἕξη μεραρχίες, οἱ ὁποῖες θὰ ἑνωθοῦνε μὲ τὶς ἄλλες ἕξη καὶ τὶς δεκαπέντε χιλιάδες ἄντρες τῆς φρουρᾶς, οἱ ὁποῖοι βρίσκουνται στὸν τομέα αὐτὸ ποὺ διατελεῖ σὲ κατάσταση συναγερμοῦ, 4) ὅλες αὐτὲς οἱ προετοιμασίες θὰ συμπληρωθοῦνε τὸ ταχύτερο δυνατό, θὰ περιβληθοῦνε δὲ μὲ ἀπόλυτη ἐχεμύθεια, 5) στὴν ἴδια περιοχὴ εἶναι ἕτοιμη γιὰ δράση ἡ δεύτερη ἀεροπορικὴ μοῖρα, 6) ἀναφορικὰ μὲ τὴν συνεργασία τῶν Βουλγάρων καὶ ἰδιαίτερα τῶν Οὔγγρων θὰ πρέπει νὰ ληφθεῖ ὑπ' ὄψει ἡ τάση ἀπόσχισης τῶν Κρατῶν ποὺ ἀντιπροσωπεύει ὁ Δόκτωρ Πάβελικ, ὁ ὁποῖος βρίσκεται σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' τὴ Ρώμη. Ἐπιθυμῶ ἐπίσης νὰ Σᾶς πῶ, Φῦρερ, ὅτι ἂν ὁ πόλεμος καταστεῖ ἀναπότρεπτος θ' ἀποβεῖ ἐξαιρετικὰ ἀγαπητὸς στίς λαϊκὲς μᾶζες τῆς Ἰταλίας. Γι' αὐτὸ κι' ἐγώ, συμμερίζομαι τὴν πεποίθησή Σας, ὅτι ἡ παροῦσα κρίση θὰ μᾶς ὁδηγήσει σίγουρα σὲ μιὰ τελικὴ ἐπιτυχία τοῦ Ἄξονα.

Παρακαλῶ, Φύρερ, νὰ δεχθεῖτε τὴν ἔκφραση τῶν ἐγκάρδιων συναδελφικῶν μου αἰσθημάτων καὶ τοὺς φιλικούς μου χαιρετισμούς.

ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

79

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΣΥΜΦΩΝΙΑΣ ΤΟ ΣΧΕΤΙΚΟ ΜΕ ΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΟΥ

23 Ἀπριλίου 1941.

Ἰδοὺ τὸ κείμενο συνθηκολόγησης μεταξὺ τῆς Ἀνωτάτης Διοίκησης τοῦ Ἰταλικοῦ Στρατοῦ στὴν Ἀλβανία καί τῆς Ἀνωτάτης Διοίκησης τῶν Γερμανικῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ τῆς Διοίκησης τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας ἀπ' τὴν ἄλλη:

Ἡ Ἀνωτάτη Διοίκηση τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας ἀντιπροσωπευόμενη ἀπ' τὸν Ἀνώτατο Διοικητὴ Στρατηγὸ Τσολάκογλου, παρουσιάστηκε στὴν Ἀνώτατη Ἰταλικὴ Διοίκηση τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων τῆς Ἀλβανίας καὶ στὴν Ἀνώτατη Διοίκηση τῶν Γερμανικῶν Στρατευμάτων στὴν Ἑλλάδα γιὰ νὰ ζητήσει τὴν ἀποδοχὴ τῆς χωρὶς ὅρους παράδοσης τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας.

ΑΡΘΡΟΝ Ι. — Ὁ Ἀνώτατος Ἰταλὸς Διοικητὴς τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων στὴν Ἀλβανία καὶ ἡ Ἀνώτατη Διοίκηση τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ στὴν Ἑλλάδα ἀποδέχουνται τὴν χωρὶς ὅρους αὐτὴ παράδοση.

ΑΡΘΡΟΝ ΙΙ. — Ὅλοι ὅσοι ἀνήκουνε στὴν Ἑλληνικὴ Στρατιὰ τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας θὰ θεωροῦνται αἰχμάλωτοι πολέμου.

Ἐκτιμοῦνες τὴν ἀνδρεία τὴν ὁποία ἐπιδείξανε οἱ Ἑλληνικὲς Δυνάμεις στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι διατηρήσανε τὴν στρατιωτική τους τιμὴ ἀκέραιη, δίνουμε στοὺς Ἕλληνες ἀξιωματικοὺς τὸ δικαίωμα νὰ διατηρήσουνε τὸν ἐλαφρὸ ὁπλισμὸ καὶ τὴν ἐξάρτησή τους.

Ὅλοι οἱ Ἰταλοὶ αἰχμάλωτοι πολέμου ποὺ βρίσκουνται στὴν περιοχὴ τῆς Ἑλληνικῆς Στρατιᾶς τῆς Ἠπείρου καί τῆς Μακεδονίας πρέπει ἀμέσως νὰ παραδοθοῦνε στὸν Ἰταλικὸ Στρατό.

Στὸ μεταξύ, οἱ Ἕλληνες αἰχμάλωτοι πολέμου θὰ συγκεντρωθοῦνε σὲ πεδία συγκέντρωσης.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων στὴν ἠπειρωτικὴ Ἑλλάδα καί στὶς Ἰόνιους νήσους θὰ ἐξεταστεῖ τὸ ἐνδεχόμενο ἀπελευθέρωσης ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν.

ΑΡΘΡΟΝ ΙΙΙ. — Ἡ Ἀνώτατη Ἑλληνικὴ Διοίκηση θὰ φροντίσει νὰ παραμείνουνε ὅλα τὰ τμήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ κάτω ἀπ' τίς διαταγὲς τῶν ἀξιωματικῶν τους καὶ θὰ λάβουνε ὅλα τὰ δέοντα μέτρα ποὺ ἀφοροῦνε τὴν κανονικὴ ἐκτέλεση τῆς παράδοσης.

Μὲ τὸν ἐπεσιτισμὸ καὶ τὴν ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία τῶν αἰχμαλώτων θὰ ἐπιφορτιστεῖ στὴν ἀρχὴ ἡ Ἀνώτατη Ἑλληνικὴ Διοίκηση.

ΑΡΘΡΟΝ IV. — Τὰ ὅπλα, ὅλο τὸ πολεμικὸ ὑλικό, καθὼς καὶ οἱ

προμήθειες τῆς Στρατιᾶς τῆς 'Ηπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὑλικοῦ 'Αεροπορίας καὶ τῶν ἐδαφικῶν ἐγκαταστάσεων, ἀποτελοῦνε λεία πολέμου.

ΑΡΘΡΟ V. — 'Η 'Ανώτατη Διοίκηση τῶν 'Ελληνικῶν Δυνάμεων θὰ φροντίσει μὲ κάθε τρόπο νὰ καταπαύσουνε ἀμέσως οἱ ἐχθροπραξίες, ν' ἀποτραπεῖ κάθε φθορὰ πολεμικοῦ ὑλικοῦ, ἢ ἐφοδιασμοῦ καί χωρὶς ἀργοπορία νὰ προβεῖ στὴν ἀποκατάσταση τῆς ὁδικῆς συγκοινωνίας στὴν περιοχὴ τῆς Στρατιᾶς.

ΑΡΘΡΟ VI. — 'Η ἔξοδος κάθε εἴδους πλοίου ἀπὸ τὰ λιμάνια καὶ κάθε μετακίνηση ἀεροπλάνων στὴν περιοχὴ τῆς Στρατιᾶς τῆς 'Ηπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας νὰ πάψει.

ΑΡΘΡΟ VII, — 'Η 'Ανώτατη 'Ελληνικὴ Διοίκηση εἶναι ὑπεύθυνη γιὰ κάθε βλάβη ποὺ θὰ ὑποστοῦνε τὰ πλοῖα καὶ οἱ λιμενικὲς ἐγκαταστάσεις ὅλα δὲ αὐτὰ θὰ τελοῦνε κάτω ἀπ' τὴν ἐπίβλεψη τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ, ἕως ὅτου ληφθεῖ μιὰ σχετικὴ τελειωτικὴ ἀπόφαση.

ΑΡΘΡΟ VIII. — 'Η 'Ανώτατη Διοίκηση τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ θὰ διορίσει εἰδικὲς ἐπιτροπὲς ἐπιφορτισμένες μὲ πλήρη ἐξουσιοδότηση γιὰ νὰ κανονίσουμε τὶς λεπτομέρειες τῆς ἐκτέλεσης τῆς παράδοσης σὲ συνεργασία μὲ ὄργανα τῆς 'Ιταλικῆς καί Γερμανικῆς Διοίκησης ποὺ θὰ ὁριστοῦνε σὲ συνέχεια.

Οἱ παραπάνω ἐπιτροπὲς πρέπει νὰ παραδόσουνε ἀμέσως κατάσταση τῶν στρατευμάτων, τῶν ἐξοπλισμῶν καὶ τῆς διάταξης τοῦ στρατεύματος ποὺ ἀποτελεῖ τὴν ἐκτὸς δράσης Στρατιὰ τῆς 'Ηπείρου καὶ Μακεδονίας.

ΑΡΘΡΟ IX. — 'Εξακολουθεῖ νὰ ἰσχύει ἡ κατάστασης τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ τῶν Γερμανικῶν Δυνάμεων καί τῶν 'Ελληνικῶν Δυνάμεων τῆς 'Ηπείρου καὶ Μακεδονίας, ὅπως περιλαμβάνεται στὴ συμφωνία ποὺ γίνηκε στὶς 21 'Απριλίου.

'Η κατάπαυση τῶν ἐχθροπραξιῶν μεταξὺ τῶν 'Ιταλικῶν Δυνάμεων καί τῆς 'Ελληνικῆς Στρατιᾶς τῆς 'Ηπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας θὰ πραγματοποιηθεῖ ἀπὸ σήμερα 23 'Απριλίου καὶ ὥρα ὀχτώ, ἐκτὸς ἀπ' τὰ τμήματα τοῦ 'Ελληνικοῦ Στρατοῦ ποὺ βρίσκουνται στὸ ἰταλικὸ μέτωπο καὶ ἔχουνε ἤδη καταθέσει τὰ ὅπλα.

ΑΡΘΡΟ X. — Μὲ τὴν ἐπίτευξη τῆς παρούσης συμφωνίας παύει νὰ ἔχει ἰσχὺ ἡ συμφωνία παράδοσης ποὺ συνομολογήθηκε στὶς 21 'Απριλίου, μεταξὺ τῆς 'Ανώτατης Διοίκησης τῶν Γερμανικῶν Δυνάμεων στὴν 'Ελλάδα καὶ τῆς Διοίκησης τῆς 'Ελληνικῆς Στρατιᾶς τῆς 'Ηπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας.

Θεσσαλονίκη, 23 'Απριλίου 1941.

Γιὰ τὴν Διοίκηση τῶν Γερμανικῶν Δυνάμεων
ΓΙΟΝΤΛ

Γιὰ τὴν 'Ανώτατη 'Ιταλικὴ Διοίκηση
Στρατηγὸς ΦΕΡΡΕΡΟ

Γιὰ τὴν Διοίκηση τῆς 'Ελληνικῆς Στρατιᾶς τῆς 'Ηπείρου
καὶ Μακεδονίας
ΤΣΟΛΑΚΟΓΛΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΟΥ·Ι·ΝΣΤΟΝ ΤΣΩΡΤΣΙΛ ΑΠ' ΤΟ ΡΑΔΙΟΦΩΝΟ ΣΤΙΣ 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 1941

Εἴμασταν, φυσικά, ὑποχρεωμένοι ν' ἀκοῦμε ὥς ἐκεῖ ποὺ δὲν παίρνει ἄλλο τὴν ἔκκληση ποὺ μᾶς ἀπεύθυνε ἡ 'Ελλάδα, Παρουσιάσαμε τὶς προϋποθέσεις τοῦ προβλήματος στὶς κυβερνήσεις τῆς Αὐστραλίας καὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας, οἱ ὁποῖες ἀποφάνθηκαν, χωρὶς ν' ἀγνοοῦνε καθόλου τὶς συνέπειες, ὅτι ἤτανε σύμφωνες μὲ τὴν γνώμη μας. Ἔτσι ἕνα μεγάλο μέρος τῆς κινητῆς Στρατιᾶς τοῦ Νείλου, στάλθηκε στὴν 'Ελλάδα γιὰ νὰ ἐκπληρώσουμε τὴν ὑποχρέωσή μας. Συμπτωματικά, οἱ διαθέσιμες μεραρχίες κι' οἱ πιὸ κατάλληλες γιὰ τέτοιου εἴδους ἐπιχειρήσεις ἤτανε οἱ αὐστραλέζικες κι' οἱ νεοζηλανδικές, μόνο δὲ τὰ μισὰ περίπου στρατεύματα ποὺ λάβανε μέρος στὴν ἐπικίνδυνη αὐτὴ ἀποστολὴ προέρχουνταν ἀπὸ τὴ μητέρα πατρίδα. Βλέπω ὅτι ἡ γερμανικὴ προπαγάνδα προσπαθεῖ νὰ σπείρει ζιζάνια ἀνάμεσα σὲ μᾶς καὶ τὴν Αὐστραλία, λέγοντας ὅτι στείλαμε τοὺς Αὐστραλοὺς νὰ κάνουνε ἐκεῖνο ποὺ ἐμεῖς δὲν ἀπαιτήσαμε ἀπ' τὸν 'Αγγλικὸ λαὸ νὰ κάνει. 'Αφήνω τὴν φροντίδα στὴν Αὐστραλία γιὰ ν' ἀσχοληθεῖ μ' αὐτὴ τὴν κατηγορία.

Ἂς δοῦμε τώρα τὸ τί συνέβηκε. Ξέραμε, βέβαια, ὅτι οἱ δυνάμεις ποὺ μᾶς ἤτανε δυνατὸ νὰ στείλουμε στὴν 'Ελλάδα δὲν ἤτανε ἀρκετὲς μόνες τους νὰ συγκρατήσουνε τὸν χείμαρρο τῆς γερμανικῆς εἰσβολῆς. 'Αλλὰ διατηρούσαμε βαθειὰ πεποίθηση ὅτι οἱ γείτονες τῆς 'Ελλάδας θὰ πείθουνταν μὲ τὴν ἀπόφασή μας νὰ ἐπέμβουμε καί θὰ τάσσουνταν στὸ πλευρό της μέχρι ποὺ νάρθει ὁ κατάλληλος καιρός. Κάποια μέρα θὰ γνωσθεῖ ποιοί ἤτανε οἱ γείτονες καὶ τὸ τὶ συνέβηκε. 'Η τραγωδία τῆς Γιουγκοσλαβίας προῆλθε ἀπ' τὸ ὅτι αὐτὸς ὁ ὑπερήφανος λαὸς εἶχε μιὰ κυβέρνηση ποὺ ἔλπιζε ὅτι μποροῦσε νὰ ἐξασφαλίσει μιὰ ξεδιάντροπη ἀτιμωρησιὰ ὑποτασσόμενος στὴν θέληση τῶν ναζιστῶν. Ἔτσι, ὅταν τελικὰ ὁ λαὸς τῆς Γιουγκοσλαβίας ἀντιλήφθηκε πρὸς τὰ ποῦ τὸν σέρνανε, ἐπαναστάτησε αὐθόρμητα, ἔσωσε τὴν ψυχὴ καὶ τὸ μέλλον τῆς χώρας, ἀλλὰ ἤτανε πολὺ ἀργὰ πιὰ γιὰ νὰ σώσει τὸ ἔδαφός τους. Δὲν διέθετε καιρὸ ἀρκετὸ γιὰ νὰ προβεῖ σὲ κινητοποίηση τοῦ στρατοῦ της. Συντρίφτηκε ἀπ' τοὺς σκληρόκαρδους καὶ σιδερόφραχτους Οὔννους, πολὺ πρὶν νὰ μπορέσει νὰ παρατάξει τὸν στρατό της στὶς ἀμυντικὲς γραμμές.

Μεγάλες ὑπήρξανε οἱ καταστρεπτικὲς ἐπιτυχίες τῆς Γερμανίας στὰ Βαλκάνια. 'Η Γιουγκοσλαβία ἔχει ὁλότελα ἐξολοθρευτεῖ. 'Η ἀντίσταση εἶναι δυνατὸ νὰ συνεχιστεῖ μόνο στὰ βουνά. Οἱ Ἕλληνες ἔχουνε νικηθεῖ. 'Η ἔνδοξη στρατιὰ τῆς 'Αλβανίας ἀπομονώθηκε κι' ὑποχρεώθηκε σὲ παράδοση, στοὺς Αὐστραλοὺς δὲ καὶ στοὺς συντρόφους τους, τοὺς Ἄγγλους, δὲν ἔμενε ἄλλο τίποτε παρὰ μὲ τὸ ὅπλο στὸ χέρι ν' ἀνοίξουνε δρόμο πρὸς τὴ θάλασσα.

Ξαλαργεύω τὴ ματιὰ ἀπ' τὸ τραχὺ μονοπάτι ποὺ εἴμαστε ὑποχρεωμένοι νὰ διατρέξουμε, ἐπιζητώντας μιᾶς στιγμῆς ἀνασασμό. Ἴσως θὰ διαβάσατε στὶς ἐφημερίδες ὅτι ὁ 'Ιταλὸς Δικτάτορας μὲ εἰδική του προκήρυξη συγχαίρει τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ στράτευμά του στὴν 'Αλβανία, γιατὶ οἱ ἡρωϊκοί του ἄντρες καταχτήσανε μὲ τὰ ὅπλα τους τὴν 'Ελλάδα. Αὐτό, ἀναμφισβήτητα, ἀποτελεῖ παγκόσμιο ρεκόρ, ἄκρο ἄω-

το γελοίου καὶ κοροϊδίας. Τὸ γέρικο αὐτὸ τσακάλι, ὁ Μουσολίνι, ποὺ γιὰ νὰ σώσει τὸ πετσί του κατέστησε τὴν Ἰταλία φόρου ὑποτελῆ στὴν Αὐτοκρατορία τοῦ Χίτλερ, χορεύει τώρα καὶ κάνει τοῦμπες πλάϊ στὴν γερμανικὴ τίγρη μὲ μυκιθμοὺς ποὺ προδίνουνε ὄχι μόνο ἀκόνισμα τῆς ὄρεξης — αὐτὸ ἐπὶ τέλους τὸ καταλαβαίνει κανεὶς — ἀλλὰ καί ἰαχὲς θριάμβου.

Πολλὰ καὶ πολλῶν λογιῶν πράγματα συμβαίνουνε στοὺς λαούς, Ἀλλὰ εἶμαι βέβαιος ὅτι ἑκατομμύρια τῶν ἑκατομμυρίων ἄτομα θὰ βροῦνε ἀκόμη ἕνα λόγο γιὰ νὰ θένε νὰ ἐπιζήσουνε γιὰ νὰ καμαρώνουνε, τὴν ὥρα τοῦ τελικοῦ διακανονισμοῦ, ὅταν ὁ γελοῖος αὐτὸς ψεύτης θὰ κατατήσει ἀντικείμενο γενικῆς περιφρόνησης, ἐνῶ θὰ πραδίνεται στὰ χέρια τῆς λαϊκῆς δικαιοσύνης.

81

ΤΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΣΤΟ ΥΨΩΜΑ 731 ΜΟΝΑΣΤΗΡΙ ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΚΑΒΑΛΛΕΡΟ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ

14 Μαΐου 1941.

Ντοῦτσε, στὸ θέατρο τοῦτο τοῦ πολέμου, ὅπου γιὰ ἕξη ἀτέλειωτους μῆνες, γινήκανε τόσο σκληρὲς μάχες, ὑπάρχει μιὰ περιωρισμένη περιοχὴ ποὺ φέρνει τὰ ἴχνη τῆς πιὸ ἀμείλιχτης πάλης, ποὺ τὸ βάρος της βάσταξε ὁ ἔνδοξος ἰταλικὸς στρατός. Ἡ περιοχὴ αὐτὴ περιλαμβάνει τὸ ὕψωμα 731 καὶ τὴν προεξοχὴ τοῦ Μοναστηριοῦ,

Σεῖς, Ντοῦτσε γνωρίζετε τοὺς τόπους αὐτοὺς καὶ ὑπήρξατε αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἡρωϊκῆς θυσίας τῶν φαντάρων μας ποὺ ἔλαβε χώρα τὸν περασμένο Μάρτιο.

Ἡ στενὴ αὐτὴ προεξοχὴ ποὺ προεκτείνεται στὴν κοιλάδα Ντεόνιτσα κάπου δυὸ χιλιόμετρα, μοιάζει μὲ τὴν ὀχυρωμένη θέση Κάρσο, ἀλλὰ πιὸ ἀπότομη, ὅπως δὲ στὸ Κάρσο, ἔτσι κι' ἐκεῖ λάβανε χῶρες πρωτοφανοῦς ὁρμῆς καὶ λύσσας συγκρούσεις. Κάθε πιθαμὴ γῆς φέρνει ἄπειρα ἴχνη ἀπὸ βολὲς πυροβολικοῦ καὶ ὅλμων, τόσο δικές μας, ὅσο καὶ τοῦ ἐχθροῦ, πυροβολεῖα καταστραμμένα ἐγκαταλειμμένα, ὅπλα ἀχρηστευμένα, μικρὰ πυροβόλα ἐχθρικὰ ἀνατιναγμένα ἀπ' τὶς βολές μας, χειροβομβῖδες, ὀβῖδες ὅλα σπαρμένα γύρω, ἕνα ἅρμα μάχης βρίσκεται ξεκοιλιασμένο ἀπὸ νάρκη. Πολλοὶ δικοί μας εἶναι οἱ πεσμένοι ἐκεῖ κάτω, ποὺ τοὺς μαζέψαμε ὕστερα ἀπ' τὴν τελευταία μας προέλαση, γιὰ νὰ τοὺς ἐνταφιάσουμε εὐλαβικὰ στοὺς κατάλληλους χώρους. Τὰ χαρακώματα, ποὺ διαδοχικὰ ἀλλάξανε χέρια καί φράξανε τὸ διάβα στοὺς στρατιῶτες μας ποὺ ἐφορμούσανε, βρεθήκανε γεμᾶτα πτώματα.

Καμμιὰ ἄλλη θέση δὲν θὰ μπορέσει ν' ἀποδώσει στὸν ἴδιο βαθμὸ τὴν μανία μὲ τὴν ὁποία διεξάχθηκε ἀπὸ τοὺς στρατιῶτες μας ἡ νικηφόρα ἐπίθεση τοῦ Μαρτίου, αὐτὴ ἡ ἐπίθεση ποὺ Ἐσεῖς εἶστε ὁ ἐμπνευστὴς κι' ὁ καθοδηγητὴς καὶ ἡ ὁποία ἐπέφερε τόσο σκληρὰ χτυπήματα στίς συμπαγεῖς μᾶζες τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, σὲ σημεῖο νὰ τὸν διαλύσει καὶ νὰ καταστήσει ἀδύνατη κάθε περαιτέρω ἐνέργειά του.

Στὶς 22 τοῦ Φεβρουαρίου ὅταν εἶχα τὴν τιμὴ νὰ Σᾶς μεταδώσω ἀπ' τὸ τηλέφωνο ὅτι ἡ μεγάλη ἐχθρικὴ ἐπίθεση, ποὺ εἶχε ἀρχίσει στίς 13 τοῦ μηνὸς μὲ κατεύθυνση τὸ Τεπελένι ἀναχαιτίστηκε. Σεῖς μὲ διατάξατε νὰ ἐπισπεύσω τὴν προπαρασκευὴ τῆς ἀντεπίθεσης, ποὺ Σεῖς εἴχατε προβεῖ, Ὥστε, ὅταν στὶς 2 τοῦ Μαρτίου καταφθάσατε στὴν 'Αλβανία, ὄχι μόνο ἡ κατάσταση εἶχε ἀλλάξει ὁλότελα πρὸς ὄφελός μας, ἀλλὰ οἱ μεγάλες ἐφεδρικὲς μονάδες εἴχανε ἀνασυνταχτεῖ καὶ τὸ πυροβολικὸ ποὺ εἶχε φτάσει ἀπ' τὴν 'Ιταλία, συμπλήρωνε τὴν κατάληψη τῶν θέσεών του, σὲ σημεῖο ποὺ νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι ὁλότελα γιὰ τὴν ἐπίθεση.

'Ο ἐχθρὸς ποὺ ἀντιμετωπίζαμε, παρὰ τὶς ἐπανειλημμένες ἀναποδιές, ἐφορμοῦσε μὲ τὸ σύνθημα «Τὸ Τεπελένι ὁπωσδήποτε», ξαπόλυσε δὲ μιὰ καινούργια ἐπιχείρηση, στὶς 6 τοῦ Μαρτίου, τὴν αὐγή, στὴν περιοχὴ Τεπελένι, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἤτανε δυνατὸ νὰ ξαπλωθεῖ ὥς τὸν τομέα Μπεράτι κι' ἔτσι νὰ πετύχει περικύκλωση τοῦ Τεπελένι ἀπὸ βορρᾶ.

'Η πρόθεση τῆς ἑλληνικῆς διοίκησης νὰ μᾶς καταφέρει βαρὺ πλῆγμα ἀποδείχνεται κι' ἀπ' τὸ γεγονός, ὅτι μάζεψε, γι' αὐτὴ τὴ δουλειά, στοὺς τομεῖς Βόζουσα καὶ Ντέσνιτσα τὴν 17η μεραρχία, ἡ ὁποία ἤδη ἀναπαύονταν στὴν περιοχὴ Κορυτσᾶς καθὼς καὶ δύο ἀκόμα μεαρχίες, ἐπὶ πλέον δὲ καὶ μιὰ νεοσύστατη μηχανοκίνητη, ποὺ αὐτὴ ἡ τελευταία προορίζουνταν γιὰ τὸ βουλγαρικὸ μέτωπο. Ὅλος ὁ ὄγκος αὐτὸς τῶν στρατευμάτων ἦλθε νὰ προστεθεῖ στὰ πυκνὰ πλήθη τῶν στρατιωτῶν ποὺ βρίσκουνταν ἤδη σὲ τοῦτα τὰ μέτωπα.

Στὶς 6, 7 καὶ 7 τοῦ Μαρτίου, ἡ πίεση τοῦ ἐχθροῦ ἐνάντια στίς θέσεις ποὺ βαστούσαμε στὴν κοιλάδα τοῦ Βόζουσα, παρ' ὅλο τὸν ἀπελπιστικὸ χαρακτῆρα της, δὲν μπόρεσε ν' ἀποφέρει κανένα ἀποτέλεσμα. 'Αλλὰ ἤδη ἐμεῖς στὶς 9 τοῦ μηνός, ἀκόμη πρὶν ἐκδηλωθεῖ ἡ ἐχθρικὴ ἐπίθεση καί στὴν περιοχὴ Μπεράτι, εἴχαμε βάλει μπρὸς τὴ δική μας τὴν ἐπίθεση, γιὰ τὴν ὁποία καὶ διαθέσαμε, σύμφωνα μὲ τὶς ὁδηγίες Σας, ὅλες τὶς δυνάμεις καὶ τὰ μέσα μεταφορᾶς. 'Επίσης καί στὴν περιοχὴ Βόζουσα ἀναλάβαμε πρωτοβουλία.

'Η δραστηριότητά μας αὐτὴ στὸν τομέα Μπεράτι, ποὺ θὰ καταλάμβαινε τὸν ἐχθρὸ στὰ ξαφνικὰ ἀπόβλεπε στὸ νὰ τὸν ἀναχαιτήσει, νὰ τοῦ διασπάσει τὶς γραμμὲς καὶ νὰ τοῦ κάταφέρει τὸ ἀποτελεσματικὸ χτύπημα.

Στὴν πίεσή μας στὸν τομέα Μπεράτι ὁ ἐχθρὸς ἐπρόβαλε τὴν πιὸ λυσσασμένη ἀντίσταση, Μιά, ὅμως, καὶ δὲν τοῦ ἤτανε δυνατὸ πιὰ νὰ τροφοδοτήσει τὶς ἐπιτιθέμενες δυνάμεις στὴν κοιλάδα τοῦ Βόζουσα, διέθεσε στὴν ἀπεγνωσμένη του αὐτὴ προσπάθεια τίς τελευταῖες του ἱκανὲς γιὰ μάχη μεραρχίες. Πολλὰ συντάγματα σκορπίσανε στὴ μάχη τούτη, ἄλλα ἐλαττωθήκανε, ὥστε ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀντρῶν τους νὰ μὴ φτάνει γιὰ ν' ἀποτελέσει οὔτε σύνταγμα, ἡ δὲ παραπανίσιες σημαῖες μεταφερθήκανε στὰ μετόπισθεν (μερικοὶ αἰχμάλωτοι δηλώσανε: «οἱ ἀπώλειες πραγματικὰ ἤτανε τρομακτικές, εἰδικὰ αὐτὲς ὀφείλουνταν στὶς βολὲς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὶς ἀεροπορικὲς ἐπιθέσεις. 'Ακόμα ἕνα τέτοιος βομβαρδισμὸς σὰν αὐτὸν ποὺ εἴχαμε αὐτὲς τὶς τελευταῖες μέρες νὰ ἐπαναληφθεῖ κι' ὅλοι οἱ Ἕλληνες στρατιῶτες θὰ ρίξουνε τὰ ὅπλα». Ἕνας ἄλλος αἰχμάλωτος πρόσθεσε: «Οἱ ἀριθμοὶ σὲ

νεκρούς, πληγωμένους, σακάτηδες ἀπὸ κρυοπαγήματα κι' ἀγνοούμενοι, φτάνουνε στὸ τρίτο τοῦ στρατεύματος»).

'Αλλὰ τὸ μέτρο τῆς ἐπιτυχίας τῆς δραστηριότητάς μας αὐτῆς, τὴν δίνει ἐκτὸς ἀπὸ τὰ λίγα χιλιόμετρα γῆς ποὺ ἐπιτύχαμε ν' ἀποσπάσουμε βαθειὰ μέσα ἀπ' τὶς γραμμές του, οἱ τρομακτικὲς ἀπώλειες ποὺ ἐπιφέραμε στὸν ἐχθρὸ κι' ἡ ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τοῦ δυναμικοῦ του ποὺ τὸν κατέστησε ἀνίκανο νὰ δράσει, μόνο δὲ ἡ δυναμικὴ διοργάνωση τῶν ἐδαφικῶν πελονεκτημάτων στάθηκε ἱκανὴ ν' ἀποτρέψει τὴν τελικὴ κατάρρευση τοῦ μετώπου (ἄλλοι αἰχμάλωτοι καταγγέλνυον: «Τὴ μέρα τοῦ βομβαρδισμοῦ — 9 τοῦ Μαρτίου — οἱ λόχοι εἴχανε ἀποδεκατιστεῖ σὲ σημεῖο νὰ κλονιστεῖ βαθειὰ τὸ ἠθικὸ τῶν στρατιωτῶν, πολλοί δὲ ἤτανε ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς κυρίεψε ἡ ἰδέα νὰ λιποταχτήσουνε»).

Τώρα πιὰ ξέρουμε μὲ βεβαιότητα ὅτι τὰ συντάγματα πεξικοῦ 2ο, 5ο, 13ο, 19ο, 33ο, 39ο Εὐζώνων καὶ τὸ 50ὸ εἴχανε μισοκαταστραφεῖ. Πρόσθετες τρανὲς ἀποδείξεις τῆς ἠθικῆς καὶ ἠθικῆς ἐξασθένησης τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἀποτελέσανε τὸ γεγονὸς τῆς στρατολόγησης καὶ παράταξης τῶν ὑπερήφανων ἔστω καὶ ἀγύμναστων, ἡ προώθηση πρὸς τὰ μετόπισθεν τῶν ἀρχηγείων καὶ τῶν ἀποθηκῶν ἐφοδιασμοῦ, ἡ ἐπιμονὴ νὰ ὀργανωθεῖ ἡ ἐνίσχυση τῶν ἀμυντικῶν θέσεων μὲ πᾶσα θυσία, ἡ διαπίστωση τῆς ὕπαρξης ἀμυτικῶν ἔργων ἐκεῖ, ποὺ προτύτερα δὲν ὑπήρχανε, ἡ ἐπάνοδος ξανὰ στὴν πρώτη γραμμὴ τῶν τμημάτων στρατοῦ ποὺ εἴχανε ἀποσυρθεῖ γιὰ ἀνάπαυση μετὰ ἀπὸ σύντομο χρονικὸ διάστημα καὶ τέλος ἡ παρατηρηθεῖσα ὁλοένα μεγαλύτερη τάση γιὰ λιποταξία, ἀκόμα κι' ἀνάμεσα στὰ συντάγματα ποὺ μόλις εἴχανε καταφθάσει στὴ γραμμὴ τοῦ πυρός.

'Ενῶ αὐτὰ συμβαίνανε στὸν ἐχθρό, ἐμεῖς προβήκαμε βιαστικά, σύμφωνα μὲ τίς ὁδηγίες Σας, στὴν προπαρασκευὴ μιᾶς ἄλλης δραστηριότητας περισσότερο ἀποφασιστικῆς, ξεκινώντας αὐτὴ τὴ φορὰ ἀπ' τὴν γραμμὴ τῶν «Μάλι». Νέοι δρόμοι ἀνοιχτήκανε σ' αὐτὴ τὴν περιοχή, νέες πυροβολαρχίες καταλάβαιναν θέσεις, νέο δὲ ξεκούραστο στρατὸ μετέφερα ἐδῶ γιὰ νὰ μποροῦμε νὰ εἴμαστε ἕτοιμοι ὥς τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου. 'Οπότε, ὅμως, ξαφνικὰ μὲ τὴν εἴσοδο τῆς Γιουγκοσλαβίας στὸν πόλεμο μᾶς ἐπιβάλλουνταν ν' ἀποσύρουμε μέρος τῶν δυνάμεών μας ἀπ' τὴν περιοχὴ τοῦ νότιου μετώπου (250 χιλιόμ.) γιὰ νὰ ἐνισχύσουμε τὶς ἄλλες ἀμυντικές μας θέσεις (460 χιλιόμ.) ποὺ ὑφίσταντο τὴν ἐπίθεση τοῦ νέου ἐχθροῦ.

Τούτη τὴ στιγμὴ ἀκριβῶς εἶναι ποὺ τύχανε τῆς γενικῆς ἐπιδοκιμασίας, τ' ἀποτελέσματα τῆς δραστηριότητάς μας τοῦ Μαρτίου. 'Η μεγάλη μου ἔννοια ἤτανε, ὅπως Σᾶς τὸ ἐξωτερίκευσα τότε, μὴν τύχει κι' οἱ Ἕλληνες βρίσκοντας ἐξασθενημένο τὸ μέτωπο ἀπέναντί τους ἐπιχειρήσουνε νὰ ξαπολύσουνε, μὲ ὅλα τὰ διαθέσιμα μέσα, ἐπίθεση σὲ συνδιασμὸ μὲ τὶς Γιουγκοσλαβικὲς δυνάμεις,

Εἴχαμε πραγματικὰ πληροφορηθεῖ ὅτι ἡ δραστηριότητα τῶν Γιουγκοσλάβων θὰ ἐκδηλώνουνταν κατὰ προτίμηση στὸν τομέα τοῦ Σκούταρι κι' ὅτι βασίζανε ὅλες τους τὶς ἐλπίδες στὴν κατάληψη τῆς πόλης τούτης ποὺ θὰ ἐπέτρεπε τὴν προέλαση πρὸς τὸ Δυρράχιο καὶ τὰ Τίρρανα, μ' ἐπακόλουθο τὴν ἐκδήλωση ταυτόχρονης δραστηριότητας ἀπὸ μέρους τῶν 'Ελλήνων στὸν νότιο τομέα. Ἂν ὁ 'Ελληνικὸς Στρατὸς εἶχε διατηρήσει ἔστω καί μιὰ περιωρισμένη ἱκανότητα γιὰ δράση, δὲν

θ' ἄφηνε νὰ τοῦ διαφύγει μιὰ τέτοια εὐκαιρία. Ἐνῶ, προβαίνοντας στὴν συγκράτηση τῆς Γιουγκοσλαβικῆς πίεσης, δὲν συναντήσαμε παρὰ μιὰ περιωρισμένη, ἂν καὶ ἐπίμονη, ἐπίθεση στὴν περιοχὴ τῆς 9ης Στρατιᾶς ποὺ τροφοδοτοῦνταν ἀπὸ ἀνεπαρκεῖς δυνάμεις (μιὰ μονάχα μεραρχία) ὥστε νὰ μὴν εἶναι δυνατὸ νὰ πετύχει τὸ σκοπό ποὺ ἐπιδίωκε, νὰ διασπάσει τὶς γραμμές μας καί νὰ δώσει χεῖρα βοήθειας στὶς Γιουγκοσλαβικὲς δυνάμεις ποὺ μάχουνταν στὴν Ντίρμπα καὶ στὴν Στρούγκα.

Ἀργότερα ἐγνώστηκε ὅτι κατὰ τὰ τέλη τοῦ Μαρτίου καὶ πρὶν ἐκδηλωθεῖ ἡ ἐπίθεση τοῦ Γερμανικοῦ Στρατοῦ, ποὺ ξεκινοῦσε ἀπ' τὴν Βουλγαρία, ὁ τότε Ἕλληνας Πρωθυπουργὸς ἐξέφρασε πρὸς τὸν Ἄνακτα τὴν πεποίθησή του ὅτι ὁ στρατὸς εἶχε δώσει πιὰ ὁλότελα τὸ μέτρο τῆς δύναμής του καὶ δὲν μποροῦσε πιὰ κανεὶς νὰ περιμένει ἀπ' αὐτὸν τίποτε περισσότερο. Αὐτή, λοιπόν, ἡ μάχη ποὺ ἔγινε σύμφωνα μὲ τίς ὁδηγίες Σας καὶ κάτω ἀπ' τὴν καθοδήγησή Σας, στὴν περίοδο ἀπ' τὶς 9 ὥς τὶς 14 τοῦ Μαρτίου, ὑπῆρξε τὸ ἀποτελεσματικὸ χτύπημα ποὺ ἀποτελείωσε τὸν Ἑλληνικὸ Στρατό.

Σὰν ἕνα σύμβολο τῆς νικητήριας αὐτῆς δραστηριότητας ποὺ ἐπιτελέσθηκε ἀπὸ τὸν στρατό μας μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἡ περιοχὴ ποὺ περιλαμβάνεται μεταξὺ τοῦ ὑψώματος 731 καὶ τῆς προεξοχῆς Μοναστήρι. Ἐκεῖ τὸ πνεῦμα τῶ ἡρωϊκῶν μας φαντάρων θ' ἀπαστράψει μὲ περίσσια λάμψη, ἐκεῖ, τὰ τεκμήρια τῆς ἄγριας πάλης, θὰ διηγοῦνται τὰ ἀπαράμιλλα κατορθώματα ποὺ ξετυλιχτήκανε σ' ὁλόκληρο τὸ μῆκος τοῦ Μετώπου ἀπ' τὸ Ταμόρι ὥς τὸ Τσιντέλι. Ἤδη φρόντισα νὰ περιφράξω τὴν περιοχὴ (ἡ ἔκτασή της εἶναι περίπου 1.500 μὲ 1.700 μ.), γιὰ νὰ προλάβω κάθε λεηλασία γιὰ ἀλλοίωσή της. Ὄχι μόνο φροντίσαμε νὰ θάψουμε μὲ τὴν πρέπουσα εὐλάβεια τοὺς νεκρούς μας, ἀλλὰ λάβαμε πρόνοια νὰ θαφτοῦνε κι' οἱ νεκροί τοῦ ἐχθροῦ ποὺ μείνανε ἄταφοι στὴν περιοχή.

Στὴν κορυφὴ τοῦ ὑψώματος 731 ἁπλώνει τώρα τοὺς βραχίονές του ἕνας πελώριος σταυρὸς στημένος πάνω σ' ἕνα πέτρινο ὑπόβαθρο. Ἀλλὰ θεωρῶ ἀναγκαῖο ἡ περιοχὴ αὐτὴ νὰ τύχει μεγαλύτερης φροντίδας, γι' αὐτὸ τολμῶ νὰ Σᾶς προτείνω, Ντοῦτσε, νὰ κηρυχτεῖ ἡ ζώνη αὐτὴ ἱερὴ καὶ νὰ στηθεῖ ἕνα μνημεῖο τὸ ὁποῖο καὶ νὰ διαιωνίζει τὴ μνήμη τῶν ἡρωϊκὰ πεσόντων στρατιωτῶν μας στὴν Ἀλβανία.

Στρατηγὸς ΟΥΓΚΟ ΚΑΒΑΛΛΕΡΟ

82

ΛΟΓΟΣ ΠΟΥ ΕΚΦΩΝΗΘΗΚΕ ΑΠ' ΤΟΝ ΜΟΥΣΟΛΙΝΙ ΣΤΗΝ ΕΔΡΑ ΤΩΝ ΦΑΤΣΙΟ ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝΤΕΧΝΙΩΝ ΤΗΝ ΕΠΕΤΕΙΟ ΤΗΣ ΚΗΡΥΞΕΩΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ρώμη, 10 τοῦ Ἰουνίου 1941.

Σύντροφοι, πανηγυρικὴ κι' ἐπίσημη ἡ σημερινὴ μέρα. Συμπληρώνεται ἕνας χρόνος ἀπ' τὴν μέρα ποὺ μπήκαμε στὸν πόλεμο. Ἕνας χρόνος γεμᾶτος ἐπεισόδια καὶ ἰλιγγιώδεις ἱστορικὲς ἐξελίξεις, ἕνας χρόνος κα-

τὰ τὸν ὁποῖο σὲ κάθε ξηρά, θάλασσα καὶ ἀέρα στρατιῶτες τῆς Ἰταλίας πολεμήσανε ἡρωϊκὰ ἐνάντια στὴν Ἀγγλικὴ Αὐτοκρατορία σὲ πολλαπλὰ μέτωπα ὀρεινὰ γιὰ ἐρημικὰ τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀφρικῆς. Ἤδη στὸ λόγο μου πρὸς τοὺς ἀξιωματούχους τῆς 10ης Λεγεώνας ἐτόνισα τὸν ἀποφασιστικὸ καὶ ὁλοένα εὐρύτερης σημασίας χαρακτήρα ποὺ θὰ προσλάμβανε ἀναγκαστικὰ τοῦτος ὁ πόλεμος. Θὰ θυμᾶστε τοὺς λόγους ποὺ ἐξεφώνησα στὶς 18 τοῦ Νοεμβρίου καὶ στὶς 23 τοῦ Φεβρουαρίου, Μοῦ φαίνεται περιττὸ τὸ νὰ ξαναθυμήσουμε ὅλες ἐκεῖνες τὶς περιπέτειες ποὺ περάσαμε τοὺς πρώτους δώδεκα μῆνες τοῦ πολέμου, ὁ καθένας ἀπὸ μᾶς, καί σὰν ἄτομο καὶ σὰν σύνολο τίς ἔζησε. Θὰ ἤθελα ὡστόσο νὰ προβῶ σὲ λεπτομερῆ ἐξέταση τῶν φάσεων τοῦ πολέμου, ποὺ διαδραματιστήκανε, στὴν περίοδο ἀπ' τὸ Φεβρουάριο κι' ὕστερα, στὰ μέτωπα τῆς Ἀλβανίας καί τῆς Ἀφρικῆς.

Κανεὶς δὲν ἀμφιβάλλει — ὕστερα ἀπ' ὅσο ἀποδείχνουν ἀδιάβλητα ἔγγραφα — ὅτι ἡ Ἑλλὰς κι' ἡ Ἰταλία εἴχανε φτάσει στὸ σημεῖο ποὺ ἔπρεπε νὰ κανονίσουνε τοὺς λογαριασμούς τους. Οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημερίδες ἀρχίσανε ἐπὶ τέλους ν' ἀποκαλύπτουνε τὰ ἐκλημματικὰ παρασκήνια τῆς ἑλληνικῆς πολιτικῆς. Ἤδη ἀπ' τὸν Αὔγουστο τοῦ 1940, εἶχα ἀποδείξεις ὅτι ἡ Ἑλλάδα δὲν κρατοῦσε οὔτε τὰ προσχήματα τῆς οὐδετερότητας. Τὸν ἴδιο μῆνα ὑπῆρξε μιὰ περίοδος ταραγμένη, τὴν ὁποία ἐπακολούθησε μετὰ ἀπὸ μερικὲς ἑβδομάδες μιὰ περίοδος σχετικῆς ἡσυχίας. Τὸν Ὀκτώβριο ἡ κατάσταση καὶ πάλι ἐκτραχύνθηκε, Ἐπείσθηκα ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποτελοῦσε ἕνα νευραλγικὸ σημεῖο τῆς Ἀγγλίας στὴν περιοχὴ τῆς κέντρο - ἀνατολικῆς Μεσόγειου καὶ ὅτι ἡ στάση τῆς Γιουγκοσλαβίας ἦταν ἀμφίβολη. Ἡ Γιουγκοσλαβο - Ἑλληνικὴ αὐτὴ κατάσταση ἐπιβάλλουνταν νὰ ὑποστεῖ, ὅπως λένε οἱ χημικοὶ «διάλυση» γιὰ ν' ἀποτραποῦνε ἐνδεχόμενες ἐπικίνδυνες ἐκπλήξεις. Τὰ «γεγονότα» — τὰ μόνα ἀδιάσειστα στοιχεῖα ποὺ ἐπιτρέπουνε τὴ σωστὴ κρίση τῶν φάσεων τῆς ἱστορίας — τὰ «γεγονότα» ἐπιβεβαιώσανε πλέρια τὴν ὀρθότητα τῆς ἄποψής μου. Ἔτσι στὶς 15 τοῦ Ὀκτωμβρίου ἀποφασίσαμε νὰ βάλουμε τέρμα στὶς ἀναβολὲς καὶ νὰ κατεβοῦμε στὸ πεδίο τῆς μάχης κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἴδιου μήνα, Ἔναρξη τῆς ἐκστρατείας κατὰ τὰ τέλη τοῦ Ὀκτωβρίου προϋπόθετε ἐντατικὴ ὀργανωτικὴ ἐνέργεια μιὰ καὶ τὰ στρατεύματα θὰ βρίσκονταν ἀντιμέτωπα μὲ δυσμενεῖς ἀτμοσφαιρικὲς συνθῆκες, συνέπεια τῆς ἐποχῆς. Καὶ τίς ἀντέξανε τὰ σώματα τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ τοὺς μῆνες Νοέμβριο, Δεκέμβριο, Ἰανουάριο, Φεβρουάριο μὲ στοϊκότητα ποὺ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἐξαιρετική. Σ' ἀντίθεση μὲ τὰ μειονεκτήματα αὐτά, ἡ ἔναρξη τῶν ἐπιχειρήσεων μὲ τὴν ἐμφάνιση τοῦ χειμώνα παρουσίαζε ὡρισμένα πλεονεκτήματα: οἱ μακριὲς νύχτες εὐνοούσανε τὴν ἀσφαλῆ πορεία τῶν νηοπομπῶν, αὐξάνουνταν ὁ συντελεστὴς ἀσφάλειας καὶ παραμερίζουνταν ἡ ἐπιδημία τῆς χαλάριας. Δὲν θὰ μπορούσαμε ν' ἀποφύγουμε τὴν πραγματικὴ αὐτὴ μάστιγα τῆς ἀλβανικῆς παράλιας περιοχῆς, ἂν ἀποφασίζαμε ν' ἀναλάβουμε τὴν ἐπιχείρηση τὴν ἄνοιξη.

Ὁ Ἀνώτατος Διοικητὴς τῶν Δυνάμεων στὴν Ἀλβανία, Στρατηγὸς Βισκόντι Πράσκα, ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὴν διοίκηση τούτη ἀπὸ τίς 5 τοῦ Ἰουνίου, διαπιστώνει ὅτι ἡ ἐπιχείρηση προσέλαβε ἕνα εὐνοϊκὸ καὶ γοργὸ ρυθμό. Τὸ σχέδιό του, τὸ ὁποῖο εἶχε ἐγκριθεῖ ἀπὸ τὸ Γεν. Ἐπιτελεῖο τῆς Ρώμης κι' ἀπὸ μένα, ἔδειχνε λογικὸ καὶ πειστικό: ἀνατολικὰ ἑλιγμὸς λαβίδας μὲ τὴν Τζούλια ποὺ θὰ ἐπεδίωκε νὰ φτάσει

στὴ διάβαση τοῦ Μέτσοβου γιὰ νὰ βρεθεῖ στὰ νότα τῆς πόλης Γιάννενα, ἐνῶ δυτικὰ οἱ ταχτικὲς μεραρχίες πεζικοῦ, ποὺ διαβαίνοντας τὸν Καλαμᾶ θὰ προωθοῦνταν πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Ἄρτας, θὰ ὑπερφαλάγγιζαν τὰ Γιάννενα προκαλώντας ἔτσι τὴν πτώση της. Ἡ μεσαία φάλαγγα δροῦσε πρὸς τὴν κατεύθυνση Καλυβάκι γιὰ νὰ ἐπιβληθεῖ στὸν ἐχθρὸ καὶ νὰ ἐπιτύχει τὴν καταστροφὴ τῶν ἰσχυρῶν ἀμυντικῶν ἔργων τῆς γραμμῆς Μεταξᾶ. Ἡ Ἀνώτατη Διοίκηση τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων στὴν Ἀλβανία ποὺ διέθετε τὸν Αὔγουστο πέντε μονάχα μεραρχίες, ἔφτασε στὶς 28 τοῦ Ὀκτωβρίου νὰ ἔχει τὶς παρακάτω μονάδες: τὴ μεραρχία ἀλπίνων Τζούλια, τὴ θωρακισμένη μεραρχία Κενταύρων, τίς μεραρχίες Φερράρα, Σιένα, Πιεμόντε, Βενέτσια, Ἀρέτσο Πάρμα, τὸ 10 σύνταγμα γρεναδιέρων καὶ τρία συντάγματα ἱππικοῦ, Οἱ μεραρχίες ἤτανε μικτές, μερικὲς δὲ ἔφταναν νὰ ἔχουνε ὥς δυὸ τάγματα Ἀλβανῶν.

Ἡ πορεία τῆς Τζούλια στὶς βουνοκορφὲς τῆς Πίνδου ὑπῆρξε ἐξαιρετικὰ κοπιαστική. Ἡ θωρακισμένη φάλαγγα τοῦ κέντρου, ἀκινητοποιήθηκε ἀπ' τὴ βροχὴ καὶ τὴ λάσπη, δὲν μπόρεσε δὲ νὰ πραγματοποιήσει τὴν ἐξόρμησή της πρὸς τὸ Καλυβάκι, τὸ ξεχείλισμα τοῦ Καλαμᾶ ἀπόκλεισε γιὰ πέντε μέρες κάθε ἐνδεχόμενη κίνηση τῆς Σιένα. Στὶς 6 τοῦ Νοεμβρίου ἡ Διοίκηση διαβίβαζε στὴν Τζούλια τὴν διαταγὴ ν' ἀναδιπλωθεῖ στὴν Κόνιτσα. Ἡ Τζούλια ποὺ βρίσκουνταν σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπὸ τὸ Μέτσοβο, γύρισε τὰ μπρὸς πίσω, ὑποχρεώθηκε δὲ πολλὲς φορὲς νὰ διεξάγει σκληρὲς κι' αἱματηρὲς μάχες γιὰ ν' ἀνοίξει δρόμο. Μὲ τὴν ὀπισθοχώρηση τῆς Τζούλια, μπῆκε μπροστὰ ἡ ἑλληνικὴ ἀντεπίθεση ποὺ ἐπέτρεψε στὰ στρατεύματά της νὰ φθάσουνε τὸ Νοέμβριο στὴν Κορυτσᾶ καὶ τὸν Δεκέμβριο στὸ Ἀργυρόκαστρο. Ἡ περίοδος αὐτὴ τῆς ἑλληνικῆς πρωτοβουλίας μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι κλείνει μὲ τὴν κατάληψη τῆς Κλεισούρας καὶ τῆς λεγόμενης γραμμῆς τῶν Μάλι ποὺ περιλαμβάνεται ἀπὸ τὴν Κιάροστα ὥς τὸ Σπανταρίτ. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ αὐτὴ κάθε προσπάθεια τῶν Ἑλλήνων νὰ ἐπιτύχουνε τοὺς στρατηγικούς τους στόχους: Ἐλμπασάν, Μπεράτι, Αὐλώνα, κυρίως τὴν Αὐλώνα ὅπως ἐπιθυμούσανε οἱ Ἄγγλοι, συντρίβουνταν πάνω στὴν συμπαγῆ ἀντίστασή μας. Εἶχε πραγματοποιηθεῖ τὸ «τεῖχος». Τὸ τεῖχος αὐτὸ ποὺ χάρη στὸν ἡρωϊσμὸ καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τῶν δικῶν μας ἔγινε ἀπόρθητο. Πραγματικὰ στὸν τομέα τῆς κοιλάδας Στσιούστιτσα, ποὺ ὁδηγεῖ πρὸς τὴν Αὐλώνα, ἡ προσπάθειά μας ἀνακοπῆς τοῦ ἐχθροῦ εἶχε γιὰ ἐπίλογο στὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου τὶς λαμπρὲς ἀντεπιθέσεις τοῦ 2ου συντάγματος ἀλπίνων στὴν περιοχὴ Μπολένα καὶ τοῦ 7ου πεζικοῦ στὴ ζώνη Βράνιτσα,

Στὴν περιοχὴ Βόλουσα, τὰ στρατεύματα τοῦ 25ου Σώματος Στρατοῦ, μὲ σκοπὸ νὰ ἐλαφρώσουνε τὴν πίεση ποὺ δοκίμαζε τὸ μέτωπο τοῦ Μπεράτι, ἐπιτεθήκαμε πρὸς τὴν κατεύθυνση τῆς Κλεισούρας, καταφέρανε δὲ ν' ἀποκοπεῖ στὸ Σιάλεση ἡ ἑλληνικὴ ἐπίθεση ποὺ ἐξαπολύθηκε στὸ Μπεράτι (οἱ ἀλπῖνοι Τσίσμον καί Μπολσάνο, οἱ χιονοδρόμοι τοῦ Τσερβῖνο καὶ οἱ μπερσαλιέροι τοῦ 2ου). Στὶς 13 τοῦ Φεβρουαρίου ὁ ἐχθρὸς ἐγκαινίαζε νέα ἐπίθεση ἐνάντια στὸ Τεπελένι μὲ ἐξορμήσεις ἐνάντια στὴν παραταξή μας στὸ Σιντέλι. Τὴν διαξαγωγὴ τῆς ἐπίθεσης εἶχε ἀναλάβει μιὰ εἰδικὰ ἐκλεκτὴ μεραρχία, ἡ Κρητική, ἡ ὁποία καὶ σχεδὸν ἀποδεκατίστηκε ἀπὸ τὴν Σφορτσέτσα καί τὸ συγκροτημένο Σῶμα Γκαλμπιάτι. Μιὰ ἄλλη προσπάθεια γιὰ νὰ κατέβουνε πρὸς τὴν

κοιλάδα τοῦ Βόζουσα ἀπ' τὸ Γκόλικο ἀναχαιτίστηκε ἀπὸ τοὺς φαντάρους τῆς Λενιάνο, τῆς Φερράρας κι' ἀπὸ τοὺς ἀλπίνους.

Στὴν κοιλάδα Ντέσνιτσα, ἡ ἑλληνικὴ ἐπίθεση ἐπιδιώκοντας τὸν στόχο Μπεράτι, κατέλαβε στὶς 12 τοῦ Ἰανουαρίου στὴν Κλεισούρα, γιὰ νὰ φτάσει μέχρι τὸ Σπανταρίτ, ὅπου, ὅμως, τὸ πρῶτο δεκαήμερο Φεβρουαρίου ἀναχαιτίστηκε τελειωτικὰ ἀπὸ τοὺς ἀλπίνους τῆς Τζούλια, τοὺς φαντάρους τῆς Πινερόλο καὶ τὴ μονάδα τῆς «Λέαινας».

Στὴν κοιλάδα Ντέβολι, τὸ Τομόρη ἀποτελοῦσε τὸν συνδετικὸ κρῖκο μεταξὺ τῆς 9ης καὶ τῆς 11ης Στρατιᾶς. Τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Ἰανουαρίου μὲ σκοπὸ νὰ ἐνισχυθεῖ τὸ λεπτὸ αὐτὸ σημεῖο, διενεργήθηκε αἰφνιδιαστικὴ ἐπίθεση στὴν κοιλάδα τοῦ Τομόρη, ποὺ κατέληξε στὴν κατάληψη τῶν θέσεων Μπρέγκου Σαλιοὺτ καὶ Ντομπρέϊ ἀπ' τοὺς ἀλπίνους τῆς «Ἴντρα», τῆς «Σούζα», τοὺς φανάρους τῆς «Πάρμα» καθὼς ἀπὸ τὸ 1ο καὶ 2ο τάγμα τῆς οἰκονομικῆς φρουρᾶς. Στὴν κοιλάδα Σκουμπίνι, μετὰ τὸ τρίτο δεκαήμερο τοῦ Νοεμβρίου — μὲ τὴν ἐγκατάληψη τῆς Κορυτσᾶς — ὁ ἐχθρὸς ἐπεδίωξε, ἐπεκτείνοντας τὸ προγεφύρωμα Σκουμπίνι, νὰ φτάσει μέχρι τὸν κόμβο τοῦ Ἐλμπασάν. Ὅλες του, ὅμως, οἱ προσπάθειες ὑπῆρξαν μάταιες χάρη στὴν ἄμυνα ποὺ ἀντιτάξανε ἡ Ἀρέτσο, ἡ Πιεμόντε καὶ τὸ 4ο σύνταγμα μπερσαλιέρων ταμπουρωμένοι στοὺς πρόποδες τοῦ βουνοῦ Καλέσε.

Στὴν περιοχὴ τοῦ Πογραδέτς (Ὀχρίδια), τὸν Δεκέμβριο εἶναι τελειωτικὰ ἐπιτευθεῖ ἡ ἀναχαίτιση κάθε ἐπιθετικῆς προσπάθειας τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὴν μεραρχία Ἀρέτσο καὶ τὸ πρῶτο σύνταγμα τῶν Μπερσαλιέρων.

Ὅταν στὶς ἀρχὲς τοῦ Μαρτίου πῆγα στὴν Ἀλβανία προαισθανόμουνα ἀπὸ τὴν γύρω ἀτμόσφαιρα τὸ προανάκρουσμα τῆς νίκης Χάρη στὴν ἀκούραστη προσπάθεια τοῦ Στρατηγοῦ Καβαλλέρο, ποὺ εἶχε ἀναλάβει τὴν διεύθυνση τῶν Ἐνόπλων Δυνάμεων στὶς 30 τοῦ Δεκεμβρίου, ἐνισχύθηκε καὶ προετοιμάστηκε γιὰ τὴν ἐπίθεση. Τὸ ἠθικὸ τοῦ στρατοῦ ἦτανε ἀναπτερωμένο. Ἡ τάξη στὰ μετόπισθεν ἐπικρατοῦσε ἀπόλυτα. Ἡ διοίκηση τῶν δυὸ Στρατιῶν τῆς 9ης τῆς 11ης βρίσκουνταν στὰ χέρια δυὸ Στρατηγῶν, τοῦ Τσελόζο καὶ τοῦ Πρίτσιο Μπιρόλι, ἀντρῶν μεγάλης πείρας καί σιδερένιας θέλησης, Οἱ διοικήσεις τῶν Σωμάτων Στρατοῦ ἀνατεθήκανε σὲ χέρια στιβαρὰ σὰν τοῦ Στρατηγοῦ Μέσσε, τοῦ Στρατηγοῦ Ράσσι, τοῦ Στρατηγοῦ Γκαμπάρα, τοῦ Στρατηγοῦ Μερκάλλι, τοῦ Στρατηγοῦ Νάσσι, τοῦ Στρατηγοῦ Ἀρίζιο. Ὅλοι οἱ μοίραρχοι βρίσκουνταν στὸ ὕφος τῆς ἀποστολῆς τους: ἀπ' τὸν Πιαζόνι ὥς τὸν Γκλόρια, τὸν Τζιρόττο, τὸν Σαντοβίτο, τὸν Τζαννίνι, τὸν Πιτσολάτο, τὸν Μπεράντι, τὸν Ὀλεάρο, τὸν Μάλι, τὸν Φερρέλο, τὸν Ντὲ Στέφανι, ἤθελα νὰ τοὺς ἀναφέρω ὅλους γιατὶ ὅλοι τὸ ἀξίζανε.

Τὸ στράτευμα τῆς Ἀλβανίας περιλάμβανε τὸν Ἀπρίλη τὶς παρακάτω μεραρχίες: Τζούλια, Πουστερία, Τριντεντίνα, Κουντένσε (ἀλπίνων), Κενταύρων (θωρακισμένη), Ἀρέτσο, Καλιάρι, Μοντένα, Πινερόλο, Πιεμόντε, Σιένα, Μπάρι, Τοῦρο, Φερράρα, Φιρέντσε, Καψάλε, Μεσσίνα, Λενιᾶνο, Σφορτσέσκα, Κουνέο, Φορλί, Λύκοι τῆς Τοσκάνης, Κυνηγοὶ τῶν Ἄλπεων, Πούλιε, Μπρένερο, Ἄκουϊ. Στὶς μονάδες αὐτὲς πρέπει νὰ προσθέσουμε 3 συντάγματα ἱππικοῦ τοῦ Μιλάνου τῆς Ἀόστα, τῆς Γκουΐντε, 4 τῶν μπερσαλιέρων, ἕνα γρεναδιέρων, ἕνα σύνολο ἀπὸ τάγματα μὲ μελανοχίτωνες. Μιὰ σύνθεση δυνάμεων πραγματικὰ καταπληκτική. Ἂν ἡ ἐπίσκεψή μου ἀποτελοῦσε μιὰ ἀντα-

μοιβὴ γιὰ τὰ Στρατεύματα τῆς 'Αλβανίας, στὴν πραγματικότητα τοὺς ἄξιζε καὶ μὲ τὸ παραπάνω. Οἱ ἐπαφές μου μὲ τοὺς στρατιῶτες μας στὴν 'Αλβανία προκαλέσανε ἐκδηλώσεις ἀφοσίωσης ποὺ δὲν θὰ τὶς ξεχάσω ποτέ μου, Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ εἰπωθεῖ καὶ γιὰ τὶς 30 χιλιάδες ἐργάτες ποὺ δουλεύουνε σ' ὅλη τὴν ἔκταση τῶν δρόμων, σχεδὸν κάτω ἀπ' τὰ πυρὰ τοῦ ἐχθροῦ. Μιὰ τελευταία ἑλληνικὴ ἀπελπιστικὴ προσπάθεια ἐξόρμησης στὴν κοιλάδα τοῦ Βύζουσα συντρίφτηκε στὴν γέννησή της ἀπὸ τὴν Τζούλια. Τὴν ἑπόμενη βδομάδα ξαπολύθηκε ἡ ἐπίθεση τοῦ 8ου Σώματος Στρατοῦ ποὺ χρησιμοποιοῦσε 4 μεραρχίες (Πινερόλο, Καλιάρι, Πούλιε, Μπάρι). Στὴν πρώτη φάση τῆς μάχης δὲν κατορθώθηκε νὰ ἐπιτευχθεῖ κάμψη τῆς ἐχθρικῆς ἀντίστασης, ἀλλὰ οἱ ἀπώλειες ποὺ ἐπιφέραμε στὸν ἐχθρὸ ἀπὸ τὶς πυροβολαρχίες μας (περίπου 400 κανόνια) καὶ τὴν ἀεροπορία μας (περίπου 400 ἀεροπλάνα) ἤτανε κατὰ τὴν μαρτυρία τῶν ἴδιων τῶν 'Ελλήνων τρομακτικές. Τὴν βδομάδα 9 μὲ 16 τοῦ Μαρτίου ποὺ ἀποτελεῖ ὀρόσημο ἀνάληψης τῆς 'Ιταλικῆς πρωτοβουλίας, ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἔπαψε οὐσιαστικὰ νὰ ὑπάρχει σὰν μίχιμα δύναμη. Πρᾶγμα ποὺ ὁμολόγησε ἀργότερα κι' ἡ ἴδια ἡ 'Ελληνικὴ Κυβέρνηση. Ἔχει διαπιστωθεῖ μὲ μαθηματικὴ ἀκρίβεια, ὅτι τὸν 'Απρίλιο, κι' ἂν ἀκόμα δὲν εἶχε συμβεῖ τίποτε ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ ἐπιφέρει κάποια ἀλλαγὴ στὴν ἐν γένει κατάσταση στὰ Βαλκάνια, ὁ ἰταλικὸς στρατὸς θὰ εἶχε κατανικήσει κι' ἐξολοθρέψει τὸν ἑλληνικὸ στρατό,

Θὰ πρέπει ἔντιμα νὰ παραδεχτοῦμε ὅτι πολλὰ τμήματα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ πολεμήσανε γενναία. Πρέπει νὰ προσθέσουμε ἐπίσης ὅτι σ' αὐτὸ συντελοῦσε πολὺ τὸ βαθὺ μῖσος ποὺ τοὺς εἶχε κυριέψει καὶ ποὺ κατάλληλα ὑποδαυλιζόμενο ἀπ' τοὺς ἀξιωματικοὺς εἶχε ἀποβεῖ τὸ κίνητρο μιᾶς σταυροφορίας. 'Η ἑλληνικὴ «περίπτωση» ἀποδείχνει ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ ἐκτίμηση τῶν δυνάμεων ἑνὸς στρατοῦ δὲν ἀποτελεῖ τὴ βάση τῆς ἀξίας του καὶ ὅτι οἱ ἐκπλήξεις, χωρὶς νὰ εἶναι συχνές, ἐνδέχεται, ὅμως, νὰ λάβουνε χώρα, Θὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε ἀκόμα ὅτι χωρίς τὴν βοήθεια τῆς 'Αγγλίας δὲν θὰ μποροῦσε νὰ βαστάξει γιὰ ἔξη μῆνες ὁ ἑλληνικὸς στρατός. Οἱ Ἄγγλοι τοῦ παρείχανε τροφοδοσία, ἐξάρτηση, ὁπλισμό. 'Η ἀεροπορία ἀποτελοῦνταν ὁλότελα ἀπὸ Ἄγγλους. 'Επίσης καὶ ἡ ἀντιαεροπορικὴ ἄμυνα. Οἱ ἰδιαίτερες ἀγγλικὲς ὑπηρεσίες καὶ τὰ εἰδικὰ σώματα ποὺ παραστέκανε στὸ πλευρὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ξεπερνούσανε τὶς ἑξῆντα χιλιάδες. 'Η βοήθεια ποὺ πρόσφερε ἡ Τουρκία σὲ ὑλικὸ δὲν ἤτανε ἄξια λόγου. Μόλις ἔφτανε τὰ 2 ἑκατομμύρια τούρκικες λίρες.

Καὶ τώρα θ' ἀνακεφαλαιώσω παραθέτοντας κι' ἀριθμοὺς τὸ τί ἐπετέλεσε ἡ 'Ιταλία σ' αὐτὸ τὸν πέρα τῶν θαλασσῶν πόλεμο. 'Αριθμοὶ ποὺ ἔχουνε ἐξελεγχθεῖ μὲ κάθε ἐπιμέλεια, συντελοῦνε δὲ στὸ νὰ ἐπιβάλλεται ν' ἀπευθυνθεῖ ἔπαινος στὸ Γεν. 'Επιτελεῖο καὶ στὰ ὑπουργεῖα τῶν 'Ενόπλων Δυνάμεων.

Παραθέτουνται ἐδῶ στοιχεῖα τῆς δραστηριότητας ποὺ κατεβλήθηκε ἀπὸ τὸ Βασιλικὸ Ναυτικὸ γιὰ νὰ ἐξασφαλιστεῖ ἡ θαλάσσια συγκοινωνία μὲ τὰ λιμάνια τοῦ Μπάρι καὶ Μπρίντιζι μ' ἐκεῖνα τῆς Αὐλώνας, τοῦ Δυρράχιου, τοῦ 'Αγ. 'Ιωάννη τῆς Μέντονα. Τὰ πλοῖα πραγματοποιήσανε 1360 διαβάσεις, Οἱ νηοπομπὲς φτάσανε τὶς 1070. Μεταφερθήκανε 560.630 ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶτες, 15.951 μεταγωγικά, 23.072 ὑποζύγια, 704.150 τόννοι ἐμπορεύματα. Γιὰ νὰ μπορέσει νὰ δια-

τηρηθεῖ ὁ στρατός μας στὴν 'Αλβανία ἔπρεπε τὰ πλοῖα μας νὰ μεταφέρουνε κάθε μέρα 4.000 τόννους περίπου, χωρὶς νὰ λογαριάσουμε τὸν ὁπλισμὸ καὶ τὴν ἐξάρτηση. 'Ο Ναύαρχος Σπορτιέλλο ἀπ' τὴν μιὰ κι' ὁ Στρατηγὸς Σκουέρο ἀπ' τὴν ἄλλη ἐκπληρώσανε στὴν ἐντέλεια τὸ δύσκολο ἔργο τους.

Τὸ ὅτι ἀναμφισβήτητα εἴμασταν κυρίαρχοι σὲ ὅλη τὴν 'Αδριατικὴ ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ μικρὸ ἀριθμὸ τῶν ἀπωλειῶν μας. Τὰ πλοῖα ποὺ βυθιστήκανε σὰ συνέπεια τῆς ἐχθρικῆς δραστηριότητας ἀνέρχονται σὲ 17, ὁλικοῦ ἐκτοπίσματος 67.000 τόννων, 3 τορπιλλοβόλα 2.400 τόννων. 5 πλοῖα 20.000 τόννων πάθανε σοβαρὲς βλάβες καθὼς καὶ 6 τορπιλλοβόλα 5.000 τόννων συνολικά, Μεταξὺ στρατιωτῶν καί βοηθητικοῦ προσωπικοῦ οἱ ἀπώλειες σὲ νεκροὺς κι' ἀγνοούμενους ἤτανε 295, τὸ ὁποῖο ἀποτελεῖ ἕνα ποσοστὸ 0,05 ο)ο σὲ ἀναλογία μὲ τὸν ὅλο ὄγκο τοῦ ὅλου στρατοῦ ποὺ μεταφέρθηκε. Γιὰ τὰ ὅσα ἐπετέλεσε στὴν περιοχὴ τῆς 'Αδριατικῆς καὶ γιὰ τὴν συμβολή του στὴν νίκη, τὸ Ναυτικὸ ἀξίζει τὸν βαθὺ θαυμασμὸ τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ.

Δὲν εἶναι λιγότερο ἄξια θαυμασμοῦ γιὰ τὴν δραστηριότητά της κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ πολέμου ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα καὶ ἡ Βασιλικὴ 'Αεροπορία. Δραστηριότητα μὲ διπλὸ σκοπό: μεταφορὰ ὑλικοῦ καὶ πραγματοποίηση ἐξορμήσεων. Τὰ ἰταλικὰ ἀεροπλάνα στὶς 1702 ὧρες πτήσεις ποὺ πραγματοποιήσανε μεταφέρανε 30 χιλιάδες 851 ἄτομα καὶ 3.016 τόννους ὑλικοῦ. Τὰ γερμανικὰ μεταγωγικὰ ἀεροπλάνα σὲ 13 χιλιάδες 312 ὧρες πτήσεις μεταφέρανε στὴν 'Αλβανία 39.816 ἄτομα καὶ 2.923 τόννους ὑλικοῦ. Σ' ὅλες αὐτὲς τὶς πτήσεις μόνο ἕνα δυστύχημα συνέβηκε κατὰ τὴν ἀπογείωση ἑνὸς ἀεροπλάνου ἀπὸ τὸ ἀεροδρόμιο τῆς Πούλιε μὲ συνολικὰ 20 θύματα. Ὅσον ἀφορᾶ τὴν πολεμική της δραστηριότητα, ἡ 4η Μοῖρα καθὼς καὶ οἱ ὑπόλοιπες δυνάμεις ποὺ βρίσκουνταν ἐγκατεσπαρμένες στὰ διάφορα σημεῖα τῆς 'Αλβανίας πραγματοποιήσανε 35.079 ὧρες πτήσεις, ρίξανε 4.829 τόννους μπόμπες, πραγματοποιήσανε 700 χιλιάδες βολὲς μὲ τὰ μυδραλλιοβόλα, καταρρίψανε 261 ἐχθρικὰ ἀεροπλάνα καὶ προξενήσανε ζημιὲς σὲ 118. Οἱ ἀπώλειές μας ἀνέρχουνται σὲ 97 καταρριφθέντα ἀεροπλάνα καὶ 71 ποὺ πάθανε ζημιές, οἱ δὲ νεκροί καὶ ἀγνοούμενοι ἀνέρχουνται σὲ 233 κι' οἱ πληγωμένοι σὲ 128,

'Απ' τὶς 28 τοῦ 'Οκτωβρίου ἴσαμε τίς 31 τοῦ Μαΐου, οἱ πεσόντες στὰ κατὰ ξηρὰ μέτωπα στὴν 'Ελλάδα ἀνέρχουνται σὲ 13 χιλιάδες 502. Τὰ ὀνόματα αὐτῶν ποὺ πεθάνανε μὲ δόξα καὶ τιμὴ γιὰ τὴν Πατρίδα δημοσιεύουνται κάθε μῆνα, ὅπως εἶναι συνήθεια. 'Ο ἀριθμὸς αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ τελειωτικὸς μιὰ καὶ δὲν ξέρουμε τὴ μοῖρα ἐκείνων ποὺ φέρνουνται σὰν «ἀγνοούμενοι», γιὰ αἰχμάλωτοι. Οἱ πληγωμένοι ἀνέρχουνται σὲ 38 χιλιάδες 768, ὅπως συνάγεται ἀπὸ τὶς ἔξη καταστάσεις ποὺ δημοσιευτήκανε ἴσαμε σήμερα. 'Ο ἀριθμὸς αὐτὸς ἐνδεχόμενο νὰ ὑποστεῖ ἀλλαγή, γιατὶ καθυστερεῖ ἡ μετάδοση πρόσθετου ἀριθμοῦ. Ὅσοι πάθανε κρυοπαγήματα πρώτου βαθμοῦ, ἔχουνε, δὲ ἤδη γίνει καλὰ ὕστερα ἀπὸ σύντομη θεραπεία, ἀνέρχουνται σὲ 4.564, οἱ μὲ κρυοπαγήματα 2ου βαθμοῦ ἀνέρχονται σὲ 8.592, ἔχουνε δὲ κι' αὐτοὶ θεραπευτεῖ, τοῦ δὲ 30ου βαθμοῦ ἀνέρχουνται σὲ 4.391 κι' ἀπ' αὐτοὺς οἱ περισσότεροι ἔχουνε γιατρευτεῖ. Σ' αὐτοὺς πρέπει νὰ προστεθοῦνε στὴν μερίδα τῶν νεκρῶν 1.528 μελανοχίτωνες καὶ στὴν μερίδα τῶν πληγωμένων 3.296.

Οἱ ἀπώλειες τῶν ἀλβανικῶν τμημάτων στρατοῦ ἀνῆλθανε σὲ 59 νεκροὺς καὶ 63 πληγωμένους,

Ἐνόσω τὰ ἰταλικὰ στρατεύματα βρίσκουνταν ἀπασχολημένα στὸ ν' ἀποτελειώσουνε τὸν ἑλληνικὸ στρατό, ἡ Γιουγκοσλαβία ἀπεκάλυψε μὲ τὸ «πραξικόπημά» της τὰ πραγματικὰ αἰσθήματα. Ὁ πόλεμος τοῦ Ἄξονα ἐνάντια στὴν Γιουγκοσλαβία κρίθηκε ἀναπόφευκτος. Οἱ στρατοὶ τοῦ Ἄξονα ἐνεργήσανε μανιασμένα καὶ μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς. Ἐνῶ ἡ 2η Στρατιὰ τῶν Ἄλπεων κατέβαινε κατὰ τὴ δαλματικὴ παραλία — μὲ ἀναγκαστικὲς πορεῖες ποὺ τονώνανε τὴν ἀντίσταση τοῦ στρατοῦ μας — οἱ Ἕλληνες ἀποσύρουνταν πολεμώντας μὲ τὶς ὀπισθοφυλακές τους κι' ἐπιδιώξανε, τελικά, μὲ πανουργία Ὀδυσσέα νὰ ἑδραιωθοῦνε στ' ἀλβανικὰ σύνορα, ἐνῶ κάνανε προτάσεις γιὰ ἀνακωχὴ πρὸς τοὺς Γερμανοὺς καὶ ὄχι σὲ μᾶς. Τοὺς ἐπέβαλα νὰ σκεφτοῦνε λογικά, καὶ τελικὰ παραδοθήκανε δίχως ὅρους.

Ὅσο γιὰ τὴν Γιουγκοσλαβία, αὐτὴ ἄφησε νὰ φανεῖ σχεδὸν ἀμέσως ἡ ἀστάθεια καὶ μποροῦμε νὰ ποῦμε τὸ «πλαστὸ» τῆς ὀργανικῆς της σύνθεσης σὰ κράτος, τὸ τρίτο κατὰ σειρὰ ἀνομοιόγενης σύνθεσης ποὺ δημιούργησε ἡ συνθήκη τῶν Βερσαλλιῶν γιὰ νὰ προκαλέσει τὴν Ἰταλία, ποὺ θρυψιαλλιάστηκε μὲ τὸ πρῶτο.

Ὁ Γιουγκοσλαβικὸς στρατός, ποὺ τὸ παρισινὸ περιβάλλον καί ἀρκετοὶ ἐνδιαφερόμενοι τοῦ δημιουργήσανε τὴν φήμη τοῦ «ἀήττητου», σὲ σημεῖο ποὺ νὰ πονοκεφαλιάσει ὁ κόσμος μὲ τὶς ἀθρογραφίες μιᾶς ἑλβετικῆς ἐφημερίδας, διαλύθηκε μὲ τὰ πρῶτα χτυπήματα. Οἱ Ἄγγλοι κάνανε μερικὲς ἐμφανίσεις στὰ πεδία τῆς μάχης, ἀλλὰ κυνηγημένοι ἀπ' τὶς μεραρχίες ἀλπίνων καὶ τὶς θωρακισμένες τοῦ Φὸν Λίστ, ἀντιληφθήκανε ὅτι τὸ ἑλληνικὸ ἔδαφος γλυστροῦσε κάτω ἀπ' τὰ πόδια τους καὶ ἐγκαταλείψανε τὴν Ἑλλάδα — φεύγοντας ὅπως πάντα «διὰ θαλάσσης» — στὸ χάλι της. Ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Ἀγγλίας ἀπὸ τὶς τελευταῖες της ἠπειρωτικὲς βάσεις τῆς Εὐρώπης, ἀποτελεῖ μεγάλη πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἐπιτυχία ποὺ θὰ ἔχει μεγάλη ἀπήχηση. Πρόκειται νὰ ἐπιφέρει μιὰ ὁλοκληρωτικὴ ἀλλαγὴ στὸν γεωγραφικὸ χάρτη τῆς περιοχῆς αὐτῆς, μιὰ ἀλλαγὴ πρὸς τὸ καλύτερο, ὅπως μποροῦνε ν' ἀντιληφτοῦνε ὅσοι σκέπτουνται μὲ σύνεση, ποὺ θ' ἀποβλέπει στὴν ὀρθολογικὴ καὶ δίκαιη ὀργάνωσή της, μετὰ ἐπισταμένη θεώρηση κι' ἐξέταση τῶν προβλημάτων ποὺ τὴν ἀπασχολοῦνε. Τέλεια διοργάνωση στὸ ἐπίπεδο αὐτὸ δὲν μπόρεσε νὰ πραγματοποιηθεῖ, καί οὔτε γιὰ τὴν ὥρα εἶναι δυνατὸ νὰ ἐπιδιώξουμε. Ἡ Βουλγαρία προσάρτησε τὴν Μακεδονία, ποὺ στὴν πραγματικότητα εἶναι βουλγάρικη, καὶ τὴν Δυτικὴ Θράκη, μιὰ μικρὴ λουρίδα, ποὺ στενοκέφαλα τῆς ἀπόκλειε κάθε ἐλπίδα νὰ βγεῖ στὸ Αἰγαῖο πέλαγος. Ἡ Ἀλβανία θὰ ἐπεχταθεῖ στὰ βορεινὰ στὴν περιοχὴ Κοσσοβάνο, καί στὰ νότια θὰ περιλάβει τὴν Τζαμουριά. Τὸ Μαυροβούνι θ' ἀποχτήσει τὴν ἀνεξαρτησία του καὶ θὰ περιέλθει στὴ σφαῖρα ἐπιρροῆς τῆς Ἰταλίας. Ἡ Οὐγγαρία, ποὺ τὰ σύμφωνα φιλίας μὲ τὴν Ἰταλία χρονολογοῦνται ἀπ' τὸ 1926 ἐπέκτεινε τὰ σύνορά της, ἐνῶ ἡ Γερμανία τὰ ἐγκατέστησε στ' ἀριστερὰ τοῦ Σάβα. Τὸ ὑπόλοιπο τῆς Σλοβενίας ἀποτέλεσε ἰταλικὴ ἐπαρχία, ποὺ διοικεῖται ἀπὸ εἰδικὸ κάθεστώς. Ἀλλὰ τὸ πιὸ ἀξιοσημείωτο γεγονὸς εἶναι ἡ ἀνασύσταση ὕστερα ἀπὸ δέκα αἰῶνες τοῦ κράτους τῆς Κροατίας. Πρωταγωνιστὲς αὐτῆς τῆς ἀνασύστασης ὑπῆρξε ὁ Πογκλαβνὶκ Ἄντε Πάβελιτς, ποὺ 12 χρόνια ζοῦσε ἐξόριστος στὴν Ἰταλία, μαζὶ μὲ ἄλλους

πρωτεργάτες τοῦ κινήματος. Ὁ Πογκλαβνὶκ γνωρίζει νὰ βασίζεται στὴν ἔμπρακτη ἀλληλεγγύη τῆς Φασιστικῆς Ἰταλίας.

Τὰ σύμφωνα ποὺ συνομολογηθήκανε μὲ τὴν Κροατία σᾶς εἶναι γνωστά, τόσο ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦνε πολιτικὰ θέματα, ὅσο κι' ἐκεῖνα ποὺ ἀφοροῦνε ἐδαφικά. Τὸ Φιοῦμε ἀποκτᾶ τώρα μιὰ ἐνδοχώρα, ἐνῶ ἡ ταυτόχρονη κατάληψη ὅλων τῶν νησιῶν τοῦ Γκοναρνάρο τοῦ προσδίδει σταθερότητα. Τὸ λιμάνι τοῦ Φιοῦμε μπορεῖ τώρα νὰ θεωρεῖται ἀσφαλισμένο μιὰ καὶ τοῦ εἶναι δυνατὸ νὰ χρησιμοποιήσει τὴν Κροατικὴ καὶ Οὐγγρικὴ ἐνδοχώρα.

Μὲ τὴν προσάρτηση ὅλων τῶν νησιῶν τοῦ δαλματικοῦ ἀρχιπελάγους, μὲ τὴν δημιουργία δυὸ νέων ἐπαρχιῶν, τοῦ Σπαλάττο καὶ Καττάρο, τὴν ἐπέκταση τῆς παλιᾶς καὶ πιστῆς Τζάρα, τὸ πρόβλημα τὸ δαλματικὸ μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς λυμένο, εἰδικὰ ἂν λάβουμε ὑπ' ὄψει ὅτι τοῦτο ἔπρεπε νὰ περιληφθεῖ στὸ ὅλο πρόβλημα τῆς ἀδριατικῆς ἀσφάλειας, τὸ ὁποῖο θεωρῶ τελειωτικὰ διευθετημένο καὶ στὴ σταθεροποίηση τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς Ἰταλικῆς Δυναστείας καὶ ἐκείνης τῆς Κροατίας, τῆς ὁποίας τὸ στέμμα προσεφέρθηκε σ' ἕνα μέλος τῆς Σαβόϊα - Ἀόστα. Ἐμεῖς θὰ μπορούσαμε ἂν θέλαμε νὰ ἐπεκτείνουμε τὰ σύνορά μας ἀπὸ τὸ Βελέμπιτι ἴσαμε τὶς Ἀλβανικὲς Ἄλπεις, ἀλλὰ — κατὰ τὴ γνώμη μου — κάναμε ἕνα λάθος: χωρὶς νὰ ὑπολογίσουμε τὶς συνέπειες, ἐπιτρέψαμε σ' ἑκατοντάδες χιλιάδες ἀλλογενῆ στοιχεῖα νὰ ἐγκατασταθοῦνε μέσα στὰ σύνορά μας, στοιχεῖα ποὺ ἀναγκαστικὰ διάκεινται ἐχθρικὰ πρὸς ἐμᾶς, Τόσο ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαιότητας, ὅσο καὶ ἡ σύγχρονη, ὑποδεικνύει ὅτι τὰ Κράτη πρέπει νὰ ἐπιδιώξουνε μὲ κάθε τρόπο τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐθνικῆς καὶ πνευματικῆς τους ἑνότητας μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ εἶναι δυνατὸ κατὰ κάποιο τρόπο νὰ συμπέσουνε τὰ τρία στοιχεῖα: φυλή, ἔθνος, κράτος. Τὰ κράτη ποὺ φορτώνουνται μὲ ἄφθονα πολύγλωσσα στοιχεῖα ἔχουνε βίο ὅλο σκοτοῦρες. Μπορεῖ ὡστόσο μιὰ τέτοια σύνθεση ν' ἀποβεῖ ἀναγκαία, ἀπὸ λόγους στρατηγικῆς ἀσφάλειας, ὁπότε θὰ πρέπει νὰ τύχουνε εἰδικῆς ἀνάλογης μεταχείρισης, ποὺ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν πίστη τῶν πολιτῶν πρὸς τὸ κράτος. Ὅταν ἡ ἐθνολογικὴ ὑπόσταση δὲν συμβαδίζει μὲ τὸν γεωγραφικὸ χῶρο ἡ ἐθνολογικὴ ὑπόσταση ἐπιβάλλεται νὰ δράσει. Ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν πληθυσμῶν καὶ ἡ ἔξοδος μέρους τούτων ἀποτελεῖ μέτρο τῆς θείας πρόνοιας, ποὺ κάνει νὰ συμπέσουνε τὰ πολιτικὰ σύνορα μὲ τὰ φυλετικά.

Μὲ κοινὴ συμφωνία μὲ τὴν Γερμανικὴ Διοίκηση, σχεδὸν ὅλη ἡ Ἑλλάδα συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ἀθήνας, θὰ βρίσκεται ὑπὸ τὴν κατοχὴ τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ. Γεννοῦνται, ὅμως, γιὰ μᾶς προβλήματα, ἐξαιρετικὰ σοβαρῆς λύσης, ὅπως εἶναι τὰ ζητήματα ἀνεφοδιασμοῦ, ἀλλὰ θὰ τ' ἀντιμετωπσουμε ἀνάλογα, προσπαθῶντας νὰ μετριάσουμε, ὅσο εἶναι δυνατό, τὴν φτώχεια τὴν ὁποία ἐπιβάλλανε στὸ Ἑλληνικὸ Λαὸ οἱ πουλημένοι στὸ Λονδῖνο κυβερνῆτες του, λαβαίνοντας συνάμα ὑπ' ὄψει ὅτι ἡ Ἑλλάδα θὰ περιληφθεῖ καὶ πάλι στὸ μεσόγειο ζωτικὸ χῶρο τῆς Ἰταλίας.

Ἐπανειλημμένα μετὰ τὸ Χέρεν, οἱ Ἄγγλοι διακηρύττανε ὅτι ἡ ἐκστρατεία στὴν Ἰταλικὴ Ἀφρικὴ μποροῦσε νὰ θεωρηθεῖ λίγο-πολὺ ὅτι εἶχε λήξει. Ἀλλὰ μετὰ τὸ Χέρεν, ὑποχρεωθήκανε νὰ χτυπηθοῦνε στὸ Ἄμπα Ἀλάγκι, ὅπου, γιὰ δεύτερη φορὰ ἡ ἰταλικὴ ἀντίσταση ἔγραψε σελίδες ἄφθαστης ἐποποιΐας. Ὁ Δούκας τῆς Ἀόστης, ἀναδεί-

χθηκε μεγάλος ἀρχηγός, ἄξιος γόνος τῶν Σαμπάουντα ἀπ' τοὺς ὁποίους κατάγεται, διεξάγοντας μάχες ποὺ ξετυλίχθηκαν σὲ μάκρος χιλιάδες χιλιάδων χιλιομέτρων, ἀνάμεσα σὲ βουνὰ κι' ἐρημιές. Μετὰ τὴν κατάληψη τοῦ Ἄμπα Ἀλάγκας, οἱ Ἄγγλοι διαλαλούσανε καὶ πάλι ὅτι τὰ πάντα πειὰ εἴχανε τελειώσει. Ἐνῶ ἐξακολουθεῖ ὁ ἀγῶνας. Τρεῖς εἶναι οἱ περιοχὲς ὅπου βρίσκεται ταμπουρωμένος ὁ στρατός μας καὶ δίνει τοῦ Ἄγγλου νὰ καταλάβει: ἡ Νταγκάλια, ἡ Τζίμμα καί τὸ Γκοντάρ. Πόσο καιρὸ θὰ μπορέσουνε νὰ κρατήσουνε κανεὶς δὲν ξέρει, ἕνα εἶναι βέβαιο ὅτι θ' ἀντισταθοῦνε ὅσον εἶναι ἀνθρώπινα δυνατό. Οἱ Ἄγγλοι καυχιοῦνται γιὰ τὴν ἀνωτερότητα τῶν μεταφορικῶν τους μέσων, γιὰ τὴν ἀπεριόριστα δυνατότητα ποὺ ἔχουνε ν' ἀνεφοδιάζουνται, γιὰ τὴν σχεδὸν ὁλοκληρωτικὴ λιποταξία τῶν ἀποικιακῶν μας στρατευμάτων, ποὺ δὲν εἴχανε στὴ διάθεσή τους τὸν ἀπαιτούμενο καιρὸ γιὰ νὰ προσαρμοστοῦνε, εἰδικὰ δὲ δὲν εἴχανε ἐξοικειωθεῖ μὲ τὰ μηχανοκίνητα μέσα τοῦ πολέμου καί κυρίως αὐτὰ ποὺ ἀφορούσανε τὴν ἀεροπορία. Ἀκόμα κι' ἂν ἐπιτεκταθεῖ ἡ κατάληψη ὁλόκληρης τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπ' τοὺς Ἄγγλους, αὐτὸ δὲν μπορεῖ νὰ παίξει κανένα ἀποφασιστικὸ ρόλο στὴν ὅλη ἔκβαση τοῦ πολέμου. Πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιχείρηση ἐκδίκησης αὐστηρὰ προσωπικοῦ χαρακτῆρα, ποὺ δὲν θὰ ἐπηρρεάσει καθόλου τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα θὰ συντελέσει ὅμως στὸ νὰ σκαφτεῖ ἀκόμα πειὸ βαθειὰ ἡ τάφρος ποὺ χωρίζει τὴν Ἰταλία μὲ τὴν Μεγ. Βρετανία. Δὲν μπορῶ νὰ σᾶς πῶ πότε καὶ πῶς, ἀλλὰ σᾶς διαβεβαιώνω κατὰ τὸν πιὸ κατηγορηματικὸ τρόπο ὅτι θὰ ξαναγυρίσουμε στὴ γῆ αὐτὴ ποὺ ποτίσαμε μὲ τὸ αἷμα μας, στὴ γῆ αὐτὴ ποὺ σὲ λίγα χρόνια τῆς ἀλλάξαμε τὴν ὄψη προικίζοντάς την μὲ νοσοκομεῖα, σχολεῖα, σπίτια, ὑδραγωγεῖα, ἐργοστάσια καὶ μὲ κείνους τοὺς μεγάλους δρόμους — τὸ θαῦμα αὐτὸ τῆς ἀφρικανικῆς ἠπείρου — πάνω στοὺς ὁποίους μπορέσανε νὰ μετακινηθοῦνε ταχύτατα οἱ μηχανοκίνητες δυνάμεις τοῦ ἐχτροῦ. Οἱ νεκροί μας δὲν μποροῦνε καὶ δὲν εἶνα δυνατὸ νὰ μείνουνε χωρὶς ἐκδίκηση:

Στὸ λόγο μου τὸν Φεβρουάριο ἀνάφερα τὸ τὶ εἶχε συμβεῖ στὴν Κυρηναϊκὴ χωρὶς ν' ἀποκρύψω τίποτε, Ἀπὸ τότε ἡ κατάσταση ἄλλαξε. Ἡ Κυρηναϊκὴ ξαναγύρισε στὴν Ἰταλία. Ἡ ἐπιχείρηση διεξήχθηκε κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγηση τῶν Γερμανικῶν μηχανοκινήτων δυνάμεων, ποὺ ἀγωνιστήκανε σκληρὰ μαζὺ μὲ τὸν Ἰταλικὸ στρατό.

Ἡ κατάληψη τῆς Κρήτης βάζει στὴν διάθεση τῶν ἐναέριων καί ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἄξονα σπουδαῖες βάσεις ποὺ θὰ ἐπιτρέψουνε τὶς μαζικὲς ἐπιδρομὲς ἐνάντια στὶς παράκτιες Αἰγυπτιακὲς περιοχές. Ἡ ζωὴ τῶν Ἀγγλικῶν ναυτικῶν δυνάμεων ποὺ σταθμεύουνε στὶς βάσεις τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Παλαιστίνης θὰ γίνεται ὁλοένα πιὸ δύσκολη. Ἡ ἐπιδίωξή μας, ποὺ ἀποβλέπει στὸ νὰ ἐκτοπίσει τὴν Ἀγγλία ἀπ' τὶς βάσεις της στὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο θὰ πραγματοποιηθεῖ, ἐπιτελῶντας ἔτσι ἕνα γιγάντιο βῆμα ποὺ θὰ μᾶς ὁδηγήσει πιὸ γρήγορα στὸ νικηφόρο τέρμα τοῦ πολέμου.

Ἡ συνεργασία μεταξὺ τῶν δυνάμεων τοῦ Τριμεροῦς Συμφώνου ἔχει συντελεστεῖ. Ἀλλὰ περισσότερο ἔχει συντελεστεῖ ἡ συνεργασία μεταξὺ Γερμανίας καί Ἰταλίας. Τοῦτο τὰ λέει ὅλα, ὅταν σᾶς δηλώσω ὅτι δουλεύουμε μαζί, βαδίζουμε μαζί, πολεμοῦμε μαζὶ καὶ μαζὶ θὰ νικήσουμε. Ἡ συνεργασία μεταξὺ τῶν δύο λαῶν τείνει νὰ καταστῆ συναδελφωσύνη ἀνάμεσα στοὺς δύο λαούς, Στοὺς τελευταίους του λόγους

ὁ Φύρερ ἀνάφερε καθαρὰ ποιὲς καὶ πόσες θυσίες αἵματος προσέφερε ἡ Ἰταλία στὴν ὑπόθεση τοῦ Ἄξονα. Ἤδη ἀρχίζει νὰ διαφαίνεται σὲ γενικὲς γραμμὲς τὸ σχέδιο διοργάνωσης τῆς ἠπειρωτικῆς Εὐρώπης, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὸν ἀπώτερο σκοπὸ γιὰ τὸν ὁποῖο πολεμᾶ ὁ Ἄξονας, σχέδιο κατ' εὐθεῖαν ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὰ ἰδεώδη καὶ τὴν πεῖρα τῶν δύο Ἐπαναστάσεων. Οἱ γελοῖοι φωνακλάδες στηρίξανε τὶς ἐλπίδες τους σ' ἐνδεχόμενες προστριβὲς καὶ διαφωνίες κι' ὅσοι βαυκαλίζονταν μὲ κάτι τέτοια ὄνειρα, σὰν τὸν Ἄγγλο πρωθυπουργὸ στὸν περιττὸ λόγο ποὺ ἔβγαλε τὰ Χριστούγεννα, σωπάσανε. Δυὸ λαοί, ἀλλὰ ἕνας πόλεμος! Αὐτὸ ἀποτελεῖ ἐπιγραμματικὴ διατύπωση τῆς συνισταμμένης συνεργασίας τοῦ Ἄξονα, συνεργασία ποὺ θὰ ἐξακολουθήσει καὶ μετὰ τὴν νίκη.

Ἡ τακτικὴ τῆς Ἰαπωνίας — ὕστερα ἀπ' τὶς δηλώσεις τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Ματσουόκα στὴ Ρώμη καὶ τελευταία στὸ Τόκιο— συμβαδίζει μὲ τὴν γραμμὴ τοῦ Τριμεροῦς Συμφώνου. Οἱ Γιαπωνέζοι εἶναι λαὸς ὑπερήφανος καὶ εἰλικρινής, δὲν μποροῦσε δὲ νὰ μένει ἀπαθὴς μπρὸς στὶς ἀγγλικὲς ἐπιθέσεις ἐνάντια τὶς δυνάμεις τοῦ Ἄξονα. Ἡ Ἰαπωνάα ξέρει πολὺ καλὰ ὅτι διακυβεύεται τὸ μέλλον τους. Παρ' ὅλη τὴν ἀπόσταση ποὺ μᾶς χωρίζει, οἱ σχέσεις μας μὲ τὴν Ἰαπωνία γίνουνται στενώτερες.

Μὴν ἀμφιβάλλετε ὅτι ἡ πολυάριθμη κι' ἐπίλεχτη γιαπωνέζικη στρατιωτικὴ ἀποστολὴ — ὑψηλὴ φιλοξενούμενη τῆς στιγμῆς τούτης τῆς Ἰταλίας — ὅτι θὰ δυνηθεῖ ν' ἀντιληφθεῖ ὅτι ἡ συμπάθεια τῆς Φασιστικῆς Ἰταλίας γιὰ τὴν Ἰαπωνία εἶναι αὐθόρμητη καὶ βαθειὰ ριζωμένη στὰ κατάβαθα τῆς ψυχῆς της.

Μὲ τὶς ἄλλες δυνάμεις ποὺ ἔχουνε προσχωρήσει στὸ Τριμερὲς Σύμφωνο ὅπως ἡ Οὐγγαρία, ἡ Σλοβακία, ἡ Ρουμανία, ἡ Βουλγαρία, οἱ σχέσεις μας εἶναι πρισσότερο ἀπὸ ἐγκάρδιες, ἀκόμη καὶ μὲ κείνους μὲ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουμε ἀκόμα ὑπογράψει σύμφωνα φιλίας.

Ἀπ' τὶς χῶρες ποὺ βρίσκονται ἀκόμα ἔξω ἀπ' τὴ σύρραξη μιὰ χώρα ἀξίζει ἰδιαίτερης ἐκτίμησης, κι' αὐτὴ εἶναι ἡ Ἱσπανία. Παρ' ὅλες τὶς κολακεῖες καὶ τὶς ἀπειλές, διαφαίνεται ξεκάθαρα ὅτι ἡ Ἱσπανία δὲν μπορεῖ νὰ ἀποφύγει νὰ ἐπωφεληθεῖ τὴ μόνη εὐκαιρία γιὰ νὰ ἐπανορθώσει ἀδικίες ποὺ ὑπόφερε σὲ ἄλλες ἐποχές, Ἐμεῖς δὲν ἐκλιπαροῦμε μὲ κανένα τρόπο τὴ λήψη ἀπόφασης ἀπὸ μέρους τῆς Ἱσπανίας, ἀπόφαση ποὺ πρέπει νὰ παρθεῖ ἀπὸ τὰ ἐνδεδειγμένα πρόσωπα, χωρὶς νὰ ἐξασκηθεῖ ἐπάνω τους καμμιὰ πίεση. Περιοριζόμαστε στὸ νὰ διανοούμαστε καὶ νὰ πιστεύουμε ὅτι ἡ Ἱσπανία θὰ μπορέσει ν' ἀντιληφθεῖ ἀπὸ ποιὰ μεριὰ βρίσκουνται οἱ ἀληθινοὶ φίλοι της κι' ἀπὸ ποιὰ μεριὰ οἱ πραγματικοὶ ἐχθροί της. Ἡ Ἐπανάσταση τῆς Φάλαγγας — δημιουργὸς τῶν καινούργιων πεπρωμένων τῆς ἱστορίας τῆς Ἱσπανίας — δὲν μπορεῖ κατὰ κανένα τρόπο νὰ βαδίσει στὸ πλευρὸ τῆς πλουτοκρατίας, τοῦ ἰουδαϊσμοῦ, τῆς μασωνίας, ὅλων αὐτῶν τῶν δυνάμεων ποὺ ὑποβοηθοῦνε τοὺς κόκκινους, ἐπιδιώκουνε δὲ καὶ θὰ ἐπιδιώξουνε ν' ἀναχαιτίσουνε τὴν προσπάθεια τοῦ Γκαουντίλλιο νὰ φέρει σ' αἴσιο πέρας τὴν προσπάθειά του τῆς ἐθνικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναγέννησης.

Ὅσο γιὰ τὴν Τουρκία αὐτὴ ἀρνήθηκε ἴσαμε τώρα ὅλες τὶς προτάσεις τῆς Ἀγγλίας. Ὁ πρόεδρος Ἰνονοῦ διεῖδε ποιὰ τραγικὴ μοῖρα θὰ περίμενε τὸ Ἔθνος του, ἂν κατὰ κάποιο τρόπο ἤθελε δώσει πίστη στὰ λόγια τῆς Μεγ. Βρεταννίας. Ἀλλὰ ἐγὼ θὰ ἤθελα νὰ ἐπωφεληθῶ

ἀπ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ δηλώσω στὸν Πρόεδρο 'Ινονοῦ ὅτι ἡ 'Ιταλία σκοπεύει ν' ἀκολουθήσει στὶς σχέσεις της μὲ τὴν Τουρκία τὴν πολιτικὴ ἐκείνη τῆς κατανόησης καὶ συνεργασίας, ἡ ὁποία ἐγκαινιάσθηκε στὸ 1928 καὶ ἡ ὁποία γιὰ μᾶς ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι σύγχρονη.

"Αν ἡ 'Ισπανία καὶ ἡ Τουρκία βρίσκουνται ἔξω ἀπ' τὸν πόλεμο, ὑπάρχει ἕνα ὑπερπόντιο κράτος ποὺ ὑπόσχεται νὰ πραγματοποιήσει τὴν εἴσοδό του. "Οπως γνωρίζετε ἡ ἀμερικανικὴ ἐπέμβαση δὲν μᾶς ἀπασχολεῖ καὶ τόσο. Μιὰ ρητὴ κήρυξη πολέμου δὲν θὰ ἄλλαζε κατὰ τίποτε τὴ σημερινὴ κατάσταση ποὺ εἶναι κατάσταση DE FACTO ἂν ὄχι DE JURE. 'Η ἀμερικάνικη ἐπέμβαση ἀκόμα κι' ὅταν λάβει τὴν πλέρια ἀνάπτυξή της θ' ἀποδειχθεῖ καθυστερημένη, ἀλλὰ κι' ἂν δὲν ἀποδειχθεῖ καθυστερημένη δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ δώσει τελειωτικὴ λύση στὸ ὅλο πρόβλημα.

'Η ἀμερικάνικη ἐπέμβαση: α) δὲν θὰ δώσει τὴ νίκη στὴν Μεγ. Βρεταννία, β) δὲν θὰ περιορίσει τὸ πεδίο τοῦ πολέμου, ἀλλὰ θὰ τὸ ἐπεκτείνει καί σ' ἄλλους ὠκεανοὺς, γ) θὰ συντελέσει στὴ μετατροπὴ τοῦ καθεστῶτος τῶν 'Ηνμωένων Πολιτειῶν σὲ καθεστὼς αὐτάρκειας, κι' ὁλοκληρωτισμοῦ ποὺ μπροστά του δὲν θὰ μποροῦνε νὰ παραβγοῦνε τὰ πρωτοπόρα εὐρωπαϊκὰ καθεστῶτα τοῦ εἴδους φασιστικὸ καὶ ναζιστικό.

"Οταν θέλει κανεὶς ν' ἀναπολήσει ἀπ' τὴν ἱστορία ἕνα κλασσικὸ παράδειγμα δικτάτορα, ἀναφέρει τὸν Σύλλα. 'Ωστόσο ὁ Σύλλας μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ἕνας ἐρασιτέχνης ὅταν ἀντιπαραβληθεῖ μὲ τὸν Ντελάνο Ροῦσβελτ.

Σύντροφοι! Στὶς διαδοχικὲς μὰ πάντα σκληρὲς περιπέτειες ποὺ λάβανε χώρα στοὺς δώδεκα αὐτοὺς μῆνες, ὁ 'Ιταλικὸς λαὸς ἔδωσε ἕνα ἀπαράμιλλο δεῖγμα πειθαρχαίς. Δὲν πανικοβλήθηκε ὅταν τὰ νέα εἴτανε ἄσχημα κι' οἱ μέρες σκοτεινές, δὲν ἐξάπτουνταν ὅταν τὰ νέα εἴτανε εὐχάριστα κι' οἱ μέρες γελαστές. Παρ' ὅλο τὸν ἥλιο ποὺ μᾶς λούζει εἴμαστε ἐμεῖς οἱ 'Ιταλοὶ λαὸς ψυχρός, ρεαλιστής, αὐαίσθητος, κάποτε καὶ σκεφτικός, ὡπλισμένος μὲ τρομακτικὴ δύναμη, ποτισμένος καὶ διαπαιδαγωγημένος ἀπὸ ἱστορία τριάντα ἑκατονταετηρίδων. Μόνο ὅποιος δὲν γνωρίζει τὸν 'Ιταλικὸ λαὸ μπορεῖ νὰ σχηματίσει διαφορετικὴ γνώμη. Τὶς ἀρετὲς αὐτὲς δὲν συνετέλεσε στὸ νὰ τὶς καθιερώσει ὁ πόλεμος ἀλλὰ ἀναβλύζουνε ἀπὸ τὰ βάθη τῆς φυλῆς κι, ἀπὸ τὴν πολλαπλῆ χιλιόχρονη πεῖρα.

'Η παράταση τοῦ πολέμου συντελεῖ στὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνευματικοῦ καὶ ὑλικοῦ ἀνταγωνισμοῦ. 'Η φτώχεια ξαπλώνεται. Οἱ λαϊκὲς τάξεις περνᾶνε μιὰ ὁλοένα πιὸ δύσκολη ζωή. Οἱ τελευταῖες κριτικὲς ποὺ ἀφοροῦνε τὸ ἐπισιτιστικό μας πρόβλημα ἀναφέρνονται τόσο στὴν ἐξάντληση τῶν ἀποθεμάτων μας ὅσο καὶ στὸν ὁλοένα αὐξανόμενο πληθυσμό στὰ νέα ἐδάφη ποὺ φτάνει σχεδὸν τὸ ἑκατομμύριο. Τὰ οἰκονομικὰ προβλήματα ποὺ σταθήκανε συνέπεια τῶν γεγονότων θὰ λυθοῦν μὲ τὴν ἐπιβολὴ τῶν ἐνδεδειγμένων μέτρων ποὺ ὑπαγορεύει ἡ κατάσταση. Βαρύτερες ποινὲς θὰ ἐπιβληθοῦνε στοὺς κερδοσκόπους τοῦ πολέμου.

Παρ' ὅλ' αὐτὰ δὲν εἶναι ὁ λαὸς ποὺ δυσανασχετεῖ κι' ἀμφιβάλλει. 'Ο λαὸς «διαισθάνεται» αὐτὸ τὸν πόλεμο σὰ μιὰ ἀναπόφευκτη, πληρωμένη μὲ αἷμα φάση τῆς μεγάλης ἐπανάστασης ποὺ σκοπός της εἶναι νὰ ἐξαλείψει τὶς γελοῖες προνομιοῦχες θέσεις, ποὺ πολεμᾶνε νὰ ἐξασφαλίσουνε γιὰ τὸν ἑαυτό τους οἱ μεγάλες δημοκρατίες, ποὺ κάνουνε τε-

μενέδες μπροστὰ στὸ χρυσὸ μοσχάρι καὶ τὸν 'Ιούδα. Ἔτσι ἐξηγιέται πῶς περνοῦνε οἱ μέρες τοῦ 'Ιταλικοῦ λαοῦ μὲ τὴν δουλειά, τὴν ἡσυχία, τὴν τάξη, χωρὶς ποτὲ καθόλου νὰ ταραχθεῖ. Ἡ πανεπιστημιακὴ νεολαία πλημμύρισε τοὺς στρατῶνες, μὲ σκοπὸ νὰ προετοιμαστεῖ γιὰ τὴν μάχη. Ἑκατὸν εἴκοσι φοιτητὲς πλήρωσαν μὲ τὸ αἷμα τους τὴν ἀγάπη τους πρὸς τὴν Πατρίδα, ἀγάπη ποὺ ὅπως ξέρουμε εἶναι τόσο διαδεδομένη ἀνάμεσα στοὺς φοιτητές. Αὐτὴ ποὺ ἐλπίζουνε σὲ κατάρρευση τοῦ ἐσωτερικοῦ μας μετώπου, δὲν πρόκειται νὰ τὸ ἀπολαύσουνε ποτέ,

Ὁ ἐχθρὸς δείχνεται σκληρός, γιατὶ ξέρει πόσο ἀναμφίβολα ὑπέροχο εἶναι τὸ ἔπαθλο τοῦ ἀγῶνα, ἀλλὰ καὶ μεῖς εἴμαστε ποιὸ σκληροὶ ἀπὸ κεῖνον. Τὰ χτυπήματα ποὺ τοῦ κατάφερε ὁ Ἄξονας τὸν ἔχουνε ταπεινώσει σὲ σημεῖο νὰ ἐπικαλεῖται τὴν περ' ἀπ' τὴ θάλασσα βοήθεια. 'Ακόμα κι' ἂν διαρκέσει ὁ πόλεμος παραπάνω ἀπ' ὅσο περιμένουμε, ἀκόμα κι' ἂν ξεφυτρώσουνε κι' ἄλλες δυσκολίες, ἡ 'Αγγλία δὲν πρόκειται νὰ νικήσει γιατὶ ὅλες οἱ προϋποθέσεις τῆς νίκης διαλυθήκανε καὶ οἱ θέσεις ποὺ διέθετε στὴν ἠπειρωτικὴ Εὐρώπη ἔχουνε χαθεῖ, ἡ δὲ 'Αμερικὴ ὅτι καὶ νὰ κάνει δὲν μπορεῖ νὰ τὴν ἀντικαταστήσει. Ὁ Ἄξονας — ἐπαναστατικὴ ἔκφραση τῆς νέας Εὐρώπης — θὰ νικήσει. Στὴν πρώτη αὐτὴ ἐπέτειο τοῦ πολέμου τρέφουμε τὴν βεβαιότητα τῆς νίκης, βεβαιότητα γεμάτη περηφάνεια καὶ δογματισμὸ πρὸς τὴν ὁποία πιστεύουμε ἀκράδαντα.

'Εγὼ διατηρῶ τὴν ἀκράδαντη πεποίθηση ὅτι στὴν ἀπάνθρωπη αὐτὴ πάλη ἀνάμεσα σὲ σᾶς καὶ τὸ αἷμα, ὁ Θεὸς ποὺ βρίσκεται στὶς ψυχὲς τῶν νεαρῶν ὑπάρξεων ἔχει κάνει τὴν ἐκλογή του. Θὰ νικήσουμε.

83

13 'Απριλίου 1943 XX.

'Αγαπητὲ Βισκόντι Πράσκα,

Στὴν ὅλη ὑπόθεσή σου ὑπερέχουνε τὰ δυὸ παρακάτω γεγονότα: 1) στὶς 21 τοῦ 'Ιουνίου 1941 ὁ Ντοῦτσε ἔλεγε ν' ἀναβληθοῦνε γιὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ὅλες οἱ προσφυγὲς ποὺ σὰν τὴ δική σου ἔχουνε ὑποβληθεῖ καὶ ποὺ χρειάζουνται ἐνδελεχῆ ἐξέταση, 2) στὴν αἴτησί σου μὲ τὴν ὁποία παρακαλοῦσες ἡ προσφυγή σου νὰ ὑποβληθεῖ στὸ Συμβούλιο 'Επικρατείας, ὁ ἴδιος ὁ Ντοῦτσε ἔδωσε καθωρισμένες ὁδηγίες στὸν ὑφυπουργὸ τοῦ Πολέμου νὰ σοῦ ἀναφερθεῖ ὅτι ἡ συζήτηση τῆς προσφυγῆς σου ἔπρεπε ν' ἀναβληθεῖ γιὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου.

Ἔτσι ὅπως εἶναι τὰ πράγματα — δηλαδὴ ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς ἀνυπέρβλητες προϋποθέσεις γενικοῦ χαρακτήρα ἡ πρώτη εἰδικοῦ, ἡ δεύτερη — μοῦ εἶναι ἀδύνατο νὰ προβῶ σὲ κανένα διάβημα πρὸς ὄφελός σου.

Χωρὶς νὰ ὑπολογίσουμε, ἢ καὶ δὲν χρειάζεται ὅτι, ὅταν λάβανε χώρα ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα ποὺ σὲ ἀφοροῦνε ἐγὼ δὲν εἶχα ἀναμιχτεῖ καθόλου.

Σὲ συμπέρασμα μιὰ κατάσταση ποὺ κυρίως αὐτὴ τὴν ὥρα δὲν ἐπιτρέπει τὴν διακινδύνευση καμμιᾶς πρωτοβουλίας.

Μὲ τοὺς ἐγκάρδιους χαιρετισμούς μου

ΑΜΠΡΟΖΙΟ

'Από τὴν ἀπόφαση τοῦ ἑνιαίου ἐγκληματολογικοῦ τμήματος, τοῦ 'Ανώτατου 'Ακυρωτικοῦ Δικαστηρίου τὴν σχετικὴ μὲ τὴν προσφυγὴ τὴν ὑποβληθεῖσα ἀπὸ τὸν Γιακομόνι Φραντσέσκο τοῦ 'Ενρῖκο, ὁ ὁποῖος γεννήθηκε στὸ Ρέντζιο τῆς Καλάμπριας στὰ 1893, ποὺ ἐπεδίωκε τὴν ἀκύρωση τῆς ἀπόφασης τοῦ 'Ανώτατου Δικαστηρίου ποὺ ἐξεδόθηκε στὶς 12 τοῦ Μαρτίου 1945 καὶ ἡ ὁποία τὸν καταδίκαζε σὲ 24 χρόνια φυλακή,

Σχετικὰ μὲ τὸν περαιτέρω ἰσχυρισμό του, ὁ ὁποῖος διαλαμβάνεται στὴν ὑπὸ ἀμφισβήτηση ἀπόφαση, δὲν περιλήφθηκε, ὅμως, στὴν οὐσία τῆς κατηγορίας, περὶ δῆθεν συμπαράστασής του στὴν ἐπίθεση ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα, δὲν χρειαστήκανε πολλὰ λόγια γιὰ ν' ἀποδείξουνε τὸ ἀβάσιμο τῶν ἰσχυρισμῶν του. 'Απὸ μόνη τὴν ἀνάγνωση τοῦ πρακτικοῦ, στὸ ὁποῖο βασίστηκε τὸ 'Ανώτατο Δικαστήριο, τὸ ὁποῖο συνῆλθε στὸ Παλάτσο Βενέτσια στὶς 15 'Οκτωβρίου π940, ἀποδείχνεται ὅτι ἂν ὑπῆρχε ἕνας μ' ἐνάντια γνώμη, ποὺ δημιουργοῦσε προσκόμματα γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῆς ἐπιχείρησης, αὐτὸς ἤτανε ὁ Γιακομόνι καὶ μόνο. 'Αφοῦ καί μόνος αὐτός, ἕνα ἄσημο μέλος σὲ συνεδρίαση προεδρευόμενη ἀπὸ τὸν Μουσολίνι καὶ στὴν ὁποία συμμετέχανε ὁ 'Ανώτατος Διοικητὴς τῶν 'Ενόπλων Δυνάμεων τῆς 'Αλβανίας, ὁ ὑφυπουργὸς τοῦ ὑπουργείου Πολέμου, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ 'Επιτελείου Στρατοῦ, Τσιάνο καὶ Μπαντόλιο, εἶχε τὸ κουράγιο νὰ διατυπώσει παρατηρήσεις πάνω στὴ σύντομη καὶ ἀποφασιστικὴ δήλωση τοῦ Μουσολίνι, παρ' ὅλο ποὺ ἡ συνεδρίαση ἀπέβλεπε μονάχα στὸ νὰ καθορίσει τῆς λεπτομέρειες τῆς ἐπιχείρησης σὲ γενικὲς γραμμές, μιὰ καὶ εἶχε πιὰ παρθεῖ ἡ ἀπόφαση νὰ πραγματοποιηθεῖ ἡ πορεία ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα καὶ εἶχε ὡριστεῖ καὶ ἡ ἡμερομηνία, ἡ ὁποία μὲ κανένα τρόπο δὲν ἔπρεπε ν' ἀναβληθεῖ, "Ολοι ἐπιδοκιμάσανε ἀνεπιφύλακτα καὶ μ' ἐνθουσιασμό. 'Αλλὰ ὁ Γιακομόνι ἀντέταξε ὅτι στὴν 'Αλβανία δὲν ἐπικρατοῦσε πιὰ ὁ ἐνθουσιασμὸς ὁ παληὸς γιὰ ἕναν πόλεμο ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα, στῆς ὁποίας τὴν κατοχὴ βρίσκουνταν τὰ γειτονικὰ ἐδάφη τῆς Τζαμουριᾶς. "Οτι ὑπῆρχε ὁ κίνδυνος τοῦ λιμανιοῦ τοῦ Δυρραχίου (τὸ μοναδικὸ στὴν 'Αλβανία) ποὺ σὲ περίπτωσή βομβαρδισμοῦ ἀπὸ τὸν ἐχθρό, θὰ γίνουνταν αἰτία μεγάλων ἀνωμαλιῶν στὸν ἀνεφοδιασμό, ὅτι τὸ συγκοινωνιακὸ πρόβλημα δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι λύθηκε, ὅτι, ἐνῶ ἐδῶ καί δυὸ μῆνες οἱ "Ελληνες δείχνανε ὅτι δὲν ἤτανε καθόλου πρόθυμοι νὰ προτάξουνε ἀντίσταση, τώρα εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ δράσουνε, ὅτι πρέπει νὰ ληφτεῖ ὑπ' ὄψει ἡ βοήθεια τὴν ὁποία μποροῦνε νὰ λάβουνε ἀπ' τοὺς "Αγγλους, ὅτι ἡ μερικὴ κατάληψη τῆς 'Ελλάδας θὰ μᾶς ἀνάγκαζε ν' ἀντιμετωπίσουμε ἐπιθέσεις ἐνάντια στὴν μεσημβρινὴ 'Ιταλία, ἐκτὸς ἀπ' τὴν 'Αλβανία, ποὺ θὰ προέρχουνταν ἀπὸ τὶς ὑπόλοιπες βάσεις.

'Η ἐναντίωση ὑπῆρξε μάταιη, ἡ ἐπίθεση γίνηκε μὲ τὶς γνωστὲς ὀλέθριες συνέπειες, ἀλλὰ εἶναι παράλογο νὰ φορτώνουμε ὅλη τὴν εὐθύνη στὸν Γιακομόνι, γιατὶ κατὰ τὴ γνώμη τοῦ 'Ανώτατου Δικαστηρίου, ἡ ἐναντίωσή του στάθηκε ἀδύναμη, κι' ἀπ' τὴν ἄλλη ὁ Μουσολίνι, μετὰ τὴν συμφορά, σὲ μιὰ ἄλλη συνεδρίαση ποὺ γίνηκε στὶς 10 τοῦ Νοεμβρίου 1940, ὅπου παρεβρεθήκανε κι' ἄλλες προσωπικότητες εἶπε, γιὰ νὰ τὸν δικαιολογήσει, ὅτι ὁ πολιτικὸς διοικητὴς (δηλαδὴ ὁ Γιακομό-

νι) καὶ ὁ διοικητὴς τῆς 'Αλβανίας τὸν κάνανε νὰ ἐλπίζει τὸ ἀντίθετο.

'Απ' ὅσα συνάγεται ἀπ' τὴν συζήτηση δὲν εἶναι μόνο ἡ ἐναντίωσή του αὐτὴ ποὺ προσδιορίζει τὴ στάση του, ἀλλὰ βιάστηκε νὰ γυρίσει μὲ τὸ ἀεροπλάνο στὰ Τίρανα, ὅπου συνεκάλεσε τὸ ὑπουργικὸ συμβούλιο, ὅπου ἐπηκολούθησε συζήτηση πάνω στὸ ἐπίμαχο θέμα καὶ κατέστησε σαφὲς τὸν κίνδυνο ποὺ παρουσίαζε ἡ ἀνάληψι τῶν ἐπιχειρήσεων κατὰ τὰ τέλη τοῦ 'Οκτωβρίου, ἐποχὴ ὁρμητικῶν βροχῶν στὴν 'Αλβανία, καὶ ἡ ἐπίθεση ἐνάντια στὴν 'Ελλάδα μὲ τόσο περιορισμένες μονάδες. Τὴν συζήτηση αὐτὴ τὴν μετέδωσε στὴ Ρώμη μὲ δυὸ μέλη τῆς 'Αλβανικῆς Κυβέρνησης, ἀλλὰ δὲν συνετέλεσε οὔτε καὶ ν' ἀργοπορήσει τὴν ἐπίθεση. 'Εξ ἄλλου τὸ ἀνεύθυνο τοῦ Γιακομόνι ἀναγνωρίστηκε κι' ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ Μουσολίνι, Τοῦτος μ' ὅλο ποὺ προσπάθησε, διαδοχικὰ καὶ σὲ λίγο χρόνο, νὰ καθαιρέσει ἀπ' τ' ἀξιώματά τους ὅσους εἴχανε λάβει μέρος στὴ συνέλευση στὶς 15 τοῦ 'Οκτωβρίου, νόμισε ὅτι δὲν θὰ μπορέσει νὰ πειράξει τὸν Γιακομόνι. Κι' ὅταν ἀργότερα ταξίδευσε στὴν Πόντζα μὲ τὸ πλοῖο ποὺ διοικοῦσε ὁ ναύαρχος Νταουτζέρι, ποὺ εἶχε κληθεῖ στὴ συζήτηση σὰ μάρτυς, ἀλλὰ δὲν ἀναφέρεται στὸ διατακτικό, ἀνεφέρθηκε μιλώντας μαζί του γιὰ τὴν ἐκστρατεία τῆς 'Ελλάδας, μόνο σὲ στρατιωτικὰ ζητήματα καὶ κυρίως τὸ λάθος τῆς ἴδιας τῆς ἐκστρατείας χωρὶς ν' ἀναφέρει καθόλου τὸν Γιακομόνι. Λαβαίνοντας ὑπ' ὄψει τὰ ὅσα ἀναφερθήκανε παραπάνω, καὶ τὴ σχετικὴ προσφυγὴ ἀποφασίζουμε ὅτι τούτη ἡ ἀπόφαση πρέπει ν' ἀκυρωθεῖ χωρὶς ἀναβολή.

'Αποφασίστηκε στὴ Ρώμη στὶς 6 τοῦ Μαρτίου 1948.

ΝΤΕ ΦΙΚΚΟ, πρόεδρος

Μέλη: Τ. Πιρομάλλο, Μαντζίνι, Μαϊνέρι, Κολότσα, Κολοῦτσι, Πετροῦτσι, Τοσκαντὶ Καστελλάνο, Τζιόκολι, Ντὲ Κονσίλιϊο, Μιζάζι, Μπίτσι, Ντὲ Γκουέρτσιο Τζέλιο, Τραζιμένε, Μαζιοράνο.

'Η μετάφραση τοῦ «'Ελληνο - 'Ιταλικοῦ πολέμου» τοῦ Μ. Τσέρβι ὀφείλεται στὸν Γιῶργο Μπόλα